

LENIN -

Proletari din toate țările, uniți-vă!

LENIN

OPERE

5

ORIGINALUL IN LIMBA RUSA
A FOST TIPARIT IN URMA HOTĂRIRII
CONGRESULUI AL IX-LEA AL P.C. (b)
DIN RUSIA ȘI A CONGRESULUI AL
II-LEA AL SOVIETELOR DIN U.R.S.S.

I NSTITUTUL MARX — ENGELS — LENIN
de pe lângă C. C. al P. C. (b) al U. R. S. S.

V. I. LENIN
OPERE

EDITURA PENTRU LITERATURĂ POLITICĂ
1953

V. I. LENIN

VOL.

5

Mai 1901 - Februarie 1902.

Traducerea în limba română apare în urma hotărârii C.C. al P.M.R.
Ea a fost întocmită sub îngrijirea unei comisii a C.C. al P.M.R.
după originalul în limba rusă, ediția a 4-a

PREFAȚA

Volumul al cincilea cuprinde operele lui V. I. Lenin scrise în perioada Mai 1901—Februarie 1902.

Din volum fac parte articolele și notele lui Lenin publicate în „Iskra“ : „Cu ce să începem?“, „Un nou măcel“, „O mărturisire prețioasă“, „Invățămintele crizei“, „Iobăgiștii la lucru“, „Lupta împotriva celor înfometaji“, „Treburiile din străinătate“, „De vorbă cu apărătorii economismului“, „Inceputul demonstrațiilor“, „Agitația politică și «punctul de vedere de clasă»“ și altele. În aceste articole, Lenin se face ecoul tuturor evenimentelor mai importante din viața internă a Rusiei, lămurește sarcinile concrete ale construirii partidului și ale luptei de clasă a proletariatului.

Articolul „Prigonitorii zemstvelor și Hanibalii liberalismului“, publicat în Decembrie 1901 în revista „Zaria“, este consacrat elaborării tacticii partidului marxist al proletariatului față de burghezia liberală.

Lucrarea „Problema agrară și «criticii lui Marx»“ este consacrată expunerii și dezvoltării teoriei marxiste a problemei agrare și criticii revizioniştilor ruși și internaționali.

Din volumul de față face deasemenea parte și lucrarea lui Lenin „Ce-i de făcut?“, ale cărei teze teoretice au constituit bazele ideologice ale Partidului Bolșevic.

În acest volum se publică șapte lucrări ale lui Lenin incluse pentru prima oară în operele lui V. I. Lenin. Printre acestea sunt trei note din „Iskra“ : „Congresul zemților“, „Despre scrisoarea «Muncitorilor din Sud»“ și „Răspuns «Unui cititor»“. Următoarele patru documente : „Cuvântarea din 21 Septembrie (4 Octombrie)“ (cuvântarea lui Lenin la Congresul „de unificare“ al organizațiilor din

străinătate ale P.M.S.D.R., ținută la 21 Septembrie [4 Octombrie] 1901), „Despre revista «Svoboda»“, „Cu prilejul celei de a 25-a aniversări a activității revoluționare a lui G. V. Plehanov“ și „Anarhism și socialism“ n'au fost publicate în perioada când au fost scrise, și au văzut lumina tiparului abia după Revoluția din Octombrie.

•

CU CE SĂ ÎNCEPEM?¹

Scriș în Mai 1901

*Publicat în Mai 1901 în ziarul
„Iscra” nr. 4*

*Se tipărește după textul ziarului
„Iscra”*

МОРРА

ИЗДАНИЕ ПОСЛѢДНЕЕ АКАДЕМІИ
ОРЕАНЪИЪ СЪАДЪЕЦЪИЪИЪ

№ 4.

КАЗАНЬ 1904 ГОДА

№ 1.

СЪАДЪЕЦЪИЪИЪ

Въ послѣднее время въ русском обществе наблюдается усиленное стремление к изучению истории и культуры своего народа. Это стремление проявляется в том, что все большее число людей обращается к изучению истории своего народа, к изучению его культуры, к изучению его языка и литературы. Это стремление является одним из признаков того, что русский народ начинает осознавать свое место в истории человечества, что он начинает осознавать свою ответственность перед своим народом и перед человечеством.

Въ послѣднее время въ русском обществе наблюдается усиленное стремление к изучению истории и культуры своего народа. Это стремление проявляется в том, что все большее число людей обращается к изучению истории своего народа, к изучению его культуры, к изучению его языка и литературы. Это стремление является одним из признаков того, что русский народ начинает осознавать свое место в истории человечества, что он начинает осознавать свою ответственность перед своим народом и перед человечеством.

Въ послѣднее время въ русском обществе наблюдается усиленное стремление к изучению истории и культуры своего народа. Это стремление проявляется в том, что все большее число людей обращается к изучению истории своего народа, к изучению его культуры, к изучению его языка и литературы. Это стремление является одним из признаков того, что русский народ начинает осознавать свое место в истории человечества, что он начинает осознавать свою ответственность перед своим народом и перед человечеством.

Въ послѣднее время въ русском обществе наблюдается усиленное стремление к изучению истории и культуры своего народа. Это стремление проявляется в том, что все большее число людей обращается к изучению истории своего народа, к изучению его культуры, к изучению его языка и литературы. Это стремление является одним из признаков того, что русский народ начинает осознавать свое место в истории человечества, что он начинает осознавать свою ответственность перед своим народом и перед человечеством.

Въ послѣднее время въ русском обществе наблюдается усиленное стремление к изучению истории и культуры своего народа. Это стремление проявляется в том, что все большее число людей обращается к изучению истории своего народа, к изучению его культуры, к изучению его языка и литературы. Это стремление является одним из признаков того, что русский народ начинает осознавать свое место в истории человечества, что он начинает осознавать свою ответственность перед своим народом и перед человечеством.

Въ послѣднее время въ русском обществе наблюдается усиленное стремление к изучению истории и культуры своего народа. Это стремление проявляется в том, что все большее число людей обращается к изучению истории своего народа, к изучению его культуры, к изучению его языка и литературы. Это стремление является одним из признаков того, что русский народ начинает осознавать свое место в истории человечества, что он начинает осознавать свою ответственность перед своим народом и перед человечеством.

Prima pagină a ziarului „Iskra” nr. 4, care cuprinde articolul lui V. I. Lenin „Cu ce să începem?” — 1901.
Micoșorai

Intrebarea : „ce-i de făcut ?“ se ridică în anii din urmă cu o deosebită putere în fața social-democrațiilor ruși. E vorba nu de alegerea drumului (ca la sfârșitul deceniului al nouălea și începutul ultimului deceniu al secolului trecut), ci despre ce pași practici trebuie să facem și cum anume trebuie să-i facem pe un drum cunoscut. E vorba de sistemul și planul activității practice. Și trebuie să recunoaștem că la noi această problemă a caracterului luptei și a metodelor de luptă, problemă fundamentală pentru un partid care activează practic, rămâne încă nerezolvată, mai provoacă încă divergențe serioase, care dau la iveală o regretabilă nestabilitate și oscilare în gândire. Pe de o parte, curentul „economist“, care caută să ciuntească și să îngusteze munca de organizare și agitație politică, e încă departe de a fi murit. Pe de altă parte, curentul eclecticismului lipsit de principii, care se adaptează la fiecare nouă „adiere“ și nu știe să deosebească cerințele momentului de sarcinile fundamentale și de nevoile permanente ale mișcării în întregul ei, își ridică semeț capul ca și în trecut. După cum se știe, acest curent și-a făcut cuibul la „Rabocee Delo“². Ultima sa declarație „programatică“ — un articol bombastic cu titlul bombastic : „O cotitură istorică“ (nr. 6 din „Listoc «Rabocevo Dela»“) — confirmă într'un mod deosebit de limpede caracterizarea făcută. Ieri încă mai flirtam cu „economismul“, ne manifestam indignarea față de condamnarea categorică a ziarului „Raboceaia Mâsli“³, „atenuam“ teza lui Plehanov asupra luptei împotriva absolutismului, — iar astăzi cităm deja cuvintele lui Liebknecht : „Dacă împrejurările se schimbă în 24 de ore, trebuie să schimbăm

și tactica în 24 de ore“. Vorbim deja despre o „puternică organizație de luptă“ pentru un atac direct, pentru asaltul împotriva absolutismului, despre o „largă agitație revoluționară politică de massă“ (ia te uită cât de energic : și revoluționară, și politică !), despre „chemarea neîncetată la proteste de stradă“, despre „organizarea de manifestații de stradă cu un pronunțat (sic !) caracter politic“ etc. etc.

Am putea, dacă vrei, să ne declarăm satisfăcuți de faptul că „Rabocee Delo“ și-a însușit atât de repede programul creării unui partid organizat, puternic, care să urmărească nu numai cucerirea a diferite concesi, ci chiar a însăși forțarei absolutismului, program formulat de noi încă în primul număr al „Iscrei“⁴ ; dar lipsa oricărui punct de vedere ferm la acești oameni care și-au însușit programul nostru e de natură să ne strice toată satisfacția.

Numele lui Liebknecht este invocat, firește, fără rost de „Rabocee Delo“. În 24 de ore poți să schimbi tactica agitației într'o chestiune specială oarecare, poți să schimbi tactica într'o chestiune de detaliu a organizației de partid ; a-ți schimba însă nu numai în 24 de ore, ci fie chiar și în 24 de luni, părerea în problema dacă sunt necesare în general, totdeauna și necondiționat o organizație de luptă și agitația politică în masse, aceasta o pot face numai niște oameni lipsiți de orice principii. Este ridicol să se invoce deosebirile de situații, schimbarea perioadelor : munca pentru făurirea unei organizații de luptă și pentru desfășurarea unei agitații politice este obligatorie în orice situație, oricât de „searbădă“ și de „pașnică“ ar fi ea, în orice perioadă de „scădere a spiritului revoluționar“. Mai mult : tocmai în asemenea situații și perioade este deosebit de necesară această muncă, căci în momentele de explozii și de izbucniri e târziu să mai crezi organizația : ea trebuie să fie gata pregătită, pentru ca să-și poată desfășura de îndată activitatea. „Să schimbi în 24 de ore tactica“ ! Dar pentru ca s'o schimbi trebuie mai întâi s'o ai, și dacă nu există o organizație puternică, încercată în lupta politică dusă în orice situație și în orice perioadă, atunci nici vorbă nu poate fi de un plan sistematic de activitate, stabilit în lumina unor principii ferme și aplicat fără șovăire, singurul care merită numele de tactică. Uitați-vă într'adevăr : ni se și spune că „momentul istoric“ pune în fața partidului nostru o chestiune „cu desăvârșire nouă“, chestiunea teroarei. Ieri, cu

„desăvârșire nouă“ era chestiunea organizației și a agitației politice ; astăzi e chestiunea teroarei. Nu-i oare ciudat să auzi niște oameni, care au uitat până într'atât ceceace-i înrudește, vorbind despre o schimbare radicală a tacticii ?

Din fericire, „Rabocee Delo“ n'are dreptate. Chestiunea teroarei nu-i deloc o chestiune nouă, și e destul să reamintim pe scurt vederile statornicite ale social-democrației ruse.

Principial, noi n'am renunțat niciodată și nu putem renunța la teroare. Aceasta este o operațiune militară care poate fi pe deplin folositoare și chiar necesară într'un anumit moment al bătăliei, într'o anumită stare a armatei și în anumite împrejurări. Dar chestiunea stă tocmai în aceea că teroarea e preconizată în momentul de față nu ca una din operațiunile unei armate în campanie, strâns legată și coordonată cu întregul sistem de luptă, ci ca un mijloc de atac izolat, de sine stătător și care nu depinde câtuși de puțin de vreo armată. Și, dată fiind lipsa unei organizații revoluționare centrale și slăbiciunea celor locale, teroarea nici nu poate fi altceva. Tocmai deaceea declarăm hotărît că în împrejurările actuale un asemenea mijloc de luptă nu este oportun, nu este potrivit, că el abate pe cei mai activi luptători dela sarcina lor adevărată și cea mai importantă pentru interesele întregii mișcări, că e un mijloc de luptă care dezorganizează nu forțele guvernului, ci pe cele ale revoluției. Reamintiți-vă ultimele evenimente: în vâzul nostru masele largi de muncitori și „poporul simplu“ dela orașe manifestă dorința de a se arunca în luptă, în timp ce revoluționarii n'au un stat-major de conducători și de organizatori. Dacă în aceste condiții cei mai energici revoluționari se consacră teroarei, oare nu amenință acest lucru să slăbească tocmai detașamentele de luptă în care ne putem pune speranțe serioase ? Oare nu amenință acest lucru să rupă legătura dintre organizațiile revoluționare și masele de nemulțumiți răzlețite, care protestează, sunt gata de luptă și care sunt slabe tocmai datorită răzlețirii lor ? Or, această legătură constituie unica cheazășie a succesului nostru. Departe de noi gândul de a nega orice însemnătate a atacurilor eroice izolate ; dar datoria noastră este să punem în gardă cu toată energia împotriva atracției pentru teroare, împotriva considerării teroarei ca mijloc principal și fundamental de luptă, idee către care mulți, foarte mulți

înclină în prezent atât de puternic. Teroarea nu poate deveni niciodată o operațiune militară obișnuită : în cel mai bun caz ea poate fi numai una din metodele asaltului hotărîtor. Se pune întrebarea : putem noi în momentul de față să *chemăm* la un astfel de asalt ? Pe cât se vede, „Rabocee Delo“ crede că da. În orice caz, ea strigă : „Rându-iți-vă în coloane de asalt !“. Dar acesta este iarăși un zel nechibzuit. Grosul forțelor noastre militare îl alcătuesc voluntarii și insurgenții. Ca armată permanentă avem numai câteva detașamente mici, și nici acestea nu sunt mobilizate, nu sunt legate între ele, nu sunt învățate să se rânduiască în coloane militare în general, necum în coloane de asalt. În astfel de împrejurări trebuie să fie limpede pentru oricine este în stare să vadă condițiile generale ale luptei noastre, fără să uite de ele la nicio „cotitură“ a mersului istoric al evenimentelor, că lozinca noastră în momentul de față nu poate fi „să pornim la asalt !“, că ea trebuie să fie : „să organizăm o asediere în toată regula a fortăreței inamice !“. Cu alte cuvinte : sarcina nemijlocită a partidului nu poate fi chemarea imediată la atac a tuturor forțelor existente, ci trebuie să fie chemarea la formarea unei organizații revoluționare în stare să unească toate forțele și să conducă mișcarea nu numai cu numele, ci și de fapt, adică să fie totdeauna gata să sprijine orice protest și orice izbucnire, folosindu-le pentru sporirea și întărirea forțelor militare apte pentru lupta hotărîtoare.

Invățămintele evenimentelor din Februarie și Martie⁵ sunt atât de convingătoare, încât cu greu s'ar putea întâlni acum obiecții principiale împotriva acestei concluzii. Dar ceea ce se cere din partea noastră în momentul de față e nu o rezolvare principială a chestiunii, ci una practică. Se cere nu numai să ne lămurim ce fel de organizație anume și pentru care muncă anume este necesară ; se cere să elaborăm și un *plan* anumit al organizației, astfel ca să se poată păși din toate părțile la construirea ei. Dată fiind importanța și urgența chestiunii, ne permitem, în ce ne privește, să supunem atenției tovarășilor o schiță de plan, dezvoltată de noi mai amănunțit într'o broșură pe care o pregătim pentru tipar.

După părerea noastră, punctul de plecare al activității noastre, primul pas practic spre făurirea organizației doreite, în sfârșit, firul principal, de care ținându-ne vom pu-

tea să dezvoltăm, să adâncim și să lărgim neîncetat această organizație, trebuie să fie înființarea unui ziar politic pe întreaga Rusie. Înainte de toate ne trebuie un ziar ; fără el e cu neputință desfășurarea sistematică a unei propagande și agitații principiale și ample, care constituie o sarcină permanentă și principală a social-democrației în general și o sarcină deosebit de actuală în momentul de față, când în straturile cele mai largi ale populației s'a trezit interesul pentru politică, pentru problemele socialismului. Niciodată nu s'a simțit atât de puternic ca acum nevoia ca agitația fărâmițată, dusă prin înrâurire individuală, prin foi locale, prin broșuri etc., să fie întregită cu o agitație generalizată și regulată, care poate fi dusă numai cu ajutorul unei prese periodice. Putem spune fără exagerare că cel mai exact criteriu al trăinicieii cu care e organizată la noi această ramură a activității noastre de luptă, ramura cea mai primordială și mai vitală este : cât de des și cât de regulat apare (și e răspândit) ziarul. Apoi avem nevoie tocmai de un ziar pe întreaga Rusie. Dacă nu vom ști și atâta timp cât nu vom ști să unificăm prin intermediul cuvântului tipărit influența noastră asupra poporului și asupra guvernului, ideea unificării celorlalte mijloace de influențare, care sunt mai complicate, mai anevoioase, dar în schimb mai energice, va rămâne o utopie. Mișcarea noastră suferă cel mai mult, atât din punct de vedere ideologic cât și din punct de vedere practic, organizatoric, de pe urma fărâmițării ei, de pe urma faptului că majoritatea covârșitoare a social-democraților sunt aproape cu desăvârșire absorbiți de munca pur locală, care le îngustează și orizontul, și amploarea activității, și îndemânarea și pregătirea conspirativă. Tocmai în această fărâmițare trebuie căutate cele mai adânci rădăcini ale nestatorniciei și ale oscilărilor despre care am vorbit mai sus. Și *primul* pas înainte pe calea înlăturării acestui neajuns, pe calea transformării celor câtorva mișcări locale într'o singură mișcare pe întreaga Rusie, trebuie să fie înființarea unui ziar pe întreaga Rusie. În sfârșit, ne trebuie neapărat un ziar *politic*. Fără un organ politic e de neconceput în Europa de astăzi o mișcare care să merite numele de mișcare politică. Fără un organ politic este absolut irealizabilă sarcina noastră de a concentra toate elementele de nemulțumire politică și de protest și de a fecunda cu ele mișcarea revoluționară a proletariatului. Am făcut primul pas, am

trezit în clasa muncitoare ardoarea demascării „economice“, a demascării stării de lucruri din fabrici. Trebuie să facem și pasul următor : să trezim în toate păturile cât de cât conștiente ale poporului ardoarea demascării *politice*. Nu trebuie să ne turbure faptul că în momentul de față sunt atât de puțini aceia care demască politicește, că glasul lor răsună atât de slab și de timid. Cauza acestui fapt nu constă deloc într'o resemnare generală în fața samavolniciei politicești. Cauza este că oamenii în stare și gata să demaște n'au o tribună dela care să poată vorbi — nu există un auditoriu care să asculte cu ardoare și să încurajeze pe oratori —, că ei nu văd nicăieri în popor forța în fața căreia ar avea rost să se plângă de „atotputernicul“ guvern rus. Acum însă toate acestea se schimbă cu o repeziciune uimitoare. O asemenea forță există : este proletariatul revoluționar ; el a și dovedit că este gata nu numai să asculte și să sprijine chemarea la luptă politică, dar să se și avânte cu curaj în luptă. Acum suntem în stare și suntem datori să creăm o tribună pentru demascarea guvernului țarist în fața întregului popor ; — o astfel de tribună trebuie să fie ziarul social-democrat. Clasa muncitoare rusă, spre deosebire de celelalte clase și pături ale societății ruse, manifestă un interes permanent pentru cunoștințele politice, prezintă permanent (și nu numai în perioadele de deosebită fierbere) o foarte mare cerere de literatură ilegală. Dată fiind această cerere masivă, dat fiind că au început deja să se formeze conducători revoluționari experimentați, dată fiind concentrarea clasei muncitoare, care o face să fie de fapt stăpână în cartierele muncitorești din orașele mari, în așezările muncitorești, în orașelele muncitorești, — întemeierea unui ziar politic este un lucru în totul pe puterile proletariatului. Iar prin intermediul proletariatului ziarul va pătrunde în rândurile micii burghezii orășenești, în rândurile meșteșugarilor dela sate și ale țăranilor și va deveni un adevărat ziar politic popular.

Însă rolul ziarului nu se mărginește numai la răspândirea de idei, numai la educarea politică și la câștigarea de aliați politici. Ziarul nu este numai un propagandist colectiv și un agitator colectiv, ci și un organizator colectiv. În această privință el poate să fie asemănat cu schela care se ridică în jurul unei clădiri în construcție și care fixează contururile clădirii, înlesnește legătura dintre diferiții constructori, îi

ajută să repartizeze munca și să cuprindă dintr'odată cu privirea ansamblul rezultatelor dobândite prin munca organizată. Cu ajutorul ziarului și în legătură cu el, se va forma dela sine o organizație permanentă, care se va ocupa nu numai cu munca locală, ci și cu o muncă generală sistematică, o organizație care va deprinde pe membrii ei să urmărească cu atenție evenimentele politice, să aprecieze însemnătatea lor și înrâurirea lor asupra diferitelor părți ale populației, să elaboreze metode potrivite prin care partidul revoluționar să înrâurească asupra acestor evenimente. Chiar numai sarcina tehnică — aceea de a asigura aprovizionarea regulată a ziarului cu material și răspândirea lui regulată — impune alcătuirea unei rețele de agenți locali ai partidului unic, agenți care să fie în relații vii unii cu alții, care să cunoască starea generală de lucruri, care să se obișnuiască a îndeplini regulat funcțiile divizate ale muncii pe întreaga Rusie, care să-și încerce forțele în organizarea cutărei sau cutărei acțiuni revoluționare. Această rețea de agenți * va forma osatura tocmai a unei astfel de organizații cum ne trebuie nouă : destul de mare pentru a cuprinde țara întregă ; destul de largă și de variată pentru a aplica o diviziune riguroasă și amănunțită a muncii ; destul de consecventă pentru a putea, în orice împrejurări, la orice „cotitură“, în fața oricărei surprize, să-și desfășoare fără șovăială munca *sa proprie* ; destul de elastică pentru a putea, pe de o parte, să evite o bătălie în câmp deschis cu un dușman covârșitor prin forțele de care dispune și pe care și le-a concentrat într'un singur punct, iar pe de altă parte pentru a ști să se folosească de neîndemânarea acestui dușman și a-l ataca în locul unde și în momentul când se așteaptă cel mai puțin la atac. Astăzi, în fața noastră stă o sarcină relativ ușoară : aceea de a sprijini pe studenții care demonstrează pe străzile marilor orașe. Măine, vom avea, poate, o sarcină mai grea, de pildă sprijinirea mișcării șomerilor dintr'un anumit raion. Poimăine, va trebui să fim la postul nostru pentru a participa în mod revoluționar la o răscoală țărănească. Astăzi trebuie să ne folosim de înăs-

---

* Se înțelege dela sine că asemenea agenți ar putea să lucreze cu succes numai cu condiția unui foarte strâns contact cu comitetele (grupele, cercurile) locale ale partidului nostru. În general, întregul plan schițat de noi nu poate fi realizat, firește, decât cu sprijinul cel mai activ al comitetelor, care nu odată au făcut încercări de unificare a partidului și care — suntem convinși — vor înfăptui această unificare dacă nu astăzi, atunci măine, într'o formă sau alta.

prirea situației politice, provocată de campania întreprinsă de guvern împotriva zemstvelor. Mâine va trebui să sprijinim revolta populației împotriva abuzurilor cutărui sau cutărui zbir țarist care a întrecut măsura și să ajutăm ca — prin boicot, hărțueli, manifestații etc. — să i se dea o lecție care să-l silească să bată în retragere în mod fățiș. La un asemenea grad de pregătire pentru luptă se poate ajunge numai printr'o activitate permanentă, desfășurată de o armată regulată. Și dacă ne vom uni forțele pentru scoaterea ziarului comun, o asemenea muncă va pregăti și va scoate la iveală nu numai pe cei mai îndemânatici propagandiști, dar și pe cei mai iscușiți organizatori, pe cei mai talentați conducători politici de partid, capabili să dea la momentul potrivit lozinca luptei hotărîtoare și să conducă această luptă.

În încheiere, câteva cuvinte pentru evitarea unei eventuale neînțelegeri. Am vorbit tot timpul numai despre pregătirea sistematică, după plan, dar n'am voit deloc să spunem prin aceasta că absolutismul poate fi răsturnat exclusiv printr'un asediu în toată regula sau printr'un asalt organizat. O asemenea părere ar însemna un doctrinarism absurd. Dimpotrivă, e pe deplin posibil și istoricește mult mai probabil că absolutismul va cădea sub presiunea uneia dintre acele explozii spontane sau acele complicații politice neprevăzute care-l amenință neconținut din toate părțile. Dar niciun partid politic nu poate, fără a cădea în aventură, să-și bazeze activitatea numai pe eventualitatea unor astfel de explozii și complicații. Trebuie să ne urmăm calea, să îndeplinim cu hotărîre munca noastră sistematică, și cu cât mai puțin vom conta pe surprize, cu atât e mai mare probabilitatea că nu ne vor putea surprinde niciun fel de „cotituri istorice“.

UN NOU MĂCEL

Se pare că trecem printr'un moment când mișcarea noastră muncitorească duce din nou, cu putere irezistibilă, la ciocnirile vehemente, care sperie atâta guvernul și clasele avute, care încurajează și bucură atâta pe socialiști. Da, ne încurajează și ne bucură aceste ciocniri, cu tot numărul enorm de victime căzute în masacrele militare, pentru că, prin împotrivirea sa, clasa muncitoare dovedește că nu se împacă cu situația în care se află, că nu vrea să rămână înrobită, că nu se supune în tăcere teroarei și bunului plac. Actuala ordine impune clasei muncitoare mereu și în mod inevitabil victime nenumărate, chiar și în timpurile cele mai pașnice. Mii și zeci de mii de oameni care muncesc toată viața pentru a crea bogății altora pier de pe urma foamei și a subnutriției permanente, mor înainte de vreme de boli provocate de condițiile infecte de muncă, de locuințele mizerabile și de insuficienta odihnă. Cel care preferă morții încete a unei mârtoage abrutizate, istovite și supuse moartea în lupta dreaptă împotriva apărătorilor și păstrătorilor acestei ordini ticăloase, acela merită de o sută de ori numele de erou. Nu vrem nicidecum să spunem că lupta corp la corp cu poliția este cea mai bună formă de luptă. Dimpotrivă, am arătat întotdeauna muncitorilor că este în propriul lor interes să facă ca lupta să fie mai calmă și mai susținută, să caute să canalizeze orice nemulțumire spre sprijinirea luptei organizate a partidului revoluționar. Dar izvorul principal care alimentează social-democrația revoluționară este tocmai spiritul de protest generat în rândurile masei muncitoare, care, în condițiile de silnicie și de așuprire în care se află muncitorii, nu poate să nu

răbufnească din când în când în izbucniri violente. Aceste izbucniri care chiamă la viață conștientă păturile cele mai largi ale muncitorilor, striviți de nevoi și de ignoranță, fac să se dezvolte în rândurile lor nobila ură față de asupritorii și dușmanii libertății. Iată de ce știrea despre un măcel ca acela care a avut loc la uzina Obuhov în ziua de 7 Mai ne face să exclamăm : „Răscoala muncitorilor a fost înnăbușită, trăiască răscoala muncitorilor !“.

A fost un timp, relativ nu prea îndepărtat, când răscoalele muncitorești erau excepții rare, determinate numai de unele condiții speciale. Acum este altfel. Acum câțiva ani treceam printr'o perioadă de înflorire a industriei, când comerțul propășea, și cererea de mână de lucru era mare. Cu toate acestea, muncitorii au făcut o serie de greve căutând să obțină condiții de muncă mai bune : muncitorii au înțeles că nu trebuie să piardă momentul, că trebuie să folosească tocmai timpul în care profiturile fabricanților sunt deosebit de ridicate, când e mai ușor să-i silești la concesi. Dar iată că epocii de înflorire îi ia locul criza : fabricanții nu-și desfac mărfurile, profiturile scad, falimentele se înmulțesc, fabricile restrâng producția, muncitorii sunt concediați, și rămân pe drumuri în masă, fără o bucată de pâine. De data aceasta, muncitorii au de dus o luptă înverșunată nu pentru îmbunătățirea situației lor, ci pentru menținerea vechii stări de lucruri, pentru a face ca fabricantul să arunce în spinarea muncitorilor cât mai puține din pagubele lui. Astfel mișcarea muncitorească se adâncește și se lărgeste : la început lupte în cazuri izolate, excepționale, apoi lupte dârze și neconținute în timpul înviorării industriei și propășirii comerțului, în sfârșit — aceleași dârzi și neconținute lupte în timpul crizei. Acum putem spune că mișcarea muncitorească a devenit un fenomen permanent în viața noastră, și că ea va crește în orice condiții.

Dar trecerea dela înviorarea industrială la criză va face pe muncitori să învețe nu numai faptul că lupta unită a devenit pentru ei o necesitate permanentă. Acest lucru va nimici și iluziile dăunătoare care au și început să-și facă loc în perioada de înflorire a industriei. Pe alocuri, muncitorii, reușind relativ ușor, prin greve, să silească pe patroni să facă concesi, începuseră să exagereze însemnătatea acestei lupte „economice“, începuseră să uite că prin sin-

dicat (de breaslă) ale muncitorilor și prin greve reușesc în cel mai bun caz să obțină doar condiții întrucâtva mai bune de vânzare a mărfii: a forței de muncă. Sindicatele, și grevele nu pot însă să dea niciun ajutor atunci când această „marfă” nu se cere din cauza crizei, ele nu pot să schimbe condițiile care fac ca forța de muncă să devină marfă, condamnând masele de muncitori la cea mai grea mizerie și la șomaj. Pentru a schimba aceste condiții este necesară o luptă revoluționară împotriva actualei orânduiri sociale și politice, iar criza industrială va sili pe mulți, mulți muncitori să se convingă de justetea acestui adevăr.

Să ne întoarcem la măcelul dela 7 Mai. Reproducem mai jos informațiile de care dispunem cu privire la grevele din Mai și la frământările muncitorilor din Petersburg⁶. Este locul potrivit pentru a analiza și comunicatul poliției asupra măcelului dela 7 Mai. În ultimul timp ne-am mai obișnuit cu comunicatele guvernamentale (polițiste) asupra grevelor, demonstrațiilor și ciocnirilor cu trupele; acum dispunem de suficient material pentru a ne putea da seama cât de adevărate sunt aceste comunicate, ne putem uneori da seama după fumul minciunilor poliției de focul revoltei poporului.

„În ziua de 7 Mai — spune comunicatul oficial — la turnătoria de oțel Obuhov, din satul Alexandrovsc, de pe drumul Schlüsselburg-ului, vreo 200 de muncitori din diferite secții ale uzinei au încetat lucrul după pauza pentru masă și, într’o discuție cu locotenent-colonelul Ivanov, directorul adjunct al uzinei, au formulat diferite revendicări nejustificate“.

Dacă muncitorii au încetat lucrul fără a avertiza cu 2 săptămâni înainte, admitând că încetarea lucrului n’a fost determinată de violarea legilor de către patroni, așa cum se întâmplă foarte adeseori, — acest fapt constituie chiar potrivit legislației rusești (care în ultimul timp se tot complectă și se înăsprea împotriva muncitorilor) o simplă infracțiune polițienească, de competența judecătorului de pace. Dar guvernul rus, cu asprimea lui, devine tot mai ridicol: pe de o parte, se fac legi care stabilesc crime noi (de pildă, refuzul samavolnic de a lucra sau participarea în grup la o acțiune care deteriorează averea altuia, sau opunere prin violență forței armate), se măresc pedepsele pentru cazuri de grevă și altele, — pe de altă parte, se pierde posibilitatea materială și politică de a aplica aceste legi, precum și pedepsele

prevăzute de lege. Nu există posibilitatea materială ca mii și zeci de mii de oameni să fie trași la răspundere pentru refuzul de a lucra, pentru grevă, și pentru „adunări“. Nu există posibilitatea politică de a proceda la judecarea fiecărui caz de acest fel, căci oricum ai organiza componența instanțelor de judecată, oricât ai castra publicitatea, va rămâne totuși măcar umbra de judecată și, desigur, aceasta nu va fi o „judecare“ a muncitorilor, ci o judecare a guvernului! Și iată că legile penale instituite cu scopul direct de a susține lupta *politică* a guvernului împotriva proletariatului (și în acelaș timp *de a camufla* caracterul ei politic îndărătul unor considerente „de stat“ privitoare la „ordinea publică“ etc.) sunt împinse fără cruțare pe ultimul plan prin lupta politică *directă*, prin încăierarea deschisă, de stradă. „Justiția“ își aruncă masca de nepărtinire și noblețe și fuge lăsând câmpul de acțiune în grija poliției, a jandarmilor și a cazacilor, primiți de muncitori cu pietre.

Intr'adevăr, amintiți-vă de referirea guvernului la „revendicările“ muncitorilor. Din punctul de vedere al legii, încetarea lucrului este o infracțiune, indiferent care sunt revendicările muncitorilor. Guvernul însă, tocmai pentru că pierduse posibilitatea de a se sprijini pe legea pe care o promulgase de curând, încearcă să justifice masacrarea muncitorilor „prin mijloace proprii“, declarând că revendicările muncitorilor sunt neîntemeiate. Cine era judecător în această chestiune? Locotenent-colonelul Ivanov, directorul adjunct al uzinei, adică tocmai direcția împotriva căreia muncitorii se plâneau! Nu este de mirare că muncitorii răspund cu pietre la o astfel de explicație a puternicilor zilei!

Și iată că atunci când muncitorii au ieșit cu toții în stradă, oprind circulația tramvaielor cu cai, a început adevărata bătălie. Se vede că muncitorii luptau din răspuțeri, deoarece ei au reușit să respingă *de două ori* atacul poliției, al jandarmeriei, al gărzilor călări și al echipelor înarmate ale uzinei* — și aceasta cu toate că singura armă a mun-

---

* A propos. Comunicatul guvernului declară că „echipele înarmate ale uzinei“ „se aflau gata pregătite în curtea uzinei“, în timp ce jandarmii, garda călare și sergenții de stradă au fost chemați abia mai târziu. De când și pentru ce anume erau echipele *armate* ținute *gata pregătite* în curtea uzinei? Oare nu dela 1 Mai? Oare nu era așteptată o demonstrație a muncitorilor? Nu știm acest lucru, dar nu încapă îndoială că guvernul ascunde intențional datele reale, cunoscute de el, în legătură cu ceea ce a provocat și a aprofundat nemulțumirea și frământările muncitorilor.

citorilor erau pietrele. Dacă e să ne luăm după comunicatul poliției, atunci e drept că s'au auzit „câteva împușcături“ trase din mulțime —, dar nimeni n'a fost rănit în urma acestor împușcături. Pietrele cădeau însă ca „grindina“, muncitorii dovedind nu numai dârzenie în rezistență, dar și pricepere, abilitatea de a se adapta condițiilor și de a alege cea mai bună formă de luptă. Muncitorii ocupaseră curțile din vecinătate și au acoperit pe bașibuzucii țarului cu pietrele aruncate „de după garduri“; astfel chiar după ce s'au tras trei salve, în urma cărora un muncitor a fost omorât (oare numai unul?), iar opt (?) răniți (unul dintre ei a murit chiar a doua zi), chiar după aceasta, cu toată fuga mulțimii, bătălia a continuat, și plutoanele regimentului de infanterie Omsc, care au fost chemate, au trebuit „să curețe de muncitori“ curțile din vecinătate.

Guvernul a învins. Dar fiecare victorie de acest fel va apropia neîncetat înfrângerea lui definitivă. Fiecare bătălie cu poporul va mări numărul muncitorilor revoltați și gata de luptă, va promova conducători mai experimentați, mai bine înarmați, care vor acționa mai curajos. Am mai vorbit despre planul potrivit căruia conducătorii trebuie să caute să acționeze. Am arătat în repetate rânduri necesitatea absolută a unei organizații revoluționare puternice. Dar în legătură cu un eveniment ca cel dela 7 Mai nu trebuie să pierdem din vedere următoarele.

În ultimul timp s'a vorbit mult despre faptul că lupta de stradă împotriva armatei moderne este imposibilă și fără nicio șansă de reușită; asupra acestui punct insistau în special deșteptii „critici“ care prezentau vechituri ale științei burgheze drept concluziile noi ale științei nepărtinitoare, denaturând cuvintele lui Engels, care vorbea, de altfel cu rezervă, numai despre tactica provizorie a social-democrațiilor germani⁷. Vedem chiar din exemplul unei încăierări izolate că toate răstălmăcirile acestea sunt complet absurde. Lupta de stradă este posibilă, și nu situația luptătorilor este disperată, ci situația guvernului, dacă acesta va ajunge să aibă de-a-face cu muncitorii nu numai ai unei singure uzine. În lupta dela 7 Mai muncitorii n'aveau nimic altceva decât pietre, — și desigur că interdicția din partea prefectului nu îi va opri ca data viitoare să-și procure și alte arme. Muncitorii erau nepregătiți, și numărul lor era de numai 3.500, și totuși ei au respins câteva

sute de gărzi călări, de jandarmi, sergenți de stradă și infanteriști. Amintiți-vă, oare a fost ușor poliției să ia cu asalt o singură casă — casa nr. 63 de pe drumul Schlüsselburgului? ⁸ Gândiți-vă, oare va fi ușor „să curețe de muncitori” nu 2 sau 3 case și curți, ci întregi cartiere muncitorești din Petersburg? Nu va fi oare nevoie, atunci când lucrurile vor ajunge la lupta hotărâtoare, „să curețe” casele și curțile capitalei nu numai de muncitori, ci și de toți cei care n’au uitat măcelul mârșav dela 4 Martie⁹, toți cei care nu s’au împăcat cu guvernul polițienesc, ci sunt numai intimidați de el și nu au încă încredere în propriile lor forțe?

Tovarăși! Căutați să strângeți numele tuturor celor omorâți și răniți în ziua de 7 Mai. Toți muncitorii din Capitală să le venereze memoria și să se pregătească pentru noi lupte hotărâtoare împotriva guvernului polițienesc, pentru libertatea poporului!

„Iscra” nr. 5 din Iunie 1901

Se publică după textul ziarului
„Iscra”

PRIGONITORII ZEMSTVELOR ȘI HANIBALII LIBERALISMULUI ¹⁰

Scris în Iunie 1901

*Publicat pentru prima oară în
Decembrie 1901, în revista „Zaria”
nr. 2-3
Semnat : T. P.*

*Se tipărește după textul revistei
confruntat cu textul culăgerii :
Vi. Ilin. „In 13 ani”, 1907*

№ 2-3

Декабрь
1901-го г.

Die

Morgenröthe

. Heft 2-3

Dezember 1901

ЗАРЯ

Соціаль-демократическій ~~журналъ~~
научно-политическій журналъ.
Издається при ближайшемъ ~~участіи~~
участіи Г. В. Плеханова, В. И.
Засуличъ и П. Б. Аксельрода. ~~журналъ~~

Цѣна 3 руб.

Stuttgart

J. H. W. Dietz Nachf. (G. m. b. H.)

1901

Coperta revistei „Zaria” nr. 2—3 din 1901, în care au fost publicate lucrările lui V. I. Lenin: „Prigonitorii zemstvelor și Hanibalii liberalismului”, primele patru capitole din lucrarea „Problema agrară și «criticii lui Marx»” (sub titlul „D-nii «criticii» în problema agrară”) și „Cronica internă”.

Dacă s'a spus despre țăranul rus că este sărac mai ales în ceea ce privește conștiința sărăciei sale, atunci despre Rusul de rând sau supusul rus se poate spune că, sărac în drepturi cetățenești, el este deosebit de sărac în ceea ce privește conștiința lipsei sale de drepturi. Așa cum țăranul s'a obișnuit cu mizeria fără nicio ieșire în care se află, s'a obișnuit să trăiască fără să se gândească la cauzele ei și la posibilitatea înlăturării ei, tot așa și Rusul de rând în genere s'a obișnuit cu atotputernicia guvernului, s'a obișnuit să trăiască fără a-și frământa gândul dacă această atotputernicie se poate menține și de acum înainte, și dacă nu cumva există pe lângă ea fenomene care rod învechita orânduire politică. Un „antidot“ deosebit de bun la această lipsă de conștiință politică și dormitare îl constituie de obicei „documentele secrete“ *, care arată că nu numai niște huligani gata la orice sau dușmani înverșunați ai guvernului, ci și înșiși membrii guvernului, inclusiv miniștrii și țarul, își dau seama cât de șubredă este forma absolutistă de guvernare și caută tot felul de modalități de a-și îmbunătăți situația, care nu-i satisface deloc. Din documentele de acest fel face parte memoriul lui Witte, care, certându-se cu ministrul afacerilor interne, Goremâchin, în problema introducerii zemstvelor la periferii, a hotărât să-și etaleze într'un mod deosebit perspicacitatea și devotamen-

---

* Eu mă refer, bine înțeles, numai la acel fel de „antidoturi“ — departe de a fi singurul și departe de a avea „un efect“ prea „puternic“ — pe care îl constituie publicațiile presei.

mul față de absolutism prin alcătuirea unui act de acuzare împotriva zemstvelor *.

Zemstvele sunt acuzate de faptul că sunt incompatibile cu absolutismul, că sunt constituționale prin însuși caracterul lor, că existența lor dă naștere inevitabil la fricțiuni și ciocniri între reprezentanții societății și ai guvernului. Actul de acuzare este alcătuit pe baza unui material (relativ) foarte amplu și cât se poate de bine prelucrat, iar întrucât acesta este un act de acuzare în materie politică (și pe deasupra și destul de original), putem fi siguri că el va fi citit cu nu mai puțin interes și cu nu mai puțin folos decât actele de acuzare din procesele politice publicate pe vremuri în ziarele noastre.

I

Să încercăm dar să analizăm dacă afirmația după care zemstvele noastre ar fi o instituție constituțională este justificată prin fapte, și dacă da, atunci în ce măsură și în ce sens anume.

În această problemă o importanță deosebit de mare are epoca în care au fost introduse zemstvele. Prăbușirea iobăgiei a constituit o cotitură istorică atât de mare, încât nu putea să nu rupă și vâlul polițienesc care camufla contradicțiile dintre clase. Clasa cea mai încheată, cea mai instruită și cel mai mult deprinsă a exercita puterea politică — nobilimea — a manifestat cât se poate de precis tendința de a îngrați puterea absolutistă prin instituții reprezentative. Menționarea acestui fapt în memoriul lui Witte este extrem de instructivă. „Declarații cu privire la necesitatea unei «reprezentări» generale a nobilimii, cu privire la «dreptul țării rusești de a-și avea delegați în Consiliul puterii supreme» se făceau încă în adunările nobililor în 1859-1860”. „Se pronunța chiar și cuvântul «constituție»” **.

„Necesitatea de a chema societatea să participe la conducere a fost arătată atât de unele comitete guberniale pentru problema

* „*Absolutismul și zemstvele*”. Memoriul confidențial al ministrului de finanțe S. I. Witte, cu prefața și adnotările lui R. N. S. Publicat de revista „Zaria” II. Stuttgart, Verlag von J. H. W. Dietz Nachf. (Stuttgart, editura succesorilor lui J. H. W. Dietz. — *Nota Trad.*) 1901. Pag. XLIV și 212.

** Dragomanov, „*Liberalismul zemstvelor în Rusia*”, pag. 4. D-l Witte, autorul memoriului, de foarte multe ori nu arată că copiază pe Dragomanov (compară, de pildă, „*Memoriul*”, pag. 36-37 și articolul arătat, pag. 55-56), deși în alte locuri el se referă la acest autor.

țărănească, cât și de membrii comitetelor chemați în comisii redacționale. «Deputații tind în mod vădit spre constituție», scria în 1859 în jurnalul său Nichitenco“.

„Când, după publicarea Actului dela 19 Februarie 1861, aceste speranțe puse în absolutism s'au dovedit a fi departe de a fi realizate, și când, pe deasupra, dela executarea acestui Act au fost îndepărtate elementele mai «roșii» din sânul administrației înseși (ca N. Miliutin), mișcarea în favoarea «reprezentării» a devenit unanimă. Ea și-a găsit expresia în propunerile care au fost făcute în numeroase adunări ale nobililor în 1862, și în adrese întregi întocmite la adunările de acest fel dela Novgorod, Tula, Smolensc, Moscova, Petersburg, Tver. Printre adrese cea mai remarcabilă este cea din Moscova, prin care se cerea autoadministrare locală, judecarea proceselor în ședințe publice, răscumpărarea obligatorie a pământurilor țărănești, aducerea bugetelor la cunoștința publicului, libertatea presei și convocarea la Moscova a unei Zemsciaia дума alcătuită din reprezentanții tuturor claselor, în vederea pregătirii unui proiect unitar de reforme. Cele mai categorice au fost hotărârile și adresa nobilimii din Tver din 2 Februarie cu privire la necesitatea unei serii de reforme cu caracter civic și economic (de pildă, egalarea drepturilor diferitelor stări sociale, răscumpărarea obligatorie a pământurilor țărănești) și a «convocării delegaților întregii țări rusești, ca unic mijloc de a rezolva în mod satisfăcător problemele ridicate, dar care n'au fost rezolvate de Actul din 19 Februarie»*.

În pofida pedepselor administrative și judiciare aplicate inițiatorilor adresei din Tver ** — continuă Dragomanov — (de altminteri, nu direct pentru adresă, ci pentru motivarea în termeni vehemenți a ieșirii colective din funcția de mediatori de pace), declarații în spiritul acestei adrese se făceau încă în 1862 și începutul lui 1863 în diferite adunări ale nobililor, la care erau elaborate totodată și proiecte de autoadministrare locală.

În acest timp mișcarea constituțională s'a desfășurat în rândurile «raznocinților», găsindu-și expresia în societăți secrete și proclamații mai mult sau mai puțin revoluționare : «Velicoruss» (din August până în Noembrie 1861 ; la editare au luat parte ofițeri ca Obrucev și alții). «Zemsciaia дума» (1862), «Zemlia i volia» (1862—1863)... În afară

* Dragomanov, 5. Reproducerea prescurtată în „Memoriu”, pag. 64, cu referirea nu la Dragomanov, ci la „Colocol” nr. 126 și „Revue des deux Mondes” („Cronica lumii vechi și noi”. — *Nota Trad.*), 1862, din 15 Iunie, citat de Dragomanov.

** A propos. Nu demult (la 19 Aprilie anul curent, adică 1901) a decedat la moșia sa natală din gubernia Tver unul dintre acești inițiatori, Nicolai Alexandrovici Bacunin, fratele mai mic al renumitului M. A. Bacunin. Împreună cu fratele său mezin, Alexei, și cu alți mediatori de pace, N. A. a semnat adresa din 1862. Această adresă — comunică autorul notel despre N. A. Bacunin într'unul din ziarele noastre — s'a soldat cu pedepsirea semnatarilor ei. După un an de arest în fortăreața Petropavlovsc, deținuții au fost puși în libertate, N. A. și fratele său Alexei rămânând neierțați (ei n'au semnat cererea de grațiere), în urma cărui fapt lor nu li s'a mai permis să ocupe funcții sociale. După aceasta N. A. n'a mai activat niciodată, și nici nu mai putea să activeze pe tărâm social... Iată cum se răfuia în timpul celor mai „mari reforme” guvernul nostru cu nobilii moșieri care acționau în mod legal și aceasta a avut loc în 1862, înainte de răscola poloneză, când până și Catcov¹ propunea convocarea unui Zemski sobor pe întreaga Rusie.

de «Velicoruss» a mai fost publicat și un proiect de adresă, care urma să fie prezentată suveranului, după cum spuneau mulți, de ziua sărbătoririi celei de a 1.000-a aniversări a întemeierii Rusiei, în August 1862". În acest proiect de adresă se spunea, între altele: „Binevoii, sire, să convocați într'una din capitalele patriei noastre ruse, la Moscova sau la Petersburg, pe reprezentanții națiunii ruse, pentru ca ei să elaboreze o constituție pentru Rusia...“ *

Dacă ne vom mai aminti de proclamația „Molodaia Rossia“¹³, de numeroasele arestări și de pedepsele draconice aplicate criminalilor „politici“ (Obrucev, Mihailov etc.), care au culminat cu condamnarea lui Cernâșevschi la muncă silnică, condamnare ilegală și aranjată în culise, atunci ne vor fi clare condițiile sociale care au dat naștere reformei zemstvelor. Arătând că „ideea care a călăuzit crearea zemstvelor a fost, fără îndoială, o idee politică“, că în sferele cărmuitoare „s'a ținut fără îndoială seama“ de starea de spirit liberală și constituțională a societății, „Memoriul“ lui Witte spune numai *jumătate* de adevăr. Felul cazon, birocratic de a privi fenomenele sociale de care dă dovadă peste tot autorul „Memoriului“ se vedește și aici; el se vedește în ignorarea mișcării *revoluționare*, în cocoloșirea măsurilor draconice de represiune cu care guvernul *se apăra* de asaltul „partidului“ revoluționar. E drept că din punctul nostru de vedere actual pare ciudat să vorbim despre un „partid“ revoluționar și despre asaltul acestuia la începutul deceniului al 7-lea. Experiența istorică de patruzeci de ani a mărit mult exigențele noastre cu privire la ceace se poate numi mișcare revoluționară și asalt revoluționar. Nu trebuie însă uitat că pe atunci, după treizeci de ani de regim nicolaevist, nimeni nu putea încă să prevadă cum se vor desfășura ulterior evenimentele, nimeni nu putea să precizeze adevărata putere de rezistență a guvernului, adevărata forță a revoltei populare. Inviorarea mișcării democratice din Europa, frământările din Polonia, nemulțumirile din Finlanda, revendicarea de reforme politice de către întreaga presă și întreaga nobilime, răspândirea în întreaga Rusie a ziarului „Colocol“, propaganda plină de vigoare a lui Cernâșevschi, care a știut până și prin articolele controlate de cenzură să educe adevărați *revoluționari*, apariția proclamațiilor, frământările din rândurile țăranilor, care „foarte adesea“ **

* Compară „Intr'o sută de ani“ de V. Burțev, pag. 39.

** L. Pantéleev. „Din amintirile despre deceniul al 7-lea“, pag. 315 a culegerii „Intr'un post de cinste“. În acest mic articol sunt grupate unele fapte

erau siliți prin forță armată și vărsare de sânge să accepte „Actul“, care-i jupuia complect, refuzurile colective ale nobililor — mediatori de pace de a aplica *un astfel* de „Act“, dezordinile studențești — în asemenea condiții cel mai prudent și mai lucid om politic ar fi trebuit să considere explozia revoluționară un lucru cu totul posibil, iar răscoala țărănească — un pericol foarte serios. În aceste condiții, guvernul absolutist, care considera că menirea sa supremă constă, pe de o parte, în a apăra cu orice preț atotputernicia și iresponsabilitatea camarilei dela curte și a armatei de birocrați lipitori, iar pe de altă parte în a susține pe cei mai odioși reprezentanți ai claselor exploatoare, — un asemenea guvern *nu putea proceda altfel* decât exterminând fără cruțare diferite persoane, dușmani conștienți și neîmpăcați ai tiraniei și exploatării (adică „capii“ „partidului revoluționar“), să intimideze și să corupă prin mici concesii masa celor nemulțumiți. Ocnă — pentru cei care preferau să tacă decât să aducă elogii stupide sau ipocrite „marii eliberări“; reforme (*reforme inofensive pentru absolutism și pentru clasele exploatoare*) — pentru cei extaziați de liberalismul guvernului și entuziasmați de era progresului.

foarte interesante privitoare la frământările revoluționare din 1861—1862 și la reacțiunea polițienească... „La începutul anului 1862 atmosfera socială era extrem de încordată; o împrejurare cât de mică putea să împingă brusc mersul vieții într-o parte sau alta. Acest rol l-au jucat incendiile care au avut loc la Petersburg în Mai 1862“. Incepute la 16 Mai, ele s'au extins mai ales în zilele de 22 și 23 Mai — în această din urmă zi au avut loc cinci incendii, iar la 28 Mai a fost cuprinsă de flăcări piața Apracsin, focul mistuind un mare spațiu în jurul ei. Din rândurile poporului au început să se aducă acuzații de incendiere studenților, și aceste zvonuri au fost repetate de zlore. Proclamația „*Molodaia Rossia*“, care declara luptă sângeroasă întregii orânduri actuale și socotea ca justificate orice mijloace, era privită ca o confirmare a zvonurilor despre incendieri premeditate. „După 28 Mai, la Petersburg a fost declarată un fel de stare de război“. Un comitet special instituit a fost însărcinat cu luarea de măsuri *excepționale* pentru paza capitalei. Orașul a fost împărțit în trei sectoare, în fruntea cărora se afla câte un guvernator militar. Pentru procesele în legătură cu incendierea a fost introdusă curtea marțială. Au fost suspendate pe 8 luni revistele „*Sovremennic*“¹⁴ și „*Russcoe Slovo*“¹⁵, a fost interzis ziarul „*Deni*“¹⁶ al lui Acsacov și introdus un sever regulament provizoriu al presei (aprobat încă la 12 Mai, *adică înainte de incendii*). Prin urmare „*mersul vieții*“ se îndrepta în mod hotărât în direcția reacțiunii și independent de incendii, în pofida părerii d-lui Panteleev), un regulament cu privire la supravegherea tipografiilor, au urmat numeroase arestări cu caracter politic (a lui Cernășevski, N. Serno-Solovievici, Rămarenco etc.), au fost închise școlile duminicale și sălile populare de lectură, ținerea de conferințe publice la Petersburg se aproba cu multe greutate, a fost închisă secțiunea a 2-a de pe lângă Fondul literar, a fost închis până și Clubul de șah.

Comisia de anchetă n'a descoperit nicio legătură între incendii și politică. Un membru al comisiei, Stolbovski, a povestit d-lui Panteleev „cum a reușit el să dea de gol în fața comisiei pe principalii martori falși, care, pare-se, nu erau decât simple unelte ale agenților de poliție“ (325—326). Așa dar, există motive foarte temelnice să se creadă că *zvonurile despre studenții incendiatori erau răspândite de poliție*. Pentru a calomnia pe revoluționari și pe cei care protestau, se făcea prin urmare uz de exploatarea cea mai mârșavă a ignoranței poporului chiar și în toial „epocii marilor reforme“.

Noi nu vrem să spunem că toți sau fie chiar unii dintre membrii clicii cârmuitoare erau pe deplin conștienți de această tactică polițienească reacționară premeditată și o urmăreau în mod sistematic. Unii membri ai acestei clici puteau, desigur, în mărginirea lor să nu se gândească la această tactică în ansamblul ei și să se extazieze naiv de „liberalism“, fără să observe învelișul lui polițienesc. În general însă, nu încapă îndoială că experiența colectivă și rațiunea colectivă a guvernanților îi făceau să urmărească încontinuu această tactică. Doar nu degeaba cei mai mulți dintre potențați și demnitari au trecut printr'o îndelungată școală a serviciului nicolaevist și a instructajului polițienesc, au trecut, cum s'ar spune, prin ciur și prin dârmon. Ei țineau minte cum monarhii ba cochetau cu liberalismul, ba erau călăii radișcevilor ¹⁷ și asmuțeau pe aracceevi ¹⁸ împotriva credincioșilor supuși; ei țineau minte ziua de 14 Decembrie 1825 ¹⁹ și exercitau funcția de jandarm al Europei, pe care (funcțiune) a îndeplinit-o guvernul rus în 1848-1849 ²⁰. Experiența istorică a absolutismului nu numai că făcea guvernul să urmeze o tactică de intimidare și de corupere, dar îndemna și pe mulți liberali independenți să recomande guvernului această tactică. Iată ca dovadă a justetei acestei păreri raționamentele lui Coșelev și Cavelin. În broșura sa „Constituția, absolutismul și Zemsciaia дума“ (Leipzig, 1862), A. Coșelev se pronunță *împotriva* constituției, pentru o Zemsciaia дума consultativă și prevede următoarea obiecție:

„A convoca o Zemsciaia дума înseamnă a duce Rusia la revoluție, adică la repetarea la noi a *Etats généraux**, care s'au transformat în Convenție și și-au încheiat activitatea prin evenimentele anului 1792, cu proscrierile, ghilotina, noyades ** etc.“. „Nu l domnilor — răspunde Coșelev —, nu convocarea unei Zemsciaia дума deschide, pregătește terenul pentru revoluție, așa cum o înțelegeți d-v.; ci mai degrabă și în mod mai sigur o provoacă acțiunile nesigure și contradictorii ale guvernului, un pas înainte și unul înapoi, ordinele și legile greu de executat, lanțurile în care sunt încătușate gândirea și cuvântul; supravegherea polițienească (fățișă și, cu atât mai rău, secretă) asupra acțiunilor stărilor sociale și ale individului, persecutarea meschină a unor persoane, delapidarea visteriei, cheltuelile și recompensele ei excesive și nechibzuite, incapacitatea oamenilor de stat și înstrăinarea lor de Rusia etc. etc. Într'un mod și mai sigur pot duce la revoluție (iarăși în sensul d-v.), în țara care abia și-a revenit după o asuprire

* — Statele generale ²¹. — *Nota Red.*

** — înneccare în massă. — *Nota Trad.*

de ani și ani, execuțiile militare, cazematele și deportările: fiindcă rănile vechi sunt incomparabil mai sensibile și mai iritabile decât cele noi. Dar nu vă fie teamă: o revoluție ca aceea din Franța, înfăptuită, cum credeți d-v., de ziariști și alți scriitori, la noi nu va avea loc. Nădăjdum deasemenea că în Rusia nu se va alcătui (deși aceasta e mai greu să garantezi) vreo asociație de capete înfierbântate, gata la orice, care să aleagă asasinatul drept mijloc de a-și atinge țelurile. Dar mult mai probabil și mai primejdios este faptul că între țărani și orășeni, cărora li se vor alătura tineretul și vârstnicii, scriitori și adepți ai proclamațiilor «Velicoruss», «Molodaia Rossia» etc., se va crea sub influența sciziunii, fără ca poliția zemstvelor, cea orășenească și cea secretă să observe, o înțelegere. O înțelegere care distruge totul și propovăduiește egalitatea nu în fața legii, ci în pofida ei (ce mai liberalism fără seamă! Noi suntem, bine înțeles, pentru egalitate, dar pentru o egalitate *nu în pofida legii*, a legii care distruge egalitatea!). Nu obștea populară, istorică, ci o progenitură rahitică a acesteia, și puterea nu a rațiunii, de care așa de mult se tem unii oameni de stat, ci puterea forței brutale, la care ei înșiși recurg atât de bucuroși, — o astfel de înțelegere, zic, este la noi mult mai posibilă, putând fi mult mai puternică decât opoziția moderată, bine intenționată și de sine stătătoare față de guvern, opoziție care este atât de nesuferită birocraților noștri și pe care ei o îngrădesc în fel și chip, căutând s'o înăbușe. Să nu credeți că partidul presei interne, secrete, fără nume este puțin numeros și slab și să nu vă închipuiți că i-ați retezat ramurile și rădăcinile; nu! prin faptul că s'a interzis tineretului să-și termine studiile, prin ridicarea zburdălniciei la rangul de crimă de stat, prin tot felul de persecuții meschine și supraveghere a înzecit forța acestui partid, l-ați răspândit și l-ați înmulțit în imperiu. La ce vor recurge oamenii noștri de stat când această înțelegere va exploda? — La forță armată? Dar se va putea oare conta în mod sigur pe ea? (pag. 49 — 51).

Oare din frazele pompoase ale acestei tirade nu rezultă în mod evident tactica: să nimicești „capetele gata la orice” și pe partizanii „înțelegerii dintre țărani și orășeni”, iar „opoziția moderată, bine intenționată” s'o satisfacă și s'o dezbină prin concesii? Numai că guvernul s'a dovedit a fi mai deștept și mai abil decât își închipuiau d-nii coșelevi, și a scăpat cu concesii mai mici decât concesiile pe care ar constitui-o Zemstvaia дума „consultativă”.

Dar iată scrisoarea particulară adresată de C. D. Cavellin lui Herțen la 6 August 1862: „...Veștile din Rusia nu sunt, după părerea mea, atât de proaste. A fost arestat nu Nicolai, ci Alexandr Solovievici. Arestările nu mă surprind și, mărturisesc, nu mi se par revoltătoare. Partidul revoluționar consideră bune toate mijloacele pentru a răsturna guvernul, iar guvernul se apără prin toate mijloacele. Altceva erau arestările și deportările pe timpul ticălosului de Nicolai. Oamenii piereau pentru ideile, convingerile, cre-

dința și cuvintele lor. Aș vrea să fii tu în locul guvernului și atunci să vedem cum ai proceda tu împotriva unor partide care lucrează atât pe ascuns, cât și pe față împotriva ta. Il iubesc pe Cernâșevschi, îl iubesc foarte, foarte mult, dar un astfel de brouillon“ (un om arțăgos, certăreț, care nu se înțelege cu nimeni și care bagă zâzani), „un astfel de om lipsit de tact și încrezut n'am mai văzut niciodată. Să piară pentru nimic, chiar pentru nimic ! Că incendiile sunt în legătură cu proclamațiile, în privința aceasta nu mai încap acum nicio îndoială“ *. Iată o mostră de gândire profesorală servilă ! Vina pentru toate o poartă acești revoluționari, care sunt atât de încrezuți că huiduesc pe liberalii frazeologi, atât de arțăgoși că pe ascuns și pe față lucrează împotriva guvernului, atât de lipsiți de tact încât nimeresc la Petropavlovsc. Cu asemenea oameni, și el, profesor liberal, s'ar răfui „prin toate mijloacele“ dacă ar fi la putere.

II

Așa dar reforma zemstvelor a fost una dintre concesiile smulse dela guvernul absolutist de valul frământărilor sociale și al asaltului revoluționar. Noi am analizat deosebit de amănunțit caracterizarea acestui asalt pentru a complecta și corecta expunerea „Memoriului“, al cărui autor birocrat a estompat lupta care a dat naștere acestei concesi. Dar caracterul neconsecvent, laș al acestei concesi este conturat destul de limpede și în „Memoriu“ :

„La început, când abia se trecuse la reforma zemstvelor, se preconiza fără îndoială să se facă primul pas pe calea introducerii instituțiilor reprezentative ** ; mai târziu însă, când pe contele Lanscol și N. A. Miliutin i-a înlocuit contele Valuev, a apărut foarte clar dorința, pe care n'a tăgăduit-o nici chiar fostul ministru al afacerilor interne, de a proceda într'un spirit «împăciuator», «delicat și evaziv». «Guvernul însuși nu este lămurit în ceceace privește intențiile sale» — spunea el atunci. Într'un cuvânt, s'a făcut o încercare pe care, din păcate, oamenii de stat o repetă foarte des și care întotdeauna se soldează pentru

* Cităm după traducerea în germană a ediției lui Dragomanov a corespondenței lui C. D. Cavelln și I. S. Turghenev cu A. I. Herțen: Bibliothek russischer Denkwürdigkeiten, herausgegeben von Th. Schiemann. Bd. 4, S. 65—66. Stuttgart, 1894 (Biblioteca monumentelor literare ruse, editată de Th. Schiemann, vol. 4, pag. 65—66. Stuttgart, 1894. — *Nota Trad.*).

** „Fără îndoială“ că autorul „Memoriului“, care repetă spusele lui Leroi-Bolier, comite o obișnuită exagerare birocratică. „Fără îndoială“ că nici Lanscol, și nici Miliutin n'au avut în vedere nimic cu adevărat precis, încât este ridicol să consideri drept „primul pas“ frazele evazive ale lui Miliutin („în principiu, el este partizanul constituției, dar socotește prematură introducerea ei“).

toți cu rezultate negative, — încercarea de a proceda evaziv, situându-se între două opinii contrarii, și, satisfăcând tendințele liberale, de a menține ordinea existentă“.

Foarte amuzant este aici acest fariseic „din păcate“ ! Un ministru al guvernului polițienesc prezintă ca o întâmplare tactică pe care acest guvern *nu poate să n'o urmeze*, pe care el a aplicat-o la promulgarea legilor inspecției de fabrică, a legii cu privire la reducerea zilei de muncă (din 2 Iunie 1897), pe care o aplică și astăzi (1901) cu ajutorul cochetării generalului Vannovschi cu „societatea“²².

„Pe de o parte, în nota explicativă la legea cu privire la instituțiile zemstvelor se spunea că sarcina legii proiectată este de a dezvolta cât mai complect și mai consecvent principiile de autoadministrare locală, că „consiliul zemstvelor nu este decât un organ special al uneia și aceleiași puteri de stat“... „Severnaia Pocita“*, pe atunci organul Ministerului afacerilor interne, făcea în articolele sale aluzii foarte clare la faptul că instituțiile care se creează vor fi o școală a instituțiilor reprezentative.

Pe de altă parte... instituțiile zemstvelor sunt numite în nota explicativă instituții particulare și obștești, supuse legilor generale pe aceeași bază ca și diferite asociații și persoane particulare...

Atât prevederile înseși ale legii din 1864, cât și mai ales toate măsurile ulterioare ale Ministerului afacerilor interne luate în legătură cu instituțiile zemstvelor dovedesc destul de limpede că guvernării se temeau mult de „characterul de sine stătător“ al instituțiilor zemstvelor și le era frică să dea o dezvoltare convenită acestor instituții, *înțelegând foarte bine unde va duce ea*. (Subliniat de noi peste tot)... „Fără îndoială că cei care au fost nevoiți să desăvârșescă reforma zemstvelor au înfăptuit această reformă numai făcând o *concesie opiniei publice*, pentru, așa cum s'a spus în nota explicativă, „a pune capăt așteptărilor irealizabile și năzuințelor spre libertate ale diferitelor stări sociale“, trezite de ideea instituirii zemstvelor; în acelaș timp, aceste persoane își dădeau seama limpede ce reprezintă ea (? reforma?) și au căutat să nu dea zemstvelor dezvoltarea convenită, să le imprime un caracter particular, să le limiteze competența etc. Liniștindu-i pe liberali prin făgădueli că primul pas nu va fi și cel din urmă, spunând sau, mai exact, repetând cele spuse de partizanii orientării liberale cu privire la necesitatea de a investi instituțiile zemstvelor cu o putere reală și de sine stătătoare, contele Valuev, *chiar în timp ce se elabora legea din 1864, a căutat în fel și chip să îngrădească această putere și să pună instituțiile zemstvelor sub o severă tutelă administrativă*...

Nefiind pătrunse de o singură idee călăuzitoare, fiind în forma în care le-a creat legea din 1864, când a început instituirea lor, un compromis a două orientări opuse, zemstvele s'au dovedit a nu fi corespunderile nici ideii fundamentale a autoadministrării, care a fost pusă la baza lor, nici structurii administrative în care ele au fost

* — „Poșta din Nord“. — Nota Trad.

în mod mecanic încadrate și care pe deasupra a rămas nereformată și neadaptată noilor condiții de viață. Legea din 1864 a încercat să îmbine lucruri incompatibile și să satisfacă astfel și pe partizanii și pe adversarii autoadministrării zemstvelor. *Celor dintâi li se ofereau aparențe și speranțe de viitor, iar pentru a fi pe placul secunzilor, competența zemstvelor a fost stabilită într'un mod extrem de elastic*"

Ce vorbe nimerite aruncă uneori fără să vrea miniștrii noștri, când vor să pună piedică vreunui coleg și să arate profunzimea lor de gândire, și cât de folositor ar fi pentru toți filistinii ruși naivi și pentru toți admiratorii „marilor“ reforme să-și atârne pe perete într'o ramă de aur marile precepte ale înțelepciunii polițienești: „liniștește-i pe liberali cu făgădueli că primul pas nu va fi și cel din urmă“, „oferă“-le „aparențe și speranțe de viitor“ ! Mai ales în momentul de față ar fi folositor să consulte aceste precepte la citirea fiecărui articol sau note de ziar cu privire la „grija mișcătoare“ a generalului Vannovschi.

Așa dar, zemstvele au fost chiar dela bun început sortite să fie a cincia roată la căruța administrativă a statului rus, roată pe care birocrăția o *admite* numai în măsura în care ea nu-i știrbește atotputernicia, iar rolul deputaților din partea populației se limitează la o practică goală, la o simplă îndeplinire tehnică a unui număr de sarcini trasate de aceeași funcționărimă. Zemstvele n'au avut organele lor executive, trebuind să acționeze prin poliție; ele n'au fost legate una de cealaltă și au fost puse de îndată sub controlul administrației. Și făcând această concesie inofensivă pentru el, chiar de a doua zi după instituirea zemstvelor, guvernul a început în mod sistematic să le pună piedici și să le îngrădească: atotputernica clică birocratică *nu se putea* împăca cu reprezentanța aleasă de toate stările sociale și a început s'o prigonească în fel și chip. Totalizarea datelor privitoare la această prigoană, deși vădit incompletă, constituie o parte foarte interesantă a „Memoriului“.

Am văzut cu câtă lașitate și cât de nechibzuit procedau liberalii față de mișcarea revoluționară dela începutul deceniului al 7-lea. În loc să sprijine „înțelegerea orașenilor și țăranilor cu partizanii proclamației «*Velicoruss*»“, ei se temeau de această „înțelegere“, sperînd cu ea guvernul. În loc să se ridice în apărarea conducătorilor mișcării democratice persecutați de guvern, ei se spălau în mod fariseic pe mâini și căutau să justifice guvernul. Și ei au suferit o dreaptă pedeapsă pentru această politică de tră-

dare, de pălăvrăgeală demagogică și de moliciune rușinoasă. După ce s'a răfuit cu oamenii capabili nu numai să pălăvrăgească, ci și să lupte pentru libertate, guvernul s'a simțit destul de tare pentru a înlătura treptat pe liberali de pe pozițiile modeste și de importanță secundară ocupate de aceștia „cu aprobarea autorităților“. Cât timp a existat o primejdie serioasă din partea „înțelegerii orășenilor și țăranilor“ cu revoluționarii, însuși Ministerul afacerilor interne bâiguia despre „școala instituțiilor reprezentative“, iar după ce huiduitorii și „zurbagiii“ „lipsiți de tact și încrezuți“ au fost înlăturați, — „școlarii“ fură strânși fără nicio jenă în chingi. Incepe o epopee tragicomică : zemstvele fac demersuri pentru lărgirea drepturilor, în vreme ce lor li se ia neconținut un drept după altul, și la demersurile făcute li se răspunde cu povețe „părintești“. Dar să lăsăm să vorbească datele istorice, fie chiar numai cele citate în „Memoriu“.

La 12 Octombrie 1866 o circulară a Ministerului afacerilor interne pune pe funcționarii zemstvelor într'o deplină dependență de instituțiile guvernamentale. La 21 Noembrie 1866 apare o lege care limitează dreptul zemstvelor de a impune la taxe întreprinderile comerciale și industriale. La adunarea zemstvei din Petersburg din 1867, această lege este aspru criticată și se adoptă (în urma propunerii contelei A. P. Șuvalov) hotărârea de a face demersuri pe lângă guvern ca la discutarea problemelor atinse de această lege să participe „cu forțe comune și muncă concomitentă administrația centrală și zemstvele“. La acest demers guvernul răspunde prin lichidarea instituțiilor zemstvei din Petersburg și prin represiuni : președintele consiliului zemstvei din Petersburg, Cruze, este deportat la Orenburg, contele Șuvalov — exilat la Paris, iar senatorului Liuboșcinschi i se cere să demisioneze. „Severnaia Pocita“, organul Ministerului afacerilor interne, publică un articol în care „această măsură severă de sancționare se explică prin aceea că și adunările zemstvei chiar dela deschiderea ședințelor lor n'au procedat în conformitate cu legea“ (cu care lege ? și de ce infractorii n'au fost urmăriți pe cale judiciară ? doar tocmai atunci se instituise o justiție promptă, dreaptă și echitabilă ?) „și în loc de a susține adunările zemstvelor din alte gubernii, folosindu-se de drepturile acordate de forurile supreme în scopul de a avea cu adevărat grijă pen-

tru interesele încredințate, interese gospodărești locale în cadrul zemstvei“ (adică în loc de a se supune docil și de a se conforma „intențiilor“ birocrăției), „ele au manifestat neconținut tendința de a provoca prin prezentarea inexactă a lucrurilor și prin interpretarea greșită a legilor *neîncredere și lipsă de respect față de guvern*“. Nu e de mirare că după un astfel de perdaf „celelalte zemstve n’au sprijinit pe cea din Petersburg, deși legea din 21 Noembrie 1866 a stârnit pretutindeni o mare nemulțumire; mulți spuneau la adunări că ea echivalează cu desființarea zemstvelor“.

La 16 Decembrie 1866 apare o „lămurire“ a senatului prin care guvernatorilor li se acordă dreptul de a refuza confirmarea oricărei persoane alese de adunarea zemstvei dacă acesta — guvernatorul — o consideră suspectă. La 4 Mai 1867 apare o altă lămurire a senatului: comunicarea proiectelor unei zemstve către toate celelalte gubernii nu este în conformitate cu legea, deoarece zemstvele trebuie să se ocupe de treburile locale. La 13 Iunie 1867 Consiliul de stat a luat o hotărîre, sancționată de țar, prin care se interzice publicarea fără aprobarea autorităților guberniale locale a hotărîrilor, a dărilor de seamă asupra ședințelor, a discuțiilor din cadrul ședințelor etc. care au avut loc la adunările obștești ale zemstvelor, orășenești și ale stărilor sociale. Mai departe, aceeași lege lărgeste puterea președinților de adunări ale zemstvelor, le acordă dreptul de a închide adunările și-i obligă *sub amenințare cu pedeapsă* să închidă adunările la care se pun în discuție probleme neconforme cu legea. Societatea a primit această măsură cu multă ostilitate, privind-o ca o serioasă îngrădire a activității zemstvelor. „Toată lumea știe — scria în jurnalul său Nichitenco — că zemstvele sunt legate de mâini și de picioare prin noua legiferare, în virtutea căreia președinții de adunări și guvernatorii au căpătat o putere aproape nelimitată asupra zemstvelor“. Circulara din 8 Octombrie 1868 supune aprobării guvernatorilor publicarea dărilor de seamă până și ale Consiliului zemstvelor și limitează legăturile reciproce dintre zemstve. În 1869 se institue funcția de inspector ai școlilor primare, în vederea înlăturării zemstvelor dela conducerea efectivă a învățământului public. În decretul întocmit de Comitetul de miniștri și sancționat la 19 Septembrie 1869 de țar se declară că „nici prin componența lor și nici prin principiile lor de bază, zemstvele

nu sunt organe guvernamentale“. Legea din 4 Iulie 1870 și circulara din 22 Octombrie 1870 confirmă și întăresc dependența funcționarilor zemstvelor față de guvernatori. În 1871, prin instrucțiunile pentru inspectorii școlilor primare se acordă acestora dreptul de a destitui pe învățătorii considerați suspecți și de a suspenda orice hotărâre a consiliului școlar, supunând chestiunea spre rezolvare curatorului. La 25 Decembrie 1873, în rescriptul adresat ministrului învățământului public, Alexandru al II-lea își exprimă temerea că, *în condițiile unei insuficiente supravegheri din partea curatorilor*, învățământul public poate fi transformat „*într'un instrument de pervertire morală a poporului, în care sens au și fost constatate unele încercări*“, și ordonă mareșalilor nobilimii ca, interesându-se îndeaproape de această chestiune, să contribuie la asigurarea unei înrâuriri morale asupra acestor școli. Apoi, în 1874, apare un nou decret cu privire la școlile primare, care acordă directorilor școlilor primare depline puteri în ceea ce privește conducerea școlilor. Zemstvele „*protestează*“, dacă se poate numi fără ironie protest cererea ca la revizuirea legii să participe reprezentanți din partea zemstvelor (demersul zemstvei din Cazan din 1874). Cererea, desigur, se respinge etc. etc.

III

Acesta a fost primul curs de științe predate cetățenilor din Rusia la „școala instituțiilor reprezentative“, organizată de Ministerul afacerilor interne. Din fericire, în afară de școlari politici, care, în legătură cu declarațiile din deceniul al 7-lea privitoare la constituție, scriau: „E timpul să lăsăm prostiile la o parte și să ne punem pe treabă, iar treaba astăzi este în instituțiile zemstvelor și nicăieri altundeva“*, au existat în Rusia și oameni „arțăgoși“, pe care nu-i satisfăcea un astfel de „tact“ și care desfășurau propagandă revoluționară în popor. Deși ei au pășit sub steagul unei teorii, care în fond era nerevoluționară, — propaganda lor trezea totuși un sentiment de nemulțumire și de protest în rândurile păturilor largi ale tineretului cult. În pofida teo-

* Scrisoarea lui Cavelin din 1865 către familia sa în legătură cu cererea nobilimii din Moscova de a se „convoca o adunare generală a oamenilor de pe toate meleagurile rusești pentru discutarea nevoilor comune ale întregului stat“.

riei utopice care nega lupta politică, mișcarea a dus la o încăierare înverșunată între un mănunchi de eroi și guvern, la luptă pentru libertate politică. Datorită acestei lupte, și numai datorită ei, situația s'a schimbat din nou, guvernul fiind din nou nevoit să facă concesii, iar cercurile liberale dovedindu-și odată în plus lipsa de maturitate politică, incapacitatea de a susține pe luptători și de a exercita o adevărată presiune asupra guvernului. Tendințele constituționale ale zemstvelor s'au vădit limpede, dar ele n'au constituit decât „un elan“ neputincios. Și aceasta în ciuda faptului că însuși liberalismul zemstvelor a făcut, din punct de vedere politic, un pas însemnat înainte. E remarcabilă mai ales încercarea lui de a forma un partid ilegal și de a-și crea un organ politic propriu. „Memoriul“ lui Witte adună datele din câteva scrieri ilegale (ale lui Chennan, Dragomanov, Tihomirov), pentru a caracteriza „calea alunecoasă“ (pag. 98) pe care au pășit zemstvele. La sfârșitul deceniului al 8-lea au avut loc câteva congrese ale liberalilor din zemstve. Liberalii au hotărît „să ia măsuri pentru a pune capăt, fie măcar vremelnic, activității distrugătoare a partidului revoluționar extremist, deoarece ei erau convinși că prin mijloace pașnice nu se va putea obține nimic, dacă teroriștii vor continua să irite și să hărțuiască guvernul cu amenințări și cu actele de violență“ (pag. 99). Așa dar, în locul grijii pentru lărgirea luptei, pentru susținerea diferiților revoluționari de către o pătură socială mai mult sau mai puțin largă, pentru organizarea vreunui asalt general (sub formă de demonstrație, de refuz al zemstvelor de a efectua plățile obligatorii etc.), liberalii încep din nou cu acelaș „tact“: „să nu irităm“ guvernul! să obținem „prin mijloace pașnice“, care mijloace pașnice în deceniul al 7-lea s'au dovedit într'un mod atât de strălucit a nu fi bune de nimic! * Bine înțeles că revoluționarii n'au acceptat niciun fel de încetare sau întrerupere a ostilităților. Zemșii au format atunci o „ligă a elementelor opoziționiste“, care s'a transformat apoi în „Societatea uniunii zemstvelor și

* Pe bună dreptate spunea Dragomanov: „In ceea ce privește liberalismul din Rusia, nici nu poate fi vorba, propriu zis, de „mijloace“ întru totul „pașnice“, și aceasta pentru că la noi orice cerere de schimbare a conducerii supreme este interzisă prin legi. Liberalii din zemstve trebuiau să treacă în mod hotărît peste această interdicție, și cel puțin prin aceasta să dovedească forța lor atât în fața guvernului, cât și în fața teroriștilor. Intrucât liberalii din zemstve n'au dat dovadă de o atare forță, ei au ajuns la momentul când guvernul intenționează să desființeze până și instituțiile zemstvelor, care și așa sunt ciuntite (lucrarea menționată, pag. 41—42).

a autoadministrării“ sau „Uniunea zemstvelor“. În programul „Uniunii zemstvelor“ erau cuprinse următoarele revendicări : 1) libertatea cuvântului și a presei ; 2) garantarea inviolabilității persoanei și 3) convocarea Adunării constituante. Incercarea de a edita broșuri ilegale în Galiția a dat greș (poliția austriacă a confiscat manuscrisele și a arestat pe cei care intenționau să le tipărească), și organul „Uniunii zemstvelor“ a devenit din August 1881 revista „Volnoe slovo“ *, apărând sub redacția lui Dragomanov (fost profesor la universitatea din Chiev) la Geneva. „În cele din urmă — scria însuși Dragomanov în 1888 — ...nu se poate considera reușită experiența editării organului zemstvelor sub forma revistei «Volnoe slovo», fie chiar și pentru faptul că materialele privind propriu zis zemstvele au început să parvină redacției în mod regulat abia la sfârșitul anului 1882, iar în Mai 1883 revista și-a și încetat apariția“ (lucrarea menționată, pag. 40). Insuccesul organului liberal a fost un rezultat firesc al slăbiciunii mișcării liberale. La Moscova, la 20 Noembrie 1878, Alexandru al II-lea a adresat reprezentanților stărilor sociale o cuvântare în care își exprima speranța că aceștia „vor ajuta ca tineretul rătăcit să fie oprit dela drumul nefast înspre care caută să-l atragă oameni suspecti“. După aceea a apărut și în „Pravitelstvennâi Vestnic“ ²³ ** (1878, nr. 186) un apel prin care se cerea concursul societății. Drept răspuns, cinci adunări ale zemstvelor (dela Harcov, Poltava, Cernigov, Samara și Tver) au declarat necesară convocarea unui Zemschi sobor. „Se poate crede, deasemenea — scrie Witte, autorul „Memoriului“, după ce expune pe larg conținutul acestor adrese, dintre care numai 3 au pătruns în presă în întregime — că declarațiile zemstvelor cu privire la convocarea unui Zemschi sobor ar fi fost mult mai numeroase, dacă Ministerul afacerilor interne n’ar fi luat la timp măsuri pentru interzicerea acestor declarații : mareșalilor nobilimii, care prezidează adunările guberniale ale zemstvelor, le-a fost trimisă o circulară prin care li se cerea să nu permită nici măcar citirea în adunări a unor astfel de adrese. În unele locuri au fost efectuate arestări și exilări de delegați ai zemstvelor, iar la Cernigov în sala

* — „Cuvântul liber“. — *Nota Trad.*

** — „Monitorul oficial“. — *Nota Trad.*

de ședință au fost chiar introduși jandarmii, care au evacuat sala cu forță“ (104).

Revistele și ziarele liberale au susținut această mișcare; o petiție „a 25 de cetățeni de vază din Moscova“, adresată lui Loris-Melicov, recomanda să se convoace o adunare independentă, alcătuită din reprezentanți ai zemstvelor, și să se propună acestei adunări să participe la conducerea națiunii. *Se părea* că guvernul făcea o concesie până și prin numirea lui Loris-Melicov în postul de ministru al afacerilor interne. Dar „*se părea*“ doar, deoarece nu numai că nu s'a făcut niciun pas hotărît, dar nu s'a făcut nici măcar o declarație pozitivă, care să nu se preteze la anumite interpretări. Loris-Melicov a convocat pe redactorii publicațiilor periodice din Petersburg și le-a expus „programul“ : de a afla dorințele, nevoile etc. ale populației, de a da posibilitate zemstvelor ș.a. să se folosească de drepturi legale (programul liberal garantează zemstvelor „drepturile“ pe care legea le ciunțește în mod sistematic !) etc. Autorul „Memoriului“ scrie :

„Programul ministrului a fost adus prin interlocutorii acestuia — deaceia au și fost convocați — la cunoștința întregii Rusii. În fond, el nu promitea nimic precis. Oricine putea să scoată din acest program orice ar fi vrut, adică totul sau nimic. A avut dreptate în felul său (numai „în felul său“, iar nu absolut „în orice fel“ ?) una din foile ilegale din acel timp atunci când spunea că în acest program în acelaș timp se vede atât «coada de vulpe», cât și «gura de lup», care își rânjește colții. Această ieșire la adresa programului și a autorului ei este cu atât mai de înțeles cu cât, comunicând acest program reprezentanților presei, contele le-a recomandat în mod insistent «să nu zăpăcească și să nu turbure în zadar spiritele societății cu iluziile lor visătoare». Dar zemții liberali n'au dat ascultare acestui *adevăr* expus de foaia ilegală și au luat agitația „cozii de vulpe“ drept „o nouă orientare“, în care se poate avea încredere. „Zemstvele aveau încredere în guvern și manifestau simpatie față de el — repetă „Memoriul“ lui Witte cuvintele din broșura ilegală „Părerile adunărilor zemstvelor despre situația actuală din Rusia“ — de parcă le-ar fi fost frică s'o ia înainte, să i se adreseze cu cerințe excesive“. O mărturisire caracteristică a partizanilor zemstvelor, care își exprimă liber părerile : Chiar

la congresul din 1880, Uniunea zemstvelor a hotărât să „obțină o reprezentanță populară centrală cu condiția neapărată a unei singure camere și a votului universal“, — și iată că această hotărâre de a *obține* se realizează prin tactica „*de a nu o lua înainte*“, „*de a manifesta încredere și simpatie*“ față de niște declarații echivoce, care nu obligă la absolut nimic! Cu o naivitate de neiertat, zemții și-au închipuit că a înainta petiții înseamnă „a obține“ — și petițiile „din partea zemstvelor au început să curgă din abundență“. La 28 Ianuarie 1881 Loris-Melicov a prezentat un prea plecat raport cu privire la constituirea unei comisii formate din delegați ai zemstvelor pentru elaborarea proiectelor de legi indicate de „augusta voință“, — însă numai cu drept de vot consultativ. Consfătuirea specială, instituită de Alexandru al II-lea, a aprobat această măsură, iar la 17 Februarie 1881 concluziile consfătuirii au fost sancționate de țar, care a aprobat și textul comunicatului guvernamental propus de Loris-Melicov.

„Fără îndoială — scrie Witte, autorul „Memoriului“ —, instituirea unei astfel de comisii pur consultative nu însemna încă crearea constituției“. Dar — continuă el — cu greu s’ar putea tăgădui că acest fapt a constituit un pas înainte (după reformele din deceniul al 7-lea) spre constituție și nu spre altceva. Și autorul reproduce comunicarea presei străine, după care Alexandru al II-lea s’a exprimat cu privire la raportul lui Loris-Melicov: „Dar acestea-s *Etats généraux*“... „Ceeace ni se propune nouă este ceva în genul adunării notabililor lui Ludovic al XVI-lea“²⁴.

Noi, din parte-ne, vom remarca că realizarea proiectului lui Loris-Melicov *ar fi putut*, în anumite condiții, să constituie un pas spre constituție, dar ar fi putut foarte bine să nu constituie un astfel de pas: totul depindea de chestiunea cine va fi mai tare — presiunea partidului revoluționar și a cercurilor liberale sau împotrivirea partidului partizanilor neșovăitori ai absolutismului, partid foarte puternic, încheșat și care nu alege mijloacele. Dacă e să vorbim nu de ceea ce putea să fie, ci de ceea ce a fost, va trebui să constatăm faptul incontestabil al *șovăirii* guvernului. Unii erau pentru o luptă hotărâtă împotriva liberalismului, alții — pentru concesi. Dar — și lucrul acesta este deosebit de important — și aceștia din urmă șovăiau, neavând niciun pro-

gram bine precizat și neridicându-se deasupra nivelului unor birocrați afaceriști.

„Contele Loris-Melicov — spune Witte, autorul „Memoriului“ — parcă se temea să spună lucrurilor pe nume, se temea să-și precizeze cât mai exact programul, și a continuat, ce-i drept, într'o altă direcție vechea politică evazivă, care fusese adoptată față de zemstve încă de contele Valuev.

După cum s'a relevat, pe bună dreptate, și în presa legală de atunci, însuși programul anunțat de Loris-Melicov era cât se poate de vag. Caracterul său vag reiese din toate acțiunile și afirmațiile ulterioare ale contelui. Pe de o parte, el declară că absolutismul este «rupt de populație», că el consideră că «ajutorul societății este forța principală...», că el nu a considerat reforma proiectată «ca ceva definitiv, ci ca fiind numai primul pas» etc. În acelaș timp, pe de altă parte, contele declara reprezentanților presei că «...speranțele trezite în societate nu sunt altceva decât o iluzie deșartă...», iar în prea plecatul raport prezentat suveranului declara categoric că Zemski sobor ar fi «o periculoasă experiență de întoarcere la trecut...», că măsura pe care o proiectează nu va avea nicio importanță în sensul îngrădirii absolutismului, deoarece n'are nimic comun cu formele constituționale din Apus. În general, după observația justă a lui L. Tihomirov, însuși raportul se caracterizează printr'o formă extrem de neclară“ (pag. 117).

Loris-Melicov, acest faimos erou al „dictaturii inimii“²⁵, a împins actele de cruzime față de *luptătorii* pentru libertate „până la fapte nemaifântâlnite nici înainte, nici mai târziu : executarea unui băiat de 17 ani pe motiv că la el s'a găsit o foaie tipărită. Loris-Melicov n'a uitat nici cele mai îndepărtate colțuri ale Siberiei, pentru a înrăutăți și acolo situația oamenilor care sufereau pentru propagandă“ (V. Zasulici, în nr. 1 al revistei „Soțial-Democrat“²⁶, pag. 84). În condițiile unor asemenea șovăeli ale guvernului, numai o forță capabilă de luptă serioasă ar fi putut să obțină o constituție, dar această forță n'a existat : revoluționarii s'au epuizat prin acțiunea dela 1 Martie, în rândurile clasei muncitoare n'a existat nici mișcare largă, nici organizație fermă, cercurile liberale s'au dovedit și de data aceasta a fi încă până într'atât de nedezvoltate politicește încât și după omorîrea lui Alexandru al II-lea s'au mărginit numai la simple solicitări. Solicitau zemstvele și orașele, solicita presa liberală („Poriadoc“, „Strana“, „Golos“), solicitau — într'o formă deosebit de bine intenționată, meșteșugită și nebuloasă — autorii liberali de memorii (marchizul Velepolschi, prof. Cicerin și prof. Gradovschi — „Memoriul“ lui Witte expune conținutul lor după broșura apă-

rută la Londra *: „Constituția contelui Loris-Melicov“, ed. fondului presei libere ruse. Londra, 1893), născocind „încercări ingenioase de a trece pe monarh peste linia fatală în așa fel încât nici chiar el să nu observe aceasta“. Toate aceste solicitări prudente și toate aceste născociri meșteșugite s'au dovedit a fi, bine înțeles, în lipsa unei forțe revoluționare, un nimic, ceea ce a făcut ca partidul absolutismului să învingă, și a învins cu toate că la 8 Martie 1881 majoritatea (7 contra 5) s'a pronunțat în Consiliul de Miniștri pentru proiectul lui Loris-Melicov. (Așa se afirmă în aceeași broșură, dar Witte, autorul „Memoriului“, care o copiază cu sânguință, declară aici, nu se știe de ce: „Nu se știe cu certitudine ce s'a petrecut la această consfătuire — din 8 Martie — și la ce rezultate a ajuns ea ; ar fi însă imprudent să ne bazuim pe zvonurile răspândite în presa străină“, 124). La 29 Aprilie 1881 a apărut manifestul cu privire la consolidarea și ocrotirea absolutismului, denumit de Catcov „mană cerească“.

Pentru a doua oară, după eliberarea țăranilor, valul fluxului revoluționar a fost respins, iar în urma acestui fapt, și din cauza lui, pentru a doua oară mișcării liberale i-a luat locul *reacțiunea*, pe care societatea progresistă rusă a început, desigur, să o deplângă amarnic. Noi suntem meșteri în a deplânge : deplângem lipsa de tact și încrederea în sine a revoluționarilor, când aceștia hărțuesc guvernul ; deplângem nehotărârea guvernului, când acesta, nevăzând în fața lui o adevărată forță, face pseudo-concesii și, dând cu o mână, ia cu cealaltă ; deplângem „vremurile lipsite de idei și idealuri“, când guvernul, răfuindu-se cu revoluționarii nesușinuți de popor, caută să recupereze ceea ce a pierdut și se întărește în vederea unor noi lupte.

IV

Epoca „dictaturii inimii“, cum a fost denumit ministeriatul lui Loris-Melicov, a demonstrat liberalilor noștri că nici chiar „constituționalismul“ unuia dintre miniștri, nici

---

* Autorul „Memoriului“, în general, copiază, după cum am văzut, cu foarte multă minuțiozitate broșurile ilegale și recunoaște că „presa ilegală și literatura străină făceau, din punctul lor de vedere, aprecierea destul de justă a felului în care se prezintă problema“ (pag. 91). Invățatu! „specialist“ rus „în materie de stat“ nu are original decât un oarecare material brut, iar toate punctele de vedere fundamentale asupra problemelor politice din Rusia el este nevoit să le împrumute din literatura ilegală.

chiar cel al unui prim-ministru, în condițiile când guvernul este foarte șovăitor și când majoritatea consiliului de miniștri aprobă „primul pas spre reformă“, nu garantează absolut nimic, dacă nu există o serioasă forță socială, capabilă să silească guvernul să cedeze. Nu este lipsit de interes, de asemenea, faptul că nici guvernul lui Alexandru al III-lea, chiar după ce a publicat manifestul cu privire la consolidarea absolutismului, n'a început să-și arate dintr'odată toți colții, ci a socotit necesar să încerce un timp oarecare să prostească „societatea“. Când spunem „să prostească“, nu ne gândim să atribuim politica guvernului vreunui plan machiavelic²⁷ al unui ministru, demnitar etc. N'am putea sublinia pe deplin, oricât am insista asupra faptului, că sistemul pseudo-concesiilor și al unor pași, în aparență importanți, în direcția „de a ține seama“ de opinia publică, au intrat în carnea și sângele oricărui guvern de astăzi, inclusiv al celui rus, deoarece și guvernul rus s'a pătruns în decurs de multe generații de necesitatea de a ține, într'un fel sau altul, seama de opinia publică și în decurs de multe generații a educat oameni de stat iscusiți în arta diplomației interne. Un astfel de diplomat, a cărui misiune consta în a acoperi retragerea guvernului spre reacțiune directă, a fost ministrul afacerilor interne, contele Ignatiev, care a luat locul lui Loris-Melicov. Ignatiev s'a manifestat în repetate rânduri ca demagog și mincinos de cea mai pură speță, așa încât Witte, autorul „Memoriului“, dă dovadă de destulă „indulgență polițienească“, numind perioada ministeriatului lui „o încercare nereușită de a crea o țară cu autoadministrare locală, în fruntea căreia să se afle un țar autocrat“. E drept că tocmai o astfel de „formulă“ a fost lansată atunci de I. S. Acsacov, folosită de guvern în cochetăriile sale și făcută de două parale de Catcov, care demonstra cu mult temei legătura necesară dintre autoadministrare și constituție. Am da însă dovadă de miopie, *explicând* o anumită tactică a guvernului polițienesc (tactică în mod necesar proprie lui prin însăși natura sa) prin predominarea, în momentul respectiv, a cutărei sau a cutărei concepții politice.

Ignatiev a trimis o circulară, promițând că guvernul „va lua măsuri urgente pentru a stabili un mod just care să asigure succesul cât mai însemnat al participării active a fruntașilor vieții publice din diferite localități la îndeplini-

rea prescripțiilor țarului“. Zemstvele au răspuns la acest „apel“, solicitând „convocarea delegaților poporului“ (din memoriul delegatului zemstvei din Cerepoveț; în ceea ce privește opinia delegatului zemstvei din Chirilov, guvernatorul n'a permis nici măcar să fie tipărită). Guvernul a recomandat guvernatorilor să lase asemenea demersuri „fără a le da curs“, „și în acelaș timp au fost probabil luate măsurile ca asemenea demersuri să nu fie întreprinse de alte adunări“. Se face faimoasa încercare de a se convoca, conform alegerii miniștrilor, „experți“ (pentru discutarea problemei reducerii ratelor de răscumpărare, a reglementării transmutațiilor, a reformei autoadministrării locale etc.). „Lucrările comisiilor de experți nu s'au bucurat de simpatia societății, iar din partea zemstvelor, în *pofida tuturor măsurilor preventive*, au stârnit chiar un protest direct. Douăsprezece adunări ale zemstvelor au făcut demersuri, cerând ca membrii zemstvelor să fie invitați să participe la activitatea legislativă nu dela caz la caz și nu numiți de guvern, ci permanent și aleși de zemstve. În zemstva dela Samara o astfel de propunere a fost oprită de președinte, „ceea ce a făcut pe participanți să părăsească, în semn de protest, adunarea“ (Dragomanov, articolul menționat, pag. 29; „Memoriu“, pag. 131). Că contele Ignatiev *păcălea* pe zemți, aceasta se vede, de pildă, din următorul fapt: „Mareșalul nobilimii din Poltava, d-l Ustimovici, autorul proiectului de adresă din 1879, a declarat deschis în adunarea gubernială a nobililor că a primit din partea contelui Ignatiev *asigurarea formală* (sic!) că guvernul va chema pe reprezentanții țării să participe la activitatea legislativă“ (Dragomanov, *ibid.*).

Acoperirea trecerii guvernului la o orientare politică hotărât nouă s'a încheiat cu aceste manopere ale lui Ignatiev, și nu degeaba D. A. Tolstoi, numit la 30 Mai 1882 în postul de ministru al afacerilor interne, și-a câștigat porecla de „ministru al luptei“. Demersurile zemstvelor, fie chiar și cele pentru organizarea unor congrese particulare, erau respinse fără niciun menajament, ba s'a întâmplat chiar ca în urma plângerii guvernatorului împotriva „opозиției sistematice“ a zemstvei (din Cerepoveț), consiliul zemstvei să fie înlocuit printr'o comisie guvernamentală, iar membrii consiliului să fie sancționați cu deportare administrativă. D. A. Tolstoi, discipol și adept credincios al lui Catcov, a hotărât să întreprindă de-a-dreptul o „reformă“ a zemstvelor, ple-

când dela ideea fundamentală (confirmată, într'adevăr, după cum am văzut, de istorie) că „opoziția față de guvern s'a cuibărit adânc în zemstve“ (pag. 139 din „Memoriu“ : din proiectul inițial de reformă a zemstvelor). D. A Tolstoi proiecta să înlocuiască consiliile zemstvelor prin instituții subordonate guvernatorului, toate hotărârile adunărilor zemstvelor urmând să fie supuse aprobării guvernatorului. Aceasta ar fi fost o reformă într'adevăr radicală, însă foarte interesant este faptul că până și acest discipol al lui Catcov, „ministru al luptei“, n'a renunțat — după expresia chiar a autorului „Memoriului“ — la politica obișnuită a Ministerului afacerilor interne față de zemstve. Ideea sa — de a desființa, în fond, zemstvele — n'a exprimat-o direct în proiectul său ; sub pretextul unei dezvoltări normale a principiilor de autoadministrare, el urmărea să mențină forma exterioară a acesteia, lipsind-o însă de orice conținut interior. În Consiliul de stat această politică înțeleaptă de stat a „cozii de vulpe“ a fost complectată și dezvoltată, și, ca urmare a acestui fapt, legea din 1890 a zemstvelor „n'a fost altceva decât o nouă jumătate de măsură în istoria instituțiilor zemstvelor. El n'a desființat zemstvele, dar le-a depersonalizat și le-a făcut să fie lipsite de culoare ; n'a desființat nici principiul reprezentării tuturor stărilor sociale, dar i-a imprimat un caracter de instituție limitată la anumite stări sociale ;... n'a făcut din zemstve adevărate organe ale puterii,... dar a instituit asupra lor o și mai mare tutelă a guvernatorilor,... a lărgit dreptul de protest al guvernatorilor“. „Potrivit intenției autorului, legea din 12 Iulie 1890 a constituit un pas pe calea desființării zemstvelor, însă în niciun caz o transformare radicală a autoadministrării zemstvelor“.

Noua „jumătate de măsură“ — după cum se spune mai departe în „Memoriu“ — n'a înlăturat opoziția față de guvern (bine înțeles, opoziția față de guvernul reacționar nici n'ar fi putut fi lichidată prin înțelegerea reacționarismului), ci doar a disimulat *unele* manifestări ale ei. Opoziția se manifesta, în primul rând, prin împotrivirea la legile potrivnice zemstvelor, dacă se poate spune așa, care de facto nu erau aplicate ; în al doilea rând, tot prin demersuri constituționale (sau, cel puțin, care aduceau a constituționalism). Primul fel de opoziție s'a manifestat, de pildă, cu prilejul apariției legii din 10 Iunie 1893 care

supunea organizarea de către zemstve a serviciului medical unei reglementări amănunțite. „Zemstvele au dat o ripostă unanimă Ministerului afacerilor interne, care a bătut în retragere. A fost necesară suspendarea introducerii statutului deja alcătuit și părăsirea lui pentru a se alcătui o culegere complectă de legi și spre a se elabora un nou proiect, construit pe baza unor principii cu totul opuse (adică mai pe placul zemstvelor)“. Legea din 8 Iunie 1893 referitoare la evaluarea bunurilor imobile, care deasemenea introducea principiul reglementării și stânjenea drepturile zemstvelor în ceea ce privește impunerea, a fost și ea întâmpinată cu răceală, și în foarte multe cazuri „nu se aplică deloc în practică“. Forța instituțiilor medicale și de statistică create de zemstve și care au adus un însemnat (în comparație cu autoritățile, desigur) folos populației se dovedește a fi suficientă pentru a paraliza statutele fabricate în cancelariile din Petersburg.

Celălalt fel de opoziție s'a manifestat și în noile zemstve în 1894, când în adresele zemstvelor prezentate lui Nicolae al II-lea se făcea din nou o aluzie foarte limpede la cererile lor de a lărgi autoadministrarea și care au determinat „celebrele“ cuvinte despre visări absurde.

Spre groaza d-lor miniștri, „tendențele politice“ ale zemstvelor n'au dispărut. Autorul „Memoriului“ vorbește de plângerile amare ale guvernatorului din Tver (făcute în darea lui de seamă pe 1898) împotriva „unui cerc strâns unit de oameni cu orientare liberală“, care concentrează în mâinile lor întreaga conducere a treburilor zemstvei guberniale. „Din darea de seamă pe 1895 a acelui guvernator reiese și faptul că lupta desfășurată de zemstve împotriva opoziției constituie o grea sarcină a administrației locale și că mareșalilor nobilimii, care prezidează adunările zemstvelor, li se cere uneori chiar «curaj civic» (sic!) pentru a executa circularele confidențiale ale Ministerului afacerilor interne cu privire la chestiunile care nu trebuie să privească instituțiile zemstvelor“. Urmează apoi istorisirea felului în care mareșalul de gubernie al nobilimii a predat înainte de adunare funcția sa de președinte celui de județ (din Tver), cel din Tver — celui din Novotorjscaia, în vreme ce cel din Novotorjscaia s'a îmbolnăvit și el, predând președinția celui din Starița. Așa dar, până și mareșalii nobilimii dau bir cu fugiții, nevrând să îndeplinească funcții polițienești!

„Prin legea din 1890 — se tângue autorul „Memoriului“ — s'a imprimat zemstvelor un caracter de instituție limitată la anumite stări sociale, iar în adunări a fost întărit elementul guvernamental, în compoziția adunărilor guberniale ale zemstvelor au fost introduși toți mareșalii de județ ai nobilimii și toți zemschi nacialnicii, iar dacă astfel de zemstve birocratice, limitate la anumite stări sociale, depersonalizate continuă totuși să manifeste o tendință politică, apoi aceasta ar trebui să dea de gândit“... „Impotrivirea nu este lichidată : există, fără doar și poate, o nemulțumire surdă, o opoziție tacită, și acestea vor exista atâta timp cât nu vor dispărea zemstvele în care sunt reprezentate toate stările sociale“. Acesta este ultimul cuvânt al înțelepciunii birocratice : dacă reprezentarea ciuntită dă naștere la nemulțumire, atunci desființarea oricărei reprezentări — după simpla logică omenească — va face ca această nemulțumire și opoziție să crească și mai mult. D-l Witte își închipue că, dacă s'ar închide una dintre instituțiile care fac să fie auzită măcar o părticică de nemulțumire, nemulțumirea va dispărea ! Dar credeți oare d-v. că de aceea propune Witte ceva hotărîtor cum ar fi desființarea zemstvelor ? Nu, nicidecum. Făcând praf și pulbere politica evazivă numai de dragul unui cuvânt de efect, nici chiar Witte nu propune nimic în afară de aceeași politică, — și nici nu poate să propună fără a ieși din pielea lui de ministru al unui guvern absolutist. Witte îngână ceva cu totul lipsit de importanță despre „o a treia cale“ : nici dominația birocrăției și nici autoadministrare, ci o reformă administrativă, „care să organizeze just“ „participarea elementelor sociale în instituțiile guvernamentale“. Nu e greu de spus asemenea absurditate, numai că acum — după tot felul de experiențe cu „experți“ — această născocire nu va mai înșela pe nimeni : e prea evident că *în lipsa unei constituții* orice „participare a elementelor sociale“ ar fi o ficțiune, o subordonare a societății (sau a cutăror sau cutăror „delegați“ ai societății) față de birocrăție. Criticând introducerea zemstvelor în regiunile periferice — măsură izolată a Ministerului afacerilor interne —, Witte nu poate da absolut nimic nou în problema generală ridicată de el, și nu face decât să reia vechile metode de a lua jumătăți de măsuri, de a face pseudo-concesii, de a promite marea cu sarea și de a nu îndeplini nimic din cele promise. Oricât am

insista, n'am putea arăta cât de mult se identifică în ceea ce privește problema generală a „orientării politicii interne“ Witte și Goremâchin — astfel încât discuția dintre ei este o discuție în familie, o ceartă în casă în cadrul aceleiași bande. Pe de o parte, Witte se grăbește să declare că „eu n'am propus și nu propun nici desființarea instituțiilor zemstvelor, nici sfărâmarea ordinii existente... nu cred că în condițiile actuale poate fi vorba de desființarea lor (a zemstvelor existente)“. Witte, „din partea lui, crede că odată cu crearea unei trainice puteri guvernamentale locale, se va putea avea mai multă încredere în zemstve“ etc. Creând un puternic aparat birocratic cu titlul de a-l contrapune autoadministrării (adică, făcând ca autoadministrarea să fie neputincioasă), se va putea avea mai multă „încredere“ în ea. E vechi cântecul! D-l Witte se teme numai de „instituțiile care reprezintă toate stările sociale“, el „n'a avut deloc în vedere și n'a considerat activitatea a tot felul de corporații, asociații și uniuni de breaslă sau profesionale ca fiind periculoasă pentru absolutism“. De pildă, în ceea ce privește „obștile sătești“, d-l Witte nu se îndoiește deloc că ele nu prezintă niciun pericol pentru absolutism prin caracterul lor „înapoiat“. „Precumpănirea relațiilor agrare și a intereselor legate de ele imprimă populației sătești particularități spirituale care o fac indiferentă față de tot ceea ce trece dincolo de cadrul politicii proprii lor ogrăzi... La adunări, țăranul nostru se ocupă de felul cum sunt repartizate birurile..., cum sunt repartizate loturile de pământ etc. În afară de aceasta, el este analfabet sau semianalfabet, — *ce politică mai poate fi aici?*“. După cum vedeți, d-l Witte este cât se poate de lucid. Referitor la uniunile profesionale, el declară că, în ceea ce privește pericolul pe care-l prezintă pentru puterea centrală, „de importanță esențială este lipsa de comunitate a intereselor lor. Folosind această lipsă de comunitate a intereselor lor, guvernul poate oricând să găsească împotriva velleităților politice ale unei stări sociale sprijin și contrapondere la celelalte“. Nici „programul“ lui Witte — „participarea just organizată a elementelor sociale în instituțiile guvernamentale“ — nu este altceva decât una din infinitele încercări ale statului polițienesc de „a dezbină“ populația.

Pe de altă parte, d-l Goremâchin, cu care d-l Witte polemizează cu atâta înverșunare, duce și el aceeași siste-

matică politică de dezbinare și oprinare. El demonstrează (în memoriul la care îi răspunde Witte) necesitatea creării de noi posturi de funcționari pentru supravegherea zemstvelor, se manifestă împotriva aprobării până și a simplelor congrese locale ale fruntașilor zemstvelor, este cu trup și suflet pentru legea din 1890, care reprezintă un pas înainte spre desființarea zemstvelor, se teme că zemstvele vor include în programele lucrărilor de evaluare „probleme tendențioase“, îi este frică de statistica zemstvelor în general, susține că școala primară trebuie să fie scoasă de sub conducerea zemstvelor și trecută pe seama instituțiilor guvernamentale, demonstrează că zemstvele nu sunt capabile să organizeze aprovizionarea (fruntașii zemstvelor creează, vedeți d-v., „o idee exagerată despre proporțiile calamităților și despre nevoile populației care a avut de suferit de pe urma recoltei proaste“ !!), el apără regulamentul cu privire la limitarea plafonului de impuneri făcute de zemstve, „în scopul ocrotirii proprietății funciare de creșterea excesivă a dărilor impuse de zemstve“. În felul acesta Witte are perfectă dreptate când declară : „Intreaga politică a Ministerului afacerilor interne față de zemstve nu este decât o lentă, dar neconținută subminare a organelor lor, o treptată diminuare a importanței acestora și o concentrare tot treptată a funcțiilor lor în mâinile instituțiilor de stat. Fără a exagera câtuși de puțin, se poate spune că, atunci când «măsurile luate în ultimul timp în vederea îmbunătățirii diferitelor ramuri ale gospodăririi și administrării zemstvelor», măsuri indicate de memoriul (lui Goremâchin), vor fi aduse la bun sfârșit, nu vom avea în realitate niciun fel de autoadministrare, din zemstve va rămâne numai ideea și învelișul exterior, fără niciun conținut concret“. Politica lui Goremâchin (și mai mult încă, a lui Sipiaghin), precum și politica lui Witte duc prin urmare la acelaș rezultat, anume că lupta în problema zemstvelor și a constituționalismului, repetăm, nu este altceva decât o ceartă în casă. Cei ce se iubesc se tachinează. Acesta este bilanțul „luptei“ dintre d-nii Witte și Goremâchin. Cât privește însă concluziile noastre în problema generală a absolutismului și a zemstvei, e mai potrivit să le tragem analizând prefața d-lui R.N.S. *.

* Cu acest pseudonim semna d-l Struve. (Nota autorului la ediția din 1907. — *Nota Red.*)

V

Prefața d-lui R.N.S. conține multe lucruri interesante. În ea sunt atinse problemele cele mai largi: transformarea politică a Rusiei, diversele moduri de înlăptuire a acestei transformări, însemnătatea diverselor forțe care duc la transformare. Pe de altă parte, R.N.S., care este, după cum se vede, în strânse legături cu cercurile liberale în general și cu cercurile liberale din zemstve în special reprezintă, fără îndoială, ceva nou în corul literaturii noastre „ilegale”. Deaceia, atât pentru lămurirea problemei principiale a semnificației politice a zemstvelor, cât și pentru cunoașterea tendințelor și... să nu spun: a orientării, ci a stărilor de spirit din cercurile apropiate de liberali — merită în mod deosebit să ne oprim cât mai pe larg asupra acestei prefețe, să analizăm dacă acest element nou este un lucru pozitiv sau unul negativ, în ce măsură este pozitiv, în ce măsură este negativ și în ce constă caracterul său negativ?

Principala particularitate a concepțiilor d-lui R.N.S. constă în următoarele. După cum se vede din foarte multe pasaje din articolul său citat de noi mai jos, el este pentru o dezvoltare pașnică treptată, strict legală. Pe de altă parte, el se ridică cu tot sufletul împotriva absolutismului și dorește libertatea politică. Dar absolutismul este absolutism tocmai pentru că interzice și persecută *orice* „dezvoltare” spre libertate. Intregul articol al d-lui R.N.S. este pătruns de această contradicție, ceea ce face ca raționamentele lui să fie extrem de inconsecvente, nesigure, șovăitoare. Constituționalismul se poate împăca cu grija pentru o dezvoltare strict legală a Rusiei absolutiste numai presupunând sau cel puțin admitând că guvernul absolutist va înțelege *singur*, va obosi, va ceda etc. Dela înălțimea indignării sale civice, d-lui R.N.S. i se întâmplă, într’adevăr, să alunece și până la acest punct de vedere vulgar, specific celui mai nedezvoltat liberalism. Iată un exemplu. D-l R.N.S. spune despre sine: ... „noi, cei care vedem în lupta pentru libertatea politică jurământul lui Hanibal al contemporanilor conștiinți din Rusia, un jurământ tot atât de sfânt cum era odinioară pentru oamenii din deceniul al 5-lea lupta pentru eliberarea țăranilor”... și încă: ... „oricât de greu ne este nouă, celor care am depus «jurământul lui Hanibal» de luptă împotriva absolutismului” etc. Bine spus,

tare spus ! Aceste cuvinte tari ar fi fost o podoabă a articolului dacă acesta ar fi fost în întregime pătruns de acelaș spirit de luptă neșovăitoare, intransigentă („jurământul lui Hannibal“ !). Aceste cuvinte tari — tocmai pentru că sunt atât de tari — vor suna discordant dacă alături de ele va apărea o notă de împăcare și liniștire artificială, o încercare de a promova, fie chiar cu prețul a tot felul de artificii, concepția dezvoltării pașnice, strict legale. Iar la d-l R.N.S. această notă și aceste încercări sunt, din păcate, într'un număr prea suficient. El consacră, de pildă, o pagină și jumătate „fundamentării“ pe larg a ideii că „politica de stat din timpul domniei lui Nicolae al II-lea merită o condamnare și mai (subliniat de noi) aspră din punct de vedere moral și politic decât revizuirea în timpul lui Alexandru al III-lea a reformelor lui Alexandru al II-lea“. Dar de ce o condamnare *mai* aspră ? Fiindcă Alexandru al III-lea, vedeți d-v., a luptat împotriva revoluției, pe când Nicolae al II-lea — împotriva „năzuințelor legale ale societății ruse“, — primul — împotriva unor forțe sociale conștiente din punct de vedere politic, celălalt — „împotriva unor forțe sociale cu totul pașnice și care uneori chiar acționează fără a fi călăuzite de o idee politică clară“ („care nici nu-și prea dau seama de faptul că munca lor culturală conștientă subminează orânduirea de stat“). De fapt, acest lucru este într'o măsură foarte însemnată inexact — lucru despre care vom vorbi mai jos. Dar și în afară de aceasta trebuie să relevăm unele ciudățenii în cece privește însăși desfășurarea raționamentelor autorului. El condamnă absolutismul, și din cei doi autocrați condamnă *mai mult* pe unul, nu pentru caracterul politicii sale, care a rămas aceeași, ci pentru faptul că în fața acestuia nu există (chipurile) „zurbagii“ care să provoace, „firește“, din partea lui o ripostă vehementă, deci nu există nici motiv pentru persecuții. Nu transpiră oare chiar din însăși folosirea unui asemenea argument o vădită concesie făcută prea smeritului argument după care tătucului nostru țar n'are de ce să-i fie teamă să convoace pe oamenii care îi sunt pe plac, deoarece toți acești oameni care îi sunt pe plac nici nu s'au gândit vreodată la ceva care să iasă din cadrul năzuințelor pașnice și al strictei legalități ? Nu trebuie să fie de mirare constatarea unei atari „desfășurări a gândurilor“ (sau a unei atari desfășurări a minciunii) la d-l Witte, care scrie în memo-

riul său : „S'ar părea că acolo unde nu există nici partide politice, nici revoluții, unde nimeni nu contestă drepturile puterii supreme, — acolo administrația nu poate să fie opusă poporului sau societății...“ * etc. Nu trebuie să ne mire un atare raționament la d-l Cicerin, care în memoriul prezentat după 1 Martie 1881 contelui Miliutin a declarat că „puterea trebuie să-și arate energia, să dovedească că ea nu și-a plecat steagul în fața amenințării“, că „ordinea monarhică numai atunci este compatibilă cu instituțiile libere când acestea sunt rodul dezvoltării pașnice, al inițiativei pașnice a puterii supreme înseși“, și sfătuia să se creeze o putere „viguroasă și liberală“, care să acționeze printr'un „organ legislativ, întărit și reînnoit de elementul ales“ **. Din partea unui domn Cicerin ar fi cu totul firesc să considere că politica lui Nicolae al II-lea merită să fie condamnată mai mult *pentru* că în timpul domniei lui dezvoltarea pașnică și inițiativa desfășurată în liniște de însăși puterea supremă *ar putea* să ducă la instituții libere. Dar este oare firesc, este oare nimerit un astfel de raționament în gura unui om care a depus jurământul lui Hanibal — de luptă ?

Nici din punct de vedere faptic d-l R.N.S. n'are dreptate. „Acum — spune el, comparând domnia actuală cu cea precedentă — ...nimeni nu se gândește serios la o revoluție violentă de felul celei pe care și-o imaginau militanții organizației «Narodnaia Volia»²⁶“. Parlez pour vous, monsieur ! Vorbiți numai pentru d-v. ! Noi însă știm prea bine că mișcarea revoluționară dîn Rusia din cursul ultimei domnii nu numai că n'a murit și că n'a slăbit în comparație cu domnia trecută, ci, dimpotrivă, a reînviat și a crescut de multe ori. Și ce fel de mișcare „revoluționară“ ar fi aceasta dacă nimeni dintre participanții ei nu s'ar gândi serios la o răsturnare violentă ? Ni se va obiecta, poate, că în rândurile citate, d-l R.N.S. are în vedere nu o răsturnare violentă, în general, ci o răsturnare specific „narodovolțiană“, adică o răsturnare în acelaș timp politică și socială, o răsturnare care să ducă nu numai la doborîrea absolutismului, dar și la cucerirea puterii. O astfel de

* Pag. 205. „Aceasta nu este nici măcar inteligent“, observă R. N. S. în adnotarea la acest pasaj. Foarte just. Dar raționamentele menționate mai sus ale d-lui R. N. S., dela pag. XI—XII din prefața lui, nu sunt croite pe acelaș calapod ?

** „Memoriul“ lui Witte, pag. 122—123. „Constituția contelui Loris-Mellicov“, pag. 24.

obiecție ar fi lipsită de temei, deoarece, în primul rând, pentru absolutism ca atare (adică pentru guvernul absolutist, și nu pentru „burghezie“ sau pentru „societate“) important nu este nicidecum *dece vor* să-l răstoarne, ci *că vor* să-l răstoarne. În al doilea rând, și militanții organizației „Narodnaia Volia“ „au servit“ guvernului, chiar la începutul domniei lui Alexandru al III-lea, tocmai aceeași alternativă pe care o pune în fața lui Nicolae al II-lea social-democrația : sau lupta revoluționară, sau renunțarea la absolutism. (Vezi scrisoarea din 10 Martie 1881 a Comitetului Executiv al organizației „Narodnaia Volia“ adresată lui Alexandru al III-lea, în care se puneau două condiții : 1. amnistia generală pentru toate delictele politice și 2. convocarea reprezentanților întregului popor rus în condițiile unui drept de vot universal și ale libertății presei, cuvântului și întrunirilor.) Ba, d-l R. N. S. știe și singur foarte bine că la o răsturnare violentă „se gândește serios“ multă lume nu numai din rândurile intelectualilor, ci și din rândurile clasei muncitoare : aruncați ochii pe pag. XXXIX și urm. din articolul său, pagini în care se vorbește despre „social-democrația revoluționară“, căreia îi sunt asigurate atât „baza de masă, cât și forțele intelectuale“ și care pășește spre „luptă politică hotărâtă“, spre „lupta sângeroasă desfășurată de Rusia revoluționară împotriva regimului absolutisto-birocratic“ (XLI). Nu încape, astfel, nicio îndoială că „vorbele bine intenționate“ ale d-lui R. N. S. constituie doar o metodă specială, o încercare de a influența guvernul (sau „opinia publică“) încredințându-l de modestia sa (sau a altora).

De altfel, d-l R. N. S. socotește că noțiunii de luptă i se poate da o interpretare foarte largă. „Desființarea zemstvelor — scrie el — va da propagandei revoluționare un mare atu — o spunem aceasta cu totul obiectiv (sic !), fără să nutrim un sentiment de repulsie față de ceea ce este denumit de obicei activitate revoluționară, dar și fără să ne extaziem și să ne pasionăm tocmai pentru această formă (sic !) de luptă pentru progresul politic și social“. Această tiradă este foarte semnificativă. Indărătul acestei formulări quasi-savante, care face cu totul ne la locul său paradă de „obiectivitate“ (din moment ce autorul însuși pune chestiunea preferinței lui pentru o formă sau alta de activitate, sau de luptă, a vorbi despre obiectivitatea atitu-

dinii sale este acelaș lucru ca și a echivala de două ori doi cu o lumânare de stearină), găsim o argumentare veche de tot: mie puteți să-mi dați crezare, domni guvernanți, dacă vă sperii cu revoluția, deoarece n'o am deloc la inimă. Referirea la obiectivitate nu este altceva decât frunza de viță care acoperă antipatia subiectivă pentru revoluție și pentru activitatea revoluționară. D-l R. N. S. are nevoie de acoperire tocmai pentru că această antipatie nu este de fel compatibilă cu jurământul lui Hanibal — de luptă.

Oare nu cumva greșim noi în privința acestui Hanibal? A făcut el oare, într'adevăr, jurământul de luptă împotriva Romanilor sau numai de luptă pentru propășirea Cartaginei, care propășire, firește, în ultima instanță ar fi dăunat Romei? Oare nu se poate interpreta cuvântul luptă nu atât de „îngust“? D-l R. N. S. crede că se poate. Lupta împotriva absolutismului — așa rezultă din confruntarea jurământului lui Hanibal cu textul tiradei citate — se manifestă în diferite „forme“: o formă — lupta revoluționară, ilegală, cealaltă formă — în genere, „lupta pentru progresul politic și social“, adică, cu alte cuvinte, activitatea pașnică, legală, care să răspândească cultura în cadrul îngăduit de absolutism. Noi nu ne îndoim câtuși de puțin că și în condițiile absolutismului este posibilă o activitate legală care să dezvolte progresul Rusiei: în unele cazuri să dezvolte destul de rapid progresul tehnic, în anumite cazuri într'o măsură foarte neînsemnată — progresul social, în cazuri cu totul excepționale și în proporții cu totul minuscule — progresul politic. Se poate discuta cât de însemnat este acest progres minuscul și în ce măsură este el posibil, în ce măsură cazurile izolate ale acestui progres sunt în stare să paralizeze coruperea politică în proporții de masă a populației, pe care absolutismul o desfășoară pretutindeni și în mod permanent. Dar a încadra fie chiar și în mod indirect activitatea legală pașnică în noțiunea de luptă împotriva absolutismului — înseamnă a contribui la această corupție, înseamnă a slăbi la Rusul de rând conștiința răspunderii sale ca cetățean pentru *tot* ce face guvernul, conștiința răspunderii care și fără aceasta este infinit de slabă.

Din păcate, în rândurile publiciștilor care scriu în presa ilegală d-l R. N. S. nu este singurul care încearcă să șteargă deosebirea dintre lupta revoluționară și activitatea

pașnică culturală. El are un precursor, d-l R. M., autorul articolului „Realitatea noastră“, apărut în faimosul „Supliment separat al ziarului «Raboceaia Mâsli»“²⁹ (Septembrie 1899). Combătând pe social-democrații-revoluționari, el scria: „Doar și lupta pentru autoadministrarea obștească de zemstvă și orășenească, și lupta pentru școala obștească, și lupta pentru justiția obștească, și lupta pentru ajutarea obștească a populației înfometate etc. este luptă împotriva absolutismului... Această luptă socială, care dintr’o ciudată neînțelegere nu atrage asupra sa atenția binevoitoare a multora dintre publiciștii revoluționari ruși, după cum am văzut, este desfășurată deja de societatea rusă, și aceasta nu de ieri... Problema actuală constă în ce mod anume aceste pături sociale diferite... vor desfășura această luptă împotriva absolutismului cu cât mai mult succes... Iar principala problemă pentru noi constă în ce mod anume trebuie să desfășoare această luptă socială împotriva absolutismului muncitorii noștri, a căror mișcare este considerată de revoluționarii noștri ca fiind cel mai bun mijloc de răsturnare a absolutismului“ (pag. 8—9). După cum vedeți, d-l R. M. nici nu consideră necesar să-și ascundă antipatia pentru revoluționari; el declară opoziția legală și activitatea pașnică de-a-dreptul luptă împotriva absolutismului și consideră chiar că principala problemă constă în modul în care trebuie să ducă muncitorii „această“ luptă. D-l R. N. S. este departe de a fi atât de primitiv și atât de deschis, dar afinitatea de tendințe politice ale liberalului nostru și ale marelui admirator al mișcării pur muncitorești este destul de evidentă*.

Cât privește „obiectivismul“ d-lui R. N. S., trebuie să constatăm că uneori face pur și simplu abstracție de el. El rămâne „obiectiv“ atunci când vorbește despre mișcarea muncitorească, despre creșterea ei organică, despre inevitabila luptă care se anunță între social-democrația revolu-

---

* „Organizațiile economice ale muncitorilor — spune d-l R. N. S. într’un alt pasaj — vor constitui o școală de educare politică reală a masselor muncitorești“. Noi am sfătui pe autor să folosească cu cât mai multă precauție cuvântul „real“, atât de banalizat de cavalerii oportunismului. Nu se poate tăgădui că în anumite condiții și organizațiile economice ale muncitorilor pot contribui mult la educarea politică a acestora (după cum nu se poate tăgădui că în alte condiții ele pot contribui cu câte ceva și la corupția lor politică). Dar o *reală* educare politică poate fi dată masselor muncitoare numai prin participarea acestora din toate punctele de vedere la mișcarea revoluționară, inclusiv la luptele deschise de stradă, inclusiv la războiul civil împotriva apărătorilor robiei politice și economice.

ționară și absolutism, despre faptul că organizarea liberalilor într'un partid ilegal va fi un rezultat inevitabil al desființării zemstvelor. Toate acestea sunt expuse foarte concret și cu foarte multă luciditate, cu atâta luciditate încât ne putem bucura de răspândirea în cercurile liberale a unei juste înțelegeri a mișcării muncitorești din Rusia. Când însă d-l R. N. S. începe să vorbească nu despre lupta împotriva dușmanului, ci despre eventuala „resemnare“ a dușmanului, — el își pierde dintr'odată „obiectivismul“ și începe să-și exprime sentimentele proprii, ba trece chiar dela indicativ la imperativ.

„Numai în caz că printre cei care dețin puterea se vor găsi oameni care vor să aibă curajul să se resemneze în fața istoriei și să facă să se resemneze în fața ei autocrația, lucrurile nu vor duce la o luptă finală și sângeroasă a Rusiei revoluționare împotriva regimului absolutisto-birocratic... Fără îndoială că în rândurile birocrăției demnitate sunt oameni care nu simpatizează cu politica reacționară... Ei, puținele persoane care au acces la tron, nu îndrăsnesc niciodată să-și spună sus și tare convingerile... Dar poate că uriașa umbră a inevitabilei răsplăți istorice, umbra mărețelor evenimente, va introduce șovăeli în mediul guvernamental și va distruge la timp regimul de fier al politicii reacționare. Pentru aceasta acum nu e nevoie de prea multe... Poate că el (guvernul) deasemenea va înțelege nu prea târziu ce pericol fatal rezidă în ocrotirea prin toate mijloacele a regimului absolutist. Poate că el, dat fiind că nu s'a lovit încă de revoluție, va obosi singur în lupta sa împotriva dezvoltării firești, istoricește necesare, a libertății și va începe să șovăe în politica sa „intransigentă“. Incetând de a mai fi consecvent în lupta împotriva libertății, el va fi nevoit să-i deschidă din ce în ce mai larg porțile. Poate... nu, nu numai poate, așa va fi!“ (Subliniat de autor.)

Amin! atât ne rămâne să spunem cu privire la acest bine intenționat și înălțător monolog. Hanibalul nostru progresează atât de rapid încât apare în fața noastră deja într'o a treia formă: prima formă — lupta împotriva absolutismului, a doua — răspândirea culturii, a treia — apeluri la resemnarea dușmanului și încercări de a-l speria cu „umbra“. Ce mai grozăvii! Noi suntem cu totul de acord cu venerabilul d-l R. N. S. că de „umbre“ blgoții guvernului rus se vor speria mai mult decât de orice pe lume. Și chiar imediat înainte de această invocare a umbrelor, autorul nostru, arătând creșterea forțelor revoluționare și apropiata explozie revoluționară, exclamă: „Cu adâncă durere prevedem îngrozitoare jertfe atât de oameni, cât și de forțe culturale — preț al acestei nebu-

nești politici agresiv-conservatoare, care n'are nici sens politic, și nici umbră de justificare morală". Ce mlaștină de doctrinarism și de dulcegărie dezvăluie acest final al raționamentului despre explozia revoluționară! Autorul nu înțelege câtuși de puțin ce enormă importanță istorică ar avea aceasta dacă poporul din Rusia ar da măcar o singură lecție usturătoare guvernului. D-v., în loc ca, arătând „jertfele îngrozitoare“ pe care poporul le-a adus și le aduce absolutismului, să treziți ura și revolta, să ațâțați hotărârea și pasiunea de luptă, — în loc de aceasta d-v. vă referiți la *viitoarele* jertfe, pentru a speria poporul și a-l abate dela luptă. Ehei, domnilor! Mai bine nu vorbiți deloc despre „explozia revoluționară“, decât să stricați acest raționament cu un astfel de final. *Să înfăptuiți* „evenimente mărețe“, se vede treaba, d-v. nu vreți, vreți numai să vorbiți despre „umbra mărețelor evenimente“, dar și aceasta numai cu „persoane care au acces la tron“.

De o astfel de vorbărie cu umbrele și despre umbre e, după cum se știe, arhiplină și presa noastră legală. Iar pentru a face ca umbrele să pară cât mai reale, se obișnuiește a se referi pentru exemplificare la „marile reforme“, cântându-li-se un aleluia plin de minciună convențională. Unui publicist ale cărui scrieri trec prin cenzură trebuie să-i ierți uneori această minciună, deoarece altfel el nu-și poate exprima năzuințele spre transformări politice. Dar lucrarea d-lui R. N. S. n'a trecut prin nicio cenzură. „Marile reforme — scrie el — n'au fost concepute pentru un și mai mare triumf al birocrăției“. Priviți numai cât de evazivă este această frază apologetică. *De cine* „concepute“? De Herțen, Cernășevschi, Uncovschi și de cei care i-au urmat? Dar acești oameni cereau incomparabil mai mult decât ceea ce au înfăptuit „reforme“. Și pentru cerințele lor au fost supuși la persecuții din partea guvernului care înfăptuia reforme „mari“. De guvern și de cei care, înălțând orbește osanale, îl urmau, stropșindu-se la „zurbagii“? Dar guvernul a făcut tot ce era posibil și imposibil pentru a ceda cât mai puțin, pentru a ciunti revendicările democratice și a le ciunti *tocmai* pentru „un și mai mare triumf al birocrăției“. D-l R. N. S. cunoaște foarte bine toate aceste fapte istorice, și numai deaceia el estompează faptul că ele răstoarnă pe-de-a'ntregul teoria lui senină despre o eventuală „resemnare“ a autocratului. În politică nu e-

xistă loc pentru „resemnare“, și numai o simplitate fără margini (o simplitate pe atât de sfântă pe cât de malițioasă) poate lua drept resemnare străvechea metodă polițienească: divide et impera, dezbină și domnește, cedea-ză ceace nu este important pentru a păstra esențialul, dă cu stânga și ia cu dreapta. „...Guvernul lui Alexandru al II-lea, concepând și înfăptuind «marile reforme», nu-și propunea pe atunci un scop conștient — de a tăia cu orice preț poporului rus orice cale legală spre libertate politică, nu cumpănea din acest punct de vedere fiecare pas al său, orice articol de lege“. Aceasta *nu este adevărat*. Guvernul lui Alexandru al II-lea, și atunci când „concepea“ reformele, și atunci când le înfăptuia, își propunea delă bun început un scop cu totul conștient: să nu cedeze în fața revendicării de libertate politică formulată chiar atunci. Delă bun început și până la sfârșit, el făia orice cale legală spre libertate, deoarece răspundea prin represiuni până și la simple cereri, deoarece nu îngăduia niciodată nici să se vorbească liber despre libertate. Pentru a spulbera osanalele d-lui R. N. S. e deajuns să ne referim fie și numai la faptele citate de noi mai sus, și pe care Witte le expune în „Memoriul“ său. Cât privește însă persoanele care alcătuiau guvernul lui Alexandru al II-lea, însuși Witte se exprimă, de pildă, astfel: „Trebue relevat că oamenii de stat de seamă din deceniul al 7-lea, ale căror glorioase nume posteritatea recunoscătoare le va păstra, au săvârșit la timpul lor atâtea lucruri mari câte nu cred să fi săvârșit urmașii lor, și au muncit la reînnoirea orânduirii noastre de stat și sociale din sinceră convingere, cu un devotament plin de abnegație față de suveranul lor, și nu împotriva năzuințelor lui“ („Memoriul“, pag. 67). Iată, ce-i drept e drept: din sinceră convingere, cu un devotament plin de abnegație față de suveranul care se află în fruntea unei bande de polițiști...

După cele expuse, nu trebue să ne mai mire faptul că d-l R. N. S. se preocupă extrem de puțin de problema cea mai importantă — de rolul zemstvelor în lupta pentru libertate politică. In afară de obișnuitele referiri la opera „practică“ și „culturală“ a zemstvelor, el arată în treacăt „importanța lor educativ-politică“, spunând că „zemstvele au o importanță politică“, că zemstvele, după cum vede limpede

d-l Witte, „sunt periculoase (pentru ordinea existentă) numai în virtutea tendinței istorice a dezvoltării lor — ca germene al constituției“. Și în încheierea acestor observații parcă aruncate întâmplător, el are o ieșire împotriva revoluționarilor: „Noi apreciem lucrarea d-lui Witte nu numai pentru adevărul ei despre absolutism, ci și ca un prețios certificat politic eliberat zemstvelor de birocrăția însăși. Acest certificat servește drept excelent răspuns tuturor aceluia care din lipsă de pregătire politică sau care din pasiune pentru fraze revoluționare (sic!) n'au vrut și nu vor să vadă marea importanță politică pe care o au zemstvele ruse și activitatea lor culturală legală“. Dar cine a dat dovadă de lipsă de pregătire politică și de pasiune pentru fraze? unde și când? Cu cine și din ce cauză nu este de acord d-l R. N. S.? La aceasta nu se dă răspuns, iar ieșirea autorului nu arată nimic în afară doar de antipatia sa pentru revoluționari, cunoscută nouă și din alte pasaje ale articolului. Nu lămurește câtuși de puțin chestiunea nici o adnotare și mai ciudată: „Prin aceste cuvinte, noi nu vrem (?!) nicidecum să atingem pe militanții revoluționari, al căror curaj moral în lupta împotriva samavolniciei nu putem să nu-l apreciem“. Dar pentru ce asta? ce rost are? Ce legătură are curajul moral cu nepriceperea de a aprecia zemstvele? D-l R. N. S. s'a corectat, dând, pe drept cuvânt, din lac în puț: mai întâi „a lovit“ în revoluționari, acuzându-i fără temeii și „anonim“ (adică îndreptând acuzația nu se știe împotriva cui) de ignoranță și frazeologie, iar acum „lovește“ și atunci când presupune că ei pot fi siliți să înghită hapul acuzației de ignoranță dacă acesta este îndulcit cu recunoașterea curajului lor moral. Ca încununare a lipsei de claritate, d-l R. N. S. se contrazice singur, declarând — parcă într'un glas cu cei care „au pasiune pentru fraze“ — că „zemstvele ruse de astăzi.. nu reprezintă o instituție politică, care prin forța ei nemijlocită să poată impune cuiva, să poată intimida pe cineva... Ele abia-abia își apără poziția lor modestă“... „Astfel de instituții (ca zemstvele)... pot periclita prin ele însele această orânduire (absolutistă) numai într'un viitor îndepărtat și numai în legătură cu dezvoltarea întregii culturi a țării“.

VI

Să încercăm dar să ne descurcăm în această problemă, despre care d-l R. N. S. vorbește cu atâta pornire și cu atâta lipsă de conținut. Din faptele citate mai sus reiese că „importanța politică“ a zemstvelor, adică importanța lor ca factor în lupta pentru libertatea politică, constă în special în următoarele. În primul rând, această organizație de reprezentanți ai claselor noastre avute (și mai ales ai nobilimii funciare) opune în mod permanent instituțiile alese birocrăției, provoacă mereu conflicte între ele, arată la fiecare pas caracterul reacționar al funcționării țariste, lipsită de simț de răspundere, întreține nemulțumirea și alimentează opoziția față de guvernul absolutist *. În al doilea rând, zemstvele, înghesuite ca a cincina roată la căruța birocrăției, tind să-și consolideze situația, să-și mărească importanța, tind — și chiar, după expresia lui Witte, „pășesc în mod inconștient“ — spre constituție, înaintând cereri în acest sens. Deaceea ele se dovedesc a fi un prost aliat al guvernului în lupta lui împotriva revoluționarilor, ele păstrează o neutralitate amicală față de revoluționari și le aduc un serviciu fie chiar și indirect, dar neîndoielnic, făcând guvernul să șovăie în momente critice când ia măsuri represive. Bine înțeles nu se poate considera un factor „important“ sau, în general, câtuși de puțin independent al luptei politice o instituție care până acum n'a fost capabilă să facă în cel mai bun caz decât cereri liberale și să manifeste o neutralitate amicală, dar nu se poate tăgădui zemstvelor rolul de a fi fost unul dintre factorii *auxiliari*. În acest sens suntem gata chiar, dacă vreți, să admitem că zemstvele sunt o părticică din constituție. — Cititorul va spune, poate: va să zică sunteți de acord cu R. N. S., care mai mult nici nu afirmă. Nicidecum. Abia aici și începe divergența noastră.

Zemstvele sunt o părticică din constituție. Fie și așa. Dar ele sunt o părticică care servea *drept momeală pentru a îndepărta* „societatea“ rusă dela ideea constituției. Aceasta este tocmai o poziție, relativ foarte puțin însemnată, pe care absolutismul a cedat-o democratismului crescând

---

* Vezi lămurirea extrem de amplă a acestei laturi a problemei în broșura lui P. B. Axelrod: „Situația istorică și raportul dintre democrația liberală și democrația socialistă din Rusia“ (Geneva, 1898), în special pag. 5, 8, 11—12, 17—19.

pentru a-și păstra pozițiile principale, pentru a împărți și dezbină pe cei care revendicau transformări politice. Am văzut cum această dezbinare pe baza „încrederii“ față de zemstve („germene al constituției“) a reușit în deceniul al 7-lea și în 1880 — 1881. Problema atitudinii zemstvelor față de libertatea politică constituie un caz particular al problemei generale a raportului dintre reforme și revoluție. Și din acest caz particular noi putem vedea întreaga îngustime și absurditate a teoriei bernsteiniene la modă, care înlocuește lupta revoluționară printr'o luptă pentru reforme, care declară (prin gura, de pildă, a d-lui Berdiaev) că „principiul progresului este — cu cât este mai bine, cu atât mai bine“. Acest principiu, în formă generală, e tot atât de greșit ca și cel contrariu — cu cât este mai rău, cu atât mai bine. Revoluționarii nu vor renunța, desigur, niciodată la lupta pentru reforme, la cucerirea unei poziții fie chiar neînsemnate și izolate dela dușman *dacă* această poziție face ca asaltul lor să se întetească și dacă asigură victoria deplină. Dar ei nu vor uita niciodată că există cazuri când inamicul însuși cedează anumite poziții pentru a dezbină pe cei care atacă și pentru a-i zdrobi astfel mai lesne. Ei nu vor uita niciodată că numai dacă vor avea întotdeauna în vedere „scopul final“, numai dacă vor aprecia fiecare pas al „mișcării“ și fiecare reformă izolată din punctul de vedere al luptei revoluționare generale, numai atunci vor putea asigura mișcarea împotriva unor pași greșiți și a unor greșeli rușinoase.

Tocmai această latură a problemei — însemnătatea zemstvelor ca instrument *de întărire* a absolutismului printr'o concesie făcută pe jumătate, ca instrument de atragere către absolutism a unei anumite părți a liberalilor — n'a înțeles-o d-l R. N. S. deloc. El a preferat să inventeze o schemă doctrinară în care zemstvele și constituția sunt legate direct, potrivit „formulei“: cu cât este mai bine, cu atât mai bine. „Dacă veți desființa întâi zemstvele din Rusia — spune el, adresându-se lui Witte —, iar apoi veți lărgi drepturile individului, veți fi privați în felul acesta de cea mai bună ocazie de a da țării o constituție moderată, formată istoricește pe baza autoadministrării locale exercitate de reprezentanții diferitelor stări sociale. Cauzei conservatorismului îi veți face, în orice caz, un foarte prost serviciu“. Ce mai concepție armonioasă și frumoasă! O

autoadministrare locală exercitată de reprezentanții diferitelor stări sociale — un înțelept conservator care are acces la tron — o constituție moderată. Păcat numai că în realitate înțelepții conservatori au avut, datorită zemstvelor, nu odată „cea mai bună ocazie“ de a nu „da“ țării o constituție.

„Concepția“ pașnică a d-lui R.N.S. s'a vădit și în formularea lozincii arborate de el cu care își încheie articolul și care este tipărită — tocmai ca o lozincă — într'un rând special și cu caractere grase : „Drepturi și zemstve investite cu putere în întreaga Rusie!“ . Trebuie să recunoaștem deschis că aceasta este, în fond, aceeași cochetare nedemnă cu prejudecățile politice ale masei largi a liberalilor ruși pe care o constatăm la „Raboceaia Mâsli“, care cochetează cu prejudecățile politice ale masei largi a muncitorilor. Suntem obligați să ne ridicăm împotriva acestei cochetări atât în primul caz, cât și în cel de al doilea. Este o prejudată să se creadă că guvernul lui Alexandru al II-lea nu ar fi tăiat calea legală către libertate, că existența zemstvelor ar constitui cea mai bună ocazie de a da țării o constituție moderată, că drept steag — nu mai zic al mișcării revoluționare, dar cel puțin al mișcării pentru o constituție — poate servi lozinca : „drepturi și zemstve investite cu putere“. Acesta nu este un steag care să ajute să deosebești pe dușmani de aliați, care să fie în stare să îndrume mișcarea și să o conducă, ci doar o cârpă care va ajuta numai pe oamenii cei mai nesiguri să se strecoare în mișcare, care va înlesni încă odată guvernului încercarea de a scăpa prin promisiuni solemne și prin reforme pe jumătate. Da, nu trebuie să fii profet pentru a prezice aceasta: când mișcarea noastră revoluționară va atinge apogeul, frământările liberale din sânul societății se vor înzeci, în guvern vor apărea noi loris-melicovi și ignatievi, care vor înscrie pe steagul lor : „drepturi și zemstve investite cu putere“. Cel puțin aceasta ar fi cea mai dezavantajoasă soluție pentru Rusia și cea mai avantajoasă pentru guvern. Dacă o parte cât de puțin considerabilă dintre liberali vor da crezare acestui steag și, lăsându-se antrenați de el, vor ataca pe la spate pe revoluționarii „zurbagii“, aceștia vor putea ajunge în situația de a rămâne izolați, iar guvernul va încerca să facă concesii minime care să se mărginească la vreo constituție consultativă sau nobilo-aristocratică. Reușita sau

nereușita acestei încercări — aceasta va depinde de rezultatul bătăliei decisive dintre proletariatul revoluționar și guvern, — dar că liberalii vor fi înșelați, acest lucru poate fi garantat. Cu ajutorul unei lozinci de felul aceleia pe care a lansat-o d-l R. N. S. („zemstve învestite cu putere“ sau „zemșcina“ etc.), guvernul îi va momi ca pe niște țânci, îndepărtându-i de revoluționari, și, odată îndepărtați, îi va înșăfa de guler și-i va bate cu vergile așa numitei reacțiuni. Iar noi, domnilor, nu ne vom reține atunci să spunem: *așa vă și trebuie!*

Și pentru ce, în loc de a cere lichidarea absolutismului, se formulează drept lozinca finală un astfel de deziderat moderat și curățel? În primul rând, dintr'un doctrinarism filistin care vrea să aducă „un serviciu conservatismului“ și care crede că guvernul va fi mișcat de această moderație și „se va resemna“ în fața ei. În al doilea rând, pentru „a uni pe liberali“. De bună seamă că lozinca „drepturi și zemstve învestite cu putere“ va uni, poate, *pe toți* liberalii, — tot așa cum lozinca „o copeică la rublă“ va uni (după părerea „economistilor“) *pe toți* muncitorii. Dar oare o *astfel de* unire nu va constitui o pierdere, și nu un câștig? Unirea este un fapt pozitiv atunci când ridică pe cei care se unesc la nivelul programului conștient și hotărît al celui care unește. Unirea este un fapt negativ atunci când coboară pe cei care unesc până la nivelul prejudecăților masei. Iar în rândurile masei liberalilor ruși este, fără îndoială, extrem de răspândită prejudecata că zemstvele constituie cu adevărat „germene al constituției“*, care numai întâmplător, prin uneltirile unor aventurieri lipsiți de scrupule,

* Cu privire la chestiunea: ce se poate aștepta dela zemstve — nu sunt lipsite de interes următoarele relatări făcute de principele P. V. Dolgorucov în ziarul său „Listoc“, care a apărut în deceniul al 7-lea (Burtev, articolul menționat, pag. 64—67): „Analizând legiuirile principale privitoare la instituțiile zemstvelor, noi ne lovim iarăși de aceeași idee a guvernului, ascunsă, dar care mereu iese la iveală — aceea de a năuci prin mărnimia sa; de a proclama în auzul tuturor: «uite, cât vă dăruesc!». Dar în fond să dea cât mai puțin și, dând cât mai puțin, să se mai străduiască să pună piedici pentru ca nici cecea a fost dăruit să nu poată fi folosit complect... În momentul de față, în condițiile absolutismului, instituțiile zemstvelor nu vor aduce folos și nici nu-l pot aduce, nu vor avea o importanță și nici nu o pot avea, dar ele sunt bogate în germeii unei rodnice dezvoltări în viitor... Noilor instituții ale zemstvelor le-a fost probabil sortit să servească drept temelie viitoarei ordini constituționale din Rusia... Dar până se va introduce în Rusia modul constituțional de guvernare, atâta timp cât există absolutismul, atâta timp cât nu există libertatea cuvântului tipărit, instituțiile zemstvelor vor fi sortite să rămână o fantomă politică, întruniri *îără glas* ale delegaților zemstvelor“. Astfel, nici chiar atunci, în toiul evenimentelor din deceniul al 7-lea, Dolgorucov nu manifesta prea mult optimism. Iar de atunci, cei 40 de ani ne-au făcut să învățăm multe și ne-au arătat că zemstvelor le-a fost scris de „soartă“ (iar în parte și de guvern) să servească drept temelie pentru o serie întreagă de măsuri care *năducesc* pe constituționaliști.

este împiedicat în creșterea lui „firească“ pașnică și treptată, — că sunt deajuns câteva cereri pentru a face ca autocratul „să se resemneze“, — că activitatea culturală legală, în general, și cea a zemstvelor, în special, este „de mare importanță politică“, scutind pe cei care în vorbe sunt ostili absolutismului de obligația de a susține în mod activ, sub o formă sau alta, lupta revoluționară împotriva absolutismului, și altele etc. etc. Unirea liberalilor este, incontestabil, un lucru folositor și de dorit, dar numai o astfel de unire care își propune ca scop lupta împotriva prejudecăților înrădăcinate, iar nu cochetarea cu ele, ridicarea nivelului mijlociu al dezvoltării (mai exact : al nedezvoltării) noastre politice, iar nu sancționarea lui, — într'un cuvânt, unire pentru susținerea luptei ilegale, iar nu pentru frazeologie oportunistă despre marea importanță politică a activității legale. Dacă lansarea lozincii politice adresate muncitorilor : „libertatea grevelor“ etc. nu poate fi justificată, apoi tot așa nu poate fi justificată nici lansarea lozincii adresate liberalilor : „zemstve investite cu putere“. *In condițiile absolutismului* orice fel de zemstvă, fie chiar și răș- „investită cu putere“, va fi inevitabil un avorton incapabil să se dezvolte, iar *în condițiile constituției* zemstvele își vor pierde dintr'odată importanța „politică“ pe care o au astăzi.

Unirea liberalilor este posibilă sub două forme : prin formarea unui partid liberal de sine stătător (ilegal, bine înțeles) și prin organizarea ajutorului pe care liberalii să-l dea revoluționarilor. D-l R. N. S. singur indică prima posibilitate, dar... dacă am considera aceste indicații ca fiind o expresie reală a perspectivelor și a șanselor liberalismului, apoi ele nu inspiră cine știe ce optimism. „Fără zemstve — scrie el — liberalii din zemstve vor trebui să formeze un partid liberal sau să părăsească scena istoriei ca forță organizată. Suntem convinși că organizarea liberalilor într'un partid ilegal, fie chiar și foarte moderat în ceea ce privește programul și metodele lui, va fi un rezultat inevitabil al desființării zemstvelor“. Dacă numai „al desființării“, atunci mai avem mult de așteptat acest lucru, deoarece nici chiar Witte nu vrea să desființeze zemstvele, iar guvernul rus în general manifestă multă grijă pentru păstrarea formei, chiar dacă aceasta este complect golită de conținut. Că partidul liberalilor va fi foarte moderat, — lu-

crul acesta este cu totul firesc, și nici nu te poți aștepta la altceva dela o mișcare în rândurile burgheziei (numai pe baza unei astfel de mișcări se poate menține partidul liberal). Dar în ce ar trebui totuși să constea activitatea acestui partid, „metodele“ lui? D-l R. N. S. nu lămurește acest lucru. „Prin sine însuși — spune el — un partid liberal ilegal, ca organizație compusă din elemente opoziționiste dintre cele mai moderate și dintre cele mai puțin mobile, nu poate să desfășoare o activitate prea largă sau prea intensă“... Noi considerăm că într'o anumită sferă, fie ea chiar și limitată la cadrul mai ales al intereselor de zemstvă locale, un partid liberal ar putea pe deplin să desfășoare o activitate atât largă, cât și intensă — să indicăm, de pildă, organizarea demascărilor politice... „Dar dacă o astfel de activitate o desfășoară alte partide, în special partidul social-democrat sau muncitoresc, partidul liberal — fără chiar să încheie o înțelegere directă cu social-democrații — poate deveni un factor foarte important“... Este cu totul just, și cititorul așteaptă în mod firesc ca autorul să schițeze măcar în liniile cele mai generale activitatea acestui „factor“. Dar în loc de aceasta, d-l R. N. S. descrie creșterea social-democrației revoluționare și încheie: „In condițiile existenței unei mișcări politice vii... o opoziție liberală cât de cât organizată poate să joace un rol politic important: aplicând o tactică dibace, partidele moderate au întotdeauna de câștigat de pe urma luptei dintre elementele sociale extremiste, luptă care se ascute“... Atâta tot! „Rolul“ „factorului“ (care a și reușit să se transforme din partid în „opoziție“) constă în „a câștiga“ de pe urma ascuțirii luptei. Despre participarea liberalilor la luptă — niciun cuvânt, pe când de câștigul liberalilor se pomenește totuși. O scăpare, se poate spune, providențială...

Social-democrații ruși niciodată n'au închis ochii asupra faptului că libertatea politică, pentru care luptă ei în primul rând, va folosi *mai înainte de toate* burgheziei. Să se ridice pentru acest motiv împotriva luptei contra absolutismului ar putea numai un socialist împotmolit în cele mai stupide prejudecăți ale utopismului sau ale narodnicismului reacționar. Burghezia va profita de libertate pentru a se culca pe lauri, — proletariatul are nevoie în mod imperios de libertate pentru a desfășura lupta sa pentru socialism în întreaga ei amploare. Și social-democrația va

duce fără șovăire lupta de eliberare, oricare ar fi atitudinea cutărei sau cutărei pături a burgheziei față de această luptă. În interesul luptei politice trebuie să sprijinim orice opoziție față de jugul absolutismului, oricare ar fi motivul și oricare ar fi pătura socială în care ea s'ar manifesta. De aceea pentru noi e departe de a fi indiferentă opoziția burgheziei noastre liberale, în general, și a zemștilor noștri în special. Vor ști liberalii să se organizeze într'un partid ilegal, — cu atât mai bine, noi vom saluta creșterea conștiinței politice în rândurile claselor avute, le vom sprijini revendicările, ne vom strădui ca activitatea liberalilor și a social-democraților să se completeze reciproc*. Nu vor ști s'o facă, — noi și în acest caz (mai probabil) nu „vom lăsa în plata domnului“ pe liberali, ne vom strădui să întărim legăturile cu diverse persoane, să le facem să cunoască mișcarea noastră, să-i sprijinim prin demascarea în presa muncitorească a tuturor mârșăviilor guvernului și a isprăvilor autorităților locale, să-i atragem la sprijinirea revoluționarilor. Un schimb de servicii de felul acesta între liberali și social-democrați are loc și acum, el trebuie doar lărgit și statornicit. Dar fiind întotdeauna gata să facem acest schimb de servicii, noi nu vom renunța niciodată și în niciun caz la lupta hotărâtă împotriva iluziilor care sunt atât de multe în atât de puțin dezvoltata politicește societate rusă, în general, și în cercurile liberale ruse, în special. Parafrazând cunoscuta maximă a lui Marx cu privire la revoluția dela 1848, putem în fond să spunem și despre mișcarea revoluționară rusă că progresul ei constă nu în aceea că ar fi dobândit ceva pozitiv, ci în faptul că s'a eliberat de iluzii dăunătoare³¹. Noi ne-am eliberat de iluziile anarhismului și ale socialismului narodnicist, de atitudinea de desconsiderare față de politică, de credința în dezvoltarea specifică a Rusiei, de convingerea că poporul este pregătit pentru revoluție, de teoria cuceririi puterii și a luptei de unul singur a intelectualității eroice împotriva absolutismului.

---

* Cel care scrie aceste rânduri a mai avut acum patru ani prilejul de a arăta avantajele existenței unui partid liberal, în legătură cu partidul „Narodnoe pravo“³⁰. Vezi „Sarcinile social-democraților ruși“ (Geneva, 1898): „...Dar dacă în acest partid („Narodnoe pravo“) sunt și oameni politici nu de mascaradă, ci adevărați oameni politici nesocialiști, democrați nesocialiști, acest partid poate fi de mare folos, căutând să se apropie de elementele burgheziei noastre care au o atitudine de opoziție politică“... (pag. 26). (Vezi Opere, vol. 2, ed. P.M.R. 1951, pag. 335. — *Nota Trad.*)

E timpul ca și liberalii noștri să se elibereze de cea mai inconștientă, s'ar părea, din punct de vedere teoretic, și cea mai viabilă din punct de vedere practic, iluzie că ar mai fi cu putință parlamentarea cu absolutismul rus, că o oarecare zemstvă reprezintă un germene al constituției, că partizanii sinceri ai constituției își pot îndeplini jurământul lui Hanibal printr'o activitate legală stăruitoare și prin apeluri perseverente prin care să ceară dușmanului să se potolească.

O MĂRTURISIRE PREȚIOASĂ

În ultimul timp turburările muncitorești din nou au făcut să se vorbească pretutindeni cu insistență despre ele. S'au alarmat și sferile cărmuitoare și s'au alarmat rău de tot: aceasta se poate vedea din faptul că au găsit de cuviință „să pedepsească“ cu suspendarea pe timp de o săptămână până și un ziar atât de arhiconformist și care se prosternează întotdeauna în fața autorităților ca „Novoe Vremia“³² pentru articolul său „In legătură cu dezordinile muncitorești“, apărut în nr. 9.051 (din 11 Mai). Pedepsa a fost provocată, desigur, nu de conținutul articolului, care este plin de cele mai bune sentimente față de guvern, de cea mai sinceră grijă pentru interesele lui. Este considerată periculoasă orice discuție a acestor evenimente „care frământă societatea“, orice pomenire despre răspândirea și importanța lor. Circulara secretă (tot din 11 Mai)³³ — reprodusă de noi mai jos — prin care se cere ca articolele despre dezordinile din fabricile și uzinele noastre și despre relațiile dintre muncitori și patroni să fie publicate *numai cu încuviințarea departamentului poliției*, dovedește mai bine decât orice raționamente în ce măsură guvernul însuși înclină să considere turburările muncitorești drept un eveniment de o importanță de stat. Iar articolul din „Novoe Vremia“ prezintă un interes deosebit tocmai pentru că în el se schițează un întreg program de stat, care, în fond, se reduce în întregime la încercarea de a potoli nemulțumirile cu ajutorul câtorva pomeni neînsemnate și în parte false, însoțite de afișarea cu emfază a grijii, cordialității etc. și oferind un pretext pentru întărirea supravegherii din partea autorităților. Dar acest program, care nu este nou, în-

truchipează înțelepciunea, se poate spune, „maximă“ a oamenilor de stat de astăzi și chiar nu numai din Rusia, ci și din Occident: într'o societate bazată pe proprietate privată, pe înrobirea a milioane de oameni ai muncii și neavuți de către un pumn de bogătași, guvernul nu poate să nu fie prietenul și aliatul cel mai credincios al exploatorilor, păzitorul cel mai credincios al stăpânirii lor. Iar pentru a fi un păzitor de nădejde, în vremurile noastre tunurile, baionetele și nagaicele nu sunt de ajuns: trebuie să te străduiești să sugerezi celor exploatați ideea că guvernul stă deasupra claselor, că el servește nu interesele nobililor și ale burgheziei, ci interesele dreptății, că el se îngrijește de apărarea celor slabi și săraci împotriva celor bogați și puternici etc. Napoleon al III-lea în Franța, Bismarck și Wilhelm al II-lea în Germania și-au dat destulă osteneală pentru a cocheta în felul acesta cu muncitorii. Dar în Europa, unde există o presă mai mult sau mai puțin liberă și o reprezentanță a poporului, luptă electorală și partide politice deja formate, toate aceste manopere ipocrite se demascau prea repede. În Asia, inclusiv în Rusia, masele populare sunt atât de abrutizate și ignorante, iar prejudecățile care susțin credința în tătucul-țar atât de puternice, încât astfel de manopere se bucură de mare succes. Și iată, unul dintre indiciile foarte caracteristice care arată că în Rusia pătrunde spiritul european este *nereușita* acestei politici în ultimii 10—20 de ani. S'a recurs la această politică de nenumărate ori, și întotdeauna s'a putut constata că, la câțiva ani dela emiterea vreunei legi „de ocrotire“ a muncitorilor (vorba vine de ocrotire), se ajungea din nou la situația din trecut — sporea numărul muncitorilor nemulțumiți, creșteau frământările, se înțețeau turburările —, iar acum se preconizează din nou, cu mare tămbălău, o politică „de ocrotire“, răsună fraze pompoase despre ocrotirea inimoasă a muncitorilor, se emite câte o lege în care găsești foloase pentru muncitori — de o para chioară — și vorbe goale și mincinoase — de un galben —, iar la câțiva ani povestea se repetă. Guvernul se zbate ca peștele pe uscat, se face luntre și punte ca să astupe ba ici, ba colo cu vreo zdreanță nemulțumirea muncitorilor, — dar nemulțumirea răbufnește într'un alt loc și cu o putere și mai mare.

Intr'adevăr, reamintiți-vă cele mai importante jaloane de care este marcată istoria „legislației muncitorești“ din

Rusia. Pe la sfârşitul deceniului al optulea al secolului trecut au loc greve foarte mari la Petersburg, socialiştii încearcă să folosească acest prilej pentru a intensifica agitaţia. Alexandru al III-lea include în politica sa, așa zisă „populară“ (în realitate nobiliară-politistă), legislaţia industrială. În 1882 se institue inspecţia de fabrică, care la început publică chiar dări de seamă ale ei. Guvernului nu i-au fost, desigur, pe plac aceste dări de seamă, și el a oprit tipărirea lor. Legile cu privire la supravegherea în fabrici s'au dovedit a fi tocmai o astfel de zdreanță. Vine anul 1884—1885. Criza din industrie provoacă o uriașă mișcare a muncitorilor și un șir de greve foarte furtunoase în regiunea centrală (îndeosebi e remarcabilă greva dela Morozov). Din nou se preconizează o politică „de ocrotire“ — de data aceasta o preconizează deosebit de stăruitor Catcov în „Moscovschie Vedomosti“³⁴. Catcov tună și fulgeră împotriva faptului că greviștii dela Morozov au fost trimiși în fața Curții cu juri, cele o sută și una de întrebări puse juraților de către Curte sunt denumite de el „o sută de salve de artilerie trase în semn de salut în cinstea problemei muncitorești ivite în Rusia“, dar cere în acelaș timp ca „statul“ să ia apărarea muncitorilor, să interzică amenzile scandaloase, care au făcut să izbucnească, în cele din urmă, turburările țesătorilor dela Morozov. Apare legea din 1886, care intensifică de multe ori supravegherea în fabrici și interzice amenzile arbitrare în folosul fabricantului. Trec zece ani, — și iată o nouă izbucnire de turburări muncitorești. Grevele din 1895 și în special uriașa grevă din 1896 fac guvernul să se cutremure (mai ales pentru faptul că acum alături de muncitori merg sistematic mână în mână social-democrații), și cu o repeziciune nemaivăzută până atunci, el emite legea „de ocrotire“ (din 2 Iunie 1897) care prevede o reducere a zilei de lucru; în comisia care a dezbătut această lege, funcționarii Ministerului afacerilor interne, inclusiv directorul departamentului poliției, țipă cât îi ține gura: este necesar ca muncitorii din fabrici să vadă în guvern un apărător permanent, un ocrotitor drept și milostiv (vezi broșura „Documente secrete referitoare la legea din 2 Iunie 1897“³⁵). Iar între timp legea de ocrotire este pe nesimțite ciuntită în fel și chip și anulată prin circulare ale aceluiaș guvern. Izbucnește o nouă criză industrială, — muncitorii se conving pentru a suta oară că niciun fel de

„ocrotire“ din partea guvernului polițist nu le poate da o serioasă ușurare și libertatea de a-și purta singuri de grijă, — noi turburări și lupte de stradă, — guvernul e din nou alarmat, — din nou vorbărie polițistă despre „ocrotirea de către stat“, debitată de data aceasta în ziarul „Novoe Vremia“. Dar nu vi se urăște odată, domnilor, să tot cărați apa cu ciurul ?

Nu, guvernului nu i se va urî, desigur, niciodată să-și repete încercările de a intimida pe muncitorii intransigenți și de a momi spre el prin vreo pomană pe cei mai slabi, mai proști și mai fricoși. Dar nici nouă nu ni se va urî niciodată să demascăm adevăratul sens al acestor încercări, să demascăm pe acei bărbați „de stat“ care astăzi țipă despre ocrotire, după ce ieri au ordonat soldaților să tragă în muncitori, — care ieri vorbeau despre spiritul lor de dreptate și despre ocrotirea muncitorilor, iar astăzi înșfacă și înșfacă, pentru a fi reprimați de poliție fără judecată, pe cei mai buni oameni din rândurile muncitorilor și ale intelectualilor. Și deaceea socotim de cuviință să ne oprim asupra „programului de stat“ al ziarului „Novoe Vremia“ din timp, înainte de a fi apărut încă vreo lege „de ocrotire“. Dar și mărturisirile pe care le face cu acest prilej un organ atât de „competent“ în domeniul politicii noastre interne merită atenție.

Ziarul „Novoe Vremia“ se vede nevoit să recunoască că „fenomenele regretabile care au loc în sfera problemei muncitorești“ nu sunt ceva întâmplător. Firește, vinovați sunt aici și socialiștii (ziarul evită acest cuvânt groaznic, preferând să vorbească mai vag despre „pseudoteorii dăunătoare“, despre „propagarea unor idei antistatale și antisociale“), dar... dar de ce tocmai socialiștii sunt aceia care se bucură de succes în mediul muncitoresc ? „Novoe Vremia“ nu pierde, bine înțeles, ocazia de a ocări pe muncitori : ei sunt atât de „înapoiți și ignoranți“, încât ascultă cu mai multă plăcere predica socialiștilor, predică dăunătoare prosperității polițienești. Sunt vinovați, deci, și socialiștii, și muncitorii, — iar împotriva acestor vinovați și duc jandarmii de foarte multă vreme un război înverșunat, umplând închisorile și locurile de deportare. Nu ajută. Se vede treaba că există astfel de *condiții în situația muncitorilor din fabrici și uzine* care „provoacă și întrețin nemulțumirea pentru situația lor de astăzi“ și astfel „favorizează

succesul“ socialismului. „Munca grea a muncitorului din fabrică sau uzină în condiții de viață extrem de puțin favorabile nu-i dă acestuia mai mult decât strictul necesar, atâta timp cât el poate să muncească, iar ori de câte ori survine ceva și el rămâne pentru un timp mai mult sau mai puțin îndelungat fără lucru, el ajunge în situația disperată despre care au scris, de pildă, zilele acestea ziarele referindu-se la muncitorii dela exploatarea petrolifere din Bacu“. Astfel partizanii guvernului trebuie să recunoască faptul că succesul socialismului se explică prin situația realmente proastă a muncitorilor. Dar este recunoscut acest lucru în mod foarte vag și evaziv, cu rezerve care arată limpede că oameni de felul acesta nu pot avea nici cea mai mică intenție să se atingă de „sacra proprietate“ a capitaliștilor, care apasă pe muncitori. „Din păcate — scrie „Novoe Vremia“ — noi cunoaștem prea puțin starea reală de lucruri din sfera problemei muncitorești dela noi din Rusia“. Da, din păcate ! Și „noi“ cunoaștem puțin tocmai pentru că permitem guvernului polițist să țină în robie întreaga presă, să astupe gura oricărei demascări cinstitute a stărilor scandaloase dela noi. În schimb însă, „noi“ ne străduim să canalizăm ura omului muncitor nu împotriva guvernului asiatic, ci împotriva „străinilor“ : „Novoe Vremia“ face aluzie la „administrațiile străine ale uzinelor“, denumindu-le „brutale și lacome“. Cu un asemenea procedeu nu poți prinde în cursă decât pe muncitorii cei mai înapoiați și mai ignoranți, care cred că toată nenorocirea vine „dela Neamț“ sau „dela Jidan“, care nu știu că atât muncitorii germani, cât și cei evrei se unesc în vederea luptei împotriva exploatarelor lor germani și evrei. Ba chiar și muncitorii care nu știu acest lucru văd din mii de cazuri că mai „lacomi“ și mai lipsiți de scrupule decât oricine altul sunt capitaliștii ruși, mai „brutali“ decât oricine sunt poliția rusă și guvernul rus.

Nu este, deasemenea, lipsit de interes nici regretul ziarului „Novoe Vremia“ cu privire la faptul că muncitorul nu este chiar atât de înapoiat și atât de supus ca țăranul. „Novoe Vremia“ deplânge faptul că muncitorul „se rupe de cuibul său dela țară“, că „în centrele industriale se strâng masse de adunătură“, că „săteanul se rupe de sat cu interesele și relațiile sale social-economice modeste (iată esențialul), dar de sine stătătoare“. Intr’adevăr, cum să nu plângi ? „Săteanul“ este legat de cuibul său și, temându-se

să nu piardă acest cuib, nu îndrăznește să prezinte moșierului său vreo revendicare, să-l sperie cu o grevă etc. ; săteanul nu cunoaște rânduelile din alte locuri, nu este preocupat decât de sătucul său (partizanii guvernului tocmai și denumesc aceasta : „interese de sine stătătoare“ ale săteanului ; nu se amestecă unde nu-i fierbe oala, nu-și bagă nasul în politică — ce poate fi mai plăcut pentru autorități ?) — iar în acest sătuc lipitoarea locală, moșierul sau chiaburul, îi cunoaște pe toți pe degete, și toți au moștenit încă din moși strămoși știința slugarnică a supunerii, și n'are cine să trezească în ei conștiința. La fabrică însă sunt oameni „de adunătură“, care nu sunt legați de cuib (tot una e unde lucrez), care au trecut prin multe, sunt curajoși, se interesează de tot ce se petrece în lume.

Cu toată această transformare dureroasă a țăranului modest într'un muncitor conștient, înțelepții noștri polițiști mai speră să păcălească masa muncitoare cu „grija statului pentru o bună organizare a condițiilor de trai ale muncitorilor“. „Novoe Vremia“ sprijină această speranță cu următorul raționament răsuflat : „Trufaș și atotputernic în Apus, capitalismul mai este la noi deocamdată un copil slab care nu poate să meargă decât dacă e dus de mână, și guvernul este acela care-l duce de mână“... Ei bine, acestui cântec vechi despre atotputernicia puterii de stat nu-i va da crezare decât poate doar țăranul modest ! Muncitorul, însă, vede prea adesea cum capitaliștii „duc de mână“ pe slujbașii polițienești, clericali, militari și civili. Și iată, — continuă „Novoe Vremia“ —, totul e ca guvernul „să insiste“ asupra îmbunătățirii condițiilor de trai ale muncitorilor, adică să ceară fabricanților această îmbunătățire. Vedeți cât e de simplu : să dea o dispoziție — și treaba e făcută. Dar simplu e doar s'o spui, în realitate însă dispozițiile autorităților, până și cele mai „modeste“, cum este organizarea de spitale pe lângă fabrici, nu sunt executate de capitaliști decenii de-a-rândul. Și nici n'o să îndrăznească guvernul să ceară ceva în mod serios capitaliștilor, fără a încălca „sacra“ proprietate privată. Și nici nu va dori guvernul o serioasă îmbunătățire a condițiilor de trai ale muncitorilor, pentru că el însuși este în mii de cazuri patron, înșeală la socoteală și oprimă atât pe muncitorii dela uzina Obuhov și dela sute de alte uzine, cât și pe zeci de mii de funcționari dela poștă, căi ferate etc. etc. Ziarul

„Novoe Vremia“ simte și el însuși că nimeni nu va avea încredere în dispozițiile guvernului nostru, așa că încearcă să-și găsească un sprijin în înălțătoarele exemple din istorie. Lucrul acesta trebuie făcut— spune el despre îmbunătățirea condițiilor de trai ale muncitorilor — „la fel ca acum o jumătate de secol, când guvernul a luat în mâinile sale problema țărănească, călăuzindu-se de convingerea înțeleaptă că e mai bine să preîntâmpini prin transformări de sus revendicarea lor de jos, decât s'o aștepti pe aceasta din urmă“.

Aceasta este într'adevăr o mărturisire prețioasă! Înainte de eliberarea țăranilor țarul a făcut nobililor aluzii la o răscoală a poporului, spunând: mai bine să-i eliberăm de sus, decât să așteptăm când vor începe să se elibereze singuri de jos. Și iată că acum un ziar slugarnic față de guvern mărturisește că starea de spirit a muncitorilor îi inspiră nu mai puțină frică decât starea de spirit a țăranilor „dinainte de eliberare“. „Mai bine de sus, decât de jos“! Se înșeală amarnic gazetarii lachei ai absolutismului atunci când găsesc o „asemănare“ între revendicarea de atunci și cea de astăzi a transformărilor. Țăranii cereau desființarea iobăgiei, neavând nimic împotriva puterii țariste și crezând în țar. Muncitorii sunt porniți în primul rând și cel mai mult împotriva guvernului, muncitorii văd că lipsa lor de drepturi în fața absolutismului polițist îi leagă de mâini și de picioare în lupta împotriva capitaliștilor, și ei cer deaceea eliberarea de autocrația guvernului și de fărădelegile comise de acesta. Muncitorii se frământă și ei „înainte de eliberare“, — dar aceasta va fi eliberarea întregului popor, care va smulge despotismului libertăți politice.

Știți cu ce mare reformă vor ei să astupe nemulțumirea muncitorilor și să manifeste față de aceștia „grija statului“? Dacă se poate da crezare unor zvonuri destul de persistente, — are loc o luptă între Ministerul de finanțe și Ministerul afacerilor interne: acesta din urmă cere ca inspecția de fabrică să fie trecută în competența sa, încredințând că atunci ea va favoriza mai puțin pe capitaliști și va purta mai mult de grijă muncitorilor, preîntâmpinând

astfel turburările. Muncitorii să fie gata pentru o nouă fa-voare din partea țarului : inspectorii de fabrică își vor pune uniforme noi și vor fi trecuți la un alt departament (pro-babil, cu o simbrie mai mare), și în plus tocmai la acel de-partament care poartă de vreme atât de îndelungată și cu atâta dragoste (în special departamentul poliției) de grijă muncitorilor.

„Iscra“ nr. 6 din Iulie 1901

Se tipărește după textul ziarului
„Iscra“

INVĂȚĂMINTELE CRIZEI

Iată că sunt aproape doi ani de când durează criza comercialo-industrială. Și, după cum se vede, ea ia proporții tot mai mari, cuprinzând noi ramuri ale industriei, se extinde asupra unor noi regiuni, este agravată de noi crăhuri bancare. Incepând din Decembrie anul trecut, ziarul nostru a relevat într'un fel sau altul, în fiecare număr, dezvoltarea crizei și efectele ei dezastruoase. E timpul să punem problema generală a cauzelor și a importanței acestui fenomen. Pentru Rusia, acesta este un fenomen relativ nou, după cum este nou și întregul nostru capitalism. Dar în vechile țări capitaliste, adică în țările în care cea mai mare parte a produselor sunt fabricate pentru a fi vândute, în care majoritatea muncitorilor n'au nici pământ, nici unelte de muncă și-și vând forța lor de muncă, angajându-se la exploatarea străine, angajându-se la proprietarii care stăpânesc pământul, fabricile, mașinile etc., — în țările capitaliste criza este un fenomen vechi, care se repetă la anumite intervale ca un acces de boală cronică. Deaceia crizele pot fi prezise, și când în Rusia capitalismul a început să se dezvolte într'un ritm deosebit de rapid, în literatura social-democrată a fost prezisă și criza actuală. În broșura: „Sarcinile social-democraților ruși“, scrisă la sfârșitul anului 1897, se spunea: „În momentul de față trecem, pe cât se vede, printr'o fază a ciclului capitalist (ciclu — alternare a unora și acelorași evenimente, așa cum alternează iarna cu vara), în care industria «prosperă», comerțul merge bine, fabricile lucrează din plin, fază în care răsar ca ciupercile după ploaie nenumărate uzine noi, întreprinderi noi, societăți pe acțiuni, căi ferate etc. etc. Nu trebuie să fii pro-

fet pentru a prezice crahul inevitabil (mai mult sau mai puțin brusc) care va trebui să urmeze acestei «prosperități» a industriei. Acest crah va ruina pe foarte mulți mici patroni, va arunca masse de muncitori în rândurile șomerilor“*... Și crahul s'a produs — un crah atât de brusc, cum nu s'a mai văzut în Rusia. Dar de ce anume depinde această îngrozitoare boală cronică a societății capitaliste, care revine cu atâta regularitate încât poate fi prezisă?

Producția capitalistă nu se poate dezvolta altfel decât în salturi, doi pași înainte și unul (iar uneori chiar doi) înapoi. După cum am mai arătat, producția capitalistă este o producție pentru vânzare, o producție de mărfuri destinate pieței. Iar de producție dispun diferiții capitaliști, fiecare de unul singur, și nimeni nu poate ști exact de câte produse anume și de ce fel de produse anume are nevoie piața. Ei produc la întâmplare, singura lor grijă fiind să se întrecă unul pe celălalt. E cu totul firesc să se poată întâmpla ca cantitatea de produse fabricată să nu corespundă nevoilor pieții. Și această posibilitate este deosebit de mare când piața uriașă se lărgeste deodată, cuprinzând noi regiuni vaste și neexplorate. Tocmai așa stăteau lucrurile când a început „prosperitatea“ industriei, prin care am trecut nu demult. Capitaliștii din întreaga Europă au întins etichetele spre un continent populat de sute de milioane de oameni, spre Asia, în care până atunci numai India și o mică parte din periferie erau strâns legate de piața mondială. Drumul transcaspic a început „să deschidă“ capitalului Asia Centrală, „Marele drum siberian“ (mare nu numai prin lungimea sa, ci și prin jefuirea fără măsură de către constructorii a banilor statului, prin exploatarea fără margini a muncitorilor care l-au construit) deschidea Siberia, iar Japonia a început să se transforme într-o națiune industrială și a încercat să facă o breșă în zidul chinezesc, scoțând la iveală o bucățică atât de grasă încât au apucat-o de îndată cu dinții capitaliștii Angliei, Germaniei, Franței, Rusiei și până și ai Italiei. Construirea de gigantice căi ferate, lărgirea pieței mondiale și dezvoltarea comerțului — toate acestea au determinat o neașteptată înviorare a industriei, o creștere a numărului de noi întreprinderi, o goană turbată după piețe de desfacere, goană după profit, înființarea de

* Vezi V. I. Lenin, Opere, vol. 2, ed. P.M.R. 1951, pag. 336. — Nota Trad.

noi societăți, atragerea în producție a unei mase de noi capitaluri, alcătuite în parte și din micile economii ale micilor capitaliști. Nu e de mirare că această turbată goană mondială după noi piețe necunoscute a dus la un crah enorm.

Pentru a ne imagina clar această goană, trebuie să luăm în considerație ce coloși au luat parte la ea. Când se spune: „întreprinderi izolate“, „capitaliști individuali“, se uită că, de fapt, aceste expresii nu sunt exacte. De fapt, izolată și individuală a rămas numai însușirea profitului, iar producția însăși a devenit socială. Crahurile gigantice tocmai deaceia au și devenit posibile și inevitabile pentru că o bandă de bogătași, care aleargă numai după profit, a ajuns să dispună de puternice forțe *sociale* de producție. Să lămurim aceasta printr'un exemplu luat din industria rusă. În ultimul timp criza s'a extins și în domeniul petrolului. În această industrie operează întreprinderi ca, de pildă, „Societatea pentru producția petrolului frații Nobel“. În 1899 această societate a vândut 163.000.000 de puduri de produse petrolifere pentru suma de 53.500.000 de ruble, iar în 1900 deja 192.000.000 de puduri pentru suma de 72.000.000 de ruble. Într'un singur an o creștere a producției într'o singură întreprindere cu 18.500.000 de ruble! O astfel de „singură întreprindere“ se ține prin munca comună a zeci și sute de mii de muncitori ocupați la extracția petrolului, la prelucrarea lui, la transportarea lui pe conducte, pe căi ferate, mări și fluvii, ocupați la construcții de mașini, depozite, materiale, șlepuri, vapoare etc. necesare pentru aceasta. Toți acești zeci de mii de muncitori muncesc în folosul întregii societăți, însă de munca lor dispun un pumn de milionari, care își însușesc întreg profitul adus de această muncă organizată a masselor. (Societatea Nobel a realizat în 1899 un profit net de 4.000.000 de ruble, iar în 1900 — 6.000.000 de ruble, din care acționarii au primit câte 1.300 de ruble la o cotă parte de 5.000 de ruble, iar cei cinci membri ai consiliului de administrație au primit *tantieime* însumând 528.000 de ruble!). Dacă câteva din aceste întreprinderi se aruncă într'o goană turbată pentru ocuparea unui loc pe o piață necunoscută, este oare de mirare că survine o criză?

Mai mult. Pentru a obține un profit dela o întreprindere, trebuie să vinzi mărfurile, să găsești cumpărător. Iar

cumpărător trebuie să fie întreaga masă a populației, deoarece uriașele întreprinderi produc munți și munți de produse. Or, în toate țările capitaliste nouă zecimi din populație este alcătuită din sărăcime: din muncitori, care primesc un salariu derizoriu, din țărani, care în marea lor masă duc un trai și mai prost decât muncitorii. Și iată că, atunci când în perioada prosperității marea industrie se străduiește să producă cât mai mult, — ea aruncă pe piață o cantitate atât de mare de produse, încât majoritatea neavută a poporului nu e în stare să o plătească. Numărul de mașini, unelte, depozite, căi ferate etc. crește mereu, dar din timp în timp această creștere se întrerupe, și aceasta pentru că masa poporului, căreia îi sunt destinate în ultimă analiză toate mijloacele acestea îmbunătățite de producție, rămâne într'o sărăcie vecină cu mizeria. Criza arată că societatea de astăzi ar putea produce o cantitate incomparabil mai mare de produse care să fie folosite pentru îmbunătățirea traiului întregului popor muncitor, dacă pământul, fabricile, mașinile etc. n'ar fi acaparate de un pumn de proprietari particulari, care storc milioane din mizeria poporului. Criza arată că muncitorii nu se pot mărgini numai la lupta pentru unele concesi din partea capitaliștilor: în perioada de înviorare a industriei pot fi cucerite asemenea concesi (și muncitorii ruși prin lupta lor energetică au cucerit nu odată concesi în anii 1894-1898), — dar se produce crahul, și capitaliștii nu numai că revin asupra concesiilor făcute, dar și profită de neputința muncitorilor pentru a reduce și mai mult salariile. Și așa va continua în mod inevitabil până ce armatele proletariatului socialist nu vor răsturna domnia capitalului și a proprietății private. Criza arată cât de miopi au fost acei socialiști (care își zic „critici“, probabil, pentru motivul că împrumută fără critică teoriile economiștilor burghezi) care acum doi ani declarau cu emfază că crahurile încep să devină mai puțin probabile.

Invățămintele crizei, care dezvăluie toată absurditatea subordonării producției sociale față de proprietatea privată, sunt atât de instructive, încât astăzi și presa burgheză cere intensificarea supravegherii, de pildă, asupra băncilor. Nici-un fel de supraveghere nu va împiedica însă pe capitaliști să înființeze în perioada de înviorare întreprinderi, care mai târziu vor da inevitabil faliment. Alcevschi, fondatorul băn-

cii agricole și al băncii de comerț din Harcov, amândouă falite, își procura pe căi legale și nelegale milioane de rube pentru înființarea și susținerea întreprinderilor miniere, care promiteau munți de aur. A fost deajuns o defecțiune în industrie pentru ca aceste bănci și întreprinderi miniere (societatea Doneț-Juriev) să piară. Dar ce înseamnă „pieirea“ unor întreprinderi în societatea capitalistă? Aceasta înseamnă că capitaliștii slabi, cei „de mâna a doua“, sunt înlăturați de milionarii mai solizi. Locul milionarului Alcevschi din Harcov îl ia milionarul Riabușinski din Moscova, care, dispunând de un capital mai mare, va oprima și mai mult pe muncitor. Inlocuirea bogătaşilor de mâna a doua prin cei de prima mână, creșterea puterii capitalului, ruinarea unei mase de mici proprietari (de pildă, a micilor deponenți, care odată cu falimentul băncii își pierd toată averea), sărăcirea îngrozitoare a muncitorilor — iată ce aduce după sine criza. Să mai reamintim cazurile descrise în „Iskra“, când capitaliștii prelungesc ziua de lucru, și cu prilejul concedierilor caută să înlocuiască pe muncitorii conștienți prin țărani mai docili.

În Rusia, acțiunea crizei este, în general, nemăsurat mai puternică decât în oricare altă țară. Stagnării în industrie i se adaugă, la noi, foametea în rândurile țăranilor. Muncitorii șomeri sunt trimiși la urmă, din orașe la sate, dar unde vor fi trimiși țăranii șomeri? Prin trimiterea la urmă a muncitorilor se urmărește curățirea orașelor de elementele turbulente, dar poate că cei trimiși la urmă vor reuși să trezească măcar o parte dintre țăranii din supunerile lor seculară și să-i ridice la formularea nu numai de rugăminți, dar și de *revendicări*? Pe muncitori și țăranii îi apropie acum nu numai șomajul și foametea, ci și asuprirea polițienească, care lipsește pe muncitori de posibilitatea de a se uni și de a se apăra, iar pe țăranii îi lipsește până și de ajutorul acordat de filantropii binevoitori. Greaua labă polițienească devine de o sută de ori mai grea pentru milioanele de oameni ale poporului, care sunt lipsiți de orice mijloace de trai. Jandarmii și poliția la orașe, zemschi naționalnicii și uriașii la sate văd limpede că ura împotriva lor crește, fapt pentru care încep să se teamă nu numai de cantinele dela sate, ci și de anunțurile din ziare cu privire la colecte. Teama de colecte! De bună seamă, hoțul se simte,

pare-se, cu musca pe căciulă. Când hoțul vede că omului jefuit de el un trecător îi dă o pomană, începe să i se pară că aceștia își dau unul altuia mâna pentru ca, unindu-și forțele, să se răfuiască cu el.

„Iskra” nr. 7 din August 1901

*Se tipărește după textul ziorului
„Iskra”*

IOBĂGIȘTII LA LUCRU

A apărut o nouă lege — din 8 Iunie 1901 —, prin care se acordă particularilor pământuri ale statului în Siberia. Cum se va aplica această lege, — asta va arăta viitorul. Dar însuși caracterul acestei legi este atât de instructiv și ea arată atât de elocvent adevărata natură și adevăratele tendințe ale guvernului țarist, încât merită să analizăm această lege mai minuțios și să ne îngrijim ca ea să fie cât mai larg cunoscută în rândurile clasei muncitoare și ale țărănimii.

Guvernul nostru face de multă vreme pomeni virtușilor nobili-moșieri : el a organizat pentru aceștia banca nobililor, a acordat mii de înlesniri în ceea ce privește acordarea de împrumuturi și amânarea plății restanțelor, i-a ajutat să pună la cale o înțelegere secretă a milionarilor-fabricanți de zahăr în vederea urcării prețurilor și măririi profitului, s'a îngrijit de slujbulețe de zemschi nacialnic pentru odraslele scăpătate ale nobililor, iar acum aranjează nobililor fabricanți de băuturi spirtoase vânzarea către stat, în condiții avantajoase, a rachiului. Inșă, prin acordarea de pământuri, el nu numai că face o pomană exploatatorilor celor mai bogați, celor mai nobili, — dar creează o nouă clasă de exploatatori și condamnă milioane de țărani și muncitori la o aservire permanentă de către noii moșieri.

Să analizăm principalele principii ale noii legi. Trebuie notat, în primul rând, faptul că această lege — înainte de a fi fost depusă la Consiliul de stat de către Ministerul agriculturii și al domeniilor statului — a fost dezbătută în *consfătuirea specială pentru chestiunile nobilimii*. Toată lumea știe că în timpul de față în Rusia nu muncitorii și

nu țărani sunt aceia care duc un trai de cea mai mare mizerie, ci nobilii-moșieri, și iată că „consfătuirea specială“ n'a întârziat să găsească un mijloc de a-i ajuta pe aceștia să scape de mizerie. Pământurile statului se vor vinde și se vor da în arendă în Siberia „particularilor“ în vederea amenajării de „gospodării particulare“, interzicându-se, totodată, *pentru totdeauna* supușilor străini și alogenilor (dintre aceștia fac parte și Evreii) orice achiziție a acestor pământuri, iar darea în arendă (aceasta este, după cum vom vedea, cea mai avantajoasă operație pentru viitorii moșieri) este permisă în mod exclusiv nobililor, „care — glăsuște legea —, meritând încredere din punct de vedere economic, sunt de dorit, potrivit intențiilor guvernului, ca proprietari de pământ în Siberia“. Așa dar, intențiile guvernului constau tocmai în a înrobi populația muncitoare marilor proprietari funciari-nobili. Cât de mari, — aceasta se poate vedea din faptul că suprafața terenurilor ce se vând nu poate depăși, conform legii, *trei mii de desiatine*, suprafața terenurilor arendate nefiind, în general, limitată, iar durata arendeii fiind stabilită *până la 99 de ani!* După socoteala guvernului nostru, bietului moșier îi trebuie *de două sute de ori* mai mult pământ decât unui țăran, căruia i se dă în Siberia 15 desiatine de familie.

Și în plus, câte înlesniri și scutiri nu prevede legea rețeritoare la moșieri! În cursul primilor cinci ani arendașul nu plătește nimic. Dacă cumpără pământul arendat de el (și, după noua lege, el are acest *drept*), atunci se bucură de eșalonarea prețului de vânzare în rate plătibile în 37 de ani. Pe baza unei aprobări speciale, se admite și vânzarea unor suprafețe de pământ de peste trei mii de desiatine, și vânzarea la preț liber, iar nu prin licitație, și amânarea plății restanțelor cu un an, ba chiar și cu trei ani. Nu trebuie să uităm că de noua lege vor profita, în general, numai marii demnitari și persoanele care au relații la curte etc., — aceste persoane obțin toate aceste înlesniri și scutiri fără nicio bătaie de cap, numai spunând două vorbe într'o conversație de salon guvernatorului sau vreunui ministru.

Dar iată care-i nenorocirea. Ce folos vor scoate din petecele de pământ fie chiar și de câte trei mii de desiatine toți proprietarii lor-generalii, dacă nu se vor găsi „mujici“ nevoiți să muncească pentru acești generali? Cu toate că în rândurile populației din Siberia mizeria crește într'un

ritm rapid, totuși țăranul de acolo este incomparabil mai „independent” decât cel „din Rusia” și nu prea e obișnuit să muncească de frica biciului. Noua lege caută să-l obișnuiască. Terenurile destinate pentru gospodării particulare *se vor repartiza, „pe cât posibil, astfel încât să fie amestecate* cu suprafețele acordate țăranilor” — glăsuște art. 4 al legii. Guvernul țarist se îngrijește ca țăranii săraci să aibă „un câștig”. Cu zece ani în urmă acelaș d. Ermolov, care astăzi, în calitate de ministru al agriculturii și al domeniilor statului, a depus la Consiliul de stat legea prin care se acordă particularilor pământuri ale statului în Siberia, a publicat (fără semnătură) o carte : „Recolta proastă și mizeria poporului”. În această carte el a declarat fără ocol că nu există motive pentru a se permite mutarea în Siberia a țăranilor care pot avea „câștiguri” la moșierii locali. Oamenii de stat din Rusia nu se sfiesc să exprime concepții pur iobăgiste : țăranii au fost creați ca să muncească pentru moșieri, și deaceia țăranilor nu trebuie nici măcar să li se „permită” să se mute acolo unde vor ei, dacă din această cauză moșierii vor fi lipsiți de muncitori ieftini. Iar atunci când, în ciuda tuturor greutăților, a tăragănelii și chiar a interzicerii directe, țăranii au continuat să se mute cu sutele de mii în Siberia, — guvernul țarist, asemeni vechilului unui boier de altădată, a pornit în fugă după ei pentru a le veni de hac și pe locurile cele noi. Dacă terenurile nobililor moșieri având trei mii desiatine de pământ vor fi „amestecate” cu loturile sărăcăcioase și pământurile țărănești (dintre care cele mai bune sunt deja ocupate), — atunci în scurt timp nu va mai fi, pesemne, nimeni tentat să se mute în Siberia. Și prețul la pământurile noilor moșieri se va urca cu atât mai repede cu cât viața țăranilor din împrejurimi va deveni mai strâmtorată : acești țărani vor fi nevoiți și să se angajeze pentru o plată de nimica și să ia în arendă pământuri moșierești la un preț extrem de ridicat întocmai ca în „Rusia”. Grija directă a noii legi este tocmai de a crea cât mai repede un rai nou pentru moșieri și un iad nou pentru țărani : tocmai referitor la darea în arendă pe *un singur* an se face o rezervă specială. În general vorbind, pentru darea în arendă a pământului statului luat în arendă se cere o aprobare specială, iar darea în arendă pe un singur an se admite în mod absolut liber. Moșierul poate să-și limiteze toate grijile doar la angajarea unui adminis-

trator, care să dea pământul pe desiatine în arendă țăranilor care au pământurile „amestecate“ cu moșia moșierului și să trimită boierului bani ghiață.

De altfel, nu întotdeauna nobilii vor fi dispuși să ducă chiar și o asemenea „gospodărie“. Ei pot primi deodată o sumă frumoasă, dacă vor revinde pământul statului la adevărații gospodari. Doar nu degeaba noua lege apare tocmai într'un moment când a fost construită o cale ferată până în Siberia, când deportarea nu se mai face în Siberia, iar mulțările în Siberia au luat proporții imense : toate acestea vor duce în mod inevitabil (și duc de pe acum) la urcarea prețurilor la pământ. De aceea acordarea de pământuri ale statului unor particulari în momentul de față înseamnă, în fond, jefuirea vistieriei statului de către nobili : prețul pământurilor statului crește, iar ele sunt date în arendă și vândute în condiții deosebit de avantajoase la tot felul de generali, care vor și profita de pe urma acestei creșteri a prețurilor. De pildă, în gubernia Ufa, într'un singur județ nobilii și slujbașii au făcut următoarea operațiune cu pământurile ce le-au fost vândute (pe baza unei legi asemănătoare) : ei au plătit vistieriei pentru pământul cumpărat 60.000 de ruble, iar după doi ani au vândut aceleași pământuri cu 580.000 de ruble, cu alte cuvinte, printr'o simplă revânzare ei au realizat *peste o jumătate de milion de ruble!* Ne putem închipui, după acest exemplu, câte milioane vor intra în buzunarele bieților moșieri prin acordarea de pământuri în întreg cuprinsul Siberiei.

Pentru a camufla acest jaf nerușinat, guvernul și partizanii săi invoacă tot felul de considerente înalte. Se vorbește despre dezvoltarea culturii în Siberia, despre marea importanță a gospodăriilor model. În realitate, moșiile mari, care pun într'o situație fără ieșire pe țăranii care locuiesc în vecinătatea lor, nu pot în prezent decât să înăsprească metodele cele mai necivilizate de exploatare. Gospodăriile model nu se creează prin jefuirea vistieriei, iar acordarea de pământuri va duce la simple afaceri de samsarlâc cu pământul din partea nobililor și slujbașilor sau la înflorirea metodelor înrobitoare și cămătărești de gospodărire. Nobilii de viță, în cârdășie cu guvernul, au înlăturat dela pământurile siberiene ale statului pe Evrei și ceilalți alogeni (pe care se străduiesc să-i prezinte în fața poporului înapoiat ca exploataatori

deosebit de nerușinați), și aceasta spre a se ocupa nestin- gherit ei *înșiși* de o exploatare chiaburească de cea mai josnică speță.

Se mai vorbește despre însemnătatea politică a nobililor moșieri în Siberia : printre intelectuali sunt acolo deosebit de mulți foști deportați, oameni suspecti, și iată că, pentru a contracara, cică, pe aceștia, trebuie creat un reazim sigur al puterii de stat, un element „statal“ de nă- dejde. Și aceste afirmații conțin mult mai mult adevăr și un adevăr mult mai profund decât își închipue „Grajdanin“³⁶ și „Moscovschie Vedomosti“. Statul polițist ridică până în- tr'atâta împotriva sa masa populației încât se vede nevoit să creeze în mod artificial grupe de persoane capabile să servească drept reazim al patriei. Se vede nevoit să creeze o clasă de mari exploatare, care să datoreze totul guver- nului, care să depindă de mila acestuia, care să realizeze venituri enorme prin mijloacele cele mai josnice (samsar- lâc, chiaburie), și din această cauză să fie întotdeauna par- tizani siguri ai oricărei samavolnicii și asupriri. Guvernul asiatic are nevoie de un sprijin în marea proprietate funciară asiatică, în sistemul feudal de „acordare de moșii“. Și dacă în momentul de față nu se pot acorda „moșii populate“, se pot cel puțin acorda moșii *amestecate* cu pământurile țăranilor care sărăcesc ; și dacă nu e comod a dăru direct mii de de- siatine lingăilor dela curte, atunci acordarea de pământ se poate camufla prin vânzare și „dare în arendă“ (pe timp de 99 de ani), însoțite de mii de privilegii. Cum să nu denu- mești iobăgistă această politică agrară în comparație cu po- litica agrară a țărilor înaintate de astăzi, ca, de pildă, Ame- rica ? Acolo nimeni *nu îndrăsnește* să discute chestiunea în- cuviințării sau a neîncuviințării mutărilor, pentru că orice cetățean are dreptul să se mute unde vrea. Acolo oricine do- rește să se ocupe cu agricultura are, *după lege*, dreptul să ocupe pământurile libere dela periferiile statului. Acolo se creează nu o clasă de satrapi asiatici, ci o clasă de fermieri energici, care au dezvoltat toate forțele de producție ale țării. Acolo clasa muncitoare, datorită abundenței de pă- mânturi libere, a ocupat primul loc în ceea ce privește nive- lul de trai.

Și când anume a venit guvernul nostru cu legea lui iobăgistă ! În timpul celei mai acute crize industriale, când zeci și sute de mii de oameni nu găsesc de lucru, într'o pe-

rioadă când foametea a cuprins din nou milioane de țărani. Toată grija guvernului este de a nu „se face larmă“ în jurul calamității. În acest scop el a trimis la urmă pe muncitorii șomeri, în acest scop el a luat aprovizionarea din mâna zemstvelor, dând-o pe mâna slujbașilor de poliție, în acest scop a interzis persoanelor particulare să organizeze cantine pentru cei înfomețați, în acest scop a astupat gura ziarelor. Și iată că după ce „larma“ în jurul foametei, larmă neplăcută pentru sătui, a încetat, — tătucul-țar s'a apucat să ajute pe bieții moșieri și pe nenorociții de generali-adjutanți. Repetăm : treaba noastră este acum de a răspândi pur și simplu informații cu privire la noua lege. După ce o vor cunoaște, păturile cele mai înapoiate ale muncitorilor, țăranii cei mai ignoranți și mai oropsiți vor înțelege în slujba cui se află guvernul și de ce fel de guvern are nevoie poporul.

„Iskra“ nr. 8 din 10 Octombrie 1901

Se tipărește după textul ziarului
„Iskra“

CONGRESUL ZEMSTVELOR

Inviorarea socială, care după evenimentele din primăvara acestui an a trecut ca un val prin toată țara, nu încetează ; ea se manifestă sub diferite forme în toate păturile societății ruse, care încă în Ianuarie acest an părea surdă și străină de activitatea conștientă a social-democrației ruse. Guvernul face eforturi disperate ca să potolească cât mai repede, cu obișnuite baloane de săpun, de felul manifestului din 25 Martie cu privire la „grija mișcătoare“, de felul așa ziselor reforme ale lui Vannovschi sau al călătoriilor bufone solemne făcute prin Rusia de Sipiaghin și Șahovschi, conștiința socială frământată. Pe unii dintre naivii filistini ruși într'adevăr îi vor liniști aceste măsuri, dar nici pe departe pe toți. Până și partizanii de astăzi ai zemstvelor, dintre care jumătate sunt slujbași intimidați, încep, pe cât se poate vedea, să iasă din acea stare de permanentă groază în care au fost aruncați de epoca de pasivitate socială a „țarului-pacificator“, epocă care începe să treacă în istorie.

Majestatea sa birocrația, care a renunțat la cele mai elementare văluri de pudicitate, provoacă un sentiment de indignare și de scârbă și în ei, în acești oameni timizi, al căror curaj civic și morală civică sunt aproape atrofiate.

Ni se comunică că la sfârșitul lui Iunie, în orașul N. N. (din precauție nu dăm numele orașului) a fost organizat un congres al zemștilor. Au participat la acest congres, după cum se spune, vreo 40-50 de zemși din câteva gubernii.

Ei s'au întrunit, firește, nu pentru a rezolva probleme politice, ci pentru a rezolva probleme pașnice, exclusiv ținând de zemstve, s'au întrunit „fără a încălca cercul competenței și limitele puterii“, cum se exprimă atât de pito-

resc regulamentul zemstvelor (art. 87) ; dar această adunare a fost convocată fără aprobarea și știrea forurilor administrative și, prin urmare, ca să folosim cuvintele aceluiaș regulament, adunarea s'a ținut „cu încălcarea normelor de funcționare a zemstvelor“, iar dela probleme pașnice, nevinovate, zemții întruniți au trecut fără să-și dea ei înșiși seama la discutarea stării generale a lucrurilor. Aceasta e logica vieții : zemții conștiincioși, oricât s'ar lepăda ei unori de radicalism și de muncă ilegală, se izbesc, prin forța lucrurilor, de necesitatea de a crea organizații ilegale și de a acționa cu mai multă hotărîre. Nu noi vom fi, desigur, aceia care să condamnăm această cale firească și cu totul justă. E timpul, în sfârșit, ca și zemții să dea o ripostă energetică și organizată guvernului, care a luat-o razna, care a distrus autoadministrarea sătească, a mutilat autoadministrarea orășenească și de zemstvă și, cu o consecvență de măgar, a ridicat securea asupra ultimelor rămășițe ale instituțiilor zemstviste. Se spune că la congres, în timpul dezbaterilor asupra problemei cum trebuie să se lupte împotriva legii limitării plafonului de impunere de către zemstve, un bătrân și venerabil membru al zemstvei ar fi exclamat : „Zemții trebuie să-și spună, în sfârșit, cuvântul, sau de nu, ei nu și-l vor mai spune niciodată !“ Suntem cu totul de acord cu acest strigăt al acestui militant liberal, gata să cheme la lupta deschisă împotriva absolutismului birocrat. Zemstvele sunt în ajunul unui faliment lăuntric. Și dacă cei mai buni dintre zemți nu vor lua acum măsuri hotărîte, dacă nu vor rupe cu obișnuitul lor manilovism, cu problemele lor mărunte, de ordin secundar — „cu spoirea căldărilor“, cum s'a exprimat unul dintre zemții de vază, — zemstvele vor rămâne pustii și se vor transforma în simple „cancelarii“. Această moarte fără glorie e inevitabilă, pentru că nu se poate ca zeci de ani să nu faci, nepedepsit, altceva decât să tremuri de frică, să mulțumești și să soliciți cu umilință : trebuie să ameninți, să ceri și, lăsându-te de fleacuri, să te apuci de o muncă adevărată.

„Iskra“ nr. 8 din 10 Septembrie 1901

Se tipărește după textul ziarului
„Iskra“

PROBLEMA AGRARĂ ȘI „CRITICII LUI MARX“⁸⁷

Scris în Iunie — Septembrie 1901

Capitolele I—IV au fost publicate pentru prima oară în Decembrie 1901, în revista „Zaria“ nr. 2—3, semnat: N. L e n i n; capitolele V—IX — în Februarie 1906, în revista „Obrazovanie“⁸⁸ nr. 2 semnat: N. L e n i n

Se tipărește după textul revistelor „Zaria“ și „Obrazovanie“ confruntat cu textul culegerii: Vl. Ilin — „Problema agrară“, 1908

XV.

1906.

БРАЗОВАНИЕ.

ЖУРНАЛЪ

*Литературный**и**общественно-политическій.**№ 2.*

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.

Типо-литографія Б. М. Вольфа. Разъѣзжая, 15.

1906.

Coperta revistei „Образование“ nr. 2 din 1906.
 În care au fost publicate capitolele V—IX din lucrarea lui V. I. Lenjin :
 „Problema agrară și «criticii lui Marx»“

„... A demonstra... că marxismul dogmatic în domeniul problemelor agrare este scos de pe poziții, — ar însemna a bate la o ușă deschisă“... Așa a declarat anul trecut „Russcoe Bogatstvo“³⁹ prin gura d-lui V. Cernov (1900, nr.8, pag. 204). Ciudată însușire mai are acest „marxism dogmatic“ ! Iată că încă de mulți ani oamenii învățați și oamenii cei mai învățați din Europa declară cu emfază (iar publiciștii dela ziare și reviste repetă și reproduc) că marxismul este deja scos de „critică“ de pe pozițiile sale, — și cu toate acestea, fiecare critic nou reia dela capăt bombardarea acestei poziții, chipurile, distruse. D-l V. Cernov, de pildă, atât în revista „Russcoe Bogatstvo“, cât și în culegerea „Intr'un post de cinste“ „bate la o ușă deschisă“, de-a-lungul a *nici mai mult, nici mai puțin decât 240 de pagini*, „stând de vorbă“ cu cititorul asupra cărții lui Hertz. Opera atât de amănunțit reprodușă a lui Hertz, care la rândul său comentează cartea lui Kautsky, a fost deja tradusă în limba rusă. D-l Bulgacov, ținându-și promisiunea de a combate pe acelaș Kautsky, a publicat în acest scop un adevărat studiu în două volume. De data aceasta, nimeni, desigur, nu va mai găsi nici resturi din „marxismul dogmatic“, strivit mortal sub aceste vrafuri de tipăritură critică.

I

„LEGEA“ FERTILITAȚII DESCRESCANDE A SOLULUI

Să ne familiarizăm întâi cu fizionomia teoretică generală a criticilor. D-l Bulgacov a publicat încă în revista „Nacealo“⁴⁰ un articol împotriva „Problemei agrare“ a lui

Kautsky și și-a dat dintr'odată la iveală toate metodele „critice“. Cu o extraordinară vehemență și cu o dezinvoltură de adevărat călăreț, el „facea praf și pulbere“ pe Kautsky, atribuindu-i ceea ce acesta n'a spus, învinuindu-l că ar ignora faptele și considerentele expuse cu precizie chiar de Kautsky, servind cititorului drept *propriile sale* concluzii critice concluziile trase de Kautsky. Cu aere de cunoscător, d-l Bulgacov a învinuit pe Kautsky de faptul că a confundat tehnica cu economicul, dând el însuși dovadă în acelaș timp nu numai de o extraordinară confuzie, ci și de nedorință de a citi până la capăt paginile pe care le citează din lucrarea adversarului său. E dela sine înțeles că articolul viitorului profesor abunda în atacuri răsuflăte împotriva socialiștilor, împotriva „teoriei crahului“, a utopismului, a credinței în minuni etc. * Acum, în teza sa de doctorat („Capitalismul și agricultura“, Petersburg, 1900), d-l Bulgacov și-a încheiat toate socotelile cu marxismul și și-a dus evoluția „critică“ până la capătul ei logic.

La baza „teoriei dezvoltării agrare“ elaborate de el, d-l Bulgacov pune „legea fertilității descrescânde a solului“. Ni se citează extrase din operele clasicilor care stabilesc această „lege“ (în virtutea căreia, orice investiție suplimentară de muncă și de capital în pământ este însoțită nu de o cantitate corespunzătoare, ci descrescândă, a produsului obținut). Ni se comunică lista economiștilor englezi care admit această lege. Suntem încredințați că ea „are o însemnătate universală“, că acesta este „un adevăr cu totul evident, care nu poate fi nicidecum tăgăduit“, „pe care e de ajuns să-l constăți în mod clar“ etc. etc. Cu cât se exprimă mai hotărât d-l Bulgacov, cu atât se vede mai limpede că el *merge îndărăt* spre economia politică burgheză, care estompează prin „legi eterne“ născocite relațiile sociale. Intr'adevăr, la ce se reduce „caracterul evident“ al faimoasei „legi a fertilității descrescânde a solului“? La aceea că, dacă investițiile succesive de capital și de muncă în pământ ar da aceeași cantitate de produse, și nu o cantitate descrescândă, atunci n'ar avea, în general, niciun rosi

---

* La articolul d-lui Bulgacov din revista „Nacealo“ am răspuns chiar atunci prin articolul: „Capitalismul în agricultură“. În urma interzicerii revistei „Nacealo“, acest articol a fost publicat în revista „Jizni“ 41, 1900, nr. 1 și 2. (Vezi Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 91—142. — *Nota Trad.*) (Nota autorului la ediția din 1908. — *Nota Red.*)

lărgirea suprafeței de arături, atunci cantitatea suplimentară de cereale s'ar putea produce pe vechea suprafață de pământ, oricât de mică ar fi aceasta, atunci „agricultura de pe întregul glob pământesc s'ar putea face pe o singură desiatină“. Acesta este obișnuitul (*și singurul*) argument în favoarea legii „universale“. Oricine va reflecta cât de cât, își va da seama că acest argument constituie o abstracție lipsită de orice conținut, care nu ține seama tocmai de ceea ce este principal: nivelul tehnicii, starea forțelor de producție. În fond, însăși noțiunea „investiții suplimentare (sau: succesive) de capital și de muncă“ *presupune* schimbarea mijloacelor de producție, transformarea tehnicii. Pentru a spori considerabil cantitatea de capital investit în pământ, trebuie *inventate* mașini noi, noi sisteme de cultivare a pământului, noi metode de întreținere a vitelor, de transportare a produselor etc. etc. Bine înțeles că „investițiile suplimentare de capital și de muncă“ în proporții relativ mici pot avea (și au) loc și pe baza nivelului existent, neschimbat, al tehnicii: în acest caz este valabilă *până la un anumit punct* și „legea fertilității descrescânde a solului“, valabilă în sensul că nivelul neschimbat al tehnicii pune limite relativ foarte înguste investițiilor suplimentare de capital și de muncă. În locul unei legi universale, constatăm, prin urmare, o „lege“ extrem de relativă, — atât de relativă, încât nici vorbă nu poate fi de vreo „lege“ și chiar de vreo particularitate cardinală a agriculturii. Să luăm ca fiind date: asolamentul trienal, semănăturile de cereale tradiționale, creșterea vitelor producătoare de bălegar, inexistența fânețelor ameliorate și a uneltelor perfecționate. Evident că, în condițiile invariabilității acestor date, limitele investițiilor suplimentare de capital și de muncă în pământ sunt extrem de înguste. Dar și în limitele înguste în care investițiile suplimentare de capital și de muncă sunt, totuși, cu puțință, *nu întotdeauna și nu în mod absolut* se va constata scăderea productivității fiecăreia dintre aceste investiții suplimentare. Să luăm industria. Să ne imaginăm morăritul sau prelucrarea fierului din perioada premergătoare comerțului mondial și a inventării mașinilor cu aburi. În condițiile acestui nivel al tehnicii, limitele investițiilor suplimentare de capital și de muncă în fierării manuale, în mori de vânt și de apă erau extrem de înguste; în mod inevitabil trebuia să aibă loc o foarte mare răspândire a micilor fieră-

rii și a morilor, până când transformarea radicală a mijloacelor de producție nu va fi creat o bază pentru noi forme de industrie.

Așa dar : „legea fertilității descrescând a solului“ nu este cătuși de puțin valabilă în cazurile în care tehnica progresa, în care mijloacele de producție suferă o transformare ; ea este valabilă într'o măsură foarte relativă în cazurile în care tehnica rămâne invariabilă, și aceasta nu întotdeauna. Iată de ce nici Marx, nici marxiștii nici nu vorbesc de această „lege“, ci țipă despre ea numai reprezentanții științei burgheze, de felul lui Brentano, care nu se pot nicicum descotorosi de prejudecățile vechii economii politice, cu legile ei abstracte, eterne și naturale.

D-l Bulgacov apără „legea universală“ cu argumente care te fac să râzi.

„Ceeace înainte era un dar liber al naturii, astăzi trebuie să fie făcut de om : vântul și ploaia afânau solul plin de elemente nutritive, și omului, pentru a obține cele necesare, îi era suficient un efort minim. Cu timpul o parte din ce în ce mai mare a muncii productive a revenit omului ; ca și pretutindeni, procesele naturale sunt înlocuite tot mai mult de cele artificiale. Dar dacă în industrie acest lucru este expresia victoriei omului asupra naturii, în agricultură el este un indiciu al faptului că greutatea existenței, pentru care natura își reduce darurile, cresc din ce în ce mai mult.

În cazul de față este indiferent dacă greutatea crescândă în ceea ce privește producerea hranei își găsește expresia în sporirea muncii omenești sau a produselor acesteia, de pildă, a uneltelor de producție sau a îngrășămintelor etc.“ (d-l Bulgacov vrea să spună : este indiferent dacă greutatea crescândă de a produce hrana își găsește expresia în sporirea muncii omenești sau în sporirea produselor acesteia) ; „important este numai faptul că ea costă pe om din ce în ce mai scump. Tocmai în această înlocuire a forțelor naturii prin munca omului, a factorilor naturali ai producției prin factori artificiali constă legea fertilității descrescând a solului“ (16).

După cât se vede, pe d-l Bulgacov nu-l lasă să doarmă laurii d-lor Struve și Tugan-Baranovschi, care au ajuns să creadă că nu omul lucrează cu ajutorul mașinii, ci mașina cu ajutorul omului. Asemenea acestor critici, el alunecă până la nivelul economiei vulgare, vorbind despre *înlocuirea* for-

țelor naturii prin munca omenească etc. În general vorbind, este tot atât de imposibil să înlocuești forțele naturii prin muncă omenească pe cât este de imposibil să înlocuești metrii prin puduri. Atât în industrie, cât și în agricultură omul nu poate decât să folosească acțiunea forțelor naturii, dacă a ajuns să cunoască acțiunea lor, și să-și înlesnească această folosire cu ajutorul mașinilor, uneltelor etc. Că omul primitiv obținea toate cele necesare ca un dar liber al naturii, — aceasta-i un basm prostesc pentru care îl pot huidui pe d-l Bulgacov până și studenții începători. Înaintea noastră n'a existat niciun fel de secol de aur, și omul primitiv a fost cu totul copleșit de greutatea existenței, de greutatea luptei cu natura. Introducerea mașinilor și metodelor perfecționate de producție au înlesnit omului nemăsurat de mult această luptă, în general, și producerea hranei, în special. A crescut nu greutatea de a produce hrana, ci greutatea de a obține hrana pentru muncitor — și ea a crescut în urma faptului că dezvoltarea capitalistă a umflat renta funciară și prețul pământului, a concentrat agricultura în mâinile capitaliștilor mari și mici, a concentrat și mai mult mașinile, uneltele, banii, fără de care nu e posibilă o producție încununată de succes. A explica aceste greutăți crescânde ale existenței muncitorilor prin aceea că natura își reduce darurile înseamnă a deveni un apologet al burgheziei.

„Adoptând această lege — continuă d-l Bulgacov —, noi nu afirmăm deloc că greutățile în cece privește producerea hranei cresc neconținut și nu negăm că agricultura face progrese: a afirma primul lucru și a nega pe al doilea ar însemna a nesocoti cece este evident. Fără îndoială că aceste greutăți nu cresc neconținut, dezvoltarea se desfășoară în zig-zag. Descoperirile agronomice, perfecționările tehnice transformă pământurile sterpe în pământuri fertile, anihilând vremelnic tendința care și-a găsit expresia în legea fertilității descrescânde a solului“ (ibid.).

Profund, nu-i așa?

Progresul tehnic este o tendință „vremelnică“, pe când legea fertilității descrescânde a solului, adică a productivității descrescânde (dar și aceasta nu întotdeauna) a investițiilor suplimentare de capital pe baza unei tehnici neschimbate, „are o importanță universală“! Este absolut acelaș lucru ca și a spune: oprirea trenurilor în stații constituie o lege universală a transportului cu aburi, pe când

mișcarea trenurilor între stații — o tendință vremelnică, care paralizează acțiunea legii universale a staționării.

Există, în sfârșit, și numeroase date care desmint în mod evident universalitatea legii fertilității descrescânde a solului : date cu privire la populația agricolă și cea neagricolă. D-l Bulgacov recunoaște singur că „procurarea de hrană ar necesita o cantitate relativ mereu crescândă“ (nota bene !) „de muncă și, prin urmare, și o populație agricolă din ce în ce mai numeroasă dacă fiecare țară s'ar limita la resursele ei naturale“ (19). Dacă în Europa occidentală populația agricolă descrește, aceasta se explică prin faptul că prin importul de cereale țările respective au reușit să scape de acțiunea legii fertilității descrescânde a solului. — Nimic de zis, grozavă explicație ! Savantul nostru a uitat amănuntul că scăderea relativă a populației agricole se constată în toate țările capitaliste, inclusiv cele agricole și cele importatoare de cereale. Populația agricolă descrește relativ în America și în Rusia, și începând dela sfârșitul secolului al XVIII-lea, descrește în Franța (vezi cifrele în aceeași lucrare a d-lui Bulgacov, II, pag. 168), această descreștere relativă trecând uneori chiar într'o descreștere absolută, în timp ce în deceniul al 4-lea și al 5-lea precumpănirea importului de cereale asupra exportului a fost cu totul infimă, și *numai dela 1878 încoace* nu mai constatăm ani în care exportul să precumpănească asupra importului.* În Prusia populația rurală descreștea relativ dela 73,5% în 1816 până la 71,7% în 1849 și 67,5% în 1871, pe câtă vreme importul secarei a început abia pe la începutul deceniului al șaptelea, iar al grâului — la începutul deceniului al optulea al secolului trecut (ibidem, II, 70 și 88). În sfârșit, dacă vom lua țările europene importatoare de cereale — de pildă, Franța și Germania din ultimul deceniu —, putem vedea, paralel cu un *incontestabil progres* al agriculturii, o *scădere absolută* a numărului de muncitori ocupați în agricultură : în Franța numărul acestora a scăzut din 1882 până în 1892 — dela 6.913.504 la 6.663.135 („Statist. agric.“, partea a II-a, pag. 248 — 251), în Germania din 1882 până în 1895 — dela 8.064.000 la 8.045.000**. Astfel se poate considera că *în-*

* „Statistique agricole de la France. Enquête de 1892“. P. 1897. P. 113. („Statistica agricolă a Franței. Cercetare din 1892“, Paris 1897, pag. 113. — *Nota Trad.*)

** „Statistik des Deutschen Reichs“, Neue Folge. Bd. 112 : „Die Landwirtschaft im Deutschen Reich“. Berlin, 1898, S. 6*. („Statistica Imperiului german“, seria nouă, vol. 112 : „Agricultura în Imperiul german“. Berlin,

treaga istorie a secolului al XIX-lea, prin numeroase date referitoare la cele mai diferite țări, dovedește într'un mod incontestabil că legea „universală“ a fertilității descrescând *este cu totul paralizată* de tendința „vremelnică“ a progresului tehnic, care dă posibilitate populației rurale descrescând în mod relativ (iar uneori chiar absolut) să producă o cantitate tot mai mare de produse agricole pentru masa crescândă a populației.

De altfel, aceste numeroase date statistice răstoarnă deasemenea în întregime și următoarele două puncte centrale ale „teoriei“ d-lui Bulgacov, și anume: în primul rând, afirmația sa că teoria creșterii mai rapide a capitalului constant (uneltele și materialele de producție) față de cel variabil (forța de muncă) „este absolut inaplicabilă la agricultură“. D-l Bulgacov declară cu emfază că această teorie nu este justă, referindu-se în sprijinul părerii sale: a) la „prof. A. Scvorțov“ (celebru mai ales prin faptul că atribuia teoria ratei mijlocii a profitului a lui Marx unor subversive intenții de agitație) și b) la faptul că în condițiile intensificării gospodăriei numărul muncitorilor crește pe unitatea de suprafață. Aceasta este una din cauzele de neînțelegere intenționată a textelor din Marx de care mereu dau dovadă reprezentanții criticii la modă. Gândiți-vă numai: teoria creșterii mai rapide a capitalului constant față de cel variabil este infirmată prin faptul creșterii *capitalului variabil* pe unitatea de suprafață! Și d-l Bulgacov *nu observă* că datele statistice citate de el însuși într'un număr atât de abundent confirmă teoria lui Marx. Dacă în întreaga agricultură germană numărul muncitorilor a scăzut între 1882 și 1895 dela 8.064.000 la 8.045.000 (iar dacă adăugăm persoanele pentru care agricultura este o ocupație auxiliară, a crescut dela 11.208.000 la 11.623.000, adică abia cu 3,7%),

---

1898, pag. 6*. — *Nota Trad.*) D-lui Bulgacov, bine înțeles, nu-i face plăcere acest fapt al progresului tehnic în condițiile descrescerii populației rurale, fapt care distruge întregul său malthusianism⁴². Deaceia „severul“ nostru „savant“ recurge la următorul viclesug: în loc de a lua agricultura în înțelesul propriu al cuvântului (cultivarea pământului, creșterea vitelor etc.), el ia (în urma datelor cu privire la cantitatea crescândă de produse agricole la 1 hectar!) „agricultura în înțelesul larg“, în care statistica germană include și legumicultura de seră și cea comercială, și silvicultura, și piscicultura! Reiese sporirea numărului total al persoanelor ocupate în mod efectiv în „agricultură“ !! (Bulgacov, II, 133). Cifrele citate în text se referă la persoanele pentru care agricultura a constituit ocupația principală. Numărul persoanelor pentru care agricultura este o îndeletnicire accesorie a crescut dela 3.144.000 la 3.578.000. Nu este cu totul just să aduni aceste cifre cu cele citate anterior, dar chiar dacă le-am aduna, am obține un spor foarte mic: dela 11.208.000 la 11.623.000.

în timp ce numărul vitelor a crescut pentru aceeași perioadă dela 23.000.000 la 25.400.000 de capete (socotind toate vitele în vite mari), adică de mai mult de 10%, numărul cazurilor de folosire a cinci tipuri de mașini mai importante a crescut dela 458.000 la 922.000, adică mai mult de două ori, cantitatea de îngrășăminte importate — dela 636.000 tone (1883) la 1.961.000 tone (1892) și cantitatea de săruri de potasiu — dela 304.000 de chintale la 2.400.000 *, — atunci nu este oare limpede că raportul dintre capitalul constant și cel variabil crește? Nu mai vorbim de faptul că aceste date luate în bloc disimulează într'o mare măsură progresul mării producții. Despre aceasta vom vorbi mai jos.

În al doilea rând, progresul agriculturii în condițiile descreșterii sau ale unei infime creșteri absolute a populației rurale răstoarnă în întregime încercarea absurdă a d-lui Bulgacov de a reînvia malthusianismul. După cât se pare, primul dintre „foștii marxiști” ruși care a făcut această încercare a fost d-l Struve în ale sale „Note critice”, dar ca întotdeauna, el n'a depășit cadrul unor observații timide, spuse pe jumătate și echivoce, al unor concepții negândite până la capăt și neînchegate într'un sistem. D-l Bulgacov este mai curajos și mai consecvent: fără a sta mult pe gânduri, el transformă „legea fertilității descrescânde” în „una dintre cele mai importante legi ale istoriei civilizației” (sic!, pag. 18). „Intreaga istorie a secolului al XIX-lea... cu problemele lui privind bogăția și sărăcia ar fi fost de neînțeles fără această lege”. „Pentru mine este absolut neîndoielnic faptul că problema socială, așa cum se pune astăzi, este legată vital de această lege” (așa declară severul nostru savant chiar în pagina a 18-a a „studiului” său!)... „Fără îndoială — declară el la sfârșitul lucrării — în caz că există suprapopulație, o anumită parte a sărăciei trebuie pusă pe seama *sărăciei absolute*, a sărăciei de producție, iar nu a celei de repartiție” (II, 221). „Problema populației, în cadrul ei special pe care-l creează condițiile producției agricole, consfîtue, în ochii mei, principala greutate care stă — cel puțin în momentul de față — în calea înfăptuirii pe o scară cât de cât largă a principiilor colectivismului sau a cooperației în întreprinderile agricole” (II, 265). „Trecutul lasă moștenire viitorului problema cerealelor, problemă mai

* „Statist. d. D. R.”, 112, S. 36 *. Bulgacov, II, 135.

îngrozitoare și mai grea decât problema socială, — problema producției, și nu a repartiției“ (II, 455) etc. etc. etc. Nu mai e nevoie să vorbim — după ce am analizat această lege — de însemnătatea științifică a acestei „teorii“, indisolubil legată de legea universală a fertilității descrescânde a solului. Iar că cochetarea critică cu malthusianismul a dus în inevitabila sa dezvoltare logică la cel mai vulgar apologism burghez, — acest fapt este adevărat cu o francheță care nu lasă nimic de dorit în concluziile d-lui Bulgacov, pe care le-am citat.

În studiul următor vom analiza datele unor izvoare noi indicate de criticii noștri (care țipă la toate răspântiile că ortodocșii se tem de detalizare) și vom arăta că, în general, d-l Bulgacov transformă cuvîntul „suprapopulare“ într'un șablon a cărui folosire îl scutește de orice analiză și mai ales de analiza contradicțiilor de clasă din sânul „țărănimii“. Iar acum, mărgininu-ne la latura teoretică generală a problemei agrare, trebuie să ne mai oprim asupra teoriei rentei. „În ceea ce privește pe Marx, în cel de al III-lea volum al «Capitalului», în forma în care îl avem noi astăzi — scrie d-l Bulgacov —, el nu adaugă nimic care să merite atenție la teoria rentei diferențiale a lui Ricardo“ (87). Să reținem aceasta : „nimic care să merite atenție“ și să comparăm sentința pronunțată de critic cu următoarea declarație făcută anterior : „În ciuda unei atitudini vădit negative față de această lege (legea fertilității descrescânde a solului), Marx își însușește, în ceea ce privește principiile fundamentale, teoria rentei a lui Ricardo, bazată pe această lege“ (13). Reiese deci, după d-l Bulgacov, că Marx n'a observat legătura dintre teoria rentei a lui Ricardo și legea fertilității descrescânde a solului, fapt care l-a făcut să n'o scoată la capăt ! Nu putem spune decât un singur lucru cu privire la o astfel de expunere : nimeni nu denaturează atât pe Marx ca foștii marxști, nimeni nu dă dovadă de atîta lipsă extraordinară de... de... jenă în a atribui autorului criticat o mie și unul de păcate de moarte.

Afirmția d-lui Bulgacov este o flagrantă denaturare a adevărului. În realitate, Marx nu numai că a observat această legătură dintre teoria rentei a lui Ricardo și greșita învățătură a acestuia despre fertilitatea descrescândă a solului, dar a și demascat într'un mod cum nu se poate mai precis greșala lui Ricardo. Cine a citit cu măcar cât de câtă „atenție“ volumul III al „Capitalului“, nu putea să nu

observe faptul, care „merită atenție“ în cel mai înalt grad, că tocmai Marx este acela care a *eliberat* teoria rentei diferențiale de *orice legătură* cu faimoasa „lege a fertilității descrescânde a solului“. Marx a arătat că pentru formarea rentei diferențiale este necesar și suficient faptul că diferitele investiții de capital în pământ dau o productivitate diferită. În acest caz nu importă câtuși de puțin dacă se face trecerea dela un pământ mai bun la unul mai prost, sau vice-versa, dacă productivitatea investițiilor suplimentare de capital în pământ scade sau crește. În realitate, aceste cazuri diferite se combină în fel și chip, astfel încât aceste combinații nu pot fi încadrate în nicio regulă generală unică. Așa, de pildă, Marx descrie mai întâi renta diferențială I, provenită din productivitatea diferită a investițiilor de capital în pământuri diferite, și-și explică expunerea prin tabele (privitor la care d-l Bulgacov face o aspră observație în legătură cu „slăbiciunea excesivă a lui Marx pentru îmbrăcarea ideilor sale — adeseori foarte simple — într’o complicată haină matematică“. Această complicată haină matematică se mărginește la cele patru operațiuni aritmetice, iar ideile foarte simple n’au fost, după cum am văzut, deloc înțelese de savantul profesor). După ce a analizat aceste tabele, Marx conchide : „Astfel cade prima premiză greșită a rentei diferențiale, care mai domnește la West, Malthus și Ricardo, anume că renta diferențială presupune în mod necesar trecerea la un sol din ce în ce mai prost sau o productivitate mereu descrescândă a agriculturii. Renta diferențială, după cum am văzut, poate să existe atunci când se trece la pământuri din ce în ce mai bune ; renta diferențială poate să existe dacă treapta inferioară o ocupă un sol mai bun în locul celui vechi, mai prost; ea poate fi legată de progresul în creștere al agriculturii. Ea este determinată în mod exclusiv de faptul că fertilitatea solului nu este egală“. (Marx nu vorbește aici de productivitatea diferită a investițiilor succesive de capital în pământ, deoarece aceasta dă naștere rentei diferențiale II, or, în capitolul de față este vorba de renta diferențială I.) „În măsura în care este vorba de dezvoltarea productivității, în aceeași măsură renta diferențială presupune că creșterea fertilității absolute a întregii suprafețe agricole nu înlătură această inegalitate, ci fie că o face să crească, fie că o lasă neschimbată, fie că o micșorează numai“ („Das Kapital“, III. 2, S.

199 *). D-l Bulgacov *n'a observat* această deosebire fundamentală dintre teoria rentei diferențiale a lui Marx și teoria lui Ricardo. În schimb, el a preferat să găsească în volumul al treilea al „Capitalului“ „un fragment care permite să se creadă mai curând că Marx era departe de a avea o atitudine negativă față de legea fertilității descrescânde a solului“ (pag. 13, notă). Cititorul să ne scuze pentru faptul că vom fi nevoiți să dăm foarte multă atenție unui fragment cu totul neesențial (față de problema care ne interesează pe noi și pe d-l Bulgacov). Dar ce să faci dacă eroii criticii contemporane (care mai cutează să învinuiască pe ortodocși de rabulistică **) denaturează cu totul înțelesul clar al teoriei ostile lor prin citate scoase la întâmplare din context și prin traduceri false? D-l Bulgacov citează fragmentul găsit în felul următor: „Din punctul de vedere al modului de producție capitalist are loc întotdeauna o scumpire relativă a produselor (agricole), *deoarece*“ (rugăm pe cititor să acorde o atenție deosebită cuvintelor subliniate *de noi*) „pentru obținerea produsului se face o anumită cheltuială, trebuie să se recompenseze ceva ce înainte nu se recompensa“. Și Marx spune mai departe că elementele naturii care intră în producție, ca agenți ai acesteia, fără să coste nimic, constituie o forță productivă a muncii naturală și gratuită, iar dacă pentru producerea plusprodusului trebuie să se lucreze fără ajutorul acestei forțe naturale, atunci e nevoie de cheltuirea unui nou capital, ceea ce duce la scumpirea producției.

Cu privire la acest mod de „a cita“, noi trebuie să facem trei observații. În primul rând, cuvântul „deoarece“, care imprimă tiradei un înțeles absolut de stabilire a unei „legi“, *a fost introdus de d-l Bulgacov cu dela sine putere. În original („Das Kapital“, III, 2, S. 277—278 ***) este scris nu „deoarece“, ci „dacă“.* Dacă trebuie să se recompenseze ceva ce înainte nu se recompensa, atunci are loc întotdeauna o scumpire relativă a produselor; ce mai seamănă această teză cu recunoașterea „legii“ fertilității descrescânde a solului, nu-i așa? În al doilea rând, cuvântul „agricole“ a fost introdus împreună cu parantezele de d-l Bulgacov. *În original el lipsește cu desăvârșire.* Cu o ușurință proprie tuturor domnilor critici, d-l Bulgacov a hotărât, probabil, că

* — „Capitalul“, vol. III, partea a 2-a, pag. 199⁴³. — *Nota Red.*

** — exhibiții retorice. — *Nota Trad.*

*** — „Capitalul“, vol. III, partea a 2-a, pag. 277—278⁴⁴. — *Nota Red.*

Marx poate să vorbească aici numai de produse agricole și s'a grăbit să dea cititorului „o lămurire“ cu totul eronată. În realitate, Marx vorbește aici de toate produsele, în general; fragmentul citat de d-l Bulgacov este precedat de cuvintele lui Marx: „în general, trebuie relevat următorul lucru“. Forțele gratuite ale naturii pot intra și în producția industrială — așa este exemplul adus de Marx, în aceeași secțiune despre rentă, al căderii de apă care înlocuește pentru o fabrică forța aburului,— și dacă trebuie produsă o cantitate suplimentară de produse fără ajutorul acestor forțe gratuite, atunci va avea loc *întotdeauna* o scumpire relativă a produselor. În al treilea rând, trebuie examinat contextul acestui fragment. Marx vorbește în acest capitol despre renta diferențială obținută de pe un pământ cultivat, de o calitate mai proastă, și analizează, *ca întotdeauna*, două cazuri, pentru el absolut egale, *absolut în aceeași măsură posibile*: primul caz — productivitatea crescândă a investițiilor succesive de capital (S. 274-276)⁴⁵ și al doilea caz — productivitatea descrescândă a acestora (S. 276-278)⁴⁶. Cu privire la acest din urmă caz din cele două posibile, Marx spune: „Despre productivitatea descrescândă a solului în condițiile investițiilor succesive de capital vezi la Liebich... *Dar în general* trebuie relevate următoarele“ (subliniat de noi). Urmează fragmentul „tradus“ de d-l Bulgacov, în care se spune că dacă se recompensează ceea ce înainte nu se recompensa, atunci se produce *întotdeauna* scumpirea produselor.

Lăsăm ca cititorul singur să aprecieze conștiințiozitatea științifică a criticului, care a transformat observația lui Marx cu privire la unul dintre cazurile posibile în admiterea de către Marx a acestui caz drept o „lege“ generală.

Dar iată părerea pe care d-l Bulgacov o arată în concluzie despre fragmentul citat de el:

„Acest fragment, desigur, nu este limpede“... Cred și eu! După ce d-l Bulgacov a înlocuit un cuvânt printr'altul acest fragment e lipsit chiar cu totul de sens... „dar nu poate fi înțeles altfel decât ca admiterea indirectă sau chiar directă“ (ascultați numai!) „a legii fertilității descrescânde a solului. Mie nu-mi este cunoscut ca Marx să mai fi vorbit undeva direct despre aceasta din urmă“ (I, 14). Ca unui fost marxist, d-lui Bulgacov „nu-i este cunoscut“ că Marx a declarat de-a-dreptul absolut greșită presupunerea lui West, Malthus și Ricardo că renta diferențială ar presupune

trecerea la pământuri mai proaste sau fertilitatea descrescândă a solului *. Lui „nu-i este cunoscut” că Marx arată *de zeci de ori* în amănunțita sa analiză a rentei că el consideră productivitatea descrescândă și crescândă a cheltuelilor suplimentare de capital drept cazuri posibile în absolut aceeași măsură !

II

TEORIA RENTEI

D-l Bulgacov, în general, nu a înțeles teoria rentei a lui Marx. El este sigur că zdrobește această teorie prin următoarele două obiecții : 1) Potrivit lui Marx, capitalul agrar intră în procesul de egalizare a ratei profitului, așa încât renta este creată de profitul suplimentar care depășește rata mijlocie a profitului. După părerea d-lui Bulgacov, acest lucru este greșit, deoarece monopolul proprietății funciare înlătură libertatea concurenței, care este necesară procesului de egalizare a ratei profitului. Capitalul agrar nu intră în procesul de egalizare a ratei profitului. 2) Renta absolută nu este decât un caz special al rentei diferențiale, și separarea acesteia nu este justă. Această separare se bazează pe o dublă interpretare, cu totul arbitrară, a unuia și aceluiaș fapt — posesiunea monopolistă a unuia dintre factorii producției. D-l Bulgacov este atât de sigur că argumentele sale sunt zdrobitoare, încât nu se poate abține dela un întreg torent de cuvinte tari la adresa lui Marx: *petitio principii* **, *nemarxism*, *fetișism logic*, pierderea de către Marx a libertății perspectivei gândirii etc. Or, ambele lui argumente se bazează pe o greșală destul de grosolană. Aceeași simplificare unilaterală a lucrurilor care l-a îndemnat pe d-l Bulgacov să ridice unul dintre cazurile posibile (scăderea productivității cheltuelilor suplimentare de capital) la rangul de lege universală a fertilității descrescânde, — îl determină ca în problema dată să opereze în mod necritic cu noțiunea

* Această presupunere greșită a economiei clasice, infirmată de Marx, și-a însușit-o, bine înțeles, fără critică, și d-l „critic” Bulgacov, pe urmele învățătorului său Brentano. „O condiție a apariției rentei — scrie d-l Bulgacov — este legea fertilității descrescânde a solului...” (I, 90). „...Renta engleză... face în fapt deosebire între cheltuelile consecutive de capital de o productivitate diferită, în genere, descrescândă” (I, 130).

** Argument bazat pe deducție dintr-o teză care mai cere să fie demonstrată. — *Nota Trad.*

de „monopol“, ridicând această noțiune la rangul de ceva în felul său tot universal, confundând totodată urmările care rezultă în condițiile organizării capitaliste a agriculturii din faptul că *pământul este limitat*, pe de o parte, și din faptul că *pământul este proprietate privată*, pe de altă parte. Doar, acestea sunt două lucruri diferite. Să ne explicăm.

„*Condiția* apariției rentei funciare, fără a fi totuși izvorul apariției acesteia — scrie d-l Bulgacov —, este aceeași care a determinat și posibilitatea monopolizării pământului — caracterul limitat al forțelor productive ale pământului și nevoia nelimitat crescândă pe care o are omul de ele“ (I,90). In loc de : „caracterul limitat al forțelor productive ale pământului“, trebuie spus : „*caracterul limitat al pământului*“. (Caracterul limitat al forțelor productive ale pământului se reduce, după cum am mai arătat, la „caracterul limitat“ al nivelului respectiv al tehnicii, al stării respective a forțelor de producție.) In condițiile orânduirii capitaliste a societății caracterul limitat al pământului presupune într'adevăr monopolizarea pământului, *dar a pământului ca obiect al economiei, iar nu ca obiect al dreptului de proprietate*. Presupunerea cum că agricultura este organizată în mod capitalist include în mod necesar presupunerea că întregul pământ este ocupat de diferite gospodării particulare, *dar nu include nicidecum presupunerea* că întregul pământ se află în proprietatea particulară a acestor gospodari sau a altor persoane sau în proprietatea particulară, în general. Monopolul posesiunii pământului pe baza dreptului de proprietate și monopolul gospodăriei pe pământ sunt lucruri cu totul diferite nu numai din punct de vedere logic, ci și din punct de vedere istoric. Din punct de vedere logic ne putem foarte bine închipui o organizare pur capitalistă a agriculturii în care să lipsească cu totul proprietatea particulară asupra pământului, în care pământul să se afle în proprietatea statului sau a obștilor etc. Și într'adevăr, constatăm că în toate țările capitaliste dezvoltate, întregul pământ este ocupat de diferite gospodării particulare, dar aceste gospodării exploatează nu numai pământurile lor proprii, ci și pe cele ale proprietarilor particulari, și pe cele ale statului, și pe cele ale obștilor, arendate de ele (de pildă, în Rusia, pe pământurile țărănești din obște în fruntea gospodăriilor particulare stau, după cum este știut, gospodăriile țărănești capitaliste). Și nu în zadar Marx face chiar la

începutul analizei rentei observația cum că modul de producție capitalist găsește (și-și subordonează) cele mai variate forme de proprietate funciară, începând cu proprietatea de clan⁴⁷ și proprietatea feudală și terminând cu cea a obștilor țărănești.

Așa dar, faptul că pământul este limitat presupune în mod necesar numai monopolizarea exploatării pământului (în condițiile dominației capitalismului). Se pune întrebarea: care sunt urmările necesare ale *acestei* monopolizări în ceea ce privește problema rentei? Faptul că pământul este limitat duce la aceea că prețul cerealelor este determinat de condițiile de producție nu pe un pământ de calitate mijlocie, ci pe cultivarea pământului de o calitate mai proastă. Acest preț al cerealelor dă fermierului (= întreprinzător capitalist în agricultură) posibilitatea de a-și acoperi cheltuețile de producție și profitul mijlociu la capitalul său. Pe un pământ de calitate bună fermierul obține un profit suplimentar, care constituie tocmai *renta diferențială*. Chestiunea dacă există sau nu proprietate particulară asupra pământului n'are absolut nicio legătură cu problema formării rentei diferențiale, care este inevitabilă într-o agricultură capitalistă fie chiar și pe pământuri obștești, sau ale statului, sau pe pământuri care nu aparțin nimănui. În condițiile capitalismului, singura urmare a faptului că pământul este limitat este formarea rentei diferențiale de pe urma productivității diferite a cheltuelilor diferite de capital. D-l Bulgacov vede o a doua urmare în înlăturarea în agricultură a liberei concurențe, atunci când spune că lipsa acestei libertăți împiedică capitalul agrar să participe la formarea profitului mijlociu. Aceasta este o vădită confundare a problemei exploatării pământului cu cea a dreptului de proprietate asupra pământului. Din faptul că pământul este limitat (independent de proprietatea particulară asupra pământului), în mod logic rezultă numai faptul că întregul pământ va fi ocupat de capitaliștii-fermieri, fără a rezulta însă nicidecum necesitatea unei oarecare îngrădiri a libertății concurenței între acești fermieri. Caracterul limitat al pământului este un fenomen general, care își pune inevitabil amprenta pe orice agricultură capitalistă. Inconsistența logică a confundării acestor lucruri diferite este confirmată în mod concret și de istorie. Nu mai vorbim de Anglia : acolo separarea proprietății funciare de gospodăria

agricolă este evidentă, libertatea concurenței dintre fermieri este aproape deplină, transferarea în agricultură a capitalului format în comerț și industrie a avut și are loc pe o scară foarte largă. Dar *acelaș proces* de separare a proprietății funciare de gospodăria agricolă are loc și în toate celelalte țări capitaliste (contrar părerii d-lui Bulgacov, care, urmând pe d-l Struve, încearcă în zadar să prezinte renta „engleză“ drept ceva cu totul aparte) — numai că aceasta are loc sub cele mai diferite forme (arendă, ipotecă). Neobservând acest proces (asupra căruia Marx stăruie deosebit de mult), d-l Bulgacov, se poate spune, nu observă elefantul *. În toate țările europene, constatăm după desființarea iobăgiei nimicirea caracterului feudal al proprietății funciare, libera circulație a proprietății funciare, transferarea capitalului comercial și industrial în agricultură, creșterea arende și a datoriilor ipotecare. Și în Rusia, în ciuda faptului că există mai multe rămășițe ale iobăgiei, constatăm după reformă o intensă cumpărare a pământurilor de către țărani, raznocinți și negustori, dezvoltarea arendării pământurilor aparținând proprietarilor particulari, statului și *obștilor* etc. etc. Ce dovedesc toate aceste fenomene? Crearea, în *poșida* monopolului *proprietății funciare* și în ciuda formelor infinit de variate ale acestei proprietăți, a liberei concurențe în *agricultură*. În momentul de față, în toate țările capitaliste orice posesor de capital poate cu aceeași ușurință sau aproape cu aceeași ușurință să investească acest capital în agricultură (prin cumpărarea sau luarea în arendă a pământului), ca și în orice ramură a comerțului sau a industriei.

Obiectând împotriva teoriei rentei diferențiale formulate de Marx, d-l Bulgacov arată că „toate aceste deosebiri (deosebiri în condițiile de producere a produselor agricole) sunt contradictorii și se *pot*“ (subliniat de noi) „anihila reciproc, — distanța, după cum a mai arătat și Rodbertus, poate fi paralizată prin fertilitate, iar fertilitatea diferită poate fi nivelată printr'o producție mai intensă pe terenurile cu fertilitate mai mare“ (I, 81). Păcat numai că severul nostru savant uită că Marx a relevat acest fapt și a știut să-l aprecieze într'un mod nu atât de unilateral. „E limpede — scrie Marx — că aceste două baze diferite ale rentei

* — expresie dintr'o fabulă a lui Crălov, care vrea să spună că nu se observă tocmai esențialul. — *Nota Trad.*

diferențiale, fertilitatea și poziția“ (terenurilor) „pot acționa în sens contrar. Un teren poate să aibă o poziție favorabilă și să fie foarte puțin fertil, și invers. Această împrejurare este importantă, deoarece ea ne explică de ce la deștelenire, într'o țară dată, trecerea poate să se facă atât dela un pământ mai bun la unul mai prost, cât și invers. În sfârșit, este limpede că progresul producției sociale în general acționează, pe de o parte, în sensul nivelării asupra poziției“ (terenurilor) „ca bază a rentei diferențiale, creând piețe locale, creând poziție favorabilă prin construirea de căi de comunicație; iar pe de altă parte accentuează deosebiri în ceea ce privește poziția locală a terenurilor, atât prin separarea agriculturii de industrie, cât și prin formarea unor importante centre de producție, alături de reversul acestui fenomen: accentuarea izolării relative a satului“ (relative Vereinsamung des Landes) („Das Kapital“, III, 2, 190 *). Astfel, în timp ce d-l Bulgacov repetă cu un aer triumfător demult cunoscuta indicație asupra *posibilității* anihilării reciproce a deosebirilor, Marx merge *mai departe*, punând problema transformării acestei posibilități în realitate, și arată că pe lângă influențele nivelatoare se observă și altele care duc la diferențiere. Rezultatul final al acestor influențe contradictorii constă, după cum știe oricine, în faptul că în toate țările și peste tot *există* imense deosebiri între terenuri în ceea ce privește fertilitatea și poziția lor. Obiecțiunea d-lui Bulgacov nu dovedește decât că el nu aprofundează deloc observațiile sale.

Noțiunea ultimei, celei mai puțin productive cheltuiuri de muncă și de capital — continuă să obiecteze d-l Bulgacov — „este folosită deopotrivă de necritic atât de Ricardo cât și de Marx. Nu este greu de văzut ce element de arbitrarie se introduce prin această noțiune: să zicem că pentru pământ se cheltuiește $10 a$ din capital, fiecare a fiind de o productivitate descrescândă; produsul general al solului este exprimat prin A . Este evident că productivitatea mijlocie a fiecărui a va fi de $A/10$, și dacă vom considera întregul capital ca un tot întreg, atunci prețul va fi determinat tocmai de această productivitate mijlocie“ (I, 82). Este evident — vom spune noi — că, din cauza frazelor sale pompoase despre „caracterul limitat al forțelor productive

* — „Capitalul“, vol. III, partea a 2-a, pag. 190⁴⁸. — Nota Red.

ale pământului“, d-lui Bulgacov i-a scăpat un *amănunt*: faptul că pământul este limitat. Acest caracter limitat, absolut independent de orice fel de *proprietate* asupra pământului, creează un anumit monopol, și anume: întrucât pământul este în întregime ocupat de fermieri, întrucât cereerea de cereale se referă la toate cerealele, produse pe întregul pământ, inclusiv pe terenurile cele mai proaste și cele mai îndepărtate de piață, — este limpede că prețul cerealelor este determinat de prețul de producție pe terenurile cele mai proaste (sau de prețul de producție în condițiile ultimei, celei mai puțin productive cheltuiuri de capital). „Productivitatea mijlocie“ a d-lui Bulgacov este un simplu exercițiu de aritmetică, deoarece formarea reală a acestei medii este împiedicată de faptul că pământul este limitat. Pentru ca să se formeze această „productivitate mijlocie“ și să determine prin sine prețurile, este necesar ca fiecare capitalist nu numai să poată, în genere, investi un capital în agricultură (în această măsură există în agricultură, după cum am mai spus, libertatea concurenței), ci și ca fiecare capitalist să poată oricând — peste numărul existent al întreprinderilor agricole — să întemeieze o *nouă* întreprindere agricolă. Dacă ar fi așa, atunci între agricultură și industrie n'ar exista nicio deosebire, atunci nu ar putea lua naștere niciun fel de rentă. Dar tocmai faptul că pământul este limitat face ca acest lucru să nu fie așa.

Să mergem mai departe. Până acum am făcut raționamente lăsând cu totul la o parte problema proprietății asupra pământului; am văzut că acest procedeu este obligatoriu atât din considerente de ordin logic, cât și în virtutea datelor istorice, care dovedesc că agricultura capitalistă apare și se dezvoltă în condițiile oricăror forme de posesiune a pământului. Să introducem acum această nouă condiție. Să presupunem că întregul pământ se află în proprietate privată. Cum se va reflecta acest lucru asupra rentei? Renta diferențială va fi luată de proprietarul funciar dela fermier pe baza dreptului său de proprietate; dat fiind că renta diferențială reprezintă un surplus de profit la profitul normal, mijlociu la capital, și dat fiind că în agricultură libertatea de concurență în sensul libertății

de a investi capital în economia rurală există (respectiv * este creată de dezvoltarea capitalistă), proprietarul funciar va găsi întotdeauna un fermier care să se mulțumească cu profitul mijlociu și să-i cedeze lui, proprietarului funciar, supraprofitul. Proprietatea privată asupra pământului nu creează rentă diferențială, ci doar o face să treacă din mâinile fermierului în mâinile proprietarului funciar. Oare influența proprietății private asupra pământului se limitează numai la aceasta? Se poate oare presupune că proprietarul funciar va permite fermierului să exploateze *in mod gratuit* pământul de cea mai proastă calitate și cu cea mai proastă poziție care dă numai un profit mijlociu la capital? Desigur că nu. Proprietatea funciară este un monopol, și pe baza acestui monopol proprietarul funciar va cere fermierului plata și pentru acest pământ. Această plată va fi *renta absolută*, care nu are nicio legătură cu productivitatea diferită a diferitelor investiții de capital și *care rezultă din proprietatea privată asupra pământului*. Acuzând pe Marx de interpretare arbitrară într'un dublu sens a unuia și aceluiaș monopol, d-l Bulgacov nu și-a dat osteneala să reflecteze asupra faptului că avem într'adevăr de-a-face cu un dublu monopol; în primul rând, avem monopolul exploatării (capitaliste) a pământului. Acest monopol rezultă din faptul că pământul este limitat, ceea ce face ca el să fie necesar în orice societate capitalistă. Acest monopol face ca prețul grânelor să fie determinat de condițiile de producție pe pământurile cele mai proaste, plus profitul suplimentar, adus de investițiile de capital în pământurile cele mai bune sau de investiții mai productive de capital, formând rentă diferențială. Această rentă apare absolut independent de proprietatea privată asupra pământului, care nu face decât să dea posibilitate proprietarului funciar de a o lua fermierului. În al doilea rând, există monopolul proprietății private asupra pământului. Nici din punct de vedere logic, nici din punct de vedere istoric acest monopol nu este legat în mod indisolubil ** de cel precedent. Acest monopol nu este câtuși de puțin *necesar* societății capitaliste și organizării capitaliste a agriculturii. Pe de o parte, putem foarte bine

* — Sau. — *Nota Trad.*

** E puțin probabil să fie necesar să aminlim cititorului că, având aici de-a-face cu teoria generală a rentei și a organizării capitaliste a agriculturii, nu ne referim la fapte ca vechimea și răspândirea proprietății private asupra pământului, ca subminarea provocată de concurența de peste Ocean a acestei forme de monopol, indicată de noi, iar în parte și a ambelor lui forme etc.

să ne imaginăm o agricultură capitalistă fără proprietate privată asupra pământului, și mulți economiști burghezi consecvenți au cerut naționalizarea pământului. Pe de altă parte, și în realitate, întâlnim organizarea capitalistă a agriculturii în condițiile inexistenței proprietății private asupra pământului, de pildă pe pământurile aparținând statului și obștiilor. Deaceia este incontestabil necesar să facem distincție între aceste două feluri de monopol și, prin urmare, este necesar ca alături de renta diferențială să admitem și existența rentei absolute, care este generată de proprietatea privată asupra pământului*.

Posibilitatea ca renta absolută să provină din plusvaloarea creată de capitalul agricol Marx o explică prin aceea că în agricultură partea capitalului variabil în compoziția generală a capitalului este mai mare decât cea obișnuită (această presupunere este cu totul firească în condițiile înapoierii neîndoielnice a tehnicii agricole în comparație cu cea industrială). Prin urmare, dacă lucrurile stau așa, atunci valoarea produselor agricole este în general superioară prețului lor de producție, iar plusvaloarea — superioară profitului. Or, monopolul proprietății private asupra pământului împiedică acest surplus să intre în întregime în

* În partea a doua a volumului II din „Teoriile plusvalorii” (Theorien über den Mehrwert, II. Band, II. Theil), care a apărut în 1905, Marx dă lămuriri în problema rentei absolute, lămuriri care confirmă justetea interpretării mele (îndeosebi, relativ la cele două feluri de monopol). Iată pasajele din Marx referitoare la acest lucru: „Dacă pământul ar constitui un element nelimitat nu numai față de capital și față de populație, dar și efectiv, adică dacă ar fi «nelimitat», ca «aerul și apa», dacă ar «exista într-o cantitate nelimitată» (citate din Ricardo), atunci faptul că o persoană își însușește pământul n'ar putea în practică să excludă câtuși de puțin posibilitatea însușirii pământului de către o altă persoană. Atunci n'ar putea exista niciun fel de proprietate privată asupra pământului (și nu numai proprietate privată, dar n'ar putea exista nici proprietate «socială» și de stat. În acest caz, la care adăugăm faptul că dacă întregul pământ ar fi pretutindeni de aceeași calitate, niciun fel de rentă n'ar putea fi percepută pentru pământ... Tot miezul problemei constă în următoarele: dacă față de capital pământul ar exista ca orice forță elementară a naturii, atunci în domeniul agriculturii capitalul ar acționa absolut la fel ca în oricare altă ramură a industriei. Atunci n'ar exista niciun fel de proprietate asupra pământului și niciun fel de rentă... Dimpotrivă, dacă pământul 1) este limitat și 2) este acaparat ca proprietate, dacă capitalul întâlnește, ca o condiție a apariției sale, proprietatea asupra pământului — tocmai astfel stau lucrurile în țările unde se dezvoltă producția capitalistă, iar în țările unde înainte n'a existat această condiție (de pildă în vechea Europă), producția capitalistă își creează ea însăși aceste condiții: exemplu Statele Unite, — atunci pământul nu reprezintă un teren accesibil în mod elementar capitalului. Din această cauză, renta absolută există independent de renta diferențială” (pag. 80—81)⁴⁰. Marx face aici o distincție cât se poate de precisă între faptul că pământul este limitat și faptul că pământul se află în proprietate privată. (Nota autorului la ediția din 1908. — Nota Red.)

procesul egalizării profitului, și renta absolută provine din acest surplus*.

D-l Bulgacov este foarte nemulțumit de această explicație și exclamă: „Ce fel de lucru mai este această plusvaloare de se spune despre ea, ca despre postav sau bumbac, sau ca despre oricare altă marfă, că poate să fie suficientă sau insuficientă pentru acoperirea cererii posibile. În primul rând, ea nu este un lucru material, ci o noțiune care servește la exprimarea unei anumite relații sociale de producție“ (I, 105). Această opunere a „lucrului material“ — „noțiunii“ este o mostră a scolasticii, care astăzi este prezentată cu atâta emfază drept „critică“. Ce însemnătate ar putea să aibă „noțiunea“ părții produsului social, dacă acestei noțiuni nu i-ar corespunde anumite „lucruri materiale“? Plusvaloarea este echivalentul în bani al plusprodusului, care constă dintr-o parte determinată de postav, bumbac, cereale și de toate celelalte mărfuri. (Cuvântul „determinat“ trebuie înțeles, desigur, nu în sensul că știința poate determina în mod concret această parte, ci în sensul că sunt cunoscute condițiile care determină în linii generale mărimea acestei părți.) În agricultură plusprodusul este mai mare (proporțional cu capitalul) decât în celelalte ramuri ale industriei, și acest surplus (care ca urmare a monopolului proprietății asupra pământului nu intră în procesul de egalizare a profitului) poate, firește, „să fie suficient sau insuficient pentru acoperirea cererii“ prezentate de proprietarul funciar monopolist.

Putem cruța pe cititor de expunerea amănunțită a teoriei rentei, pe care d-l Bulgacov, după propria sa modestă remarcă, a creat-o „prin propriile sale forțe“, „mergând pe un drum propriu“ (I, 111). Sunt suficiente câteva obser-

---

* Printre altele. Am socotit necesar să insistăm în mod deosebit de amănunțit asupra teoriei rentei a lui Marx, dat fiind că și d-l P. Maslov a înțeles-o greșit („Jizni“, 1901, nr. 3 și 4, „Cu privire la problema agrară“), considerând productivitatea descrescândă a investițiilor suplimentare de capital dacă nu ca o lege, cel puțin ca un fenomen „obișnuit“ și oarecum normal, legând renta diferențială de acest fenomen și respingând teoria rentei absolute. Interesantul articol al d-lui P. Maslov conține multe observații juste la adresa criticilor, dar suferă mult atât din pricina caracterului eronat, relevat aici, al teoriei autorului (care, apărând marxismul, nu și-a dat osteneală să stabilească precis deosebirea dintre teoria „sa“ și teoria lui Marx), cât și din pricina unei serii de afirmații prea puțin chibzuite și cu totul nejuste, ca, de pildă, aceea că d-l Berdiaev „se debarasează complet de influența scriitorilor burghezi“ și se distinge „prin consecvența punctului de vedere de clasă. Însă nu în dauna obiectivității“, că „în multe privințe analiza făcută de Kautsky este pe alocuri... tendențioasă“, că Kautsky „nu a stabilit deloc în ce direcție se desfășoară dezvoltarea forțelor productive în agricultură“ etc.

vații pentru a caracteriza acest produs al „ultimei, celei mai puțin productive cheltuiiri“ de „muncă“ profesorală. „Noua“ teorie a rentei este construită după vechea rețetă : „ai intrat în horă, trebuie să joci“. Dacă există libertatea concurenței, — atunci nu trebuie să existe absolut niciun fel de îngrădiri ale ei (deși o asemenea libertate absolută a concurenței n'a existat nicăieri și niciodată). Dacă există monopol, — s'a sfârșit cu toate. Prin urmare, renta nu provine câtuși de puțin din plusvaloare și nici măcar din produsul agricol ; ea provine din produsul muncii neagricole, este pur și simplu un tribut, un impozit, ceva ce se scade din întreaga producție socială, o schimbare a proprietarului funciar. „Capitalul agrar cu al său profit și muncă agricolă, agricultura în general, ca domeniu de investiții de muncă și capital, constituie, așa dar, în imperiul capitalist un status in statu * ...toate (sic !) definițiile capitalului, plusvalorii, salariului și valorii în general aplicate la agricultură devenind simple ficțiuni“ (I, 99).

Așa. Așa. De acum totul este limpede: atât capitaliștii, cât și muncitorii din agricultură nu sunt decât simple ficțiuni. Dar dacă se întâmplă ca d-l Bulgacov să o ia razna, uneori el raționează totuși destul de chibzuit. Patrusprezece pagini mai departe citim : „Producerea produselor agricole costă societatea o anumită cantitate de muncă ; aceasta este valoarea lor“. Foarte bine. Prin urmare, cel puțin „definițiile“ valorii nu sunt tocmai ficțiuni. Mai departe : „Dacă producția este organizată în mod capitalist, și în fruntea producției se află capitalul, atunci prețul grânelor va fi stabilit după prețul de producție, adică calcularea productivității investiției respective de muncă și de capital se va face în funcție de productivitatea socială mijlocie“. Minuat. Prin urmare, nici „definițiile“ capitalului, plusvalorii și salariului nu sunt tocmai ficțiuni. Prin urmare, există și libertatea concurenței (deși nu absolută), căci fără trecerea capitalului din agricultură în industrie și invers ar fi imposibilă „calcularea productivității în funcție de productivitatea socială mijlocie“. Mai departe : „Datorită însă monopolului asupra pământului, prețul se ridică peste valoare până la limitele îngăduite de condițiile pieței“. Splendid. Numai că unde a mai văzut d-l Bulgacov ca tributul, impozitul, cambia etc. să depindă de condițiile pieței ? Dacă,

* Un stat în stat. — Nota Trad.

datorită monopolului, prețul se ridică până la limitele permise de condițiile pieței, atunci toată deosebirea dintre „noua“ și „vechea“ teorie a rentei constă în aceea că autorul care a mers pe un „drum propriu“ nu a înțeles, pe de o parte, deosebirea dintre influența faptului că pământul este limitat și influența faptului că pământul este proprietate privată, iar pe de altă parte, legătura dintre noțiunea de „monopol“ și noțiunea de „ultimă, cea mai puțin productivă investiție de muncă și capital“. Și să te mai miri că după aceasta, șapte pagini mai departe (I, 120), d-l Bulgacov a uitat deja cu totul de teoria „sa“ și face raționamente cu privire la „modul de împărțire a acestui produs (agricol) între proprietarul funciar, fermierul capitalist și muncitorii agricoli“? Final strălucit al unei critici strălucite! Minunat rezultat al noii *teorii bulgacoviste a rentei*, care de acum îmbogățește știința economiei politice!

III

MAȘINILE ÎN AGRICULTURĂ

Să trecem acum la „minunata“, după părerea d-lui Bulgacov, lucrare a lui Hertz (Die agrarischen Fragen im Verhältniss zum Sozialismus. Wien, 1899*. Traducerea rusă a lui A. Ilinschi, Petersburg. 1900). De altfel vom fi nevoiți ca un anumit timp să analizăm laolaltă argumentele identice ale ambilor scriitori.

Pentru „critici“ problema mașinilor în agricultură și, în strânsă legătură cu ea, problema mării și micii producții în agricultură constituie, în mod deosebit de frecvent, un pretext pentru „infirmarea“ marxismului. Mai jos vom analiza amănunțit unele date detaliate citate de ei, dar până atunci vom analiza considerațiile generale cu privire la acest subiect. Criticii consacră pagini întregi unor raționamente dintre cele mai amănunțite pe tema că în agricultură folosirea mașinilor întâmpină mai multe dificultăți decât în industrie și că pentru acest motiv ele sunt folosite mai puțin și au o însemnătate mai mică. Toate acestea sunt incontestabile și au fost arătate absolut precis, de pildă, de acelaș Kautsky, al cărui nume doar îi aduce pe

* --- „Problemele agrare în legătura lor cu socialismul“. Viena, 1899. —
Nota Trad.

d-nii Bulgacov, Hertz și Cernov într'o stare vecină cu nebunia. Dar acest lucru incontestabil nu infirmă câtuși de puțin faptul că folosirea mașinilor se dezvoltă rapid și în agricultură, exercitând asupra ei o puternică acțiune transformatoare. Criticii pot numai să se „eschiveze“ dela această concluzie inevitabilă prin intermediul unor raționamente profunde de felul acestuia: „...„Agricultura se caracterizează prin dominația naturii în procesul de producție, prin faptul că voința omului nu este liberă“ (Bulgacov, I, 43)... „în locul muncii nesigure și neprecise a omului, ea“ (mașina din industrie) „execută cu o precizie matematică atât operațiuni micrometrice, cât și lucrări de proporții uriașe. Mașina nu poate face nimic asemănător (?) când e vorba de producția produselor agricole, deoarece până în prezent acest instrument de muncă se află nu în mâinile omului, ci în mâinile naturii-mame. Aceasta nu este o metaforă“ (ibid.). Intr'adevăr, aceasta nu este o metaforă, ci pur și simplu o frază lipsită de conținut, căci oricine știe că plugul cu aburi, semănătoarea în rânduri, batoza etc. *fac* ca munca să devină *mai*: „sigură și precisă“, și, prin urmare, a spune „nimic asemănător“ înseamnă a spune prostii! Este tot așa ca și cum ai spune că mașina în agricultură „nu poate în nicio măsură (sic!) să revoluționeze *producția*“ (Bulgacov, I, 43—44; el citează specialiști în construcția de mașini agricole, care, însă, vorbesc numai de deosebirea relativă dintre mașinile agricole și mașinile industriale), sau că „mașina nu numai că nu poate aici să transforme pe muncitor într'o anexă a sa(?), dar că acestui muncitor îi rămâne ca și înainte rolul de conducător al procesului“ (44) — de pildă, rolul celui care alimentează batoza cu snopi?

Invocând pe Stumpf și Kutzleba (care au scris despre capacitatea micii gospodării de a concura cu cea mare), d-l Bulgacov caută, în opoziție cu concluziile specialiștilor în construcția de mașini agricole și în economia agrară (Fühling, Perels), să minimalizeze superioritatea plugului cu aburi, aducând, totodată, argumente de felul aceluia că posibilitatea arăturii prin mijloace mecanice acționate de

aburi cere un sol special * și „terenuri extrem de vaste“ (după părerea d-lui Bulgacov, acesta este un argument nu împotriva micii gospodării, ci împotriva plugului cu aburi!), că la o brazdă adâncă de 12 țoli munca cu vitele este mai ieftină decât munca mașinilor cu aburi etc. Cu astfel de argumente se pot umple tomuri întregi, neinfirmând prin aceasta câtuși de puțin nici faptul că plugul cu aburi a creat posibilitatea efectuării unei arături extrem de adânci (mai adânci chiar de 12 țoli), nici faptul că folosirea lui s'a extins cu repeziciune: în Anglia în 1867 el era folosit numai pe 135 de domenii, iar în 1871 s'au folosit deja peste 2.000 de pluguri cu aburi (Kautsky); în Germania, între 1882 și 1895, numărul gospodăriilor care foloseau pluguri cu aburi s'a ridicat dela 836 la 1.696.

În problema mașinilor agricole, d-l Bulgacov citează în repetate rânduri pe Fr. Bensing, prezentându-l ca „autor al unei monografii speciale despre mașinile agricole“ (I, 44). Am comite o mare nedreptate dacă nu am releva și în cazul de față felul *cum* citează d-l Bulgacov și *cum* înșiși martorii citați de el îl combat.

Afirmând că „construcția“ lui Marx cu privire la creșterea mai rapidă a capitalului constant în comparație cu capitalul variabil nu este aplicabilă la agricultură, d-l Bulgacov se referă la necesitatea de a cheltui din ce în ce mai multă forță de muncă pe măsura creșterii productivității agriculturii și citează, între altele, calculul lui Bensing. „În diferitele sisteme de gospodărie nevoile generale de muncă omenească se exprimă astfel: în gospodăriile bazate pe asolament trienal — 712 zile de muncă; în gospodăriile bazate pe asolament Norfolk — alternarea culturilor — 1.615 zile de muncă; în gospodăriile bazate pe alternarea culturilor și cu o producție considerabilă de sfeclă — 3.179 de zile de muncă“ pentru 60 de hectare. (*Franz Bensing: „Der Einfluss der landwirtschaftlichen Maschinen auf Volks- und Privatwirtschaft“*, Breslau, 1897, S. 42 **). Bulgacov, I, 32). Păcat numai că prin acest calcul Bensing vrea să demonstreze tocmai rolul crescând al mașinilor:

* Hertz insistă asupra acestui lucru cu o mină deosebit de „triumfătoare“, demonstrând caracterul eronat al raționamentului „absolut“ (S. 65, traducerea rusă 156), că „în orice împrejurări“ plugul cu aburi este superior celui cu tracțiune animală. Aceasta este tocmai ceea ce se numește a forța o ușă deschisă!

** „Influența mașinilor agricole asupra gospodăriilor agricole de stat și particulare“. Breslau, 1897, pag. 42. — *Nota Trad.*

aplicând aceste cifre la întreaga agricultură, Bensing ajunge la concluzia că numărul existent de muncitori agricoli ar fi suficient numai pentru cultivarea pământului după sistemul asolamentului trienal și că, prin urmare, introducerea alternării culturilor ar fi, în general, dacă nu s'ar folosi mașinile, *imposibilă*. Deoarece se știe că în condițiile dominației vechiului asolament trienal mașinile nu erau aproape deloc folosite, calculul lui Bensing dovedește *contrariul* celor ce vrea să dovedească d-l Bulgacov, și anume acest calcul dovedește că creșterea productivității agriculturii trebuia în mod necesar să se producă paralel cu creșterea mai rapidă a capitalului constant față de cel variabil.

Altă dată, afirmând că „există o deosebire radicală (sic!) între rolul mașinii în industria prelucrătoare și în agricultură“, d-l Bulgacov citează următoarele cuvinte ale lui Bensing: „mașinile agricole nu sunt în stare să sporească nelimitat producția, ca cele industriale...“ (I, 44). Și din nou d-l Bulgacov are ghinion. Bensing relevă această deosebire, deloc „radicală“, dintre mașinile agricole și cele industriale la începutul capitolului VI, care este intitulat: „Influența mașinilor agricole asupra venitului global“. Analizând în mod amănunțit pentru fiecare fel de mașină în parte datele literaturii agricole speciale, și îndeosebi ale anchetei făcute de el, Bensing ajunge la următoarea concluzie generală: câștigul global crește la folosirea plugului cu aburi cu 10%, la folosirea semănătoarei în rânduri — cu 10%, la folosirea batozei — cu 15%; în afară de aceasta, semănătoarea în rânduri economisește 20% din semințe, și numai la folosirea mașinilor pentru recoltarea cartofilor se observă o reducere a câștigului global cu 5%. Afirmăția d-lui Bulgacov după care: „în orice caz, plugul cu aburi este singura mașină agricolă în favoarea căreia pot fi aduse anumite considerente de ordin tehnic“ (I, 47—48) este *în orice caz* infirmată de același Bensing la care se referă imprudentul d. Bulgacov.

Pentru a da o imagine cât mai precisă și mai încheată a însemnătății folosirii mașinilor în agricultură, Bensing face o serie de calcule foarte amănunțite cu privire la rezultatele gospodăririi fără mașini, cu folosirea unei singure mașini, a două mașini etc. și, în sfârșit, a tuturor mașinilor mai importante, inclusiv plugul cu aburi și căile ferate

destinate transportării produselor agricole (Feldbahnen). Se constată că în condițiile inexistenței mașinilor, câștigul global = 69.040 de mărci, cheltuelile = 68.615 mărci, venitul net = 425 de mărci sau câte 1,37 mărci la hectar, pe când în condițiile folosirii tuturor mașinilor mai importante venitul global = 81.078 de mărci, cheltuelile 62.551,5 mărci, venitul net = 18.526,5 mărci, adică câte 59,76 de mărci la hectar, adică *de mai bine de patruzeci de ori mai mult*. Și aceasta este influența numai a mașinilor, deoarece se presupune că sistemul de gospodărire rămâne neschimbat! Că folosirea mașinilor este însoțită, așa cum arată aceleași calcule ale lui Bensing, de o creștere uriașă a capitalului constant și de *micșorarea* capitalului variabil (adică a capitalului cheltuit pentru forță de muncă și a însuși numărului muncitorilor), acest lucru este dela sine înțeles. Într'un cuvânt, lucrarea lui Bensing combate în totul pe d-l Bulgacov și demonstrează atât superioritatea mării gospodării în agricultură, cât și faptul că pentru aceasta din urmă legea creșterii capitalului constant pe seama celui variabil este valabilă.

Un singur lucru apropie pe d-l Bulgacov de Bensing: faptul că Bensing se situează pe o poziție pur burgheză, nu înțelege deloc contradicțiile inerente capitalismului și închide cu seninătate ochii la înlăturarea muncitorilor de către mașini etc. Despre Marx acest moderat și conștiințios elev al profesorilor germani vorbește cu aceeași ură ca și d-l Bulgacov. Numai că Bensing este mai consecvent: el denumește pe Marx „adversar al mașinilor“ în general, și în agricultură și în industrie, deoarece, chipurile, Marx „denaturează faptele“, vorbind de influența dăunătoare a mașinilor asupra muncitorilor și dând pe seama mașinilor toate nenorocirile (Bensing, l.c., S.4,5,11 *). Atitudinea d-lui Bulgacov față de Bensing ne arată încă și încă odată ce anume împrumută dela savanții burghezi d-nii „critici“ și la ce se uită printre degete.

Ce fel de „critică“ face Hertz se vede îndeajuns din următorul exemplu: la pag. 149 (trad. rusă) el acuză pe Kautsky de „procedee de foileton“ și la pag. 150 „combate“ afirmația cu privire la superioritatea mării producții în ceea ce privește folosirea mașinilor prin următoarele ar-

* — loco citato — în pasajul citat, pag. 4, 5, 11. — Nota Red.

gumente: 1. prin intermediul cooperativelor cumpărarea de mașini este *accesibilă* și micilor gospodării. Acest lucru, vedeți d-v., desminte *faptul* că folosirea mașinilor în marile gospodării este mai răspândită! Cui sunt mai *accesibile* binefacerile unirii în cooperative, despre aceasta vom discuta cu Hertz în mod deosebit într'un al doilea studiu. 2. David a arătat în „Sozialistische Monatshefte“ * (V, 2) că folosirea mașinilor în micile gospodării este „larg răspândită și se dezvoltă puternic...”, că și semănătoarea în rânduri este des (sic!) întâlnită chiar și în gospodăriile foarte mici. Acelaș lucru se petrece și cu mașinile de cosit fân și cu celelalte mașini” (S. 63, pag. 151, trad. rusă). Iar dacă cititorul se va adresa articolașului lui David **, el va constata că acesta ia *cifrele absolute* cu privire la numărul gospodăriilor care foloseau mașini, și nu raportul procentual al acestor gospodării față de numărul total al gospodăriilor din grupa dată (cum face, bine înțeles, Kautsky).

Să comparăm aceste cifre referitoare la întreaga Germanie pe anul 1895 ***.

Grupuri de gospodării	Total gospodării	Dintre acestea foloseau mașini					
		Semănători	%	Semănători în rânduri	%	Cositori și secerători	%
Sub 2 ha	3.256.367	214	0,01	14.735	0,46	245	0,01
2 — 5 „.....	1.016.318	551	0,05	15.088	1,39	600	0,35
5 — 20 „.....	998.804	3.252	0,33	48.751	4,88	6.746	0,68
20 — 100 „.....	281.767	12.391	4,29	49.852	17,69	19.535	6,95
100 și mai multe ha.....	25.061	12.555	50,14	14.566	57,52	7.958	31,75
Total	5.558.317	28.675	0,52	140.792	2,54	35.084	0,65

Nu-i așa că aceasta confirmă cuvintele lui David și Hertz, că secerătorile și cositorile se întâlnesc „des” „chiar și în gospodăriile foarte mici”? Și dacă Hertz trage „con-

* „Revista socialistă lunară” ⁶⁰. — *Nota Trad.*

** În cartea lui David „Socialismul și agricultura” (Petersburg, 1906) este repetat acest procedeu greșit (pag. 179). (Nota autorului la ediția din 1908. — *Nota Red.*)

*** „Stat. d. D. R.” 112. Bd., S. 36 *.

cluzia“ că „din punct de vedere statistic afirmația lui Kautsky nu rezistă deloc criticii“, apoi la cine constatăm în realitate metode cu adevărat foiletoniste ?

Trebue relevat ca o curiozitate faptul că, negând superioritatea mării gospodării în ceea ce privește folosirea mașinilor, negând munca excesivă, determinată de acest fapt, și consumul insuficient în mica gospodărie, „criticii“ se combat fără cruțare pe ei înșiși atunci când sunt nevoiți să se refere la starea de lucruri reală (și când uită de „principala“ lor „sarcină“ — combaterea marxismului „ortodox“). „Marea gospodărie — spune, de pildă, d-l Bulgacov în vol. II al cărții sale (pag. 115) — lucrează întotdeauna cu investiții mai mari decât cea mică, și de aceea, în mod firesc, dă preferință factorilor mecanici ai producției în raport cu forța vie de muncă“. Că, în calitate de „critic“, d-l Bulgacov, ca și d-nii Struve și Tugan-Baranovschi, înclină spre economia vulgară, opunând „factorii“ mecanici ai „producției“ celor vii, — acest lucru, într'adevăr, este pe deplin „firesc“. Dar a fost firesc oare faptul că el a negat cu atâta lipsă de prudență superioritatea mării gospodării ?

În ceea ce privește concentrarea în producția agricolă, d-l Bulgacov nu are altă expresie decât „legea mistică a concentrării“ etc. Dar iată că e nevoit să aibă de-a-face cu datele engleze, și se constată că tendința de concentrare a fermelor a existat din deceniul al 6-lea până către 1880. „Micile gospodării, bazate pe consum propriu — scrie d-l Bulgacov —, se uneau în gospodării mai mari. Această consolidare a terenurilor nu apare cătuși de puțin ca rezultat al luptei dintre marea și mica producție(?), ci ca tendință conștientă (!?) a landlorzilor de a spori renta lor prin reunirea mai multor gospodării mici care plăteau o rentă foarte scăzută, într'o gospodărie mare care poate plăti o rentă mai mare“ (I, 239). Înțelegi, cititorule: *nu* lupta între gospodăria mare și cea mică, *ci* înlăturarea celei de a doua, ca fiind mai puțin rentabilă, de către prima ! „Dacă gospodăria este organizată pe baze capitaliste, atunci, indiscutabil, în anumite limite, marea gospodărie capitalistă are avantaje neîndoielnice față de mica gospodărie capitalistă“ (I, 239—240). Dacă acest lucru este indiscutabil, atunci dece face și dece a făcut atâta zarvă d-l Bulgacov (în „Nacealo“) împotriva lui Kautsky, care-și *incepe* capi-

tolul privitor la marea și mica producție (în „Problema agrară”) declarând: „Cu cât agricultura devine mai capitalistă, cu atât se dezvoltă mai mult deosebirea calitativă în ceea ce privește tehnica dintre marea și mica producție” ?

Dar nu numai perioada de înflorire a agriculturii în Anglia, dar și perioada de criză duce la concluzii nefavorabile pentru mica gospodărie. Rapoartele comisiilor referitoare la ultimii ani „afirmă cu o insistență extraordinară faptul că cele mai grele urmări ale crizei le-au avut de suportat tocmai micii gospodari” (I, 311). „Casele acestora — se spune într’un raport despre micii proprietari — sunt mai proaste decât cottage-urile muncitorilor... Munca tuturor acestora este extrem de grea și de durată mai lungă decât a muncitorilor; mulți dintre ei spun că nu au o situație materială atât de avantajoasă ca a muncitorilor, că ei trăiesc nu așa de bine și că rar mănâncă carne proaspătă“... „Impovărați de ipoteci, yeoman-ii au pierit primii” (I, 316)... „Ei fac economie la toate, așa cum numai puțini muncitori fac“... „Micii fermieri o mai scot la capăt atâta timp cât se bucură de munca neplătită a membrilor familiei“... „Că viața micului fermier este infinit mai grea decât a muncitorului, aproape că nici nu e nevoie s’o mai subliniem“ (I, 320—321). Am citat aceste fragmente, pentru ca cititorul să-și poată face o idee despre justetea următoarei concluzii a d-lui Bulgacov: „Crunta ruinare a gospodăriilor care s’au menținut până în epoca crizei agrare arată numai (!!) că în asemenea cazuri micii producători pier mai rapid decât marii producători — și nimic mai mult (sic!!). A trage de aici vreo concluzie generală cu privire la viabilitatea lor economică generală este absolut cu neputință, deoarece în această perioadă întreaga agricultură engleză s’a dovedit a fi într’o stare de sărăcie“ (I, 333). Frumos, nu-i așa? Și d-l Bulgacov, în capitolul cu privire la condițiile generale ale dezvoltării gospodăriei țărănești, chiar generalizează acest mod minunat de a raționa: „Scăderea subită a prețurilor are repercusiuni grele asupra tuturor formelor (tuturor formelor?) de producție, dar producția țărănească, dispunând de un capital foarte neînsemnat, este, firește, mai puțin stabilă decât marea producție (ceea ce nu atinge cătuși de puțin problema viabilității ei generale)” (II, 247). Așa dar, în societatea capitalistă gos-

podăriile care dispun de un capital foarte neînsemnat sunt mai puțin stabile, dar aceasta nu atinge viabilitatea lor „generală“ !

Lucrurile nu stau mai bine în ceea ce privește consecvența raționamentului nici la d-l Hertz. El „combate“ (prin metodele caracterizate mai sus) pe Kautsky, dar, atunci când vine vorba de America, el recunoaște superioritatea gospodăriilor ei mai mari, care permit „într'o măsură mult mai largă folosirea mașinilor, ceea ce nu permite gospodăria noastră parcelară“ (S. 36, t.r. 93) ; el recunoaște că „țărănul european gospodărește adesea, folosind metode de producție perimate, rutinare, spetindu-se (robotend) pentru o bucată de pâine ca și muncitorul, fără a năzui spre mai bine“ (ibid.). Hertz recunoaște și că, în general, „mica producție folosește relativ mai multă muncă decât cea mare“ (S. 74 trad. rusă 177), el ar putea împărtăși cu succes d-lui Bulgacov date cu privire la sporirea recoltelor ca urmare a introducerii plugului cu aburi (S. 67—68, trad. rusă 162—163) etc.

Este firesc ca paralel cu nestatornicia criticilor noștri în ceea ce privește concepțiile lor teoretice asupra însemnătății mașinilor să întâlnim la ei repetarea neputincioasă a concluziilor net reacționare ale proprietarilor funciari adversari ai mașinismului. Hertz, ce-i drept, este încă foarte nehotărît în ceea ce privește acest punct dificil ; vorbind de „greutățile“ pe care le pune agricultura în calea introducerii mașinilor, el face următoarea remarcă : „Există părerea că iarna rămâne atât timp liber încât treieratul cu mâna este mai avantajos“ (S. 65, trad. rusă 156—157). Hertz este înclinat, se vede, să conchidă de aici cu logica care îl caracterizează că acest fapt este nu împotriva micii producții, nu împotriva piedicilor capitaliste în calea introducerii mașinilor, ci împotriva mașinilor ! În schimb, d-l Bulgacov nu degeaba mustră pe Hertz de faptul că acesta este „prea legat de părerile partidului său“ (II, 287). Profesorul rus este, desigur, mai presus de asemenea „legături“ înjosoare și declară cu mândrie : „Sunt destul de liber de prejudecata atât de răspândită, în special în literatura marxistă, potrivit căreia trebuie să vezi progresul în orice mașină“ (I, 48). Din nefericire, elanului de gândire din acest raționament splendid nu-i corespund deloc concluzii concrete. „Lipsind pe mulți și mulți muncitori de

ocupație pe timpul iernii — scrie d-l Bulgacov —, batoza cu aburi a constituit, indiscutabil, un rău considerabil pentru muncitori, rău necompensat de avantajele tehnice *. Acest lucru îl indică, printre altele, Holtz, care formulează chiar un deziderat utopic“ (II, 103), anume dezideratul de a *limita* folosirea batozei, îndeosebi a acelei cu aburi, „în scopul de a îmbunătăți situația muncitorilor agricoli — adaugă Holtz —, precum și pentru reducerea emigrării și migrării“ (prin migrare, Holtz are probabil, în vedere, adăugăm dela noi, strămutarea la oraș).

Amintim cititorilor că tocmai această idee a lui Holtz a relevat-o în a sa „Problemă agrară“ și Kautsky. Nu este lipsit de interes să comparăm atitudinea față de această problemă concretă de economie (însemnătatea mașinilor) și de politică (nu e cazul să limităm folosirea lor?) a ortodoxului îngust, cufundat în prejudecăți marxiste, cu cea a criticului modern, care și-a însușit minunat întregul spirit al „criticismului“.

Kautsky spune („Agrarfrage“ **, S. 41) că Holtz atribue batozei o deosebit de „dăunătoare influență“ : ea răpește muncitorilor agricoli principala lor ocupație de iarnă, îi alungă la oraș, accentuează despoperarea satelor. Și Holtz propune să se limiteze folosirea batozei, propune — adaugă Kautsky — „în aparență, în interesul muncitorilor agricoli, în realitate, însă, în interesul moșierilor, pentru care“, cum spune însuși Holtz, „paguba provenită din această limitare va fi cu prisosință compensată — dacă nu imediat, cel puțin pe viitor — prin sporirea numărului brațelor de muncă pentru perioada de vară“. „Din fericire — continuă Kautsky —, această bunăvoință conservatoare față de muncitori nu este altceva decât o utopie reacționară. Batoza este prea avantajoasă «imediat», pentru ca moșierii să poată renunța la folosirea ei pentru un profit «în viitor». Și deaceia batoza își va continua munca ei revoluționară ; ea va alunga pe muncitorii agricoli la oraș, devenind astfel un puternic instrument, pe de o parte, pentru sporirea salariilor la sat, iar pe de altă parte, pentru dezvoltarea construcției de mașini agricole“.

* Comp. vol. I, pag. 51 : „...Batoze cu aburi... efectuează principalele lucrări din perioada de iarnă, și fără aceasta săracă în ceea ce privește muncile (utilitatea acestei mașini pentru întreaga [sic!!!] agricultură este deaceia mai mult decât îndoielnică ; cu acest fapt vom mai avea de-a face)“.

** — „Problema agrară“. — *Nota Trad.*

Atitudinea d-lui Bulgacov față de modul în care pune problema un social-democrat și un proprietar funciar este caracteristică în cel mai înalt grad: ea este o mică mostră de poziție între partidul proletariatului și partidul burgheziei, poziție pe care a ocupat-o în general întreaga „critică” modernă. Criticul, se înțelege, nu este așa de mărginit și de amator de șabloane încât să se situeze pe poziția luptei de clasă și a revoluționarizării tuturor relațiilor sociale de către capitalism. Dar, pe de altă parte, deși criticul nostru „a devenit mai deștept”, totuși amintirea timpurilor când era „tânăr și prost” și împărtășea prejudecățile marxismului nu-i permite să adopte în întregime programul noului său tovarăș, proprietarul funciar, care, pornind dela răul pe care-l constituie mașina „pentru întreaga agricultură”, ajunge în mod cu totul rezonabil și consecvent la formularea doleanței: să se interzică! Și bunul nostru critic se vede în situația măgarului lui Buridan, între două căpițe: pe de o parte, el a pierdut orice simț al luptei de clasă și acum este în stare să vorbească de răul pe care-l constituie mașinile pentru „întreaga agricultură”, uitând că *întreaga* agricultură contemporană este condusă în primul rând de întreprinzători, care nu se gândesc decât la profitul lor, — el a uitat până într’atât „anii tinereții”, când era marxist, încât ajunge să pună întrebarea cât se poate de absurdă dacă avantajele tehnice ale mașinii „recompensează” acțiunea lor dăunătoare asupra muncitorilor (dar această acțiune dăunătoare o exercită nu numai batoza cu aburi, ci și plugul cu aburi, și cositoarea, și mașina pentru curățat semințe și altele). El nu observă nici măcar că în fond proprietarul funciar nu urmărește decât o mai profundă aservire a muncitorului atât iarna cât și vara. Dar, pe de altă parte, el își amintește vag învechita prejudecată „dogmatică” că interzicerea mașinilor este o utopie. Bietul d. Bulgacov, va reuși el oare să iasă din această neplăcută situație?

Este interesant de relevat că, încercând din răspuțeri să minimalizeze însemnătatea mașinilor agricole, invocând chiar și „legea fertilității descrescânde a solului”, criticii noștri au uitat (sau intenționat n’au voit) să amintească de noua revoluție tehnică în agricultură pe care o pregătește electrotehnica. Dimpotrivă, Kautsky, care, după părerea mai mult decât nejustă a d-lui P. Maslov, „a făcut

o greșală esențială, nedefinind deloc în ce direcție se desfășoară dezvoltarea forțelor de producție în agricultură“ („Jizni“, 1901, nr. 3, pag. 171), — Kautsky a subliniat încă în 1899 („Agrarfrage“) însemnătatea electricității în agricultură. În momentul de față indiciile viitoarei revoluții tehnice se conturează cu mai multă claritate. Se fac încercări pentru a demonstra din punct de vedere teoretic însemnătatea electrotehnicii în agricultură (vezi Dr. Otto Pringsheim: „Landwirtschaftliche Manufaktur und elektrische Landwirtschaft“, Brauns Archiv *, XV, 1900, S. 406—418, și articolul lui K. Kautsky din „Neue Zeit“ ** XIX, 1, 1900—1901, nr. 18, „Die Elektrizität in der Landwirtschaft ***), se aud glasuri ale moșierilor practicieni, care descriu experiența lor în ceea ce privește folosirea electricității (Pringsheim citează cartea lui Adolf Seiffergeld, care vorbește despre experiența făcută cu gospodăria sa), care văd în electricitate un mijloc de a face ca agricultura să devină din nou rentabilă și care chiamă guvernul și pe moșieri să construiască instalații centrale de forță și să organizeze producția în masă a energiei electrice pentru gospodarii agricoli (în Königsberg a apărut anul trecut o carte a lui P. Mack, moșier din Prusia orientală, intitulată „Der Aufschwung unseres Landwirtschaftsbetriebes durch Verbilligung der Produktionskosten. Eine Untersuchung über den Dienst, den Maschinentechnik und Elektrizität der Landwirtschaft bieten“ ****).

Pringsheim face remarca foarte justă, după părerea noastră, că agricultura modernă — prin nivelul general al tehnicii sale și, poate, și al economiei — se apropie cel mai mult de stadiul de dezvoltare a industriei, denumit de Marx „manufactură“. Precumpănirea muncii manuale și a cooperației simple, folosirea sporadică a mașinilor, proporțiile relativ mici ale producției (dacă judecăm, de pildă, după suma produselor vândute anual de o întreprindere), proporțiile relativ mici, în majoritatea cazurilor, ale pieței, legătura dintre marea producție și cea mică (aceasta din urmă, la fel ca și meșteșugarii în relațiile lor cu marele

* — Dr. Otto Pringsheim: „Manufactura agricolă și agricultura electrică“. Arhiva Braun. — *Nota Trad.*

** — „Timpuri noi“⁵¹. — *Nota Trad.*

*** — „Electricitatea în agricultură“. — *Nota Trad.*

**** — P. Mack: „Avântul producției noastre agricole ca urmare a reducerii cheltuielilor de producție. Studiu asupra foloaselor aduse agriculturii de tehnica bazată pe folosirea mașinilor și de electricitate“. — *Nota Trad.*

patron de manufactură, furnizând forță de muncă celei dintâi, — sau cea dintâi cumpărând „semifabricatele“ celei de a doua, de pildă, proprietarii de mari gospodării cumpărând sfeclă, vite etc. dela cei cu gospodării mici), — toate aceste caracteristici arată într'adevăr că agricultura nu a atins încă treapta unei adevărate „mari industrii mecanizate“ în sensul spuselor lui Marx. În agricultură încă nu există un „sistem de mașini“ legate într'un singur mecanism de producție.

Nu trebuie, desigur, să exagerăm această comparație: pe de o parte, există particularități ale agriculturii care sunt absolut de neînălțurat (dacă lăsăm la o parte posibilitatea prea îndepărtată și prea problematică a producerii în laborator a albuminei și a hranei). Ca urmare a acestor particularități, marea producție mecanizată din agricultură nu va avea niciodată *toate* trăsăturile pe care le are în industrie. Pe de altă parte, și în manufactură marea producție din industrie a devenit deja predominantă și a căpătat o considerabilă superioritate asupra celei mici. Micul producător a încercat încă multă vreme să paralizeze această superioritate prin prelungirea zilei de muncă și reducerea trebuințelor, trăsătură atât de caracteristică și pentru meșteșugar, cât și pentru țăranul cu gospodărie mică din zilele noastre. Predominarea muncii manuale în manufactură mai oferea încă micii producții o oarecare posibilitate de a rezista prin astfel de mijloace „eroice“, — dar oamenii care își făceau iluzii asupra acestui lucru și vorbeau de viabilitatea meșteșugarului (tot astfel cum criticii de astăzi vorbesc de viabilitatea țăranului) au fost foarte repede desmințiți de acea „tendință temporară“ care paralizează „legea universală“ a stăgnării tehnice. Să amintim, pentru exemplificare, de cercetătorii ruși ai țesătoriei manuale din gubernia Moscova — deceniul al 8-lea. În cece privește țesutul bumbacului — spuneau ei —, cauza țesătorului manual este pierdută: mașina a ieșit învingătoare, dar iată că în schimb în cece privește țesutul mătăsii meșteșugarii mai pot încă să reziste, mașinile nu sunt nici pe departe așa de perfecționate. Au trecut două decenii — și tehnica a răpit micii producții încă unul din ultimele sale refugii parcă spunând — celor ce au urechi să audă și ochi să vadă — că economistul trebuie întotdeauna să privească înainte, în direcția progresului tehnic, căci altfel va rămâne fără doar și

poate în urmă, căci cine nu vrea să privească înainte, acela întoarce spatele istoriei : aici, cale de mijloc nu există și nu poate exista.

„Scriitorii care, ca și Hertz, au tratat problema concurenței dintre mica și marea producție în agricultură, ignorând totodată rolul electrotehnicii, vor trebui să-și reînțeapă cercetarea“ — a remarcat foarte just Pringsheim, și remarca lui apasă cu o și mai mare putere asupra lucrării în două volume a d-lui Bulgacov.

Energia electrică este mai ieftină decât forța aburului, se caracterizează printr'o mai mare divizibilitate, poate fi transmisă cu mult mai mare ușurință la foarte mari distanțe, iar mersul mașinilor este mai regulat și mai lin, — deaceea ea poate fi folosită cu mult mai lesne și la treierat, și la arat, și la muls, și la tocatul nutrețului pentru vite * etc. Kautsky descrie una dintre latifundiile ungare **, în care energia electrică este transmisă dela centrala electrică în toate direcțiile spre colțurile îndepărtate ale moșiei, pentru a pune în funcție mașini agricole, pentru tocatul sfelei, pentru scosul apei, pentru iluminat etc. etc. „Pentru a scoate zilnic 300 de hectolitri de apă dintr'o fântână adâncă de 29 de metri și a-i pompa într'un rezervor aflat la o înălțime de 10 metri, precum și pentru pregătirea nutrețului necesar la 240 de vaci, 200 de viței, 60 de boi și cai de muncă, adică pentru tăierea, tocarea sfelei etc., era nevoie iarna de două perechi de cai, iar vara de o pereche, ceea ce costa 1.500 de guldeni. În locul cailor lucrează acum un motor de 3 și 5 C.P., a cărui muncă costă, socotind toate cheltuelile, 700 de guldeni, adică cu 800 de guldeni mai puțin“ (Kautsky l.c. ***). Mack consideră valoarea unei zile de muncă efectuate cu calul egală cu 3 mărci, iar dacă aceeași muncă este efectuată cu ajutorul electricității — ea costă atunci 40—75 de pfenigi, adică cu 400—700% mai ieftin. Dacă peste 50 de ani sau mai mult — spune el — cei 1.750.000 de cai din agricultura germană ar fi înlocuiți prin energia electrică (în 1895 în agricultura germană erau folosiți pentru muncile câmpului 2.600.000 de cai + 1.000.000 de boi + 2.300.000 de vaci, dintre care în

* Spre cunoștința curajosului d. Bulgacov, care vorbește cu curaj și fără lemei de „ramurile producției agricole care sunt absolut inaccesibile mașinilor, de pildă, creșterea vitelor“ (I, 49).

** Iarăși spre cunoștința d-lui Bulgacov, care flecărește despre „degenerarea latifundiară a marilor gospodării“ !

*** — Kautsky, locul citat. — *Nota Trad.*

gospodăriile cu peste 20 ha. — 1.400.000 de cai şi 400.000 de boi), — acest lucru va micşora cheltuelile dela 1.003 milioane de mărci la 261 milioane, adică cu 742 milioane de mărci. Imensa suprafaţă pe care se produc nutreţuri pentru vite ar putea fi folosită pentru producerea de hrană pentru oameni, pentru îmbunătăţirea alimentaţiei muncitorilor, pe care d-l Bulgacov îi înspăimântă atât de mult cu „reducerea darurilor naturii“, cu „problema cerealelor“ etc. Mack recomandă insistent îmbinarea agriculturii cu industria în vederea unei exploatări permanente a energiei electrice, recomandă construirea canalului mazurian, care să alimenteze cu energie electrică 5 staţiuni centrale, fiecare dintre acestea distribuind energie electrică gospodarilor agricoli pe o rază de 20—25 km., recomandă utilizarea turbei în acelaş scop, cere unirea gospodarilor agricoli: „numai printr'o unire armonioasă cu industria şi cu marele capital este posibil ca ramura noastră de producţie să devină din nou rentabilă“ (Mack, S. 48). Se înţelege că folosirea noilor metode de producţie va întâmpina o mulţime de dificultăţi şi se va produce nu lin, ci în zig-zag, dar nu încapă îndoială că ea se va produce, că revoluţionarea agriculturii este inevitabilă. „Înlocuirea celei mai mari părţi a atelajelor prin electromotoare — spune în mod just Pringsheim — înseamnă posibilitatea existenţei sistemului de maşini în agricultură... Ceeace n'a putut să facă forţa aburului, va reuşi cu siguranţă să facă electrotehnica, şi anume: transformarea agriculturii dintr'o manufactură veche într'o mare producţie modernă“ (l.c., p. 414).

Nu ne vom mai opri spre a arăta ce uriaşă victorie a marii producţii va însemna (în parte şi înseamnă) introducerea electrotehnicii în agricultură, — această împrejurare este prea evidentă pentru a mai insista asupra ei. Să examinăm mai bine în care gospodării din zilele noastre există germeni ai „sistemului de maşini“ pe care să-l pună în funcţiune staţiunea centrală de forţă. Doar pentru un sistem de maşini este necesară la început folosirea diferitelor maşini în practică, sunt necesare exemple de folosire în comun a unui număr mare de maşini. Răspunsul la această problemă îl dau datele recensământului german al gospodăriilor agricole din 14 Iunie 1895. Avem date cu privire la numărul gospodăriilor din fiecare grup care foloseşte maşini proprii sau închiriate (d-l Bulgacov greşeşte

atunci când citează la pag. 114 din volumul II o parte din aceste date și socotește că ele se referă la numărul *mașinilor*. În treacăt fie spus : datele cu privire la numărul gospodăriilor care foloseau mașini proprii sau închiriate prezintă desigur superioritatea mării producții într'o măsură mai slabă decât este ea în realitate. Mării gospodari au mai adeseori mașini proprii decât micii gospodari, care plătesc peste preț pentru folosirea lor). Aceste date se referă fie la folosirea mașinilor în general, fie la folosirea fiecărui fel de mașină în parte, astfel că nu putem stabili *câte* mașini au folosit gospodăriile din diferitele grupuri. Dar dacă vom aduna pentru fiecare grup numărul tuturor gospodăriilor care au folosit fiecare fel de mașină în parte, vom obține *numărul cazurilor de folosire* a mașinilor agricole de tot felul. Cităm datele prelucrate în felul acesta și care arată cum se pregătește „sistemul de mașini“ în agricultură :

Proporțiile gospodăriei	La 100 de gospodării revin	
	gospodării care folosesc mașini agricole în general (1895)	Cazuri de folosire a unei mașini agricole sau a alteia (1895)
Sub 2 ha	2,05	2,50
2 — 5 „	13,81	15,46
5 — 20 „	45,80	56,04
20 — 100 „	78,79	128,46
100 și mai multe ha.	94,16	352,34
Total	16,56	22,36

Astfel, în gospodăriile mici, sub 5 hectare (gospodăriile de acest fel reprezintă mai mult de trei pătrimi din numărul total, 4.100.000 din 5.500.000, adică 75,5% ; ele au însă numai 5 milioane hectare de pământ din 32 $\frac{1}{2}$ milioane, adică 15,6%) numărul *cazurilor* de folosire a mașinilor agricole de orice fel (am socotit aici și mașinile folosite în gospodăriile producătoare de lapte și de produse lactate) este cu totul infim. În gospodăriile mijlocii (5—20 ha.), mai puțin de jumătate din numărul gospodăriilor folosesc în general mașini, și la 100 de gospodării revin numai 56 de cazuri de folosire a mașinilor agricole. Numai

În marea producție capitalistă * se constată că *majoritatea* gospodăriilor ($\frac{3}{4}$ — $\frac{9}{10}$) folosesc mașini și că *începe să se înfiripe un sistem de mașini*: de fiecare gospodărie revine mai mult de un caz de folosire a mașinilor. Prin urmare, în aceeași gospodărie se folosesc mai multe mașini: de exemplu, gospodăriile cu peste 100 ha. foloseau fiecare *circa 4 mașini* (352% față de 94% care foloseau mașini în general). Din 572 de latifundii (gospodării cu 1.000 ha. și mai mult) 555 foloseau mașini, și numărul cazurilor de folosire a mașinilor este de 2.800, adică pentru fiecare gospodărie *câte 5 mașini*. De aici este lesne de înțeles care sunt gospodăriile care pregătesc revoluția „electrică“ și care vor profita cel mai mult de pe urma ei.

IV

DESFIINȚAREA CONTRADICȚIEI DINTRE ORAȘ ȘI SAT.

PROBLEME DE AMANUNT RIDICATE DE „CRITICI“

Dela Hertz să trecem la d-l Cernov. Deoarece acesta nu face decât „să discute“ despre Hertz, ne vom mărgini aici la o caracterizare succintă a metodelor de discuție ale lui Hertz (și a metodelor de parafrază a acestuia de către d-l Cernov), pentru a trece (în studiul următor) la analiza unor date faptice noi, prezentate de „critici“.

Pentru a arăta ce fel de teoretician este Hertz, e suficient să dăm un *singur* exemplu. Chiar la începutul cărții lui întâlnim un paragraf cu pretențiosul titlu: „Noțiunea de capitalism național“. Hertz vrea nici mai mult nici mai puțin decât să formuleze definiția capitalismului. „Putem, desigur, — scrie el — să-l caracterizăm drept un sistem al economiei naționale, care *din punct de vedere juridic* se bazează pe principiile pe deplin îndeplinite ale libertății persoanei și proprietății, *din punct de vedere tehnic* — pe producția de proporții largi *** (mari?), *din punct de vedere social* — pe separarea mijloacelor de producție de producătorii nemijlociți, *din punct de vedere politic* — pe deți-

* Peste 20 ha. au numai 0,3 milioane de gospodării din cele 5,5 milioane, adică numai 5,5% din numărul total, dar acestea au 17,7 milioane ha. de pământ din 32,5, adică 54,4% din întreaga suprafață agricolă.

** D-l V. Cernov traduce („R. B.“ nr. 4 132): „pe producția care a atins o înaltă treaptă de dezvoltare“. Așa dar, iată cum a găsit cu cale „să înțeleagă“ expresia germană „auf grosser Stufenleiter“ !!

nerea de către capitaliști a puterii politice centrale“ (a forței politice concentrate a statului?) „numai în virtutea temeiului economic al repartiției proprietății“ (traducerea rusă, pag. 37). Aceste definiții sunt incomplete, cer unele precizări — spune Hertz —, de exemplu munca la domiciliu și arendarea unor terenuri mici se mențin încă pretutindeni paralel cu marea producție. „Nu este întrutotul corespunzătoare nici definiția *reală* (sic!) a capitalismului ca sistem în care producția se află sub controlul“ (dominația și controlul) „capitaliștilor“ (posesorilor de capitaluri). Nu-i așa că această definiție „reală“ a capitalismului ca dominație a capitaliștilor este magnifică? Și cât este de caracteristică această goană, atât de la modă în prezent, quasi*-realistă, iar în realitate eclectică, după o enumerare completă a tuturor diferitelor caracteristici și a diferiților „factori“. Drept rezultat, desigur, această încercare absurdă de a introduce în noțiunea generală toate caracteristicile particulare ale unor fenomene singulare, sau, invers, „de a evita a se lovi de extrema varietate a fenomenelor“, — încercare care denotă pur și simplu o neînțelegere elementară a ceea ce este știința, — face pe „teoretician“ să vadă copacii, dar să nu vadă pădurea. Hertz, de pildă, a uitat un amănunt ca producția de mărfuri și transformarea forței de muncă în marfă! În schimb, însă, el inventează următoarea definiție *genetică*, care — spre a pedepsi pe cel care a inventat-o — trebuie reproducă în întregime: capitalismul „este acea stare a economiei naționale în care realizarea principiilor liberei circulații, ale libertății persoanei și proprietății a atins punctul cel mai înalt (relativ), determinat de dezvoltarea economică și de condițiile empirice ale fiecărei economii naționale în parte“ (S. 10, traducerea rusă 38—39 nu este tocmai exactă). D-l V. Cernov, bine înțeles, copiază și răscopiază, plin de extatică venerație, aceste baloane de săpun și, în plus, de-a-lungul a nici mai mult nici mai puțin de treizeci de pagini, servește cititorilor lui „Russcoe Bogatstvo“ o „analiză“ a tipurilor capitalismului național. Din această foarte instructivă analiză se pot desprinde o serie de indicații extrem de prețioase și care nu sunt câtuși de puțin șablon, ca, de pildă, indicația cu privire la „caracterul independent, mândru și energic al Britanicului“, la „soliditatea“ burgheziei britanice și la „ca-

* — Chipurile. — *Nota Trad.*

racterul antipatic“ al politicii ei externe, — la „temperamentul pasionat al rasei romanice“ și la „punctualitatea germană“ (pag. 152 în nr. 4 din „R.B.“). Marxismul „dogmatic“, se înțelege, este definitiv nimicuit de această analiză.

Nu mai puțin nimicitoare este analiza datelor cu privire la ipotecă făcută de Hertz. Cel puțin d-l Cernov este entuziasmat de ea. „Fapt este — scrie el — că... datele lui Hertz nu au fost încă desmințite de nimeni. În răspunsul său la cartea lui Hertz, Kautsky, acordând o extraordinar de mare atenție unor chestiuni de amănunt“ (de genul demonstrării *denaturărilor* comise de Hertz ! Frumoase „chestiuni de amănunt“ !), „nu răspunde nici cu un singur cuvânt la argumentația lui Hertz în problema ipotecilor“ („R.B.“ nr. 10, pag. 217, cursivul d-lui Cernov). După cum se vede din trimiterea dela pag. 238 a aceluiaș număr al revistei „R.B.“, d-l Cernov are cunoștință de articolul de răspuns al lui Kautsky („Zwei Kritiker meiner Agrarfrage“ * din „Neue Zeit“, 18, 1 ; 1899—1900) ; d-l Cernov nu putea să nu știe, deasemenea, că revista în care a fost publicat acest articol este interzisă în Rusia de cenzură. Cu atât mai semnificativ pentru caracterizarea întregii fizionomii a „criticii“ contemporane este faptul că cuvintele subliniate de însuși d-l Cernov conțin în sine un *neadevăr direct*, deoarece în problema ipotecilor Kautsky a răspuns lui Hertz, David, Bernstein, Schippel, Bulgacov e tutti quanti“ ** la pag. 472—477 din acelaș articol indicat de d-l Cernov. Ce plictisitoare obligație — a restabili adevărul denaturat, — dar, din moment ce ai de-a face cu domnii cernovi, n'ai cum să scapi de ea.

Kautsky a răspuns lui Hertz, bine înțeles, în bătaie de joc, căci și în această problemă Hertz și-a manifestat lipsa de pricepere sau de dorință de a înțelege ceva și înclinația de a repeta argumentele banale ale economiștilor burghezi. În „Agrarfrage“ a lui Kautsky era vorba (S. 88—89) de concentrarea ipotecilor. „Numeroșii mici cămătari dela sate — a scris Kautsky — sunt împinși din ce în ce mai mult pe planul al doilea, cedând locul marilor instituții capitaliste sau obștești centralizate, care monopolizează creditul ipotecar“. Kautsky enumeră câteva instituții capitaliste și

* — „Doi critici ai lucrării mele «Problema agrară». — *Nota Trad.*

** Expresie a lui Kautsky : pag. 472, „N. Z.“ (e tutti quanti — și tuturor celor asemenea lor. — *Nota Trad.*).

obștești de acest gen, vorbește despre societățile de credit funciar reciproc (genossenschaftliche Bodenkreditinstitute), subliniază că atât *cassele de economii*, cât și societățile de asigurări și numeroasele corporații (S. 89) își investesc fondurile în ipoteci etc. De pildă, în Prusia 17 societăți de credit reciproc au emis în jurul anului 1887 titluri ipotecare în valoare de 1.650 milioane de mărci. „Aceste cifre arată deja uriașa concentrare a rentei funciare *într'un număr mic de instituții centrale*” (Subliniat de noi), „dar concentrarea crește repede. În 1875 băncile ipotecare germane au emis titluri ipotecare în valoare de 900 milioane de mărci, în 1888 — în valoare de 2.500 milioane, în 1892 această sumă constituia deja 3.400 milioane, concentrate în 31 (în 1875 în 27) de bănci” (S. 89). Această concentrare a rentei funciare arată limpede concentrarea *proprietății funciare*.

Nu, răspund Hertz, Bulgacov, Cernov & Co. „constatăm cea mai hotărâtă tendință de descentralizare, de fărâmițare a proprietății” („R.B.” nr. 10, 216), deoarece „mai mult de o pătrime din creditul ipotecar este concentrată în mâinile instituțiilor democratice de credit (sic!), cu o masă de mici depunători” (ibid.). Reproducând o serie de tabele, Hertz demonstrează cu o râvnă extraordinară că *micii depunători* constituie masa depunătorilor în cassele de economii etc. Se pune numai întrebarea: la ce bun toate acestea? Doar de societățile de credit reciproc și de cassele de economii a vorbit și Kautsky însuși (fără a-și închipui, desigur, cum își închipue d-l Cernov, că acestea sunt instituții deosebit de „democratice”). Kautsky vorbește de centralizarea rentei într'un număr mic de instituții centrale, — iar lui i se atrage atenția asupra masei micilor depunători ai casselor de economii!! Și acest lucru este denumit „fărâmițarea proprietății”! Dar ce legătură cu agricultura (este vorba de concentrarea rentei) are numărul depunătorilor băncii ipotecare? Oare o mare fabrică încetează de a mai însemna centralizare a producției pe temelul că acțiunile ei sunt repartizate în rândurile unei mase de mici capitaliști? „Până când Hertz și David nu m'au informat — scria Kautsky în răspunsul către Hertz —, n'aveam nici idee de unde își procură banii cassele de economii. Credeam că operează cu economiile rotschilzilor și vanderbilților“.

Cu privire la transmiterea ipotecilor în proprietatea

statului, Hertz spune : „Acesta ar fi un foarte prost mijloc de luptă împotriva marelui capital și, desigur, un mijloc minunat pentru a ridica împotriva vinovaților de această reformă armata imensă, în continuă creștere, a micilor proprietari, și dintre ei în special a muncitorilor agricoli“ (S. 29, traducerea rusă 78. D-l Cernov repetă cu plăcere acest lucru la pag. 217—218 din „R.B.“).

Iată cine sunt acești „proprietari“, despre sporirea numărului cărora țipă Bernstein & Co. ! — răspunde Kautsky. — Sunt servitoare având 20 de mărci la cassa de economii ! Și cât de vechi și banal este acest argument împotriva socialiștilor, și anume că prin „exproprierea“ cerută de ei vor jefui o armată uriașă de oameni ai muncii. Acest argument a fost folosit cu deosebită râvnă tocmai de Eugen Richter într'o broșură publicată după desființarea legii excepționale împotriva socialiștilor⁵² (și pe care fabricanții au cumpărat-o cu miile spre a o împărți gratuit muncitorilor). În această broșură Eugen Richter a lansat pe vestita sa „Agnesa cea econoamă“ : — o croitoreasă săracă, care avea câteva zeci de mărci la cassa de economii ; ea a fost jefuită de răii socialiști, care acaparaseră puterea de stat și transformaseră băncile în proprietate de stat. Iată din ce izvor își sorb argumentele „critice“ bulgacovii*, hertzii și cernovii !

„Pe atunci — spune Kautsky despre „faimoasa“ broșură a lui Eug. Richter — Eug. Richter era luat în răs de toți social-democrații. Iar astăzi printre aceștia din urmă se află oameni care, în organul nostru central“ (sunt vizate, pare-se, articolele lui David din „Vorwärts“^{***}) „înaltă osanale unei lucrări care repetă aceleași idei : Hertz, prea-mărim mărețele tale isprăvi !“

În apusul vieții, pentru bietul Eugen aceasta este un adevărat triumf, și, spre mulțumirea lui, nu pot să nu citez următorul pasaj din aceeași pagină a lucrării lui Hertz : „Vedem că pe micul țăran, pe proprietarul de casă dela oraș și îndeosebi pe marele proprietar funciar îi expropriază tocmai clasele inferioare și mijlocii, și principalul contingent al acestora este furnizat indiscutabil de populația sătească“ (Hertz, S. 29, traducerea rusă 77. — Repetat cu

* D-l Bulgacov a folosit împotriva lui Kautsky aceleași argumente cu privire la ipotezi în „Nacealo“, iar în limba germană și în „Arhiva“ lui Braun.

*** — „Înainte“⁵³. — Nota Red.

extaz în „R.B.“ nr. 10, pag. 216—217). „Teoria lui David despre «golirea» (Aushöhlung) capitalismului prin contractele colective cu privire la salarizare (Tarifgemeinschaften) și prin asociațiile de consum este astăzi întrecută. Ea pălește în fața exproprierii hertziene a expropriatorilor prin caselle de economii. Agnesa cea econoamă, care era considerată moartă, renaște la o viață nouă“ (Kautsky, l.c., S. 475), și „criticii“ ruși laolaltă cu publiciștii dela „Russcoe Bogatstvo“ se grăbesc să transplanteze pe solul rus pe această „econoamă Agnesă“, înviată pentru a face de rușine social-democrația „ortodoxă“.

Și iată că acest d. V. Cernov, care se sufocă de entuziasm în fața argumentelor lui Eugen Richter, repetate de Hertz, „face praf“ pe Kautsky în paginile revistei „Russcoe Bogatstvo“ și ale culegerii „Intr'un post de cinste“, dedicată d-lui N. Mihailovschi. Ar fi o nedreptate dacă nu am releva câteva perle din această prafătură. „Kautsky recunoaște, iarăși repetând pe Marx — scrie d-l Cernov în nr. 8 din „R.B.“, pag. 229 —, că progresul agriculturii capitaliste duce la sărăcirea solului în substanțe nutritive: sub forma diferitelor produse, pământului i se ia în permanență ceva care este trimis la oraș și nu mai este restituit pământului... După cum vedeți, în problema legilor fertilității solului, Kautsky repetă neputincios (sic!) cuvintele lui Marx, care se bazează pe teoria lui Liebich. Dar, când Marx a scris primul său volum, «legea restabilirii» formulată de Liebich era ultimul cuvânt al agronomiei. Dela această descoperire a trecut mai bine de jumătate de veac. În cunoștințele noastre despre legile fertilității solului s'a produs o întreagă revoluție. Și ce se întâmplă? Intreaga perioadă de după Liebich, toate descoperirile de mai târziu ale lui Pasteur, Ville, experiențele lui Solari cu introducerea azotului, descoperirile lui Berthelot, Hellriegel, Villefart și Vinogradski în domeniul bacteriologiei solului — toate acestea au trecut fără urmă pentru Kautsky“... Drăguțul de d. Cernov! Cât de uimitor seamănă el cu Voroșilov al lui Turgheniev: vă amintiți de tânărul docent rus — din „Fumul“ —, care a făcut o călătorie de plăcere în străinătate și care se distingea în general prin aceea că era foarte tăcut, dar care din timp în timp izbucnea și începea să debiteze zeci și sute de nume savante și foarte savante, rare și foarte rare? Exact așa este și savantul nostru d. Cernov,

care a distrus cu totul pe acest ignorant de Kautsky. Dar... totuși ce-ar fi dacă am consulta și cartea lui Kautsky? Ce-ar fi să ne uităm măcar la tabla ei de materii? Găsim capitolul IV: „Agricultura modernă“, paragraful d) „îngrășăminte, bacterii“. Deschidem la paragraful d) și citim:

„In a doua jumătate a deceniului trecut s'a descoperit că plantele silicoase, spre deosebire de celelalte culturi de plante, își capătă aproape întreaga rezervă de azot nu din sol, ci din aer, că ele nu numai că nu sărăcesc în azot solul, dar îl și îmbogățesc. Ele au însă această însușire numai dacă solul conține anumite microorganismе, care se lipsesc de rădăcinile lor. Acolo unde aceste microorganismе nu există, se poate ca printr'o tratare corespunzătoare a solului să se dea plantelor silicoase însușirea de a transforma solul sărac în azot, într'un sol bogat în azot și de a îngrășa în felul acesta până la un anumit grad solul pentru celelalte culturi de plante. Combinată cu îngrășămintele minerale corespunzătoare (săruri de fosfor, îngrășăminte de potasiu), tratarea cu bacterii a plantelor silicoase dă, de regulă generală, posibilitatea de a obține în mod constant de pe acest pământ cele mai bogate recolte, chiar și fără bălegar. Numai datorită acestei descoperiri «gospodăria liberă» a căpătat o bază cu totul solidă“ (Kautsky, 51—52). Cine a fundamentat, așa dar, din punct de vedere științific această minunată descoperire a bacteriilor fixatoare de azot? — Hellriegel...

Vina lui Kautsky constă în aceea că el are prostul obicei (care se observă deasemenea la mulți ortodocși înguști) de a nu uita niciodată că membrii partidului socialist luptător trebuie și în lucrările lor de știință să nu piardă din vedere pe cititorul-muncitor, trebuie să se străduiască să scrie *simply*, fără artificii de stil, fără acele semne exterioare de „savantlâc“ care captivează atât de mult pe decadenți și pe reprezentanții cu titluri ai științei oficiale. Kautsky a preferat și aici să arate pe înțeles și limpede în ce constă ultimele descoperiri agronomice și să lase la o parte numele savante, care nu spun nimic pentru nouă zecimi din public. Vorosilovii procedează invers: ei preferă să înșire un sac întreg de nume savante din domeniul agronomiei, economiei politice, filozofiei critice etc., ascunzând sub gunoi savant esența lucrurilor.

De exemplu, Voroșilov-Cernov, învinuind pe nedrept pe Kautsky că nu cunoaște nume de savanți și descoperiri științifice, a mușamalizat și a disimulat un episod extrem de interesant și instructiv al criticii la modă, și anume: atacul economiei burgheze împotriva ideii socialiste a desființării contradicției dintre oraș și sat. Profesorul Lujó Brentano susține, de pildă, că strămutarea populației dela sat spre oraș este provocată nu de condițiile sociale date, ci de o *necesitate naturală*, de legea fertilității descrescânde a solului*. Urmând pe învățătorul său, d-l Bulgacov a declarat în „Nacealo“ (1899, Martie, pag. 29) că ideea desființării contradicției dintre oraș și sat este o „pură fantezie“, care „va stârni râsul agronomului“. În cartea sa, Hertz scrie: „Desființarea deosebirii dintre oraș și sat este, ce-i drept, o aspirație de bază a vechilor utopiști (și chiar a „Manifestului“), — dar totuși nu ne vine a crede ca o orânduire socială în care să existe toate condițiile pentru a duce cultura umană spre cele mai înalte țeluri ce pot fi atinse ar desființa într'adevăr marile centre de energie și cultură — marile orașe — și, pentru a satisface sentimentul estetic jignit, ar renunța la aceste bogate comori de artă și știință, fără de care progresul nu este posibil“ (S. 76. Traducătorul rus a găsit cu cale să traducă la pag. 182 cuvântul „potenzirt“** prin „potențial“. E nenorocire cu aceste traduceri în rusește! La pag. 270 acelaș traducător traduce: „Wer

* Vezi articolul lui Kautsky din „Neue Zeit“, XIX, 2, 1900—1901, nr. 27: „Tolstoi und Brentano“ („Tolstoi și Brentano“. — *Nota Trad.*). Kautsky face o comparație între socialismul științific contemporan și doctrina lui L. Tolstoi, care, cu toată naivitatea reacționară a teoriei sale, rămâne un profund observator și critic al orânduiri burgheze, pe de o parte, și, pe de altă parte, economia burgheză, a cărei „stea“ este Brentano (învățătorul, după cum se știe, al d-lor Struve, Bulgacov, Hertz și tultii quanti), care dă dovadă de cea mai neverosimilă confuzie, încurcând fenomenele naturii cu fenomenele sociale, confundând noțiunile de productivitate și rentabilitate, de valoare și preț etc. „Acest lucru — spune pe drept cuvânt Kautsky — este caracteristic nu alături lui Brentano personal, cât școlii căreia îi aparține. Școala istorică a economiei burgheze în forma ei actuală consideră tendința spre o înțelegere integrală a mecanismului social drept o treaptă depășită (überwundener Standpunkt). Potrivit acestei concepții, știința economică trebuie nu să studieze legile sociale și să le îmbine într'un sistem unitar, ci să se limiteze la o descriere protocolară a diferitelor fapte sociale din trecut și prezent. În felul acesta ea se și deprinde să se refere numai la latura de suprafață a fenomenelor. Iar când unul sau altul dintre reprezentanții acestei școli cedează totuși tentației de a analiza temeiurile mai profunde ale fenomenelor, acesta se vede în situația de a nu se putea orienta deloc și începe să băjbăie neputincos. Și în partidul nostru se manifestă dela un timp tendința de a înlocui teoria lui Marx nu cu vreo altă teorie, ci prin acea lipsă de orice teorie (Theorielosigkeit) caracteristică școlii istorice, — tendința de a reduce pe teoretician la rolul de reporter. Cine nu are nevoie de o topăială lipsită de țel (Fortwursteln) dela un caz la altul, ci de o înaintare energetică și integrală spre un țel mareț, pe acela confuzia brentanistă, dezvăluită de noi, trebuie să-l pună în gardă împotriva actualelor metode ale școlii istorice“ (S. 25).

** — Ridicat la pulere, îmbelșugat. — *Nota Trad.*

isst zuletzt das Schwein?“ * — „Cine este până la urmă porc?“). După cum vedeți, Hertz apără ordinea burgheză împotriva „fanteziilor“ socialiste prin fraze în care nu este mai puțină „luptă pentru idealism“ decât la d-nii Struve și Berdiaev! Dar însăși apărarea nu câștigă nimic de pe urma acestei frazeologii idealiste bombastice.

Că social-democrații știu să prețuiască meritul istoric al marilor centre de energie și cultură o dovedește lupta lor neîmpăcată împotriva a tot ceea ce țintuește pe loc populația în general, pe țărani și muncitorii dela sate în special. Și deaceea pe ei, spre deosebire de critici, nu-i prinde în undiță niciun proprietar funciar care caută să procure „mujicului“ „câștiguri“ de iarnă. Dar recunoașterea categorică a caracterului progresist al marilor orașe în societatea capitalistă nu ne împiedică câtuși de puțin să includem în idealul nostru (și în programul nostru de acțiune, deoarece idealurile nerealizabile le lăsăm în seama d-lor Struve și Berdiaev) desființarea contradicției dintre oraș și sat. Nu este adevărat că acest lucru ar echivala cu o renunțare la comorile științei și artei. Ba dimpotrivă: acest lucru este necesar pentru a face ca aceste comori să devină *accesibile întregului popor*, pentru a desființa acea izolare de cultură a populației de milioane dela sate pe care Marx a denumit-o atât de nimerit „idiotismul vieții de țară“⁵⁴. Și în momentul de față, când este posibilă transmiterea energiei electrice la distanță, când tehnica transporturilor s'a dezvoltat atât de mult încât cu cheltueli mai mici (decât cele de azi) se poate efectua transportul pasagerilor cu o viteză de 200 de verste pe oră **, — nu există absolut niciun fel de piedici tehnice pentru ca de comorile științei și ale artei, acumulate de-a-lungul veacurilor în câteva centre, să se bucure întreaga populație, răspândită mai mult sau mai puțin uniform pe tot cuprinsul țării.

Și dacă nimic nu împiedică desființarea contradicției dintre oraș și sat (trebuie, desigur, să ne închipuim această desființare nu sub forma unui singur act, ci sub forma unei întregi serii de măsuri), aceasta nu este nici pe de parte cerută numai de „simțul estetic“. În marile orașe

* — „Cine mănâncă până la urmă porcul?“ — *Nota Trad.*

** Proiectul unui asemenea drum între Manchester și Liverpool n'a fost aprobat de parlament, și aceasta numai din cauza împotrivirii interesate a magnaților feroviari, care se tem de ruinarea vechilor societăți.

oamenii se sufocă, după expresia lui Engels, în propria lor murdărie și, periodic, toți cei ce pot fug din oraș în căutare de aer proaspăt și de apă curată⁵⁵. Industria se dispersează deasemenea pe cuprinsul țării, căci și ei îi este necesară apă curată. Exploatarea căderilor de apă, a canalelor și râurilor în vederea obținerii de energie electrică va da un nou imbold acestei „dispersări a industriei“. În sfârșit, — last but not least * — utilizarea rațională a lăturilor dela orașe în general și a excrementelor omenești în special, atât de importante pentru agricultură, cere deasemenea desființarea contradicției dintre oraș și sat. Și iată că tocmai împotriva acestui punct al teoriei lui Marx și Engels s'au gândit d-nii critici să-și îndrepte obiecțiile de ordin agromonic (d-nii critici au preferat să se abțină dela o analiză completă a teoriei care în această problemă a fost expusă foarte amănunțit de Engels în „Anti-Dühring“ **, mângâindu-se, ca întotdeauna, la o simplă parafrază a unor fragmente din ideile vreunui Brentano). Raționamentele lor se desfășoară în felul următor: Liebich a dovedit necesitatea de a se da solului atâta cât i se ia. El a considerat deaceea aruncarea lăturilor dela orașe în mare și râuri ca fiind o irosire a substanțelor necesare agriculturii. Kautsky împărtășește teoria lui Liebich. *Dar* agronomia modernă a demonstrat deplina posibilitate a restabilirii forțelor productive ale pământului fără bălegar, cu ajutorul îngrășămintelor chimice și al tratării plantelor silicoase cu anumite bacterii fixatoare de azot etc. *Prin urmare*, Kautsky și toți acești „ortodocși“ nu sunt decât niște oameni înăpoiți.

Prin urmare — vom răspunde noi — d-nii critici să-vârșesc și aici una dintre numeroasele și nesfârșitele lor *denaturări* de sens. Expunând teoria lui Liebich, Kautsky a arătat în *acelaș timp* că agronomia modernă a demonstrat deplina posibilitate de „a se dispensa cu totul 'de bălegar“ (S. 50, „Agrarfrage“; vezi pasajul citat mai sus), dar a adăugat totodată că acesta este un *paliativ* în comparație cu irosirea excrementelor omenești provocată de sistemul de canalizare dela orașe. Dacă criticii ar fi fost în stare să discute lucrurile în esența lor, ei ar fi trebuit să combată tocmai acest punct, demonstrând că acesta nu

* — Ultima la număr, dar nu și ca importanță. — *Nota Trad.*

** — In „Anti-Dühring“⁵⁰. — *Nota Red.*

este un paliativ. La acest lucru ei nici nu s’au gândit. Se înțelege dela sine că posibilitatea înlocuirii îngrășămintelor naturale prin îngrășămintele chimice și faptul acestei înlocuiri (*parțiale*) nu infirmă cu nicio iotă faptul că este ne-rațional să se arunce în zadar îngrășămintele naturale, otrăvind totodată cu lături râurile și aerul în preajma orașelor și fabricilor. În jurul marilor orașe există și astăzi câmpuri de irigație care utilizează lăturile din orașe cu imens folos pentru agricultură, — dar în felul acesta este utilizată numai o parte infimă a lăturilor. Îngrășămintele chimice — spune Kautsky, răspunzând în pag. 211 din cartea sa la obiecția cum că agronomia modernă infirmă faptul exploatării agronomice a satului de către oraș, pe care d-nii critici i-o prezintă ca pe ceva nou —, îngrășămintele chimice „dau posibilitatea de a preîntâmpina scăderea fertilității solului, dar necesitatea de a folosi aceste îngrășămintele chimice în proporții din ce în ce mai mari înseamnă a apăsa agricultura cu încă una dintre numeroasele poveri care *nu sunt nicidecum o necesitate naturală, ci provin din relațiile sociale existente*” *.

În cuvintele subliniate de noi rezidă întreg „miezul” problemei, încurcată cu atâta zel de către critici. Scriitorii care, asemenea d-lui Bulgacov, înspăimântă proletariatul cu „problema cerealelor”, ca fiind o problemă mai îngrozitoare și mai importantă decât problema socială, și care se extaziază în fața limitării artificiale a natalității, spunând că „reglementarea creșterii populației” devine „principală (sic!) condiție economică” a buneistării a țărănimii (II,261), că această reglementare merită „respect” și că „creșterea populației în rândurile țăranilor stârnește multă indignare fățarnică” (numai fățarnică? și nu o indignare legitimă împotriva rânduelilor sociale actuale?) „la moralității sentimentali (!?), ca și cum lascivitatea neînfrânată (sic!) este în sine o virtute” (ibid.), — astfel de scriitori trebuie în mod firesc și inevitabil să se străduiască să lase în umbră piedicile *capitaliste*, care stau în calea progresului agriculturii, pentru a arunca totul pe seama „legii” naturale a „fertilității descrescânde a solului”, pentru a prezenta desființarea contradicției dintre oraș și sat

* Se înțelege — spune Kautsky mai departe — că după prăbușirea capitalismului îngrășămintele chimice nu vor dispărea, ci vor îmbogăți solul cu substanțe speciale, și nu vor efectua *intreaga* sarcină a restabilirii fertilității solului.

ca fiind o „fantezie pură“. Dar cât de mare trebuie să fie ușurința d-lor cernovi, spre a repeta asemenea raționamente și totodată a reproșa criticilor marxismului „lipsa de principialitate, eclecticismul și oportunismul“ („R. B.“ nr. 11, pag. 246) ? ! D-l Cernov, reproșând altora lipsa de principialitate și oportunismul — ce poate fi mai comic decât un astfel de spectacol ?

Toate celelalte isprăvi critice ale lui Voroișilov al nostru sunt absolut la fel cu cele pe care le-am analizat acum.

Dacă Voroișilov vă încredințează că Kautsky nu înțelege deosebirea dintre creditul capitalist și cămătărie, că el dă dovadă, atunci când vorbește despre țăranul care îndeplinește funcții de întreprinzător și ca atare ocupă față de proletariet un loc asemănător fabricantului, de o totală nepricepere sau lipsă de dorință de a-l înțelege pe Marx, dacă Voroișilov se bate totodată cu pumnul în piept și exclamă : „spun acest lucru fără a ezita, deoarece simt (sic !) sub picioare pământ solid“ („Intr'un post de cinste“, pag. 169), — puteți fi liniștiți : Voroișilov iar încurcă, fără rușine, lucrurile și tot atât de fără rușine se laudă. El „nu a observat“ în cartea lui Kautsky pasajele consacrate cămătăriei ca atare („Agrarfrage“, S. 11, 102—104, în special 118, 290—292) și forțează din toate puterile o ușă deschisă, făcând totodată, așa cum se obișnuște, zarvă pe tema „formalismului doctrinar“, a „rigidității morale“ a lui Kautsky, a faptului că acesta „își bate joc de suferințele omenesii“ etc. Cât privește însă îndeplinirea de către țărani a funcțiilor de întreprinzător, acest lucru uimitor de complicat, după cât se pare, depășește măsura înțelegerii lui Voroișilov. În studiul următor vom încerca totuși să-i o explicăm, folosind cele mai concrete exemple.

Dacă Voroișilov vrea să demonstreze că el este un adevărat reprezentant al „intereselor muncii“ și tună împotriva lui Kautsky pentru faptul că „a alungat din rândurile proletarietului un mare număr de muncitori, oameni ai muncii, dintre cei mai autentici“ (op. cit., pag. 167) de genul lumpenproletarietului, servitorimii, meșteșugarilor etc. —, aflați că Voroișilov încurcă lucrurile, căci Kautsky analizează aici trăsăturile care caracterizează „proletarietul contemporan“, care a creat „mișcarea proletară social-democrată“ contemporană („Agrarfrage“, S. 306), și voroișilovii n'au făcut

încă până acum nicio descoperire în sensul că vagonzii, meșteșugarii sau servitorii ar fi creat o mișcare social-democrată. Cât despre reproșul că Kautsky este în stare „să alunge“ pe servitori (care încep astăzi în Germania să adere la mișcare), pe meșteșugari etc. din rândurile proletariatului, — aceasta nu face decât să arate în întregime toată nerușinarea voroșilovilor, care își manifestă cu atât mai bucuros bunăvoința față de acești „oameni ai muncii dintre cei mai autentici“, cu cât asemenea fraze au mai puțină însemnătate practică și cu cât este mai lipsit de primejdie să faci praf *partea a doua* a „Problemei agrare“, pe care cenzura rusă n'a lăsat-o să treacă. De altfel, în ceea ce privește nerușinarea mai sunt și alte perle: lăudând pe d-nii N. — on⁵⁷ și Cablucoy și trecând complet sub tăcere critica marxistă îndreptată împotriva lor, d-l Cernov pune totodată cu o prefăcută naivitate întrebarea: la cine oare se gândesc social-democrații germani când vorbesc de „tovarășii“ lor ruși? Dacă nu credeți că în „Russcoe Bogatstvo“ se pun asemenea întrebări, cercetați nr. 7, pag. 166.

Dacă Vorosilov afirmă că „previziunile“ lui Engels cu privire la sterilitatea mișcării muncitorești belgiene ca urmare a influenței proudhonismului „au dat greș“ — aflați că Vorosilov denaturează iarăși lucrurile, fiind prea încrezător în, ca să spunem așa, „iresponsabilitatea“ sa. Iată cuvintele lui: „Nu degeaba Belgia nu a fost niciodată ortodox-marxistă, și nu degeaba Engels, nemulțumit pentru aceasta de ea, a prezis că din cauza influenței «principiilor proudhoniste» mișcarea belgiană se va dezvolta «von nichts durch nichts zu nichts»*. Și vai! previziunile lui au dat greș, iar amploarea și caracterul multilateral al mișcării belgiene au făcut în momentul de față din ea un model, dela care învață multe lucruri multe țări «ortodoxe»“ („R.B.“ nr. 10, pag. 234). Lucrurile s'au petrecut astfel: în 1872 (șaptezeci și doi!) Engels polemiza în ziarul social-democrat „Volksstaat“** cu proudhonistul german Mühlberger și, obiectând împotriva exagerării însemnătății proudhonismului, a scris: „Singura țară în care mișcarea muncitorească

* — „dela nimic prin nimic spre nimic“. — *Nota Trad.*

** — „Statul Popular“⁶⁸. — *Nota Red.*

se află în mod nemijlocit sub influența «principiilor» proudhoniste este Belgia, și tocmai deaceia mișcarea muncitorească belgiană se dezvoltă, după expresia lui Hegel, «dela nimic prin nimic spre nimic»⁶⁰ *.

Așa dar, este *de-a-dreptul un neadevăr* faptul că Engels ar fi „prezis“ sau „proorocit“ ceva. El a vorbit numai de *ceea ce există*, adică de ceea ce exista în 1872. Or, faptul că *pe atunci* mișcarea belgiană bătea pasul pe loc tocmai datorită dominației proudhonismului, ai cărui conducători se pronunțaseră împotriva colectivismului și respingeau activitatea politică de sine stătătoare a proletariatului, este un adevăr istoric incontestabil. Abia în 1879 a fost constituit „partidul socialist belgian“ și abia atunci a început agitația pentru dreptul de vot universal, agitație care a marcat victoria marxismului asupra proudhonismului (recunoașterea luptei politice a proletariatului, organizat într'un partid de clasă de sine stătător) și începutul succeselor de seamă ale mișcării. Programul actual al „partidului muncitoresc belgian“ a adoptat (lăsăm la o parte diferitele puncte mai puțin importante) *toate* ideile fundamentale ale marxismului. Și iată că în 1887, în prefața la ediția a II-a a articolelor sale în problema locuințelor, Engels subliniază în mod deosebit „progresul uriaș al mișcării muncitorești internaționale realizat în ultimii 14 ani“. Acest progres — spune el — este strâns legat de înlăturarea proudhonismului, care *pe atunci* domina și care *acum* este aproape uitat. „In Belgia — remarcă Engels — Flamanzii au înlăturat pe Valoni dela conducerea mișcării, au destituit (abgesetzt) proudhonismul și au făcut ca mișcarea să ia o mare amploare“ (pag. 4 din aceeași broșură, prefață)⁶⁰. Nu-i așa că lucrurile sunt fidel redată în „Russcoe Bogatstvo“ ?

Dacă Voroșilov... dar destul ! Noi, evident, nu putem concura cu o revistă legală, care debitează lunar minciuni despre marxismul „ortodox“, vorbind despre el ca despre un mort.

* Vezi broșura „Zur Wohnungsfrage“. Zürich, 1887 („Cu privire la problema locuințelor“. Zürich, 1887. — *Nota Trad.*), care cuprinde o reproducere a articolelor îndreptate împotriva lui Mühlberger apărute în 1872 și o introducere datată 10 Ianuarie 1887. Pasajul citat se află pe pag. 56⁶⁰.

V

„PROSPERAREA MICILOR GOSPODĂRII ÎNAINȚATE
DE ASTAZI“. EXEMPLUL BADEN-ULUI *

— Detalizare, detalizare! — exclamă d-l Bulgacov în revista „Nacealo“ (nr. 1, pag. 7 și 13), și această lozincă este repetată de sute de ori și în sute de feluri de toți „criticii“.

Bine, domnilor, să ne apucăm de detalizare.

Când voi ați folosit această lozincă împotriva lui Kautsky, acest lucru era cu totul lipsit de sens, pentru că principala sarcină a unei cercetări științifice a problemei agrare, îmbâcsită cu un număr infinit de amănunte fără legătură, consta tocmai în crearea unui tablou general al întregii orânduiri agrare contemporane în dezvoltarea ei. Lozincă voastră nu făcea decât să ascundă lipsa voastră de principialitate științifică, teama voastră oportunistă de orice concepție despre lume încheșată și aprofundată. Și dacă n'ați fi avut o atitudine voroșilovistă față de cartea lui Kautsky, ați fi putut să scoateți din ea o sumedenie de indicații cu privire la felul în care trebuie folosite datele detaliate, cum trebuie ele prelucrate. Iar faptul că voi nu știți să folosiți aceste date detaliate, aceasta o vom dovedi imediat pe baza unei serii întregi de exemple *alese chiar de voi înșivă*.

În articolul său „Barbarii țărani“, îndreptat împotriva lui Kautsky și publicat în revista domnilor voroșilovi, „Sozialistische (??) Monatshefte“ (III Jahrg., 1899, Heft 2), E. David s'a referit cu o deosebită satisfacție la „una dintre cele mai substanțiale și interesante monografii“ asupra gospodăriei țărănești apărută în ultimul timp, și anume la cartea lui Moritz Hecht: „Drei Dörfer der badischen Hard“ (Lpz. 1895) **. Hertz s'a folosit de această referire, a repetat după David câteva cifre din această „splendidă lucrare“ (S. 68, traducerea rusă 164) și „a recomandat în mod in-

* Capitolele V—IX au fost publicate în revista „Obrazovanie“, cu următoarea notă din partea autorului: „Prezentele studii au fost scrise în 1901. Prima parte a acestora a fost publicată în broșură anul trecut la Odesa (editura „Burevestnic“). A doua parte a lor se publică pentru prima oară. Fiecare studiu reprezintă un tot mai mult sau mai puțin de sine stătător. Tema lor comună este analiza criticii îndreptată împotriva marxismului în publicistica rusă“. — *Nota Red.*

** — „Trei sale din Hard-ul Baden“, Leipzig, 1895. — *Nota Trad.*

sistent" (S. 69, traducerea rusă 188) să fie citită fie în original, fie în extrasele lui David. D-l Cernov s'a grăbit, în „Russcoe Bogatstvo“, să repete și pe David, și pe Hertz, opunând lui Kautsky „tabloul luminos al înfloririi micilor gospodării moderne înaintate“ (nr. 8, 206—209) prezentat de Hecht.

Să ne adresăm lui Hecht.

Hecht descrie trei sate din regiunea Baden, aflate la o distanță de 4 — 14 kilometri de Karlsruhe: Hagsfeld, Blankenloch și Friedrichsthal. Cu toate dimensiunile mici ale terenurilor, 1 — 3 hectare de fiecare gospodărie, țărani trăiesc o viață foarte înstărită și civilizată, strângând de pe pământ recolte extrem de bogate. David (iar după el, și Cernov) compară aceste recolte cu recoltele medii pe întreaga Germanie (în chintale la 1 ha.: la cartofi 150 — 160 și 87,8, la secară și grâu 20 — 23 și 10 — 13, la fân 50 — 60 și 28,6) și exclamă: ei?! Iată cum arată „micii țărani înapoiți“! În primul rând, vom răspunde noi, întrucât aici nu se face nicio comparație între o gospodărie mică și una mare care să se fi aflat în condiții egale, este ridicol a se considera aceasta ca un argument împotriva lui Kautsky. Și mai ridicol este atunci când același d. Cernov care la pag. 229 din „Russcoe Bogatstvo“ nr. 8 afirmă că în „concepția rudimentară a lui Kautsky“ (cu privire la exploatarea agronomică a satului de către oraș) „laturile tenebroase ale capitalismului sunt chiar exagerate“ — citează la pag. 209, *împotriva* lui Kautsky, tocmai un exemplu în care această piedică capitalistă în calea progresului agriculturii este *înlăturată* datorită faptului că satele alese de el sunt situate în preajma orașelor. În timp ce majoritatea uriașă a populației sătești pierde o enormă cantitate de îngrășăminte naturale din cauza depopulării satelor provocate de capitalism, precum și din cauza concentrării populației în orașe, — o minoritate infimă de țărani din preajma orașelor se bucură, datorită situației lor, de avantaje deosebite și se îmbogățește pe seama mizeriei masei. Nu este de mirare că recoltele din satele descrise sunt atât de bogate dacă acestea achiziționează anual bălegar în valoare de 41.000 de mărci din grajdurile militare ale celor 3 orașe de garnizoană vecine (Karlsruhe, Bruchsal și Durlach) și must de grajd dela întreprinderile de vidanjare (Hecht, S. 65), pe când îngrășăminte chimice se cumpără

numai în valoare de 7.000 de mărci *. A combate superioritatea tehnică a marii gospodării prin exemplul unor mici gospodării aflate în asemenea condiții nu înseamnă decât a-ți dovedi neputința. În al doilea rând, în ce măsură avem de-a face în realitate în acest exemplu cu „adevărații mici țărani”, echte und rechte Kleinbauern, cum spune David și cum repetă după el Hertz și Cernov? Totodată ei se referă numai la proporțiile proprietății funciare, dând la iveală tocmai nepriceperea de a folosi datele detaliate. Pentru țăranul din preajma orașului, după cum știe oricine, o desiatină de pământ face tot atât cât 10 desiatine pentru țăranii din fundul provinciei; de altfel și *tipul* gospodăriei din vecinătatea orașului se schimbă în mod radical. De pildă, prețul pământului în satul cu cel mai puțin pământ și în acelaș timp cel mai bogat dintre aceste sate din apropierea capitalei, Friedrichsthal, este de 9.000—10.000 de mărci, *de cinci ori* mai mare decât prețul mediu dela Baden (1938 de mărci) și *de vreo douăzeci de ori* mai mare decât prețul pământului în localitățile îndepărtate din Prusia Orientală. Prin urmare, după proporțiile producției (singurul indiciu exact al proporțiilor gospodăriei), aceștia nu sunt deloc „mici” țărani. Cât despre *tipul* gospodăriei lor, constatăm aici un grad remarcabil de înalt de dezvoltare a gospodăriei *bănești* și de *specializare* a agriculturii, deosebit de subliniate de Hecht. Se seamănă tutun (45% din suprafață în Friedrichsthal), cartofi de soi (folosiți parte pentru semințe, parte pentru bucătăria „domnilor de seamă” — Hecht, 17 — în Karlsruhe), vând în capitală lapte și unt, porci și porci, iar ei înșiși cumpără atât cereale, cât și fân. Agricultură a căpătat aici pe deplin un caracter comercial, și țăranul din preajma capitalei este un *mic-burghez* de cea mai pură speță, astfel că, dacă d-l Cernov ar fi cercetat într’adevăr datele detaliate la care se referă, după informațiile altora, poate că s’ar fi apropiat întrucâtva de înțele-

* În treacăt fie spus, d-l Cernov asigură pe cילותii revistei „Russcoe Bogatstvo” că în aceste sate nu există „nicio diferențiere cât de cât vizibilă” în ceea ce privește mărimea proprietății. Dar dacă în gura sa revendicarea detalizării nu ar fi fost o frază lipsită de conținut, el n’ar fi putut uita că pentru acești țărani din preajma orașelor cantitatea de pământ are o însemnătate cu mult mai mică decât cantitatea de îngrășăminte. Iar în această privință diferențierea este foarte vizibilă. Cele mai bogate recolte și cei mai bogați țărani se află în satul Friedrichsthal, deși acesta are cel mai puțin pământ; dar din cele 48.000 de mărci care se cheltuiesc pentru îngrășăminte, acestuia îi revin 28.000 de mărci, ceea ce la 258 ha. de pământ înseamnă 108 mărci la 1 ha. Hagsfeld cheltuiește numai câte 30 de mărci la hectar (12.000 : 397 ha.), iar Blanckenloch numai câte 11 mărci (8.000 : 736 ha.).

gerea categoriei atât de complicate pentru el a „mic-burghezismului“ (vezi „Russcoe Bogatstvo“ nr. 7, pag. 163) țăranului. Este foarte curios faptul că Hertz și d-l Cernov, declarându-se incapabili de a înțelege cum se face că țăranul îndeplinește funcții de întreprinzător, cum de este el în stare să figureze când ca muncitor, când ca întreprinzător, se referă la o cercetare amănunțită, al cărei autor spune de-a-dreptul: „Țăranul din secolul al XVIII-lea, cu ale lui 8—10 hectare de pământ, era țăran“ („era țăran“, d-le Cernov!) „și om al muncii fizice; țăranul cu gospodărie pitică din secolul al XIX-lea, cu ale lui 1—2 hectare, este om al muncii intelectuale, întreprinzător, negustor“ (Hecht, S. 69, vezi pag. 12: „gospodarul rural s'a transformat în *negustor* și *întreprinzător*“. Subliniat de Hecht). Oare nu în mod voroșilovist l-au „făcut praf“ Hertz și d-l Cernov pe Kautsky pentru faptul că acesta a confundat pe țăran cu un întreprinzător?

Cea mai pregnantă caracteristică a „întreprinzătorului“ este folosirea muncii salariate. Și este caracteristic în cel mai înalt grad faptul că niciunul dintre quasi-socialiștii care s'au referit la lucrarea lui Hecht *nu au suflat niciun cuvânt* cu privire la acest lucru. Hecht însuși — cel mai tipic Kleinbürger *, cu cea mai conformistă orientare, care se extaziază în fața faptului că țăranii sunt religioși, precum și în fața „grijii mișcătoare“ pe care o manifestă față de ei autoritățile marelui duce, în general, și în fața unei astfel de măsuri „importante“ ca organizarea de cursuri culinare, în special, — se străduiește, firește, să mușamalizeze aceste fapte, să demonstreze că nici între bogați și săraci, nici între țăran și muncitorul agricol, nici între țăran și muncitorul de fabrică nu există nicio „prăpastie socială“. „Categorია *zilerilor* agricoli nu există — scrie Hecht —. Majoritatea țăranilor sunt în stare să-și lucreze ei singuri, cu ajutorul familiei, lotul de pământ; numai un număr mic de persoane din aceste trei sate au nevoie de brațe de muncă străine, la vremea secerișului sau pentru treierat; asemenea familii «chiamă în ajutor» („bitten“), după expresia locală, bărbați sau femei, cunoscuți ai lor (care nici nu se gândesc să se numească „zileri“) (31). Că din numărul total al gospodarilor din cele trei sate numai

* — mic-burghez. — Nota Trad.

puțini angajează zileri, nu este de mirare, deoarece foarte mulți „gospodari” sunt, după cum vom vedea, muncitori de fabrică. Dar câți anume dintre cei care se ocupă numai cu agricultura recurg în mod special la munca salariată, Hecht nu pomeniște nimic, preferând să umple dizertația sa de candidat (de doctorat, în limba germană), consacrată numai celor trei sate (Hecht însuși este originar din unul dintre aceste trei sate), nu cu date statistice precise cu privire la diferitele categorii de țărani, ci cu raționamente cu privire la rolul de înaltă valoare morală al hărniciei și spiritului de economie. (Cu toate acestea, sau poate tocmai din cauza aceasta, Hertz și David ridică atâta în slăvi lucrarea lui Hecht.) Aflăm numai că cel mai scăzut salariu de ziler este în satul cel mai bogat și mai pur agricol — Friedrichsthal, care este situat la cea mai mare distanță de Karlsruhe (14 km.). La Friedrichsthal un ziler primește 2 mărci, cu întreținerea sa, la Hagsfeld (situat la 4 km. de Karlsruhe și populat cu muncitori de fabrică) — 3 mărci. Iată una dintre condițiile „propășirii” „adevăraților mici țărani”, care încântă atâta pe critici. În aceste trei sate — ne face cunoscut Hecht — „între domni și *servitori* (Gesinde = și *servitori* și muncitori agricoli) există relații încă cu totul patriarhale. «Domnul», adică țăranul cu 3—4 ha., «tutuește» pe muncitorul agricol și pe muncitoarea agricolă, le zice pur și simplu pe nume, iar ei îi zic țăranului «nene» (Vetter), iar soției lui «mătușe» (Base), adresându-li-se cu «dumneata»... Muncitorii agricoli stau la masă cu familia și sunt socotiți ca membri ai ei” (S. 93). Cu privire la însemnătatea muncii salariate în cultivarea tutunului, care are o atât de largă dezvoltare în această regiune și care necesită un număr deosebit de mare de brațe de muncă, „substanțialul” Hecht păstrează tăcere, dar, dat fiind că el tot a spus măcar câteva cuvinte despre munca salariată, chiar și acest burghez conformist trebuie să fie considerat superior voroșilovilor socialismului „critic” în cece privește priceperea de „a detaliza” cercetarea.

În al treilea rând. S’au făcut referiri la studiul lui Hecht pentru a infirma faptul muncii excesive și al subalimentării în rândurile țăranimii. Și aici, însă, după cât se vede, criticii au preferat să *treacă sub tăcere* faptele de felul celor *relevate* la Hecht. De ajutor le-a fost noțiunea de țăran „mijlociu”, care constituie un mijloc foarte răspândit

pentru înfrumusețarea „țărănimii“ atât la narodnicii ruși, cât și la economiștii burghezi din Europa occidentală. „In general“ țărănimea din aceste trei sate este foarte înstărită, dar chiar din cea mai nesubstanțială monografie a lui Hecht rezultă limpede că în această privință trebuie să se facă deosebire între trei mari grupuri. Circa un sfert (sau 30%) dintre gospodari (majoritatea din Friedrichsthal și câțiva din Blankenloch) sunt mic-burghezi înstăriți, care s'au îmbogățit datorită poziției în apropierea capitalei, care au o rentabilă gospodărie bazată pe exploatarea vitelor de lapte (vând 10—20 litri de lapte pe zi) și care cultivă tutun (un exemplu: 1,05 ha. cultivat cu tutun aduce un venit global de 1.825 de mărci), care îngrașă porci pentru vânzare (la Friedrichsthal sunt 1.140 de locuitori, dintre care 497 țin porci, la Blankenloch, la 1.684 de locuitori revin 445 care țin porci, la Hagsfeld la 1.273—220) etc. În rândurile acestei minorități (singura pentru care, în fond, sunt valabile în întregime indiciile de „propășire“ care entuziasmează pe critici) folosirea muncii salariate este incontestabil un fenomen destul de frecvent. În grupa următoare, căreia îi aparține majoritatea gospodarilor din Blankenloch, nivelul stării materiale este considerabil mai scăzut; se folosesc îngrășăminte mai puține, recoltele sunt mai puțin bogate, vitele mai puține (la Friedrichsthal există în total, socotite în vite mari, 599 de capete la 258 ha., la Blankenloch — 842 la 736 ha., la Hagsfeld — 324 la 397 ha.), în case „camerele curate“ sunt mai rare, carne nu se mai mănâncă nici pe departe în fiecare zi, iar la multe familii se observă fenomenul (foarte cunoscut nouă, Rușilor) că, din nevoie de bani, acestea vând toamna cereale, iar primăvara cumpără din nou*. Centrul de greutate pentru această grupă se strămută permanent *dela agricultură spre industrie*, și 103 țărani din Blankenloch lucrează în Karlsruhe ca muncitori de fabrică. Aceștia, laolaltă cu aproape întreaga populație din Hagsfeld, formează cea de a treia grupă (40 — 50% din totalul gospodăriilor). Aici agricul-

* Intre altele, Hecht explică înapoierea economică a Blankenloch-ului prin predominarea economiei naturale și prin *existența obștei*, datorită căreia, oricărui care a împlinit 32 de ani îi este asigurat un petec de pământ (36 de ari — Almendgut), „fie că e leneș sau harnic, că face sau nu economii“ (S. 30). Dar Hecht este totuși împotriva împărțirii pământurilor aparținând obștei: aceasta, spune el, este un fel de instituție de asistență socială (Altersversorgung) pentru muncitorii de fabrică înaintați în vârstă, al căror număr crește la Blankenloch.

tura constituie o ocupație auxiliară, căreia își consacră timpul mai ales femeile. Și deși nivelul de trai este mai ridicat decât la Blankenloch (datorită influenței capitalei), nevoia se face deja puternic simțită. Oamenii vând laptele, iar pentru ei cumpără „margarină, care e mai ieftină” (24). Sporește rapid numărul caprelor : dela 9 în 1855. la 93 în 1893. „Această sporire — scrie Hecht — poate fi explicată numai prin dispariția gospodăriilor țărănești propriu zise și prin descompunerea (Auflösung) păturii țărănești într’o pătură de muncitori de fabrică sătești cu o proprietate funciară foarte fărâmițată” (27). În paranteză fie spus, și în întreaga Germanie între 1882 și 1895 numărul caprelor a crescut în proporții uriașe : dela 2.400.000 la 3.100.000, ceea ce arată clar reversul aceluși progres al „țărănimii robuste” căruia îi înalță atâtea osanale d-nii bulgacovi și „criticii”-socialiști mic-burghezi. Majoritatea muncitorilor merg pe jos 3,5 km. până la fabrică în oraș, temându-se să cheltuiască fie și o marcă (48 de copeici) pe săptămână pentru biletul de tren. Circa 150 de muncitori din cei 300 din Hagsfeld găsesc chiar că pentru ei este scumpă și masa la „cantina populară” cu 40—50 pfenigi, și primesc mâncare de acasă. „Bietele femei — ne spune Hecht — la ora 11 fix pun mâncarea în sufertașe și o duc la fabrică” (79). În ceea ce privește muncitoarele, ele lucrează în fabrică tot câte 10 ore și primesc pentru aceasta în total 1,10 — 1,50 mărci (bărbații — 2,50 — 2,70 mărci), iar la salarizarea cu bucata 1,70 — 2 mărci. „Unele muncitoare se străduiesc să-și sporească câștigul mizer prin ocupații auxiliare ; la Blankenloch 4 fete lucrează la Karlsruhe la fabrica de hârtie și iau hârtie acasă pentru ca seara să confecționeze din ea carnete de hârtie ; într’o seară, între orele 8 și 11 (sic !), fac circa 300 de pungi, muncă pentru care primesc 45 — 50 de pfenigi, supliment la micul câștig zilnic care le servește pentru acoperirea cheltuelilor de transport pe cale ferată. La Hagsfeld, unele femei, care înainte de a se căsători au lucrat în fabrici, au un mic câștig auxiliar, poleind în serile de iarnă articole de argint” (36). „Muncitorul din Hagsfeld — se înduioșează Hecht — duce o viață așezată, nu în virtutea unei legi imperiale, ci datorită propriei sale energii, are o căsuță pe care nu trebuie s’o împartă cu oameni străini, are un mic petec de pământ ; dar ceea ce este cu mult mai

important decât această proprietate efectivă, este conștiința că toate acestea au fost dobândite prin propria lui hărnicie. Muncitorul din Hagsfeld este și muncitor de fabrică, și țaran în acelaș timp. Cel care nu are pământ arendează o parcelă cât de mică pentru a-și spori venitul prin *utilizarea orelor libere*. Dacă vara munca în fabrică începe «abia» („abia“!) la orele 7, muncitorul se scoală la 4, pentru a mușuroi cartofii de pe ogorul său sau pentru a da hrană la vite. Sau dacă seara ajunge acasă la orele 7, ce-ar putea el să facă îndeosebi în timpul verii? Și iată că el mai muncește 1 oră — 1½ oră pe ogorul său: doar el nu are nevoie de o rentă ridicată de pe pământul lui, — el nu vrea decât să-și folosească pe deplin (sic!) forța de muncă“... Și Hecht mai spune încă multe asemenea dulcegării, încheindu-și cartea cu cuvintele: „Țăranul cu gospodărie pitică și muncitorul de fabrică — amândoi (sic!) s’au ridicat la nivelul categoriei mijlocii, și aceasta nu datorită unor măsuri artificiale, de constrângere, ci datorită propriei lor hărnicii, propriei lor energii, a cultivării în ei a unei morale superioare“*.

„Aceste trei sate din Hard-ul Baden reprezintă acum o singură mare și largă categorie mijlocie“ (subliniat de Hecht).

Că Hecht scrie astfel de lucruri nu-i de mirare, deoarece el este cel mai de duzină apologet burghez. Dar ce nume merită oamenii care mistifică pe alții denumindu-se socialiști și care înfrumusețează realitatea cu și mai multă râvnă decât orice Hecht, prezentând propășirea minorității burgheze drept progres general și cocoloșind proletarizarea majorității prin vechea sperietoare a „îmbinării agriculturii cu industria“?

---

* Hecht mai vorbește foarte, foarte mult despre această „morală superioară“, entuziasmându-se nu mai puțin decât d-l Bulgacov în fața „politicii lucide de căsătorii“, a „hărniciei perseverente“, a „spiritului de economie“ și de „moderație“, citând chiar un „cunoscut proverb țărănesc“: „Man sleht nicht auf die Goschen (d.h. Mund), sondern auf die Groschen“. În traducere liberă: „căutăm să ne pice nu atât în gură, cât în buzunar“. Propunem cititorului să confrunte acest proverb cu „învățătura“ profesorului Bulgacov din Chiev, după care gospodăria țărănească (ca una care nu are nevoie nici de rentă, nici de profit) este „pentru societate (sic!) cea mai avantajoasă organizare a agriculturii“ (Bulg., I, 154).

VI

PRODUCTIVITATEA MICII GOSPODĂRII
ȘI A CELEI MARI. UN EXEMPLU DIN PRUSIA
ORIENTALĂ

Din îndepărtata Germanie de Sud să ne mutăm, pentru variație, mai aproape de Rusia, în Prusia Orientală. Cu privire la această regiune avem un studiu *de detaliu* instructiv în cel mai înalt grad, de care d-l Bulgacov, care cere detalizare, n'a știut să se folosească. „Compararea datelor cu privire la productivitatea reală a gospodăriei mari și a celei mici — scrie d-l Bulgacov — nu poate rezolva problema avantajelor lor tehnice, pentru că gospodăriile comparate se pot afla în condiții economice diferite. Lucrul cel mai important pe care îl pot da asemenea date este confirmarea faptică a concluziei negative că marea producție nu are avantaje tehnice față de cea mică nu numai în teorie, dar, în anumite condiții, și în realitate. În literatura economică au fost făcute multe comparații de acest fel, în orice caz destule pentru a submina în cititorul neprevenit și liber de prejudecăți credința în superioritatea mării producții în general“ (I, 57 — 58). Și în notă sunt citate 2 exemple. Primul este aceeași lucrare a lui Auhagen, care compara numai 2 gospodării — una de 4,6 și alta de 26,5 ha. — din Hanovra, și pe care au citat-o atât Kautsky în „Agrarfrage“ (S. 111), cât și Hertz (S. 69, traducerea rusă 166). În acest caz micii gospodării îi revin recolte mai bogate, și Auhagen a stabilit că rentabilitatea ei este superioară mării gospodării, dar Kautsky a demonstrat deja că această rentabilitate superioară rezultă din *subconsum*. Hertz a încercat să desmintă acest lucru, dar cu acelaș succes pe care-l are de obicei; și deoarece Hertz este în prezent tradus în limba rusă, iar răspunsul lui Kautsky către Hertz nu este cunoscut în Rusia, vom arăta în două cuvinte conținutul acestui răspuns (din articolul citat mai sus din „Neue Zeit“). Hertz, ca de obicei, a denaturat argumentul lui Kautsky, care s'ar fi referit, chipurile, numai la faptul că proprietarul mării gospodării își întreține fiul la liceu. În realitate, însă, Kautsky a ilustrat prin aceasta numai nivelul de trai, și dacă Hertz ar fi reprodus *întregul buget* al familiilor comparate (ambele sunt compuse din 5 persoane), ar fi obținut cifrele: pentru mica gospodărie 1.158,40

de mărci, pentru cea mare — 2.739,25. În condițiile unui nivel de trai *identic* cu nivelul mării gospodării, mica gospodărie s'ar fi dovedit *mai puțin* rentabilă; după calculul lui Auhagen, venitul micii gospodării = 1.806 mărci, adică 5,45% față de capital (33.651 de mărci), iar al celei mari — 2.720 de mărci — 1,82% față de capital (149.559 de mărci). Scădeți din venitul micii gospodării ceea ce ar fi trebuit să fie consumat, și el va rămâne de 258 de mărci — 0,80% ! Și aceasta în condițiile cheltuirii unei cantități de muncă neproportional de mari: în mica gospodărie 3 lucrători la 4,6 ha., adică câte un lucrător la 1,5 ha., în marea gospodărie — 11 (vezi Hertz, S. 75, traducerea rusă 179) la 26,5 ha, adică câte 1 lucrător la 2,4 ha. Nu mai vorbim de împrejurarea, pe drept cuvânt ridiculizată de Kautsky, că pretinsul socialist Hertz compară munca copiilor țărânului contemporan cu strângerea spicelor de către Ruht.⁶¹ Cât privește pe d-l Bulgacov, el s'a mărginit numai la a comunica date cu privire la producția la hectar și *nu a suflat* un cuvânt despre nivelul de trai al proprietarului micii gospodării și al celei mari.

„Un alt exemplu — continuă adeptul nostru al detali-zării — îl găsim în ultimul studiu al lui *Karl Klawki*: «Ueber Konkurrenzfähigkeit des landwirtschaftlichen Kleinbetriebs» (în „Thiel's Landwirtschaftliche Jahrbücher“, 1899, Heft 3—4) *. Comparația lui se referă la Prusia Orientală. Autorul compară câte 4 gospodării — de proporții mari, mijlocii și mici. O particularitate a acestei comparații constă în faptul că, în primul rând, veniturile și cheltuelile sunt exprimate în bani, iar în al doilea rând că autorul socotește în bani și trece la cheltueli valoarea forței de muncă în mica gospodărie, unde aceasta nu se cumpără; pentru scopul nostru, acest procedeu nu prea este just“ (sic! D-l Bulgacov uită să adauge că Klawki socotește în bani valoarea muncii în *toate* gospodăriile, evaluând din capul locului mai ieftin munca în mica gospodărie!); „to-tuși avem“... Urmează un tabel, din care acum reproducem numai concluzia: venitul net mijlociu de pe 1 morgen (= 1/4 hectar) în marea gospodărie este de 10 mărci, în cea mijlocie — de 18, în cea mică — de 12. „Aici — con-chide d-l Bulgacov — gospodăria mijlocie se deosebește

* Karl Klawki: „Despre capacitatea de concurență a micii producții agricole“ (în „Anuarele agricole Thiel“, 1899, partea 3—4). — *Nota Trad.*

prin cea mai mare rentabilitate, după care urmează gospodăria mică și după aceasta cea mare, care este așa dar în urma celorlalte”.

Am reprodus în mod intenționat în întregime tot ce spune d-l Bulgacov despre comparația dintre gospodăriile mari și cele mici. Acum să vedem ce urmărește să demonstreze interesanta lucrare a lui Klawki, care descrie, de-a lungul a 120 de pagini, 12 gospodării tipice aflate în condiții identice. Să reproducem mai întâi datele generale cu privire la gospodării, limitându-ne, totodată, pentru economie de spațiu și pentru ca concluziile să aibă un caracter mai concret, la datele *medii* cu privire la gospodăria mare, mijlocie și mică (întinderea mijlocie = 358; 50 și 5 hectare).

Gospodării	Revine la 1 morgen (1/4 hectar) în mărci :												Cheltuielile care revin la 1 produs în valoare de o sută de mărci *		La 100 de morgeni	
	Total venit			Venit din vânzarea produselor			Consumarea în propria gosp. a produselor			TOTAL						
	Din agricultură	Din creșterea vitelor	Total	Agriculturii	Creșterii vitelor	Total	Agriculturii	Creșterii vitelor	Total	Venit	Cheltueli	Profit net	a	b	Zile de muncă salariate	Total zile de muncă
Mare . . .	17	16	33	11	14	25	6	2	8	33	23	10	65	70	887	887
Mijlocie . .	18	27	45	12	17	29	6	10	16	45	27	18	35	60	744	924
Mică . . .	23	41	64	9	27	36	14	14	28	64	52	12	8	80	-	-

S'ar părea că *toate* concluziile d-lui Bulgacov sunt confirmate pe-de-a'ntregul de lucrarea lui Klawki : odată cu micșorarea proporțiilor gospodăriei, sporește și venitul global și chiar venitul provenit din vânzarea produselor care revine la 1 morgen ! Să ne închipuim că folosim procedeele pe care le folosește Klawki — și aceste procedee sunt foarte răspândite și, în liniile lor generale, comune tuturor economiștilor burghezi și mic-burghezi, — în toate cazurile sau

* a = dacă nu socotim în bani valoarea forței de muncă a gospodarului și a familiei lui ; b = dacă o socotim în bani.

aproape în toate se obține superioritatea micii agriculturi. Deaceia *întreaga esență a problemei*, esență pe care voroșilovii n'au observat-o cătuși de puțin, constă *în analiza acestor procedee*, fapt pentru care cercetarea parțială a lui Klawki prezintă un imens interes general.

Să începem cu recoltele. Se constată că în mod regulat recoltele uriașei majorități a plantelor cerealiere sunt într'o măsură considerabilă mai mici în gospodăriile mici decât în cele mari. Se strânge (în chintale la morgen) grâu : 8,7 — 7,3 — 6,4 ; seară : 9,9 — 8,7 — 7,7 ; orz : 9,4 — 7,1 — 6,5 ; ovăz : 8,5 — 8,7 — 8,0 ; mazăre : 8,0 — 7,7 — 9,2 * ; cartofi : 63 — 55 — 42 ; sfeclă furajeră : 190 — 156 — 117. Numai în, din care gospodăriile mari nu seamănă deloc, gospodăriile mici (3 din 4) culeg mai mult decât cele mijlocii (2 din 4), și anume 6,2 „Stein“ (= 18¹/₂ pfunturi) față de 5,5.

De ce depinde, așa dar, faptul că în gospodăriile mari producția la hectar este mai ridicată ? Klawki atribue o însemnătate hotărîtoare următoarelor patru cauze : 1) la micii gospodari aproape că nu există drenaj, iar când există, gospodarii înșiși așează țevile, și le așează prost ; 2) micii gospodari nu ară suficient de adânc — caili sunt slabi ; 3) în majoritatea cazurilor vitele cornute ale micilor gospodari nu au suficient nutreț ; 4) la micii gospodari producția de bălegar este mai slabă : paietele grânelor lor sunt mai scurte, iar cea mai mare parte a paietei este folosită pentru nutrețul vitelor (adică, iarăși înrăutățirea calității nutrețului), pentru așternutul vitelor întrebuițându-se mai puțin paiete.

Așa dar, la micii gospodari vitele sunt mai slabe, de calitate mai proastă și mai prost întreținute. Această împrejurare ne explică fenomenul ciudat și care sare cel mai mult în ochi că în gospodăriile mari, deși producția la hectar este mai bogată, venitul provenit din agricultură de pe 1 morgen este, după calculul lui Klawki, mai mic decât în gospodăriile mijlocii și mici. Problema constă în aceea că Klawki *exceptează nutrețul vitelor*, omițând să-l socotească atât la venituri, cât și la cheltueli. Așa dar, se echivalează în mod artificial și fals ceva care în realitate creează o diferență esențială între gospodăriile mari și cele mici și o

* Se seamănă numai în două gospodării din 4 ; în gospodăria mare și în cea mijlocie — câte trei gospodării din 4 seamănă mazăre.

diferență care nu este în favoarea celor din urmă. Calculând în felul acesta, marea gospodărie se dovedește a fi mai puțin rentabilă, *pentru că* ea ocupă o mai mare parte din suprafața arabilă cu producția de nutreț pentru vite (deși pe unitatea de suprafață ea întreține un număr de vite mult mai redus decât gospodăria mică), în timp ce mica gospodărie „o scoate la capăt” folosind ca nutreț paie. „Superioritatea” micii agriculturi constă, prin urmare, în aceea că ea *tratează cu rapacitate* și pământul (îngrășăminte mai proaste), și *vitele* (nutreț mai prost). Se înțelege dela sine că o asemenea comparație a rentabilității diferitelor gospodării este lipsită de orice însemnătate științifică *.

Apoi, dintre cauzele care fac ca în marile gospodării recolta medie la hectar să fie mai bogată, trebuie menționat faptul că ele folosesc mai des (și, după cât se pare, chiar aproape în mod exclusiv) tratarea cu marnă a solului, folosesc mai multe îngrășăminte chimice (cheltuiala pe 1 morgen 0,81 mărci — 0,38 — 0,43) și Kraftfuttermittel ** (în gospodăriile mari — 2 mărci pe morgen, în celelalte — zero). „Gospodăriile noastre țărănești — spune Klawki, incluzând și gospodăriile mijlocii în gospodăriile țărănești mari — nu cheltuiesc nimic pentru Kraftfuttermittel. Ele cedează cu greu progresului și se sgârcesc în mod deosebit la cheltueli în numerar” (461). Gospodăriile mari au un nivel mai ridicat și în ceea ce privește sistemul de cultură a câmpului: alternarea culturilor ameliorată se practică în toate cele 4 gospodării mari, în 3 dintre cele mijlocii (în 1 — vechiul asolament trienal) și numai într-o singură gospodărie mică (în celelalte 3 — asolament trienal). În sfârșit, marile gospodării dispun și de mașini într-un număr mult mai mare. E adevărat că Klawki însuși este de părere că mașinile nu au o însemnătate prea mare. Noi însă nu ne vom mărgini la „părerea” lui, ci vom lua extrase din date. Mașinile din următoarele opt categorii: batoze cu aburi, batoze cu cai, mașini pentru curățarea se-

* Trebuie să relevăm că o asemenea falsă echivalare a unor mărimi vădit neegale din gospodăria mică și din cea mare se întâlnește nu numai în diferitele monografii, dar și în datele cuprinzătoare ale statisticii agrare. Atât statistica franceză, cât și cea germană operează cu greutatea vie „mijlocie”, cu prețul „mijlociu” al unei vite în diferitele gospodării. După acest procedeu, statistica germană stabilește chiar valoarea totală a tuturor vitelor în diferitele grupuri de gospodării (după mărimea suprafeței), făcându-se însă rezerva că presupunerea după care valoarea unei vite este identică în diferitele grupuri de gospodării „nu corespunde realității” (S. 35).

** — nutrețuri concentrate. — *Nota Trad.*

mințelor, trioare, semănătoare în rânduri, mașini pentru împărșiat bălegarul, greble cu cai și tăvălugurile sunt repartizate între gospodăriile descrise astfel: cele 4 gospodării mari au 29 (dintre care 1 cu aburi — o batoză), cele 4 gospodării mijlocii — 11 (niciuna cu aburi), cele 4 gospodării mici — 1 mașină (o batoză cu cai). Firește, nicio „păreră“ a niciunui admirator al gospodăriei țărănești nu poate să ne silească să credem că mașinile pentru curățarea semințelor, semănătoarele în rânduri, tăvălugurile etc. pot să nu exercite o influență asupra producției medii la hectar. În trecut fie spus, avem aici date cu privire la numărul mașinilor care se află în posesia cutăror gospodari, spre deosebire de numeroasele date ale statisticii germane, care a înregistrat numai cazurile de folosire a mașinilor, indiferent că sunt proprii sau străine. Evident că această înregistrare atenuează deasemenea precumpănirea mării gospodării și camuflează următoarele forme, descrise de Klawki, de „împrumutare“ a mașinilor: „Proprietarul mării gospodării împrumută bucuros micului gospodar tăvălugul său, grapele sale cu cai și mașina pentru curățarea semințelor, dacă acesta îi promite în schimb să-i furnizeze cosași în perioada când munca e în toi“ (443). Prin urmare, acel anumit număr de cazuri de folosire a mașinilor în mica gospodărie — cazuri care și fără aceasta, după cum am arătat, sunt extrem de rare — reprezintă o formă transformată de procurare a forței de muncă.

Mai departe. Un alt caz de falsă echivalare a unor mărimi vădit neegale îl constituie procedeul lui Klawki de a considera că prețul produsului la vânzare este identic în toate categoriile de gospodării. În locul unor cazuri reale de vânzare, autorul ia ca bază a calculelor sale o presupunere, al cărei caracter greșit îl subliniază el însuși. În cea mai mare parte țăranii desfac grânele pe loc, iar negustorii din orașele mici scad considerabil prețurile. „Din acest punct de vedere gospodăriile mari stau mai bine, deoarece ele pot trimite dintr'odată stocuri mari în orașul de capitală a provinciei. În felul acesta, ele obțin în mod obișnuit cu 20—30% mai mult pe chintal decât la vânzarea în orașele mici“ (373). Proprietarii de mari gospodării știu să-și evalueze mai bine grânele (451) și le vând cu cântarul, și nu cu banița, așa cum vând, în dezavantajul lor, țăranii. Tot după greutate vând proprietarii de mari gospodării și

vitele, în timp ce dela țărani se cumpără apreciindu-le pur și simplu din ochi. Proprietarii de mari gospodării stau mai bine și în ceea ce privește desfacerea produselor lactate, deoarece ei pot să trimită laptele la oraș și să obțină prețuri mai mari decât proprietarii de gospodării mijlocii, care prelucreează laptele, transformându-l în unt, și-l vând negustorilor. La rândul lor, la proprietarii de gospodării mijlocii untul este mai bun decât la proprietarii de gospodării mici (folosirea separatoarelor, prepararea zilnică etc.), cărora li se plătește cu 5—10 pfenigi mai puțin pe funt. Proprietarii de mici gospodării vând vitele îngrășate pentru vânzare mai devreme (când sunt mai puțin mature) decât proprietarii de gospodării mijlocii, deoarece nu le ajunge nutrețul (444). Toate aceste avantaje, care în complexul general al lucrurilor sunt departe de a nu prezenta importanță și de care proprietarul de mare gospodărie beneficiază ca vânzător pe piață, nu sunt luate în considerație de Klawki în monografia sa, după cum teoreticienii admiratori ai micii gospodării lasă la o parte acest *fact*, invocând *posibilitatea* unei îmbunătățiri a situației prin cooperatie. Nu dorim să confundăm realitatea capitalismului cu posibilitățile paradisului cooperatist mic-burghez; mai jos vom cita *fapte* din care se va vedea cine trage în realitate cele mai mari foloase din cooperatie.

Trebue relevat că Klawki „nu socotește“ în gospodăriile mici și mijlocii munca gospodarilor înșiși pentru drenarea solului, pentru reparații de tot felul („țărani muncesc ei înșiși“) etc. Socialistul numește acest „avantaj“ al țaranului cu gospodărie mică Ueberarbeit, muncă excesivă, muncă în plus, iar economistul burghez — una dintre laturile avantajoase („pentru *societate*“ !) ale gospodăriei țărănești. Trebue relevat că, după cum arată Klawki, în gospodăriile mijlocii muncitorii salariați primesc un salariu mai bun și hrană mai bună decât în gospodăriile mari, dar și muncesc mai intens: „exemplul“ stăpânului stimulează la „o mai mare hărnicie și meticulozitate“ (465). Care dintre acești doi stăpâni capitaliști, moșierul sau „fratele“ — țaran, stoarce din muncitor mai multă muncă pentru plata respectivă, Klawki nu încearcă să stabilească. Deaceia noi ne vom mărgini la a arăta că cheltuelile pentru asigurarea muncitorilor în caz de accident sau pentru bătrânețe constituie pentru proprietarul de gospodărie mare 0,29 mărci

pe morgen, pentru proprietarul de gospodărie mijlocie — 0,13 mărci (micul agricultor se bucură și aici de avantajul de a nu se asigura deloc, — firește, spre marea „avantaj al societății“ capitaliștilor și moșierilor), — și apoi ne vom referi la exemplul capitalismului agricol rus. Cititorul care cunoaște cartea lui Șahovschi „Ocupații agricole sezoniere“ își amintește, poate, următorul fapt caracteristic: țărani hutoreni și coloniștii germani (în Sud) angajează muncitori „pe alese“, le plătesc cu 15—20% mai mult decât marii proprietari care angajează forță de muncă, și storc dela ei cu 50% mai multă muncă. Acest lucru a fost spus de d-l Șahovschi în 1896, iar anul acesta citim, de pildă, în „Torgovo-Promâșlennaia Gazeta“ * următoarea știre din Cahovca: „...Țărani și hutoreni au plătit, după obicei, mai scump (decât li se plătea muncitorilor salariați pe moșii), deoarece ei caută muncitori mai buni și mai rezistenți“ (nr. 109, din 16 Mai 1901). Este foarte puțin probabil ca acest fenomen să fie specific numai Rusiei.

În tabelul reprodus mai sus cititorul a putut vedea două procedee de calcul: acela de a include și acela de a nu include valoarea forței de muncă a gospodarului. D-l Bulgacov consideră că procedeul includerii valorii „nu prea este just“. Se înțelege că un buget exact al cheltuelilor în natură și în bani atât ale gospodarilor, cât și ale muncitorilor agricoli ar fi mult mai just, dar din moment ce asemenea date nu există trebuie în mod inevitabil ca cheltuelile în bani ale unei familii să fie stabilite *cu aproximație*. Și iată, lucru extrem de interesant, *cum* face Klawki acest calcul aproximativ. Proprietarii de mari gospodării, firește, nu muncesc personal: ei au chiar administratori speciali, care în schimbul unei remunerații îndeplinesc întreaga muncă de conducere și supraveghere (din patru domenii, trei au administratori și unul nu; Klawki socotește că ar fi mai just ca acesta din urmă, care are o suprafață de 125 ha., să fie denumit domeniu țărănesc mare). Proprietarilor a două mari domenii Klawki le „socotește“ câte 2.000 de mărci pe an „pentru munci“ (care constau, de pildă, la primul domeniu, în faptul că odată pe lună proprietarul se deplasează pentru câteva zile din domeniul său principal spre a controla pe administrator). Proprietarului celor 125 ha. (primul avea 513 ha.)

* — Ziarul comerțului și industriei. — *Nota Trad.*

nu-i mai „socotește“ decât 1.900 de mărci pentru munca depusă de el însuși și de cei trei fii ai săi. Căci oare nu-i „firesc“ ca atunci când întinderea de pământ este mai mică „să o scoți la capăt“ cu un buget mai mic? Proprietarilor de gospodărie mijlocie Klawki le socotește numai câte 1.200—1.716 mărci pentru întreaga muncă depusă de soț și soție, iar în trei cazuri și de copii. Proprietarilor de gospodărie mici le socotește câte 800—1.000 de mărci pentru munca depusă de 4—5 (sic!) persoane, adică ceva mai mult (dacă e vorba de mai mult) decât primește un muncitor agricol, un instman, care împreună cu familia nu câștigă decât 800—900 de mărci. Așa dar, aici se face un mare pas înainte: la început erau echivalente mărimi vădit neegale, acum se declară că nivelul de trai *trebuie* să scadă mai mult în gospodăriile mici și mai puțin în gospodăriile mari. Bine, dar aceasta înseamnă a admite din capul locului faptul că capitalismul înrăutățește situația micului țăran, fapt care, chipurile, este desmințit de calculele cu privire la mărimea „profitului net“!

Și dacă, după cum *presupune* autorul, venitul bănesc scade odată cu scăderea proporțiilor gospodăriei, apoi reducerea consumului poate fi dovedită prin date concrete. Cantitatea produselor agricole consumate în cadrul gospodăriei reprezintă de fiecare persoană (socotind doi copii — un adult): la proprietarul de gospodărie mare — 227 de mărci (media din două cifre), la proprietarul de gospodărie mijlocie — 218 mărci (media din patru cifre), la proprietarul de gospodărie mică — 135 (sic!) mărci (media din patru cifre). În afară de aceasta, cu cât gospodăria este mai mare, cu atât se cumpără mai multe produse alimentare (S. 453). Klawki însuși a observat că aici *trebuie* să fie pusă problema acelei *Unterconsumption* (subconsumație), pe care d-l Bulgacov a negat-o și pe care aici el a preferat *să o treacă sub tăcere*, manifestându-se ca un apologet și mai mare decât Klawki. Iar Klawki se străduiește să atenueze acest fapt. „Noi nu putem afirma că ar exista o anumită subconsumație la proprietarii de gospodărie mici — spune el —, dar socotim acest lucru probabil în ceea ce privește mica gospodărie IV“ (97 de mărci de persoană). „Fapt este că țăranii cu gospodărie mică duc o viață foarte chibzuită (!) și vând mult din ceea ce rup, ca să spunem așa, dela gură“ (sich

sozusagen vom Munde absparen) *. Se face încercarea de a dovedi că acest fapt nu desminte „productivitatea” mai mare a micii gospodării: dacă consumul s’ar ridica până la 170 de mărci — sumă cu totul suficientă (pentru „fratele mai mic”, dar nu pentru capitalistul-agricultor, după cum vedem), — rezultă că ar trebui să se sporească consumul și să se reducă venitul obținut din vânzare cu 6—7 mărci la morgen. Făcând această scădere, obținem (vezi tabelul de mai sus) 29—30 de mărci, adică oricum mai mult decât în marea gospodărie. (S. 453). Dar dacă am ridica consumul nu până la această cifră luată după ochi (și încă luată mai mică, fiindcă „ajunge și atât”), ci până la 218 mărci (= realitatea din gospodăria mijlocie), vom vedea că venitul din vânzarea produselor va scădea în mica gospodărie la 20 de mărci pe morgen, față de 29 în gospodăria mijlocie și 25 în marea gospodărie. Adică: corectarea fie și numai a acesteia inexactități (din numeroasele inexactități arătate mai sus) din comparațiile făcute de Klawki ar spulbera orice „avantaj” al țaranului cu gospodărie mică.

Dar Klawki este inepuizabil în a găsi avantaje. Țăranii cu gospodărie mică „îmbină agricultura cu meșteșugurile”: trei țărani cu gospodărie mică (din 4) „muncesc sârguincios cu ziua, primind, în afară de plată, și hrană” (435). Dar deosebit de mari sunt avantajele micii agriculturi în timp de criză (lucru încă demult cunoscut cititorilor ruși din numeroasele exerciții narodniciste pe această temă reluate astăzi de d-nii cernovi): „În timp de criză agrară, dar și în orice altă perioadă, tocmai mica gospodărie va fi cea mai trainică, tocmai ea va fi în stare să desfacă relativ mai multe produse decât celelalte categorii de gospodării, printr’o reducere extremă a cheltuelilor casnice, reducere care trebuie, ce-i drept, să ducă la un oarecare subconsum” (481 — ultimele concluzii ale lui Klawki, compară S. 464). „Multe mici gospodării sunt constrânse, din păcate, la aceasta de

* Este interesant, de exemplu, faptul că venitul obținut din vânzarea laptelui și a untului este egal cu 7 mărci pe morgen în marea gospodărie, cu 3 în cea mijlocie și cu 7 în cea mică. Explicația constă în faptul că micii țărani în gospodăria lor „consumă foarte puțin unt și lapte integral.... iar mica gospodărie IV (în care valoarea produselor gospodăriei folosite pentru consumul propriu este egală cu numai 97 de mărci de persoană) nu consumă deloc” (450). Să compare cititorul cu acest fapt (de altfel, cunoscut demult de toată lumea, în afară de „critici”) magnificele raționamente ale lui Hertz (S. 113, traducerea rusă 270): „Dar oare țaranul nu primește nimic pe lapte?”. „Oare nu țaranul este cel care mănâncă porcul?” (hrănit cu lapte). Aceste maxime trebuie amintite cât mai des ca un model neîntrecut al celei mai vulgare idilizări a mizeriei.

cvantumul mare al dobânzilor la datorii. Dar în felul acesta — deși foarte greu —, ele capătă posibilitatea să reziste și să o ducă de azi pe mâine. Probabil că tocmai prin puternica reducere a consumului se explică, în primul rând, spori-rea micilor gospodării țărănești în localitatea noastră, spori-re pe care o constată statistica imperială”. Și Klawki repro-duce date cu privire la *Regierungsbezirk* * Königsberg, în care între 1882 și 1895 numărul gospodăriilor sub 2 hectare a crescut dela 56.000 la 79.000, al celor între 2 și 5 ha. — dela 12.000 la 14.000, iar al celor între 5 și 20 ha. — dela 16.000 la 19.000. E vorba de aceeași Prusie Orientală în care d-nii bulgacovi văd „înlăturarea” mării producții de către cea mică. Și acești domni care interpretează atât de superficial cifrele statisticii, care nu se ocupă de altceva decât de suprafețe, mai fac și zarvă pe tema „detalizării” ! Este pe deplin firesc faptul că Klawki consideră că „cea mai importantă sarcină a politicii agrare contemporane pen-tru rezolvarea problemei muncitorilor dela sate din Răsărit este aceea de a stimula așezarea celor mai activi muncitori, acordându-li-se acestora posibilitatea de a căpăta în pro-prietate, dacă nu în prima, măcar în a doua (sic !) generație, o bucată de pământ” (476). Nu-i nicio nenorocire dacă instmanii care își cumpără un petec de pământ din econo-miile lor „ajung în cea mai mare parte într’o situație mai grea din punct de vedere bănesc ; acest lucru îl știu chiar și ei, dar ceea ce îi atrage este situația mai liberă”, — astfel că întreaga sarcină a economiei burgheze (iar în momentul de față, după cât se pare, și a „criticilor”) este de a între-ține aceste iluzii în partea cea mai înapoiată a proletaria-tului.

Astfel studiul lui Klawki desminte în toate punctele pe d-l Bulgacov, care s’a referit la el. Acest studiu dovedește superioritatea tehnică a mării gospodării în agricultură, munca excesivă și subalimentația țăranului cu gospodărie mică, transformarea lui în muncitor agricol și în ziler pentru moșier, dovedește legătura care există între creșterea numă-rului micilor gospodării țărănești și creșterea mizeriei și a proletarizării. Două concluzii din acest studiu au o deose-bit de mare însemnătate principială. În primul rând, con-statăm concret care sunt piedicile existente în calea intro-

* — district administrativ. — *Nota Trad.*

ducerii mașinilor în agricultură : aceasta este infinita apăsare a micului agricultor, gata „să nu-și pună la socoteală” munca, și care face ca pentru capitalist munca manuală să fie mai ieftină decât cea bazată pe folosirea mașinilor. Cu toate afirmațiile d-lui Bulgacov, faptele demonstrează din plin *complecta analogie* dintre situația țaranului cu gospodărie mică din agricultură și a meșteșugarului din industrie în cadrul rânduelilor capitaliste. În pofida afirmațiilor d-lui Bulgacov, constatăm în agricultură o reducere pe o scară și mai largă a necesităților și o creștere și mai mare a intensității muncii, ca instrument în concurența cu marea producție. În al doilea rând, în privința diferitelor comparații cu privire la rentabilitatea micilor gospodării și a marilor gospodării în agricultură, trebuie să spunem odată pentru totdeauna că considerăm ca fiind absolut lipsite de valoare și vulgar-apologetice concluziile care ignoră următoarele trei împrejurări : 1) Cum se hrănește, cum trăiește și cum muncește *agricultorul* ? 2) Cum sunt întreținute și cum muncesc *vitele* ? 3) Cum este îngrășat *pământul* și cât de rațional este exploatat ? Mica agricultură se menține datorită unei exploatare prădălnice : irosirea muncii și a forțelor vitale ale agriculturii, irosirea forțelor și a calității vitelor, irosirea forțelor productive ale pământului, fapt pentru care orice cercetare care nu ia în considerație toate aceste împrejurări sub toate aspectele nu reprezintă decât o înșiruire de sofisme burgheze *.

Deaceea nu este de mirare că tocmai „teoria” muncii

---

* Leo Huschke, în lucrarea sa : „Landwirtschaftliche Reinertrags-Berechnungen bei Klein-, Mittel- und Grossbetriebe dargelegt an typischen Beispielen Mittelhüringens” (Jena, 1902, Gustav Fischer) (Leo Huschke : „Calcularea venitului net al producției agricole în gospodăriile mici, mijlocii și mari pe baza unor exemple tipice din Turingia Centrală”. Jena, 1902, Gustav Fischer. — *Nota Trad.*), arată în mod just că „este posibil ca numai prin micșorarea” valorii considerate a forței de muncă a micului agricultor să se obțină un rezultat care să dovedească superioritatea lui față de gospodăria mijlocie și cea mare și capacitatea lui de a concura cu ele (S. 126). Din păcate, autorul nu a dus până la capăt acest raționament, din care cauză nu a citat în cartea sa date sistematice cu privire la întreținerea vitelor, la îngrășarea pământului și la nivelul de trai al agriculturilor în diferitele gospodării. Sperăm să mai revenim asupra interesantei cărți a d-lui Huschke. Deocamdată însă vom releva numai indicațiile lui după care mica gospodărie încasează la produse prețuri mici în comparație cu marea gospodărie (S. S. 146, 155), și concluzia lui : „mica gospodărie și cea mijlocie au căutat să învingă criza care a început după 1892 (scăderea prețurilor la produsele agricole) printr-o reducere cât se poate de mare a cheltuielilor bănești, iar marea gospodărie — prin sporirea recoltelor cu ajutorul sporirii cheltuielilor pentru gospodărie” (S. 144). Între 1887—1891 și 1893—1897 cheltuielile pentru semințe, furaje și îngrășăminte s'au micșorat în mica gospodărie și în cea mijlocie și au sporit în marea gospodărie. În mica gospodărie aceste cheltuieli reprezintă 17 mărci la 1 ha., în cea mare — 44 de mărci. (Nota autorului la ediția din 1908. — *Nota Red.*)

excesive și a consumului insuficient, în societatea contemporană, ale țăranilor cu gospodărie mică a provocat atacurile deosebit de înverșunate ale d-nilor critici. D-nul Bulgacov „s'a apucat” încă în revista „Nacealo” (nr. 1, pag. 10) să reproducă cu duiumul „citate” care dovedesc contrariul celor afirmate de Kautsky. Din studiul intitulat „Bäuerliche Zustände” („Situația țăranilor”) al Uniunii de politică socială ⁶² — repetă d-nul Bulgacov în cartea sa — „Kautsky, în încercarea sa de a galvaniza cadavrul (sic!) învechitei dogme, a ales câteva fapte care dovedesc starea de asuprire, pe deplin explicabilă pentru acel moment, în care se afla gospodăria țărănească; n'aveți decât să vă convingeți că acolo se pot găsi și mărturii cu un caracter puținel diferit” (II, 282). Să încercăm așa dar „să ne convingem” și să verificăm „citatele” reproduse de severul savant, care în parte nu face decât pur și simplu să repete citatele lui Hertz (S. 77, traducerea rusă 183).

„Din exemplul pe care-l constituie Eisenach rezultă îmbunătățirea creșterii vitelor, a îngrășămintelor, a folosirii mașinilor și în general progresul producției agricole”... Deschidem articolul care se referă la Eisenach („Bäuerl. Zust.”, I.B.). Situația proprietarilor care posedă mai puțin de 5 ha. (iar în regiunea descrisă numărul acestora e de 887 din 1.116) „este în general puțin favorabilă” (66). „Intrucât ei mai câștigă angajându-se la proprietarii de mari gospodării ca secerători, zileri etc., situația lor este relativ bună” (67)... În general, în ultimii 20 de ani a avut loc un important progres tehnic, dar „mai rămâne încă mult de făcut, în special în ceea ce privește gospodăriile mai mici” (72)... „proprietarii de gospodării mai mici folosesc în parte pentru muncile de câmp vaci prăpădite”... Câștiguri auxiliare: munci forestiere, căratul lemnului; acesta din urmă „sustrage pe oameni dela agricultură”, duce la „învrăzbită situația lor materiale” (69). „Nici muncile forestiere nu aduc un câștig suficient. În unele regiuni micii proprietari de pământ (Grundstücksbesitzer) se ocupă cu țesătoria, care este prost (leidlich) plătită. În unele cazuri izolate — producția meșteșugărească de țigări de foi. În general, sunt puține câștiguri auxiliare” (73)... Și autorul, Ökonomie-Commissar Dittenberger *, încheie cu observația că țăranii, cu „viața

* — comisarul economic Dittenberger. — *Nota Trad.*

lor simplă“ și „trebuințele lor modeste“, sunt puternici și sănătoși, lucru chiar „de mirare față de alimentele puțin hrănitore pe care le consumă clasa cea mai săracă, pentru care cartoful constituie principala hrană“ (74)...

Iată cum desmint voroșilovii „savanți“ „învechita prejudecată marxistă după care gospodăria țărănească n'ar fi în stare să realizeze un progres tehnic“ !

„...Despre regatul Saxoniei, secretarul general Lange-dorf spune că în districte întregi, în special în localitățile mai fertile, între domeniile mari și cele mici aproape că nu mai există deosebire în ceea ce privește exploatarea intensivă a gospodăriei“. Așa desminte pe Kautsky voroșilovul austriac (Hertz, S. 77, traducerea rusă 182 — 183), iar după el repetă acelaș lucru și voroșilovul rus (Bulgacov, II, 282, cu trimitere la „Bäuerl. Zust.“, II, 222). Deschidem la pagina 222 a izvorului citat de critici și citim, imediat în continuarea cuvintelor citate de Hertz : „Această deosebire este mai vizibilă în localitățile muntoase, unde în domeniile mai mari gospodăria se duce cu un capital circulant relativ mai mare ; dar și aici gospodăria țărănească nu este adesea mai prejos în ceea ce privește cvantumul profitului net, deoarece venitul mai mic este contrabalansat de o mai mare cumpătare, care la nivelul dat, foarte scăzut, al trebuințelor (bei der vorhandenen grossen Bedürfnisslosigkeit) ajunge adesea până la a face pe țăranul gospodar să trăiască mai prost decât muncitorul industrial, care s'a învățat să aibă trebuințe mai mari“ („Bäuerl. Zust.“, II, 222). Și în continuare se arată că sistemul predominant de gospodărire este sistemul alternării culturilor, care predomină chiar la proprietarii de gospodării mijlocii, iar „asolamentul trienal nu-l practică decât aproape exclusiv micii proprietari de pământuri țărănești“. În ceea ce privește creșterea vitelor deasemenea se constată pretutindeni un progres. „Numai în ceea ce privește creșterea vitelor cornute și utilizarea produselor lactate țăranul rămâne de obicei în urma marelui moșier“ (223).

„Prof. Ranke — continuă d-l Bulgacov — vorbește despre progresul tehnic din gospodăriile țărănești situate în împrejurimile Münchenului, care, după cuvintele lui, sunt tipice pentru întreaga Bavarie superioară“. Deschidem articolul lui Ranke : trei comunități de *Grossbauer-i*, care își duc gospodăria cu ajutorul muncitorilor salariați ; 69 de țărani

din 119 au peste 20 de hectare, posedând $\frac{3}{4}$ din întregul pământ, iar 38 de „țărani“ au fiecare peste 40 de hectare, în medie revenind câte 59 de hectare fiecăruia, și ei dețin în total circa 60% din întregul pământ...

Se pare că este suficient pentru a caracteriza „citatele“ domnilor Bulgacov și Hertz.

VII

ANCHETA DIN BADEN CU PRIVIRE LA GOSPODĂRIA ȚĂRANEASCA

„Nu putem, din lipsă de spațiu — scrie Hertz —, să reproducem amănunțitele și interesantele aprecieri cuprinse în ancheta din Baden cu privire la cele 37 de comunități. În cea mai mare parte a lor, aceste aprecieri sunt analoge cu cele reproduse mai sus : alături de aprecierile favorabile găsim aprecieri nefavorabile și indiferente, *dar nicăieri de-a-lungul celor trei volume ale anchetei amănunțitele bugete de cheltueli nu dau dreptul să se tragă concluzii cu privire la «subalimentare»* (Unterkonsumption), cu privire la «mizeria cumplită, înjositoare» etc.“ (S. 79, traducerea rusă 188). Cuvintele lui Hertz subliniate de noi conțin, ca de obicei, *un neadevăr direct* : tocmai ancheta din Baden, la care se referă el, *a demonstrat* în modul cel mai documentat „subconsumul“ tocmai *al țăranului cu gospodărie mică*. Denaturarea lucrurilor de către Hertz este strâns legată de procedeul cultivat îndeosebi de narodnicii ruși și însușit astăzi de tot felul de „critici“ în problema agrară — procedeul aprecierii în bloc a „țăranimii“. Și deoarece în Apus noțiunea de „țăranime“ este și mai puțin precizată decât la noi (nu există un criteriu precis după care să poată fi definită ca stare socială) și, dat fiind că aprecierile și concluziile „medii“ ascund „bunăstarea“ relativă a minorității (sau cel puțin faptul că ea nu flămânzește) și viața mizeră a majorității, — în fața apologeților de tot felul se deschide un nemărginit câmp liber. Ancheta cu privire la Baden dă însă tocmai posibilitatea de a deosebi diferitele grupuri ale țăranimii, lucru pe care Hertz, ca partizan al „detalizării“, a preferat să nu-l observe. În cele 37 de comunități tipice au fost alese cele mai tipice gospodării de țărani cu gospodărie mare (Grossbauer), cu gospodărie mij-

locie și gospodărie mică, precum și gospodării de zileri, — în total 70 de gospodării țărănești (31 mari, 21 mijlocii și 18 mici) și 17 gospodării de zileri; bugetele acestor gospodării au fost supuse celei mai amănunțite cercetări. Noi n'am avut posibilitatea să prelucrăm *toate* aceste date, dar și *principalele rezultate* citate mai jos sunt suficiente pentru a obține concluzii foarte precise.

Vom cita mai întâi date cu privire la tipul economic general de gospodării țărănești mari (a), mijlocii (b) și mici (c) (din Anlage VI: „Uebersichtliche Darstellung der Ergebnisse der in den Erhebungsgemeinden angestellten Ertragsberechnungen“*, noi am rezumat datele din acest tabel, raportându-le la Grossbauer-i, Mittelbauer-i și Kleinbauer-i** separat). Dimensiunile proprietății funciare — mediile pe grupe: (a) 33,34 hectare, (b) 13,5 și (c) 6,96 — sunt relativ ridicate pentru o regiune de mici proprietari de pământ cum este Baden-ul, dar dacă facem abstracție de 10 gospodării din comunitățile nr. 20, 22 și 30, care se disting prin dimensiuni excesiv de mari ale posesiunii de pământ (circa 43 de hectare la Kleinbauer-i până la 170 la Grossbauer-i!), vom obține cifre mai normale pentru Baden: a) 17,8 hectare, b) 10,0 hectare și c) 4,25 hectare. Mărimea familiilor: a) 6,4 persoane, b) 5,8 și c) 5,9 (aceste date, ca și toate cele care urmează, se referă, dacă nu au mențiuni speciale, la toate cele 70 de gospodării). Prin urmare, țăranii cu gospodărie mare au familii mult mai numeroase, dar cu toate acestea la ei munca salariată joacă un rol incomparabil mai mare. În general, la angajarea de muncitori salariați recurg 54 de țărani din 70, adică mai mult de trei pătrimi din numărul total, și anume 29 de țărani cu gospodărie mare (din 31), 15 țărani cu gospodărie mijlocie (din 21) și 10 țărani cu gospodărie mică (din 18). Așa dar, 93% dintre țăranii cu gospodărie mare, și 55% dintre cei cu gospodărie mică n'o pot scoate la capăt fără a angaja muncitori. Aceste cifre sunt foarte instructive pentru a controla opinia curentă (și împrumutată fără critică de „critici“) după care în gospodăria țărănească de astăzi munca salariată joacă un rol neînsemnat. La țăranii cu gospodărie mare (a căror proprietate funciară de 18 ha. intră în ru-

* — Anexa VI: „Scurtă trecere în revistă a rezultatelor obținute în calcularea rentabilității stabilite în districtele fiscale rurale“. — *Nota Trad.*

** — țărani cu gospodărie mare, țărani cu gospodărie mijlocie și țărani cu gospodărie mică. — *Nota Trad.*

brica 5—20 ha., considerată, atunci când aprecierea se face global, ca făcând parte din gospodăria țărănească dată) putem constata gospodării pur capitaliste: 24 de gospodării cu 71 de muncitori agricoli, cu câte aproape 3 muncitori agricoli de gospodărie, și 27 de gospodari care angajează zileri în total pentru 4.347 de zile (câte 161 de zile de lucru de 1 gospodari). Comparați cu aceasta dimensiunile proprietății la țărani cu gospodărie mare din împrejurimile Münchenului, cu al căror „progres“ bravul d. Bulgacov a combătut „prejudicata marxistă“ despre înrăutățirea situației țăranilor de către capitalism!

Cât privește pe țărani cu gospodărie mijlocie constatăm: la 8 țărani — 12 muncitori agricoli, la 14 — 956 de zile de muncă prestate de zileri; la țărani cu gospodărie mică: la 2 țărani — 2 muncitori agricoli, la 9 — 543 de zile de muncă prestate de zileri. În cursul a două luni (543 : 9 = 60 zile), adică în perioada cea mai importantă pentru agricultor, jumătate din numărul țăranilor cu *gospodărie mică* nu o pot scoate la capăt fără a folosi muncă salariată (iar acești țărani cu gospodărie mică, cu toate că dimensiunile pământului pe care-l stăpânesc sunt mai mari, au o producție incomparabil mai mică decât cei din Friedrichsthal, de care au fost atât de mișcați d-nii cernovi, davizi, hertzi).

Rezultatele obținute de aceste gospodării sunt următoarele: 31 de țărani cu gospodărie mare au 21.329 de mărci profit net și 2.113 mărci deficit, adică în total un profit de 19.216 mărci, sau 619,9 mărci de gospodărie (iar scăzând cele cinci gospodării din comunitățile nr. 20, 22 și 30 — 523,5 mărci), pentru gospodăria mijlocie suma respectivă va fi de 243,3 mărci (272,2 dacă scădem cele trei comunități), pentru cea mică — 35,3 mărci (37,1 dacă scădem cele trei comunități). Prin urmare, țăranul cu gospodărie mică literalmente *abia, abia o scoate la capăt, și aceasta numai datorită reducerii consumului*. Ancheta prezintă („Ergebnisse etc“ * în volumul IV din „Erhebungen“ **, S. 138) date cu privire la cantitatea celor mai importante produse consumate în fiecare gospodărie. Reproducem aceste date, calculând mediile pentru fiecare din grupurile indicate mai sus ale țărănimii:

* — „Rezultatele etc.“ — *Nota Trad.*

** — „Cercetare“.— *Nota Trad.*

Categoriile de țărani	Consumul de 1 persoană pe o zi				Cheltuiala de 1 persoană	
	Pâine și fructe	Cartofi	Carne	Lapte	Pe zi pt. mărfuri coloniale, încălzire, iluminat etc.	Pe an pentru îmbrăcăminte
	F u n ț i	Grame	Litri	Pfențiği	Mărci	
Țărani cu gospodărie mare	1,84	1,82	138	1,03	72	66
Țărani cu gospodărie mijlocie	1,59	1,90	111	0,95	62	47
Țărani cu gospodărie mică	1,49	1,94	72	1,11	57	38
Zilieri	1,69	2,14	56	0,85	51	32

Iată în ce fel de date bravul d. Hertz „n'a observat“ nici subalimentație, nici mizerie! Vedem că față de țăranul cu gospodărie mare și cel cu gospodărie mijlocie, țăranul cu gospodărie mică își reduce consumul în proporții mai mult decât considerabile, hrănindu-se și îmbrăcându-se aproape tot atât de prost ca un ziler. De pildă, carne, el consumă de odată și jumătate ori mai puțin decât țăranul cu gospodărie mijlocie și de două ori mai puțin decât țăranul cu gospodărie mare. Aceste date confirmă odată mai mult cât de lipsite de valabilitate sunt aprecierile globale și cât de false sunt toate calculele cu privire la rentabilitate care ignoră deosebirile existente în nivelul de trai. Dacă am lua, de pildă, *numai* ultimele două rubrici ale tabelului nostru (ca să nu facem calcule complicate de transformare a produselor alimentare în bani), am vedea că „profitul net“ nu numai al țăranului cu gospodărie mică, dar și al țăranului cu gospodărie mijlocie este o *pură ficțiune*, pe a cărei temă pot face tapaj numai niște burghezi de cea mai pură speță, de teapa lui Hecht și Klawki, sau niște voroșilovi de cea mai pură speță, de teapa criticilor noștri. Intr'adevăr, dacă admitem că țăranul cu gospodărie mică cheltuiește pe produse în bani tot atât cât cheltuiește și țăranul cu gospodărie mijlocie, cheltuiala lui se va ridica la o *sută* de mărci, rezultând astfel un uriaș *deficit*. Dacă țăranul cu gospodărie

mijlocie ar cheltui tot atât cât cheltuește țăranul cu gospodărie mare, cheltuiala lui s'ar ridica la 220 de mărci, și dacă el nu „s'ar restrânge” la hrană, ar avea deasemenea deficit *. Oare această înrăutățire a consumului țăranului cu gospodărie mică, înrăutățire legată, se înțelege dela sine, de înrăutățirea întreținerii vitelor și de restabilirea insuficientă (iar uneori și de exploatarea prădalnică) a forțelor productive ale pământului, nu confirmă pe-de-a'ntregul cuvintele lui Marx, cu privire la care criticii contemporani ridică cu atâta aroganță din umeri: „Fărămițarea, infinită a mijloacelor de producție și dezbinarea producătorilor înșiși. Exploatarea prădalnică, nemăsurată a forței umane. Înrautățirea progresivă a condițiilor de producție și scumpirea mijloacelor de producție este o lege necesară a micii proprietăți funciare” („Das Kapital”, III, 2, 342 **).

Tot în legătură cu ancheta cu privire la Baden vom mai releva o denaturare comisă de d-l Bulgacov (criticii se completează reciproc și dacă unul denaturează dintr'o anumită sursă o anumită latură a problemei, altul denaturează o altă latură). D-l Bulgacov citează în repetate rânduri ancheta cu privire la Baden, — prin urmare, s'ar părea că aceasta îi este cunoscută. Și totuși el se pretează la următoarea manoperă: „Datoria excepțional de mare și fatală care ar apăsa asupra țăranului — astfel glăsuește uvertura, II; 271, — a constituit una dintre cele mai indiscutabile dogme ale mitului creat în literatură în jurul gospodăriei țărănești”... „In studiile pe care le avem se relevă existența unor datorii mari care grevează numai cea mai mică proprietate care nu s'a consolidat încă (Tagelöhnerstellen). Astfel, Sprenger (în notă, Bulgacov se referă la ancheta)

* D-l Cernov „obiectează”: dar oare țăranul cu gospodărie mare nu restrânge și mai mult cheltuielile de hrană și celelalte cheltuieli ale zileiului său? („R. B.”, 1900, nr. 8, pag. 212). Această obiecție reeditează vechiul procedeu crivencovisto-voronțovist, dacă ne putem exprima așa, de a strecura unui marxist o argumentare burghezo-liberală. Această obiecție ar avea sens față de unul care ar afirma că marea producție este superioară nu numai din punct de vedere tehnic, dar și pentru că îmbunătățește (sau cel puțin face ca să fie bună în general) situația celui ce muncește. Marxiștii afirmă altceva. Ei nu iac decât să demaște procedeele false de prezentare într'o lumină trandășrie a situației micului agricultor prin aprecieri globale cu privire la înflorire (d-l Cernov despre Hecht), sau prin calcularea „rentabilității” trecând sub tăcere reducerea consumului. Burghezia nu poate să nu tindă să înfrumuseze situația, să întrețină iluziile că muncitorul poate deveni „proprietar de pământ” și că micul „proprietar de pământ” poate obține o mai mare rentabilitate. Datoria socialiștilor este de a demasca această minciună și de a explica micilor țărani că nici pentru ei nu există salvare dacă nu se alătură mișcării revoluționare a proletariatului.

** — „Capitalul”, vol. III, partea a 2-a, pag. 342^{ab}. -- Nota Red.

își exprimă impresia generală asupra datelor amplei anchete dela Baden în felul următor : «...numai datoriile care grevează asupra loturilor zilerilor și ale micilor proprietăți țărănești dintr'un număr considerabil de localități cercetate sunt relativ mari, însă și aici, în majoritatea cazurilor ele nu ating proporții îngrijorătoare...» (272). Lucru ciudat! Pe de o parte, *referiri la însăși ancheta, pe de altă parte* numai reproducerea unei „impresii generale“ a unui oarecare Sprenger, care a scris despre anchetă. Și ca într'adins Sprenger spune un neadevăr (cel puțin în pasajul citat de d-l Bulgacov, deoarece nu cunoaștem lucrarea lui Sprenger). Autorii anchetei afirmă că în majoritatea cazurilor tocmai datoriile care grevează asupra micii proprietăți țărănești ating proporții îngrijorătoare. Aceasta, în primul rând. Iar în al doilea rând — ei afirmă că în ceea ce privește datoriile, situația țăranilor cu gospodărie mică este mai proastă nu numai decât situația țăranilor cu gospodărie mare și mijlocie (ceea ce Sprenger a relevat), *dar și decât situația zilerilor*.

În general trebuie să relevăm că autorii anchetei cu privire la Baden stabilesc faptul extrem de important că în marile gospodării *limita datoriilor admisibile* (adică admisibile fără pericol de ruinare) *este mai ridicată decât în mica gospodărie*. După datele statistice cu privire la rezultatele obținute în gospodăria lor de către țăranii cu gospodării mari, mijlocii și mici, date reproduse de noi mai sus, această împrejurare nu necesită explicații speciale. În ceea ce privește marea gospodărie, precum și cea mijlocie, autorii anchetei consideră admisibilă și nepericuloasă (unbedenklich) o datorie reprezentând 40—70% din valoarea pământului — în medie 55%. În ceea ce privește mica gospodărie (pentru care stabilesc următoarele proporții : 4 — 7 ha. pentru cele care se ocupă cu cultura câmpului și 2 — 4 ha. pentru cele care se ocupă cu viticultura și cu cultura plantelor comerciale), ei consideră că „limita datoriilor... nu trebuie să depășească 30% din suma la care este evaluat domeniul, dacă presupunem o asigurare complectă a vărșării *regulate* a dobânzilor și a amortizării datoriilor“ (S. 66, B. IV). În comunitățile cercetate (cu excepția celor în care acționează Anerbenrecht *, de exemplu, Unadingen și

* — dreptul succesoral. — *Nota Trad.*

Neukirch) datoria în procente (față de valoarea estimativă a domeniului) crește cu regularitate în micile gospodării, descrescând în cele mari. De exemplu în comunitatea Dittwar, în gospodăriile cu mai puțin de $\frac{1}{4}$ ha. procentul datoriei = 180,65%, în cele cu 1—2 ha. — 73,07% ; în cele cu 2—5 ha. — 45,73% ; în cele cu 5—10 ha. — 25,34% ; în cele cu 10—20 ha. — 3,02% (S. 89—90 *ibid.*). Dar numai cifrele cu privire la nivelul datoriilor nu spun încă totul, și autorii anchetei trag următoarea concluzie :

„Datele cifrice precedente au confirmat, așa dar, părerea foarte răspândită după care proprietarii de gospodării țărănești care se află la limita (la mijloc) dintre zileri și țărani cu gospodărie mijlocie (la sate, proprietarii agricoli care fac parte din această categorie sunt denumiți de obicei „starea de mijloc“ — *Mittelstand*) se află adesea într'o situație mai grea decât grupele superioare și cele inferioare (sic!) în ceea ce privește dimensiunile proprietății, în măsura în care ei, făcând față datoriilor *moderate*, care nu depășesc o anumită limită nu prea ridicată, numai cu greu își pot îndeplini obligațiile, dat fiind că ei nu pot avea câștiguri *regulate* în afară (munca cu ziua etc.) spre a-și spori cu ajutorul lor venitul“ ...Zilerii, „întrucât au câștiguri în afară cât de cât regulate, se află adeseori într'o situație mult mai bună decât cei care aparțin «stării de mijloc», deoarece, după cum a arătat calculul, în foarte multe cazuri, câștigurile în afară aduc adeseori venituri nete (adică bănești) atât de ridicate, încât dau posibilitatea de a se amortiza chiar și datoriile *mari*“ (67, l. c.) *. În cele din urmă autorii repetă din nou că, față de limita permisă a datoriilor, datoriile micilor gospodării țărănești „întrucâtva nu sunt lipsite de pericol“, și de aceea „o prudență gospodărească deosebit de mare la cumpărarea pământului... este necesară în primul rând tocmai populației de țărani cu *gospodării mici* și celei de zileri, care se află pe acelaș plan cu ea“ (98).

Iată cum arată sfătuitoarea burgheză al micului țaran ! Pe de o parte, el întreține în proletari și semiproletari speranța că „dacă nu prima, atunci a doua generație“, va putea să-și cumpere pământ și, dacă vor fi sănguincioși și moderați, să obțină de pe el un foarte mare procent de „venit

* Țăranul cu gospodărie mică — spun pe bună dreptate autorii anchetei — vinde relativ puțin pe bani peșin, or, la el, nevoia de bani este deosebit de mare, și lipsa de capital face ca orice prăpăd al vitelor, grîndină etc. la el să se resimtă în mod deosebit.

net“; pe de altă parte, el recomandă tocmai sărăcimii „o prudență deosebit de mare“ la cumpărarea pământului, dacă nu realizează „câștiguri regulate“, adică dacă domnii capitaliști n'au nevoie de muncitori stabili. Și se mai găsesc prostănaci „critici“ care iau această minciună interesată și aceste banalități răsuflăte drept sentințe ale științei celei mai moderne!

S'ar părea că datele amănunțite pe care le-am citat cu privire la țărani cu gospodărie mare, mijlocie și mică ar putea să facă până și pe d-l V. Cernov să înțeleagă în ce anume constă conținutul categoriei de „mic-burghezism“ aplicate la țărani, categorie care-i inspiră atâta groază. Evoluția capitalistă a apropiat deja în atât de mare măsură una de alta structura economică *generală* nu numai a statelor din Europa occidentală, dar și a Rusiei față de Occident, încât *trăsăturile fundamentale* ale economiei gospodăriei țărănești din Germania sunt întrutotul asemănătoare celor din Rusia. Numai că procesul de descompunere a țărănimii, demonstrat în mod amănunțit de literatura marxistă rusă, se află în Rusia într'un stadiu incipient de dezvoltare, — acolo el nu s'a cristalizat încă în forme mai mult sau mai puțin precise, acolo nu s'a diferențiat încă, de pildă, tipul aparte de țărani cu gospodărie mare (Grossbauer-i), pe care oricine poate să-l distingă deîndată cu ușurință, acolo exproprierea în masă și dispariția unei foarte mari părți din țărănime lasă încă prea mult în umbră „primii pași“ ai burgheziei țărănești. În Occident, procesul acesta, început încă înainte de desființarea iobăgiei (compară Kautsky, „Agrarfrage“, S. 27), a dus încă demult, pe de o parte, la ștergerea deosebirilor sociale dintre proprietatea țărănească și „proprietatea privată“ (cum se zice la noi), iar pe de altă parte la formarea unei clase deja îndeajuns de încheiate a muncitorilor salariați agricoli*. Ar fi însă profund greșit să se creadă că acest proces — din moment ce s'au creat formele mai mult sau mai puțin precise de tipuri de populație rurală — s'a oprit. Dimpotrivă, acest proces înaintează necontenit, înaintează, bine înțeles, când mai repede,

* „Țărănimea — scrie d-l Bulgacov despre Franța din secolul al XIX-lea — s'a diferențiat în două părți strict deosebite între ele: proletariatul și micul proprietari“ (11, 176). Numai că degeaba își închipue autorul că „diferențierea“ s'a încheiat aici: ea constituie un proces continuu.

când mai puțin repede, în funcție de o sumedenie de împrejurări diferite, luând cele mai diverse forme, în funcție de condiții agronomice deosebite etc. Proletarizarea țărănimii continuă, — acest lucru îl vom demonstra mai jos pe bază de numeroase date ale statisticii germane, dar acest lucru reiese limpede și din datele pe care le-am reprodus mai sus cu privire la țărănimea cu gospodărie mică. Chiar numai faptul fugii crescânde dela sate la oraș nu numai a muncitorilor agricoli, ci și a țăranilor este o mărturie vie a creșterii procesului de proletarizare. Dar fuga țăranului la oraș este precedată în mod inevitabil de ruina sa. Iar ruina sa este precedată de lupta înverșunată pentru independență economică. Și tocmai această luptă o scot în relief datele cu privire la folosirea muncii salariate, la proporțiile „veniturilor nete“, la mărimea consumului la țăranii de diferite tipuri. Principalul mijloc de luptă este „sânguința fără seamăn“ și spiritul de economie: „noi căutăm să ne pice nu atât în gură, cât în buzunar“. Rezultatul inevitabil al luptei: formarea unei minorități de gospodari înstăriți, cu dare de mână (și în mare parte a unei minorități infime, — și anume, în toate cazurile de lipsă a unor condiții deosebit de favorabile, cum sunt apropierea de capitală, construirea unei căi ferate, crearea vreunei ramuri rentabile a agriculturii comerciale etc.) — și pauperizarea crescândă a majorității, care distruge prin înfometare cronică și prin muncă nemăsurată forțele lucrătorului și înrăutățește calitatea atât a pământului, cât și a vitelor. Rezultatul inevitabil al luptei: formarea unei minorități de gospodării *capitaliste*, bazate pe folosirea muncii salariate, și necesitatea crescândă pentru majoritate de a-și căuta „câștiguri în afară“, cu alte cuvinte, de a se transforma în muncitori salariați industriali și agricoli. Datele cu privire la munca salariată învederează cum nu se poate mai limpede tendința interioară, imanentă și inevitabilă în condițiile actualei orânduirii sociale, a oricărui mic producător de a se transforma în mic capitalist.

Noi înțelegem pe deplin de ce economiștii burghezi, pe de o parte, și tot felul de oportuniști, pe de altă parte, evită și nu pot să nu evite această latură a problemei. Descompunerea țărănimii ne arată *cele mai adânci* contradicții ale capitalismului în însuși procesul *de apariție* și de continuă dezvoltare a lor; aprecierea deplină a acestor contradicții

duce în mod inevitabil la recunoașterea situației fără ieșire și desnădăjduite a țărănimii cu gospodărie mică (desnădăjduite — în afara luptei revoluționare a proletariatului împotriva întregii orânduiri capitaliste). Nu este de mirare că tocmai aceste contradicții, cele mai adânci și cele mai puțin dezvoltate, sunt trecute sub tăcere : se încearcă să se ocolească faptul muncii nemăsurate și al consumului insuficient la țărani cu gospodării mici, pe care îl pot tăgădui numai oamenii de rea credință sau ignoranți ; este lăsată în umbră problema muncitorilor salariați angajați de burghezia țărănească, a muncii salariate a țărănimii sărace. D-l Bulgacov a prezentat, de pildă, un întreg „studiu al teoriei dezvoltării agricole“, ocolind printr'o tăcere elocventă * amândouă problemele din urmă ! „Gospodărie țărănească — spune el — se poate socoti o gospodărie care se limitează cu totul sau în cea mai mare parte la munca familiei proprii a țaranului ; de munca străină — ajutorul vecinilor sau angajarea de muncitori pentru o scurtă durată de timp — se lipsește foarte rar chiar și o gospodărie țărănească, dar aceasta nu schimbă (păi, desigur !) fizionomia ei economică“ (I, 141). Hertz este ceva mai naiv, și chiar la începutul cărții sale face o rezervă : „Prin gospodărie mică sau țărănească voi înțelege întotdeauna în expunerea ce urmează

---

* Sau prin tertipuri nu mai puțin elocvente de felul celui care urmează : „....numeroasele cazuri de îmbinare a industriei cu agricultura, când muncitorii salariați din industrie posedă un petec de pământ“... nu reprezintă „decât un amănunt (!?) din structura economiei naționale ; deocamdată nu există (??) niciun motiv de a considera aceasta ca o nouă manifestare a industrializării agriculturii, a faptului că aceasta nu se mai dezvoltă în mod independent, — acest fenomen este de proporții prea neînsemnate (în Germania, de pildă, celor care au și alte ocupații le revine abia 4,09% din suprafața agricolă)“ (sic! — II, 254—255). În primul rând, *partea* înimă de pământ care aparține la sute de mii de muncitori demonstrează nu faptul că acest „fenomen este de proporții neînsemnate“, ci asuprirea și proletarizarea micului agricultor de către capitalism. Doar toți agricultorii care au o întindere de pământ sub 2 ha. (deși numărul lor este imens : 3.200.000 din 5.500.000, adică 58,2%, aproape *trei cincimi* din numărul total) posedă „abia“ 5,6% din suprafața agricolă ! Nu va deduce oare de aici spiritualul d-l Bulgacov că întregul „fenomen“ al micii proprietăți de pământ și al micii gospodării agricole este în general „un amănunt“ și încă „de proporții prea neînsemnate“ ?? Din cei 5.500.000 de agricultori germani — 791.000, adică 14,4%, sunt muncitori salariați din industrie, covârșitoarea lor majoritate posedând mai puțin de 2 ha. pământ, și anume un număr de 743.000, ceace constituie 22,9% din numărul total al agricultorilor care posedă mai puțin de 2 ha. În al doilea rând, și de data aceasta, așa cum îi e obiceiul, d-l Bulgacov *a denaturat statistica pe care o citează*. Din nebagare de seamă, el a luat din pagina anchetei germane pe care o citează („Stat. d. D. R.“, 112, B., S. 49 *) cifra reprezentând suprafața agricolă pe care o posedă agricultorii *de sine stătători* care au și alte ocupații. Însă agricultorii ocupați în producția industrială care nu sunt de sine stătători (adică muncitorii salariați din industrie) posedă *în total* 1,84% din suprafața agricolă. 791.000 de muncitori salariați au 1,84%, iar 25.000 de moșieri — 24% din suprafața agricolă. Ce „amănunt“ neînsemnat, nu-i așa ?

o gospodărie în care muncesc numai gospodarul, familia lui și cel mult 1 — 2 muncitori” (S. 6, traducerea rusă 29). Când este vorba de angajarea unui „muncitorăș”, atunci Kleinbürger-ii noștri uită repede de „particularitățile” agriculturii despre care vorbesc mereu, fie că este sau nu cazul. În agricultură 1—2 muncitori — chiar dacă ar munci numai vara — nu este deloc puțin. Ceeace importă însă nu este dacă aceasta reprezintă mult sau puțin, ci faptul că la angajarea muncitorilor recurg tocmai gospodarii cei mai înstăriți, cu dare de mână, ale căror „progrese” și „prosperitate” cavalerilor mic-burghezismului le place să le prezinte drept prosperitate a masei populației. Iar pentru a da acestei mistificări o motivare mai plauzibilă, acești cavaleri declară majestuos: „Țăranul este un om al muncii asemenea proletarului” (Bulgacov, II, 288). Și autorul își exprimă mulțumirea pentru faptul că „partidele muncitorești pierd din ce în ce mai mult nuanța antițăărănească proprie lor în trecut” (proprie în trecut!) (289). Această concepție „din trecut”, vedeți d-v., „făcea să se piardă din vedere faptul că proprietatea țărănească nu este un instrument de exploatare, ci o condiție pentru aplicarea muncii”. Iată cum se scrie istoria! Noi, zău, nu ne putem abține ca să nu spunem: denaturați, domnilor, dar păstrați măsura! Doar acest d-l. Bulgacov a scris un „studiu” în două volume, de opt sute de pagini, plin de „citate” (a căror exactitate am arătat-o nu odată) dintr’o sumedenie de diferite anchete, descrieri, monografii etc., dar niciodată, *literalmente nici o singură dată*, el n’a încercat măcar să examineze în ce raport se află țăranii a căror proprietate este un instrument de exploatare față de țăranii a căror proprietate este „pur și simplu” o condiție pentru aplicarea muncii. *Nici o singură dată* n’a prezentat date sistematice (care, după cum am văzut, se află și în izvoarele citate de el însuși) cu privire la tipul de gospodărie, la nivelul de trai etc. al țăranilor care angajează muncitori, al țăranilor care nu angajează muncitori și nu se angajează, al țăranilor care se angajează ca muncitori. Nu numai atât. Noi am văzut cum în sprijinul ideii „propășirii gospodăriei țărănești” (al gospodăriei țărănești, *în general!*) el invocă faptele care se referă la Grossbauer-i, relatările care constată atât propășirea unora, cât și pauperizarea, proletarizarea altora. El constată chiar o „asanare socială” (sic!), în general, în formarea de „gospodării țără-

nești solide“ (II, 138 ; compară concluzia generală dela pag. 456), ca și cum o gospodărie țărănească solidă n'ar fi sinonimă gospodăriei țărănești burgheze cu caracter lucrativ ! Singura lui încercare de a se descurca din această rețea de contradicții constă în următorul raționament, încă și mai încurcat : „Țărănimea nu reprezintă, desigur, o masă omogenă ; lucrul acesta a fost arătat mai sus (probabil, în raționamentul despre un astfel de amănunt lipsit de importanță ca munca salariată a agricultorilor în industrie ?) ; aici are loc o continuă luptă între curențele de diferențiere și de nivelare ; dar sunt oare aceste deosebiri și chiar contradicții dintre diferite interese mai mari decât cele dintre diferitele pături ale clasei muncitoare, dintre muncitorii dela orașe și cei dela sate, dintre munca calificată și cea necalificată, dintre trade-unioniști și cei din afara organizației sindicale ? Doar numai o complectă ignorare a acestor deosebiri care există în sânul stării muncitorești (deosebiri care fac pe unii cercetători să distingă deja dintr'a patra stare socială o a cincia) a permis ca clasa muncitoare, pretins omogenă, să fie opusă țărănimii eterogene“ (288). Ce extraordinară profunzime de analiză ! Să confunzi deosebirile dintre profesioni cu deosebirile dintre clase ; să confunzi deosebirile în cece privește modul de trai cu situația diferită a claselor în întreaga orânduire a producției sociale, — cât de concret ilustrează aceasta complecta lipsă de principialitate științifică a „criticii“ * la modă și tendința practică a acesteia de a șterge însăși noțiunea de „clasă“, de a înlătura însăși ideea luptei de clasă ! Muncitorul agricol câștigă 50 de copeici pe zi ; țăranul gospodar care angajează zileri — 1 rublă pe zi ; muncitorul de fabrică din capitală — 2 ruble pe zi ; micul patron al unui atelier de provincie — 1 rublă și jumătate pe zi. Orice muncitor cât de cât conștient

* Vom reaminti că referirea la *pretinsa* omogeneitate a clasei muncitoare este argumentul frecvent al lui Ed. Bernstein și al tuturor partizanilor săi. Iar cât privește „diferențierea“, încă d-l Struve făcea raționamente profunde în „Note critice“ : există și diferențiere, există și nivelare ; pentru un cercetător obiectiv aceste procese sunt de importanță egală (așa cum pentru istoricul obiectiv al lui Șcedrin era indiferent dacă Iziaslav a învins pe Iaroslav sau Iaroslav pe Iziaslav) *. Există o dezvoltare a economiei bănești, dar există și cotituri spre economie naturală. Există o dezvoltare a mării producții industriale, dar există și o dezvoltare a muncii capitaliste la domiciliu (Bulg., II, 88 : „Hausindustrie [industria casnică. — *Nota Trad.*]... n'are de gând să dispară încă în Germania“). Un om de știință „obiectiv“ trebuie să adune cu sârguință faptele, să constate „pe de o parte“ și „pe de altă parte“, „să treacă (asemenea lui Wagner al lui Goethe) dela o carte la alta, dela o filă la alta“, fără nicio velleitate de a-și forma o concepție consecventă, de a-și forma o idee generală despre întregul proces în ansamblul lui.

va înțelege fără nicio greutate căror clase aparțin reprezentanții acestor „pături” diferite, ce anume orientare caracterizează activitatea socială a acestor „pături”. Pentru un reprezentant al științei universitare sau pentru un „critic” contemporan, aceasta este o mare filozofie, pe care aceștia nu sunt nicidecum în stare s’o cuprindă.

VIII

DATE GENERALE ALE STATISTICII AGRICOLE GERMANE PE ANII 1882 ȘI 1895. PROBLEMA GOSPODĂRIILOR MIJLOCII

După ce am analizat datele amănunțite cu privire la gospodăria țărănească — de o importanță deosebită pentru noi, fiindcă tocmai în problemele gospodăriei țărănești se află centrul de greutate al problemei agrare de astăzi —, vom trece la datele generale ale statisticii agricole germane și vom verifica concluziile trase de „critici” în legătură cu aceste date. Reproducem pe scurt principalele rezultate ale recensământului din 1882 și din 1895 :

Grupuri de gospodării	Numărul gospodăriilor (mii)		Suprafața agricolă (mii ha.)		Numărul relativ				Creșterea sau scăderea absolută a numărului	
	1882	1895	1882	1895	al gospodăriilor %		al suprafeței %		Gosp.	Supraf.
Până la 2 ha.	3.062	3.236	1.876	1.808	58,0	58,2	5,7	5,6	+174	—18
2 — 5 „	981	1.016	3.190	3.286	18,6	18,3	10,0	10,1	+ 35	+ 96
5 — 20 „	927	999	9.158	9.722	17,6	18,0	28,7	29,9	+ 72	+564
20 — 100 „	281	282	9.908	9.870	5,5	5,1	31,1	30,3	+ 1	—38
100 și mai multe ha.	25	25	7.787	7.832	0,5	0,4	24,5	24,1	± 0	+ 45
<i>Total</i>	5.276	5.558	31.869	32.518	100	100	100	100	+282	+649

Trei fapte sunt de analizat în legătură cu acest tablou al schimbărilor, interpretat în mod diferit de marxiști și de „critici” : creșterea numărului gospodăriilor celor mai mici, creșterea latifundiilor, adică a gospodăriilor care numără 1.000 și mai multe hectare, și care sunt contopite, în tabelul nostru concis, cu toate gospodăriile care numără peste 100 ha., și, în sfârșit, faptul creșterii gospodăriilor țărănești mijlocii (5 — 20 ha.), care sare cel mai mult în ochi și care provoacă cele mai multe discuții.

Creșterea numerică a gospodăriilor celor mai mici denotă marea creștere a mizeriei și a proletarizării, deoarece covârșitoarea majoritate a proprietarilor cu mai puțin de 2 hectare nu poate să existe numai din agricultură și trăiește din câștiguri din afară, adică din muncă salariată. Există, desigur, și excepții; în condițiile culturilor speciale, viticulturii, gospodăriei legumicole, cultivării plantelor industriale destinate comerțului, gospodăriei din preajma orașului în general etc. este posibil să existe agricultori de sine stătători (care uneori nu sunt chiar mici) posedând și 1 hectar și jumătate. Dar într'un total de 3 milioane de *gospodării* aceste excepții sunt cu totul neînsemnate. Că foarte mulți dintre acești mici „agricultori“ (care constituie aproape $\frac{3}{5}$ din numărul total al gospodarilor) sunt *muncitori salariați*, aceasta reiese în mod concret din datele statisticii germane cu privire la principalele ocupații ale agricultorilor din diferite grupuri. Iată aceste date prescurtate :

Grupuri de agricultori	Agricultori după ocupația lor principală (în %)					Dintre agricultorii de sine stătători au o ocupație auxiliară %
	Ocupație de sine stătătoare		Muncă dependentă	Alte ocupații	Total	
	Agri-cultură	Comerț etc.				
Până la 2 ha.	17,4	22,5	50,3	9,8	100	26,1
2 — 5 „	72,2	16,5	8,6	2,9	100	25,5
5 — 20 „	90,8	7,0	1,1	1,1	100	15,5
20 — 100 „	96,2	2,5	0,2	1,1	100	8,8
100 și mai multe ha.	93,9	1,5	0,4	4,2	100	23,5
<i>Total</i>	45,0	17,5	31,1	6,4	100	20,1

Putem vedea de aici că din numărul total al agricultorilor germani numai 45%, adică *mai puțin de jumătate*, sunt agricultori de sine stătători și după ocupația lor *principală*. Ba și dintre acești agricultori de sine stătători a *cincia parte* (20,1%) mai are și ocupații auxiliare. După ocupația lor principală, 17,5% dintre agricultori sunt negustori, meseriași, grădinari etc. („de sine stătători“, adică care au în cadrul îndeletnicirii respective o situație de pa-

tron, iar nu de muncitor). *Aproape o treime* (31,3%) sunt muncitori salariați („dependenți“ în diverse ramuri ale agriculturii și industriei). 6,4% dintre agricultori sunt ocupați în special cu serviciul (militari, funcționari etc.), sunt liber profesioniști etc. Dar din numărul agricultorilor care posedă până la 2 ha., *o jumătate* sunt muncitori salariați; dintre acești 3.200.000 de „gospodari“, agricultorii „de sine stătători“ constituie o mică minoritate, abia 17,4% din numărul total. Dar și dintre acești 17%, *a patra parte* (26,1%) au ocupații *auxiliare*, adică sunt tot muncitori salariați nu după ocupația lor principală (ca cei 50,3% de mai sus), ci după cea auxiliară. Până și dintre agricultorii cu 2—5 ha., numai cu puțin mai mult de jumătate (546.000 din 1.016.000) sunt agricultori de sine stătători, neavând nicio ocupație auxiliară.

Din aceasta se vede cât de extraordinar de greșit prezintă lucrurile d-l Bulgacov, când, susținând (după cum s'a arătat deja, eronat) creșterea numărului total al persoanelor care se ocupă în mod efectiv cu agricultura, explică acest lucru prin „creșterea gospodăriilor țărănești de sine stătătoare, — după cum știm deja, în primul rând a gospodăriilor țărănești mijlocii pe seama celor mari“ (II, 133). Dacă în numărul total al gospodăriilor procentul gospodăriilor țărănești mijlocii a crescut cel mai mult (de la 17,6% la 18%, adică +0,4%), apoi aceasta nu înseamnă încă nicidecum că creșterea populației rurale poate fi explicată în primul rând prin creșterea gospodăriilor țărănești mijlocii. Pentru a răspunde la întrebarea care categorii au contribuit cel mai mult la creșterea numărului total al gospodarilor, noi dispunem de date concrete, care nu admit nicio altă interpretare: numărul total al gospodăriilor a sporit cu 282.000, printre care numărul gospodăriilor care au mai puțin de 2 ha. a sporit cu 174.000. Prin urmare, creșterea populației rurale (dacă ea are loc și în măsura în care are loc) se explică prin sporirea tocmai a gospodăriilor care nu sunt de sine stătătoare (deoarece gospodăriile care posedă o întindere de pământ de mai puțin de 2 ha. nu sunt în cea mai mare parte de sine stătătoare). Sporul se produce în cea mai mare parte pe seama gospodăriilor parcelare, a căror creștere înseamnă creșterea *proletarizării*. Nici chiar sporirea (cu 35.000) a numărului gospodăriilor cu câte 2 — 5 ha. n'avem dreptul s'o punem în întregime pe seama gospo-

dăriilor *de sine stătătoare*, deoarece și din numărul acestor gospodari numai 546.000 din 1.016.000 sunt gospodari de sine stătători, care nu au un câștig auxiliar.

Trecând la problema gospodăriilor mari, trebuie să relevăm înainte de toate următorul fapt caracteristic (și foarte important pentru combaterea oricărei apologii) : îmbinarea agriculturii cu alte ocupații are o importanță diferită și contrarie la diferite grupuri de agricultori. Pentru cei cu gospodărie mică ea înseamnă proletarizare, restrângerea independenței agricultorului, deoarece aici se îmbină cu agricultura ocupații ca munca salariată, micul meșteșug și comerțul etc. Pentru cei cu gospodărie mare ea înseamnă fie întărirea importanței politice a mării proprietăți funciare prin îmbinarea cu serviciul la stat, serviciul militar etc., fie prin îmbinarea agriculturii cu silvicultura și prelucrarea industrială a produselor agricole. Iar fenomenul din urmă, după cum se știe, este unul dintre cei mai caracteristici indici ai progresului *capitalist* al agriculturii. Iată de ce putem constata că procentul de agricultori care consideră gospodăria agricolă „de sine stătătoare” ca fiind ocupația lor principală (adică duc această gospodărie în calitate de gospodari, iar nu de muncitori) crește cu repeziciune odată cu creșterea suprafeței gospodăriilor (17 — 72 — 90 — 96%), dar scade la 93% în grupul de gospodării cu câte 100 și mai multe hectare : în acest grup 4,2% din totalul gospodărilor consideră drept ocupația lor principală serviciul (categoria „altor ocupații”), 0,4% dintre ei consideră drept ocupația lor principală munca „dependentă” (aceștia nu sunt muncitori salariați, ci administratori, inspectori etc. ; compară „Stat. d. D.R.”, Î12. B., S. 49*). Vedem deasemenea că procentul de agricultori de sine stătători care mai au ocupații în afară scade rapid odată cu creșterea suprafeței gospodăriei (26 — 25 — 15 — 9%), dar crește puternic la gospodari cu 100 și mai multe hectare (23%).

În ceea ce privește numărul gospodăriilor mari (de 100 și > * ha.) și suprafețele lor, datele citate mai sus indică o *scădere* a procentului lor atât în numărul total al gospodăriilor, cât și în ceea ce privește suprafața totală. Se pune întrebarea dacă se poate conchide de aici că gospodăria mare este înlăturată de către gospodăria țărănească mică și mij-

* — mai multe. — Nota Trad.

locie, cum se grăbește s'o facă d-l Bulgacov? Noi credem că nu, și mai credem că prin ieșirile sale furioase împotriva lui Kautsky în legătură cu acest punct, d-l Bulgacov nu și-a dovedit decât incapacitatea de a combate părerea acestuia în ceea ce privește fondul problemei. În primul rând, scăderea procentului de gospodării mari este foarte neînsemnată (după numărul gospodăriilor dela 0,47% la 0,45, adică cu două sutimi de procent, iar procentul în ceea ce privește suprafața dela 24,43% la 24,088%, adică cu 35 de sutimi de procent). Că în condițiile intensificării gospodăriei *este* unei *nevoie* să se reducă întrucâtva suprafața, că marii proprietari dau în arendă în loturi mici pământul situat departe de centrul moșiei pentru a-și procura muncitori,—acestea sunt fenomene cunoscute de toată lumea. Noi am arătat mai sus cum autorul descrierii amănunțite a gospodăriilor mari și mici din Răsăritul Prusiei recunoaște direct că rolul micii proprietăți de pământ este acela de a deservi interesele celei mari, și pledează cu zel în favoarea creării unei categorii de muncitori stabili. În al doilea rând, de înlăturarea marilor gospodării de către cele mici nici vorbă nu poate să fie și pentru faptul că numai datele cu privire la *suprafața* gospodăriei nu sunt încă suficiente pentru a judeca despre *proporțiile producției*. Iar că marile gospodării au făcut în această privință un foarte important pas înainte, acest lucru îl dovedesc în mod incontestabil datele cu privire la folosirea mașinilor (vezi mai sus) și la prelucrarea industrială a produselor agricole (aceste date le vom analiza în mod special mai jos, dat fiind faptul că d-l Bulgacov interpretează uimitor de greșit datele corespunzătoare ale statisticii germane). În al treilea rând, în grupul de gospodării cu câte 100 și mai multe ha. se disting în mod deosebit *latifundiile*, gospodării cu câte 1.000 și > ha., al căror număr a sporit chiar cu un procent mai mare decât numărul gospodăriilor țărănești mijlocii, și anume dela 515 la 572, adică cu 11%, în vreme ce numărul gospodăriilor mijlocii a sporit dela 926.000 la 998.000, adică cu 7,8%. Suprafața latifundiilor *a crescut* dela 708.000 ha., la 802.000, adică cu 94.000 ha.: în 1882 ea constituia 2,22% din întreaga suprafață agricolă, în 1895 — deja 2,46. Neîntemeiatele sale obiecții făcute în revista „Nacealo“ asupra acestui punct împotriva lui Kautsky sunt complectate acum de d-l Bulgacov, în cartea sa, cu ur-

mătoarea, și mai puțin întemeiată, generalizare : „Indiciul — scrie el — care arată decăderea marilor gospodării este... creșterea latifundiilor, deși progresul agriculturii, creșterea intensității ei trebuie să fie însoțite de fărâmițare“ (II, 126) — și d-l Bulgacov, fără a mai sta mult pe gânduri, vorbește direct despre „degenerarea latifundiară“ (!) a marii gospodării (II, 190,363). Vedeți cu câtă logică perfectă raționează „savantul“ nostru : *deoarece* reducerea suprafeței gospodăriei înseamnă *uneori*, în condițiile intensificării, creșterea producției, *deaceia* creșterea numărului și a suprafeței latifundiilor trebuie *în general* să însemne decădere ! Dar dacă logica este atât de proastă, de ce să nu apclăm la ajutorul statisticii ? Doar izvorul de care se folosește d-l Bulgacov conține o serie întreagă de date cu privire la gospodăria acestor latifundii. Să cităm câteva din aceste date : 572 de gospodării din cele mai mari aveau în 1895 o suprafață de 1.159.674 de hectare, printre care 802.000 de hectare suprafață agricolă, iar 298.000 — de pădure (o parte dintre acești posesori de latifundii sunt în special exploatare forestieri, iar nu proprietari agricoli). Vite țin, în general, 97,9% dintre ei ; vite de muncă — 97,7% ; mașini folosesc 555 de proprietari, și la o gospodărie revine, după cum am văzut, un *număr maximal* de cazuri de folosire a diverselor mașini ; plugul cu aburi era folosit de 81 de gospodării, adică de 14% din totalul latifundiilor. Ele țin vite — cornute 148.678 de capete, cai — 55.591, oi — 703.813, porci — 53.543. Dintre aceste gospodării, 16 sunt îmbinate cu fabrici de zahăr, 228 — cu fabrici de spirt, 6 — cu fabrici de bere, 16 — cu fabrici de amidon, 64 — cu mori. Intensificarea se poate constata din faptul că 211 gospodării cultivă sfeclă (pe o suprafață de 26.000 ha.) și 302 — cartofi pentru prelucrarea industrială. 21 desfac lapte la oraș (dela 1.822 de vaci, revenind câte 87 de vaci de o gospodărie), și 204 fac parte din cooperative pentru industrializarea laptelui (cu 18.273 de vaci — revenind câte 89 de o gospodărie). Ce mult aduce aceasta a „degenerare latifundiară“, nu-i așa ?

Să trecem la problema gospodăriilor țărănești mijlocii (5 — 20 ha.). Procentul lor în numărul total al gospodăriilor a crescut delat 17,6% la 18,0% (+0,4%), iar în ceea ce privește suprafața totală — delat 28,7% la 29,9% (+1,2%).

Și tocmai aceste date sunt considerate, firește, de către lot felul de „distrugători ai marxismului“ ca fiind principalul lor atu. D-l Bulgacov deduce de aici și „înlăturarea marii gospodării de către mica gospodărie“, și „tendința spre decentralizare“ etc. etc. Am arătat mai sus că tocmai „în ceea ce privește țărănimea“ datele luate fără niciun discernământ sunt îndeosebi inutilizabile, pot îndeosebi să inducă în eroare: tocmai în acest domeniu procesele de formare a micilor gospodării cu caracter lucrativ și „propășirea“ burgheziei țărănești mai mult ca orice pot ascunde proletarizarea și pauperizarea majorității. Și dacă noi observăm, în general, în ceea ce privește întreaga agricultură din Germania, pe de o parte, o neîndoielnică dezvoltare a marii gospodării capitaliste (creșterea latifundiilor, folosirea în proporții din ce în ce mai mari a mașinilor și dezvoltarea prelucrării industriale a produselor agricole), iar pe de altă parte intensificarea și mai neîndoielnică a proletarizării și pauperizării (fuga la orașe, intensificarea fărâmițării pământului, creșterea numărului gospodăriilor parcelare, creșterea proporțiilor folosirii muncii salariate auxiliare, înrăutățirea alimentației țăranilor cu gospodărie mică etc.), — ar fi de-a-dreptul neverosimil și imposibil ca aceleași procese să n'aibă loc în sânul „țărânimii“. Dar și datele amănunțite arată cât se poate de precis existența acestor procese, confirmând ideea că în cazul de față numai statistica suprafețelor este cu totul insuficientă. Deaceea Kautsky a avut perfectă dreptate când, pe baza tabloului general al dezvoltării capitaliste a agriculturii germane, a conchis că deducerea din acesie date a victoriei micii gospodării asupra celei mari este lipsită de orice temeii.

Dar există și date concrete și totodată cuprinzătoare care dovedesc că creșterea numerică „a gospodăriilor țărănești mijlocii“ înseamnă *creșterea mizeriei*, iar nu creșterea propășirii și a buneistării. Acestea sunt tocmai datele cu privire la vitele de muncă, pe care d-l Bulgacov le-a folosit într'un mod atât de nefericit atât în revista „Nacealo“, cât și în cartea sa. „Dacă ar mai fi nevoie de demonstrat acest lucru — scria el referindu-se la afirmația sa cu privire la propășirea gospodăriei mijlocii și la decăderea gospodăriei mari —, atunci la criteriul cantității forței de muncă se mai

poate adăuga criteriul existenței vitelor de muncă. Iată un tabel elocvent* :

	Numărul întreprinderilor cu vite pentru muncile câmpului		Diferența
	1882	1895	
0 — 2 ha.....	325.005	306.340	— 18.665
2 — 5 „.....	733.967	725.584	— 8.383
5 — 20 „.....	894.696	925.103	+ 30.407
20 — 100 „.....	279.284	275.220	— 4.064
100 și mai multe ha.....	24.845	24.485	— 360
<i>Total</i>	2.257.797	2.256.732	— 1.065

„Numărul gospodăriilor care au vite de muncă a scăzut deopotrivă atât în gospodăria mare, cât și în gospodăria mică, și a sporit numai în cea mijlocie“ (revista „Nacealo“ nr. 1, pag. 20).

Dacă d-lui Bulgacov i-ar fi scăpat greșala care l-a făcut să deducă din datele cu privire la vitele de muncă *tocmai contrariul* celor ce indică aceste date, într'un articol de revistă, scris la repezeală, — aceasta ar mai fi fost de iertat, dar „severul“ nostru „savant“ repetă aceeași greșală și în „studiul“ său (vol. II, pag. 127, în afară de aceasta, cifrele + 30.407 și — 360 sunt trecute pe seama numărului de vite, pe câtă vreme ele reprezintă numărul de gospodării care au folosit vite de muncă ; dar acesta este, desigur, un amănunt fără importanță).

Vom întreba pe „severul“ nostru „savant“, care vorbește cu atâta curaj despre „regresul gospodăriei mari“ (II, 127) : ce importanță are sporirea cu 30.000 a numărului gospodăriilor țărănești mijlocii care țin vite de muncă, dacă *numărul total* al acestor gospodării a crescut cu 72.000 (II, 124) ? Oare de aici nu reiese limpede că *procentul* de gospodării țărănești mijlocii care au vite de muncă *a scăzut* ? Iar din moment ce lucrurile stau așa, n'ar fi trebuit oare să stabilim *care este procentul* de gospodării din diferitele grupuri care au ținut vite de muncă în 1882 și 1895, — cu atât mai mult că aceste date sunt citate în aceeași pa-

* Reproducem în întregime tabelul dat de d-i Bulgacov, adăugând numai cifrele totalizate, care la el lipsesc.

gină și în acelaș tabel din care d-l Bulgacov a luat cifre absolute („Stat. d. D. R.“, 112. B., S. 31 *) ?

Itată aceste date :

	Procentul de gospodării cu vite de muncă		Diferența
	1882	1895	
0 — 2 ha.	10,61	9,46	— 1,15
2 — 5 „	74,79	71,39	— 3,40
5 — 20 „	96,56	92,62	— 3,94
20 — 100 „	99,21	97,68	— 1,53
100 și mai multe ha.	99,42	97,70	— 1,72
<i>Total</i>	42,79	40,60	— 2,19

Așa dar, procentul de gospodării care au vite de muncă *în general* a scăzut cu peste două procente, această scădere *depășind media* în gospodăriile mici și mijlocii și coborînd *sub medie* în gospodăriile mari *. În afară de aceasta, nu trebuie uitat faptul că „tocmai în gospodăriile mari, în locul forței animale este folosită adeseori forța mecanică sub forma a tot felul de mașini în general și de mașini cu aburi în special (pluguri cu aburi etc.)“ („Stat. d. D. R.“, 112. B., S. 32 *). Deaceea, dacă printre gospodăriile mari (cu câte 100 și mai multe ha.) numărul celor care au vite de muncă a scăzut cu 360, în vreme ce numărul gospodăriilor care au folosit pluguri cu aburi *a sporit cu 615* (710 în 1882 și 1.325 în 1895), e limpede că în general gospodăriile mari nu numai că n’au pierdut, ci au câștigat chiar. Prin urmare, ajungem la concluzia că singurul grup de agricultori din Germania care în mod neîndoielnic *a îmbunătățit* condițiile de conducere a gospodăriei (în cecece privește folosirea vitelor pentru muncile agricole sau înlocuirea vitelor prin forța cu aburi) sunt *marii* proprietari cu câte 100 și > ha. În toate celelalte grupuri condițiile de conducere a gospodăriei s’au înrăutățit și *s’au înrăutățit cel mai mult tocmai în grupul de gospodării țărănești mijlocii*, unde scăderea pro-

* Scăderea cea mai mică se constată în gospodăriile cele mai mici dintre care o parte relativ infimă are vite de muncă : vom vedea mai departe că tocmai în aceste gospodării (și numai în ele) s’a îmbunătățit și componența efectivului vitelor de muncă, adică ele au început să țină relativ mai mulți cai și boi, relativ mai puține vaci. Acest lucru arată limpede, după cum au și observat pe bună dreptate autorii anchetei germane (S. 32*), că proprietarii loturilor celor mai mici (în vite de muncă nu numai pentru agricultură, ci și pentru „a munci cu ele la alții“). Deaceea în problema vitelor de muncă ar fi, în genere, greșit să se țină seama de gospodării parceleare, care se află în condiții cu totul excepționale.

centului de gospodărie care au vite de muncă *este cea mai mare*. Diferența dintre gospodăriile mari (100 și > ha.) și cele mijlocii (5—20 ha.) în ceea ce privește mărimea procentului de gospodărie care au vite de muncă înainte era de mai puțin de trei procente (99,42 — 96,56), iar acum a depășit cinci procente (97,70 — 92,62).

Această concluzie este considerabil întărită prin datele cu privire la categoriile vitelor de muncă. Cu cât gospodăria este mai mică, cu atât mai proastă este categoria vitelor de muncă : cu atât sunt folosiți relativ mai puțin pentru muncile câmpului caii și boii și cu atât sunt folosite mai mult *vacile*, care sunt mult mai slabe. Iată datele care arată cum au stat lucrurile în această privință în 1882 și 1895 :

La o sută de gospodărie care aveau vite pentru muncile câmpului, erau folosite :

			Numai vaci			Vacii, precum și cai și boi		
			1882	1895		1882	1895	
0	2	ha.	83,74	82,10	— 1,64	85,21	83,95	— 1,26
2	—	5 „	68,29	69,42	+ 1,13	72,05	74,93	+ 1,98
5	—	20 „	18,49	20,30	+ 1,81	29,71	34,75	+ 5,04
20	—	100 „	0,25	0,28	+ 0,03	3,42	6,02	+ 2,60
100	și mai multe ha.		0,00	0,03	+ 0,03	0,25	1,40	+ 1,15
<i>Total</i>			41,61	41,82	+ 0,21	48,18	50,48	+ 2,30

Constatăm o înrăutățire generală a categoriilor de vite de muncă (gospodăriile parcelare, din cauza arătată mai sus, nu intră în socoteală) și *în răutățirea cea mai mare tocmai în grupul de gospodărie țărănești mijlocii*. În acest grup, din numărul gospodăriilor care au vite de muncă, *cel mai mult* a crescut procentul gospodăriilor care sunt nevoite să folosească pentru muncile câmpului și *vacii*, precum și al acelor care pot folosi pentru muncile câmpului *numai vacii*. În prezent mai bine de o treime din numărul gospodăriilor țărănești mijlocii care au vite de muncă sunt nevoite să folosească pentru muncile câmpului vaci (ceea ce duce, desigur, atât la înrăutățirea arăturii, și, deci, și la scăderea recoltelor, cât și la scăderea producției de lapte a vacilor), — și mai bine de o cincime pot folosi pentru muncile câmpului numai vacii.

După numărul vitelor folosite pentru muncile câmpului, putem constata în toate grupurile (cu excepția gospodăriilor parcelare) creșterea numărului de vaci. Iar numărul de cai și boi s'a schimbat astfel :

Numărul (în mii) de cai și boi folosiți pentru muncile câmpului

	1882	1895	Diferența
0 — 2 ha.	62,9	69,4	+ 6,5
2 — 5 „	308,3	302,3	— 6,0
5 — 20 „	1.437,4	1.430,5	— 6,9
20 — 100 „	1.168,5	1.155,4	— 13,1
100 și mai multe ha.	650,5	695,2	+ 44,7
<i>Total</i>	3.627,6	3.652,8	+ 25,2

Cu excepția gospodăriilor parcelare, creșterea numărului de vite de muncă propriu zis se observă *numai* la marii proprietari.

Prin urmare, concluzia generală cu privire la schimbarea condițiilor în care se află gospodăriile în ceea ce privește forța animală și mecanică folosită în muncile câmpului este următoarea : o *îmbunătățire* numai la marii proprietari, o *înrautățire* la ceilalți și *înrautățirea cea mai mare în gospodăriile țărănești mijlocii*.

Datele referitoare la anul 1895 ne permit să împărțim mai departe întregul grup de gospodării țărănești-mijlocii în două subgrupuri : cele cu câte 5—10 ha. și cele cu câte 10—20 ha. După cum era și de așteptat, în primul subgrup (mult mai numeros după numărul gospodăriilor) condițiile în care se află gospodăria în ceea ce privește folosirea vitelor de muncă sunt neasemuit mai proaste. Din 606.000 de posesori a 5—10 ha., vite de muncă au 90,5% (din 393.000 cu câte 10—20 ha — 95,8%), iar dintre aceștia folosesc pentru muncile câmpului vaci — 46,3% (17,9% în grupul cu câte 10—20 ha.) ; folosesc numai vaci — 41,3% (4,2% în grupul cu câte 10—20 ha). Și iată că reiese că tocmai grupul acesta cu câte 5—10 ha., care se află în condiții deosebit de proaste în ceea ce privește folosirea vitelor de muncă, *s'a mărit* în 1882—1895 *cel mai*

mult, atât după numărul gospodăriilor cât și după suprafață. Iată datele respective :

Raportul în % față de numărul total al

	gospodăriilor		întregii suprafețe		suprafeței agricole	
	1882	1895	1882	1895	1882	1895
5—10 ha.	10,50	10,90+0,40	11,90	12,37+0,47	12,26	13,02+0,76
10—20 "	7,06	7,07+0,01	16,70	16,59—0,11	16,48	16,88+0,40

În grupul de gospodării cu câte 10—20 ha. creșterea numerică a gospodăriilor este cu totul infimă ; procentul întregii suprafețe a scăzut chiar, iar procentul suprafeței agricole a crescut într-o măsură mult mai mică decât în grupul de gospodării cu câte 5—10 ha. Prin urmare, creșterea gospodăriilor țărănești mijlocii s'a produs mai ales (în parte chiar exclusiv) pe seama grupului de gospodării cu 5—10 ha., adică a grupului în care condițiile gospodăriei în cecece privește folosirea vitelor de muncă sunt deosebit de proaste.

Putem vedea astfel că statistica stabilește în mod incontestabil adevărata semnificație a faimoasei creșteri a gospodăriilor țărănești mijlocii : aceasta nu este o creștere a bunăstării, ci o *creștere a mizeriei*, nu este progresul micii agriculturi, ci *decăderea ei*. Dacă în grupul gospodăriilor țărănești mijlocii condițiile în care se află gospodăriile s'au înrăutățit *cel mai mult*, ele fiind nevoite să extindă mai mult ca toate celelalte folosirea vacilor pentru muncile câmpului, atunci suntem nu numai îndreptățiți, ci și obligați ca numai după acest singur aspect al gospodăriei (și acesta este unul dintre cele mai importante aspecte ale gospodăriei, în general) să tragem o concluzie asupra tuturor celorlalte aspecte. Dacă a crescut numărul gospodăriilor fără cai (ca să folosim termenul cunoscut cititorului rus și pe deplin aplicabil la cazul de față) *, dacă s'au înrăutățit categoriile de vite de muncă, apoi nu poate încăpea nicio îndoială că s'a înrăutățit și întreținerea lor în general, s'a înrăutățit lucrarea pământului, s'au înrăutățit alimentația și condițiile de trai ale agriculturului, deoarece în gospodăria țărănească, după cum știe oricine, cu cât vitele sunt întreținute mai prost și cu cât lucrează mai din greu, cu atât

* E vorba de forma adjectivală a expresiei „fără cai" — bezlojadnâe, rar folosită în limba rusă. — *Nota Trad.*

trăiește mai prost și muncește mai din greu și omul, și vice-versa. Concluziile pe care le-am tras mai sus din studiul amănunțit al lui Klawki sunt confirmate pe deplin de numeroasele date referitoare la toate micile gospodării țărănești din Germania.

IX

PRELUCRAREA INDUSTRIALĂ A LAPTELUI ȘI TOVARAȘIILE AGRICOLE DIN GERMANIA. POPULAȚIA RURALĂ DIN GERMANIA DUPĂ SITUAȚIA EI ÎN GOSPODĂRIE

Am analizat atât de amănunțit datele cu privire la vitele de muncă pentru motivul că acestea sunt singurele date (în afară de cele referitoare la mașini, pe care le-am analizat mai sus) care ne permit să aruncăm o privire, ca să zicem așa, înăuntrul gospodăriei, asupra utilajului ei, a organizării ei. Toate celelalte date — cu privire la cantitatea de pământ (pe care am arătat-o deja), la numărul vitelor (pe care-l vom arăta îndată) — înfățișează gospodăria numai sub aspectul ei exterior, stabilind un raport de egalitate între ceea ce în mod evident nu este egal, deoarece felul în care se lucrează pământul, și, deci, și productivitatea lui, calitatea vitelor și productivitatea lor diferă dela o gospodărie la alta. Oricât de arhicunoscut este faptul existenței acestei deosebiri, în calculele statistice generale ea este de obicei uitată, și numai datele privitoare la mașini și vitele de muncă dau o oarecare posibilitate de a se ține seama de această deosebire, arată în favoarea cui (în general) este această deosebire. Dacă gospodăriile mari folosesc într'o măsură mai mare mașinile, deosebit de complexe și scumpe — singurele de care ține seama statistica —, este limpede că în gospodăriile mari și toate celelalte unelte, pe care statistica le trece sub tăcere (pluguri, grape, căruțe etc.), sunt de o calitate mai bună, sunt reprezentate mai complet în fiecare gospodărie în parte și (datorită marii întinderi a gospodăriei) folosite într'o măsură mai completă. Acelaș lucru este valabil și în ceea ce privește inventarul viu. Micul gospodar este inevitabil nevoit să opună acestor avantaje sârguința și spiritul de economie (el nu dispune de alte arme în lupta sa pentru existență), și de aceea în societatea capitalistă aceste însușiri îl caracteri-

zează pe micul țăran nu întâmplător, ci întotdeauna și în mod inevitabil. Economistul burghez (și „critic” contemporan, care și în această problemă, ca și în toate celelalte, se târie în coada acestuia) numește acest lucru virtute a spiritului de economie, a cumpătării etc. (compară Hecht și Bulgacov), considerându-l ca fiind un merit al țăranului. Socialistul numește acest lucru muncă excesivă (Ueberarbeit) și consum insuficient (Unterkonsumption) și învinuiește de aceasta capitalismul, căutând să deschidă ochii țăranului asupra caracterului mincinos al cuvântărilor maniloviste care ridică oropsirea socială la rangul de virtute și caută în felul acesta să eternizeze această oropsire.

Să trecem la datele referitoare la repartizarea vitelor de muncă între diferitele grupuri de agricultori germani în 1882 și în 1895. Iată care sunt principalele rezultate ale acestor date :

Cifre relative

	Total vite (după valoare)			Vite cornute			Porci		
	1882	1895	±	1882	1895	±	1882	1895	±
0 — 2 ha	9,5	9,4	+0,1	10,5	8,5	-2,2	24,7	25,6	+0,9
2 — 5 „	13,1	13,5	+0,4	16,9	16,4	-0,5	17,6	17,2	-0,4
5 — 20 „	33,5	34,2	+0,9	35,7	36,5	+0,8	31,4	31,1	-0,3
20 — 100 „	29,5	28,8	-0,7	27,0	27,5	+0,5	20,6	19,6	-1,0
100 și mai multe ha.	14,8	14,1	-0,7	9,9	11,5	+1,6	5,7	6,5	+0,8
Total	100	100	—	100	100	—	100	100	—

Așa dar, procentul numărului vitelor din gospodăriile mari a scăzut față de numărul total al vitelor, iar procentul vitelor din gospodăriile țărănești mijlocii a crescut cel mai mult. Noi vorbim de numărul total al vitelor, deși datele se referă la valoare, pentru motivul că presupunția statisticienilor cu privire la valoarea egală a fiecărui cap de vită din diferitele grupuri este evident greșită. Datele referitoare la valoare, dând posibilitatea de a aduna diferite categorii de vite (aceste rezultate s'ar putea obține și prin socotirea tuturor vitelor în vite mari, dar acest lucru ne-ar cere o nouă muncă de calculare, fără a schimba cât de cât esențial concluziile), arată tocmai că întregul inventar viu este repartizat după număr, și nu după valoarea reală. Întrucât vitele sunt în gospodăriile mari de o calitate mai

bună decât în gospodăriile mici, calitatea îmbunătățindu-se, probabil, mai mult decât în acestea din urmă (judecând după îmbunătățirea inventarului mort), aceste date diminuează în foarte mare măsură superioritatea reală a marii gospodării.

În ceea ce privește diferitele categorii de vite, trebuie relevat că scăderea lor procentuală în gospodăriile mari este în întregime rezultatul decăderii creșterii oilor în scop comercial: numărul oilor a scăzut între 1882 și 1895 dela 21.100.000 la 12.600.000, adică cu 8.500.000, 7 milioane din totalul acestei scăderi revenind gospodăriilor cu 20 și mai multe ha. În Germania, din ramura creșterii vitelor în scop comercial, ramură în plină dezvoltare, face parte, după cum se știe, în special, creșterea vitelor pentru producția de lapte și de carne. Deaceia noi am luat datele referitoare la vite cornute și porci, constatând că în ambele aceste ramuri ale creșterii vitelor *cel mai mare pas înainte l-a făcut marea gospodărie* (100 și > ha.): procentul vitelor cornute și al porcilor din aceste gospodării față de numărul total al vitelor cornute și al porcilor a crescut cel mai mult. Acest fapt atrage cu atât mai mult atenția asupra lui cu cât proporțiile gospodăriilor pentru creșterea vitelor de obicei sunt mai mici decât ale celor agricole, și deaceia era de așteptat ca nu marile gospodării capitaliste, ci gospodăriile capitaliste mijlocii să se fi dezvoltat mai rapid. Concluzia generală (în ceea ce privește numărul, iar nu calitatea vitelor) trebuie să fie următoarea: proprietarii marilor gospodării au pierdut cel mai mult de pe urma puternicei decăderi a creșterii oilor în scop comercial, și această pierdere n'au recuperat-o, ci doar au redus-o printr'o sporire considerabilă (față de gospodăriile mici și mijlocii) a creșterii vitelor cornute și a porcilor.

Vorbind de creșterea vitelor pentru producția de lapte, nu putem ocoli datele extrem de edificatoare, și, după câte știm, nefolosite, referitoare la această problemă de care dispune statistica germană. Dar aceasta se referă la problema generală a îmbinării agriculturii cu prelucrarea industrială a produselor agricole, și trebuie să ne oprim asupra acestei probleme, dat fiind că d-l Bulgacov denaturează din nou, peste măsură, faptele. După cum se știe, îmbinarea prelucrării industriale a produselor agricole cu agricultura constituie unul dintre indiciile cele mai concrete ale progresului specific capitalist în agricultură. Încă în revista „Nacealo“,

d-l Bulgacov declara : „După părerea mea, importanța acestei îmbinări este exagerată până la refuz de Kautsky : dacă vom lua datele statisticii, suprafața de pământ legată în felul acesta de industrie este cu totul infimă“ (nr. 3, pag. 32). Un argument foarte slab, deoarece d-l Bulgacov ezită să tăgăduiască caracterul progresist din punct de vedere tehnic al acestei îmbinări, iar în ceea ce privește problema principală — dacă purtătoarea acestui progres este marea sau mica producție —, el o ocolește pur și simplu. Intrucât însă statistica dă un răspuns cum nu se poate mai precis la această întrebare, d-l Bulgacov recurge în cartea sa... sit venia verbo !... * la vicieșuguri. El arată procentul gospodăriilor (tuturor în general, iar nu pe grupuri!) îmbinate cu prelucrarea industrială a diferitelor produse agricole și remarcă : „Nu trebuie să se creadă că ele sunt îmbinate îndeosebi cu gospodăriile mari“ (II,116). Tocmai invers, stimabile d. profesor : tocmai aceasta trebuie să se creadă, și tabelul dumatil (care *nu* arată procentul gospodăriilor îmbinate cu prelucrarea industrială a produselor agricole față de numărul total al gospodăriilor din grupul *dat*) nu face decât să inducă în eroare pe un cititor neinițiat sau neatent. Cităm laolaltă (pentru a nu împeștrii paginile cu cifre) numărul gospodăriilor îmbinate cu fabricile de zahăr, de spirt, de amidon, de bere și cu morile (această sumă exprimă, prin urmare, numărul *cazurilor* de îmbinare a gospodăriilor agricole cu prelucrarea industrială a produselor agricole), și vom obține următorul tablou :

	Numărul total al gospodăriilor	Numărul cazurilor de îmbinare cu prelucrarea industrială a produselor %	
0 — 2 ha.....	3.236.367	11.364	0,01
2 — 5 „	1.016.318	13.542	1,09
5 — 20 „	998.804	25.879	2,30
20 — 100 „	281.767	8.273	2,52
100 și mai multe ha.....	25.061	4.006	15,72
<i>Total</i>	5.558.317	63.064	1,14
Gospodăriile cu 1.000 și mai multe ha.....	579	330	57,69

* — scuzați expresia ! — *Nota Trad.*

Așa dar, procentul gospodăriilor îmbinate cu prelucrarea industrială a produselor agricole este infim în mica gospodărie și crește considerabil numai în marea gospodărie (atingând un procent uriaș la latifundii, dintre care *mai bine de jumătate* se folosesc de avantajele acestei îmbinări). Lăgând acest fapt de datele de mai sus referitoare la mașini și la vitele de muncă, cititorul își va da seama de întreaga absurditate pretențioasă a afirmațiilor sentențioase ale d-lui Bulgacov cu privire la „iluzia” marxiștilor „conservatori” cum că „marea gospodărie este purtătoarea progresului economic, iar cea mică — a regresului” (II,260).

„Covârșitoarea cantitate (de sfeclă de zahăr și de cartofi pentru fabricarea spiritului) se producea — continuă d-l Bulgacov — în micile gospodării”.

Exact invers : *tocmai în cele mari :*

	Numărul gospodăriilor care seamănă sfeclă de zahăr	% față de numărul total al gospodăriilor	Suprafața cultivată cu sfeclă în hectare	%	Numărul gospodăriilor care au semănat cartofi în vederea prelucrării industriale	% față de numărul total al gospodăriilor
0 — 2 ha.....	10.781	0,33	3.781	1,0	565	0,01
2 — 5 „	21.413	2,10	12.693	3,2	947	0,09
5 — 20 „	47.145	4,72	48.213	12,1	3.023	0,30
20 — 100 „	26.643	9,45	97.782	24,7	4.293	1,52
100 și mai multe ha.....	7.262	28,98	233.820	59,0	5.195	20,72
<i>Total</i>	113.244	2,03	396.289	100	14.023	0,25

Gospodării cu 1.000

și mai multe ha..... 211 36,88 26.127 — 302 52,79

Cu alte cuvinte, iarăși procentul gospodăriilor care seamănă sfeclă și cartofi în scopul prelucrării industriale este cu totul infim în micile gospodării, considerabil în cele mari și foarte ridicat în latifundii. Covârșitoarea cantitate de sfeclă — 83,7%, judecând după suprafața cultivată cu sfeclă, se produce în gospodăriile mari*.

* Deplinul... eșec al afirmațiilor d-lui Bulgacov cu privire la prelucrarea industrială a produselor este atât de ciudat încât ne întrebăm fără să vrem : nu se datorește oare acest eșec faptului că d-l Bulgacov a folosit tabelele care figurează în ancheta germană, fără să observe că în aceste tabele procentul gospo-

„I Bulgacov nu s'a edificat deasemenea deloc nici asu-
 „procentului“ gospodăriilor producătoare de produse
 lactate „din gospodăriile mari“ (II, 117), iar această ra-
 mură a creșterii vitelor în scop comercial face parte din
 cele care se dezvoltă deosebit de rapid în întreaga Europă
 și constituie totodată unul dintre indicii progresului agri-
 culturii. Iată datele referitoare la gospodăriile care vând
 lapte și produse lactate la oraș :

	Numărul gospodării ilor de acest fel	% față de total *	% față de nu- mărul gospodă- riilor din grupă	Numărul vacilor de care dispun	% față de total	La 1 gospo- dărie revin vacii
0 — 2 ha.	8.098	21,46	0,3	25.028	11,59	2,8
2 — 5 .	11.049	26,35	1,1	30.275	14,03	2,7
5 — 20 .	15.344	36,59	1,5	70.916	32,85	4,6
20 — 100 .	5.576	13,54	2,0	58.439	27,07	10,3
100 și mai multe ha.	863	2,06	3,4	31.213	14,46	36,1
Total	41.930	100,0	0,8	215.871	100	5,1

Gospodării cu 1.000 și mai multe ha. . . 21	—	3,7	1.822	—	87,0
---	---	-----	-------	---	------

Așa dar, gospodăriile mari sunt și aici în frunte : pro-
 centul gospodăriilor agricole care se ocupă cu comerțul de
 lapte și produse lactate este cu atât mai ridicat cu cât gos-
 podăria este mai mare, iar în latifundii el este cel mai ridi-
 cat („degenerarea latifundiară“). De pildă, în comparație
 cu gospodăriile țărănești mijlocii (5—20 ha), gospodăriile
 mari (100 și >ha.) desfac de două ori și ceva mai mult
 (3,4% și 1,5%) lapte la orașe.

Că gospodăriile mari (după suprafața pământului) se
 ocupă deasemenea și de producția în proporții mari a lap-
 telui și a produselor lactate, aceasta se vede din datele refe-
 ritoare la numărul vacilor care revin la 1 proprietar ; numă-
 rul vacilor atinge cifra de 36 în gospodăriile cu 100 și > ha.,
 și chiar de 87 în latifundii. În general, gospodăriile vădit

dărilor îmbinate cu prelucrarea industrială a produselor agricole *nu este raportat
 nicidecum la numărul total al gospodăriilor din grupul dat?* Pe de o parte, e greu
 să admitem într'un „studiu“ al unui sever savant atât de multe scăpări (cu o
 serie de concluzii pompoase). Pe de altă parte, identitatea tabelelor d-lui Bul-
 gacov cu cele ale anchelei (S. 40 * și 41 *) este nelndolelnică... Ah, acești „severi
 savanți“ !

* Reproducem această coloană pentru ca cititorul să-și formeze o idee
 clară de procedeele d-lui Bulgacov, care în sprijinul concluziilor sale se referă
 numai la această coloană (luată din anchetă) !

capitaliste (20 și > ha.) concentrează 41,5% din numărul total al vacilor al căror lapte este desfăcut la orașe, deși aceste gospodării constituie un procent infim față de totalul gospodăriilor (5,52%) și un procent mic (15,6%) față de numărul gospodăriilor care desfac lapte la orașe. Prin urmare, progresul tocmai al gospodăriei capitaliste și concentrarea capitalistă în ramura respectivă a creșterii vitelor în scop comercial nu pot fi puse la îndoială.

Dar concentrarea producției de lapte și de produse lactate nu este caracterizată câtuși de puțin complect prin datele cu privire la grupurile de gospodării după mărimea suprafețelor. Se înțelege deja și a priori că pot și trebuie să existe gospodării cu o suprafață egală, dar cu un număr diferit de vite în general, și de vite de lapte în special. Să comparăm în primul rând repartizarea pe gospodării a tuturor vitelor cornute și a întregului număr de vaci al căror lapte este desfăcut la orașe.

P r o c e n t u l				
		tuturor vitelor cornute	numărului de vacii al căror lapte este desfă- cut la orașe	Diferența
0 — 2	ha.	8,3	11,6	+ 3,3
2 — 5	„	16,4	14,0	— 2,4
5 — 20	„	36,5	32,8	— 3,7
20 — 100	„	27,3	27,1	— 0,2
100 și mai multe	ha.	11,5	14,5	+ 3,0
<i>Total</i>		100,0	100	

Astfel putem constata încă odată că situația cea mai proastă o au tocmai gospodăriile țărănești mijlocii: din totalul vitelor cornute de care dispune, acest grup folosește cel mai mic procent pentru desfacerea laptelui la orașe (adică pentru ramura cea mai rentabilă — producția de lapte și de produse lactate). Dimpotrivă, gospodăriile mari se află într-o situație foarte avantajoasă, folosind pentru desfacerea laptelui la orașe un procent relativ mare din totalul vitelor cornute de care dispune *. Și mai avantajoasă

* Această diferență nu poate fi explicată prin faptul că procentul boilor în numărul total al vitelor cornute este inegal, deoarece într-o gospodărie mare procentul boilor (cel puțin al celor folosiți pentru muncile câmpului) față de numărul total al vitelor cornute este mai ridicat decât într-o gospodărie țărăneasă mijlocie.

însă este situația gospodăriilor celor mai mici, care folosesc cea mai mare parte din totalul vitelor cornute de care dispun pentru desfacerea laptelui la orașe. Prin urmare, în aceste gospodării iau o dezvoltare fermele speciale „de produse lactate“ în care agricultura este împinsă pe al doilea plan sau în care lipsește cu totul (în acest grup, din 8.998 de gospodării care desfac lapte la orașe, 471 nu dispun deloc de suprafețe agricole, aceste gospodării având 5.344 de vaci, revenind câte 11,3 vaci de 1 gospodărie). Obținem date interesante cu privire la concentrarea producției de produse lactate în cadrul unuia și aceluiaș grup după mărirea suprafeței agricole, dacă vom desprinde, cu ajutorul datelor statisticii germane, gospodăriile cu 1 și 2 vaci.

Gospodăriile care desfac produse lactate la orașe

	Numărul gospodă- riilor	Printre care:		Cu 3 și mai multe vaci	Ia aceștia din urmă vacii	Sau de 1 gospo- dărie	Total vacii
		cu 1 vacă,	cu 2 vaci				
0 — 50 ari	1.944	722	372	850	9.789	11,5	11.255
50 ari—2 ha.	7.054	5.302	2.552	1.200	5.367	4,5	13.773
0 — 2 ha.	8.998	4.024	2.924	2.050	15.156	7,4	25.028
2 — 5 „	11.049	1.862	4.497	4.690	19.419	4,3	30.275

În cadrul gospodăriilor cu o suprafață agricolă cu totul infimă (0— $\frac{1}{2}$ ha.) constatăm o foarte mare concentrare a producției de lapte și de produse lactate: mai puțin de jumătate din numărul acestor gospodării (850 din 1.944) concentrează aproape $\frac{9}{10}$ din numărul total al vacilor din acest grup (9.789 din 11.255), având în medie câte 11,5 vaci. Aceștia nu mai sunt deloc „mici“ gospodari, ci sunt proprietari cu un rulaj care atinge, probabil (mai ales în preajma marilor orașe), câteva mii de mărci anual și este prea puțin probabil că se lipsesc de muncitori salariați. Creșterea rapidă a orașelor face să crească neconținut numărul acestor „fermieri producători de produse lactate“, și întotdeauna se vor găsi, desigur, alde Hecht, David, Hertz și Cernov, care să consoleze pe micii țărani striviți de mizerie, al căror număr este foarte mare, cu exemplul unora dintre confrății lor care „au ajuns în rând cu oamenii“ datorită producției de lapte și de produse lactate, a cultivării tutunului etc.

În grupul de gospodării cu $\frac{1}{2}$ —2 ha. constatăm că mai puțin de a cincina parte din totalul gospodăriilor (1.200 din

7.054) concentrează peste două cincimi din numărul total al vacilor (5.367 din 13.773) ; în grupul de gospodării cu 2—5 ha. mai puțin de jumătate din numărul de gospodării (4.690 din 11.049) concentrează peste trei cincimi din numărul total al vacilor (19.419 din 30.275) etc. Din păcate, statistica germană nu ne dă posibilitatea să desprindem grupurile cu un număr mai mare de vaci *. Dar și datele citate confirmă pe deplin concluzia generală că *concentrarea agriculturii capitaliste în realitate este mult mai puternică* decât s'ar putea crede după datele numai ale statisticii suprafețelor. Această statistică grupează gospodăriile mici atât în ceea ce privește suprafața, cât și în ceea ce privește proporțiile producției de cereale, laolaltă cu gospodăriile mari după proporțiile creșterii vitelor în scopul producției de lapte sau carne, ale viticulturii, ale cultivării tutunului, ale legumiculturii etc. Desigur, față de producția de cereale toate aceste ramuri rămân cu totul pe al doilea plan, și anumite concluzii trase pe baza a *numeroase* cazuri sunt valabile, chiar dacă se întemeiază pe date referitoare la suprafață. Dar, în primul rând, unele dintre ramurile speciale ale agriculturii cu caracter comercial se dezvoltă deosebit de rapid tocmai în Europa și ele sunt deosebit de caracteristice pentru procesul de evoluție *capitalistă* a acesteia, iar în al doilea rând, împrejurarea pe care am arătat-o este mereu uitată atunci când se fac referiri la

---

* Mai exact, *prelucrarea* datelor statisticii germane nu dă această posibilitate, deoarece autorii anchetei au dispus de date cu privire la fiecare gospodărie în parte (după răspunsurile agricultorilor la chestionarele ce le-au fost trimise). De altfel, această culegere de date referitoare la fiecare gospodărie în parte deosebește în mod avantajos statistica agricolă germană de cea franceză, și, după cum se vede, și de cea engleză etc. Un asemenea sistem permite a se grupa gospodăriile de tipuri diferite nu numai după întinderea suprafeței, ci și după gradul de dezvoltare, de pildă, a producției de lapte și de produse lactate, după folosirea mașinilor, după gradul de dezvoltare a prelucrării industriale a produselor agricole etc. Pentru aceasta e nevoie numai de o prelucrare mai minuțioasă a datelor statisticii, și anume: în primul rând, gruparea gospodăriilor nu după un singur criteriu (suprafața cultivată), ci după mai multe criterii (numărul mașinilor, al vitelor, suprafața culturilor speciale etc.), iar în al doilea rând, combinarea diverselor grupări, adică divizarea fiecărui grup, de pildă, după suprafață, în subgrupuri, după numărul vitelor etc. Ca model ar putea și ar trebui să servească în această privință statistica gospodăriilor țărănești făcută de zemstvele ruse. Pe cât de superioară este statistica guvernamentală germană celei *guvernamentale* rusești prin amploarea și plenitudinea, uniformitatea și exactitatea datelor, prin repeziciunea cu care au fost prelucrate și publicate, — pe atât de superioară este statistica *zemstvelor* noastre față de anchetele și cercetările parțiale europene, prin remarcabila amplitudine a diferitelor date și prin prelucrarea lor detaliată. Statistica zemstvelor ruse a introdus încă de multă vreme atât cercelarea după gospodării, cât și diversele tabele pe grupuri, tabelele combinate pe care le-am menționat. Cunoașterea mai îndeaproape de către europeni a statisticii zemstvelor noastre ar da, probabil, un puternic impuls progresului statisticii sociale în general.

exemple sau regiuni izolate, și aici se deschide un câmp larg pentru apologia mic-burgheză ale cărei modele ne-au fost date de Hecht, David, Hertz și Cernov. Ei se refereau la cultivatorii de tutun, care, judecând după suprafața totală a gospodăriei, sunt „echte und rechte Kleinbauern“ * ; dar după proporțiile culturilor de tutun ei nu sunt deloc „mici“ gospodari, și dacă vom lua datele care se referă în mod special la cultivarea tutunului, putem constata și aici o concentrare capitalistă. De pildă, în 1898, în întreaga Germania erau înregistrați 139.000 de cultivatori de tutun, dispunând de o suprafață de 17.600 ha. cultivată cu tutun, dar dintre acești 139.000—88.000, adică 63%, posedă laolaltă nu mai mult de 3.300 ha., adică abia o cincime din totalul culturilor de tutun ; celelalte patru cincimi se află în mâinile a 37% de gospodari **.

La fel stau lucrurile și cu viticultura. În genere, suprafața „medie“ a viilor, de pildă în Germania este foarte redusă : 0,36 ha. (344.850 de gospodari și 126.109 ha. de vie). Repartizarea suprafeței însă la viticultori este de așa natură încât 49% (până la 20 ari de vie) posedă numai 13% din totalul viilor, 30% de gospodari „mijlocii“ (20—50 ari) — 26% și viticultori cu vii mari — 20% ($\frac{1}{2}$ ha. și mai mult) dețin 61% din totalul viilor, adică mai mult de trei cincimi ***. Incomparabil mai puternică este concentrarea legumiculturii cu caracter comercial (Kunst- und Handelsgärtneriei), care se dezvoltă atât de rapid în toate ță-

* — „adevărați mici țărani“. — *Nota Trad.*

** „Die deutsche Volkswirtschaft am Schlusse des 19. Jhrhd.“. Brl. 1900, S. 60 („Economia națională germană dela sfârșitul secolului al XIX-lea“. Berlin, 1900, pag. 60. — *Nota Trad.*) ; aceasta potrivit datelor foarte brute ale statisticii fiscale. Pentru Rusia noi dispunem de asemenea date cu privire la repartizarea culturii tutunului pe trei Județe din gubernia Poltava : din totalul de 25.089 de gospodării țărănești cu plantații de tutun, 3.015 gospodării (adică mai puțin de $\frac{1}{10}$) dețin 74.565 desiatine de culturi de cereale din 146.774 desiatine, adică mai mult de jumătate, și 3.239 desiatine de culturi de tutun din 6.844 desiatine, adică aproape jumătate. Dar gruparea acestor gospodării după întinderea plantațiilor de tutun arată că 324 de gospodării (din 25.089) au câte 2 și mai multe desiatine de culturi de tutun, în total 2.360 desiatine din 6.844. Aceștia sunt marii cultivatori de tutun — capitaliștii cu privire la care apar atât de des știri cum că exploatează în mod barbar pe muncitori. Numai 2.773 de gospodării (ceva mai mult de $\frac{1}{10}$) dețineau mai mult decât o jumătate de desiatină de culturi de tutun, însumând 4.145 desiatine de culturi de tutun din totalul de 6.844 desiatine. Vezi „Eseu asupra cultivării tutunului în Rusia“, partea a II-a și a III-a, Petersburg, 1894.

*** Este interesant de relevat faptul că în Franța, unde viticultura are o dezvoltare incomparabil mai mare (1.800,5 mil ha.), concentrarea viilor este mult mai considerabilă. Dar pentru a ne putea face o părere despre ea suntem nevoiți să ne limităm la datele statisticii generale a suprafețelor, deoarece în Franța nu se culeg date pe fiecare gospodărie și numărul proprietarilor de vii nu este cunoscut. În mâinile gospodărilor care posedă în total 10 și mai multe hectare sunt concentrate în Germania 12,83% din totalul viilor, iar în Franța — 57,02%.

rile capitaliste, în funcție directă de dezvoltarea marilor orașe, a marilor stații de cale ferată, a așezărilor industriale etc. În 1895 Germania număra 32.540 de gospodării cu grădini de legume și zarzavat în scop comercial, a căror suprafață se ridică la 23.570 ha., — în medie mai puțin de un hectar. Însă mai mult de jumătate din această suprafață (51,39%) era concentrată în mâinile a 1.932 de gospodari, adică 5,94% din totalul cultivatorilor de legume. Întinderea grădinilor de zarzavat și a celorlalte terenuri folosite pentru agricultură pe care le posedă acești proprietari de gospodării mari reiese din următoarele cifre: 1.441 de cultivatori de legume cu grădini de câte 2—5 ha. posedă în medie o suprafață de câte 2,76 ha. cu culturi de legume, iar pământ în general — câte 109,6 ha.; 491 de cultivatori de legume cu câte 5 și mai multe ha. de grădină posedă în medie câte 16,54 ha. cu culturi de legume, și pământ în general — câte 134,7 ha.

Să revenim la producția de lapte și de produse lactate; datele cu privire la această producție ne ajută să lămurim problema importanței cooperației transformată de Hertz într'un panaceu împotriva capitalismului. Hertz vede „principala sarcină a socialismului” în susținerea ei (S. 21, trad. rusă 62; S. 89, trad. rusă 214), iar d-l Cernov, care și sparge, cum se obișnuiește în asemenea cazuri, fruntea închinându-se cu atâta ardoare la noii idoli, a și născocit o „evoluție necapitalistă a agriculturii” prin cooperație. Despre semnificația teoretică a unei asemenea descoperiri extraordinare va trebui, în general, să spunem mai jos câteva cuvinte. Acum vom remarca că admirătorilor cooperației le place să se refere la ceea ce „se poate” obține cu ajutorul acesteia (vezi exemplul de mai sus). Noi însă vom arăta mai bine ceea ce se obține în realitate cu ajutorul cooperației în actuala orânduire capitalistă. Cu prilejul recensământului gospodăriilor și îndeletnicirilor făcut în 1895, statistica germană a înregistrat toate gospodăriile agricole care fac parte din tovărășiile pentru desfacerea produselor lactate (Molkereigenossenschaften und Sammelmolkereien), precum și numărul vacilor pe care fiecare dintre acești gospodari îl folosește pentru producția laptelui și a produselor lactate. După câte știm, acestea sunt, poate, singurele date *cuprinzătoare* care stabilesc în mod precis nu numai gradul de participare a gospodarilor de diferite categorii la tovă-

rășii, ci și — ceea ce este deosebit de important — proporțiile, ca să zicem așa, economice ale acestei participări, adică proporțiile acelei ramuri anume a gospodăriei pe a cărei bază intră fiecare în tovărășie (numărul vacilor care dau produsul a cărui desfacere a fost organizată de tovărășie). Cităm mai jos aceste date, repartizate pe cinci grupuri principale după mărimea suprafeței gospodăriilor :

Gospodăriile care fac parte din tovărășiile de desfacere a laptelui și produselor lactate

	Numărul acestor gospodării	% față de numărul total al gospodăriilor	% față de total *	Numărul vacilor în aceste gospodării	% față de total	La 1 gospodărie revin vaci
0— 2 ha.....	10.300	0,3	6,95	18.556	1,71	1,8
2— 5 „.....	31.819	3,1	21,49	73.156	6,76	2,3
5— 20 „.....	53.597	5,4	36,19	211.236	19,51	3,9
20— 100 „.....	43.551	13,4	29,42	418.563	38,65	9,6
100 și mai multe ha.....	8.805	35,1	5,95	361.435	33,37	41,0
<i>Total.....</i>	148.082	2,7	100,00	1.082.946	100,00	7,3
Gospodării cu 1.000 și mai multe ha.....	204	35,6	—	18.273	—	89,0

Așa dar, dintre micii cultivatori de pământ din tovărășii face parte o minoritate cu totul infimă — 3—5%, adică un procent care, probabil, este chiar mai mic decât cel al gospodăriilor capitaliste și al grupurilor inferioare. Dimpotrivă, dintre marile gospodării, vădit capitaliste, din tovărășii face parte un procent de trei-sapte ori mai mare chiar decât dintre gospodăriile țărănești mijlocii. Iar latifundiile participă la tovărășii în cea mai mare măsură. Acum ne putem da seama de nemărginita naivitate a lui Hertz, Voroșilovul austriac, care, obiectând lui Kautsky că în „uniunea agricolă germană pentru achiziții, (Bezugsvereinigung), din care fac parte tovărășiile cele mai mari, sunt reprezentați 1.050.000 de proprietari agricoli (S. 112, trad. rusă 267, subliniat de Hertz), conchide că, prin urmare, nu numai proprietarii marilor gospodării (cu peste 20 ha.

* D-l Bulgacov a declarat : „Procentul marii gospodării se va vedea aici din următoarele cifre” (II, 117), și a citat numai aceste cifre care nu arată „procentul marii gospodării”, ci, mai curând (fără o comparație cu alte cifre), îl camufliază

sunt numai 306.000 de gospodari), ci și țărani fac parte din tovarășii. Dacă Hertz s'ar fi gândit puțin chiar la propria sa prezumpție (participarea *tuturor* proprietarilor marilor gospodării în tovarășii), ar fi văzut că dacă toți proprietarii marilor gospodării fac parte din tovarășii, atunci, *prin urmare*, dintre ceilalți *un procent mai mic* face parte din tovarășii, — prin urmare se confirmă pe deplin concluzia lui Kautsky *cu privire la superioritatea mării gospodării față de cea mică și în ceea ce privește organizarea în tovarășii*.

Dar și mai interesante sunt datele referitoare la numărul vacilor, desfacerea produselor cărora este organizată de tovarășii: *covârșitoarea majoritate* a acestor vaci, *aproape trei sferturi* (72%), aparțin proprietarilor marilor gospodării *capitaliste* producătoare de produse lactate și care au câte zece, patruzeci, chiar optzeci (în latifundii) de vaci de gospodărie. Și acum ascultați-l pe Hertz: „Noi afirmăm că *tovarășii aduc cel mai mare folos tocmai micilor și celor mai mici proprietari*“... (S. 112, trad. rusă 269, subliniat de Hertz). Vorosilovii sunt la fel pretutindeni: atât în Rusia, cât și în Austria; când un Vorosilov, bătându-se cu pumnul în piept, spune și accentuează: „Noi afirmăm“, — poți fi sigur că el afirmă tocmai ceea ce nu este.

În încheierea studiului nostru asupra datelor statisticii agrare germane să aruncăm o privire asupra tabloului general al repartizării populației care se îndeletnicește cu agricultura, după situația în gospodăria agricolă. Noi luăm, desigur, numai agricultura propriu zisă (A 1, iar nu A 1—6, după notația germană, adică nu socotim laolaltă cu agricultorii pe pescari, pe exploatareii forestieri și pe vânători), iar apoi luăm datele privitoare la persoanele pentru care agricultura este *ocupația principală*. Statistica germană împarte această populație în trei grupuri principale: a) de sine stătători (adică gospodari-proprietari, arendași etc.); b) slujbași (administratori, vechili, supraveghetori, funcționari de birou etc.) și c) muncitori, acest din urmă grup divizându-se în următoarele patru subgrupuri: c¹) „membri de familie care muncesc în gospodăria capului familiei, a tatălui, a fratelui etc.“. Cu alte cuvinte, aceștia sunt lucrători-membri de familie, spre deosebire de muncitorii salariați care fac parte din celelalte subgrupuri din grupul c. Deaceia este limpede că pentru studiul compoziției socia-

le a populației (și al evoluției ei capitaliste) acești lucrători-membri de familie trebuie grupați nu în acelaș grup cu muncitorii salariați, cum se face de obicei, ci cu proprietarii (a), deoarece acești lucrători-membri de familie sunt, în fond, tot coproprietari, membri ai familiei proprietarului, având dreptul de succesiune etc. Apoi subgrupul c²) argați și argate (Knechte und Mägde); c³) „zilerii și alți muncitori (ciobani, păstori) având pământ propriu sau arendat“. Prin urmare, acesta este grupul de persoane care sunt în acelaș timp și proprietari și muncitori salariați, adică un grup intermediar, care trebuie categorisit aparte. În sfârșit, c⁴) „deasemenea — fără pământ propriu și fără pământ arendat“. Obținem în felul acesta trei grupuri principale: I. Proprietari — posesori de pământ și membrii de familie ai proprietarilor. II. Proprietari — posesori de pământ și în acelaș timp și muncitori salariați. III. Muncitori salariați care nu posedă pământ (slujbași, muncitori agricoli și zileri). Iată cum se repartiza populația rurală * din Germania între aceste grupuri în 1882 și 1895:

	Populația activă (cu diverse ocupații) a cărei ocupație principală este agricultura (în mii)			
	1882	1895		
a) gospodari — posesori de pământ.....	2.253	2.522	+	269
c ¹) membri ai familiei gospodarului.....	1.935	1.899	-	36
I	4.188	4.421	+	233 + 5,6%
c ²) muncitori cu pământ (II)	866	383	-	483 - 55,8%
I + II	5.054	4.804	-	250
b) slujbași	47	77	+	30
c ³) muncitori agricoli	1.589	1.719	+	130
c ⁴) muncitori fără pământ.....	1.374	1.445	+	71
III	3.010	3.241	+	231 + 7,7%
Total	8.064	8.045	-	19 - 0,2%

* Noi ne referim numai la populația „activă“ (după terminologia franceză; „erwerbshätige“ — după cea germană), adică la populația care se ocupă în mod efectiv cu agricultura, fără a socoti personalul de serviciu și membrii de familie care nu iau parte în mod regulat și permanent la muncile agricole. Statistica socială rusă este atât de puțin dezvoltată încât nici măcar n'a elaborat un termen special pentru această noțiune de „active“, „erwerbshätig“, „occupied“. În prelucrarea datelor referitoare la învelnicirile populației din Petersburg („Petersburgul potrivit recensământului din 1890“), Ianson întrebuintează termenul „de sine stătător“, acest termen însă este nepotrivit, deoarece prin expresia „de sine stătător“ se înțeleg de obicei patronii, și în felul acesta împăr-

Așa dar, întreaga populație activă a scăzut, deși într-o măsură neînsemnată. În rândurile acesteia constatăm o scădere a numărului populației care posedă pământ (I+II) și o creștere a numărului populației fără pământ (III). Acest lucru arată limpede că *exproprierea populației rurale progresează* și totodată tocmai a micilor proprietari de pământ, deoarece știm că muncitorii salariați care au câte un petec de pământ fac parte din rândurile celor mai mici gospodari. Mai departe, din numărul persoanelor care posedă pământ scade numărul gospodarilor-muncitori, crește cel al gospodarilor. Constatăm, prin urmare, *dispariția grupurilor mijlocii și accentuarea celor extreme*: grupul intermediar dispare, se produce *o ascuțire a contradicțiilor capitaliste*. Dintre muncitorii salariați cresc numeric cei care au fost deja cu totul expropriați, se micșorează numărul posesorilor de pământ; dintre proprietari cresc numeric proprietarii nemijlociți ai întreprinderilor și scade numărul celor care lucrează în întreprinderea capului de familie. (Această din urmă împrejurare este, probabil, în legătură cu faptul că lucrătorii-membri ai familiei țăranului nu primesc în cea mai mare parte nicio plată dela capii de familie, fapt pentru care sunt deosebit de înclinați să fugă la orașe).

Dacă vom lua datele referitoare la populația pentru care agricultura constituie o ocupație *auxiliară*, vom constata că întreaga această populație (activă sau cu diverse alte ocupații) a crescut dela 3.144.000 la 3.578.000, adică cu 434.000, această creștere producându-se aproape în întregime pe seama grupului de lucrători-membri de familie, grup care crește cu 397.000 (dela 664.000 la 1.061.000). Numărul proprietarilor a crescut cu 40.000 (dela 2.120.000 la 2.160.000); numărul muncitorilor cu pământ a crescut cu 51.000 (dela 9.000 la 60.000); numărul muncitorilor fără pământ a scăzut cu 54.000 (dela 351.000 la 297.000). Această creștere enormă — în decurs de 13 ani dela 664.000 la 1.061.000, adică cu 59,8% — învederează, iarăși, creșterea proletarizării; creșterea numărului *țăranilor*, membri de fa-

---

țirea după ocupații (în înțelesul larg al cuvântului) se confundă cu împărțirea după situația persoanelor în cadrul ocupației respective (patron sau muncitor care lucrează de unul singur). Ar merge termenul: „populația producătoare”, însă nici el nu este exact, deoarece, de exemplu, militarii, rentierii etc. sunt clase care nu sunt de fel „producătoare”. Poate că ar fi mai potrivit termenul: populația „cu diverse ocupații”, adică aceia care participă la tot felul de activități în cadrul vreunei „ocupații” (= care aduce venit), spre deosebire de cei care trăiesc pe socoteala celor care au vreo „ocupație”.

milie care consideră agricultura drept numai ocupația lor *auxiliară*. Noi știm că principala ocupație în aceste cazuri este, în primul rând, munca salariată (iar apoi micul negoț, meșteșugul etc.). Dacă vom grupa laolaltă pe toți lucrătorii-membri de familie, atât pe cei pentru care agricultura constituie ocupația principală, cât și pe cei pentru care ea este numai o ocupație auxiliară, vom obține: în 1882—2.559.000; în 1895 — 2.960.000. Această creștere poate să dea ușor loc la o interpretare greșită și la concluzii apologetice, mai ales dacă este comparată cu descreșterea, în general, a numărului muncitorilor salariați. În realitate însă această creștere generală provine din *scăderea* numărului membrilor de familie pentru care agricultura constituie ocupația principală și din *creșterea* numărului acelorora pentru care ea este o ocupație auxiliară, așa încât aceștia din urmă constituiau în 1882 doar 21,7% din numărul total al lucrătorilor-membri de familie, iar în 1895 — deja 35,8%. Așa dar, statistica *întregii* populații agricole ne înfățișează cum nu se poate mai concret tocmai cele două procese de proletarizare asupra cărora întotdeauna atrăgea atenția marxismul ortodox și dela care prin astfel de fraze stereotipe caută să se eschiveze criticii oportuniști, — pe de o parte, crescânda deposedare a țărănimii de pământ, exproprierea populației rurale, care se refugiază la orașe sau care se transformă din muncitori cu pământ în muncitori fără pământ; — pe de altă parte, dezvoltarea „câștigurilor auxiliare“ ale țărănimii, adică a acelei îmbinări a agriculturii cu industria care înseamnă prima treaptă a proletarizării și duce totdeauna la o intensă creștere a mizeriei (lungirea zilei de muncă, înrăutățirea alimentației etc.). Judecând numai după aparențe, ambele aceste procese sunt direct contrarii: creșterea numerică a muncitorilor fără pământ — și creșterea numărului de lucrători-membri ai familiilor de țărani — proprietari de pământ. Deaceea, confundând aceste procese sau ignorând unul dintre ele, e foarte ușor să comiți cele mai grosolane greșeli, de ale căror numeroase exemple abundă cartea lui Bulgacov⁶⁵. În sfârșit, statistica ocupațiilor mai indică o considerabilă creștere a numărului slujbașilor*: dela

* În legătură cu acest fapt d-l Bulgacov face în „Nacealo“ un spirit cum nu se poate mai plat: „creșterea numărului ofițerilor odată cu scăderea efectivului armatei“. O concepție simplistă despre organizarea muncii în marea producție!

47.000 la 77.000, adică cu 63,8%. Paralel cu creșterea proletarizării are loc dezvoltarea marii producții capitaliste, care are nevoie de funcționari de birou, și aceasta într'o măsură cu atât mai mare cu cât sunt folosite mai mult mașinile și cu cât se dezvoltă prelucrarea industrială a produselor.

Așa dar, cu toate că se laudă cu „detalizarea“, d-l Bulgacov n'a știut deloc să se descurce în datele statisticii germane. În statistica ocupațiilor el a relevat doar creșterea numărului muncitorilor fără pământ și scăderea numărului muncitorilor care posedă pământ, ca fiind un indice „al schimbărilor care au avut loc în organizarea muncii agricole“ (II, 106). Dar această schimbare a organizării muncii în întreaga agricultură germană a rămas pentru el un fapt cu totul întâmplător și de neînțeles, fără nicio legătură cu orânduirea generală și cu evoluția generală a capitalismului în agricultură. În realitate însă aceasta este numai una dintre laturi în procesul dezvoltării capitalismului. Contrar părerii d-lui Bulgacov, progresul tehnic al agriculturii germane înseamnă mai ales progresul marii producții, fapt dovedit incontestabil prin date referitoare la folosirea mașinilor, la procentul întreprinderilor cu vite de muncă, la dezvoltarea prelucrării industriale a produselor agricole, la dezvoltarea gospodăriilor producătoare de lapte și de produse lactate etc. Într'o indisolubilă legătură cu acest progres al marii producții se află creșterea proletarizării și expropriării populației rurale, sporirea numărului gospodăriilor parcelare și a numărului țăranilor pentru care principala sursă de existență sunt câștigurile auxiliare, creșterea mizeriei în rândurile țăranimii mijlocașe, a cărei gospodărie se află în condiții care s'au înrăutățit cel mai mult (cea mai mare creștere a procentului celor fără cai și a procentului celor care folosesc pentru muncile câmpului vacile) și la care, deci, s'au înrăutățit și condițiile întregii lor vieți, precum și calitatea îngrijirii solului.

**CONGRESUL „DE UNIFICARE“
AL ORGANIZAȚIILOR DIN STRĂINĂTATE
ALE P.M.S.D.R.**

21—22 SEPTEMBRIE (4—5 OCTOMBRIE) 1901 ⁶⁶

1

CUVÂNTARE ROSTITĂ LA 21 SEPTEMBRIE (4 OCTOMBRIE)

(EXTRAS DIN PROCESUL-VERBAL)

Tovarăși !

Vom începe cu punctul de care depinde succesul congresului.

Ca reprezentant al „Iscrei“, socotesc necesar să mă ocup de istoria relațiilor noastre cu celelalte organizații. Chiar dela bun început „Iskra“ s'a manifestat în mod cu totul de sine stătător, recunoscând numai legătura ideologică cu social-democrația din Rusia, și a acționat din însărcinarea a numeroși tovarăși din Rusia. Chiar în primul ei număr „Iskra“ a declarat că nu se va ocupa de divergențele de ordin organizatoric care au avut loc în „Uniunea social-democraților ruși“⁶⁷ și că socotește ca fiind de foarte mare importanță poziția ei principală*.

O parte din membrii „Uniunii“ ne-au propus convocarea unei conferințe în vederea unei înțelegeri cu organizațiile din străinătate. Noi am înțeles această propunere în sensul că în „Uniune“ există un grup care împărtășește principiile formulate de noi și că se poate, deci, spera că și „Uniunea“ le va admite. Cu toate că există divergențe de ordin organizatoric pe lângă cele de ordin principal, organizația revoluționară „Soțial-Democrat“⁶⁸ a acceptat propunerea. Din păcate, „Uniunea“ a refuzat să intre în tratative. Odată cu apariția unui nou grup de inițiativă, „Uniunea“ a acceptat să intre în tratative. Dat fiind că fizionomia „Uniunii“ era foarte imprecisă, dat fiind că în „Uniune“ a apărut un nou curent care trăgea spre marxismul revoluționar, se putea spera că este posibilă o

* Vezi V. I. Lenin, Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 355—356. — Nota Trad.

înțelegere principială. „Iscra“ și „Soțial-Democrat“ și-au dat din nou consimțământul, în urma cărui fapt a avut loc conferința dela Geneva. La începutul ședinței noastre tovarășul Cruglov a dat citire rezoluției ei, fără să facă vreo observație pe marginea acesteia. Nimeni dintre membrii „Uniunii“ n'a luat cuvântul pentru a se pronunța împotriva rezoluției.

Noi constatăm că în nr. 10 „Rabocee Delo“ a rupt categoric cu tradițiile marxismului revoluționar și s'a pronunțat împotriva înțelegerii principiale elaborate la conferința dela Geneva, cu ale cărei tendințe „Uniunea“ este, pe cât se vede, de acord.

Date fiind toate acestea, critica mea va fi îndreptată împotriva redacției revistei „R.D.“, iar nu împotriva înțegrii „Uniuni“.

Să punem față în față rezoluția dela Geneva cu articolele din nr. 10 al revistei „R.D.“.

Rezoluția dela Geneva te uimește prin faptul că este extrem de detaliată și că subliniază punctele care sunt considerate ca fiind îndeobște cunoscute.

La punctul I al înțelegerii principiale se spune : „Admițând principiile fundamentale ale socialismului științific și acționând solidar cu social-democrația revoluționară internațională, noi respingem orice încercări de a introduce oportunismul în lupta de clasă a proletariatului, — încercări care și-au găsit expresia în așa numitul economism, bernsteinism, millerandism etc.“. Pe semne că se face aluzie la ceva, pe semne că a avut loc o luptă între oportunism și marxismul revoluționar. Oricare ar fi fost conținutul nr. 10 al revistei „R.D.“, el nu poate în niciun caz să spulbere faptul istoric că conferința dela Geneva a avut loc și că rezoluția adoptată de aceasta poate servi drept bază pentru unificare. În punctul al 3-lea, de pildă, al rezoluției dela Geneva se spune că social-democrația trebuie să-și asume hegemonia în lupta pentru democrație. Pe semne că și asupra acestui punct existau înainte divergențe. În tendința ei de a se depărta de oportunism, rezoluția ajunge aproape la caraghioslăcuri (vezi punctul „e“ al paragrafului 5). Deci au existat divergențe până și în chestiuni atât de elementare. Să punem acum față în față această rezoluție cu articolele din nr. 10 al revistei „R.D.“. Din păcate,

am avut la dispoziție numai 3 zile pentru o fugitivă consultare a lor.

Aceste articole clarifică pe larg deosebirea dintre concepțiile noastre; ele conțin unele indicații juste date publicațiilor „Zaria“ și „Iskra“, pe care noi le vom folosi chiar, dar nu asta ne interesează acum. Pe noi ne interesează principiile care sunt puse la baza acestor articole. Poziția principială a nr. 10 al revistei „R.D.“ răstoarnă poziția pe care s'au situat la conferința dela Geneva delegații „Uniunii“. Aceste poziții nu se pot împăca. Trebuie să dezvăluim divergențele pe care ele le conțin pentru a ști pe ce poziție se situează „Uniunea“, pentru a ști dacă este posibilă unificarea ideologică, fără de care n'are niciun rost unificarea organizatorică; noi n'am căutat și nu puteam să căutăm o asemenea unificare. La paginile 32 și 33 din nr. 10 al revistei „R.D.“ autorul articolului se arată nemulțumit de contrapunerea Muntelui și Girondiei în cadrul social-democrației internaționale⁶⁹. Priviți conferința dela Geneva, nu reprezintă ea oare o ciocnire între Munte și Girondă? Oare „Iskra“ nu reprezintă Muntele? Oare nu spune „Iskra“, încă în prima sa declarație din partea redacției, că nu dorește nicio unificare organizatorică înainte de a se face o delimitare ideologică? În nr. 10 al revistei „R.D.“ se spune că până și bernsteinienii cei mai declarați se situează pe poziția intereselor de clasă. Rezoluția vorbește în mod special despre bernsteinism; pentru combaterea lui, membrii conferinței au depus o muncă colosală, și iată că acum, în articolele din nr. 10 al revistei „R.D.“, se repetă lucrurile vechi. Ce înseamnă asta, sfidare sau bătaie de joc? Ce rost avea să batem apa în piuă?! Oamenii parcă râd de munca pe care am depus-o pentru elaborarea bazei teoretice. Nu trebuie să uităm că fără o bază ideologică comună nu se poate pune problema unificării. Apoi în același articol găsim promisiunea de a lărgi și mai mult cadrul divergențelor noastre. Așa, de pildă, la pag. 33 autorul spune: „Poate că divergențele noastre rezultă din interpretarea diferită a marxismului“. Repet, ce rost avea să batem apa în piuă?!

Punctul „c“ al paragrafului 4 al rezoluției dela Geneva vorbește despre necesitatea de a lupta împotriva tuturor adversarilor marxismului revoluționar, iar aici ni se

spune că poate concepem, în general, în mod diferit marxismul.

Subliniez deasemenea și faptul că toate acestea sunt însoțite de raționamente despre caracterul dăunător al încătușării gândirii etc., adică tocmai despre ceea ce vorbesc toți bernsteinienii. Despre aceasta s'a vorbit încă la partitag-ul dela Lübeck⁷⁰, tot despre aceasta vorbesc întruna și jaurəsiștii; dar punctele înțelegerii tocmai despre asta nu vorbesc, deoarece înțelegerea s'a făcut tocmai pe baza marxismului revoluționar. Până și manifestări cât de slabe ale criticismului ar fi dus la o ruptură totală. Noi ne-am întrunit ca să vorbim despre conținutul opiniilor, iar nu despre libertatea de opinii. Referirile la exemplele din Franța și Germania nu sunt cătuși de puțin reușite. Germanii au și obținut lucruri pentru care noi luptăm încă. La ei există o social-democrație unică, care deține hegemonia în lupta politică. La noi însă social-democrația nu este încă conducătorul grupurilor revoluționare, dimpotrivă, la noi se observă o înviorare a altor tendințe revoluționare. In articolele din nr. 10 al revistei „R.D.” nu numai că nu se observă o totală ruptură principială cu oportunismul, dar există chiar ceva și mai rău: preamărirea predominării mișcării spontane. Eu nu mă leg de cuvinte. Noi toți — tovarășii dela „Iscra” și dela „Soțial-Democrat” și cu mine — ne fixăm atenția numai asupra principalelor tendințe ale articolelor, dar aceste cuvinte, cum spun Germanii, ins Gesicht schlagen*. Or, în ceea ce privește aceste puncte, rezoluția dela Geneva este, doar, cât se poate de clară. „Partidul muncitoresc de eliberare politică a Rusiei”⁷¹, apărut de curând, manifestă aceleași, tendințe ca și aceste publicații.

Fixați-vă atenția în acest articol asupra celebrei deosebiri dintre tactica-plan și tactica-proces. Autorul spune că tactica-plan contrazice spiritul fundamental al marxismului revoluționar și crede că se poate vorbi de o tactică-„proces”, prin care înțelege creșterea sarcinilor de partid care cresc odată cu creșterea partidului. După mine, aceasta înseamnă pur și simplu că nu dorește să stea de vorbă. Noi am cheltuit atâta timp și muncă pentru formularea unor sarcini politice precise, la conferința dela Geneva s'a vorbit atât de mult despre ele. Și deodată ni se vorbește

* — Sar în ochi. — *Nota Trad.*

acum despre „tactica-plan“ și „tactica-proces“. Aceasta înseamnă, după mine, o reîntoarcere la produsul specific îngust al bernsteinismului promovat de „Raboceaia Mâsli“, care susținea că trebuie dusă numai lupta care este posibilă, iar posibilă este aceea care și este în fapt. Noi însă susținem că crește numai denaturarea marxismului. Rezoluția dela Geneva spune că nu este nevoie de niciun fel de stadii pentru trecerea la agitația politică, și deodată apare după aceasta un articol în care „literatura de demascare“ este contrapusă „luptei proletare“. Martânov scrie despre studenți și liberali că ei singuri pot, cică, să se preocupe de revendicări democratice. Noi însă credem că tot specificul social-democrației ruse constă în faptul că democrația liberală nu și-a asumat inițiativa luptei politice. Dacă liberalii știu singuri mai bine ce au de făcut și pot singuri s'o facă, atunci nouă nu ne mai rămâne nimic de făcut. Autorul merge până acolo încât presupune că guvernul va lua el singur măsuri concrete și administrative.

În problema teroarei, după cum este îndeobște cunoscut, au apărut la conferința dela Geneva unele divergențe. După conferință, la congresul ei, o parte a „Uniunii“, Bundul⁷², s'a pronunțat hotărît împotriva teroarei. La pagina 23, însă, autorul scrie că noi „nu vrem să ne opunem tendințelor teroriste“. Aceasta este cea mai categorică declarație oportunistă*.

Se publică pentru prima oară

Se tipărește după textul procesului-verbal

---

* — Aici procesul-verbal se întrerupe. — *Nota Red.*

ÎNTREBĂRILE PUSE
„UNIUNII SOCIAL-DEMOCRAȚILOR RUȘI“
LA CONGRESUL „DE UNIFICARE“
21 SEPTEMBRIE (4 OCTOMBRIE) 1901

1. Recunosc, în principiu, toate cele trei organizații rezoluția conferinței din Iunie ?

2. Are intenția și poate „Uniunea social-democraților ruși“ să asigure o astfel de organizare a activității publicistice care să facă cu neputință abaterile neprincipiale și oportuniste dela marxismul revoluționar, abateri care seamănă confuzie în mintea oamenilor, atât de periculoasă pentru mișcarea noastră, — care să pună capăt cochetării cu bernsteinismul ascuns și fățiș și prosternării în fața formelor elementare și a spontaneității mișcării, care duc inevitabil la transformarea mișcării muncitorești într'o unealtă a democrației burgheze ?

Publicat pentru prima oară în Decembrie 1901, în broșura „Documentele congresului «de unificare»“

Se tipărește după textul broșurii

LUPTA ÎMPOTRIVA ÎNFOMETAȚILOR

Ce uimitoare grijă față de înfometați manifestă guvernul nostru ! Ce circulară lungă (din 17 August) a emis ministrul afacerilor interne către guvernatorii guberniilor lovite de foamete ! Ea este o întreagă operă literară care, ca mărime, depășește o coală de tipar și în care, prin gura d-lui Sipiaghin, se expune întreaga politică a guvernului în domeniul aprovizionării. Prin publicarea acestei opere, s'a urmărit, pe cât se vede, impresionarea „opinie publice“ : uite, chipurile, cât de grijulii suntem noi, cum ne grăbim noi să luăm măsuri de ajutorare, cum prevedem noi din timp atât organizarea instituțiilor de aprovizionare, cât și toate formele și aspectele activității lor. Și nu se poate să nu recunoști că circulara Ministerului afacerilor interne produce într'adevăr impresie, și nu numai prin mărimea ei, ci și (dacă ai răbdare s'o citești până la capăt) prin conținutul ei. Expunerea deschisă a programului guvernului îți pune întotdeauna la îndemână un foarte bun instrument pentru agitația împotriva guvernului țarist, și, aducând mulțumirile noastre cele mai respectuoase d-lui Sipiaghin, îndrăsnim să recomandăm și celorlalți domni miniștri să vorbească cât mai des despre programul lor în circularele publicate spre cunoștința generală.

Am spus : dacă ai răbdare să citești circulara d-lui Sipiaghin până la capăt. Pentru aceasta e nevoie de multă răbdare, deoarece în proporție de trei sferturi... — aș ! de nouă zecimi — circulara este plină de obișnuita vorbărie oficială. Rumegarea unor lucruri arhicunoscute și de sute de ori repetate până și în „Codul de legi“, învârtirea în jurul problemei, zugrăvirea amănunțelor ceremonialului

chinez al relațiilor dintre mandarini, un splendid stil de cancelarie cu perioade de câte 36 de rânduri și într'un „limbaj“ care face să te doară inima pentru graiul nostru rusesc, — când citești cu atenție această capodoperă, te simți parcă într'o secție polițienească rusă, în care pereții duhnesc a mucegai, totul răspândește o duhoare specifică, slujbașii chiar numai prin aspectul și comportarea lor sunt personificarea celui mai nesuferit birocratism, iar clădirile care se zăresc prin geam îți amintesc viu o cameră de tortură.

Trei puncte principale îți atrag îndeosebi atenția în noul program al guvernului: în primul rând, sporirea puterii unipersonale a slujbașilor, grija ca spiritul birocratismului și al disciplinei în servicii să fie întărit și ferit de orice suflu de aer proaspăt; în al doilea rând, stabilirea unor norme de ajutorare a înfometaților, adică indicarea proporțiilor și modului de calculare a cantității de grâne pentru fiecare familie „care are nevoie de ajutor“; în al treilea rând, exprimarea unei cumplite groaze cu privire la faptul că în ajutorul celor înfometați aleargă niște oameni „suspecți“, capabili să ațâțe poporul împotriva guvernului, și luarea de măsuri imediate împotriva acestei „agitații“. Să analizăm mai pe larg fiecare din aceste puncte.

N'a trecut decât un an de când guvernul a luat zemstvelor conducerea aprovizionării, încredințând-o zemschi nacialnicilor și congreselor județene (legea din 12 Iunie 1900). Și iată că, încă înainte ca această lege să fi apucat să intre în vigoare, ea este abrogată printr'o simplă circulară. Au fost deajuns câteva rapoarte ale guvernatorilor pentru ca guvernul să-și dea seama că legea nu este bună! Aceasta arată cât se poate de bine ce importanță au legile, care în departamentele din Petersburg se fac ca plăcintele, fără să fie discutate de oameni cu adevărat competenți și capabili să exprime o părere proprie, fără o serioasă intenție de a crea o ordine care să corespundă mai bine scopului ei, numai din vanitatea vreunui ministru-șnapan, care urmărește să se evidențieze și să-și etaleze bunele sale intenții. Zemstvele sunt suspecte— să li se ia conducerea aprovizionării! Dar n'au apucat încă bine să le-o ia, și iată că se dovedește că zemschi nacialnicii, ba chiar și congresele județene, alcătuite numai din slujbași, mai discută încă prea mult: printre zemschi nacialnici s'au găsit, probabil, oameni care au făcut prostia de a spune foametei pe nume,

care au avut naivitatea să creadă că trebuie să lupti împotriva foametei, și nu împotriva acelor care vor într'adevăr să ajute pe cei înfomețați ; în congresele județene unii slujbași care nu țin de departamentul afacerilor interne au dat dovadă, probabil, de aceeași neînțelegere a adevăratelor sarcini ale „politicii interne“. Și iată că printr'o simplă circulară a ministrului — se creează o nouă „direcție centrală județeană“... da, da, nu este o greșală de tipar : o „direcție centrală județeană a aprovizionării“, a cărei întregă menire este de a nu lăsa să pătrundă oameni suspecti, idei suspecte și acțiuni imprudente în domeniul aprovizionării. De pildă, ministrul găsește că nu e rațional, și deaceia interzice să se întocmească „înainte de vreme“ (adică înainte de ajunul distribuirii grânelor) liste ale celor care au nevoie de ajutor : aceasta provoacă în rândurile populației „speranțe exagerate“ ! „Direcția centrală județeană a aprovizionării“ se concentrează în mâinile unei singure persoane, iar ministerul recomandă pentru acest post pe *mareșalul nobilimii județene*. Și într'adevăr : el este atât de strâns legat de guvernator, el îndeplinește atât de multe funcții polițienești, încât el va fi fără doar și poate capabil să înțeleagă adevăratul spirit al politicii de aprovizionare. În plus, el este un mare proprietar funciar din partea locului, investit cu încrederea tuturor moșierilor. Fără îndoială că un astfel de om va înțelege mai bine decât oricare altul ideea profundă a ministrului cu privire la efectul „demoralizator“ al ajutoarelor care se dau unor oameni care „pot s'o scoată la capăt“ și fără ele. În cece privește împuternicirile guvernatorilor, ministrul pomenește de ele chiar dela bun început și repetă în mai multe rânduri că guvernatorul răspunde pentru toate, că de guvernator trebuie să asculte toată lumea, că guvernatorul trebuie să știe să ia măsuri „speciale“ etc. Dacă și până acum guvernatorul unei provincii ruse era un adevărat satrap, de a cărui bunăvoință depindea existența oricărei instituții și chiar a oricărei persoane din gubernia „încredințată“, acum se creează o adevărată „stare de război“ în această privință. Măsuri de o neobișnuită severitate în legătură cu ajutarea celor înfomețați ! Manieră curat rusească !

Dar înăsprirea măsurilor, intensificarea supravegherii, toate acestea necesită o sporire a cheltuelilor pentru mașina birocratică. Și ministrul n'a uitat nici acest lucru : dom-

nilor mareșali ai nobilimii județene sau celorlalte persoane care conduc „direcția centrală județeană a aprovizionării“ li se va da drept despăgubire a cheltuelilor lor „o sumă specială“, „în privința mărimii căreia — adaugă circulara în limbajul ei „special“ — excelența voastră are a-mi prezenta cuvenitul raport în scris“. Apoi pentru „cheltueli de cancelarie“ ale consiliilor județene — o sumă forfetară de câte 1.000 de ruble, pentru rechizite de cancelarie pentru direcțiile guberniale câte 1.000—1.500 de ruble. Cancelariile vor lucra cel mai mult, întreaga muncă va consta tocmai în lucrări de cancelarie — cum să nu te îngrijești atunci de rechizite de cancelarie? Înainte de toate pentru cancelarii, iar ceeace rămâne, pentru înfometați.

D-l Sipiaghin dă dovadă de o uimitoare perseverență și spirit inventiv în găsirea de mijloace de *reducere* a ajutorului pentru cei înfometați. În primul rând, el cere ca guvernatorii să examineze care dintre județe „nu stau bine cu recolta“ (în mod definitiv această chestiune va fi hotărâtă de minister: nu poți avea încredere nici în guvernatori în ceeace privește evitarea „exagerărilor“!). Și iată că se dau indicații în care cazuri anume un județ *nu trebuie* considerat ca ne stând bine: 1) când au avut de suferit nu mai mult de o treime din totalul plășilor; 2) când lipsa de grâne este un lucru obișnuit și grânele se cumpără din an în an în urma unor câștiguri în afară; 3) când nu ajung fondurile locale pentru acordarea de ajutoare. Chiar aici vedem o mostră unică de rezolvare birocratică a problemelor de aprovizionare: una și aceeași măsură pentru toți! Cât de numeroasă e populația dintr'o treime din numărul total al plășilor, cât de mult au avut ele de suferit, n'au scăzut cumva obișnuitele „câștiguri“ într'un an de acută criză industrială, — după ce ministerul a dat „dispoziții“ categorice, toate acestea sunt întrebări deșarte! Dar asta nu e decât floare la ureche în comparație cu ceeace urmează mai departe. Esențialul este pe cine să consideri ca având nevoie de ajutor și de cât ajutor anume. D-l Sipiaghin recomandă următorul „calcul aproximativ“, care „în rare cazuri se dovedește a fi cât de cât considerabil exagerat“ (cel mai mult ne temem de exagerări; ne temem de speranțe exagerate, ne temem de ajutoare exagerate! Și foamea și șomajul — toate nu sunt decât „exagerări“: acesta este sensul clar al tuturor raționamentelor ministeriale). În

primul rând, printr'un treieriş de probă se stabilește „recolta *medie* la desiatină în fiecare sat“ și după aceea întreaga suprafață cultivată la fiecare țaran. Dece să nu se stabilească și mărimea recoltei la țaranii cu o stare materială diferită? La țaranii săraci recoltele sunt mai scăzute, astfel încât stabilirea recoltei „medii“ este tocmai în dezavantajul celor care au nevoie de ajutor. În al doilea rând, se consideră că nu are nevoie de ajutor acela căruia îi revin anual cel puțin 48 de puduri de grâne de familie (socotind câte 12 puduri la trei adulți și câte 6 puduri la doi copii). Iată un calcul pe care nu-l poate face decât cel mai hapsân chiabur: într'un an obișnuit, după cum se știe din studiile asupra gospodăriei țărănești, până și țaranii cei mai săraci consumă anual nu câte 48, ci câte 80 puduri de grâne la o familie compusă din 6 sau 5 suflete, iar țaranul mijlociu consumă într'un an obișnuit 110 puduri de grâne la o familie compusă din 5 suflete. Prin urmare guvernul țarist reduce *la jumătate* cantitatea de grâne realmente necesară pentru hrană. În al treilea rând, „această cantitate“ (adică 48 de puduri de familie) — se spune în circulară — „se reduce la jumătate, dat fiind că elementul muncitoresc reprezintă circa 50% din populație“. Guvernul insistă cu fermitate asupra regulei sale că populația muncitorească nu trebuie să primească ajutor, deoarece ea are posibilitatea, vedeți dumneavoastră, să câștige. Dar ministrul a dispus doar odată să nu fie considerate ca ne stând bine județele în care există câștigurile obișnuite. Dece să fie atunci exclusă *pentru a doua oară* populația muncitorească dela ajutoare? Toată lumea știe doar că în anul acesta nu numai că nu există câștiguri speciale, dar și cele obișnuite au scăzut din cauza crizei. Doar însuși guvernul a trimis la urmă din orașe la țară zeci de mii de muncitori șomeri! Și experiența anilor de foamete din trecut a arătat doar că excluderea populației muncitorești nu duce decât la împărțirea unui ajutor neîndestulător între copii și adulți! Da, proverbul „de pe un singur bou nu se scot două piei“ ar fi încă prea măgulitor pentru Ministerul afacerilor interne, care în două reprize exclude din numărul celor care au nevoie de ajutor pe toți cei apți de muncă! În al patrulea rând, și această cantitate de ajutor absolut neîndestulător, micșorată de două ori, se mai micșorează încă cu $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{5}$ — $\frac{1}{10}$ „prin faptul că se are în vedere numărul aproximativ

de gospodari avuți care au rezerve din anul trecut sau vreo îndeustulare materială“ !! Asta e a treia piele de pe acelaș bou ! Ce „îndeustulare“ sau „rezervă“ poate exista la un țaran care a strâns cel mult 48 puduri de grâne de familie ? Orice alte câștiguri sunt socotite de două ori, și, în afară de aceasta, numai cu pâine nu poate trăi doar nici chiar țaranul rus, cu toată mizeria la care l-a adus politica guvernului, jugul capitalului și al moșierilor. În afară de pâine mai este nevoie de cheltuială și pentru combustibil, și pentru reparația casei, și pentru îmbrăcăminte, și pentru alimente. Într'un an obișnuit, până și țararii săraci, după cum este știut din studiile științifice asupra gospodăriei țărănești, cheltuesc *mai mult de jumătate* din venitul lor pentru alte nevoi decât pâine. Dacă ținem seama de toate acestea, va reieși că ministrul stabilește nevoia de ajutor *de patru sau de cinci ori mai puțin* decât cea reală. Aceasta nu înseamnă luptă împotriva foametei, ci luptă împotriva acelor care vor într'adevăr să ajute pe înfometați.

Și circulara se termină de-a-dreptul printr'o cruciadă împotriva filantropilor particulari. Nu arareori s'a constatat — tună și fulgeră d-l Sipiaghin — că unii filantropi caută să atâțe în rândurile populației „nemulțumirea față de ordinea existentă și pretenții cu nimic justificate față de guvern“, că fac „agitație antiguvernamentală“ etc. Acestea sunt acuzații, în fond, de-a-dreptul *mincinoase*. Este știut că în 1891 au fost difuzate proclamații ale unor „binevoitori față de țarani“⁷³, proclamații care arătau pe drept cuvânt poporului cine este adevăratul lui dușman ; pe semne, au avut loc și alte încercări de a face agitație pe tema foametei ! Inșă n'a existat un singur caz în care, sub paravanul unor acțiuni de binefacere, revoluționarii să facă agitație. Massa de filantropi — acesta este un fapt cert — era formată *numai* din filantropi, și dacă d-l Sipiaghin se referă la faptul că mulți dintre ei sunt „persoane cu un trecut politic nu tocmai ireproșabil“, apoi cine este astăzi la noi cu „un trecut ireproșabil“ ? Până și „persoane suspuse“ își dădeau foarte des în tinerețe tributul lor mișcării democratice generale ! Noi nu vrem, desigur, să spunem că agitația împotriva guvernului pe tema foametei ar fi nepermisă sau măcar de nedorit. Dimpotrivă, agitația este necesară întotdeauna și mai cu seamă în timpul foametei. Vrem să spu-

nem însă că d-l Sipiaghin *născocoște năzbâtii* căutând să prezinte frica și temerile sale ca un rezultat al experienței. Vrem să spunem că cele spuse de d-l Sipiaghin dovedesc doar un vechi adevăr : guvernul polițist se teme de orice contact al intelectualilor cât de cât independenți și cinștiți cu poporul, se teme de orice cuvânt plin de adevăr și de curaj adresat direct poporului, bănuiește — și bănuiește absolut pe bună dreptate — că chiar numai grija pentru satisfacerea reală (și nu fictivă) a nevoilor va echivala cu o agitație împotriva guvernului, pentru că poporul vede că filantropii particulari vor sincer să-l ajute, în vreme ce slujbașii țarului îi împiedică s'o facă, ciuntesc ajutorul, diminuează proporțiile mizeriei, stânjenesc organizarea de cantine etc. Acum o nouă circulară cere ca toate donațiile și apelurile pentru donații, orice organizare de cantine să fie direct „supuse controlului autorităților“ ; cere ca toți noii sosiți „să se prezinte“ guvernatorului, să-și aleagă ajutorii exclusiv cu permisiunea lui, să-i dea tot lui socoteală de activitatea lor !! Cine vrea să ajute, să se supună slujbașilor polițienești și sistemului polițienesc de ciuntire în fel și chip a ajutorului și de reducere nerușinată a alocațiilor ! Cine nu vrea să se supună acestei mârșăvii, — acela n'are voie să ajute : aceasta este toată esența politicii guvernului. D-l Sipiaghin țipă că de foamete „se folosesc bucuroși în vederea realizării scopurilor lor criminale, sub masca ajutorării aproapelui, persoane suspecte din punct de vedere politic“, iar întreaga presă reacționară repetă după el acest țipăt (de pildă, „Moscovschie Vedomosti“). Ce grozăvie ! Să te folosești de mizeria poporului pentru „politică“ ! În realitate, este îngrozitor faptul că în Rusia orice activitate, *până și* cea filantropică (de binefacere), care este atât de departe de politică, duce inevitabil la o ciocnire între oamenii independenți și samavolnicia polițienească, măsurile de „curmare“, „interzicere“, „îngrădire“ etc. etc. E îngrozitor faptul că guvernul camuflează prin considerente de înaltă politică tendința sa de Iudă — aceea de a lua bucata din gura unui înfometat, de a reduce de cinci ori mărimea ajutorului, de a interzice tuturor, în afară de slujbașii polițienești, să se apropie de cei care mor de foame ! Și noi repetăm încă odată chemarea lansată deja de „Iscra“ : să pornim o campanie de demascare împotriva campaniei de aprovizionare întreprinsă de

guvernul polițist, să demascăm în presa liberă, necontrolată de cenzură, toate mârșăviile satrapilor locali, întreaga tactică interesată de ciuntire a ajutoarelor, întregul caracter mizer și neîndestulător al ajutorului, lamentabila diminuare a proporțiilor foămetei și lupta rșinoasă împotriva acelor care vor să ajute pe înfometai! Sfătuim pe toi cei care au măcar un pic de compasiune sinceră față de nenorocirea poporului să aibă grijă să aducă la cunoștința poporului înțelesul și semnificația adevărată a circulării ministeriale. Numai prin ignoranța fără margini a poporului se poate explica faptul că *asemenea* circulare nu provoacă îndată o revoltă generală, și muncitorii conștienți, care sunt cei mai aproape atât de țărănime, cât și de masele înapoiate dela orașe, au datoria să-și asume inițiativa în acțiunea de demascare a guvernului!

„Iscra” nr. 9, Octombrie 1901

Se tipărește după textul ziarului „Iscra”

RĂSPUNS COMITETULUI DIN S.-PETERSBURG

Comitetul (Uniunea de luptă) din S.-Petersburg a publicat în numărul 12 al ziarului „Raboceaia Mâsli“ o întâmpinare împotriva notiței din nr. 1 al ziarului „Iscra“ cu privire la sciziunea care s'a produs în „Uniunea social-democraților ruși“ din străinătate. Din păcate, această întâmpinare *ocolaște* însuși fondul problemei controversate: un sistem de polemică ca acesta nu duce niciodată la clarificarea lucrurilor. Noi am insistat și insistăm asupra faptului că în „Uniunea social-democraților ruși“ din străinătate s'a produs tocmai o sciziune, că „Uniunea“ s'a scindat în două părți după ce congresul din 1900 a fost părăsit de o însemnată minoritate de membri, inclusiv grupul „Eliberarea muncii“, care a întemeiat „Uniunea“ și care a redactat în trecut toate publicațiile ei. După sciziune niciuna din părți nu poate să ocupe locul pe care îl ocupa vechea „Uniune“ în întregul ei. Comitetul din S.-Petersburg *nu încearcă* să combată această părere, vorbind (nu se știe de ce) numai de Plehanov, și nu de organizația „Soțial-Democrat“, și dând doar în mod indirect cititorului să înțeleagă că Uniunea de luptă din S.-Petersburg neagă, pe cât se vede, *faptul sciziunii* și continuă să considere una din părțile fostei „Uniuni“ drept Uniunea în întregul ei.

La ce bun să pornești o polemică dacă nu vrei să examinezi în fond părerea adversarului și să-ți spui fără ocol propria ta părere?

Mai departe. Noi am insistat și insistăm asupra faptului că principala cauză (nu pretext, ci cauză) a sciziunii a fost o divergență principială, și anume: dezacordul dintre social-democrația revoluționară și cea oportunistă. De alt-

fel, fie chiar și numai din această cauză, cele întâmplate în „Uniunea social-democraților ruși“ din străinătate nu pot fi privite altfel decât ca o sciziune a vechii „Uniuni“. Se pune întrebarea : cum privește această chestiune Comitetul din S.-Petersburg ? Are el oare curajul să nege existența unui adânc dezacord principial între ambele părți ale fostei „Uniuni“ ? Nu se știe, deoarece Comitetul din S.-Petersburg a reușit să scrie „întâmpinarea“ fără să sufle *măcar o vorbă* despre această problemă fundamentală. Și întrebăm încă odată pe tovarășii din Petersburg, și nu numai pe cei din Petersburg : o polemică care ocolește fondul problemei nu amenință oare să degenereze într'o ciorovăială dintre cele mai neplăcute ? Merită oare, în general, să te angajezi într'o polemică dacă nu vrei sau dacă consideri prematur să examinezi problema în fondul ei și să-ți spui părerea cât mai precis și fără nicio reticență ?

„Iscra“ nr. 9, Octombrie 1901

Se tipărește după textul ziarului
„Iscra“

TREBURILE DIN STRĂINĂTATE

Secția din străinătate a „Iscrei“ s'a unit cu organizația revoluționară din străinătate „Soțial-Democrat“ într'o singură organizație: „Liga din străinătate a social-democrației revoluționare ruse“⁷⁴. După cum se poate vedea din declarația pe care a publicat-o, noua organizație își propune să înceapă editarea unei serii de broșuri cu caracter propagandistic și agitatoric. Liga este reprezentantul din străinătate al „Iscrei“. Așa dar, organizația din străinătate a social-democraților revoluționari, condusă de grupul „Eliberarea muncii“, s'a unit definitiv cu organizația grupată în jurul ziarului nostru. Ca și până acum, grupul „Eliberarea muncii“ colaborează activ la redactarea și conducerea publicațiilor noastre.

Unificarea organizațiilor social-democrate revoluționare ruse din străinătate a fost înfăptuită după eșuarea încercării acestor organizații de a se uni cu „Uniunea social-democraților ruși din străinătate“ (care scoate revista „Rabocee Delo“). La începutul verii conferința reprezentanților tuturor celor trei organizații a elaborat un proiect de înțelegere. La baza înțelegerii au fost puse o serie de rezoluții principiale prin care „Uniunea“ renunța complet la a. cocheta cu economismul și bernsteinismul și recunoștea principiile social-democrației revoluționare. Se putea spera într'o unificare deoarece până acum numai nestatornicia principială a „Uniunii“ și a organului ei — „Rabocee Delo“ — împiedicau această apropiere. Această speranță s'a dovedit a fi neîntemeiată: numărul 10 al revistei „Rabocee Delo“, apărut recent, conține articole redacționale îndreptate fațăș împotriva rezoluțiilor elaborate

cu participarea delegațiilor din partea „Uniunii“ la conferință. Se vede că „Uniunea“ a cotit din nou spre aripa dreaptă a mișcării noastre. Intr’adevăr, la congresul tuturor celor trei organizații, „Uniunea“ a propus „amendamente“ la rezoluțiile menționate care arătau limpede că ea revine la vechile ei greșeli. Celelalte organizații s’au văzut nevoite să părăsească congresul, ceea ce au și făcut. Se vede că tovarășii noștri din „Uniune“ continuă să nu vadă destul de clar cât de primejdioasă este poziția intermediară, ocupată de organizația lor, între socialismul revoluționar și oportunismul care face jocul liberalilor. Noi sperăm că timpul și experiența amară îi vor convinge cât de greșită este tactica lor. Tendința, care se observă pretutindeni în partid, de a munci nu numai la dezvoltarea mișcării noastre în lărgime, ci și la ridicarea ei calitativă constituie pentru noi cea mai bună cheazășie că atât de mult dorita unificare a tuturor forțelor noastre se va înfăptui sub acel steag al social-democrației revoluționare în slujba căroră stă ziarul nostru.

„Iscra“ nr. 9, Octombrie 1901

Se tipărește după textul ziarului
„Iscra“

UN REGULAMENT DRACONIC ȘI O SENTINȚĂ DRACONICĂ

Încă un „regulament provizoriu“ !

Numai că de data aceasta este vorba nu de studenții care s'au făcut vinovați de nesupunere, ci de țărani vinovați de faptul că flămânzesc.

La 15 Septembrie a primit înalta sancțiune — și a fost publicat imediat după aceea — „Regulamentul provizoriu cu privire la participarea populației din regiunile care au avut de suferit de pe urma recoltelor proaste la lucrările efectuate în urma dispozițiilor departamentului căilor de comunicație și ale departamentului agriculturii și domeniilor statului“. După ce va cunoaște acest regulament (desigur, nu din publicațiile din ziare, ci prin propria-i experiență), țăranul rus va vedea o nouă confirmare a adevărului pe care i l-a băgat bine în cap subjugarea lui seculară de către moșieri și slujbași: când stăpânirea declară solemn că țăranului i „se acordă participarea“ la o treabă importantă sau mai puțin importantă, la răscumpărarea pământului moșieresc sau la lucrări publice în legătură cu foametea, — trebuie să te aștepți la vreo nouă plagă egipteană.

Și într'adevăr, prin întregul lui conținut, regulamentul provizoriu din 15 Septembrie face impresia unei noi legi represive, a unui regulament suplimentar la codul penal. În primul rând, însăși organizarea și efectuarea lucrărilor este însoțită de o „precauție“ deosebită și de birocratism, ca și cum ar fi vorba de rebeli sau de ocnași-deportați, și nu de înfometăți. S'ar părea că nimic nu poate fi mai simplu decât organizarea unor lucrări: zemstvele și alte instituții capătă fonduri și angajează muncitori pentru a

construi șosele, a defrișa păduri etc. De obicei lucrările de acest fel așa se și fac. Acum însă se creează o rânduială specială: zemschi nacialnicul indică lucrările, guvernatorul pune concluzii, care iau calea Petersburgului, la o consfătuire specială, anume „consfătuirea pentru chestiunile aprovizionării“, compusă din reprezentanți a diferite ministere, sub președinția ministrului-adjunct al afacerilor interne. În afară de aceasta, cu conducerea generală este însărcinat ministrul, care poate să numească și împuterniciți speciali. Consfătuirea dela Petersburg va fixa chiar și limitele maximale de retribuire a muncitorilor — adică va urmări, probabil, ca țăranul să nu fie „pervertit“ printr'o plată prea mare! Se vede că regulamentul provizoriu din 15 Septembrie are ca scop să *îngreuneze* efectuarea pe scară largă a unor lucrări publice, tot așa cum circulara lui Si-piaghin din 17 August a *îngreunat* distribuirea de ajutoare celor înfometaji.

Dar mult mai importante și mult mai dăunătoare sunt hotărârile speciale cu privire la modul de angajare a țăranilor la aceste lucrări.

Dacă lucrările se efectuează „în afara zonei domicilierei lor“ (așa va fi, firește, în marea majoritate a cazurilor), muncitorii formează arteluri speciale *sub supravegherea zemschi nacialnicului*, care confirmă și pe starostele care va veghea la păstrarea ordinii. Să-și aleagă singuri un staroste, așa cum fac de obicei muncitorii, țăranii înfometaji nu au voie. Ei sunt puși sub ordinele „zemschi“-ului, înarmat cu vergi! Se întocmește o listă specială a membrilor artelului, care *înlocuește* pentru ei *buletinele de identitate* prevăzute de lege... În locul buletinelor de identitate separate vor fi, prin urmare, liste ale membrilor artelului. Pentru ce această înlocuire? Pentru a-l *stânjeni* pe țăran, care, având un buletin de identitate separat, s'ar putea aranja mai liber, după cum îi este mai comod, în noua localitate, ar putea mai ușor să părăsească lucrul în caz de nemulțumire.

Mai departe. „Grija pentru menținerea ordinii cunite pe drum și predarea loturilor de muncitori aduse conducătorilor de lucrări este încredințată unor funcționari delegați în mod special de Ministerul afacerilor interne“. Muncitorilor liberi li se dau acoturi pentru drum, iar io-

bagii sunt „aduşi“ în „loturi“, după listă, şi „predaţi“ unor funcţionari speciali. Nu au oare dreptate ţăranii când privesc lucrările „publice“ şi cele ale statului ca o nouă iobăgie ?

Şi într'adevăr, legea din 15 Septembrie apropie de iobagi pe ţăranii înfometăţi nu numai în sensul că le ia acestora libertatea de deplasare. Legea dă funcţionarilor dreptul *de a reţine o parte din salariu* pentru a o trimite familiilor muncitorilor, dacă acest lucru îl găsesc necesar „autorităţile guberniale din localităţile în care au rămas familiile“. Se va dispune de banii câştigaţi, fără consimţământul muncitorilor înşişi ! Ţăranul e prost : el nu ştie să se îngrijească singur de familia lui. Autorităţile o vor face mult mai bine : cine n'a auzit, de bună seamă, ce bine s'au îngrijit ele de familiile ţăranilor în aşezările militare ?

Dar uite ce belea : ţăranii, vedeţi d-v., nu mai sunt acum atât de supuşi ca pe vremea aşezărilor militare. Ei ar putea doar să ceară chiar să li se elibereze buletine de identitate obişnuite, să ceară ca nimeni să nu îndrăznească să reţină, fără consimţământul lor, banii câştigaţi ? Pentru această eventualitate trebuie luate măsuri şi mai aspre, şi legea stabileşte într'un articol special că „cu supravegherea menţinerii de către muncitori a ordinii convenite în locurile unde se execută lucrările sunt însărcinaţi, în urma unor dispoziţii ale ministrului afacerilor interne, zemschi nacialnicii locali, ofiţeri ai corpului special de jandarmi, funcţionari de poliţie sau persoane special numite pentru aceasta“. După cum se vede, guvernul consideră *anticipat* pe ţăranii înfometăţi ca „rebeli“, stabilind, pe lângă supravegherea generală a tuturor muncitorilor ruşi de către întreaga poliţie din Rusia şi o supraveghere specială foarte severă. S'a luat *dinainte* hotărîrea de a strânge pe ţăran în chingi pentru faptul că se încumetă „să exagereze“ proporţiile foametei şi să manifeste (după cum s'a exprimat Sipiaghin în circulara sa) „pretenţii cu nimic justificate faţă de guvern“.

Iar pentru a nu-şi bate capul cu judecăţile în caz de nemulţumiri din partea muncitorilor, regulamentul provizoriu dă funcţionarilor dreptul de a pune pe muncitori sub stare de arest pe un termen *până la trei zile, fără vreo procedură judiciară specială*, pentru turburarea liniştei, necon-

știinciozitate în muncă sau neexecutarea dispozițiilor!! Muncitorul liber trebuie tradus în fața judecătorului de pace, înaintea căruia să se poată apăra și să facă apel împotriva hotărîrilor, — țăranul înfometat, însă, poate fi băgat la răcoare fără nicio judecată! Pentru lipsa de dorință de a lucra muncitorul liber poate să fie numai concediat, — dar în privința țaranului înfometat noua lege dispune că, „pentru eschivare îndărătnică dela lucru“, *el să fie trimis la urmă din post în post*, asemenea hoților și tâlharilor!

Noul regulament provizoriu este un adevărat regulament draconic pentru cei înfomețați, regulament de trimitere a lor la muncă, cu privarea de drepturi, pentru faptul că au îndrăsnit să deranjeze autoritățile cu cereri de ajutor. Guvernul nu s'a mărginit numai la a lua zemstvelor conducerea aprovizionării, la a interzice persoanelor particulare să organizeze fără aprobarea poliției cantine, la a dispune să se micșoreze de cinci ori adevăratele proporții ale nevoii de ajutor, — el mai declară pe țărani fără drepturi depline și ordonă reprimarea lor fără judecată. Ocnei permanente a unui trai de veșnică foame i se adaugă acum amenințarea cu ocna lucrărilor de stat.

Acestea sunt măsurile guvernului față de țărani. În ceea ce privește muncitorii, reprimarea acestora este foarte viu caracterizată de „Actul de acuzare“ în procesul turburărilor din Mai dela uzina Obuhov, publicat în numărul precedent al ziarului nostru. „Iskra“ a scris deja despre acest eveniment în numerele din Iunie și Iulie. Despre proces presa noastră legală a tăcut, ținând pe semne seama de faptul că până și ziarul cel mai loial față de stăpânire, „Novoe Vremia“ „a avut de suferit“ pentru încercarea de a scrie pe aceste teme. În ziare au apărut vreo două rânduri prin care se relatează că procesul a avut loc la sfârșitul lui Septembrie, și apoi într'unul din ziarele din Sud s'a anunțat, în mod întâmplător, sentința: pentru doi — *muncă silnică*, pentru opt — achitarea, iar pentru restul — condamnare la detențiune și închisoare corecțională pe termene dela 2 până la 3 ani și jumătate.

Așa dar, în articolul „Un nou măcel“ (nr. 5 al „Iscrei“)* noi n'am apreciat încă îndeajuns caracterul răzbunător al guvernului rus. Noi am crezut că el a recurs la represiuni

* Vezi volumul de față, pag. 13—18. — *Nota Trad.*

militare ca la ultimul mijloc de luptă, temându-se să se adreseze justiției. Când colo, însă, au știut să îmbine una cu alta: după maltratarea mulțimii și asasinarea a trei muncitori, au fost ridicați 37 de oameni din câteva mii și condamnați la pedepse draconice.

Cum au fost ridicați și cum au fost judecați, — despre aceasta îți dau oarecare idee actul de acuzare. În fruntea instigatorilor au fost puși An. Iv. Ermacov, Efr. Step. Dahin și An. Iv. Gavrilov. Actul de acuzare arată că Ermacov a avut manifeste la locuința sa (după spusele unei oarecare Mihailova, ajutoare de vânzător la un debit de băuturi spirtoase, care *n'a fost citată la proces* ca martoră), că el a vorbit despre lupta pentru libertăți politice și că a mers la 22 Aprilie pe Nevschi Prospect, luând cu el un steag roșu. În continuare se subliniază că și Gavrilov a avut și a difuzat manifeste care chemau la demonstrația din 22 Aprilie. Și despre acuzata Iacovleva se spune deasemenea că a luat parte la niște întruniri secrete. Așa dar nu încapă îndoială că procurorul a căutat să prezinte drept instigatori tocmai niște oameni bănuți de poliția secretă a fi activiști politici. Caracterul politic al procesului se vede deasemenea și din faptul că mulțimea striga: „vrem libertate!“, se vede și din legătura care se face cu 1 Mai. În paranteză fie zis, tocmai concedierea unui număr de 26 de oameni pentru „lipsă nemotivată dela lucru“ în ziua de 1 Mai a aprins tot incendiul, dar procurorul, bine înțeles, n'a scăpat nicio vorbă despre *caracterul nelegal* al acestor concedieri.

Chestiunea e clară. Pentru proces au fost ridicați cei bănuți a fi dușmani politici. Poliția secretă a furnizat liste. Iar polițiștii, bine înțeles, „au atestat“ că aceste persoane se aflau în mulțime și au aruncat cu pietre, remarcându-se printre ceilalți.

Prin proces au disimulat cel de al doilea act (de după măcel) de răzbunare politică. Și au disimulat mișelește: despre politică au pomenit pentru agravarea vinei, dar n'au permis a se lămuri condițiile politice ale întregii întâmplări. Oamenii au fost judecați ca inculpați de drept comun după art. 263 din codul penal, adică pentru „o răscoală vădită împotriva autorităților puse de guvern“ și în plus o răscoală făcută de oameni înarmați (?). Acuzarea a fost *tru-*

cată: poliția a ordonat judecătorilor să judece numai un singur aspect al cazului.

Notăm că, după articolele 263—265 din codul penal, se poate pedepsi cu muncă silnică pentru *orice* manifestație: „o răscoală vădită cu intenția de a împiedica executarea dispozițiilor și a măsurilor trasate de guvern“ chiar dacă „răsculații“ nu erau înarmați și nici nu s’au dedat la acțiuni vădite de violență! Legile rusești sunt darnice când e vorba de muncă silnică! Și e timpul să avem grijă ca fiecare dintre aceste procese să fie transformat într’un proces politic de către înșiși acuzații, ca guvernul să nu îndrăznească să-și camufleze răzbunarea politică prin comedia unui proces de drept comun!

Și ce „progres“ în ceea ce privește însăși procedura judiciară în comparație, de pildă, cu 1885! Atunci țesătorii dela fabrica Morozov au fost judecați de jurați, ziarele au publicat dări de seamă complete, la proces martorii din rândurile muncitorilor au dezvăluit toate fărădelegile fabricantului. Pe câtă vreme astăzi — un complet de judecători de carieră având alături reprezentanți necuvântători din partea stărilor sociale, judecarea cu ușile închise, muțenia totală a presei, martori falsi: personalul de conducere a uzinei, paznici dela uzină, polițiști care au maltratată poporul, soldați care au tras în muncitori. Ce comedie mârșavă!

Comparați acest „progres“ al reprimării din 1885 și 1901 a muncitorilor cu „progresul“ luptei din 1891 și 1901 împotriva celor înfometăți — și veți căpăta o oarecare idee asupra repeziciunii cu care crește atât în adâncime, cât și în lărgime revolta în popor și în societate, cu câtă furie începe să dea din colț în colț guvernul, „strunind“ și pe filantropii particulari și pe țărani, căutând să intimideze pe muncitori cu condamnări la muncă silnică. Nu, munca silnică nu va intimida pe muncitori, ai căror conducători nu s’au temut să moară în lupta directă de stradă cu opricinicii țărului. Amintirea tovarășilor-eroi asasinați și torturați până la moarte în închisori va înzeci puterile noilor luptători și va atrage în ajutorul lor mii de ajutoare, care, asemenea Marfei Iacovleva, în vârstă de 18 ani, vor spune deschis: „noi suntem alături de frații noștri!“ Pe lângă reprimarea polițienească și militară a demonstrațiilor, guvernul are

de gând să-i judece și pentru răscoală; — noi vom răspunde la aceasta prin unirea tuturor forțelor revoluționare, prin atragerea de partea noastră a tuturor celor asupriți de samavolnicia țaristă și printr'o sistematică pregătire a unei răscoale generale a poporului!

„Iscra” nr. 10, Noembrie 1901

Se tipărește după textul ziarului
„Iscra”

CRONICA INTERNĂ

•

Scris în Octombrie 1901

*Apărut pentru prima oară în Decembrie 1901 în revista „Zăria” nr. 2—3
Semnat: T. H.*

*Se tipărește după textul revistei
„Zăria”*

I. FOAMETEA ⁷⁵

Iarăși foamete! În ultimul deceniu are loc cu o repeziciune uimitoare nu numai ruinarea, ci de-a-dreptul stingerea țărănimii ruse, și pesemne că niciun război, oricât de îndelungat și de crâncen ar fi el, n'ar face atâtea victime. Impotriva țăranului s'au unit toate forțele cele mai puternice ale epocii actuale: și capitalismul mondial, care se dezvoltă tot mai rapid și care a creat concurența de peste Ocean și a înzestrat o mică minoritate a agriculturilor în stare să reziste în lupta înverșunată pentru existență cu cele mai perfecționate metode de producție și unelte, și statul militarist, care duce o politică aventuristă în posesiunile sale coloniale, în Extremul Orient și în Asia Centrală și care aruncă toată povara nemăsurat de grea a acestei politici, care costă o groază de bani, pe umerii masselor muncitoare și, în plus, organizează cu banii poporului noi și noi mijloace de „curmare“ și „înfrânare“ polițienească a nemulțumirii și revoltei crescânde a acestor masse.

După ce foametea a devenit la noi un fenomen obișnuit, era firesc să ne așteptăm ca guvernul să caute să fixeze și să consfințească obișnuita sa politică în domeniul aprovizionării. Dacă în 1891—1892 guvernul a fost luat prin surprindere și, la început, și-a pierdut de-a-binelea cumpătul, acum, în schimb, el are o experiență bogată și știe bine încotro (și cum) să meargă. „În momentul de față — scria „Iscra“ în Iulie. (nr. 6) — deasupra țării plutește norul negru al unei nenorociri a poporului, și guvernul se pregătește din nou să joace rolul său ticălos de forță lipsită de suflet, care ia dela gura populației înfometate bucata de pâine și care pedepsește orice «manifestare» de grijă pentru

înfometați dacă aceasta nu este pe linia intențiilor autorităților“.

Pregătirile făcute de guvern au fost foarte rapide și foarte hotărâte. În ce spirit s'au făcut aceste pregătiri, aceasta au arătat-o cu prisosință cele întâmplate la Elisavetgrad. Prințul Obolenschi, șeful guberniei Herson, a declarat de îndată război tuturor acelor care au avut îndrăsneala să scrie și să vorbească despre foametea din județul Elisavetgrad, să cheme opinia publică la ajutorarea înfometaților, să organizeze cercuri particulare și să invite persoane particulare la organizarea acestui ajutor. Medicii zemstvelor au scris în ziare că în județ e foamete, că oamenii se îmbolnăvesc și mor, că „pâinea“ cu care se hrănește populația este ceva de neînchipuit, care nici nu merită denumirea de pâine. Guvernatorul angajează o polemică cu medicii zemstvelor, publică desmințiri oficiale. Cine cunoaște cât de cât condițiile generale în care funcționează presa noastră, cine își va da osteneala să-și amintească înverșunata prigoană deslănțuită în ultimul timp împotriva unor organe foarte moderate și împotriva unor publiciști incomparabil mai moderați, va înțelege ce a însemnat această „polemică“ a șefului guberniei cu niște medici ai zemstvelor, care nu sunt nici măcar slujbași ai statului! Aceasta a însemnat pur și simplu a astupa gura, a fost o declarație cât se poate de fățișă și lipsită de orice jenă cu privire la faptul că guvernul nu va tolera adevărul despre foamete. Și nu e vorba numai de o declarație! Desigur că guvernului rus nu i se poate reproșa că se mărginește la declarații atunci când există posibilitatea „de a face uz de putere“. Și prințul Obolenschi n'a întârziat să facă uz de putere, prezentându-se în persoană pe teatrul de război — război împotriva celor înfometați și împotriva acelor care, fără a figura în rândurile personalului vreunui departament, au vrut să dea un ajutor *real* celor înfometați — și *interzicând organizarea de cantine* câtorva persoane particulare (printre care și d-na Uspenscaia) sosite deja în regiunea în care bântuia foametea. Asemenea lui Iulius Caesar, prințul Obolenschi a venit, a văzut, a învins — iar telegramele au înștiințat pe loc întreaga Rusie cititoare despre această victorie. Un singur lucru este de mirare: că această victorie, această sfidare nerușinată la adresa tuturor Rușilor în care a mai rămas măcar un pic de onestitate, măcar un pic de curaj civic, n'a

primit nicio ripostă din rândurile persoanelor celor mai interesate, dacă ne putem exprima astfel. În gubernia Herson, foarte mulți au cunoscut și cunosc fără îndoială întreg substratul acestei treceri sub tăcere a foametei și a luptei împotriva ajutorării celor înfomețați, însă nimeni n'a publicat nicio expunere a acestui caz plin de învățăminte, nici documente referitoare la el, nici măcar o simplă chemare de a protesta împotriva monstruoasei interziceri de a organiza cantine. Muncitorii organizează greve când guvernul își duce la îndeplinire amenințarea de a concedia pe cei care „au lipsit nemotivat dela lucru“ în ziua de 1 Mai; opinia publică intelectuală păstrează tăcere atunci când reprezentanților ei li se interzice... să ajute pe cei înfomețați.

Incurajat parcă de succesul acestei prime ciocniri cu „turburătorii de ordine“ care îndrăsnesc să ajute pe înfomețați, guvernul a trecut curând la un atac pe toată linia. Isprava vitejească a prințului Obolenschi este ridicată la rangul de principiu călăuzitor, de lege care reglementează de aci înainte relațiile dintre toți administratorii și toate persoanele implicate în chestiunea aprovizionării (cuvântul „implicat“ este, la drept vorbind, un termen de drept penal, aparținând în mod special codului nostru penal, dar am putut vedea până acum și vom mai vedea mai jos că în momentul de față ajutorarea interzisă a celor înfomețați intră pede-a'ntregul în noțiunea de delict). O astfel de lege n'a întârziat să urmeze — de data aceasta sub forma simplificată a unei „circulare a ministrului afacerilor interne către șefii guberniilor care au avut de suferit de pe urma unei recolte proaste în 1901“ (nr. 20 din 17 August 1901).

Este de presupus că această circulară va rămâne pentru mult timp un monument arătând cum frica poliției nu cunoaște margini în fața îngrozitoare nenorociri abătute asupra poporului, în fața apropierii dintre cei înfomețați și „intelectualii“ care-i ajută, alături de hotărîrea fermă de a înnăbuși orice „larmă“ în jurul foametei și de a limita acțiunea de ajutorare la proporții infime. E de regretat numai faptul că mărimea excesivă a acestei circulare și stilul greoi de cancelarie în care este scrisă vor împiedica, poate, s'o cunoască un public cât mai larg.

Se știe că legea din 12 Iunie 1900 a scos chestiunea aprovizionării din competența zemstvelor, predând-o în mâinile zemschi nacialnicilor și congreselor județene. S'ar zice,

ce poate fi mai sigur: elementul ales a fost înlăturat, oamenii câtuși de puțin independenți față de autorități nu vor mai dispune în această chestiune și, deci, acum nu se va mai face larmă. Dar după campania deslănțuită de prințul Obolenschi toate acestea păreau neîndestulătoare: întreaga chestiune trebuie subordonată mai strict ministerului și slujbașilor care execută direct dispozițiile lui, trebuie înlăturată definitiv posibilitatea oricăror exagerări. De aceea asupra chestiunii care județe „nu stau bine cu recolta“ *va hotări* de azi înainte în mod exclusiv ministerul însuși *, în care va fi organizat, pe cât se vede, cartierul general al operațiunilor militare împotriva celor înfometati. Și prin mijlocirea d-lor guvernatori acest cartier general va îndruma activitatea persoanelor (în primul rând a mareșalilor nobilimii județene) în ale căror mâini este concentrată „direcția centrală județeană a aprovizionării“. Inițiatorul operațiunilor militare împotriva celor înfometati, prințul Obolenschi, a trebuit să se deplaseze în persoană la fața locului, pentru a curma, a pune frâu și a reduce. Acum toate acestea sunt „puse la punct“ și va fi deajuns un simplu schimb de telegrame (bine că pentru cheltuelile de cancelarie s'a alocat de pe acum câte o mișoară de fiecare județ) între direcția „centrală județeană“ și direcția centrală din Petersburg pentru „a se lua măsurile de rigoare“. Moșierul civilizât al lui Turgheniev nu numai că nu se ducea el singur la grajd, dar se mărginea la o remarcă făcută cu jumătate de glas printr'un lacheu în frac și cu mânuși albe: „Cu privire la Feodor... se vor lua măsuri!“ Iată că și la noi „se vor lua acum măsuri“ fără „larmă“, frumușel și liniștit pentru stăvilirea poftelor excesive ale populației înfometate.

Iar că d-l Sipiaghin este convins de caracterul excesiv al poftelor țăranului înfometat, aceasta se vede din perseverența cu care circulara nu numai că pune în gardă împotriva

---

* Cum hotărăște ministerul asupra acestei chestiuni se poate vedea din exemplul guberniei Perm. După cum relatează ultimele ziare, această gubernie continuă să fie considerată o gubernie care „stă bine cu recolta“, deși (după informațiile adunării guberniale extraordinare a zemstvelor care a avut loc la 10 Octombrie) în această gubernie recolta este *mult mai* proastă decât cea din 1898, când a fost deasemenea o recoltă proastă. Recolta cerealelor reprezintă numai 58% din recolta mijlocie, iar pe județele Șadrinsk și Irbit — numai 36% și 34%. În 1898 guvernul a dat (fără a socoti mijloacele locale) 1.500.000 de puduri cereale și peste 250.000 de ruble în bani. Acum însă zemstvele nu dispun de mijloace, ele sunt îngrădite în drepturi, recolta este mult mai proastă decât în 1898, prețurile la cereale au început să se urce *încă dela 1 Iulie*, țărani își *vând vitele*, iar guvernul consideră totuși cu încăpățănare că această gubernie „stă bine cu recolta“ !!

„exagerărilor“, dar creează de-a-dreptul noi și noi reguli care înlătură însăși posibilitatea exagerărilor. Cu alcătuirea listelor celor înfometaji să nu vă grăbiți : aceasta provoacă în rândurile populației „speranțe exagerate“ — spune fără ocol ministrul și dispune ca listele să fie alcătuite chiar în ajunul distribuirii grânelor. Apoi, despre criteriile după care un județ *trebuie* considerat ca stând bine cu recolta circulara nu găsește de cuviință să vorbească, în schimb însă stabilește cu precizie când un județ *nu trebuie* considerat ca ne stând bine (de pildă, când au avut de suferit nu mai mult de o treime din totalul plășilor, când există câștiguri obișnuite etc.). În sfârșit, cu privire la normele de ajutorare a celor înfometaji, ministrul stabilește reguli care arată cât se poate mai clar că guvernul vrea *cu orice preț* să ciuntească până la maximum aceste ajutoare și să se mărginească la pomeni care nu pun deloc populația la adăpost de pieire de pe urma foametei. Intr'adevăr: norma este de 48 puduri de grâne de familie (socotind după mărimea recoltei medii din satul respectiv) ; cine nu are mai puțin decât atâta, nu are nevoie de ajutor. Pe ce cale s'a ajuns la această cifră, asta nu se știe. Se știe numai că într'un an *fără* foamete până și țărani ce mai săraci consumă de două ori mai multe grâne (vezi studii statistice asupra bugetelor țărănești întocmite de zemstve). Subalimentația este considerată deci, pe baza dispoziției d-lui ministru, un fenomen normal. Dar și această normă se micșorează, în primul rând, de două ori, ca să nu poată primi ajutor elementul muncitoresc, care reprezintă aproape jumătate din populație, iar în al doilea rând, cu *încă* $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{5}$ — $\frac{1}{10}$ „prin faptul că se are în vedere numărul aproximativ de gospodari avuți care au rezerve din anul trecut sau vreo (exact așa : „sau vreo“ !!) îndestulare materială“. După toate acestea se poate vedea prin ce fracție infimă va trebui să fie exprimată acea parte de grâne care lipsește realmente populației și pe care are de gând s'o dea cu titlu de împrumut guvernul ! Și, parcă admirându-și neobrăzarea, d-l Sipiaghin, după ce a expus acest neverosimil sistem de ciuntire a ajutoarelor, declară că un astfel de calcul aproximativ „în rare cazuri se dovedește a fi cât de cât considerabil exagerat“. Comentariile sunt, cred, de prisos.

Declarațiile oficiale ale guvernului rus, atunci când există în ele, în afară de dispoziții goale, măcar oarecare încercări de a lămuri aceste dispoziții, conțin aproape în-

totdeauna — aceasta este un fel de lege mult mai stabilă decât majoritatea legilor noastre — două motive principale sau două tipuri principale de motive. Pe de o parte, veți întâlni neapărat câteva fraze comune care într'o formă pompoasă vorbesc despre grija de care dau dovadă autoritățile, despre dorința lor de a ține seama de cerințele vremii și de doleanțele opiniei publice. Se vorbește, de pildă, despre „acțiunea importantă de preîntâmpinare a crizei alimentare în rândurile populației“, despre „răspunderea morală pentru bunăstarea populației locale“ etc. Se înțelege dela sine că aceste locuri comune nu înseamnă, în fond, nimic și nu obligă la nimic pozitiv; în schimb ele seamănă ca două picături de apă cu nemuritorarele perorări ale nemuritorului Iudușca Golovliov, care făcea morală țăranilor pe care-i jecmănea. În paranteză fie zis, aceste locuri comune sunt întotdeauna exploatare (în parte din naivitate, în parte din „oficiu“) de presa liberală supusă cenzurii spre a se construi o solidaritate principială a guvernului cu punctul ei de vedere.

Dar dacă veți privi mai atent celelalte motive, nu atât de comune și care nu sunt atât de vădit vorbe goale, ale poruncilor guvernamentale, veți găsi întotdeauna lămuriri concrete care *repetă în întregime* argumentele statornice ale celor mai reacționare organe ale presei noastre (de pildă, „Moscovschie Vedomosti“). A urmări și a semna de fiecare dată această solidaritate a guvernului cu „Moscovschie Vedomosti“ n'ar fi, după părerea noastră, o muncă inutilă (și nu cu totul inaccesibilă nici chiar militanților legali). În circulara de care ne ocupăm întâlnim, de pildă, repetarea unor acuzații dintre cele mai abjecte, emantate dela cei mai „barbari moșieri“, că întocmirea înainte de vreme a listelor celor care au nevoie de ajutor dă naștere unei „tendințe din partea unor gospodari înstăriți de a da gospodăriei un aspect de gospodărie sărăcită, prin vânzarea rezervelor, a surplusului și a inventarului“. Ministrul spune că aceasta „a dovedit-o experiența campaniilor precedente de aprovizionare“. Prin urmare? Prin urmare ministrul soarbe experiența sa politică din povețele iobăgiștilor celor mai înveterați, care făceau atâta larmă în anii de foamete din trecut și fac larmă și astăzi pe tema înșelăciunii practicate de țărani și care sunt atât de revol-

tați de „Iarma“ care se face în legătură cu epidemiile de tifos.

Dela aceeași iobăgiști a învățat d-l Sipiaghin să vorbească despre demoralizare: „este foarte important — scrie el — ca... instituțiile locale... să contribuie la economisirea mijloacelor alocate, și ceea ce este principal (sic!!) — să preîntâmpine cazurile de acordare neîntemeiată de ajutor guvernamental — cazuri care au o dăunătoare influență demoralizatoare — unor persoane asigurate din punct de vedere material“. Și această dispoziție nerușinată de a contribui la economisirea mijloacelor este întărită cu următoarea povață principală: „...distribuirea pe scară largă de ajutoare alimentare familiilor care pot s'o scoată la capăt și fără ele“ (care pot s'o scoată la capăt cu 24 de puduri de grâne pe an de familie?) „pe lângă caracterul neproductiv (!) al cheltuelilor statului în aceste cazuri, are pentru viitor, prin urmările nefaste ale acestui sistem, o influență nu mai puțin dăunătoare din punctul de vedere al foloaselor și nevoilor statului decât lăsarea fără ajutorul cuvenit a celor care au într'adevăr nevoie de ajutor“. În vremurile de demult monarhii înduioșați spuneau: „mai bine să achiți zece vinovați decât să condamni un singur nevinovat“. Iar astăzi, unul dintre cei mai apropiați ajutori ai țarului declară: nu e mai puțin dăunător să dai ajutor unei familii care poate s'o scoată la capăt și cu 24 de puduri de grâne pe an decât să lași fără ajutor o familie care are „într'adevăr“ nevoie de ajutor. Ce păcat că acest „punct de vedere“ — splendid prin francheța lui — asupra „foloaselor și nevoilor statului“ este ascuns de ochii marelui public printr'o foarte lungă și foarte plictisitoare circulară! O singură speranță mai există: poate că presa social-democrată și agitația social-democrată prin viu grai vor face ca poporul să cunoască mai îndeaproape conținutul circularei ministeriale.

★

★

★

Dar cu o deosebită hotărîre „atacă“ circulara pe filantropii particulari: se poate vedea cât de colo că administratorii, care duc un război împotriva celor înfomețați, consideră drept cea mai importantă poziție a „inamicului“ cercurile particulare de ajutorare, cantinele particulare etc.

Cu o francheță care merită toată recunoștința, d-l Sipiaghin explică de ce această filantropie particulară demult nu lăsa Ministerul afacerilor interne să doarmă. „Începând dela recoltele proaste din 1891 și 1892 și ulterior la toate nenorocirile asemănătoare — glăsuește circulara — nu arareori s'a constatat că, paralel cu acordarea de ajutor material locuitorilor din localitățile care au avut de suferit, unii filantropi caută să ațâțe în rândurile lor nemulțumirea față de ordinea existentă și pretenții prin nimic justificate față de guvern. Totodată, nevoile satisfăcute nu în deplină măsură, bolile și destrămarea gospodăriei, inevitabile în asemenea cazuri, creează un teren foarte propice agitației antiguvernamentale, și acest teren este folosit cu plăcere, sub masca ajutorării aproapelui, de persoane suspecte din punct de vedere politic în scopurile lor criminale. De obicei, la primele știri despre o recoltă considerabil compromisă, în localitatea care a avut de suferit dau năvală de peste tot persoane cu un trecut politic nu tocmai ireproșabil, caută să intre în relații cu împuterniciții societăților și instituțiilor de binefacere veniți din capitale, fiind primiți de aceștia, în necunoștință de cauză, ca colaboratori în localitățile respective, ceea ce creează dificultăți foarte mari intereselor ordinii și administrației“.

Se vede treaba că guvernul rus începe să devină strâmtorat pe pământul rusesc. A fost o vreme când numai tine-retul studios era considerat un mediu care trebuie păzit în mod special : el era pus sub o severă supraveghere, legăturile cu el a persoanelor cu un trecut politic nu tocmai ireproșabil erau calificate drept o vină gravă, orice cercuri și asociații, fie chiar urmărind doar scopuri de ajutorare materială, erau bănuite că urmăresc scopuri antiguvernamentale și altele. În vremea aceea — vreme, de altfel, foarte recentă — n'a existat o altă *pătură*, cu atât mai mult o clasă a populației, care să reprezinte în ochii guvernului „un teren foarte propice agitației antiguvernamentale“. Dar începând din a doua jumătate a ultimului deceniu al secolului trecut, veți întâlni deja în comunicatele guvernamentale oficiale indicații asupra unei alte clase, nemăsurat mai numeroasă, a populației care necesita o supraveghere specială : muncitorii din fabrici și uzine. Creșterea mișcării muncitorești a făcut să se creeze întregi sisteme de instituții pentru supravegherea noului element turbulent ; pe lista

localităților interzise pentru stabilirea persoanelor dubioase din punct de vedere politic a început să apară, pe lângă capitale și orașele universitare, centre, orașele industriale, județe și gubernii întregi *. Deosebit de păzite împotriva suspectilor sunt două treimi din Rusia europeană, iar restul de o treime este atât de plină de o puzderie de „persoane cu un trecut politic nu tocmai ireproșabil“, încât până și cel mai pierdut colț de provincie devine neliniștit **. Rezultă acum că, după părerea competentă a unei persoane atât de competente ca d-l ministru al afacerilor interne, „un teren propice“ agitației antiguvernamentale reprezintă și *satul* cel mai pierdut, în măsura în care există acolo cazuri de nevoi nesatisfăcute pe deplin, de boli și de destrămarea gospodăriilor. Dar există oare multe sate rusești în care „cazurile“ de acest fel nu sunt un fenomen permanent? Iar noi, social-democrații ruși, nu trebuie oare să ne folosim imediat de această indicație instructivă a d-lui Sipiaghin în privința terenului „propice“? Tocmai acum, pe de o parte, satul se interesează de zvonurile, care ajungeau acolo numai uneori și cu greu, despre ciocnirile din Februarie și Martie ale proletariatului orașenesc și ale tineretului intelectual cu opricinicii guvernului, iar, pe de altă parte, oare orice frază de acest fel cu privire la „pretențiile prin nimic justificate“ ale țăranului etc. nu ne oferă un foarte bogat program pentru cea mai largă și atotcuprinzătoare agitație?

Indicația utilă a d-lui Sipiaghin trebuie s'o folosim, iar de naivitatea lui merită să facem haz. Este, într'adevăr, o naivitate amuzantă aceea de a-ți închipui că punerea filantropiei particulare sub supravegherea și controlul guvernatorului va îngreuna persoanelor „suspecte“ posibilitatea de a exercita o influență asupra satelor. Adevărații filantropi nu-și propuneau niciodată scopuri politice, așa încât noile măsuri de curmare și înfrânare vor cădea mai mult asupra acelor care prezintă cel mai mic pericol pentru guvern. Acei, însă, care vor voi să deschidă țăranilor ochii asupra

---

* Compară, de pildă, circulara secretă publicată în nr. 6 al „Iscrei“ cu privire la persoanele expulzate din S.-Petersburg, în cea mai mare parte publicați, dintre care mulți n'au fost niciodată implicați în niciun fel de afaceri politice în general și în niciun fel de afaceri „muncitorești“ în special. Cu toate acestea, le-au fost interzise pentru domiciliere nu numai orașele universitare, ci și „localitățile industriale“, iar unora numai localitățile industriale.

** Vezi, de pildă, corespondențele din „Iskra“ nr. 6 și 7, din care se vede cum frământările sociale și „inițiativele“ antiguvernamentale au pătruns până și în fericite urbe ca Penza, Simferopol, Cursc etc.

semnificației noilor măsuri și asupra atitudinii guvernului față de foamete în general, este cert că nu vor avea nevoie să ia contact cu împuterniciții Crucii roșii sau să se prezinte d-lor guvernatori. Iată, de pildă, din moment ce s'a dovedit că mediul din fabrici și uzine este „un teren propice“, — cei care au ținut să se apropie de acest mediu n'au luat contact cu administratorii fabricilor pentru a se informa asupra rânduelilor din fabrici și nu s'au prezentat d-lor inspectori de fabrică pentru a obține autorizația de a organiza adunări cu muncitorii. Nu uităm, firește, cătuși de puțin că agitația politică în rândurile țăranilor prezintă greutăți enorme, cu atât mai mult cu cât nu este posibil și nici rațional de a sustrage pentru aceasta forțe revoluționare din orașe, dar nu trebuie deasemenea să scăpăm din vedere nici faptul că astfel de isprăvi ale guvernului ca stingherirea filantropiei particulare înlătură o bună parte din aceste greutăți și ne scutesc de jumătate din muncă.

*
* *

Noi nu ne vom opri asupra unui asemenea „fleac“ — în comparație cu circulara pe care am analizat-o — ca circulara aceluiaș ministru cu privire la intensificarea supravegherii concertelor, spectacolelor etc. date în scopuri de binefacere. (Vezi „Iscra“ nr. 9, „Piedici noi“.)

Să încercăm să vedem acum care este raportul dintre ajutorul dat de guvern populației, ajutor fixat și distribuit după noul regulament, și adevăratele proporții ale nevoii de ajutor. Ce-i drept, datele cu privire la aceasta sunt extrem de sărăcicioase. Presei i s'a pus acum frâu cum nici nu s'ar putea mai mult, vocile organizatorilor particulari de cantine au amuțit odată cu „interzicerea“ activității lor, iar pentru informarea publicului din Rusia, înmărmurit de noile măsuri severe, nu servesc decât relatările oficiale polițienești despre bunul mers al campaniei de aprovizionare, articole în acelaș spirit din „Moscovschie Vedomosti“, precum și publicarea din când în când a convorbirilor vreunui reporter fără treabă cu vreun pompadur sau altul, care-și expune foarte grav „părerile despre unitatea de idei a polițmaștrilor, precum și despre atotputernicia polițmaștrilor și despre altele“⁷⁶. De pildă, „Novoe Vremia“ relatează în nr. 9.195 că guvernatorul guberniei Saratov (fost

al guberniei Arhanghelsc), A. P. Engelhardt, a primit pe un colaborator al ziarului local și i-a comunicat, printre altele, că el, guvernatorul, a organizat personal la fața locului o consfătuire a mareșalilor nobilimii, a reprezentanților consiliilor zemstvelor, a zemschi nacialnicilor și a reprezentanților Crucii roșii și „a repartizat sarcinile“.

„Scorbut — a spus A. P. Engelhardt — sub forma în care l-am constatat în gubernia Arhanghelsc nu există aici: acolo nu te poți apropia la cinci pași de un bolnav; acolo această boală este, într'adevăr, «putredă», — aici însă constatăm mai ales urmări ale unei anemii foarte pronunțate, care se dezvoltă datorită condițiilor îngrozitoare ale vieții casnice. Aici aproape singurele simptome de îmbolnăvire de scorbut îl constituie buzele albe, gingiile albe... Un astfel de bolnav dacă are o alimentație regulată se face bine în decurs de o săptămână. În prezent se și desfășoară această alimentație suplimentară. Se eliberează în total 1.000 de porții pe zi, deși au fost înregistrate nu mai mult de 400 de familii care au o extremă nevoie de ajutor.

În afară de îmbolnăviri de scorbut, în întreaga regiune au fost înregistrate numai trei cazuri de tifos. Trebuie să sperăm că lucrurile nu vor merge mai departe, dat fiind că peste tot au fost începute lucrări publice, astfel încât populației îi sunt asigurate câștiguri“.

Uite cât de bine stau lucrurile: pe întreg județul Hvalânsk (despre care vorbește d-l pompadur) nu sunt decât 400 de familii care au o extremă nevoie de ajutor (ceilalți, probabil, „o pot scoate la capăt“, după părerea d-lor Si-piaghin și Engelhardt, și cu 24 de puduri de grâne de familie pe an!), iar populația este deja asigurată, și bolnavii se vindecă în decurs de o săptămână. Cum dar să nu dai crezare după toate acestea ziarului „Moscovschie Vedomosti“, care într'un articol de fond special (nr. 258) ne încredințează că „după ultimele știri primite din cele 12 gubernii care au avut de suferit de pe urma unei recolte proaste, în ele clocotește munca activă a administrației pentru organizarea ajutorului. Multe dintre județe au și fost cercetate pentru a se vedea dacă nu stau bine în ceea ce privește aprovizionarea cu alimente, se numesc directori județeni ai serviciului de aprovizionare etc. Pe cât se vede, demnitarii fac tot posibilul pentru a da ajutor la timp și în măsură suficientă“.

„Clocotește munca activă“ și... „au fost înregistrate nu mai mult de 400 de familii care au o extremă nevoie de ajutor“... În județul Hvalânsk se numără 165.000 de locuitori rurali, iar porții nu se eliberează decât o mie. În întreaga zonă de Sud-Est (inclusiv gubernia Saratov) s'a strâns anul acesta cu 34% mai puțină secară. În gubernia Saratov, din suprafața totală cultivată de țărani (1.500.000 de desiatine), 15% (după datele consiliului gubernial al zemstvei) n'au rodit deloc, iar 75% au dat o recoltă proastă; județul Hvalânsk, împreună cu județul Camâșin, face parte din județele guberniei Saratov care au avut de suferit cel mai mult. Prin urmare țărani din județul Hvalânsk au strâns cel puțin cu 30% mai puține grâne. Să presupunem că jumătate din această cifră cade asupra țărănimii înstărite, care n'a fost încă pusă prin aceasta în situația de a flămânzi (deși este mai mult decât riscant să presupunem acest lucru, deoarece țărănimea înstărită dispune de pământurile cele mai bune și le lucrează mai bine, încât ea suferă întotdeauna mai puțin de pe urma unei recolte proaste decât sărăcimea). Chiar dacă facem o asemenea presupunere, va reieși că cei înfomețați trebuie să reprezinte vreo 15%, adică aproximativ 25.000. Iar pe noi vor să ne consoleze cu aceea că scorbutul din Hvalânsk e departe încă de cel din Arhanghelsk, că s'ar fi înregistrat numai trei cazuri de tifos (barem dacă ar minți mai abil!) și că se eliberează o mie de porții (calculate și măsurate, probabil, după sistemul lui Sipiaghin de combatere a... exagerărilor).

Cât despre „câștigurile“ pe care d-l Sipiaghin a căutat să le ia de *trei* ori în considerație în circulara sa, pentru a evita exagerările (odată — dispunând ca județele în care în mod obișnuit câștigurile sunt dezvoltate să nu fie considerate ca județe care nu stau bine, a doua oară — dispunând să fie redusă la jumătate norma de 48 de puduri, pentru că 50% din populația muncitorească „trebuie“ să aibă un câștig, și a treia oară — dispunând ca și această cifră din urmă să fie micșorată cu $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{10}$, după condițiile locale), — cât despre câștiguri, în gubernia Saratov au scăzut nu numai câștigurile agricole, ci și cele neagricole. „Urmările recoltei proaste — se spune în raportul sus menționat al consiliului gubernial al zemstvei — au avut repercusiuni și asupra meșteșugarilor datorită micșorării

desfacerii produselor lor. Din cauza acestor împrejurări, în județele în care meșteșugurile sunt dezvoltate cel mai mult *se constată crize*". Iar din aceste județe face parte și județul Camâșin, care a avut de suferit cel mai mult și în care, în treacă-t fie zis, multe și multe mii ale sărăcimii se îndeletnicesc cu renumitul meșteșug al țesutului ațicăi. Și în anii obișnuiți rânduile în acest meșteșug cu care se îndeletnicesc cei din satele pierdute de provincie erau dintre cele mai revoltătoare: erau puși să muncească, de pildă, copii în vârstă de 6—7 ani, căpătând 7—8 copeici pe zi. Ne putem închipui ce se petrece acolo într'un an de recoltă extrem de proastă și de criză acută în domeniul meșteșugurilor.

Proasta recoltă de cereale este însoțită în gubernia Saratov (ca și în toate guberniile, bine înțeles, cu o recoltă proastă) de o lipsă de nutrețuri. În ultimele luni (adică încă în a doua jumătate a verii!) s'a putut constata o foarte mare dezvoltare a diferitelor epizootii, care fac să crească mortalitatea vitelor. „După cum comunică un medic veterinar din județul Hvalânc (reproducem această știre din acelaș ziar în care e expus cuprinsul sus menționatului raport al consiliului gubernial al zemstvei), la autopsia vitelor căzute, în stomacurile acestora nu se găsea nimic în afară de pământ”.

În „comunicatul secției zemstvelor din Ministerul afacerilor interne” cu privire la continuarea campaniei de aprovizionare se spune printre altele că, dintre județele declarate ca județe care nu stau bine în ceea ce privește aprovizionarea cu alimente, „numai în județul Hvalânc a fost înregistrată, începând din luna Iulie, în două sate, o serie de îmbolnăviri epidemice de scorbut; în direcția curmării acestei boli sunt îndreptate eforturile personalului medical local; totodată în ajutorul forțelor locale au fost trimise două echipe ale societății de Cruce roșie, care acționează, după cum arată raportul guvernatorului (al aceluiaș A. P. Engelhardt pe care l-am cunoscut deja), cu mult succes; însă în celelalte județe care au fost declarate ca județe ce nu stau bine în ceea ce privește aprovizionarea cu alimente, după informațiile de care dispune ministerul până în ziua de 12 Septembrie a.c., n'au existat cazuri de nevoie acută și nesatisfăcută de alimente și nu se observă dezvoltarea bolilor cauzate de subalimentare”.

Pentru a arăta câtă încredere poate să merite această afirmație că n'ar fi existat cazuri de nevoie *acută* și nesatisfăcută (dar nevoie *cronică* a existat?) și că nu s'ar observa o dezvoltare a bolilor, ne vom mărgini la confruntarea datelor privind încă două gubernii.

În gubernia Ufa au fost declarate ca județe care nu stau bine județele Menzelinsc și Belebei, și secția zemstvelor din Ministerul afacerilor interne comunică că, „potrivit declarației guvernatorului“, va fi nevoie ca guvernul să pună la dispoziție „propriu zis pentru alimentare“ 800.000 de puduri. Or, adunarea extraordinară a zemstvei din gubernia Ufa, convocată pentru ziua de 27 August pentru a discuta problema ajutorării celor care au avut de suferit de pe urma recoltei proaste, a evaluat nevoia acestor județe în alimente la 2.200.000 puduri de grâne, plus 1.000.000 de puduri pentru celelalte județe, fără a socoti grânele necesare pentru însămânțări (3.200.000 de puduri pentru întreaga gubernie) și pentru hrana vitelor (600.000 de puduri). Deci ajutorul alimentar stabilit de minister reprezintă *a patra parte* din cifra stabilită de zemstvă.

Alt exemplu. În momentul când secția zemstvelor își publica comunicatul, în gubernia Viatca n'au existat județe declarate ca ne stând bine în ceea ce privește aprovizionarea cu alimente, iar mărimea ajutorului în alimente a fost fixat de aceeași secție la 782.000 de puduri. Este aceeași cantitate pe care a calculat-o, după relatările ziarelor, încă Comisia gubernială pentru aprovizionarea din Viatca în ședința ei din 28 August (a calculat potrivit cu hotărârile congreselor județene dintre 18 și 25 August). *Aceleași* congrese stabiliseră, *cam în jurul lui* 12 August, mărimea ajutorului altfel, și anume: 1.100.000 de puduri pentru alimente și 1.400.000 de puduri pentru însămânțări. De unde provine diferența? Ce schimbări au survenit între 12 și 28 August? A survenit circulara d-lui Sipiaghin din 17 August cu privire la lupta împotriva celor înfomețați. Va să zică circulara și-a făcut efectul imediat, și cantitatea neglijabilă de 230.000 de puduri de grâne a fost ștearsă din calculul făcut — notați bine — de congresele județene, adică de instituții care înlocuiseră (potrivit legii din 12 Iunie 1900) zemstvele suspecte, de instituții formate din slujbași, în general, și din zemschi nacialnici în special... Oare vom ajunge, într'adevăr, vremuri când până și zem-

schii nacialnicii vor fi acuzați de liberalism? Mai știi! Cel puțin, în „Moscovschie Vedomosti“ am citit recent următoarea admonestare la adresa unui oarecare domn Om., care a îndrăsnit să propună în „Priazovschii Crai“ ca ziarele să publice procesele-verbale ale ședințelor comisiilor guberniale pentru treburile municipale (din moment ce nu pot fi admiși la aceste ședințe reprezentanții presei):

„Țelul este prea străveziu: *slujbașul rus suferă adesea de teama de a nu părea neliberal*, și publicitatea poate să-l facă, uneori chiar împotriva conștiinței, să susțină vreun plan liberal-fantezist al orașului sau al zemstvei. Socoteala nu e tocmai greșită“.

Nu e oare cazul să fie puși sub o supraveghere specială zemschi nacialnicii din Viatca, care — pesemne, din teama de a nu părea neliberale — au dat dovadă de o ușurință de neiertat în „exagerarea“ nevoii de alimente?*

De altfel „planul liberal-fantezist“ al zemstvei din Viatca (dacă înțeleptul guvern rus n'ar fi înlăturat-o dela conducerea aprovizionării) ajungea la stabilirea nevoii chiar în proporții mult mai mari. Cel puțin, adunarea gubernială extraordinară care s'a ținut între 30 August și 2 Septembrie a evaluat că față de cantitatea necesară s'au strâns cu 17% mai puține grâne și cu 15% mai puține nutrețuri. Iar această cantitate necesară se cifrează la 105 milioane de puduri (recolta obișnuită e de 134 milioane de puduri, iar cea din anul acesta e de 84 milioane de puduri). Lipsesc, deci, *21 milioane de puduri*. „Numărul total al plășilor din gubernie care nu sunt asigurate cu recolta anului în curs se ridică la 158 din 310. Populația lor este de 1.566.000 de suflete, indiferent de sex“. Da, nimic de zis, „clocotește munca activă a administrației“ — de micșorare a adevăratelor proporții ale nevoii de ajutor și de

---

* Și iată încă o mostră de luptă împotriva exagerărilor dusă de guvernator! din Viatca:

„Printr'o «înștiințare» trimisă administrațiilor de plasă, guvernatorul din Viatca constată o atitudine foarte circumspectă din partea țăranilor față de împrumutul în grâne acordat de guvern sau de zemstve. «Cu prilejul inspectării guberniei — spune d-l Klingenberg — m'am putut convinge ce atitudine chibzuită și circumspectă lau țăranii față de împrumuturile de astăzi, cât se tem să ia asupra lor datorii care nu sunt determinate de o nevoie extremă și cât de ferm hotărârii sunt să aștepte cu răbdare ajutorul lui Dumnezeu în anul viitor, străduindu-se să iasă cu propriile lor forțe din impas». Aceasta îi dă șefului guberniei convingerea că «niciun fel de zvonuri despre un ajutor gratuit din partea guvernului și a zemstvelor și despre posibilitatea unei scutiri de datorii și de

reducere a întregii opere de ajutorare a celor înfometați la un fel de acrobație filantropică de o para.

De altfel, „acrobați ai filantropiei“ ar fi o denumire încă prea măgulitoare pentru administratorii grupați sub steagul circularii lui Sipiaghin. Comun între ei și acrobații filantropiei este ajutorul lor miser și tendința de a umfla proporțiile lui. Dar acrobații filantropiei privesc pe oamenii pe care-i fericesc cu binefacerile lor, în cel mai rău caz, ca pe o jucărie care le gădilă plăcut orgoliul personal, iar administrația sipiaghinistă îi privește ca pe inamici, ca pe niște oameni care vor să-și însușească ceva în mod nelegal („pretenții prin nimic justificate față de guvern“) și cărora trebuie din acest motiv să li se pună frâu. Această concepție și-a găsit o expresie cât se poate de sugestivă în „minunatul“ „Regulament provizoriu“, care a căpătat înalta sancțiune la 15 Septembrie 1901.

Acesta este o întreagă lege, alcătuită din 20 de articole, conținând atât de multe lucruri minunate încât n'am ezita să o numărăm printre cele mai importante acte legislative dela începutul secolului al XX-lea. E deajuns să începem cu titlul: „regulamentul provizoriu cu privire la *participarea* populației din regiunile care au avut de suferit de pe urma unei recolte proaste la lucrările efectuate în urma dispozițiilor departamentului căilor de comunicație și ale departamentului agriculturii și domeniilor statului“. Probabil că aceste lucrări reprezintă ceva care oferă atât de multe privilegii încât „participarea“ la ele constituie o favoare deosebită? Probabil, pentru că dacă n'ar fi așa nici articolul întâi al noii legi n'ar repeta: „locuitorilor rurali din regiunile care au avut de suferit de pe urma unei re-

---

restanțe, precum și despre proporțiile exagerate a recoltei proaste nu vor tulbura populația liniștită și așezată a guberniei Viatca». Guvernatorul socotește necesar să avertizeze populația țărănească «că, dacă la verificarea hotărârilor obștilor se va dovedi că vreun gospodar, deși n'are niciun fel de rezerve, dar a strâns în anul acesta cereale într-o cantitate suficientă pentru hrana familiei și pentru însămânțarea ogoarelor, dar a vândut aceste cereale, și banii realizați i-a întrebuințat pentru alte nevoi, acesta nu mai poate conta să capete un împrumut. Potrivit noii legi, împrumuturile acordate vor trebui să fie plătite fără să existe o răspundere solidară, după aceleași reguli ca și la perceperea împrumuturilor directe. Deaceia gospodarul care a cerut și a primit un împrumut trebuie să țină minte că tot el singur va trebui și să-l restituie, că nimeni nu-l va ajuta și că la perceperea împrumutului se va proceda cu toată severitatea, așa că în caz de acumulare de restanțe întreaga avere mobilă poate fi vândută, iar cea imobilă confiscată».

După o astfel de înștiințare a guvernatorului, ne putem închipui cum tratează zbirii plășilor pe înfometații care au de plătit restanțe și care cer un împrumut!

colte proaste *li se acordă participarea* la efectuarea lucrărilor“ etc.

Dar despre aceste „privilegii“ legea vorbește abia în a doua jumătate a ei, după ce mai întâi se stabilește *organizarea* întregii acțiuni. Direcțiile respective „fixează lucrările cele mai adecvate“ (art. 2), „conformându-se rânduelii stabilite de lege“ (art. 3, care, potrivit titlurilor unor capitole din romanele lui Dickens, ar putea fi intitulat: „capitolul din noua lege în care se vorbește despre necesitatea de a te conforma legilor vechi“). Lucrările se deschid fie cu fondurile bugetare, fie prin credite speciale, conducerea generală a organizării lucrărilor aparținând ministrului afacerilor interne, care poate numi împuterniciți speciali și pe lângă care se institue, sub președinția adjunctului său, o „consfătuire“ specială „pentru problemele aprovizionării“, formată din reprezentanți ai diferitelor ministere. Sarcinile acestei consfătuiri sunt: a) aprobarea derogărilor dela rânduiala stabilită, b) discutarea proiectelor de alocare de fonduri, c) „fixarea limitei de retribuire a muncitorilor, precum și stabilirea altor condiții în care se acordă populației participarea la lucrările menționate, d) repartizarea loturilor de muncitori pe raioane de lucrări și e) dirijarea deplasării acestor loturi la locurile de efectuare a lucrărilor“. Hotărârile consfătuirii sunt supuse aprobării ministrului afacerilor interne, precum și, „în cazurile respective“, miniștrilor celorlalte departamente. Mai departe, indicarea lucrărilor și stabilirea numărului de locuitori care au nevoie de ele cade în sarcina zemschi nacialnicilor, care comunică toate aceste date guvernatorilor, iar guvernatorii, după ce își dau avizul — Ministerului afacerilor interne „și, după indicația acestuia, dau dispoziții prin zemschi nacialnici în ceea ce privește trimiterea muncitorilor la locurile de efectuare a lucrărilor“...

Uf! În sfârșit am reușit să înșirăm întreaga „organizare“ a noilor lucrări! Se pune acum întrebarea: de câtă unsoare va fi nevoie pentru a pune în mișcare toate roțile acestei mașini administrative greoaie, pur rusești? Incercați numai să vă închipuiți toate acestea în mod concret: în legătură directă cu înfometajii este numai zemschi nacialnic. Prin urmare, lui îi aparține inițiativa. El scrie o hârtie — cui? Guvernatorului, se spune într'un articol al regulamentului provizoriu din 15 Septembrie. Dar pe baza

circulării din 17 August doar s'a creat o „direcție centrală județeană a aprovizionării“, a cărei menire este „de a concentra conducerea întregii aprovizionări pe județ în mâinile unui singur demnitar“ (circulara din 17 August — în acest post trebuie să fie numit cu precădere mareșalul nobilimii județene). Se naște o „controversă“ care se aplanează, firește, repede pe baza „principiilor“ minunat de clare și simple expuse în cele 6 puncte ale articolului 175 al „legii pentru înființarea guberniilor“, care stabilește „modul de aplanare a controverselor... dintre instituții și demnitari“. În cele din urmă hârtia ajunge totuși la cancelaria guvernatorului, unde se și procedează la întocmirea „avizului“. Totul se trimite apoi la Petersburg pentru a fi examinat de consfătuirea specială. Dar reprezentantul Ministerului căilor de comunicație care participă la consfătuire nu e în stare să hotărască asupra utilității unei lucrări ca repararea drumurilor din județul Buguruslan, — și iată că o nouă hârtie călătorește dela Petersburg în provincie și de acolo înapoi. Și când, în sfârșit, chestiunea utilității lucrării etc. etc. va fi în mod principial hotărâtă, atunci consfătuirea dela Petersburg va proceda la „repartizarea loturilor de muncitori“ între județele Buzuluc și Buguruslan.

Și pentru ce a fost creată această mașină? Fiindcă era vorba de o chestiune nouă? Aș! de unde! Până la regulamentul provizoriu din 15 Septembrie lucrările publice se puteau organiza mult mai simplu „pe baza legilor în vigoare“, și aceeași circulară din 17 August, vorbind despre lucrările publice întreprinse de zemstve și de societățile filantropice pentru plasare la lucru și de autoritățile guberniale, nu prevede necesitatea niciunei organizări speciale. După cum vedeți, „campania de aprovizionare“ a guvernului constă în aceea că timp de o lună (dela 17 August până la 15 Septembrie) departamentele din Petersburg s'au străduit să născocoască și au și născocit în cele din urmă o complicare fără capăt a birocrațismului. În schimb, este mai mult ca sigur că consfătuirea dela Petersburg nu va ceda în fața pericolului de a cădea în exagerări, la care sunt atât de expuși slujbașii locali, „care se tem să nu pară neliberali“...

Dar miezul noului „regulament provizoriu“ sunt dispozițiile cu privire la „locuitorii rurali“ angajați la lucrări.

Când lucrările se efectuează „în afara zonei domicilierei lor“, muncitorii se constituie, în primul rând, în arteluri speciale, „sub supravegherea zemschi nacialnicului“, care confirmă și pe starostele însărcinat cu supravegherea ordinii; în al doilea rând, pentru muncitorii intrați într'un astfel de artel se întocmește o listă specială, care „înlocuește — în timpul deplasării și în perioada participării la lucrări — pentru muncitorii trecuți în ea (în „numita“ după cum se exprimă legea) buletinele de identitate prevăzute de lege, care sunt păstrate până la sosirea la destinație de slujbașul care însoțește pe muncitori în drum sau, în lipsa lui, de starostele artelului, iar apoi de persoana care conduce lucrările“.

Pentru ce a fost nevoie de această înlocuire printr'o listă specială a buletinelor de identitate obișnuite, pe care orice țaran care vrea să plece pentru un timp are dreptul să le capete fără plată? Pentru un muncitor aceasta constituie, fără îndoială, o stânjenire, deoarece, având un buletin de identitate propriu, el are mult mai multă libertate și în alegerea unei locuințe, și în împărțirea timpului său și în schimbarea unei munci cu alta mai convenabilă sau mai potrivită. Vom vedea mai jos că aceasta s'a făcut, fără îndoială, în mod intenționat și nu numai de dragul birocrațismului, ci tocmai pentru a stânjeni pe muncitori și a-i apropia de loturile de iobagi, care sunt transportați „după inventar“, după un fel de „tablou de deținuți“. Vedem, de pildă, că grija „pentru menținerea ordinii cuvenite pe drum și predarea (sic!) loturilor de muncitori aduse conducătorilor de lucrări este încredințată unor funcționari, delegați în mod special de Ministerul afacerilor interne“. Cu câte afunzi mai mult în pădure, dai de mai multe lemne. Înlocuirea buletinelor de identitate prin liste atrage după sine înlocuirea libertății de deplasare prin „aducerea și predarea loturilor“. Ce-i asta, nu cumva este vorba despre loturi de ocași deportați? N'au fost cumva abrogate (poate, drept pedeapsă pentru „exagerarea“ proporțiilor foametei?) toate legile după care un țaran care și-a procurat un buletin de identitate este liber să meargă unde dorește și cum dorește? Oare faptul că statul a luat asupra lui cheltuelile de transport constituie un temei suficient pentru lipsirea de drepturi civile?

Mai departe. Vedem că cei însărcinați cu repartizarea muncitorilor, plata salariilor și ceilalți slujbași care conduc lucrările departamentului respectiv, „pe baza celor comunicate de autoritățile guberniale din regiunile în care au rămas familiile muncitorilor, rețin, în caz că este cu putință, o parte din salariu, pe care o trimit la destinație pentru susținerea acestor familii“. O nouă lipsire de drepturi. Cum își permit slujbașii să rețină banii câștigați? Cum își permit ei să se amestece în chestiunile familiare ale muncitorilor și să hotărască pentru ei, de parcă aceștia ar fi niște iobagi, pe cine și în ce măsură vor ei să susțină? Și mai rămâne de văzut dacă muncitorii vor permite să se rețină fără consimțământul lor banii câștigați de ei? Această întrebare și-au pus-o probabil și autorii noului „regulament draconic“, căci în articolul imediat următor celui citat mai sus se spune: „Cu supravegherea menținerii de către muncitori a ordinii convenite în locurile în care se execută lucrările sunt însărcinați, în urma unei dispoziții a Ministerului afacerilor interne, zemschi nacialnicii, ofițeri ai corpului special de jandarmi, funcționari de poliție sau persoane special numite pentru aceasta“. Categorie, este vorba de *pedepsirea* țăranilor cu lipsire de drepturi pentru „exagerarea“ proporțiilor foametei și pentru „pretențiile prin nimic justificate față de guvern“! Nu e destul că pe toți muncitorii ruși, în general, îi țin sub supraveghere și poliția generală, și poliția din fabrici, și poliția secretă, — aici se mai dispune stabilirea și a unei supravegheri *speciale*. Pare-se că de frică față de aceste loturi de țărani înfomețați, expediate, aduse și predate cu o mie de precauțiuni, guvernul și-a pierdut cu totul capul?

Mai departe. „In cazurile de turburare a liniștei publice, de atitudine vădit neconștiincioasă față de muncă sau de neexecutare a dispozițiilor legale ale personalului care conduce efectuarea lucrărilor sau este însărcinat cu supravegherea ordinii, muncitorii care se fac vinovați de aceasta pot fi puși, *fără vreo procedură judiciară specială*, din ordinul slujbașilor menționați în art. 16 (citat adineaori de noi), sub stare de arest pe un termen până la *trei zile*; iar pentru eschivare îndărătnică dela lucru, din ordinul acelorași slujbași, ei pot fi *trimiși la urmă din post în post* la locul de domiciliere permanentă“.

După toate acestea poate fi calificat regulamentul provizoriu din 15 Septembrie altfel decât regulament provizoriu draconic? Reprimare fără judecată, — trimitere la urmă din post în post... Mare, foarte mare este înapoierea și abrutizarea țaranului rus, însă toate au o măsură. Dar și foametea permanentă și neîncetatele expulzări ale muncitorilor din orașe nu pot să treacă fără urmă. Și până la urmă guvernul nostru, căruia îi place atât să conducă prin „regulamente provizorii” *, va cunoaște o vreme când se va găsi ac de cojocul lui.

Să ne servească deci „Regulamentul provizoriu” din 15 Septembrie drept prilej pentru cea mai largă agitație în cercurile muncitorești și în rândurile țărănimii; să răs-pândim textul însuși al acestui regulament și foi volante cu explicarea lui, să organizăm întruniri în care să se citească această lege și să se explice conținutul ei în legătură cu întreaga politică „de aprovizionare” practică de guvern. Să facem în așa fel încât fiecare muncitor cât de cât conștient, ajungând dintr’o cauză sau alta la țară, să aibă o idee precisă despre „regulamentul provizoriu draconic” și să fie în stare să povestească oricui ce anume se urmărește în acest caz și ce trebuie făcut pentru izbăvirea de ocna foamei, samavolniciei și a lipsei de drepturi.

Iar mărնimoșilor intelectuali din Rusia care preconizează tot felul de arteluri și alte asociații legale de acest fel, permise sau încurajate de guvern, acest regulament provizoriu cu privire la *artelurile de muncă* să le servească drept permanent reproș și serios avertisment: drept reproș pentru naivitatea de a fi crezut în sinceritatea permisiunilor sau încurajărilor guvernamentale fără să vadă în dosul firmei „dezvoltării muncii poporului” etc. cea mai mârșavă esență iobăgistă. Drept avertisment ca pe viitor, vorbind despre arteluri și alte asociații permise de d-nii sipiaghini, să nu uite niciodată să spună, și să spună întregul adevăr despre artelurile de muncă după regulamentul provizoriu din 15 Septembrie, sau dacă ei nu pot vorbi despre *aseme-ne*a arteluri, apoi mai bine să tacă complet.

---

* S'a spus demult că cu ajutorul stării de asediu orice prost poate să conducă. De stare de asediu are nevoie Europa, la noi însă starea de asediu este o stare generală pe care o completează ba ici, ba colo regulamentele provizorii. Doar toate treburile politice din Rusia sunt duse pe baza unor regulamente provizorii.

II. ATITUDINEA FAȚĂ DE CRIZA ȘI FAȚĂ DE FOAMETE

Paralel cu noua foamete mai continuă și vechea criză comercialo-industrială, care a devenit o criză de lungă durată și care a aruncat în stradă zeci de mii de muncitori, care nu găsesc de lucru. În rândurile lor nevoia de ajutor este foarte mare, și cu atât mai mult sare în ochi atitudinea cu totul diferită atât a guvernului, cât și a „societății“ culte față de această mizerie și față de nevoia țăranilor. Nicio încercare fie din partea instituțiilor publice, fie din partea presei de a stabili numărul muncitorilor care au nevoie de ajutor și în ce măsură, chiar, cel puțin, cu aceeași aproximație cu care se stabilește nevoia de ajutor a țăranilor. Niciun fel de măsuri sistematice pentru organizarea ajutorării muncitorilor înfometaji.

De ce anume depinde această diferență? Noi credem că mai puțin decât de orice ea depinde de faptul că nevoia de ajutor a muncitorilor ar ieși mai puțin în evidență, s'ar manifesta sub forme mai puțin pronunțate. Este adevărat că locuitorii dela orașe care nu fac parte din clasa muncitoare nu știu prea multe despre felul în care se chinuesc muncitorii de fabrică, înghesuindu-se și mai mult în subsoluri, mansarde și cocioabe, flămânzind și mai mult că de obicei, vânzând cămătarilor ultimele resturi de vechituri din casă; este adevărat că creșterea numărului de vagaboâzi și cerșetori, de clienți ai azilurilor de noapte, închisorilor și spitalelor nu prea atrage o atenție deosebită, fiindcă „toată lumea“ s'a obișnuit doar atât de mult cu faptul că într'un mare oraș azilurile de noapte și speluncile de tot felul trebuie să fie pline de cea mai neagră mizerie; este adevărat că muncitorii șomeri nu sunt deloc legați de un anumit loc ca țăranii, și fie că se împrăștie singuri în diferite colțuri ale statului în căutare de ocupație, fie că sunt trimiși la urmă „la locul de baștină“ de administrație, care se teme de îngrămădiri de șomeri. Dar, cu toate acestea, oricine vine în contact cu viața industrială vede cu ochii lui, și oricine urmărește viața publică știe din ziare că șomajul e în continuă creștere.

Nu, cauzele diferenței sus arătate au rădăcini mai adânci: ele trebuie căutate în faptul că foametea dela țară și șomajul dela orașe țin de formații cu totul diferite ale vieții economice a țării, sunt determinate de relații cu totul

diferite între clasa exploatatorilor și clasa celor exploatați. La țară relațiile dintre aceste două clase sunt în general extrem de încurcate și complicate de o sumedenie de forme de trecere, când gospodăria agricolă este îmbinată ba cu cămătăria, ba cu munca salariată etc. etc. Și de flămânzit flămânzesc de altfel nu muncitorii salariați agricoli — contradicția dintre interesele acestora și cele ale moșierilor și ale țăranilor înstăriți este clară pentru toată lumea, și în bună măsură pentru muncitorii înșiși —, ci flămânzesc micii țărani, care de obicei sunt socotiți (și care singuri se socotesc) gospodari de sine stătători, care numai întâmplător cad uneori într'o dependență „vremelnică“ sau alta. Cauza nemijlocită a foametei — recolta proastă — este în ochii masei o pură calamitate naturală, o pedeapsă a lui Dumnezeu. Și dat fiind că recolte proaste însoțite de foamete se produc din timpuri imemorabile, și legislația este de multă vreme nevoită să țină seama de ele. Există de multă vreme (mai ales pe hârtie) regulamente întregi cu privire la aprovizionarea poporului, care prevăd un sistem întreg de „măsuri“. Și oricât de puțin corespund nevoilor epocii actuale aceste măsuri, împrumutate în cea mai mare parte din vremurile iobăgiei și ale predominării economiei naturale patriarhale, cu toate acestea fiecare perioadă de foamete pune în mișcare un întreg mecanism administrativ și de zemstvă. Iar acestui mecanism, oricât de mult ar dori-o cei care dețin puterea, îi este greu, îi este aproape imposibil să se lipsească de ajutorul multilateral din partea acestor odioase „terțe persoane“, din partea intelectualilor, care caută să facă „larmă“. Pe de altă parte, legătura foametei cu recolta proastă și starea de abrutizare a țăranului — care nu-și dă seama (sau își dă seama extrem de vag) că numai jugul tot mai accentuat al capitalului, legat de politica de jaf a guvernului și a moșierilor, l-a adus la o astfel de stare de ruină — fac ca cei înfomețați să se simtă cu totul neputincioși și să nu manifeste nu numai „pretenții“ excesive, dar chiar niciuna.

Și cu cât mai coborât este într'o clasă asupra nivelului de conștiință a asupra ei și al pretențiilor față de asupra-țori, cu atât apar în rândurile claselor avute mai multe persoane cu înclinații filantropice, cu atât este relativ mai mică împotrivirea față de această filantropie din partea moșierilor locali, direct interesați în mizeria țăranului. Dacă

luăm în considerație acest fapt neîndoielnic, va reieși că creșterea împotrivirii din partea moșierilor, întărirea țițetelor despre „demoralizarea“ țaranului și, în sfârșit, luarea de către guvernul „împănat“ de acest spirit a unor măsuri pur militare împotriva celor înfometăți și împotriva filantropilor, — toate acestea dovedesc limpede complectă decădere și descompunere a străvechiului mod patriarhal de viață dela țară, consfințit de veacuri, și de o trăinicie, cli-purile, de nezdruccinat, admirat de cei mai înveterați slavofili, cei mai conștienți reacționari și cei mai naivi dintre „narodnicii“ de tip vechi. Noi, social-democrații, am fost întotdeauna învinuiți — de narodnici că am transpune în mod artificial noțiunea luptei de clasă pe un teren pe care nu poate fi cătuși de puțin aplicată; — de reacționari că am ațâța ura de clasă și că am asmuți „o parte a populației împotriva celeilalte“. Fără a repeta răspunsul la aceste învinuiri, care a fost până acum dat de zeci de ori, vom remarca numai că guvernul rus *ne lasă pe toți în urmă* în ceea ce privește aprecierea adâncimii luptei de clasă și în ceea ce privește caracterul energetic al măsurilor care decurg din această apreciere. Oricine a avut într'un fel sau altul vreun contact cu cei care în anii de foamete merg să „hrănească“ pe țărani — și cine dintre noi n'a luat contact cu ei? — știe că ei au fost îndemnați la aceasta de un simplu sentiment de compătimire și milă omenească, că le-au fost străine orice planuri „politice“, că propagarea ideilor luptei de clasă nu interesa deloc pe acești oameni, că argumentele marxiștilor în războiul lor înverșunat împotriva concepțiilor narodniciste despre sat n'au convins pe acești oameni. Ce caută aici lupta de clasă? — spuneau ei. Pur și simplu țărani flămânzesc și trebuie ajutați.

Dar pe cine nu l-au convins argumentele marxiștilor îl vor convinge, poate, „argumentele“ d-lui ministru al afacerilor interne. Nu, nu „pur și simplu flămânzesc“ — spune el sentențios filantropilor —, și fără aprobarea autorităților nu se poate veni „pur și simplu“ în ajutor pentru că aceasta dezvoltă demoralizarea și provoacă pretenții prin nimic justificate. A te amesteca în campania de aprovizionare înseamnă a te amesteca în dispozițiile dumnezești și polițienești care asigură domnilor moșieri muncitori care vor accepta să lucreze aproape fără plată, iar statului îi asigură încasarea birurilor, care se strâng prin stoarcere. Și

cine se va gândi atent la circulara lui Sipiaghin va trebui să-și spună: da, în satele noastre se desfășoară un război social și, ca și în orice război, nu se poate tăgădui dreptul părților beligerante de a inspecta încărcătura vaselor care se îndreaptă spre porturile inamice chiar sub pavilion neutru: singura deosebire de celelalte războaie este că aici o parte, obligată să muncească veșnic și să flămânzească veșnic, nu se bate deloc, ci este doar bătută... deocamdată.

În industria de fabrică și uzină, existența acestui război nu mai este demult pusă la îndoială, și nu este nevoie să se explice prin circulare filantropului „neutru“ că fără să întrebăm pe unde-i vadul (adică să ceri permisiunea autorităților și a domnilor fabricanți) nu trebuie să te bagi în apă. Încă în 1885, când despre vreo agitație socialistă cât de cât vizibilă în rândurile muncitorilor nici vorbă nu putea fi, nici chiar în regiunile centrale, unde muncitorii sunt mai apropiați de țărani decât în capitală, criza industrială a încărcat atât de puternic atmosfera din fabrici cu electricitate, încât mereu s'au produs explozii ba aici, ba colo. În asemenea condiții, filantropia este de mai înainte condamnată la neputință, și deaceia rămâne o treabă întâmplătoare și pur individuală a unor persoane sau altele și nu capătă nici măcar urmă de importanță socială.

Să mai subliniem încă o particularitate în atitudinea opiniei publice față de foamete. Până în ultimul timp, se poate spune fără exagerare, a domnit la noi părerea că întreaga orânduire economică rusă, și chiar cea de stat, se sprijină pe *masa* țărănimii care posedă pământ și-și duce în mod de sine stătător gospodăria pe acest pământ. În ce măsură a pătruns această concepție până și în cercurile progresiste ale oamenilor care gândesc și care înclină mai puțin decât oricine altul să se lase prinși în mrejele osanelor oficiale, acest lucru l-a arătat tuturor deosebit de limpede memorabila carte a lui Nicolai—on, apărută după foametea din 1891 — 1892⁷⁷. Ruinarea unui număr imens de gospodării țărănești părea tuturor o absurditate atât de mare, un salt atât de imposibil în neant încât necesitatea unui ajutor cât mai larg, în măsură într'adevăr „să vindece rănilor“, a devenit aproape o lozincă generală. Și iarăși nu altcineva decât domnul Sipiaghin a luat asupra sa osteneala de a spulbera ultimele iluzii. Pe ce se sprijină „Rusia“, din ce trăiesc clasele agricole și comercialo-industriale dacă

nu din ruina și mizeria poporului? A încerca să vindeci *această* „rană“ nu numai pe hârtie — dar aceasta-i o crimă de stat!

D-l Sipiaghin va contribui fără îndoială la răspândirea și întărirea adevărului că, în afară de lupta de clasă a proletariatului revoluționar împotriva întregii orânduiri capitaliste, nu există și nu poate să existe vreun alt mijloc nici împotriva șomajului și a crizelor, nici împotriva acelor forme sălbatice și crude, asiatice de expropriere a micului producător pe care le-a luat acest proces la noi. Stăpânilor statului capitalist le pasă tot atât de puțin de victimele în masă ale foametei și crizelor cât de puțin îi pasă unei locomotive de cei pe care-i strivește în drumul ei. Cadavrele frânează roțile, trenul se oprește, el poate chiar (dacă mecanicii sunt prea energici) să deraieze, dar în orice caz, după o întârziere mai mare sau mai mică, locomotiva își continuă drumul. Auziți despre moartea de pe urma foametei și despre ruina a zeci și sute de mii de mici agricultori, dar în același timp auziți și despre progresele agriculturii țării, despre cucerirea cu succes a unei piețe străine de către moșierii din Rusia, care au trimis o expediție de agricultori ruși în Anglia, despre lărgirea desfacerii uneltelor perfecționate și despre răspândirea culturii ierburilor și altele. Pentru stăpânii agriculturii ruse (ca și pentru toți patronii capitaliști) înțepirea ruinei și a foametei nu este decât o mică întârziere vremelnică, căreia aproape că nici nu-i vor da vreo atenție dacă cei înfomețați nu-i vor să-i dea atenție. Totul își urmează cursul, — până și specula cu vânzarea nământurilor la care se dedă acea parte dintre *gospodari* constituită din țărani înstăriți.

Iată, de pildă, județul Buguruslan, gubernia Samara, a fost declarat județ „care nu stă bine cu recolta“. Vra să zică ruina în *massă* a țărănimii și foametea au ajuns aici la maximum. Dar nenorocirea masei nu numai că nu împiedică, ci parcă contribuie chiar la întărirea poziției economice a minorității burgheze a țărănimii. Iată ce citim despre același județ într'o corespondență din Septembrie a ziarului „Russchie Vedomosti“⁷⁸ (nr. 244) :

„Județul Buguruslan, gubernia Samara. Senzația zilei este la noi faptul că peste tot cresc rapid prețurile la pământ și, provocată de această creștere, o intensă speculă cu pământul. Numai cu vreo 15—20 de ani în urmă minunatele

pământuri de șes se vindeau aici *cu 10—15 ruble desiatina*: în unele locuri situate departe de calea ferată, numai cu trei ani în urmă prețul de 35 de ruble desiatina era considerat un preț ridicat, și numai pentru cel mai bun pământ cu o minunată casă și acareturi și cu o piață s'a plătit odată 60 de ruble desiatina. Astăzi însă pentru un pământ mai prost se plătește *50—60 de ruble*, iar pentru pământuri mai bune până la 80 și chiar până la 100 de ruble desiatina. Specula provocată de această creștere a prețurilor la pământ este de două feluri: în primul rând, este cumpărarea de pământ pentru revânzarea lui imediată (sunt cazuri când pământul s'a cumpărat cu 40 de ruble, și după un an s'a revândut *țăranilor* din partea locului *cu 55 de ruble*); vând de obicei moșierii care n'au chef sau nu mai au timp să-și bată capul cu tergiversările și formalitățile vânzării pământului la țărani prin intermediul Băncii Țărănești; de cumpărat îl cumpără negustorii-capitaliști, *revânzându-l acelo-rași țărani din partea locului*. În al doilea rând, numeroși intermediari de tot felul se ocupă cu păcălirea țăranilor din gubernii îndepărtate (în cea mai mare parte ucraineni) făcându-i să cumpere tot felul de pământuri improprii, pentru care lucru primesc dela proprietarii de moșii *procente frumoase (dela 1 la 2 ruble la desiatină)*. Din cele spuse se vede că obiectul principal al speculei cu pământ este *țărănul*, și pe setea lui de pământ se bazează toată această urcare de neînchipuit a prețurilor la pământ, care nu poate fi explicată prin simple cauze economice; desigur că au jucat un rol și căile ferate, dar nu atât de mare, deoarece la noi principalul cumpărător de pământ rămâne țărănimea, pentru care calea ferată este departe de a fi un factor primordial“.

Acești „buni gospodari“ îndârjiți, care își investesc cu atâta lăcomie „economiiile“ (și ceeace au jefuit) în cumpărarea de pământ, vor aduce în mod inevitabil la sapă de lemn și pe aceia dintre țărani neavuți care au mai rezistat foametei de azi.

Dacă pentru societatea burgheză drept mijloc împotriva ruinării și înfometării țăranilor neavuți servește cumpărarea pământului de către țărani înstăriți, — apoi drept mijloc împotriva crizei, a suprasaturării pieței cu produse industriale servește căutarea de noi piețe. Presa slugarnică („Novoe Vremia“, nr. 9.188) se extaziază de succesele

comerțului nou cu Persia, discută cu însuflețire perspectivele comerțului cu Asia Centrală și mai ales cu Manciuria. Magnații industriei fierului și alți magnați ai industriei își freacă plini de bucurie mâinile auzind despre înviorarea construcției de căi ferate. S'a hotărât construirea de linii mari: Petersburg — Viatka, Bologoe — Sedleț, Orenburg — Tașchent, au fost garantate de către guvern împrumuturi pentru căi ferate însumând 37 milioane de ruble (societăților feroviare Moscova-Cazan, Lodz și de Sud-Est), se proiectează construirea liniilor ferate: Moscova — Câștâm, Camâșin — Astrahan și a liniei ferate Marea Neagră. Țăranii înfomețați și muncitorii șomeri se pot consola: bănișorii statului (dacă vistieria va mai procura bani) nu vor fi, bine înțeles, cheltuiți „în mod neproductiv“ pe ajutoare (compară circulara lui Sipiaghin), nu, ei vor curge în buzunarele inginerilor și antreprenorilor de felul acelor virtuozii în materie de jefuire a vistieriei statului care ani de-a-rândul au tot furat la Nijni, la construirea digului dela Sormovo și care abia acum au fost condamnați (ca o excepție) la Nijni-Novgorod de sesiunea Curții de justiție din Moscova*.

* Din păcate, lipsa de spațiu nu ne permite să ne oprim mai pe larg asupra acestui proces care a arătat odăla în plus cum gospodăresc atât inginerii, cât și antreprenorii. Pentru noi, Rușii, aceasta este tocmai acea poveste veche care rămâne veșnic nouă. Inginerul Alexandrov, în companie cu Schnackenburg, șeful secției orașenești a circumscripției Cazan din Ministerul căilor de comunicație, „a construit“ împreună cu șase antreprenori atrași în această afacere, *limp de trei ani* (1893—1895), pentru sine și pentru ceilalți, capitaluri de mii și mii de ruble, prezentând vistieriei conturi, situații, acte de recepție etc. pentru lucrări și livrări care n'au existat niciodată. Fictive au fost nu numai lucrările, ci chiar și antreprenorii: un simplu conșopist semna ca antreprenor! Ce sumă a băgat în buzunar toată banda se poate vedea din următorul fapt. Inginerul Alexandrov a prezentat conturi (dela „antreprenorii“ ajunși pe banca acuzaților) pentru o sumă de *pesie două sute de mii* de ruble, iar în aceste conturi, de pildă, în loc de 400 de ruble, cât erau cheltuielile reale, se trecea 4.400 de ruble. După depoziția unui martor, inginerul Alexandrov chefuia când cu femeii, când cu șefii lui direcți, inginerii dela căiile ferate, cheltuiind câte 50—80 de ruble la o singură masă.

Dar lucrul cel mai interesant este felul în care s'a desfășurat și s'a terminat acest proces. Șeful poliției, căruia i-a raportat cazul un agent al serviciului de urmărire al poliției, „n'a vrut să dea curs chestiunii“ (!). „Chestiunea — a spus el — nu ne privește pe noi, ci Ministerul căilor de comunicație“, și agentul a trebuit să se adreseze procurorului. Apoi, totul s'a descoperit numai datorită faptului că hoții s'au certat între ei: Alexandrov „nu i-a dat partea“ unuia dintre conșopistii-antreprenori. Procesul a durat *șase ani*, așa că mulți dintre martorii au murit între timp, și aproape toți martorii au uitat între timp esențialul. Până și un martor ca Lohtin, fostul șef al circumscripției Cazan a căilor ferate, *n'a fost găsit* (sic!): ba că e la Cazan, ba în orașul Eniseise în delegație! Să nu creadă cititorul că este o glumă, totul e reproduș din darea de seamă asupra dezbaterilor la proces.

Că în această afacere sunt amestecați nu numai acuzații, aceasta se poate vedea fie și din următoarele 2 fapte: în primul rând, același virtuos agent de poliție care a descoperit afacerea nu mai este aslăzi în serviciul poliției, ci și-a cumpărat o casă și trăiește din veniturile ce i le aduce aceasta. În al doilea rând, inginerul Macarov, *șeful circumscripției Cazan a căilor ferate* (care atunci când se construia digul dela Sormovo era sub-șef), se străduia din răspuțeri la

III. AL TREILEA ELEMENT

Expresia „al treilea element“ sau „terțe persoane“ a fost pusă în circulație, dacă nu ne înșelăm, de vice-gubernatorul din Samara, d-l Condoidi, în discursul pe care l-a ținut în 1900, la deschiderea adunării guberniale a zemstvei din Samara, denumind astfel pe aceia „care nu fac parte nici din administrație, nici din rândul reprezentanților stărilor sociale“. Creșterea numărului și a influenței acestor persoane, care sunt în serviciul zemstvelor în calitate de medici, tehnicieni, statisticieni, agronomi, învățători etc., atrage de mult timp atenția reacționarilor noștri, care au dat acestor odioase „terțe persoane“ și denumirea de „birocrația zemstvelor“.

În genere trebuie spus că reacționarii noștri — și printre ei, desigur, și întreaga birocrație de sus — dau dovadă de un ascuțit simț politic. Ei au acumulat o experiență atât de mare și felurită în lupta cu opoziția, cu „răzmerițele“ populare, cu sectanții, cu răscoalele și cu revoluționarii, încât ei sunt întotdeauna „cu ochii în patru“ și înțeleg mai bine decât tot felul de prostănaci naivi și de „slăbănogi cinstiți“ că absolutismul nu se împacă cu *niciun fel* de spirit independent, cinste, independență în convingeri, mândrie a adevăratelor cunoștințe. Pătrunzându-se în cel mai înalt grad de acel spirit de slugărnicie și de atitudine formală față de orice lucru, spirit care domnește în întreaga ierarhie a slujbașilor din Rusia, ei privesc cu suspiciune pe toți aceia care nu seamănă cu Acachii Acachieviți al lui Gogol sau, ca să folosim o comparație mai potrivită vremurilor noastre, cu omul din cutie.

Și într'adevăr: dacă oamenii care îndeplinesc o funcție publică sau alta vor fi apreciați nu după funcția pe care o ocupă, ci după cunoștințele și calitățile lor, — oare aceasta nu duce, în mod logic, inevitabil la libertatea opiniei publice și a controlului public, care judecă aceste cunoștințe și aceste calități? Oare aceasta nu sapă la rădăcină privile-

---

proces să scoată pe Alexandrov basma curată; el a declarat chiar — textual! — că, dacă în primăvara anului 1894 digul a fost distrus de apă, apoi „*așa și se cuvenea*“. Reviiziile făcute de el, Macarov, au arătat că la Alexandrov totul a fost în regulă și că Alexandrov a dat dovadă de experiență, zel și punctualitate!

Rezultatul: lui Alexandrov — un an închisoare; lui Schnackenburg — o aspră admonestare (care n'a fost aplicată, în virtutea manifestului din 1896 !); ceilalți au fost achitați. Cererea de despăgubiri civile a statului a fost respinsă. Îmi închipui ce mulțumiți trebuie să fie și lohitinii care n'au fost găsiți și macarovii care dețin slujbe.

giile stărilor sociale și ale rangurilor, pe care tocmai se și sprijină Rusia absolutistă? Ascultați cum și-a motivat nemulțumirea acelaș domn Condoidi :

„Se întâmplă — spune el — ca fără motive îndeajuns de verificate reprezentanții stărilor sociale să-și plece urechea la cuvântul intelectualilor, chiar dacă nu sunt decât niște simbriași ai zemstvei, numai ca urmare a unei referiri la știință sau la povețele scriitorilor dela ziare și reviste“. Auzi d-ta ! Niște simpli „simbriași“, și se apucă să învețe pe „reprezentanții stărilor sociale“ ! In trecut fie zis : membrii zemstvelor despre care vorbește d-l vice-gubernator sunt, de fapt, membri ai unei instituții în afara stărilor sociale ; întrucât, însă, la noi totul este pătruns de spirit de castă, întrucât și zemstvele, prin noul lor regulament, și-au pierdut o mare parte din întregul lor caracter de instituție în afara stărilor sociale, apoi, pe scurt, se poate într'adevăr spune că în Rusia există două „clase“ cârmuitoare : 1. administrația și 2. reprezentanții stărilor sociale. Pentru al treilea element nu este loc într'o monarhie bazată pe stări sociale. Și dacă îndărătnica dezvoltare economică subminează tot mai mult, prin însăși creșterea capitalismului, temeliile împărțirii în stări sociale, creând nevoia de „intelectuali“, al căror număr crește întruna, trebuie să ne așteptăm ca în mod inevitabil al treilea element să caute să lărgească cadrul, care îi este îngust.

„Visurile celor care nu fac parte nici din administrație, nici din rândul reprezentanților stărilor sociale în zemstve — spunea acelaș domn Condoidi — nu au decât un caracter fantezist, dar, presupunând că la bază ar avea tendințe politice, aceste visuri pot avea și o latură dăunătoare“.

Presupunerea unor „tendințe politice“ nu este decât expresia diplomatică a convingerii că ele există. Iar „visuri“ sunt denumite aici, dacă vreți, toate considerațiile care decurg pentru medic din interesele practicării medicinei, pentru statistician din interesele statisticii, și care nu țin cont de interesele stărilor sociale cârmuitoare. Aceste visuri în sine sunt fanteziste, dar ele, vedeți d-v., alimentează nemulțumirile pe plan politic.

Dar iată încercarea unui alt administrator, șeful uneia dintre guberniile centrale, de a motiva altfel nemulțumirea față de cel de al treilea element. După spusele lui, activitatea zemstvei din gubernia *care i-a fost încredințată*, „pe

an ce trece, se îndepărtează tot mai mult de principiile fundamentale care stau la baza Regulamentului zemstvelor". Potrivit acestui regulament, treburile privind foloasele și nevoile locale urmează să fie conduse de populația locală; or, ca urmare a atitudinii indifferente a majorității proprietarilor funciari față de dreptul ce le-a fost acordat, „adunările zemstvelor au căpătat un caracter de simplă *formalitate*, iar treburile sunt conduse de consiliile zemstvelor, al căror caracter lasă foarte mult de dorit". Aceasta „a dus la formarea pe lângă consiliile zemstvelor a unor vaste cancelarii și la angajarea în slujba zemstvelor a unor *specialiști* — statisticieni, agronomi, învățători, medici sanitari etc. — care, simțindu-și *superioritatea în ceea ce privește nivelul cultural*, iar uneori și *intelectual* asupra zemșilor, au început să manifeste o *independență din ce în ce mai mare*, ceea ce se realizează în special prin organizarea a tot felul de *congrese* în gubernie, și de colegii pe lângă consiliile zemstvelor. Urmarea a fost că întreaga gospodărie a zemstvelor a ajuns pe mâna unor persoane *care n'au nimic comun cu populația locală*". Deși „printre acești oameni sunt foarte multe persoane întru totul bine intenționate și care merită toată stima, ei nu-și pot privi altfel slujba decât ca un mijloc de existență, iar foloasele și nevoile locale nu-i pot preocupa decât în măsura în care de ele depinde binele lor personal". — „In zemstve — după părerea șefului guberniei — *simbriașul nu poate înlocui pe proprietar*". Această motivare poate fi denumită și mai vicleană, și mai deschisă, depinde după cum o iei. Ea este mai vicleană pentru că trece sub tăcere tendințele politice și încearcă să reducă bazele raționamentului ei exclusiv la interesul foloaselor și nevoilor locale. Ea este mai deschisă pentru că contrapune fără ocol pe „simbriași” *proprietarului*. Acesta este punctul de vedere dintotdeauna al Chit Chitâcilor din Rusia, care atunci când angajează vreun „învățătorăș” se conduc înainte de toate și cel mai mult după prețul de pe piață al acestui fel de servicii profesionale. Adevărații stăpâni asupra oricui sunt proprietarii, iată ce spune reprezentantul aceleiași tabere din care mereu se ridică glasuri de proslăvire a Rusiei și a puterii ei ferme, care nu depinde de nimeni și stă mai presus de clase și care a fost, slavă domnului, izbăvită de acea dominație a intereselor egoiste asu-

pra vieții poporului pe care o constatăm în țările din occident, pervertite de parlamentarism. Și din moment ce stăpân este proprietarul, el trebuie să fie stăpân și al „operei“ sanitare, și al celei statistice și al celei școlare: pompadurul nostru nu se jenează să tragă această concluzie, care exprimă o recunoaștere directă a dominației politice a claselor avute. Mai mult: el nu se jenează — și aceasta este deosebit de amuzant — să recunoască faptul că acești „specialiști“ simt superioritatea lor în cece privește nivelul cultural și uneori și a celui intelectual asupra zemților. Apoi de, împotriva superiorității intelectuale nu există, firește, niciun fel de mijloace în afară de măsuri foarte severe...

Și iată că presei noastre reacționare i s'a ivit recent un prilej deosebit de prielnic de a repeta îndemnul de a lua aceste măsuri severe. Faptul că intelectualii nu vor să permită să fie tratați ca simpli simbriași, ca vânzători ai forței de muncă (ci ca cetățeni care îndeplinesc anumite funcții publice), a dus întotdeauna, din timp în timp, la conflicte ale trăgătorilor de sfori din zemstve, când cu medicii care demisionau în bloc, când cu tehnicienii etc. În ultimul timp conflictele dintre consiliile zemstvelor și statisticienii au luat un caracter cu adevărat epidemic.

„Iscra“ a semnalat încă în luna Mai (nr. 4) faptul că autoritățile locale (din Iaroslavl) se uitau de mai demult chiorâș la statistică, și după evenimentele din Martie dela S.-Petersburg au procedat chiar la „epurarea“ biroului și au recomandat șefului biroului ca „pe viitor să facă, la angajarea studenților, cea mai strictă selecție, în așa fel încât nici prin gând să nu poată trece cuiva că ei ar putea să se dovedească odată și odată ca fiind elemente suspecte“. În corespondența „Răsmerița din Vladimir pe Cliazma“ („Iscra“ nr. 5, Iunie) a fost înfățișată situația generală a statisticii puse sub suspiciune și motivele pentru care ea nu este pe placul guvernatorului, fabricanților și moșierilor. Concedierea statisticienilor din Vladimir pentru faptul că au expediat o telegramă în care au exprimat lui Annenschi (maltratată în piața Cazan la 4 Martie) simpatia lor a dus la închiderea în fapt a biroului, și dat fiind că statisticienii din alte orașe au refuzat să se angajeze la o zemstvă care nu știe să apere interesele funcționarilor ei, jandarmeria locală a trebuit să-și asume rolul de intermediar între statisticienii concediați și guvernator. „Jandarmii s'au prezentat la locuin-

țele unora dintre statisticieni, propunându-le să facă din nou o cerere de intrare în serviciul biroului“, însă misiunea lor a suferit un eșec total. În sfârșit, în numărul din August (nr. 7) al „Iscrei“ a fost redat „incidentul dela zemstva din Ecaterinoslav“, în care „pașa“ d-l Rodzianco (președintele consiliului gubernial al zemstvei) a concediat pe statisticieni pentru neexecutarea „dispoziției“ de a ține un jurnal zilnic, provocând prin această concediere demisionarea tuturor celorlalți funcționari ai biroului, precum și scrisori de protest din partea statisticienilor din Harcov (reproduse în acelaș număr al „Iscrei“). Cu cât te afunzi în pădure, dai de mai multe lemne. A intervenit atunci pașa din Harcov, d-l Gordeenco (și el președinte al consiliului gubernial al zemstvei), declarând statisticienilor zemstvei „sale“ că nu va tolera „între zidurile consiliului zemstvei niciun fel de consfătuiri ale funcționarilor asupra unor probleme care nu privesc obligațiile de serviciu“. N'au apucat, apoi, statisticienii din Harcov să-și pună în aplicare intenția de a cere concedierea unui spion aflat între ei (Antonovici), că consiliul zemstvei a concediat pe șeful biroului de statistică, provocând astfel și el demisionarea tuturor statisticienilor.

În ce măsură au răscolit aceste evenimente întreaga masă a funcționarilor din birourile de statistică ale zemstvelor se poate vedea, de pildă, din scrisoarea statisticienilor din Viatca, care au încercat să-și motiveze cât mai temeinic refuzul de a adera la mișcare, pentru care fapt au fost denumiți, pe bună dreptate, în „Iskra“ (nr. 9) „spărgătorii de grevă dela Viatca“.

Dar „Iskra“ a semnalat, desigur, doar câteva cazuri, și nici pe departe toate conflictele care s'au produs, după relatările ziarelor legale, și în guberniile Petersburg, Oloneț, Nijni-Novgorod, Taurida, Samara (considerăm aici drept conflicte și cazurile de concediere simultană a mai mulți statisticieni, dat fiind că aceste cazuri provocau mari nemulțumiri și frământări). Până unde ajungea, în general, suspiciunea din partea autorităților guberniale și nerușinarea lor se poate vedea, de pildă, din următoarele :

„În «Darea de seamă despre cercetările făcute în întregul județ Dneprovsc în cursul lunilor Mai și Iunie 1901», dare de seamă prezentată consiliului zemstvei, șeful biroului statistic din Taurida, S. M. Bleclov, relatează faptul că lucrările efectuate în acest județ au fost însoțite de condi-

ții nemaipomenite înainte vreme : cu toate că dispuneau de o autorizație a guvernatorului de a-și exercita funcțiile, că posedau toate actele necesare și cu toate că aveau, pe baza dispoziției autorităților guberniale, dreptul să primească concursul autorităților locale, cercetătorii *au fost înconjurați cu o extremă suspiciune* din partea poliției județene, care i-a urmărit *pas cu pas* și care își manifesta neîncrederea în *modul* cel mai grosolan, mergând până acolo încât, după spusele unui țăran, în urma statisticienilor venea uridnicul, care întreba pe țărani «dacă statisticienii nu propagă cumva idei împotriva statului și patriei». După spusele d-lui Bleclov, statisticienii «se loveau de diverse piedici și dificultăți, care nu numai că împiedicau munca, dar și lezau adânc *sentimentul propriei demnități*... Adeseori statisticienii se vedeau în situația unor *persoane puse sub urmărire*, în privința cărora se făcea o anchetă secretă, de altfel cunoscută bine tuturor, și împotriva cărora se considera necesar de a se pune oamenii în gardă. De aici oricine poate să înțeleagă prin ce stare morală insuportabil de grea au trebuit să treacă adeseori aceștia».

Frumoasă ilustrație la istoria conflictelor dintre zemstve și statisticieni și la caracterizarea supravegherii „celui de al treilea element” în general !

Nu e de mirare că presa reacționară s'a năpustit asupra noilor „rebeli”. „Moscovschie Vedomosti” a publicat un nimicitor articol de fond, „Greva statisticienilor zemstvelor” (nr. 263 din 24 Septembrie) și un articol special „Al treilea element” de N. A. Znamenschi (nr. 279 din 10 Octombrie). „Al treilea element” „s'a înfumurat” — scria ziarul —, el răspunde „prin grevă și opoziție sistematică” la încercările de a se introduce „disciplina indispensabilă în serviciu”. De vină pentru toate acestea sunt liberalii zemstvelor, care au dat frâu liber funcționarilor.

„Nu încape nicio îndoială că o oarecare punere la punct a lucrărilor de evaluare și de statistică ale zemstvelor a fost întreprinsă de zemții cei mai lucizi și mai chibzuiți, care n'au vrut să îngăduie lipsa de disciplină în serviciile de sub ordinele lor, *nici chiar sub steagul liberalo-opoziționist*. Atât opoziția, cât și *grevele* trebuie, în sfârșit, să le deschidă ochii pentru ca ei să vadă cu cine au de-a-face în persoana *acelui proletariat intelectual care, hoinărind dintr'o gubernie în alta*, se îndeletnicea nu se știe dacă cu cercetări sta-

tistice sau cu educarea adolescenților din localitate în spirit social-democrat.

În orice caz, sub forma «conflictelor dintre zemstve și statisticieni» partea prudentă a zemților capătă o lecție folositoare. Credem că ea va vedea acum cu totul limpede ce șarpe au încălzit la pieptul lor zemstvele în persoana celui de «al treilea element»*.

Nici noi, la rândul nostru, nu ne îndoim că aceste țipete și urlete ale credinciosului câine de pază al absolutismului (este știut că așa și-a zis „însuși” Catcov, care a știut „să încarce” pentru un timp atât de îndelungat „M. Ved” cu spiritul său) „vor deschide ochii” multora care nu înțelegeau încă îndeajuns că absolutismul nu se împacă cu interesele dezvoltării sociale, cu interesele intelectualității în general, cu interesele oricărei adevărate opere sociale care nu constă în a jefui vistieria statului și în trădare.

Pentru noi, social-democrații, acest mic tablou al campaniei pornite împotriva „celui de al treilea element” și a „conflictelor dintre zemstve și statisticieni” trebuie să servească ca lecție importantă. Faptul că fierberea care are loc în rândurile clasei revoluționare înaintate se transmite și altor clase și pături ale societății, că ea a și dus nu numai la un nemaivăzut avânt al spiritului revoluționar în sânul studențimii**, dar și la începerea trezirii satului, precum și la întărirea încrederii în sine și la hotărîrea de a lupta a unor grupuri sociale care (ca atare) rămâneau până acum oarecum apatice, trebuie să ne insufle o nouă încredere în atotputernicia mișcării muncitorești, pe care noi o conducem.

Frământările sociale cresc în Rusia în întreg poporul, în toate clasele lui, și este de datoria noastră, de social-democrați revoluționari, să nu precupețim niciun efort pentru a ști să le folosim, pentru a explica intelectualității muncitorești înaintate ce aliat are ea atât în țărâtime, cât și în studențime și în intelectuali în general, pentru a o învăța să folosească scânteile protestului social care se

* „M. V.” nr. 263.

** În clipa când scriem aceste rânduri, sosesc de pretutindeni știri despre o nouă înțelegere a frământărilor în sânul studențimii, despre întruniri la Chiev, Petersburg și în alte orașe, despre formarea de grupuri studențești revoluționare la Odesa etc. Poate că istoria va da studențimii rolul de inițiator în bătălia hotărîtoare? Oricum ar fi, pentru victoria în această bătălie este nevoie de avântul masselor proletariatului, și noi trebuie să ne preocupăm cât mai rapid de ridicarea conștiinței, a însuflețirii și a organizării lor.

aprend ba aici, ba colo. Vom fi în stare să îndeplinim rolul de luptător de avangardă pentru libertate numai atunci când, condusă de partidul revoluționar de luptă, clasa muncitoare, fără a uita nicio singură clipă nici situația specială pe care ea o are în societatea de astăzi, nici sarcinile ei istorico-mondiale de eliberare a omenirii din robia economică, va ridica steagul de luptă al întregului popor pentru *libertate* și va atrage în acelaș timp sub acest steag pe toți cei pe care astăzi d-nii sipiaghini, condoidi și întreaga lor bandă îi împing atât de stăruitor în rândurile nemulțumirilor din cele mai diferite pături ale societății.

Pentru aceasta nu este nevoie decât ca mișcarea noastră să-și însușească nu numai teoria consecvent revoluționară, elaborată de dezvoltarea seculară a gândirii europene, ci și energia revoluționară și experiența revoluționară pe care ni le-au lăsat moștenire predecesorii noștri din Europa occidentală și din Rusia, și nu să împrumutăm servil tot felul de forme de oportunism, de care încep deja să se dezbare tovarășii noștri occidentali — care au avut relativ puțin de suferit de pe urma lor — și care întârzie atât de mult drumul nostru spre victorie.

În fața proletariatului rus stă acum o sarcină revoluționară dintre cele mai grele, dar și dintre cele mai nobile: aceea de a strivi pe dușmanul pe care nu l-au putut birui intelectualii martiri ruși și de a-și ocupa locul care-i revine în rândurile armatei internaționale a socialismului.

IV. DOUA CUVÂNTARI ALE UNOR MAREȘALI AI NOBILIMII

„Un fapt de tristă semnificație, fără precedent până astăzi, și multe nenorociri nemaipomenite rezervă Rusiei asemenea fapte, posibile numai în condiții când demoralizarea noastră socială a ajuns deja foarte departe“... Așa scria „Moscovschie Vedomosti“ în articolul de fond din nr. 268 (29 Septembrie) în legătură cu cuvântarea rostită de mareșalul nobilimii din gubernia Oriol, M. A. Stahovici, la congresul misionarilor din gubernia Oriol (acest congres și-a terminat lucrările la 24 Septembrie)... Ei bine, dacă până și în mediul mareșalilor nobilimii, dintre care fiecare este prima figură în județ și a doua în gubernie, a pătruns „demo-

ralizarea socială“, atunci unde, într'adevăr, se sfârșește „ciuma morală care cuprinde Rusia“ ?

Despre ce este, așa dar, vorba ? Este vorba de faptul că acest domn Stahovici (aceiaș care a vrut să dea nobililor din gubernia Oriol posturi de agenți încasatori în cadrul monopolului de băuturi spirtoase : vezi nr. 1 al revistei „Zaria“, „Note ocazionale“ *) a ținut o cuvântare înflăcărată în apărarea libertății de conștiință, „mergând“, totodată, „atât de departe cu lipsa lui de tact, ca să nu spunem cu cinismul lui, încât a făcut următoarea propunere“ ** :

„Nimănui din Rusia nu-i revine mai mult decât congresului misionarilor datorita de a proclama necesitatea libertății de conștiință, necesitatea de a abroga orice pedeapsă penală pentru lepădare de ortodoxie și pentru adoptarea și profesarea unei alte credințe. Eu propun congresului misionarilor din gubernia Oriol să se pronunțe deschis în acest sens și să solicite aceasta pe calea cuvenită !...“

Bine înțeles, pe cât de naiv a fost din partea ziarului „Moscovschie Vedomosti“ să proclame pe d-l Stahovici un Robespierre (auzi, jovialul M. A. Stahovici, pe care îl cunosc de atâta amar de timp, un Robespierre ! — scria în „Novoe Vremia“ d-l Suvorin, și-ți era greu să citești „pledoaria“ lui fără să râzi), — pe atât de naiv a fost, în felul său, d-l Stahovici atunci când a propus popilor să solicite „pe calea cuvenită“ libertatea conștiinței. Aceasta aduce de minune cu a propune la un congres al comisarilor de poliție să se solicite libertăți politice !

E de prisos, cred, să mai spunem cititorului că „soborul în frunte cu arhiepiscopul“ au respins propunerea d-lui Sta-

* Vezi Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 361—390.—
Nota Trad.

** „Moscovschie Vedomosti“, ibid. Cer cititorilor iertare pentru simpatia mea față de „Moscovschie Vedomosti“. Ce să-i faci ! După mine, acesta este totuși cel mai interesant, cel mai consecvent și cel mai priceput ziar politic din Rusia. Doar nu se poate numi „politică“ în înțelesul propriu al cuvântului o publicistică care în cel mai bun caz culege oarecari mărunte fapte brute și interesante și care oftează în loc de „a fiiozola“ în fel și chip. Nu zic ba, aceasta poate fi foarte folositor, dar aceasta nu înseamnă politică. Tot așa, nici publicistica de teapa aceleia care se face la „Novoe Vremia“ nu poate fi denumită în adevăratul înțeles al cuvântului o publicistică politică, în ciuda (sau mai bine ca urmare) a faptului că e prea diplomatică. Ea nu are niciun program politic precis și niciun fel de convingeri, ci există la acest ziar numai priceperea de a se adapta tonului și atmosferei momentului, de a se prosterna în fața celor care dețin puterea, indiferent de ceace ar ordona aceștia, și de a cocheta cu un simulacru de opinie publică. Pe când ziarul „Moscovschie Vedomosti“ aplică linia sa proprie și nu se teme (el nici nu are de ce să se teamă !) să meargă înaintea guvernului, nu se teme să atingă — și uneori foarte deschis — punctele cele mai delicate. Este un ziar folositor, un colaborator de neînlocuit al agitației revoluționare !

hovici „și din motive de fond, și din cauza nepotrivirii cu sarcinile congresului local al misionarilor“, după ce au ascultat „serioasele obiecții“ făcute de preasfințitul episcop al Oriolului, Nicanor, de N. I. Ivanovschi, profesor la Academia de teologie din Cazan, de V. M. Scvorțov, redactor-editor al revistei „Missionerscoe Obozrenie“ *, de cutare și cutare preoți-misionari și de V. A. Ternavțev și M. A. Novoselov, aspiranți universitari. Se poate spune: o alianță între „știință“ și biserică!

Dar d-l Stahovici prezintă interes pentru noi, bine înțeles, nu ca model de om cu o gândire politică clară și consecventă, ci ca un model de nobilaș rus dintre cei mai „joviali“, gata oricând să se înfrupte din cașcavalul bugetului. Și până unde a trebuit să ajungă „demoralizarea“ introdusă în viața rusească, în general, și în viața satului nostru, în special, de samavolnicia polițienească și de prigoana inchizitorială a sectarismului, ca până și pietrele să prindă glas! Ca mareșalii nobilimii să ajungă să vorbească cu înflăcărare despre libertatea de conștiință!

Iată din cuvântarea d-lui Stahovici mici exemple de rândueli și fenomene scandaloase care revoltă în cele din urmă și pe cei mai „joviali“.

„Da luați acum — spune oratorul — din biblioteca frăției misionarilor un îndreptar judiciar și veți citi în unul și acelaș articol 783, vol. II, partea I, că pe lângă preocupările comisarului de poliție în ceea ce privește stârpirea duelurilor, pamfletelor, beției, braconajului, promiscuității din băile publice, îi revine și supravegherea discuțiilor împotriva dogmelor religiei ortodoxe și a convertirii ortodocșilor la o altă credință sau la vreo schismă!“ Și există doar, într'adevăr, un astfel de articol de lege în virtutea căruia, pe lângă obligațiile enumerate de orator, îi revin comisarului de poliție încă multe alte obligații de acelaș fel. Celei mai mari părți dintre locuitorii dela orașe, acest articol îi va părea pur și simplu un lucru curios, după cum l-a calificat și d-l Stahovici. Dar pentru țaran, îndărătul acestui lucru curios, se ascunde un bitterer Ernst — adevărul amar despre samavolnicia gradelor inferioare de poliție, care ține prea bine minte că Dumnezeu e prea sus, iar țarul prea departe.

* -- „Cronica Misionarilor“. — *Nota Trad.*

Dar iată exemple concrete, pe care le reproducem odată cu desmințirea oficială a „președintelui consiliului frăției ortodoxe Petru și Pavel din Oriol și al congresului eparhial al misionarilor din gubernia Oriol, protoiereul Piotr Rojdestvenschi“ („M. V.“ nr. 269, din „Orlovskii Vestnic“ * nr. 257) :

„a) In referatul (ținut de d-l Stahovici) se vorbește despre un sat din județul Trubciovski :

«*Cu consimțământul și cu știrea atât a preotului, cât și a autorităților, cei bănuți de a fi ștundiști** au fost închiși în biserică, apoi s'a adus o masă pe care s'a pus o față de masă curată și o icoană, după care au început să fie aduși unul câte unul. — Sărută !*

— Nu vreau să sărut idoli... — Așa ! *dați-i pe loc o bătaie cu vergi.* Cei mai slabi de înger reveneau la ortodoxie chiar după prima bătaie. Dar unii *au rezistat* chiar la 4 *bătăi*».

Or, după datele oficiale publicate în darea de seamă a frăției ortodoxe Petru și Pavel din Oriol încă în 1896, precum și după comunicarea verbală făcută de preotul D. Pereverzev la congres, menționata răfuială a populației ortodoxe cu sectanții din satul Liubeț, județul Trubciovski, a avut loc *pe baza hotărîrii luate de adunarea sătenilor undeva în sat, și nicidecum cu consimțământul preotului local de atunci și în niciun caz în biserică* ; și acest regretabil incident a avut loc *acum 18—19 ani*, când în eparhia Oriol nici pomeneală nu era de vreo organizație de misionari“.

Reproducând toate acestea, ziarul „Moscovskie Vedomosti“ spune că d-l Stahovici a citat în cuvântarea sa *numai două fapte*. Se poate. In schimb, ce fapte ! Desmințirea, bazată pe „datele oficiale“ (dela comisarul de poliție!) ale dării de seamă a frăției ortodoxe, *nu face decât să confirme* în toată amploarea lor fărădelegile care au revoltat până și pe nobilul nostru jovial. Dacă bătaia cu vergi a avut loc în biserică sau „undeva în sat“, acum o jumătate de an sau cu 18 ani în urmă, — aceasta nu schimbă întru nimic lucrurile (doar, poate, într'o singură privință : este îndeobște cunoscut că în ultimul timp prigonirea sectanților a devenit și mai sălbatică, iar formarea de organi-

* — „Monitorul Oriolului“. — *Nota Trad.*

** — Secță religioasă. — *Nota Trad.*

zații de misionari este direct legată cu acest lucru!). Iar ca preotul local să poată să se țină departe de acești *inchizitori în sumane*, — despre aceasta, părinte protoiereu, mai bine n'ai vorbi în presă*. Va râde lumea de dumneata! „Preotul local“ nu și-a dat, desigur, „consimțământul“ pentru torturare, pedepsită de lege, după cum nici sfânta inchiziție nu pedepsea niciodată ea singură, ci lăsa acest lucru pe seama puterii laice, și niciodată nu vărsa sânge, ci ardea numai pe rug.

Al doilea fapt:

„b) În referat se spune:

«Numai atunci unui preot-misionar nu-i va scăpa un răspuns ca acela auzit de noi tot aici: — *Dumneata spui, părinte, că la început erau 40 de familii, iar acum 4. Ce s'au făcut celelalte?* — Păi, au fost, prin mila lui dumnezeu, *deportate în Transcaucazia și Siberia*».

În realitate însă, în satul Glâbocica, județul Trubciovschi, despre care este vorba în cazul de față, au fost în 1898, după datele frăției, nu *40 de familii* de ștundiști, ci *40 de suflete*, bărbați și femei, inclusiv 21 de copii; iar în Transcaucazia au fost deportați, prin hotărîrea tribunalului districtual, în acelaș an numai 7 inși, pentru faptul de a fi convertit alte persoane la ștundism. Cât despre fraza preotului local: «*au fost, prin mila lui dumnezeu, deportați*», ea a fost aruncată de el în mod întâmplător într'o ședință închisă a congresului, cu prilejul unui schimb liber de păreri între membrii acestuia, cu atât mai mult cu cât susmenționatul preot era de mai înainte cunoscut de toată lumea, iar la congres s'a dovedit a fi unul dintre cei mai destoinici păstori-misionari“.

Această desmințire este într'adevăr superbă! A spus în mod întâmplător cu prilejul unui schimb liber de păreri! Tocmai aceasta și este interesant, pentru că știm cu toții prea bine cât valorează vorbele persoanelor oficiale rostite oficial. Iar dacă părintele care a spus aceste cuvinte „simțite“ este „unul dintre cei mai destoinici păstori-misionari“, atunci cu atât mai mare este importanța lor. „Au

---

* În întâmpinarea sa în legătură cu desmințirea oficială, d-l Stahovici scria: „Nu știu ce cuprinde darea de seamă oficială a frăției, dar afirm că preotul Pereverzev, după ce a povestit la congres toate amănuntele și a menționat că autoritățile civile aveau cunoștință (sic!!!) de hotărîrea adunării sâtenilor, la întrebarea pusă de mine personal: Dar părintele știa?, a răspuns: — Da, știa și el“. Comentariile sunt de prisos.

fost, prin mila lui Dumnezeu, deportați în Transcaucazia și Siberia“ — aceste splendide cuvinte trebuie să devină nu mai puțin celebre în felul lor decât apărarea de către mitropolitul Filaret a iobăgiei, pe baza sfintei scripturi.

A propos, din moment ce a trebuit să-l pomenim pe Filaret, ar fi nedrept să trecem sub tăcere scrisoarea publicată în revista „Vera i Razum“ * din 1901 ** a unui „savant liberal“ către preasfințitul Ambrosie, arhiepiscop al Harcovului. Autorul a semnat: „Un cetățean onorabil, fost slujitor al bisericii Ieronim Preobrajenschi“, iar porecla de „savant (!) liberal“ i-a dat-o redacția, căreia i s'a impus, probabil, prin „vastele sale cunoștințe“. Ne vom mărgini la reproducerea câtorva pasaje din această scrisoare, care ne arată odată în plus că gândirea politică și protestul politic pătrund pe căi nevăzute în cercuri nemăsurat mai largi decât pare uneori.

„Sunt deja bătrân, am aproape 60 de ani; în decursul vieții mele am avut prilejul să văd destule abateri dela îndeplinirea îndatoririlor bisericesti și pot să spun cu cuget curat că în toate cazurile cauza acestui fapt a fost clerul nostru. Iar pentru «ultimele evenimente» trebuie chiar să aducem multe mulțumiri clerului nostru de astăzi, el deschide multora ochii. Astăzi nu numai secretarii de plasă, ci bătrâni și tineri, oamenii cu carte, cei cu puțină carte și cei ce abia știu să citească, toți se străduiesc să citească pe marele scriitor al pământului rusesc. Ei își procură la un preț mare operele lui (apărute în editura din străinătate „Svobodnoe Slovo“⁷⁹ și care circulă liber în popor în toate țările din lume, în afară de Rusia), citesc, discută, și concluziile la care ajung nu sunt, desigur, în favoarea clerului. Mulțimea începe acum să înțeleagă unde e minciuna și unde e adevărul, și vede că clerul nostru spune una și face alta, și chiar în spusele sale se contrazice singur destul de des. Mult adevăr ar putea fi spus, dar cu clerul doar nu poți vorbi deschis, căci de îndată se va grăbi să te denunțe, pentru ca să fii pedepsit și executat... Or, Hristos atrăgea doar oamenii nu prin forță și execuție, ci prin adevăr și iubire...

...În încheierea cuvântării, d-v. scrieți: «noi dispunem de o mare forță pentru luptă — aceasta este puterea absolută a cuceritorilor noștri suverani». Iarăși umblați cu trucuri și iarăși nu vă dăm crezare. Deși d-v., clerul *luminat*, căutați să ne convingeți că «ați supt devotamentul față de puterea absolută odată cu laptele mamei» (din cuvântarea actualului vicar pe când era uns episcop,

* — „Credință și Rațiune“. — *Nota Trad.*

** Profităm de ocazie pentru a aduce mulțumiri corespondentului care ne-a trimis un exemplar din această revistă. Clasele noastre conducătoare nu se jenează foarte adeseori să apară *au naturel* (în toată goliciunea lor. — *Nota Trad.*) în publicațiile speciale ale închisorilor, cele bisericesti și altele de acelaș fel. E demult timpul ca noi, revoluționarii, să ne apucăm să utilizăm în mod sistematic acest „bogat tezaur“ al educației politice.

noi însă, *cei neluminați*, nu credem ca un copil de un an (fie chiar și un viitor episcop) să poată raționa deja despre forma de guvernământ și să dea întâietate absolutismului. După încercarea nereușită a patriarhului Nikon de a-și asuma în Rusia rolul pe care-l dețin papii la Roma, care cumulau în Occident puterea bisericească cu supremația laică, — biserica noastră, în persoana înalților ei reprezentanți — mitropoliții, s'a supus în întregime și pentru totdeauna puterii monarhilor, care uneori, așa cum a fost pe vremea lui Petru cel Mare, îi dictau despotice ucazurile lor. (Presiunea lui Petru cel Mare asupra clerului în chestiunea condamnării țareviciului Alexei.) În secolul al XIX-lea constatăm deja în Rusia o armonie deplină între puterea laică și cea bisericească. În cumplita epocă a lui Nicolae I, când conștiința socială, care începuse să se trezească sub influența marilor mișcări sociale din Occident, a ridicat și la noi luptători izolați împotriva înrobirii revoltătoare a poporul simplu, biserica noastră a rămas cu totul indiferentă față de suferințele lui, și, contrar mării porunci a lui Hristos cu privire la frăția dintre oameni și la milosârdie față de aproapele tău, din rândurile clerului n'a răsunat niciun glas în apărarea poporului năpăstuit de sălbatica samavolnicie moșierească, și aceasta numai pentrucă guvernul ezita încă să se atingă de iobăgie, a cărei existență Filaret al Moscovei o justifica fățiș cu texte din sf. scriptură a vechiului testament. Dar iată că a căzut un trăsnet: Rusia a fost zdrobită și umilită politicește la Sevastopol. Infrângerea a scos limpede la iveală toate lipsurile orânduirii noastre dinainte de reformă, și înainte de toate tânărul, umanitarul suveran (care datorește educația spiritului și voinței sale poetului Jucovschi) a sfărâmat lanțurile seculare ale robiei, și, prin răutăcioasa ironie a soartei, textul mărețului act din 19 Februarie a fost dat spre redactare din punct de vedere creștinesc aceluiaș Filaret, care s'a grăbit, pe semne, să-și schimbe, potrivit spiritului vremii, părerea despre iobăgie. Epoca marilor reforme n'a trecut fără urmă nici pentru clerul nostru, stărnind în sânul lui, pe vremea lui Macarie (mai târziu mitropolit), o rodnică activitate de reorganizare a instituțiilor noastre bisericești, în care el a deschis o fereastră, deși mică, pentru a face să pătrundă publicitate și lumină. Reacțiunea produsă după 1 Martie 1881 a adus cu sine și în cler un element corespunzător de personalități pe placul lui Pobedonosțev și Catcov, și în timp ce oamenii progresiști ai țării din zemstve și societate înaintează petiții, cerând desființarea rămășițelor pedepselor corporale, biserica tace molcom, fără să sufle o vorbă de înfierare a apărătorilor vergii, — acest instrument de revoltătoare umilire a omului, plăsmuit după chipul și asemănarea lui dumnezeu. Date fiind cele spuse, ar fi oare nedrept să presupunem că, *dacă regimul va fi schimbat de sus*, întregul nostru cler, prin reprezentanții săi, va proslăvi la fel pe monarhul constituțional cum îl preamărește astăzi pe cel absolut. Așa dar, să lăsăm fățarnicia, doar aici nu este vorba de absolutism, ci de monarh. Petru I a fost și el autocrat prin grația lui dumnezeu, totuși clerul nici până astăzi nu-l prea are la inimă, și Petru al III-lea a fost și el un autocrat de acelaș fel, intenționând să tundă și să instruiască clerul nostru, — păcat că n'a fost lăsat să domnească vreo doi-trei ani. Și dacă autocratul Nicolae al II-lea, care domnește astăzi, ar binevoi să-și arate bunăvoința

slăvitului Lev Nicolaevici — unde v'ați ascunde cu uneltrile, frica și amenințările voastre ?

În zadar citați textul rugăciunilor pe care clerul le înalță pentru țar, — această colecție de cuvinte într'o limbă păsărească nu convinge pe nimeni de nimic. La noi e doar absolutism: vi se va ordona, și veți scrie rugăciuni de trei ori mai lungi și mai expresive".

*
*   *
*

A doua cuvântare rostită de un mareșal al nobilimii, după câte știm, n'a fost publicată în presa noastră. Ne-a trimis-o un corespondent necunoscut redacției încă în August, într'un exemplar hectografiat, purtând următoarea inscripție făcută cu creionul: „Cuvântarea unuia dintre mareșalii de județ ai nobilimii ținută la o adunare particulară a mareșalilor nobilimii în legătură cu treburile studențești“. Reproducem această cuvântare în întregime :

„Timpul fiind limitat, voi expune considerentele mele cu privire la adunarea noastră, a mareșalilor nobilimii, sub formă de teze :

Ce anume a determinat actualele dezordini, asta aproximativ se știe: ele sunt provocate, în primul rând, de lipsa de rânduială generală care domnește în întreaga orânduire de stat, de administrația oligarhică a corporației slujbașilor, adică de dictatura birocrăției.

Această lipsă de rânduială a dictaturii stăpânirii birocratice se manifestă în întreaga societate rusă, de sus până jos, ca o nemulțumire generală, care în aparență își găsește expresia într'un politicianism general, dar nu un politicianism temporar, superficial, ci profund, cronic.

Acest politicianism, ca boală generală a întregii societăți, are repercusiuni asupra tuturor manifestărilor ei, asupra întregii ei activități și asupra tuturor instituțiilor ei, fapt pentru care el are în mod necesar repercusiuni și asupra instituțiilor de învățământ, cu populația lor mai tânără, și deaceia mai perceptivă, care se află sub acelaș regim apăsător al dictaturii birocratice.

Văzând rădăcina răului dezordinilor studențești în lipsa generală de rânduială în stat și în starea bolnăvicioasă generală provocată de această lipsă de rânduială, totuși — și dintr'un sentiment firesc, și din necesitatea de a opri dezvoltarea acestui rău local — nu putem să nu dăm atenție acestor dezordini și să nu căutăm fie și în cecece privește această latură să reducem manifestarea extrem de distrugătoare a răului general, după cum în cazul când e atacat de o boală întregul organism, urmărindu-se vindecarea lui radicală lentă, se iau măsuri rapide de combatere a complicațiilor locale, acute, distrugătoare ale acestei boli.

În școlile medii și superioare răul regimulul birocratic își găsește expresia, în special, în înlocuirea dezvoltării și instruirii oamenilor (a tineretului) printr'o muștruire birocratică, însoțită de înăbușirea sistematică a personalității și a demnității omenești.

Nefcrederea, indignarea și întărătarea împotriva autorităților și a profesorilor provocate de toate acestea în rândurile tineretului sunt aduse din licee în universități, unde, din nenorocire, dată fiind situația de astăzi a universităților, tineretul se lovește de acelaș rău, de aceeași innăbușire a personalității și a demnității omenești.

Intr'uri cuvânt, tineretul găsește în universități nu un templu al științei, ci o fabrică care confecționează din masa studentască depersonalizată o marfă birocratică, așa cum are nevoie statul.

Această innăbușire a personalității (în condițiile transformării studentimii într'o massă indiferentă, prelucrată), manifestându-se printr'o sistematică și cronică oprimare și prigonire a tot ceace este personal și destoinic, iar adeseori și printr'o brutală violență, stă la baza tuturor turburărilor studentești, care durează de câteva decenii și care amenință, intensificându-se întruna, să continue și în viitor, răpind cele mai bune forțe ale tineretului rus.

Toate acestea le știm, dar ce trebuie să facem în această situație? Cum să venim în ajutorul acestei situații acute a zilei, cu toate frământările ei, cu toată nenorocirea și durerea ei? Să lăsăm totul baltă, fără a încerca să facem ceva? Să lăsăm tineretul nostru fără niciun ajutor, în voia soartei, la discreția birocrăției și a poliției și, spălându-ne pe mâini, să ne dăm înlături? Iată care este, după mine, problema principală, adică cura să venim în ajutor acestei manifestări acute a bolii, recunoscând caracterul ei general?

Sedința noastră mi-a amintit o mulțime de oameni bine intenționați care au intrat în taigaua sălbatică cu scopul de a o curăți și care, în loc de a se concentra asupra vreunui singur punct, s'au oprit complet nedumeriți în fața imensității muncii totale, care depășea puterile lor.

Profesorul C. T. ne-a prezentat un strălucit tablou general al situației actuale și reale a universității și a studentimii, arătând influența pe care o exercită în rândurile studentimii dezorientate diferite acțiuni funeste din afară, nu numai politice, dar chiar și polițienești; — toate acestea noi le știam mai mult sau mai puțin și înainte, deși nu atât de clar.

Ca unică măsură posibilă, el ne-a indicat distrugerea întregii rândueli actuale a tuturor instituțiilor de învățământ în general și înlocuirea ei printr'una nouă, mai bună; totodată însă, profesorul a observat că acest lucru va cere, probabil, o perioadă de timp foarte îndelungată; și dacă ținem seama de faptul că orice orânduială particulară în statul rusesc, ca și în orice alt stat, este legată în mod organic de orânduirea generală, atunci se poate spune că sfârșitul acestei perioade nici nu se întrevede.

Atunci ce trebuie făcut acum, pentru a atenua, cel puțin, durerea de nesuportat pe care o pricinuește boala în momentul de față? Ce paleativ? Doar și paleativele, care calmează pe moment durerea bolnavului, sunt considerate adeseori necesare! La această întrebare însă noi n'am răspuns; iar în loc de răspuns, s'au făcut în privința tineretului studios în general considerații, să spunem vagi, dezordonate, care incurcau și mai mult problema; e greu a restabili aceste considerații până și în memorie, dar voi încerca să o fac.

S'a spus despre studente că noi, cică, le-am oferit și instituții speciale de învățământ superior, și lecții, în vreme ce ele iată cu ce ne mulțumesc: cu participarea lor la dezordinele studentești!

Dacă ar fi vorba de buchete de flori sau de podoabe scumpe pe care să le fi oferit reprezentantelor sexului frumos, atunci un asemenea reproș ar avea o rațiune; dar organizarea de instituții de învățământ superior pentru fete nu este o amabilitate, ci satisfacerea unei nevoi sociale; așa încât instituțiile de învățământ superior pentru fete nu sunt un capriciu, ci instituții de învățământ superior tot atât de necesare societății ca și universitățile etc. pentru dezvoltarea superioară a tineretului, fără deosebire de sex, — și deaceia între instituțiile de învățământ pentru fete și cele pentru băieți există o deplină solidaritate atât socială, cât și tovarășească.

Prin această solidaritate se explică pe deplin, după mine, și faptul că frământările tineretului cuprind și pe studentele din instituțiile de învățământ pentru fete; se agită în general tineretul studios, indiferent de hainele pe care le poartă, bărbătești sau femelești.

S'a trecut apoi din nou la turburările studențești și s'a spus că studenții nu trebuie încurajați, că scandaloasele excese studențești trebuie reprimite prin forță; la aceasta s'a obiectat, după mine, foarte rezonabil, că chiar dacă acestea sunt excese scandaloase, în orice caz ele nu sunt întâmplătoare, ci cronice, determinate de cauze profunde, și că deaceia ele nu vor putea fi potolite numai prin măsuri represive, fapt dovedit și de experiența din trecut. După părerea mea personală, e încă o mare întrebare unde trebuie căutată principala cauză scandaloasă a acestor dezordini scandaloase, care agită și distrug instituțiile noastre de învățământ; eu nu dau crezare comunicatelor guvernamentale.

Dar tocmai asta e — cealaltă parte nu este ascultată la noi și nici nu poate fi ascultată; gura îi este astupată (dar nu s'a confirmat pe-de-a'nregul justetea spuselor mele, și anume că administrația minte în comunicatele ei și că toată comportarea scandaloasă se datorește îndeosebi ei, scandaloaselor ei măsuri de influențare).

S'a vorbit despre influența din afară a diverselor forțe revoluționare asupra tineretului studios.

Da, această influență există, dar i se atribue o prea mare importanță: fabricanții, de pildă, în ale căror fabrici se manifestă mai ales această influență aruncă toată vina tot asupra ei, spunând că, dacă n'ar fi ea, la ei ar fi numai liniște și pace, un raiu pământesc, uitând și trecând sub tăcere exploatarea legală și ilegală în fel și chip a muncitorilor, exploatare care, nenorocind pe aceștia, provoacă în rândurile lor nemulțumiri, iar după aceea și dezordini; dacă n'ar exista această exploatare, nici elementele revoluționare din afară n'ar dispune de numeroasele prilejuri și cauze care îi ajută să se bage atât de ușor în treburile fabricilor, — toate acestea se pot spune, după mine, și despre instituțiile noastre de învățământ, transformate din temple ale științei în fabrici care pregătesc material birocratic.

În conștiința instinctivă generală a jugului care apasă asupra întregului tineret studios, în apăsătoarea stare sufletească generală pe care o provoacă acest jug în rândurile tineretului din toate instituțiile de învățământ, — în aceasta constă tocmai acea forță a mănunchiului de tineri, puțini la număr, dar conștienți, despre care a vorbit d-l profesor și care sunt în stare să hipnotizeze și să dirijeze în orice direcție, spre greve, spre tot felul de dezordini, masse întregi de tineri, care, pe cât se vede, nu înclină deloc spre dezordini. — Astfel se întâmplă în toate fabricile!

S'a spus apoi, după cât îmi amintesc, că studenții nu trebuie tămâiați, nu trebuie să se manifeste simpatie față de el atunci când provoacă dezordinile lor; această manifestare de simpatie îi îndemna la noi dezordini, fapt ilustrat și cu exemple, adică cu diferite cazuri; — în legătură cu aceasta țin, în primul rând, să observ că, în vălmășagul și mozaicul acestor cazuri de tot felul produse în timpul dezordinilor, niciunul nu poate fi socotit concludent, deoarece pentru fiecare caz se vor găsi o puzderie de altele care să le contrazică, — dar ne putem opri numai asupra caracteristicilor generale, pe care voi căuta tocmai să le analizez pe scurt.

Studențimea, după cum știm cu toții, nu este câtuși de puțin răsfățată; ea nu numai că n'a fost tămâiată (nu vorbesc de deceniul al cincilea al secolului trecut), dar nici nu s'a prea bucurat de cine știe ce simpatie din partea opiniei publice; iar în perioada dezordinilor ei, opinia publică avea față de studenți o atitudine fie cu totul indiferentă, fie chiar mai mult decât negativă, învinuindu-l numai pe el, fără să cunoască și fără chiar să vrea să cunoască cauzele care au provocat aceste dezordini (nu se dădea crezare decât comunicatelor guvernamentale, ostile studențimii, fără a pune la îndolală veridicitatea lor; pentru prima oară, pare-se, opinia publică s'a îndoit de aceasta), — așa încât nici vorbă nu poate fi despre vreo tămâiere.

Neașteptând să găsească sprijin nici în rândurile societății culte în general, nici în rândurile profesorilor și ale autorităților universitare, studențimea a început în sfârșit să caute să câștige simpatia a diferite elemente populare, și vedem că în cele din urmă studențimea a reușit mai mult sau mai puțin în această direcție; ea a început să câștige încetul cu încetul simpatie în rândurile mulțimii.

Pentru a ne convinge de acest lucru, e de ajuns să ne aducem aminte de deosebirea dintre atitudinea mulțimii față de studenți cu prilejul bătăilor organizate de membrii sutelor negre și cea de astăzi. Și aici se ascunde o mare nenorocire: nenorocire nu în simpatie în general, ci în caracterul unilateral al acestei simpatii, în nuanța demagogică pe care o capătă.

Lipsa oricărei simpatii pentru tineretul studios și a oricărui sprijin din partea intelectualității cu greutate, și neîncrederea care s'a creat din această cauză aruncă, vrând-nevrând, tineretul nostru în brațele demagogilor și ale revoluționarilor; el devine o unealtă a acestora, și chiar în sânul lui, tot vrând-nevrând, se dezvoltă din ce în ce mai mult elemente demagogice, care îl îndepărtează de dezvoltarea culturală pașnică și de ordinea existentă (dacă numai aceasta se poate numi ordine), aducându-l în tabăra dușmană.

Noi singuri vom fi de vină dacă tineretul va pierde încrederea în noi; noi n'am meritat cu nimic încrederea lui!

Acestea sunt, pare-se, principalele puncte de vedere exprimate de cei întruniți; pe celelalte (și acestea deasemenea au fost destule) cred că nici nu face să le reamintim.

Așa dar, închei. Intrunindu-ne, ne-am propus să facem ceva pentru a atenua frământările de astăzi; pentru a ușura soarta grea a tineretului nostru — astăzi, și nu cândva mai târziu, și am fost înfrânți, — și iarăși tineretul va avea dreptul să spună și va spune că și astăzi, ca și înainte, intelectualitatea rusă pașnică, cu autoritate nu poate, și nici nu vrea, să-i dea vreun ajutor, să-i la apă-

rarea, să-l înțeleagă și să ușureze soarta lui amară. — Ruptura dintre noi și tineret se va adânci și mai mult, și el se va cufunda și mai mult în rândurile a tot felul de demagogi, care întind mâinile spre el. Faptul că măsura propusă de noi, și anume de a ne adresa țarului, n'a fost acceptată nu înseamnă că noi am fost înfrânți; se prea poate ca această măsură să nu fie într'adevăr practică (deși, după mine, ea nici n'a fost examinată), — ci am fost înfrânți prin faptul că am anihilat în rândurile noastre orice posibilitate de a lua vreo măsură în favoarea tineretului nostru care suferă, am recunoscut că suntem neputincioși și am rămas iarăși ca și până acum în întuneric.

Dar ce-i de făcut atunci?

Să ne dăm înlături, spălându-ne pe mâini?

Tocmai în acest întuneric constă tragismul cumplit și sumbru al vieții ruse“.

Această cuvântare n'are nevoie de multe comentarii. Și ea aparține, pe cât se vede, tot unui nobil rus încă destul de „jovial“ care fie din motive de pedanterie, fie egoiste veneratează „dezvoltarea culturală pașnică“ a „ordinei existente“ și-și manifestă indignarea împotriva „revoluționarilor“, confundându-i cu „demagogii“. Dar dacă privim mai îndeaproape această indignare, constatăm că ea nu este de parte de bombănitul unui om bătrân (nu prin vârstă, ci prin concepții) gata, poate, să vadă și ceva bun în lucrurile împotriva cărora bombănește. Vorbind despre „ordinea existentă“, el nu poate să nu facă o rezervă: „dacă numai aceasta se poate numi ordine“. Lipsa de rânduială a „dictaturii birocrăției“, „prigonirea sistematică și cronică a tot ce este personal și destoinic“ i-au umplut demult sufletul de indignare, și el nu poate să nu vadă că tot răul vine în primul rând din partea administrației, el e destul de franc ca să-și recunoască neputința, ca să recunoască că nu se cade „să te speli pe mâini“ în fața nenorocirii abătute asupra întregii țări. Ce-i drept, îl mai sperie „caracterul unilateral“ al simpatiei „mulțimii“ față de studenți; minții lui răzgâiate de aristocrat i se năzare pericolul „demagogiei“, poate chiar pericolul socialismului (pentru francheță să-l răsplătim cu francheță!). Nu are însă sens să încercăm cu o hârtie de turnesol socialistă concepțiile și sentimentele unui mareșal al nobilimii care s'a săturat până peste cap de odioasa birocrăție rusă. Noi n'avem de ce să umblăm cu șiretlicuri nici cu el, nici cu oricare altul; când moșierul rus, de pildă, va tuna și fulgera împotriva faptului că muncitorii *din fabrici* sunt exploatați și oropsiți, noi nu vom

întârzia să-i spunem în paranteză : „n'ar fi rău, cumătră, să te uiți la tine însăși !“ * . Nu-i vom ascunde nici pentru o singură clipă faptul că noi ne situăm și vom continua să ne situăm pe poziția luptei de clasă intransigente împotriva „stăpânilor“ societății contemporane. Dar gruparea politică este determinată nu numai de țelurile finale, ci și de cele imediate, nu numai de concepțiile generale, ci și de presiunea necesității practice directe. Oricine va ajunge să vadă limpede contradicția dintre „dezvoltarea culturală“ a țării și „regimul apăsător al dictaturii birocratice“, mai devreme sau mai târziu va fi adus de însăși viața la concluzia că această contradicție nu poate fi înlăturată fără înlăturarea absolutismului. Trăgând această concluzie, el va ajuta neapărat — va bombăni, dar va ajuta — partidul care va ști să ridice împotriva absolutismului o forță de temut (nu numai în ochii aceluia partid, ci în ochii oricui). Pentru a deveni un asemenea partid, social-democrația trebuie, repetăm, să se curețe de orice pacoste oportunistă și, sub steagul teoriei revoluționare, sprijinindu-se pe clasa cea mai revoluționară, să-și desfășoare activitatea agitatorică și organizatorică în toate clasele populației !

Iar mareșalilor nobilimii, luându-ne rămas bun dela ei, le vom spune: la revedere, domnilor aliați ai noștri de mâine !

---

* — vers dintr'o fabulă de Crâlov. — *Nota Trad*

PREFAȚĂ LA BROȘURA „DOCUMENTELE CONGRESULUI «DE UNIFICARE»“

În „Iscra“ nr. 9 (Octombrie 1901) * a fost redată încercarea nereușită de unificare a secției din străinătate a organizației „Zaria“ și „Iscra“, a organizației revoluționare „Soțial-Democrat“ și a „Uniunii social-democraților ruși“ din străinătate. Pentru ca toți social-democrații să-și poată face singuri o părere asupra cauzelor eșecului pe care l-a suferit încercarea de unificare a organizațiilor din străinătate, am hotărît să dăm publicității procesele-verbale ale congresului „de unificare“. Din păcate, secretarul congresului, ales de „Uniune“, a refuzat să ia parte la redactarea proceselor-verbale ale congresului (după cum se poate vedea din scrisoarea sa de răspuns la invitația secretarilor celorlalte două organizații, scrisoare pe care o reproducem mai jos, pag. 10—11).

Acest răspuns este cu atât mai ciudat, cu cât în momentul de față „Uniunea“ a publicat ea însăși o descriere a congresului „de unificare“ („Două congrese“, Geneva, 1901). Va să zică, „Uniunea“, vrând să informeze pe tovarășii ruși despre rezultatele congresului, *n'a dorit* ca ei să cunoască dezbaterile care au avut loc la congres ** . Lăsăm

* Vezi volumul de față, pag. 227—228. — *Nota Trad.*

** După regulamentul congresului, procesele-verbale trebuiau confirmate de congresul însuși, și anume fiecare ședință trebuia să înceapă cu confirmarea proceselor-verbale ale ședinței precedente. Dar în a doua zi a congresului, când președintele a propus chiar la începutul ședinței să se procedeze la confirmarea proceselor-verbale ale celor două ședințe din prima zi, cei trei secretari au declarat în unanimitate că nu pot prezenta procesele-verbale. Pentru că nu exista stenograf, dezbaterile au fost înregistrate într-o formă cu totul nesatisfăcătoare. Se înțelege, de aceea, că dacă în noaptea dintre prima și a doua zi a congresului secretarii n'au putut să întocmească procesul-verbal, în seara celei de a doua zile, când noi am părăsit congresul, nici vorbă nu putea fi de procesul-verbal. Toată lumea știa foarte bine că procesele-verbale nu sunt gata. Prin urmare, indignarea „Uniunii“ că președintele nostru „a dezertat“ „fără să aștepte confirmarea proceselor-verbale ale congresului“ (pag. 29 a broșurii „Două

pe cititori să-și facă singuri o părere despre cauzele posibile și probabile ale acestei nedorințe.

Noi, la rândul nostru, am socotit că după refuzul „Uniunii“ nu e oportun să edităm o expunere a dezbaterilor care să nu fi fost redactată de toți secretarii, și deaceia suntem nevoiți să ne mărginim la publicarea *tuturor* documentelor și declarațiilor *depuse la biroul* congresului. Din biroul congresului au făcut parte președinți și secretari din partea tuturor celor trei organizații, și toate declarațiile erau depuse la birou numai în scris, așa încât nepărtinirea descrierii congresului alcătuită din documente și declarații nu poate fi pusă la îndoială.

Pe de altă parte, editarea *tuturor* documentelor și declarațiilor depuse la birou se impune astăzi cu atât mai mult cu cât „Uniunea“ a încununat ciudatul ei refuz de a participa la redactarea proceselor-verbale cu un mod și mai ciudat de a întocmi o dare de seamă asupra congresului. Astfel, „Uniunea“ *n'a reprodus* în întregime întrebările depuse de reprezentantul „Iscrei“ (Frei) *la biroul* congresului în numele secției din străinătate a „Iscrei“ și al organizației „Soțial-Democrat“*, în schimb a reprodus răspunsul care a fost doar „elaborat“ de „Uniune“, fără să fi fost depus la birou și nici măcar citit la congres (pag. 26 a broșurii „Două congrese“). „Uniunea“ greșește spunând că „întrebarea“ a fost retrasă. Aceasta din urmă a conținut două puncte și a fost pusă de Frei „Uniunii“ în numele celor două organizații (vezi mai jos pag. 6). Niciuna din aceste întrebări *n'a fost retrasă*, ci forma întrebării a fost doar schimbată, schimbată în așa fel încât întrebările au luat o formă de rezoluție care putea fi pusă la vot (în loc de „recunoaște în principiu «Uniunea» rezoluția conferinței din Iunie?“ s'a spus: „cele trei organizații recunosc în principiu rezoluția conferinței din Iunie“ etc), apoi, „Uniunea“ *n'a reprodus* declarația *depusă la birou* de grupul „Borba“ (vezi mai jos pag. 6—7).

„Uniunea“ nu numai că *n'a redat* cuprinsul, dar nici

---

congrese“) nu este decât un subterfugiu. În lipsa unor procese-verbale stenografiate, nu rămânea altceva de făcut decât ca cei trei secretari să se întrunească și să întocmească măcar o scurtă expunere a mersului dezbaterilor. Noi am și făcut o propunere în acest sens, dar „Uniunea“ s'a eschivat dela aceasta. Este clar că răspunderea pentru lipsa unor procese-verbale dacă nu complete, atunci cel puțin prescurtate cade asupra „Uniunii“.

* Vezi volumul de față, pag. 216. — *Nota Trad.*

n'a pomenit * despre cuvântarea unuia dintre membrii grupului „Borba” pe care acesta a ținut-o după ce „Uniunea” a propus amendamente la rezoluțiile din Iunie. În această cuvântare, acest membru al grupului „Borba”, care a participat și la conferința din Iunie, s'a pronunțat împotriva amendamentelor propuse de „Uniune”. În schimb „Uniunea” a publicat „motivele” amendamentelor, care fuseseră expuse la congres în cuvântarea lui B. Cricovschi, fără a fi depuse la birou. Într'un cuvânt, respingând propunerea noastră de a redacta împreună o expunere a tuturor dezbaterilor, „Uniunea” a preferat să expună numai ceea ce ea a considerat că-i convine ei, și să treacă sub tăcere câte ceva până și din ceea ce a fost depus la birou.

Noi nu avem de gând să urmăm acest exemplu. Noi ne vom mărgini la reproducerea tuturor declarațiilor și documentelor depuse la birou și să indicăm pur și simplu în ce sens au vorbit oratorii tuturor organizațiilor care au luat parte la congres. Să judece cititorii singuri dacă articolul din nr. 10 al revistei „Rabocce Delo” și *amendamentele* propuse de „Uniune” au încălcat sau nu baza principială a înțelegerii elaborate la conferința din Iunie. Tot astfel noi lăsăm, bine înțeles, fără răspuns și toate cuvintele grele care împodobesc din belșug broșura „Uniunii”, inclusiv acuzațiile de „calomnie” sau de faptul că prin plecarea noastră congresul a fost „zădărnicit”. O atare acuzație nu poate stârni decât zâmbet: trei organizații s'au întrunit pentru a discuta problema unificării; două organizații s'au convins că nu se pot uni cu cea de a treia. Firește că nu le rămânea decât să-și expună părerea și să plece. Numai oamenii care se supără tocmai pentru că n'au dreptate pot califica acest procedeu drept „zădărnicit” a congresului, iar părerea despre inconsecvența principială a „Uniunii” drept „calomnie”.

În ceea ce privește părerea noastră despre problemele controversate ale social-democrației ruse, noi preferăm să nu o amestecăm cu expunerea obiectivă a datelor despre

---

* Pagina 28 din broșura „Două congrese”.

congres. În afară de articolele care au fost și vor mai fi publicate în „Iscra“ și „Zaria“, noi pregătim și vom face să apară în scurt timp o broșură consacrată special problemelor nevralgice ale mișcării noastre.

Scris în Noembrie 1901

*Publicat pentru prima oară
în Decembrie 1901 într'o broșură
editată de „Liga social-democrației
revoluționare ruse“*

Se lipărește după textul broșurii

PROTESTUL POPORULUI FINLANDEZ

Reproducem în întregime noua adresă de masă prin care poporul finlandez își exprimă protestul hotărît împotriva politicii guvernului, care a atentat și continuă să atenteze la Constituția Finlandei, încălcând *jurământul* făcut solemn de toți țarii, începând cu Alexandru I și terminând cu Nicolae al II-lea.

Această adresă a fost înmănată la 17 (30) Septembrie 1901 senatului finlandez spre a fi înaintată țarului. Ea a fost semnată de un număr de 473.363 de Finlandezi, bărbați și femei, din toate păturile societății, adică de aproape o jumătate de milion de cetățeni. Intreaga populație a Finlandei numără 2.500.000 de suflete, așa încât noua adresă reprezintă cu adevărat *vocea întregului popor*.

Iată textul complet al acestei adrese :

„Preaputernice și preamiloștive stăpâne împărate și mare duce! Modificarea de către majestatea voastră imperială a legii serviciului militar obligatoriu din Finlanda a stârnit pretutindeni în ținut o neliniște generală și o adâncă durere.

Decretele, manifestul și legea privitoare la serviciul militar obligatoriu, sancționate de majestatea voastră imperială la 12 Iulie (29 Iunie) anul curent, constituie o încălcare flagrantă a legilor fundamentale ale marelui ducat și a celor mai scumpe drepturi care revin în virtutea legilor ducatului poporului finlandez și tuturor cetățenilor ținutului.

În conformitate cu legile fundamentale, regulamentul cu privire la îndatoririle cetățenilor în ceea ce privește apărarea ținutului nu poate fi promulgat în alt mod decât cu consimțământul membrilor seimului. În acest mod a și fost promulgată, printr'o hotărîre a împăratului Alexandru al II-lea, luată de comun acord cu membrii seimului, legea din 1878 cu privire la serviciul militar. Sub domnia lui Alexandru al III-lea au urmat mai multe modificări izolate ale acestei legi, dar de fiecare dată numai cu consimțământul membrilor sei-

mului. Cu toate acestea, astăzi se anunță fără consimțământul membrilor seimului că legea din 1878 se abrogă, noile hotărâri promulgate în locul ei fiind în total dezacord cu hotărârea membrilor Seimului extraordinar din 1899.

Unul dintre cele mai importante drepturi ale oricărui cetățean finlandez este de a trăi și de a acționa sub ocrotirea legilor finlandeze. Astăzi, de acest drept au fost privați mii și mii de cetățeni finlandezi, deoarece noua lege a serviciului militar obligatoriu îi obligă să presteze serviciul militar în armata rusă, transformând serviciul militar într'un chin pentru fiii ținutului, care vor fi încorporați cu forța într'o armată străină lor în ceea ce privește limba, religia, moravurile și obiceiurile.

Noile hotărâri anulează orice limitare a contingentului anual stabilită prin lege. În plus, ele nu conțin nicio recunoaștere a dreptului membrilor seimului de a participa la stabilirea bugetului militar, după cum prevăd legile fundamentale.

Până și milițiile, contrar dispoziției fundamentale a legii din 1878, sunt puse cu totul la dispoziția ministerului de război.

Impresia produsă de aceste hotărâri nu este atenuată de înlesnirile, anunțate în manifest, în decursul perioadei de tranziție, deocamdată încă neprecizate, deoarece reducerea vremelnică a numărului celor recrutați va fi urmată de recrutări nelimitate în armata rusă.

Poporul finlandez n'a cerut nicio înlesnire în ceea ce privește sarcina militară care-i revine astăzi. Membrii seimului, care au exprimat părerea poporului, au dovedit că Finlanda este gata să sporească pe măsura puterilor partea ei de participare la apărarea statului, în condițiile menținerii regimului juridic al trupelor finlandeze ca instituții finlandeze.

În opoziție cu toate acestea, prin noile hotărâri se stabilește că trupele finlandeze vor fi în cea mai mare parte desființate, că ofițerii ruși pot face serviciul în puținele unități care mai rămân; că până și subofițerii din aceste unități trebuie să posede limba rusă, ceea ce face ca băștinașii finlandezi, mai ales cei care provin din pătura țărănească, să fie înlăturați dela ocuparea funcțiilor menționate, că aceste trupe vor fi puse sub conducerea autorităților militare ruse, că și chiar în timp de pace ele pot fi cantonate în afara granițelor Finlandei.

Aceste decrete, care nu constituie vreo reformă, ci urmăresc doar desființarea trupelor naționale ale Finlandei, dovedesc o lipsă de încredere pe care poporul finlandez n'a prilejuit-o cu nimic în cei aproape o sută de ani de când e unit cu Rusia.

În noile hotărâri cu privire la serviciul militar obligator se întâlnesc expresii conținând negarea existenței unei patrii aparte a poporului finlandez și a drepturilor de cetățenie finlandeză a băștinașilor ținutului. În aceste expresii se întrevăd scopuri incompatibile cu dreptul indiscutabil al poporului finlandez de a păstra în unirea lui cu Rusia situația politică care pentru Finlanda a fost statornică odată pentru totdeauna în 1809.

În ultimii ani, asupra ținutului nostru s'au abătut dureri mari. În repetate rânduri ne-am putut convinge că dispozițiile legilor fundamentale erau ignorate în parte prin măsuri de ordin legislativ, în parte prin numirea unor originari din Rusia în posturi importante. Administrația ținutului a fost îndrumată în așa fel ca și cum sarcina

ei ar fi fost să turbure liniștea și ordinea, să pună piedici în calea tendințelor de utilitate generală și să provoace vrăjmășie între Ruși și Finlandezi.

Cea mai grea nenorocire abătută asupra ținutului este însă aplicarea noilor hotărâri cu privire la serviciul militar obligator.

În preasupusa adresă de răspuns din 27 Mai 1899, membrii seimului au arătat în mod amănunțit procedura care, după legile fundamentale ale Finlandei, trebuie respectată la promulgarea legii serviciului militar obligator. Ei au arătat totodată că, dacă noua lege a serviciului militar obligator va fi promulgată într'un alt mod, atunci această lege, chiar dacă va intra în vigoare sub presiunea forței, nu poate fi considerată o lege conformă cu dreptul existent, iar în ochii poporului finlandez va apărea doar ca ceva impus prin forță.

Toate cele arătate de membrii seimului continuă să constituie în mod nestrămutat conștiința poporului finlandez despre drepturile sale, care nu poate fi schimbată prin violență.

Se poate presupune că decretele care n'au fost puse în concordanță cu legile ținutului vor avea urmări foarte grave. Pentru slujbași și instituțiile de stat apare un dureros conflict cu simțul datoriei, deoarece conștiința îi îndeamnă să nu se călăuzească după astfel de decrete. Numărul emigranților apți pentru muncă, care și în trecut se vedeau nevoiți să emigreze de teama schimbărilor care amenință să survină, va spori și mai mult odată cu intrarea în vigoare a hotărârilor anunțate.

Noile hotărâri cu privire la serviciul militar obligator, ca și celelalte măsuri îndreptate împotriva dreptului poporului finlandez la o existență politică și națională aparte vor trebui în mod inevitabil să zdruncine încrederea reciprocă dintre monarh și popor, precum și să provoace o nemulțumire mereu crescândă, sentimentul unei asuprii generale, nesiguranță și enorme dificultăți pentru societate și pentru membrii ei în munca pentru binele ținutului. Alte mijloace decât a înlocui decretele de mai sus printr'o lege cu privire la serviciul militar obligator făcută cu participarea membrilor seimului, și a face ca autoritățile guvernamentale ale ținutului în general să se călăuzească întocmai după prevederile legilor fundamentale, — alte mijloace nu există.

Poporul finlandez nu poate să înceteze de a fi un popor aparte. Cimentat prin destinele istorice comune, concepțiile juridice și munca culturală comună, poporul nostru va rămâne credincios dragostei sale față de patria finlandeză și față de libertatea sa legitimă. Poporul nu se va abate dela dorința sa de a-și ocupa cu demnitate în rândul popoarelor modestul loc pe care i-l-a rezervat soarta.

După cum credem ferm în dreptul nostru și respectăm legile noastre, care ne servesc ca reazim în viața noastră socială, tot atât de ferm suntem convingși că unității puternicei Rusii nu i se poate aduce vreun prejudiciu dacă Finlanda va fi administrată și pe viitor în concordanță cu principiile fundamentale stabilite în 1809, având să se simtă astfel fericită și liniștită în unirea ei cu Rusia.

Sentimentul datoriei față de patrie determină pe locuitorii tuturor comunităților și păturilor sociale să se adreseze majestății voastre imperiale cu o expunere veridică și neînfrumusețată a stării de lucruri. Am arătat mai sus că hotărârile recent publicate cu privire

la serviciul militar obligator, hotărâri care contrazic legile fundamentale ale marelui ducat sancționate în mod solemn, nu pot fi considerate ca o lege conformă cu dreptul existent. Socotim de datoria noastră să adăugăm la aceasta că sarcina militară în sine nu are pentru poporul finlandez o asemenea importanță ca pierderea drepturilor ferm stabilite și liniștea asigurată prin lege în privința acestei probleme atât de importante. Deaceia venim cu preasupusa rugămintă ca majestatea voastră imperială să binevoiască a supune problemele atinse în această adresă unei preamiloștive examinări cerute de seriozitatea naturii lor. Rămânem etc.“.

Ne rămâne puțin de adăugat la această adresă care reprezintă o adevărată judecată de către popor a bandei de slujbași ruși care încalcă legile fundamentale.

Să reamintim datele principale în legătură cu „problema finlandeză“.

Finlanda a fost alipită Rusiei în 1809, în timpul războiului cu Suedia. Vrând să atragă de partea sa pe Finlandezi, foști supuși ai regelui Suediei, Alexandru I a hotărât să recunoască și să sancționeze vechea constituție finlandeză. În conformitate cu această constituție, nicio lege fundamentală nu poate fi promulgată, modificată, interpretată sau abrogată *altfel decât cu consimțământul seimului, adică al adunării reprezentanților tuturor stărilor sociale*. Și Alexandru I a confirmat „în mod solemn“, în mai multe manifeste, „*promisiunea de a păstra cu sfințenie constituția aparte a ținutului*“.

Acest legământ a fost confirmat apoi de toți suveranii ruși, inclusiv de Nicolae al II-lea, prin manifestul din 25 Octombrie (6 Noembrie) 1894 : „... făgăduind să menținem acestea (legile fundamentale) în întreaga lor tărie și viçoare de nezdruncinat și de nestrămutat“.

Și iată că n'au trecut nici cinci ani, și țarul rus s'a dovedit a fi *un sperjur*. După ce presa vândută și servilă a dus timp îndelungat o campanie de ațâțare împotriva Finlandei, a fost publicat „manifestul“ din 3 (15) Februrie 1899, care stabilea o nouă rânduială : legile pot fi promulgate *fără consimțământul seimului* „dacă ele privesc nevoile generale de stat sau sunt în legătură cu legislația imperiului“.

Aceasta a fost o strigătoare încâlcare a constituției, o adevărată *lovitură de stat*, căci despre orice lege se poate doar spune că ea privește nevoile generale de stat !

Și această lovitură de stat a fost săvârșită *prin violență*: guvernatorul general Bobricov a amenințat că va introduce trupe în Finlanda dacă senatul va refuza să publice manifestul. Trupelor rusești cantonate în Finlanda li s'au distribuit muniții de război (după spusele chiar ale ofițerilor ruși), caii au stat înșeuaiți etc.

Prima violență a fost urmată de nenumărate altele: au fost interzise unul după altul ziarele finlandeze, a fost desființată libertatea întrunirilor, Finlanda a fost invadată de haite de spioni și de mârșavi provocatori ruși, care ațâțau la răscoală etc. etc. În sfârșit, *fără consimțământul seimului*, a fost promulgată legea din 29 Iunie (12 Iulie) cu privire la serviciul militar obligator, lege analizată îndeajuns în adresă.

Atât manifestul din 3 Februarie 1899, cât și legea din 29 Iunie 1901 sunt *ilegale*, ele reprezentând acte de violență din partea unui sperjur înconjurat de o bandă de bașibuzuci, numită guvern țarist. Cei 2.500.000 de Finlandezi nici nu se pot gândi, desigur, la răscoală, noi toți însă, cetățenii ruși, trebuie să ne gândim la rușinea care cade asupra noastră. Noi continuăm încă să fim până într'atâta robi, încât suntem folosiți pentru înrobirea altor neamuri. Noi continuăm încă să tolerăm în țara noastră un guvern care nu numai că înnăbușă cu o cruzime de călău orice năzuință spre libertate în Rusia, dar și folosește, în afară de aceasta, trupe rusești pentru a atenta prin violență la libertatea altora!

„Iscra” nr. 11 din 20 Noembrie 1901

Se tipărește după textul ziarului
„Iscra”

DESPRE REVISTA „SVOBODA“

Revista „Svoboda“ este cât se poate de proastă. Autorul ei — revista face impresia a fi scrisă toată, dela început până la sfârșit, de o singură persoană — are pretenții de a scrie popular „pentru muncitori“. Dar asta nu e popularizare, ci vulgarizare de cel mai prost gust. Un cuvânt simplu nu găsești, totul e afectat... O frază nu va spune autorul, fără vorbe meșteșugite, fără comparații „populare“ și expresii „populare“ — de felul „ăloră“. Și în acest limbaj monstruos sunt rumegate fără date noi, fără exemple noi, fără o nouă prelucrare idei socialiste răsuflăte, intenționat vulgarizate. Popularizarea, am spune noi autorului, e foarte departe de vulgarizare, de banalizare. Scriitorul popularizator apropie pe cititor de o idee profundă, de o învățătură profundă, plecând dela datele cele mai simple și îndeobște cunoscute, arătând cu ajutorul unor raționamente simple sau al unor exemple bine alese *concluziile* principale care se pot trage din aceste date, pune mereu pe cititorul care gândește în fața a noi și noi probleme. Scriitorul popularizator nu presupune un cititor care nu gândește, care nu vrea sau nu știe să gândească, — dimpotrivă, el presupune la cititorul nedezvoltat o serioasă intenție de a lucra cu capul și-l *ajută* să facă această muncă serioasă și grea, îl conduce, ajutându-l să facă primii pași și *învățându-l* să meargă mai departe singur. Scriitorul vulgar presupune un cititor care nu gândește și nici nu este capabil să gândească, el nu-l pune în fața principiilor de bază ale unei științe serioase, ci într'o formă monstruos de simplistă, presărată cu glume și bufonerii, îi servește „de-a-

gata“ *toate* concluziile unei anumite teorii, așa încât cititorul nici nu trebuie măcar să mestece, ci numai să înghită acest terci.

Scris în toamna anului 1901

*Publicat pentru prima oară în 1936,
în revista „Bolșevic” nr. 2*

Se tipărește după manuscris

DE VORBĂ CU APĂRĂTORII ECONOMISMULUI

Reproducem în întregime scrisoarea care ne-a fost trimisă de unul dintre reprezentanții noștri :

„Scrisoare către organele social-democrate ruse.

Ca răspuns la propunerea tovarășilor noștri de deportare de a ne pronunța asupra «Iscrei», am hotărît să arătăm motivele pentru care nu suntem de acord cu acest organ.

Considerând absolut oportună apariția unui organ social-democrat aparte consacrat în mod special problemelor luptei politice, suntem de părere că «Iskra», care și-a asumat această sarcină, nu o îndeplinește în mod satisfăcător. Lipsa principală, care trece ca un fir roșu prin toate coloanele ei, determinându-i toate celelalte lipsuri mari și mici, constă în faptul că «Iskra» atribue un rol de seamă ideologilor mișcării în sensul influenței lor asupra unei sau altei orientări a acesteia. În acelaș timp, «Iskra» nu prea ține seamă de elementele materiale ale mișcării și de mediul material, din a căror interacțiune se creează un anumit tip de mișcare muncitorească și este determinată calca ei, dela care nu o pot abate, oricâte eforturi ar depune, ideologii, chiar dacă aceștia sunt inspirați de cele mai bune teorii și programe.

Această lipsă a «Iscrei» sare îndeosebi în ochi atunci când o comparăm cu «Iujnâi Rabocii»⁸⁰, care, ridicând, ca și «Iskra», steagul luptei politice, o pune în legătură cu faza precedentă a mișcării muncitorești din Sudul Rusiei. Acest mod de a pune problema este cu totul străin «Iscrei». Propunându-și să creeze «din scânteie un mare incendiu», ea uită că pentru aceasta e nevoie de un material inflamabil adecvat și de condiții exterioare prielnice. Lepădându-se de «economisti» ca de satană, «Iskra» scapă din vedere faptul că activitatea lor a pregătit acea participare a muncitorilor la evenimentele din Februarie și Martie pe care ea o subliniază în mod deosebit de stăruitor și, după cum se pare, o exagerează într'o însemnată măsură. Având o alitudine negativă față de activitatea social-democraților din ultimul deceniu al secolului trecut, «Iskra» ignorează lipsa în acea vreme a condițiilor pentru o altă muncă în afară de lupta pentru revendicări mici, precum și marea importanță educativă pe care a avut-o această luptă. Apreciind într'un mod cu totul neiușt și

neistoric această perioadă și această orientare a activității social-democraților ruși, «Iskra» identifică tactica lor cu tactica lui Zubatov, fără să vadă deosebirea dintre «lupta pentru revendicări mici», care lărgeste și adâncește mișcarea muncitorească, și «micile concesii», care au ca scop paralizarea oricărei lupte și a oricărei mișcări.

Pătrunsă dela un capăt la celălalt de o intoleranță sectaristă, atât de caracteristică ideologilor din perioada de copilărie a mișcărilor sociale, «Iskra» este gata să înfiereze orice divergență cu ea nu numai ca o abatere dela principiile social-democrate, ci chiar ca o trecere în tabăra vrăjmașă. De acest fel este ieșirea ei, extrem de necuviincioasă și meritând cea mai severă și necruțătoare condamnare, împotriva ziarului «Raboczia Mâsli», căruia i-a dedicat un articol despre Zubatov și influenței căruia ea a atribuit succesele acestuia în rândurile unei părți a muncitorimii. Având o atitudine negativă față de celelalte organizații social-democrate, care privesc altfel decât ea mersul și sarcinile mișcării muncitorești ruse, «Iskra», în focul polemicii cu ele, uită uneori adevărul și, legându-se de unele expresii într'adevăr nefericite, atribuie adversarilor ei concepții care nu le aparțin, subliniază puncte de divergență adeseori neesențiale și trece cu încăpățănare sub tăcere multiplele puncte de contact în concepții: avem în vedere atitudinea «Iscrei» față de «Rabocce Delo».

Această înclinare excesivă a ei spre polemică decurge în primul rând din faptul că ea supraapreciază rolul «ideologiei» (al programelor, teoriilor...) în mișcare, iar în parte însă este ecoul luptei intestinale care s'a aprins în Apus în mijlocul emigranților ruși și pe care ei s'au grăbit s'o aducă la cunoștință lumii într'o serie de broșuri și articole polemice. După părerea noastră, toate divergențele acestea ale lor nu exercită aproape nicio influență asupra mersului real al mișcării social-democrate ruse; doar că îi dăunează numai, provocând o sciziune de nedorit în rândurile tovarășilor care activează în Rusia, și deaceia noi nu putem să nu privim negativ ardoarea polemică a «Iscrei», mai ales când ea depășește cadrul permis de buna cuviință.

Aceeași lipsă principală a «Iscrei» constituie cauza inconsecvenței ei în problema atitudinii social-democrației față de diferite clase și curente sociale. Rezolvând cu ajutorul unor considerații teoretice problema trecerii imediate la luptă împotriva absolutismului și simțind, probabil, cât de grea este această sarcină pentru muncitori în situația de astăzi, dar neavând răbdare să aștepte ca aceștia să acumuleze în viitor forțe pentru această luptă, «Iskra» începe să caute aliați în rândurile liberalilor și ale intelectualilor, și în căutările ei abandonează adeseori punctul de vedere de clasă, cocoloșind contradicțiile de clasă și punând pe primul plan nemulțumirea comună față de guvern, deși cauzele acestei nemulțumiri și gradul ei sunt foarte diferite la «aliați». Așa este, de pildă, atitudinea «Iscrei» față de zemstvă. Ieșirile frondiste ale acesteia, provocate adeseori de apărarea insuficientă, în comparație cu industria, de către guvern a poștelor agrare ale d-lor zemți, «Iskra» caută să le atâțe într'un foc de luptă politică și promite nobililor nesatisfăcuți de pomenile guvernului ajutorul clasei muncitoare, fără să sufle o vorbă despre contradicțiile de clasă dintre aceste pături ale populației. Noi putem admite că se poate vorbi despre trezirea zemstvei și că aceasta poate fi indicată ca un element care luptă împotriva guvernului, dar aceasta numai într'o formă clară și precisă, care să nu lase loc la îndoieli cu privire la caracterul înțe-

legerii noastre eventuale cu aceste elemente. «Iskra» pune însă problema atitudinii față de zemstvă în așa fel încât aceasta, după părerea noastră, nu poate decât să întunece conștiința de clasă, deoarece aici, deopotrivă cu propovăduitorii liberalismului și ai diverselor inițiative culturale, ea pune o sarcină opusă sarcinii fundamentale a literaturii social-democrate, sarcină care constă în criticarea orânduirii burgheze și a intereselor de clasă, și nu în cocoloșirea antagonismului dintre ele. Aceeași atitudine o are «Iskra» și față de mișcarea studențească. Or, în alte articole, «Iskra» condamnă cu asprime orice «compromisuri» și ia, de pildă, apărarea atitudinii intolerante a guesdiștilor.

Fără a ne opri asupra altor lipsuri și greșeli mai puțin importante ale «Iscrei», socotim de datoria noastră să arătăm în încheiere că prin critica noastră nu vrem câtuși de puțin să micșorăm importanța pe care o are «Iskra» și nu închidem ochii asupra calităților ei. Noi o salutăm ca pe un ziar social-democrat politic în Rusia. Noi socotim drept un mare merit al ei lămurirea reușită a problemei teoroarei, căreia i-a consacrat la timpul oportun câteva articole. În sfârșit, nu putem să nu relevăm limba literară exemplară a «Iscrei», atât de rară în publicațiile ilegale, regularitatea apariției ei și abundența de material proaspăt și interesant.

Septembrie 1901

Tovarăși*.

Referitor la această scrisoare, vom observa înainte de toate că noi salutăm din tot sufletul francheța și sinceritatea autorilor ei. Demult e timpul să se înceteze cu jocul de-a-v'ați-ascunselea, disimulându-și „credo“-ul * economic (cum face o parte a Comitetului din Odesa, de care s'au despărțit „politicii“) sau declarând, ca o batjocorire, parcă, a adevărului, că în momentul de față „absolut nicio organizație social-democrată nu se face vinovată de economism“ (broșura „Două congrese“, editată de „Rabocee Delo“, pag. 32). — Și acum să trecem la chestiunea care ne interesează.

Greșala fundamentală a autorilor scrisorii este aceeași în care cade și „Rabocee Delo“ (vezi mai ales nr. 10). Ei se încurcă în problema raportului dintre elementele „materiale“ (spontane, după expresia revistei „Rabocee Delo“) ale mișcării și cele ideologice (conștiente, care acționează „după plan“). Ei nu înțeleg că „ideologul“ numai atunci își merită numele de ideolog când merge *înaintea* mișcării spontane, arătându-i drumul, când știe să rezolve mai înainte decât alții toate problemele teoretice, politice, tactice și organizatorice de care se lovesc în mod spontan „elementele materiale“. Pentru „a ține“ într'adevăr „seamă de ele-

* — crez, program, expunere a concepției despre lume. — *Nota Trad.*

mentele materiale ale mișcării“, trebuie să le privești în mod critic, trebuie să știi să arăți primejdiile și lipsurile mișcării spontane, trebuie să știi să *ridici* spontaneitatea până la nivelul conștiinței. A spune însă că ideologii (adică conducătorii conștiinței) nu pot abate mișcarea din calea determinată de interacțiunea dintre mediu și elemente, — înseamnă a uita adevărul elementar că conștiința *participă* la această interacțiune și la această determinare. Sindicatele muncitorești catolice și monarhiste din Europa sunt și ele un rezultat necesar al interacțiunii dintre mediu și elemente, numai că la această interacțiune a participat conștiința popilor și a zubatovilor, și nu conștiința socialiștilor. Concepțiile teoretice ale autorilor scrisorii (ca și ale revistei „Rabocee Delo“) sunt nu marxism, ci acea parodie de marxism pe care au îndrăgit-o „criticii“ și bernsteinienii noștri, care nu înțeleg cum să lege evoluția spontană cu activitatea revoluționară conștientă.

În momentul prin care trecem, această profundă eroare teoretică duce în mod necesar la o foarte mare greșală tactică, care a și pricinuit și continuă să pricinuiască un rău nemăsurat social-democrației ruse. Fapt este că în ultimii ani avântul spontan atât al masei muncitoare, cât și (datorită influenței ei) al altor pături sociale are loc cu o repeziciune uimitoare. „Elementele materiale“ ale mișcării au crescut enorm chiar față de 1898, *conducătorii conștiinței* însă (social-democrații) *rămân în urma acestei creșteri*. În aceasta rezidă principala cauză a crizei prin care trece social-democrația rusă. Mișcarea (spontană) de masă duce lipsă de „ideologi“ atât de pregătiți teoreticește, încât să fie asigurați împotriva oricăror oscilări, duce lipsă de conducători care să aibă un orizont politic atât de larg, o energie revoluționară atât de mare, un asemenea talent organizatoric încât să creeze pe baza noii mișcări un partid politic de luptă.

Toate acestea n'ar constitui totuși o nenorocire prea mare. Și cunoștințele teoretice, și experiența politică, și îndemânarea organizatorică, — toate acestea sunt lucruri care se pot dobândi. Numai să existe dorința de a învăța și de a-ți forma însușirile necesare. Dar iată că dela sfârșitul anului 1897 și mai ales din toamna anului 1898, în sânul social-democrației ruse au ridicat capul oameni și organe care nu numai că au închis ochii asupra acestei lipse, dar

au și declarat-o virtute deosebită, care au ridicat la rangul de teorie ploconirea și prosternarea în fața spontaneității, care au început să propovăduiască ideea că social-democrații nu trebuie să meargă înaintea mișcării, ci să se târască *în coada* ei. (Din aceste organe a făcut parte nu numai „Rabocceaia Mâsli“, ci și „Rabocce Delo“, care a început cu „teoria stadiilor“ și a terminat cu apărarea principială a spontaneității, a „drepturilor depline ale mișcării în prezent“, a „tacticii-proces“ etc.)

Tocmai aceasta a constituit o adevărată nenorocire. Aceasta a însemnat formarea *unui curent deosebit*, căruia se obișnuiește a i se zice economism (în înțelesul larg al cuvântului) și a cărui trăsătură principală constă în neînțelegerea și chiar *apărarea rămânerii în urmă*, adică, după cum am mai explicat, a rămânerii conducătorilor conștiinți în urma avântului spontan al masselor. Acest curent se caracterizează: din punct de vedere principial — prin vulgarizarea marxismului și prin neputință în fața „criticii“ contemporane, această varietate cea mai nouă a oportunismului; din punct de vedere politic — prin tendința de a îngusta sau bagateliza agitația politică și lupta politică, prin neînțelegerea faptului că, fără a lua în mâinile *ei* conducerea mișcării democratice generale, social-democrația nu va putea să doboare absolutismul; din punct de vedere tactic — printr'o totală lipsă de statornicie (în primăvara aceasta, „Rabocce Delo“ s'a oprit nedumerită în fața „noii“ probleme a teroarei și abia o jumătate de an mai târziu, după o serie de șovăeli, s'a pronunțat printr'o rezoluție foarte echivocă împotriva ei, târîndu-se, ca întotdeauna, în coada mișcării); din punct de vedere organizatoric — prin neînțelegerea faptului că caracterul de masă al mișcării nu numai că nu slăbește, ci, dimpotrivă, accentuează datoria noastră de a crea o organizație de revoluționari puternică și centralizată, capabilă să conducă atât lupta pregătitoare, cât și orice explozie neașteptată, și, în sfârșit, ultimul asalt decisiv.

Impotriva acestui curent am dus și vom duce o luptă neîmpăcată. Iar autorii scrisorii, după cum se vede, aparțin ei înșiși acestui curent. Ei ne atrag atenția că lupta economică a pregătit participarea muncitorilor la demonstrații. Da, și tocmai noi am fost aceia care înaintea tuturor și mai profund decât oricine am apreciat această pregătire când

ne-am pronunțat încă în Decembrie 1900 (nr. 1) împotriva teoriei stadiilor *, când în Februarie (nr. 2), îndată după încorporarea studenților în armată și încă înainte de a fi început demonstrațiile, am chemat pe muncitori să vină în ajutorul studenților **. Evenimentele din Februarie și Martie n'au „desmințit frica și temerile“ „Iscrei“ (cum o crede — „Rabocee Delo“ nr. 10, pag. 53 — Martânov, dând dovadă prin aceasta de o totală neînțelegere a problemei), ci le-au confirmat întru totul, căci conducătorii s'au dovedit a fi rămas *în urma* avântului spontan al masselor, s'au dovedit a fi nepregătiți pentru îndeplinirea îndatoririlor lor de conducători. Această pregătire mai lasă încă și în momentul de față foarte mult de dorit, și deaceia orice vorbărie despre „supraaprecierea rolului ideologiei“ sau a rolului elementului conștient în comparație cu cel spontan etc. continuă să exercite o influență practică cât se poate de dăunătoare asupra partidului nostru.

O influență tot atât de dăunătoare o exercită vorbăria după care în numele, chipurile, al punctului de vedere de clasă trebuie subliniată cât mai puțin comunitatea nemulțumirii față de guvern a diferitelor pături ale populației. Dimpotrivă, suntem mândri de faptul că „Iskra“ trezește nemulțumirea politică în *toate* păturile populației și regretăm doar că nu reușim s'o facem într'o măsură și mai mare. Nu este adevărat că noi cocoloșim cu acest prilej punctul de vedere de clasă: autorii scrisorii n'au arătat și nici nu vor putea să arate niciun exemplu concret al unei astfel de cocoloșiri. Dar ca luptător de avangardă pentru democrație, social-democrația trebuie — contrar părerii lui „Rabocee Delo“ nr. 10, pag. 41 — să conducă activitatea intensă a diferitelor pături opoziționiste, să le lămurească însemnătatea politică generală a ciocnirilor lor particulare și profesionale cu guvernul, să le facă să sprijine partidul revoluționar, ea trebuie să formeze în mediul ei conducători care să știe să exercite o influență politică asupra oricărui fel de pătură opoziționistă. Orice renunțare la acest rol, oricare ar fi frazele pompoase despre legătura organică cu lupta proletară etc. în care această renunțare ar fi îmbrăcată, echivalează cu o nouă „apărare a rămânerii în urmă“

* Vezi V. I. Lenin, Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 343—348. — *Nota Trad.*

** Vezi op. cit., pag. 391—396.

a social-democrațiilor, a rămânerii în urma avântului mișcării democratice a întregului popor, echivalează cu predarea rolului conducător în mâinile democrației burgheze. Să se gândească bine autorii scrisorii dece evenimentele din primăvară au determinat o asemenea înviore a curentelor revoluționare nesocial-democrate, în loc să determine o creștere a autorității și a prestigiului social-democrației!

Noi nu putem să nu ne ridicăm deasemenea și împotriva uimitoarei miopii de care dau dovadă autorii scrisorii în problema polemicii și a luptei intestinale din rândurile emigranților. Ei repetă fleacuri vechi despre „necuviința“ dedicării articolului despre Zubatov ziarului „Raboceaia Mâsli“. Nu cumva le va trece prin gând să nege faptul că răspândirea economismului înlesnește sarcina d-lor zubatovi? Numai aceasta și afirmăm noi, fără „a identifica“ cătuși de puțin tactica economiștilor cu cea a lui Zubatov. Iar în cece privește „emigranții“ (dacă autorii scrisorii n'ar da dovadă de atâta nepăsare de neiertat față de continuitatea ideilor în social-democrația rusă, ar ști că avertismentele „emigranților“, și anume ale grupului „Eliberarea muncii“, cu privire la economism s'au adeverit într'un mod cum nu se poate mai strălucit!), ascultați raționamentele despre controversele din sânul emigranților din Londra ale lui Lassalle, care activa în 1852 în rândurile muncitorilor renani:

„E puțin probabil — scria el lui Marx — ca editarea operei tale împotriva «oamenilor mari», Kinkel, Ruge etc., să întâmpine dificultăți din partea poliției... Guvernul, cred eu, chiar se bucură de apariția unor asemenea opere, deoarece el crede că «revoluționarii se vor sfâșia ei singuri unul pe altul». Că lupta dinăuntru partidului dă partidului putere și vitalitate, că cea mai mare dovadă de slăbiciune a unui partid o constituie deslănarea și tocirea granițelor precis conturate, că partidul se întărește prin curățirea rândurilor sale, — acest lucru logica birocratică nu-l bănuiește și nu se teme de el“ (din scrisoarea lui Lassalle către Marx din 24 Iunie 1852) ⁸¹.

Aviz tuturor adversarilor sentimentali, astăzi atât de numeroși, ai vorbelor tăioase, ai intransigenței, ai ardoarei polemice etc.!

Notăm, în încheiere, că n'am putut atinge aici proble-

mele controversate decât fugitiv. Analizei lor amănunțite îi vom consacra o broșură specială, care va apărea, sperăm, peste vreo lună și jumătate.

„Iskra” nr. 12 din 6 Decembrie 1901

*Se tipărește după textul ziarului
„Iskra”*

CU PRILEJUL CELEI DE A 25-a ANIVERSĂRI A ACTIVITĂȚII REVOLUȚIONARE A LUI G. V. PLEHANOV

Redacția „Iscrei” se alătură din tot sufletul la sărbătorirea jubileului de 25 de ani de activitate revoluționară a lui G. V. Plehanov. Fie ca această sărbătorire să contribuie la întărirea marxismului revoluționar, singurul în stare să conducă lupta mondială de eliberare a proletariatului și să țină piept asaltului veșnic vechiului oportunism, care acționează atât de zgomotos sub felurite etichete noi. Fie ca această sărbătoare să contribuie la strângerea legăturii dintre miile de tineri social-democrați ruși, care consacră toate forțele lor greii munci practice, și grupul „Eliberarea muncii”, care dă mișcării ceea ce îi este atât de necesar: un imens bagaj de cunoștințe teoretice, un larg orizont politic, o bogată experiență revoluționară.

Trăiască social-democrația revoluționară rusă, trăiască social-democrația internațională!

Scris la începutul lunii Decembrie 1901

*Publicat pentru prima oară în 1924,
în revista „Proletarscaia Revoluția”
nr. 7 (30)*

Se tipărește după manuscris

ÎNCEPUTUL DEMONSTRAȚILOR

Acum două săptămâni am marcat cea de a 25-a aniversare a primei demonstrații social-revoluționare din Rusia, care a avut loc la 6 Decembrie 1876, în piața Cazan din Petersburg⁸², subliniind marele avânt pe care l-au luat demonstrațiile la începutul acestui an care se apropie de sfârșit. Am spus că demonstrații trebuie să formuleze o lozincă politică mai precisă decât „pământ și libertate“ (1876) — o revendicare mai largă decât „abrogarea Regulamentului provizoriu“ (1901). O asemenea lozincă trebuie să fie *libertățile politice*, o asemenea revendicare a întregului popor trebuie să fie *revendicarea convocării reprezentanților poporului*.

Și iată, constatăm că în legătură cu diferite chestiuni au din nou loc demonstrații și la Nijni, și la Moscova, și la Harcov. Fierberea crește pretutindeni, și necesitatea de a o canaliza într'un singur șuvoi *împotriva absolutismului*, care seamănă peste tot samavolnicie, asuprire și silnicie, devine tot mai imperioasă. Mica, dar reușita demonstrație care a avut loc la 7 Noembrie la Nijni a fost provocată de expulzarea lui Maxim Gorchi. Un scriitor cu renume european, a cărui singură armă este — după cum s'a exprimat pe drept cuvânt cel care a luat cuvântul la demonstrația din Nijni-Novgorod — cuvântul liber, este izgonit de guvernul absolutist din orașul său natal, fără judecată și fără anchetă. Bașibuzucii îl învinuesc că exercită asupra noastră o influență nefastă — a spus vorbitorul în numele tuturor oamenilor ruși în care există măcar o picătură de tendință spre lumină și libertate —, noi declarăm însă că este o influență bună. Opricinicii se dedau în taină la excese

scandaloase, iar noi vom face ca excesele lor să devină publice, cunoscute de toată lumea. La noi, muncitorii care își apără drepturile la o viață mai bună sunt bătuți, la noi sunt bătuți studenții care protestează împotriva samavolniciei, iar orice cuvânt cinstit și curajos este sugrumat! — Demonstrația, la care au participat și muncitori, s'a încheiat cu declarația solemnă a unui student: „se va prăbuși samavolnicia și se va ridica poporul: puternic, liber și vi-guros!“.

La Moscova, sute de studenți și elevi l-au așteptat pe Gorchi în gară, iar poliția speriată l-a arestat la mijlocul drumului, în vagon, și i-a interzis (cu toată permisiunea specială acordată înainte) intrarea în Moscova, silindu-l să treacă direct din trenul cu care venea dela Nijni-Novgorod în altul, care mergea spre Cursc. Demonstrația în legătură cu expulzarea lui Gorchi nu a reușit, dar în ziua de 18 a avut loc, fără nicio pregătire, o mică demonstrație a studenților și a unor „persoane străine“ (după cum se exprimă miniștrii noștri) în fața casei guvernatorului general în legătură cu interzicerea unei reuniuni serale în amintirea lui N. A. Dobroliubov, dela moartea căruia s'au împlinit, la 17 Noembrie, 40 de ani. Reprezentantul puterii absolutiste din Moscova a fost fluerat de oamenii cărora — ca și întregii Rusii culte și care gândește — le e scump scriitorul care urăște cu patimă samavolnicia și care așteaptă cu ardoare o răscoală a poporului împotriva „Turcilor dinăuntru“, împotriva guvernului absolutist. Comitetul executiv al organizației studențești din Moscova a arătat pe bună dreptate, în buletinul său din 23 Noembrie, că această demonstrație nepregătită e un semn clar al nemulțumirii și al protestului general.

La Harcov, demonstrația provocată de treburile studențești s'a transformat într'o adevărată încăierare de stradă, la care au participat nu numai studenții. Experiența anului trecut n'a rămas fără folos pentru studenți. Ei au văzut că numai sprijinul poporului și mai ales sprijinul muncitorilor le poate asigura succesul, iar pentru a se bucura de acest sprijin, ei trebuie să pornească la luptă nu numai pentru libertatea academică (studențească), ci pentru *libertatea întregului popor, pentru libertăți politice*. Consiliul unit al organizațiilor studențești din Harcov a și exprimat direct acest lucru în proclamația sa din Octom-

brie. Dar după cum se poate vedea din foile volante și proclamațiile lor, și studenții din Petersburg, Moscova, Chiev, Riga și Odesa au început să înțeleagă toată „absurditatea visurilor“ despre libertatea academică în condițiile robiei negre a poporului. Mârșava cuvântare ținută la Moscova de generalul Vannovschi, care a desmințit „zvonurile“ că el ar fi promis cândva ceva; insolența nemaipomenită a agentului secret din Petersburg (care a înșfăcat pe un student la Institutul electrotehnic pentru a-i lua o scrisoare pe care acesta o primise printr'un comisionar); barbara mustrare de către poliție în stradă și la secție a studenților din Iaroslavl, — toate aceste fapte și mii de alte fapte chemau la luptă, luptă și iar luptă împotriva întregului regim absolutist. Paharul răbdării l-a umplut cazul studenților veterinari din Harcov. Studenții din anul I au înaintat o petiție prin care au cerut îndepărtarea profesorului Laghermarc, plângându-se împotriva atitudinii sale birocratice, a brutalității insuportabile, care ajungea până la a asvârli programul în obrazul studenților! Fără să ancheteze cazul, guvernul a răspuns prin eliminarea din institut a întreg anului I, și pe deasupra a mai și calomniat pe studenți în comunicatul său, declarând că ei ar fi cerut dreptul de a numi pe profesori. Atunci s'a ridicat întreaga studențime din Harcov, s'a hotărât organizarea unei greve și a unei demonstrații. Intre 28 Noembrie și 2 Decembrie, Harcovul s'a transformat, pentru a doua oară în acest an, într'un câmp de bătaie între „Turcii dinăuntru“ și poporul care protesta împotriva samavolniciei absolutiste. Strigăte: „jos absolutismul! trăiască libertatea!“, de o parte. Lovituri de sabie, bătaie cu cravașele, o șarjă asupra mulțimii, strivirea ei sub copitele cailor — de cealaltă parte. Poliția și cazacii, care au bătut fără cruțare pe oricine au nimerit, fără să țină seama nici de sex, nici de vârstă, au repurtat o victorie asupra unor oameni neînarmați, și jubilează...

Oare îi vom lăsa să jubileze?

Muncitori! Vă este prea bine cunoscută forța vrăjmașă care își bate joc de poporul rus. Această forță vrăjmașă vă leagă de mâini și de picioare în lupta voastră de zi cu zi împotriva patronilor pentru o viață mai bună și pentru demnitatea omenească. Această forță vrăjmașă smulge sute și mii dintre tovarășii voștri cei mai buni, aruncându-i în închisori, deportându-i și, ca în bătaie de

joc, parcă, declarându-i „persoane cu o purtare imorală“. Această forță vrăjmașă a tras la 7 Mai în muncitorii dela uzina Obuhov din Petersburg, care se ridicaseră cu strigătul : „vrem libertate!“, — iar apoi a înscenat și un simulacru de proces, pentru a trimite la muncă silnică pe eroii pe care gloanțele nu-i doborâseră. Această forță vrăjmașă, care schingiuește astăzi pe studenți, mâine se va arunca cu o și mai mare bestialitate să vă schingiuiască pe voi, muncitorii. Nu pierdeți timpul ! Țineți minte că trebuie să susțineți orice protest și orice luptă împotriva bașibuzucilor guvernului absolutist ! Căutați prin toate mijloacele să ajungeți la înțelegere cu studenții-demonstranți, organizați cercuri pentru transmiterea rapidă a informațiilor și pentru răspândirea proclamațiilor ; explicați tuturor și fiecăruia în parte că vă ridicați la lupta pentru libertatea întregului popor.

Atunci când ba ici, ba colo încep să se aprindă scânteii ale revoltei populare și ale luptei deschise, — înainte de toate și mai mult ca de orice este nevoie de un curent de aer proaspăt, pentru ca aceste scânteii să poată crește într'o flacără puternică !

„Iskra“ nr. 13 din 20 Decembrie 1901

Se tipărește după textul ziarului
„Iskra“

DESPRE SCRISOAREA „MUNCITORILOR DIN SUD“

Am primit o scrisoare din partea „Muncitorilor din Sud“, care salută intensificarea curentului revoluționar în rândurile social-democrației ruse și ne însărcinează să transmitem salutul lor „Ligii din străinătate a social-democrației revoluționare ruse“. Din păcate, lipsa de spațiu nu ne permite să publicăm această scrisoare în întregime. Suntem în totul de acord cu autorii scrisorii că „metoda proclamațiilor, care se practică la noi, în Rusia, pentru propagarea ideilor revoluționare în masa largă, nu este în stare să cultive în această massă conștiința politică“, că „trebuie creată o literatură specială pentru educarea politică a proletariatului rus“. Nu credem că e practic proiectul autorilor scrisorii de a edita în acest scop broșuri de popularizare de câte 3—4 pagini și de a le difuza „simultan în întreg cuprinsul Rusiei“. Noi suntem de părere că proletariatul rus este pe deplin copt și pentru genul de literatură pe care-l folosesc toate celelalte clase, adică pentru ziar. Numai un ziar politic poate să cultive cu adevărat în massă conștiința politică și să pună în lumină, după cum se exprimă autorii scrisorii, „întreaga noastră viață socială, începând cu starea a patra și terminând cu marea burghezie“. Numai un ziar pe întreaga Rusie poate, cu condiția să fie sprijinit în mod activ de toate comitetele și toate cercurile locale, să fie difuzat mai mult sau mai puțin „simultan în întreg cuprinsul Rusiei“ și să apară atât de des încât să merite numele de ziar. Și numai o temeinică organizare a unui asemenea organ revoluționar va marca trecerea de-

finitivă a mișcării noastre „dela lupta economică grevistă la o largă luptă revoluționară împotriva guvernului absolutist rus”.

„Iscra” nr. 13 din 20 Decembrie 1901

Se tipărește după textul ziarului
„Iscra”

ANARHISM ȘI SOCIALISM

Teze :

1) In cei 35—40 de ani (Bacunin și *Internaționala* din 1866 —) de existență a sa (iar dela Stirner mult mai mulți ani), anarhismul n'a dat nimic în afară de fraze comune împotriva *exploatării*.

Aceste fraze sunt în circulație de 2.000 de ani și mai bine. Lipsește (α) înțelegerea *cauzelor* exploatării; (β) înțelegerea *dezvoltării* — care duce la socialism — a societății; (γ) înțelegerea *luptei de clasă* ca forță creatoare de înfăptuire a socialismului.

2) Înțelegerea *cauzelor* exploatării. Proprietatea *privată* ca temelie a economiei bazate pe producția de *mărfuri*. Proprietatea socială asupra mijloacelor de producție. Nil * la anarhism.

Anarhismul este *individualism* burghez pe dos. Individualismul ca bază a întregii concepții despre lume a anarhismului.

}	Apărarea micii proprietăți și a <i>micii gospodării</i> pe pământ.
	Keine Majorität **.
	Negarea forței coordonatoare și organizatoare a puterii de stat.

3) Neînțelegerea dezvoltării societății — rolul marii producții — a dezvoltării capitalismului în socialism.

(Anarhismul — rod al *disperării*. O mentalitate de intelectual scos din făgașul lui sau de lumpenproletar — și nu de proletar).

* — Nihil — nimic. — *Nota Trad.*

** — Nicio majoritate (adică negarea de către anarhiști a supunerii minorității față de majoritate). — *Nota Red.*

Анархизмъ и социализмъ.

Міръ:

1) Анархизмъ § 35 (Сур. № 1866-) еб. сур. (а ео
40 мот)
Историческа санова сачетене. ит.) ке дол теорема
изпонт отъ ех дѣял итѣл Земля.

> 2000 ил ил дѣял е кодн. ке дол теорема (а) теорема.
теорема Земля; (б) теорема. Земля итѣл, Земля.
& Земля; (г) теорема. Земля итѣл, ке дол теорема-ебл
теорема Земля.

2) Теорема. итѣл. Земля. Земля итѣл
ке дол теорема. итѣл. Земля итѣл ке дол теорема. итѣл.
итѣл Земля.

Земля - Земля итѣл ке дол теорема итѣл
итѣл Земля итѣл Земля. Земля итѣл
ке дол теорема итѣл итѣл. Земля
Земля итѣл. Земля итѣл. Земля итѣл.
Земля итѣл.

Земля итѣл. Земля итѣл. Земля итѣл.

3) Теорема. итѣл. Земля - Земля итѣл.
итѣл - Земля итѣл в Земля.

(Земля - Земля итѣл. Земля итѣл
ке дол теорема итѣл итѣл, а ке дол теорема
итѣл.)

Prima pagină a manuscrisului lui V. I. Lenin
„Anarhism și socialism”. — 1901
Micsorât

4) Neînțelegerea luptei *de clasă* a proletariatului. Negarea absurdă a politicii în societatea burgheză. Neînțelegerea rolului organizării și educării muncitorilor.

Panacee din mijloace unilaterale, rupte din conexiunea lor.

5) Ce a dat în istoria modernă a Europei anarhismul, care a predominat odinioară în țările romanice ?

— Nu există niciun fel de doctrină, învățătură revoluționară, teorie.

— Fărâmițarea mișcării muncitorești.

— Un fiasco * complet în experiențele de mișcare revoluționară (proudhonismul în 1871, bacuninismul în 1873).

— Subordonarea clasei muncitoare față de politica *burgheză* sub forma negării politicii.

Scris în 1901

*Publicat pentru prima oară
în 1936 în revista
„Proletarscaia Revoluția” nr. 7*

Se tipărește după manuscris

---

* -- eșec, faliment. -- *Nota Trad.*

CU PRIVIRE LA BUGETUL DE STAT

Ca întotdeauna, ziarele noastre au publicat preasupusul raport asupra bugetului de stat pe anul 1902, prezentat țărului de ministrul de finanțe. Ca întotdeauna, reiese — după asigurările ministrului — că totul e în regulă: „finanțele sunt într'o stare cu totul favorabilă“, bugetul „e complet echilibrat“, „construcția de căi ferate continuă să se dezvolte cu succes“, și chiar „are loc o continuă creștere a bineistării a poporului“ ! Nu e de mirare că la noi lumea se interesează atât de puțin de problemele gospodăriei de stat, cu toată importanța pe care o prezintă aceste probleme: interesul e slăbit de proslăvirea oficială obligatorie, — oricine știe că hârtia rabdă orice, că publicului „oricum“ „îi este interzis accesul“ în culisele scamatoriei financiare oficiale.

De data aceasta însă sare îndeosebi în ochi următoarea împrejurare. Cu obișnuita-i dibăcie, scamatorul arată publicului mâinile goale și, făcând o mișcare cu ele, prezintă una după alta monezi de aur. Publicul aplaudă. Dar cu toate acestea, scamatorul începe el singur să se apere cu mult zel și asigură aproape cu lacrimi în ochi că nu face potlogării, că nu există deficit, că are mai puține datorii decât avere. Publicul rus este atât de bine muștruluit în cece privește comportarea cuviincioasă în instituțiile de stat, încât, deși îi este un om străin, se simte oarecum jenat pentru el, și numai câte unii mormăe zicala franceză: „cine se scuză, se acuză“.

Să vedem cum „se scuză“ Witte al nostru. Enorme cheltueli de aproape două miliarde de ruble (1.946 milioane) sunt acoperite în întregime numai datorită faptului că o sumă de 144 milioane a fost luată din faimosul „dis-

ponibil în numerar“ al vistieriei statului, iar disponibilul în numerar a fost complectat cu împrumutul din anul trecut de 127 milioane de ruble cu dobânda de 4% (întreg împrumutul se ridică la 148 milioane de ruble, dar 21 milioane n'au fost încă primite). Va să zică, un deficit acoperit cu un împrumut? — Nici vorbă de așa ceva, ne asigură magul, „contractarea împrumutului a fost determinată nu de necesitatea de a acoperi cheltuelile neprevăzute în buget“, deoarece după acoperirea lor mai rămânea „absolut disponibilă“ o sumă de 114 milioane de ruble, ci de dorința de a construi noi linii ferate. — Foarte bine, d-le Witte! Dar, în primul rând, prin aceasta nu desminți existența unui deficit, pentru că chiar cu cele 114 milioane de ruble „absolut disponibile“ nu poți acoperi o cheltuială de 144 milioane de ruble. În al doilea rând, în disponibilul în numerar (114 milioane de ruble) au intrat cele 63 milioane de ruble reprezentând o depășire față de prevederile bugetului a încasărilor veniturilor ordinare pe 1901, iar presa noastră semnalează de multă vreme faptul că d-ta *micșorezi în mod artificial* prevederile veniturilor bugetului, pentru a umfla în mod fictiv „disponibilul în numerar“ și a majora neconținut impozitele. Astfel, anul trecut au fost majorate taxele de timbru (noul regulament al taxelor de timbru), a fost urcat prețul rachiului de monopol: de la 7 ruble până la 7 ruble și 60 de copeici vadra, a fost prelungită urcarea taxelor vamale (efectuată în 1900, chipurile, „temporar“, în legătură cu războiul chinez) și altele. În al treilea rând, ridicând în slăvi „rolul civilizator“ al căilor ferate, treci cu modestie sub tăcere obiceiul pur rusesc și cu totul necivilizat *de a jefui vistieria statului* cu prilejul construirii de căi ferate (fără a mai vorbi de exploatarea scandaloasă a muncitorilor și a țăranilor înfomețați de către antreprenorii construcției de căi ferate!). Așa, de pildă, un ziar rusesc relatează recent că costul construcției Căii ferate transsiberiene fusese stabilit inițial la 350 milioane de ruble; în realitate însă s'au cheltuit 780 milioane de ruble, iar totalul cheltuelilor va depăși, probabil, *un miliard* (despre jaful care se făcea la construirea Căii ferate transsiberiene, „Iskra“ a mai scris câte ceva: vezi nr. 2). Veniturile, d-le Witte, le calculezi bine, fără nicio omisiune, dar încearcă să dai socoteala de *mărimea reală a cheltuelilor!*

Apoi nu trebuie să scăpăm din vedere faptul că construcția de căi ferate în 1902 este determinată în parte de scopurile militare ale guvernului nostru „iubitor de pace“ (marea linie Bologoe-Sedleț, cu o lungime de peste 1.000 de verste), în parte de necesitatea absolută de „a ajuta“ măcar cu ceva industria aflată în depresiune și în ale cărei afaceri Banca de stat este interesată în mod direct. Banca de stat nu numai că a acordat cu dărnicie împrumuturi diverselor întreprinderi care se clătinau, dar a și luat în mod efectiv multe din ele sub deplina ei conducere. Falimentul întreprinderilor industriale amenința să ducă la falimentul statului! În sfârșit, să nu uităm nici faptul că continua sporire a sumei împrumuturilor și a sumei impozitelor are loc, sub conducerea „genialului“ Witte, cu toate că capitalurile casselor de economii sunt folosite în întregime pentru susținerea creditului de stat. Or aceste capitaluri au și trecut de 800 milioane de ruble. Luați în considerație toate acestea, — și veți înțelege că Witte duce o gospodărie de jaf, că absolutismul merge încet, dar sigur spre faliment, căci doar nu poți majora impozitele până la infinit, și doar nu întotdeauna burghezia franceză va salva pe țarul rus.

Witte se apără de învinuirea de a fi făcut să crească datoria statului cu argumente de care merită să faci haz. El compară datoria și „averea“, compară suma împrumuturilor de stat din 1892 și din 1902 cu valoarea căilor ferate ale statului pentru aceiași ani și deduce o reducere a datoriei „nete“. Dar noi mai avem doar și altă avere: „fortărețe și vase de război“ (zău, chiar așa se și spune în raport!), porturi și uzine de stat, venituri provenite din darea în arendă a terenurilor statului, păduri. — Minunat, d-le Witte! Dar nu-ți dai oare seama că semeni cu negustorul care, fiind chemat în fața justiției pentru a se fi declarat în stare de faliment, începe să se dezvinovățească în fața oamenilor care sunt gata să-i pună sechestru pe avere? Doar atâta timp cât întreprinderea stă, într'adevăr, solid pe picioare, — nimănui nici prin cap nu-i va trece să ceară o asigurare specială a împrumuturilor. Doar nimeni nu se îndoiește că poporul rus are multă „avere“, dar cu cât această avere este mai mare, cu atât este mai mare vina acelor care, cu toată abundența de avere, gospodăresc numai prin sporirea împrumuturilor și majorarea impozitelor. Doar d-ta nu demonstrezi altceva decât că poporul

trebuie să izgonească cât mai repede pe rechinii care dispun de averea lui. Intr'adevăr, dintre toate țările europene, referiri la bunurile speciale ale statului drept asigurare a împrumuturilor de stat nu a făcut până acuma decât Turcia. Și aceste referiri au dus în mod firesc la aceea că *creditorii străini puneau sub controlul lor* gestionarea bunurilor care trebuie să asigure rambursarea banilor împrumutați. Economia „marelui stat al Rusiei“ sub controlul vătafilor lui Rothschild și Bleichröder : ce strălucită perspectivă ne deschizi, d-le Witte ! *

Nu mai vorbim de faptul că fortărețele și vasele de război nu vor fi acceptate de niciun bancher ca garanție, că acestea nu constituie un plus, ci un minus în economia noastră națională. Dar și căile ferate pot servi drept garanție numai atunci când aduc venit. Or, din acelaș raport al lui Witte aflăm că până în ultima vreme toate căile ferate ruse au lucrat, în general, în pierdere. Numai în 1900 deficitul dela căile ferate siberiene a fost acoperit și s'a realizat „un mic profit net“, atât de mic încât Witte trece cu modestie mărimea lui sub tăcere. El trece sub tăcere și faptul că în primele două treimi ale anului 1901 încasările căilor ferate din Rusia europeană au scăzut din cauza crizei. Care ar fi bilanțul căilor noastre ferate, dacă s'ar socoti nu numai sumele alocate în mod oficial de stat pentru lucrările de construcție, ci și sumele reale ale banilor furati la lucrările de construcție ? Nu e oare, într'adevăr, timpul ca aceste bunuri cu adevărat prețioase să fie predate în mâini mai sigure ?

Despre criza industrială Witte vorbește, bine înțeles, pe un ton cât se poate de liniștitor : „O dificultate vremelnică“, care, „fără îndoială, nu va atinge succesele industriale generale, iar după trecerea unui oarecare interval de timp va începe, probabil (! !), o nouă perioadă de înviore industrială“. Frumoasă consolare pentru milioanele de muncitori care suferă de pe urma șomajului și a scăderii câștigului ! In zadar ați încerca să căutați în lista cheltuelilor statului vreo indicație din care să se poată vedea câte

* Witte și-a dat el singur seama de stângăcia raționamentelor sale cu privire la „bunuri“, și deaceia, în altă parte a raportului său, caută „să se corecteze“, declarând că creșterea valorii bunurilor statului „nu are vreo importanță deosebită în ceea ce privește obligațiile visteriei statului rus, deoarece creditul Rusiei n'are nevoie de garanții speciale“. Firește ! Dar o listă amănunțită cu enumerarea acestor garanții speciale a fost totuși lăsată pentru orice eventualitate !

milioane și zeci de milioane a aruncat vistieria statului pentru sprijinirea directă și indirectă a întreprinderilor industriale care „suferă” de pe urma crizei. Și că nu s’au oprit nici în fața unor sume fabuloase, se vede din faptul relatat de ziare că suma totală a creditelor acordate de Banca de stat între 1 Ianuarie 1899 și 1 Ianuarie 1901 a sporit dela 250 milioane de ruble la 449 milioane de ruble, iar totalul creditelor industriale dela 8.700.000 la 38.800.000 de ruble. Nici chiar pierderea a 4 milioane de ruble suferită la creditele industriale n’a creat câtuși de puțin greutatea vistieriei statului. Inșă pe muncitorii care aduceau pe altarul „succeselor industriale” nu conținutul pungii lor, ci viața lor și viața milioaneilor de oameni care trăiesc din câștigul lor, — pe muncitori statul i-a ajutat cu aceea că i-a trimis „în mod gratuit” la urmă, cu miile, din orașele industriale în satele înfometate !

Cuvântul „foamete” Witte îl evită cu totul, dând asigurări în raportul său că „efectele nefaste ale recoltei proaste... vor fi atenuate prin acordarea unui generos ajutor celor care au nevoie de el”. Acest generos ajutor este, chiar după spusele lui, de 20 milioane de ruble, în timp ce valoarea deficitului de recoltă se evaluează la 250 milioane de ruble (socotind la un preț foarte scăzut, la 50 de copeici pudul, în schimb însă făcând comparație cu anii recoltelor favorabile). Nu-i așa că este într’adevăr „generos”? Să presupunem chiar că numai o jumătate din acest deficit de recoltă a lovit țărănimea săracă, și încă va reieși că noi n’am știut să apreciem îndeajuns zgârcenia guvernului rus atunci când am scris (în legătură cu circulara lui Sipiaghin, vezi nr. 9 al „Iscrei”) * că guvernul reduce ajutorul *de cinci ori*. Generos e țarul rus nu atunci când e vorba de ajutorarea țăranului, ci când e vorba de măsuri polițienești împotriva acelor care au vrut, într’adevăr, să ajute pe înfomețați. Generos este el și atunci când e vorba de a arunca milioane spre a înșfăca o bucată mai grasă dela China. În doi ani — comunică Witte — pentru războiul chinez s’au cheltuit, din cheltuelile extraordinare, 80 milioane de ruble, și, „în plus, sume foarte importante au fost cheltuite *din bugetul ordinar*”. În total, deci, probabil, circa o sută milioane de ru-

* Vezi volumul de față, pag. 217--224. — Nota Trad.

ble, dacă nu mai mult! Muncitorul șomer și țăranul înfometat se pot consola că în schimb Manciuaria va fi cu siguranță a noastră...

Lipsa de spațiu ne silește să atingem numai pe scurt celelalte părți ale raportului. Witte se apără deasemenea și împotriva învinuirii că guvernul cheltuiește foarte puțin pentru învățământul public: la cele 36 milioane de ruble din bugetul acestui minister el adaugă cheltuelile pentru învățământ în cadrul tuturor celorlalte departamente și „umflă” cifra până la 75 milioane de ruble. Dar chiar și această cifră (de o exactitate îndoielnică) este cu totul mizeră pentru întreaga Rusie, ea nereprezentând nici 5% din întregul buget. — Faptul că „bugetul nostru de stat este bazat mai ales pe sistemul impunerii indirecte”, Witte îl consideră un avantaj, repetând argumentele burgheze răsuflăte cu privire la posibilitatea „de a proporționa consumul obiectelor impuse cu gradul de bunăstare”. În realitate însă, după cum se știe, impunerea indirectă, căzând pe obiectele de consum ale maselor, constituie o nedreptate dintre cele mai mari. Tot greul lor cade pe umerii săracimii, creând un privilegiu pentru cei bogați. Cu cât omul este mai sărac, cu atât partea din venitul său pe care o dă statului sub forma de impozite indirecte este mai mare. Massa celor neavuți și săraci reprezintă $\frac{9}{10}$ din întreaga populație, consumă $\frac{9}{10}$ din totalul produselor impuse și plătește $\frac{9}{10}$ din întreaga sumă a impozitelor indirecte, în timp ce din întregul venit național ea capătă vreo două-trei zecimi.

În încheiere — un „amănunt” interesant. La care articole au crescut cel mai mult cheltuelile între 1901 și 1902? Suma totală a cheltuelilor a crescut dela 1.788.000.000 de ruble la 1.946.000.000 de ruble, adică mai puțin decât cu o zecime. Or, cheltuelile au crescut *aproape cu un sfert* la două articole: „pentru întreținerea persoanelor familiei imperiale” — dela 9.800.000 de ruble la 12.800.000 de ruble și... „pentru întreținerea corpului special de jandarmi” — dela 3.960.000 de ruble la 4.940.000 de ruble. Iată răspunsul la întrebarea: care dintre „nevoile poporului rus” sunt cele mai imperioase? Și ce „unitate” mișcătoare între țar și jandarmi!

- AGITAȚIA POLITICĂ ȘI „PUNCTUL DE VEDERE DE CLASĂ“

Să începem cu un exemplu.

Cititorii țin minte, probabil, câtă zarvă a provocat referatul ținut de mareșalul nobilimii din gubernia Oriol M. A. Stahovici la congresul misionarilor cu privire la necesitatea de a se recunoaște prin lege *libertatea de conștiință*. Presa conservatoare, în frunte cu „Moscovschie Vedomosti“, tună și fulgeră împotriva d-lui Stahovici, neștiind cum să-l ocărăscă mai abitir și acuzând mai mai de înaltă trădare pe toți nobilii din gubernia Oriol pentru faptul că l-au ales din nou pe d-l Stahovici mareșal al lor. Iar această alegere este, într'adevăr, un fenomen instructiv, care capătă într'o oarecare măsură un caracter de demonstrație a nobilimii împotriva samavolniciei și exceselor polițienești.

Stahovici — susține ziarul „Moscovschie Vedomosti“ — „nu este atât mareșal al nobilimii, cât Mișa Stahovici, chefliu, sufletul societății, limbut...“ (1901, nr. 348). Cu atât mai rău pentru voi, domnilor apărători ai bătei. Dacă până și moșierii — cheflii au început să vorbească despre libertatea de conștiință, aceasta înseamnă că într'adevăr sunt fără număr mârșăviile la care se dedau popii noștri și poliția noastră. — „...Ce-i pasă ușuratecii noastre gloate «intelectuale», care generează de alde d-nii stahovici și îi aplaudă, de cele sfinte ale noastre, de credința noastră pravoslavnică și de cele mai intime legături ale noastre cu ea ?“... Iarăși : cu atât mai rău pentru voi, domnilor apărători ai absolutismului, ai pravoslaviei, ai națiunii. Bune trebuie să fie orânduelile absolutismului nostru polițist, dacă

până și religia el a îmbibat-o până într'atât de spirit de pușcărie încât „stahovicii” (care n'au niciun fel de convingeri ferme în problemele religioase, dar care sunt interesați, după cum vom vedea mai jos, în trăinicia religiei) se pătrund de o totală indiferență (dacă nu ură) față de această faimoasă sfântă credință „populară”! — „...„Ei numesc credința noastră o rătăcire!! Ei își bat joc de noi pentru faptul că datorită acestei «rătăciri» noi ne temem și fugim de păcat, ne îndeplinim fără murmur obligațiile, oricât de grele ar fi ele, pentru faptul că noi găsim tărie și curaj pentru a suporta durerea și lipsurile și că nu ne lăsăm stăpâniți de mândrie când obținem succese și în fericire”... Iată miezul! De aceea le e scumpă sfânta credință pravoslavnică, pentru că ea te învață să suporti „fără murmur” durerea! De bună seamă, ce credință convenabilă claselor dominante! Când o societate este organizată în așa fel încât o minoritate infimă se lăfăește în bogăție și putere, iar masa îndură mereu „lipsuri” și are de îndeplinit „obligații grele”, este cu totul firească simpatia exploatatorilor pentru religie, care învață pe oameni să suporte „fără murmur” iadul pe pământ cu gândul la raiul, chipurile, din ceruri. În marele lui zel, ziarul „Moscovschie Vedomosti” lasă să-l ia gura pe dinainte, și l-a luat în așa măsură gura pe dinainte încât, *fără să vrea, a spus adevărul*. Ascultați mai departe: „...„Ei nici nu bănuiesc că, datorită aceleiași «rătăciri», ei, d-nii stahovici, mănâncă bine, dorm liniștit și duc o viață veselă”.

Sfântul adevăr! Chiar așa, chiar datorită imensei răspândiri în masele populare a „rătăcirilor” religioase „dorm liniștit” și stahovicii, și oblomovii, și toți capitaliștii noștri, care trăiesc de pe urma muncii acestor mase, și chiar însuși ziarul „Moscovschie Vedomosti”. Și cu cât mai mult se va răspândi cultura în popor, cu cât mai mult prejudecățile religioase vor fi înlăturate de conștiința socialistă, cu atât mai aproape va fi ziua victoriei proletariatului, care va izbăvi toate clasele asuprite de înrobire în societatea contemporană.

Dar luându-l gura pe dinainte într'un punct, „Moscovschie Vedomosti” s'a descotorosit prea ușor de o altă problemă interesantă. Ziarul face vădit o greșală crezând că stahovicii „nu bănuiesc” importanța sus arătată a religiei

și cer reforme liberale dintr'o simplă „ușurință“. O asemenea explicație a unui curent politic ostil este de o nai-vitate într'adevăr puerilă ! Și că d-l Stahovici este în cazul de față tocmai un exponent al unui întreg curent liberal, — lucrul acesta l-a dovedit cel mai bine însuși ziarul „Moscovschie Vedomosti“ : altfel de ce era nevoie să pornească o întreagă campanie împotriva unui singur referat ? de ce era nevoie să vorbească nu despre Stahovici, ci despre toți stahovicii, despre „gloata intelectuală“ ?

Această greșală a ziarului „Moscovschie Vedomosti“ este, desigur, o greșală interesată. Ziarul „Moscovschie Vedomosti“, desigur, mai mult nu vrea decât nu se pricepe să aplice punctul de vedere de clasă la analiza liberalismului urît de el. Despre lipsă de dorință nici nu mai e nevoie să vorbim. Nepriceperea însă reprezintă pentru noi un mare interes general, deoarece de acest păcat suferă foarte mulți revoluționari și socialiști. Suferă de acest păcat și autorii scrisorii din nr. 12 al „Iscrei“, care ne învinuesc că am abandonat „punctul de vedere de clasă“, căutând să urmărim în ziarul nostru toate manifestările de nemulțumire și de protest ale liberalilor ; — și autorii culegerii „Lupta proletară“⁸³, și ai unor broșuri din „Biblioteca social-democrată“⁸⁴, care își închipue că absolutismul nostru este dominația absolută a burgheziei ; — și martânovii, care ne îndeamnă să trecem dela campania multilaterală de demascări (adică dela cea mai largă agitație politică) împotriva absolutismului la lupta cu precădere pentru reforme economice (să dăm „ceva pozitiv“ clasei muncitoare, să formulăm în numele ei „revendicări concrete“ ale unor măsuri legislative și administrative, „care să promită anumite rezultate palpabile“) ; — și na-dejdinii, care se întreabă cu nedumerire în privința corespondențelor noastre despre conflictele cu statisticienii : „doamne, dumnezeule, nu este oare acesta un organ pentru zemiți ?“.

Toți acești socialiști uită că interesele absolutismului coincid numai în anumite împrejurări și numai cu anumite interese ale claselor avute și, în plus, adeseori nu cu interesele tuturor acestor clase în general, ci cu interesele diferitelor pături ale acestora. Interesele celorlalte pături ale burgheziei, precum și interesele înțelese mai larg ale *întregii* burghezii, ale întregii dezvoltări a capitalismului

în general, generează în mod necesar o opoziție liberală față de absolutism. Dacă, de pildă, absolutismul garantează, pe de o parte, burgheziei posibilitatea de a folosi formele cele mai brutale de exploatare, pe de altă parte, el pune mii de piedici în calea unei largi dezvoltări a forțelor de producție și a răspândirii culturii, ațâțând prin aceasta împotriva sa nu numai mica burghezie, ci uneori și marea burghezie; dacă absolutismul garantează (?) burgheziei apărarea împotriva socialismului, pe de altă parte, această apărare, în condițiile lipsei de drepturi a populației, se transformă în mod necesar într-o samavolnicie polițienească, care revoltă pe toți și pe fiecare în parte. Care este rezultatul acestor tendințe opuse, care este raportul dintre tendința sau orientarea conservatoare și cea liberală în sânul burgheziei în momentul de față, — aceasta nu se poate deduce din două-trei teze generale; aceasta depinde de toate particularitățile situației social-politice a momentului respectiv. Pentru a stabili aceasta trebuie să cunoști această situație în toate amănunțele ei, să urmărești cu atenție toate ciocnirile de orice fel dintre guvern și indiferent care pătură socială. Tocmai în virtutea „punctului de vedere de clasă” *nu e permis* unui social-democrat să rămână indiferent față de nemulțumirea și protestele „stahovicilor”.

Or, socialiștii menționați, atât prin raționamentele lor, cât și prin activitatea lor, dau dovadă de indiferență față de liberalism, arătând prin aceasta că nu înțeleg tezele fundamentale ale „Manifestului Comunist”, ale acestei „evangelii” a social-democrației internaționale. Amintiți-vă, de pildă, pasajul în care se spune că însăși burghezia oferă material pentru educarea politică a proletariatului prin lupta ei pentru putere, prin ciocnirea dintre diferite pături și grupuri din sânul ei etc.⁸⁵. Numai în țările libere din punct de vedere politic, proletariatul ajunge să capete dela sine acest material (și aceasta numai în parte). Însă în Rusia înrobită, noi, social-democrații, trebuie să muncim activ pentru a furniza clasei muncitoare acest „material”, cu alte cuvinte trebuie să *ne asumăm* sarcina unei atotcuprinzătoare agitații politice, a unei campanii naționale de demascare a absolutismului. Și această sarcină este deosebit de imperioasă în perioadele de frământări politice. Trebuie să ținem minte că într'un an de înviorare

politică proletariatul poate să învețe, în sensul educației revoluționare, mai multe decât în câțiva ani de acalmie. Iată de ce este deosebit de dăunătoare tendința socialiștilor menționați *de a îngusta*, conștient sau inconștient, amplexarea și conținutul agitației politice.

Mai departe, amintiți-vă cuvintele cu privire la sprijinirea de către comuniști a *oricărei* mișcări revoluționare împotriva regimului existent. Aceste cuvinte sunt înțelese adeseori prea îngust, fără a fi extinse la sprijinirea opoziției liberale. Nu trebuie să uităm însă că sunt epoci în care orice ciocnire cu guvernul în jurul unor interese sociale-progresiste, oricât de mică ar fi ea, în anumite condiții (*iar sprijinul nostru constituie una dintre aceste condiții*) poate să se transforme într'un incendiu general. E de ajuns să reamintim în ce mare mișcare socială s'a transformat în Rusia ciocnirea studenților cu guvernul în jurul revendicărilor academice ⁸⁶, sau în Franța ciocnirea tuturor elementelor progresiste cu clica militară din cauza unui proces ⁸⁷ în care s'a dat o sentință bazată pe falsuri. Iată de ce este de datoră noastră directă să lămurim proletariatul, să lărgim și, prin participarea activă a muncitorilor, să sprijinim orice protest liberal și democratic, indiferent dacă va rezulta dintr'o ciocnire între zemți și Ministerul afacerilor interne, sau între nobili și departamentul pravoslaviei polițiste, sau între statisticieni și pompaduri, între țărani și „zemschi“, între sectanți și uriașnici etc. etc. Cine strâmbă disprețuitor din nas cu privire la caracterul neînsemnat al unora dintre aceste ciocniri sau la „zădărnicia“ încercărilor de a le transforma într'un incendiu general, socotindu-le „lipsite de orice speranță“, acela nu înțelege că o agitație politică atotcuprinzătoare este tocmai focarul în care se întâlnesc interesele educației politice a proletariatului cu interesele vitale ale întregii dezvoltări sociale și ale întregului popor în sensul tuturor elementelor sale democratice. Este o datorie directă a noastră să ne amestecăm în orice problemă liberală, să ne fixăm atitudinea noastră proprie, social-democrată, față de ea, să luăm măsuri ca proletariatul să participe activ la rezolvarea acestei probleme și să impună rezolvarea ei în sensul dorit de el. Cine se ferește de acest amestec (oricare ar fi intențiile lui), acela capitulează în fața liberalismului, dând pe mâna acestuia opera de educare politică a munci-

torilor, cedând hegemonia luptei politice unor elemente care în ultimă instanță sunt conducătorii democrației burgheze.

Caracterul de clasă al mișcării social-democrate trebuie să-și găsească expresia nu în îngustarea sarcinilor noastre până la nevoile directe și imediate ale unei mișcări „pur muncitorești”, ci în conducerea tuturor laturilor și a tuturor manifestărilor marii lupte de eliberare a proletariatului, această unică clasă cu adevărat revoluționară a societății contemporane. Social-democrația trebuie să lărgească întotdeauna și neîncetat influența mișcării muncitorești asupra tuturor sferelor vieții sociale și politice a societății contemporane. Ea trebuie să conducă nu numai lupta economică a muncitorilor, dar și lupta politică a proletariatului, ea trebuie să nu piardă nici pentru o clipă din vedere țelul nostru final, trebuie întotdeauna să propage, să ferească de denaturări și să dezvolte mai departe ideologia proletară — teoria socialismului științific, adică marxismul. Trebuie să luptăm neîncetat împotriva oricărei ideologii burgheze, oricât de strălucită și la modă ar fi haina pe care ar îmbrăca-o. Socialiștii pe care i-am menționat mai sus se abat deasemenea dela punctul de vedere „de clasă” și pentru că sunt indiferenți și în măsura în care sunt indiferenți față de sarcina luptei împotriva „criticii marxismului”. Numai orbii pot să nu vadă că această „critică” a prins cel mai repede rădăcini în Rusia și a fost îmbrățișată în modul cel mai solemn de publicistica liberală rusă tocmai pentru că ea este unul dintre elementele democrației burgheze (astăzi conștient burgheze), care în Rusia se află într'un proces de formare.

În ceea ce privește în special lupta politică, tocmai „punctul de vedere de clasă” cere ca proletariatul să *împingă* înainte orice mișcare democratică. Prin revendicările ei politice, democrația muncitorească se deosebește de democrația burgheză nu principial, ci numai prin gradul lor. În lupta pentru eliberare economică, pentru revoluție socialistă, proletariatul stă pe o bază diferită din punct de vedere principial și este singur (micul producător îi va veni în ajutor numai în măsura în care el trece sau se pregătește să treacă în rândurile proletariatului). În lupta pentru eliberarea politică însă avem mulți aliați față de care nu ne este permis să avem o atitudine de indiferență.

Dar în timp ce aliații noștri din rândurile democrației burgheze, luptând pentru reforme liberale, vor privi întotdeauna înapoi, căutând să aranjeze lucrurile în așa fel ca să poată, ca și înainte, „să mănânce bine, să doarmă liniștit și să ducă o viață veselă“ pe socoteala altora, — proletariatul va merge înainte, fără a privi înapoi până la capăt. Când anumiți domni R. N. S. (autorul prefeței la memoriul lui Witte) se vor tocni cu guvernul pentru drepturile unor zemstve investite cu putere sau pentru constituție, noi vom lupta pentru o republică democratică. Să nu uităm numai că pentru a împinge pe cineva, trebuie întotdeauna să ții mâna pe umărul lui. Partidul proletariatului trebuie să se priceapă să prindă pe orice liberal tocmai în clipa când e gata să înainteze cu un centimetru, și să-l facă să înainteze cu un metru. Iar dacă acesta se va încăpățâna, vom merge înainte fără el și peste el.

„Iscra“ nr. 16 din 1 Februarie 1902

Se tipărește după textul ziarului
„Iscra“

RĂSPUNS „UNUI CITITOR“

Am primit următoarea scrisoare adresată redacției :

„Referindu-se la problema agitației (dacă nu mă înșel, în nr. 13), «Iskra» se pronunță împotriva literaturii volante de agitație (broșurele de două-trei foi) pe teme politice. O asemenea literatură, după părerea redacției, o înlocuiesc cu succes ziarele. Ziarele sunt, desigur, un lucru bun. Aceasta e în afară de orice discuție. Dar pot oare înlocui ele foile-volante, a căror destinație specială este de a fi difuzate pe scară largă în masse? Redacția a mai primit o scrisoare din Rusia în care un grup de muncitori-agitatori se pronunță asupra acestei chestiuni. Răspunsul «Iscrei» la această scrisoare vedește o neînțelegere evidentă. Problema agitației este acum tot atât de importantă ca și problema demonstrațiilor. Deaceia ar fi de dorit ca redacția s'o ridice din nou și să-i dea, de data aceasta, mai multă atenție.

Un cititor“.

Cine își va da osteneală să recitească cu atenție, odată cu această scrisoare, răspunsul nostru „Muncitorilor din Sud“ din nr. 13 al „Iscrei“ *, se va convinge ușor că autorul scrisorii este acela care a vădit o neînțelegere evidentă. Ca „Iskra“ să se pronunțe „împotriva literaturii volante de agitație“ nici vorbă n'a fost ; „înlocuirea“ prin ziar a „foilor volante“ n'a trecut nimănui nici prin gând. Autorului i-a scăpat faptul că foile volante sunt tocmai proclamații. Că un gen de literatură ca proclamațiile *nu poate fi înlocuit prin nimic* și că întotdeauna va fi *absolută nevoie de el*, — în această privință atât „Muncitorii din Sud“, cât și „Iskra“ au fost în totul de acord. Dar ei au fost de acord și asupra faptului că acest gen de literatură *nu e suficient*. Dacă vorbim despre o bună locuință pentru muncitori,

* Vezi volumul de față, pag. 312-313. — *Nota Trad.*

fiind de acord că ei n'au hrană bună, în cantitate suficientă, aceasta, de bună seamă, nu înseamnă că suntem „împotriva“ hranei bune. Se pune întrebarea care este așa dar forma mai înaltă de literatură de *agitație*? Punând această întrebare, „Muncitorii din Sud“ n'au pomenit niciun cuvânt despre ziar. Această trecere sub tăcere putea, desigur, să depindă de condițiile locale, și, fără a ne gândi câtuși de puțin, „să combatem“ pe corespondenții noștri, noi nu puteam, firește, să nu le amintim că și proletariatul trebuie deasemenea să organizeze un ziar propriu, cum au făcut deja alte clase ale populației; — că nu e de ajuns numai o muncă fărâmițată, ci se cere o muncă regulată, activă și comună a tuturor elementelor locale pentru editarea unui organ revoluționar.

În ceea ce privește însă „broșurile de 3—4 pagini“, noi nu ne-am pronunțat deloc „împotriva“ lor, dar am pus doar la îndoială caracterul practic al planului de a crea din ele o literatură *regulată*, care să fie răspândită „simultan în întreaga Rusie“. Având 3—4 pagini, ele vor fi, în fond, tot niște proclamații. Avem în toate colțurile Rusiei multe proclamații, foarte bune și fără a fi câtuși de puțin voluminoase, și studențești, și muncitorești, care echivalează chiar cu 6—8 pagini format mic. Iar o broșură cu adevărat de *popularizare*, în stare să lămurească până și unui muncitor cu totul nepregătit măcar o singură problemă oarecare, va fi, probabil, de un volum mai mare și nu va fi nici posibil și nici necesar (dat fiind faptul că importanța ei nu este vremelnică) să fie răspândită „simultan în întreaga Rusie“. Admițând pe deplin toate formele de literatură politică, oricare ar fi ele, vechi și noi, cu condiția, numai, să fie într'adevăr o bună literatură politică, noi, în ce ne privește, am sfătui să se lucreze nu la născocirea unui tip intermediar foilor volante și broșurii de popularizare, ci la un organ revoluționar care să merite în fapt numele de periodic (care să apară, adică, nu odată pe lună, ci cel puțin de 2—4 ori pe lună) și pe întreaga Rusie.

„Iskra“ nr. 16 din 1 Februarie 1902

Se tipărește după textul ziarului „Iskra“

CE-I DE FĂCUT ?

PROBLEMELE ACUTE ALE MIȘCĂRII NOASTRE ⁶⁸

„...Lupta dinăuntru al partidului dă partidului putere și vitalitate. Cea mai mare dovadă de slăbiciune a unui partid este deslănarea și tocirea granițelor precis conturate. Partidul se întărește prin curățirea rândurilor sale...”

(Din scrisoarea lui Lassalle
către Marx din 24 Iunie 1852)

*Scris în toamna anului 1901
— Februarie 1902*

*Publicat pentru prima oară
în volum separat în Martie
1902*

*Se tipărește după textul cărții,
confrunțat cu textul culegerii:
Vl. Ilin. „In 12 ani”, 1907*

Что дѣлать?

Наболѣвшіе вопросы нашего движенія

Н. ЛЕНИНА.

... „Партиійная борьба придаетъ партиі силу и жизненность, величайшимъ доказательствомъ слабости партиі является ея расплывчатость и притупленіе рѣзко обозначенныхъ границъ, партиі укрѣпляется тѣмъ, что очищаетъ себя“ ... (Изъ письма Лассала къ Марксу отъ 24 іюня 1852 г.).

Цѣна 1 руб.

Preis 2 Mark = 2 50 Francs.

STUTT GART

Verlag von J. H. W. Dietz Nachf. (G. m. b. H.)

1902

Coperta cărții lui V. I. Lenin „Ce-i de făcut?“. — 1902

Micșorat

PREFAȚA

După planul inițial al autorului, în broșura de față urmau să fie dezvoltate în mod amănunțit ideile expuse în articolul „Cu ce să începem?” („Iskra“ nr. 4, Mai 1901)*. Și trebuie, înainte de toate, să cerem iertare cititorului pentru îndeplinirea târzie a făgăduelii date în acel articol (și repetată ca răspuns la numeroase întrebări și scrisori particulare). Una din cauzele acestei întârzieri a fost încercarea de a unifica toate organizațiile social-democrate din străinătate, întreprinsă în Iunie anul trecut (1901). Era firesc să așteptăm rezultatele acestei încercări, fiindcă, în cazul reușitei ei, ar fi trebuit, poate, să expunem vederile organizatorice ale „Iscrei“ sub un unghi de vedere întrucâtva diferit; în orice caz, o asemenea reușită promitea să pună capăt foarte repede existenței a două curente în sânul social-democrației ruse. După cum știe cititorul, încercarea aceasta a dat greș, și, după cum vom căuta să dovedim mai jos, ea nu putea să se sfârșească altfel după noua cotitură spre economism din nr. 10 al lui „Rabocce Delo“. Era absolut necesar să pornim o luptă hotărâtă împotriva acestui curent confuz și puțin precizat, dar, în schimb, cu atât mai rezistent și capabil să renască în diferite forme. Potrivit cu aceasta, și planul inițial al broșurii a fost schimbat și foarte mult lărgit.

Principala ei temă trebuia s'o constituie cele trei probleme ridicate în articolul „Cu ce să începem?“. Anume: problema caracterului și conținutului principal al agitației noastre politice; problema sarcinilor noastre organizatorice; problema planului construirii simultane și din diferite

* Vezi volumul de față, pag. 1—12. — *Nota Trad.*

părți a unei organizații de luptă pe întreaga Rusie. Problemele acestea îl interesează demult pe autor, care a încercat să le ridice încă în „Raboceaia Gazeta“, cu prilejul uneia din încercările nereușite de reapariție a acesteia (vezi cap. V). Dar gândul inițial al autorului de a se mărgini în broșură numai la analiza acestor trei probleme și de a-și expune vederile, în măsura posibilității, într'o formă pozitivă, fără a recurge sau aproape fără a recurge la polemică, s'a dovedit cu totul irealizabil din două motive. Pe de o parte, economismul s'a dovedit a fi mult mai viabil decât ne-am închipuit (întrebuițăm cuvântul economism în înțelesul lui larg, așa cum a fost explicat în nr. 12 al „Iscrei“ (Decembrie 1901) în articolul „De vorbă cu apărătorii economismului“, în care a fost schițat, ca să zicem așa, conspectul broșurii de față *). A devenit neîndoios că punctele de vedere diferite referitoare la rezolvarea acestor trei probleme se explică într'o măsură mult mai mare prin opoziția fundamentală dintre cele două curente din sânul social-democrației ruse, decât prin divergențe în chestiuni de amănunt. Pe de altă parte, nedumerirea economiștilor față de promovarea concretă a vederilor noastre în „Iskra“ dovedea până la evidență că noi adeseori vorbim limbi literalmente deosebite, că din această cauză *nu vom putea* să ajungem la nicio înțelegere dacă nu vom începe ab ovo **, că trebuie să încercăm „o explicație“ *sistematică*, într'o formă cât mai populară, ilustrată cu exemple cât mai numeroase și mai concrete, cu *toți* economiștii, asupra *tuturor* punctelor esențiale ale divergențelor noastre. Și eu am hotărît să fac o asemenea încercare de „explicație“; mi-am dat bine seama că aceasta va mări foarte mult dimensiunile broșurii și va întârzia apariția ei, dar în acelaș timp nu vedeam nicio posibilitate de a-mi îndeplini *altfel* făgăduiala dată în articolul „Cu ce să începem?“. La scuză în legătură cu întârzierea trebuie așa dar să mai adaug și o alta, privitoare la neajunsurile enorme ale formei literare a broșurii: a trebuit să lucrez *cu o grabă extremă*, fiind, pe lângă aceasta, mereu întrerupt de tot felul de alte munci.

Analiza celor trei probleme arătate mai sus rămâne tema principală a broșurii. Dar a trebuit să încep cu două probleme mai generale: de ce o lozincă atât de „nevinovată“

* Vezi volumul de față, pag. 299—306. — *Nota Trad.*

** — dela început. — *Nota Trad.*

și de „firească“, cum e „libertatea de critică“, constituie pentru noi un adevărat semnal de luptă ? de ce nu putem să ne înțelegem nici măcar în chestiunea fundamentală a rolului social-democrației față de mișcarea spontană de masă ? Apoi, expunerea părerilor asupra caracterului și conținutului agitației politice s'a transformat într'o explicare a deosebirii dintre politica trade-unionistă și cea social-democrată, iar expunerea părerilor asupra sarcinilor organizatorice s'a transformat într'o explicare a deosebirii dintre metodele primitive, care satisfac pe economiști, și organizația de revoluționari necesară, după părerea noastră. Apoi, asupra „planului“ unui ziar politic pe întreaga Rusie stărui cu atât mai mult cu cât mai neîntemeiate au fost obiecțiile făcute împotriva lui și cu cât mai puțin mi s'a răspuns, în fond, la întrebarea pusă în articolul meu „Cu ce să începem ?“ : cum am putea să pășim simultan din toate părțile la construirea organizației de care avem nevoie ? În sfârșit, în partea finală a broșurii nădăjduesc să arăt că am făcut tot ce depindea de noi pentru a preveni o ruptură hotărâtă cu economiștii, ruptură care s'a dovedit totuși inevitabilă ; — că „Rabocee Delo“ a dobândit o însemnătate deosebită, „istorică“, dacă vreți, prin faptul că a exprimat în modul cel mai complet și mai sugestiv nu economismul consecvent, ci confuzia și oscilările care au constituit trăsătura specifică a unei *întregi perioade* din istoria social-democrației ruse ; — că deaceea capătă însemnătate și polemica, prea amănunțită la prima vedere, cu „Rabocee Delo“ ; căci nu putem merge înainte dacă nu lichidăm definitiv această perioadă.

N. Lenin

Februarie 1902

I

DOGMATISM ȘI „LIBERTATE DE CRITICĂ“

a) CE INSEAMNĂ „LIBERTATE DE CRITICĂ“ ?

„Libertate de critică“ — aceasta e, fără îndoială, lozincă cea mai la modă în momentul de față, cea mai des întrebuințată în discuțiile dintre socialiștii și democrații din toate țările. La prima vedere e greu de închipuit ceva mai ciudat decât aceste referiri solemne la libertatea de critică ale uneia din părțile oponente. E posibil oare ca din mijlocul partidelor de avangardă să se fi ridicat glasuri împotriva acelei legi constituționale care în majoritatea țărilor europene garantează libertatea științei și a cercetării științifice? „Aici ceva nu-i în regulă!“ — va trebui să-și spună orice om care, stând de o parte și auzind lozincă la modă repetată la toate răspântiile, n'a pătruns încă fondul divergențelor dintre oponenți. „Această lozincă este, evident, una din acele expresii convenționale care, ca și poreclele, sunt consfințite prin întrebuințare și devin aproape nume comune“.

Intr'adevăr, nu-i pentru nimeni o taină că în sânul social-democrației internaționale de astăzi * s'au format două curente și că lupta dintre ele ba se întetește și izbucnește cu putere, ba se domolește și mocnește sub cenușa unor im-

* În trecut fie zis, în istoria socialismului modern există un fenomen aproape unic și în felul lui foarte consolator: pentru prima oară, lupta dintre diferitele curente din sânul socialismului a ieșit din cadrul național și a devenit o controversă internațională. Odinioară discuțiile dintre lassalleeni și eisenachi-eni⁸⁹, dintre guesdiști și posibilisti⁹⁰, dintre fabieni⁹¹ și social-democrați, dintre narodovolți și social-democrați rămăneau discuții pe plan pur național, oglindeau particularități pur naționale, se desfășurau, ca să spunem așa, pe planuri diferite. Astăzi (aceasta se vede acum lămurit) fabienii englezi, ministerialiștii francezi, bernsteinienii germani, criticii ruși alcătuiesc cu toții o singură familie, se laudă cu toții unii pe alții, învață unii dela alții și se ridică laolaltă împotriva marxismului „dogmatic“. Poate că în această primă ciocnire cu adevărat internațională cu oportunismul socialist, social-democrația revoluționară internațională se va întări îndeajuns pentru a pune capăt reacțiunii politice care domnește demult în Europa.

presionante „rezoluții de armistițiu“. În ce constă „noul“ curent care privește în mod „critic“ „vechiul“ marxism „dogmatic“, — aceasta a spus-o cu destulă precizie Bernstein și a arătat-o Millerand.

Social-democrația trebuie să se transforme dintr'un partid al revoluției sociale într'un partid democratic de reforme sociale. Bernstein a sprijinit această cerință politică cu un arsenal întreg de argumente și considerente „noi“, destul de sistematic închegate. El a negat posibilitatea de a fundamenta științific socialismul și de a dovedi, din punctul de vedere al concepției materialiste a istoriei, necesitatea și inevitabilitatea lui; a tăgăduit faptul creșterii mizeriei, faptul proletarizării și al ascuțirii contradicțiilor capitaliste; a declarat inconsistentă însăși noțiunea de „scop final“ și a respins în mod absolut ideea dictaturii proletariatului; a tăgăduit opoziția principială dintre liberalism și socialism; a negat teoria luptei de clasă, care, chipurile, ar fi inaplicabilă la o societate strict democratică, condusă potrivit voinței majorității etc.

Astfel, cerința unei cotituri hotărâte dela social-democrația revoluționară la social-reformismul burghez a fost însoțită de o cotitură nu mai puțin hotărâtă spre critica burgheză a tuturor ideilor fundamentale ale marxismului. Și dat fiind că această critică împotriva marxismului se desfășoară demult, atât dela tribuna politică cât și dela catedra universitară, atât printr'o mulțime de broșuri cât și printr'un șir de tratate savante, dat fiind că întregul tineret al claselor culte a fost educat sistematic, timp de decenii, în spiritul acestei critici, nu e de mirare că „noul“ curent „critic“ în sânul social-democrației a apărut ca ceva desăvârșit oarecum dela bun început, întocmai ca Minerva din capul lui Jupiter. În ce privește conținutul său, acest curent n'avea nevoie să se dezvolte și să se formeze; el a fost de-a-dreptul strămutat din literatura burgheză în cea socialistă.

Mai departe. Dacă critica teoretică făcută de Bernstein și tentativele sale politice au rămas încă neclare pentru unii, apoi Francezii au avut grija să demonstreze în mod concret „noua metodă“, Franța și-a justificat și de data aceasta vechea reputație de „țară în istoria căreia lupta de clasă a fost dusă mai mult ca oriunde până la sfârșitul decisiv“ (Engels, în prefața la lucrarea lui Marx: „Der 18 Bru-

maire“ *). Socialiștii francezi nu s'au apucat să teoretizeze, ci au trecut de-a-dreptul la acțiune; condițiile politice din Franța, mai dezvoltate din punct de vedere democratic, le-au permis să treacă deodată la „bernsteinismul practic“ cu toate consecințele lui. Millerand a oferit un minunat model al acestui bernsteinism practic, — nu degeaba și Bernstein și Vollmar au sărit cu atâta zel să-l apere și să-l laude pe Millerand ! Intr'adevăr : dacă social-democrația este în fond pur și simplu un partid de reforme și trebuie să aibă curajul de a recunoaște aceasta pe față — atunci socialiștii nu numai că sunt în drept să intre într'un guvern burghez, dar trebuie chiar să tindă totdeauna spre aceasta. Dacă democrația înseamnă în fond desființarea dominației de clasă, de ce să nu farmece un ministru socialist întreaga lume burgheză prin cuvântări despre colaborarea între clase ? De ce să nu rămână el în guvern chiar și după ce uciderea muncitorilor de către jandarmi a arătat pentru a sută și a mia oară adevăratul caracter al colaborării democratice între clase ? De ce să nu participe personal la primirea țarului, pe care socialiștii francezi nu-l numesc acum altfel decât erou al cnutului, al spânzurătorii și al deportării (knouteur, pendeur et déportateur) ? Și răsplata pentru această înjosire a socialismului care se scuipă singur în obraz în fața întregii lumi, pentru această pervertire a conștiinței socialiste a masselor muncitoare — unica bază care ne poate chezașui izbânda —, răsplata pentru aceasta o constituie niște *proiecte* bombastice de reforme mizere, atât de mizere încât chiar dela guvernele burgheze s'a putut obține mai mult !

Cine nu închide dinadins ochii nu poate să nu vadă că noul curent „critic“ din sânul socialismului nu este altceva decât o nouă varietate a *oportunismului*. Și dacă judecăm oamenii nu după uniforma strălucitoare pe care și-au pus-o singuri, nu după titlul răsunător pe care și l-au dat ei înșiși, ci după cece fac și după cece propagă ei, — atunci devine limpede că „libertate de critică“ înseamnă libertatea curentului oportunist în sânul social-democrației, libertatea de a transforma social-democrația într'un partid democratic de reforme, libertatea de a infiltra în socialism idei burgheze și elemente burgheze.

* — „18 Brumar“⁹². — *Nota Trad.*

Libertatea e un cuvânt măreț, dar sub steagul libertății industriei au fost duse războaiele cele mai prădalnice, sub steagul libertății muncii a fost jefuit poporul muncitor. Aceeași falsitate lăuntrică se găsește și în întrebuintărea actuală a cuvântului „libertate de critică“. Niște oameni cu adevărat convinși că au dus știința înainte ar cere nu libertatea noilor concepții alături de a celor vechi, ci înlocuirea acestora din urmă prin cele dintâi. Dar strigătul de azi: „trăiască libertatea de critică!“ amintește prea mult basmul cu butoiul gol.

Noi mergem în grup compact pe un drum râpos și anevoios, ținându-ne strâns de mână. Suntem înconjurați din toate părțile de dușmani și suntem nevoiți să mergem mai totdeauna sub focul lor. Ne-am unit de bunăvoie, tocmai ca să luptăm împotriva dușmanilor și să nu alunecăm în mocirla vecină, ai cărei locuitori chiar dela început ne-au reproșat că ne-am unit într'un grup deosebit și că am ales calea luptei și nu calea împăciuirii. Și iată că unii dintre noi încep să strige: să mergem în această mocirlă! Iar când încep să fie dojeniți, ei răspund: ce oameni înapoiați sunteți! Și cum vă rabdă inima să ne contestați libertatea de a vă chema pe un drum mai bun! — O, da, domnilor, sunteți liberi nu numai să ne chemați, dar și să vă duceți unde vă place, chiar și în mocirlă; noi găsim chiar că adevăratul vostru loc e tocmai în mocirlă, și suntem gata să vă ajutăm, pe cât putem, să vă mutați în ea. Dar atunci dați drumul mâinilor noastre, nu vă agățați de noi și nu întinați mărețul cuvânt de libertate, fiindcă și noi suntem „liberi“ să mergem unde vrem, suntem liberi să luptăm nu numai împotriva mocirlei, ci și împotriva acelor care cotesc spre mocirlă!

b) NOII APĂRĂTORI AI „LIBERTAȚII DE CRITICĂ“

Și iată că tocmai lozinca aceasta („libertatea de critică“) este solemn proclamată în ultima vreme de către „Rabocce Delo“ (nr. 10), organul „Uniunii social-democraților ruși“ din străinătate, și nu ca un postulat teoretic, ci ca o cerință politică, ca răspuns la întrebarea: „e oare cu putință unificarea organizațiilor social-democrate care activează în străinătate?“ — „Pentru o unificare trainică este necesară libertatea de critică“ (pag. 36).

Din această declarație decurg două concluzii absolut precise: 1. „Rabocee Delo“ ia apărarea curentului oportunista din sânul social-democrației internaționale în general; 2. „Rabocee Delo“ cere libertatea oportunismului în sânul social-democrației ruse. Să examinăm aceste concluzii.

Revistei „Rabocee Delo“ nu-i place „mai ales“ „înclinarea ziarelor «Iscra» și «Zaria» de a prooroci o ruptură între *Muntele* și *Gironda* social-democrației internaționale“*.

„In general — scrie B. Cricevski, redactor al revistei „Rabocee Delo“ — credem că a vorbi despre un *Munte* și o *Girondă* în rândurile social-democrației înseamnă a face o analogie istorică superficială, stranie sub pana unui marxist: *Muntele* și *Gironda* nu reprezentau temperamente sau curente de gândire diferite, cum ar putea să le pară istoricilor-ideologi, ci clase sau pături diferite — burghezia de mijloc pe de o parte și mica burghezie și proletariatul pe de altă parte. Or, în mișcarea socialistă contemporană nu există o ciocnire de interese de clasă; mișcarea în întregul ei, în *toate* (subliniat de B. Cr.) va rietățile ei, inclusiv bernsteinienii cei mai declarați, se situează pe terenul intereselor de clasă ale proletariatului, al luptei lui de clasă pentru eliberarea politică și economică“ (pag. 32—33).

Indrăzneță afirmație! N'a auzit oare B. Cricevski despre faptul demult observat că tocmai larga participare din ultimii ani a *păturii* „titraților“ la mișcarea socialistă a asigurat o atât de rapidă răspândire a bernsteinismului? Și principalul: pe ce își întemeiază autorul nostru părerea că și „bersteinienii cei mai declarați“ se situează pe terenul luptei de clasă pentru eliberarea politică și economică a proletariatului? Nu se știe. Apărarea fără rezerve a bernsteinienilor celor mai declarați nu se sprijină pe niciun argument sau considerent. Autorul socoate, după cum se vede, că din moment ce repetă ceea ce spun despre ei înșiși bernsteinienii cei mai declarați, afirmația lui nu mai are nevoie de dovezi. Dar se poate oare închipui ceva mai „superficial“ decât felul acesta de a judeca un întreg curent pe baza celor ce spun despre ei înșiși reprezentanții acestui curent? Se

* Comparația între cele două curente din sânul proletariatului revoluționar (curentul revoluționar și cel oportunista) și cele două curente din sânul burgheziei revoluționare din secolul al XVIII-lea (curentul iacobin — „*Muntele*“ — și curentul girondin) a fost făcută în articolul de fond din nr. 2 al „*Iscrei*“ (Februarie 1901). Autorul acestui articol este Plehanov. Și cadeților, și „bez-zaglavților“⁹³, și menșevicilor le place foarte mult, până în ziua de azi, să vorbească despre „iacobinismul“ din sânul social-democrației ruse. În ce privește însă felul cum Plehanov, ce! dintâi, a îndreptat noțiunea aceasta împotriva aripilor drepte a social-democrației — despre aceasta ei preferă acum să tacă sau să... uite. (Nota autorului la ediția din 1907. — *Nota Red.*)

poate oare închipui ceva mai superficial decât „morala“, pe care o întâlnim mai departe, despre două tipuri sau căi diferite și chiar diametral opuse ale dezvoltării partidului (pag. 34—35 din „Rabocee Delo“) ? Social-democrații germani, vedeți d-v., admit deplina libertate de critică, Francezii însă nu, — și tocmai exemplul lor arată tot „răul intoleranței“.

Tocmai exemplul lui B. Cricevschi — răspundem noi la aceasta — arată că uneori își zic marxști niște oameni care privesc istoria literalmente „à la Ilovaischi“⁹⁴. Pentru a explica unitatea partidului socialist german și fărâmițarea celui francez, nu e deloc nevoie să răscolești particularitățile istoriei celor două țări, să confrunți condițiile semi-absolutismului militar cu cele ale parlamentarismului republican, să analizezi urmările Comunei și ale legii excepționale împotriva socialiștilor, să compari viața economică și dezvoltarea economică, să amintești cum „creșterea fără seamăn a social-democrației germane“ a fost însoțită de o luptă energică, fără pereche în istoria socialismului, nu numai împotriva rățăcirilor teoretice (Mühlberger, Dühring *, socialiștii de catedră⁹⁵), ci și împotriva celor tactice (Lassalle) etc. etc. Toate acestea sunt de prisos ! Francezii se ceartă fiindcă sunt intoleranți, Germanii sunt uniți fiindcă sunt băieți cumiști.

Și observați că prin această incomparabilă profunzime de gândire „se înlătură“ faptul care răstoarnă cu totul apărarea bernsteinienilor. *Se situează* ei oare pe terenul luptei de clasă a proletariatului ? Această chestiune poate fi deslegată definitiv și irevocabil numai de experiența istorică. Prin urmare, cea mai mare însemnătate o are, în privința aceasta, tocmai exemplul Franței, singura țară în care bernsteinienii au încercat să *stea* pe propriile lor picioare, cu

---

* În momentul când Engels l-a atacat pe Dühring, un număr destul de mare de reprezentanți ai social-democrației germane înclinau spre vederile acestuia din urmă, și lui Engels i s'au aruncat acuzații de vehemență, de intoleranță, de polemică netovărășească etc. chiar și în mod public, la congresul partidului. Mult și tovarășii săi au propus (la congresul din 1877) să fie înlăturate din „Vorwärts“ („Înainte“. — *Nota Trad.*) articolele lui Engels, ca „neprezentând interes pentru imensa majoritate a cititorilor“, iar Vahlteich a declarat că publicarea acestor articole a făcut un mare rău partidului, că și Dühring a adus servicii social-democrației: „noi trebuie să-i folosim pe toți în interesul partidului, iar dacă profesorii polemizează între ei, nu «Vorwärts» este locul pentru asemenea polemici“ („Vorwärts“ nr. 65 din 6 Iunie 1877). După cum vedeți, și acesta e un exemplu de apărare a „libertății de critică“. Și n'ar strica deloc ca criticii noștri legali și oportuniștii noștri ilegali, cărora le place atât de mult să se refere la Germani, să reflecteze puțin asupra acestui exemplu !

aprobarea călduroasă a colegilor lor germani (și în parte și a oportuniștilor ruși : vezi „Rabocee Delo“ nr. 2—3, pag. 83—84). Referirea la „intoleranța“ Francezilor — în afară de însemnătatea ei „istorică“ (în sens nozdrevian) — se dovedește a fi pur și simplu o încercare de a cocoloși cu ajutorul unor vorbe mânioase niște fapte foarte neplăcute.

Dar nici pe Germani n'avem de gând să-i dăruim lui B. Cricevski și celorlalți numeroși apărători ai „libertății de critică“. Dacă „bersteinienii cei mai declarați“ mai sunt încă tolerați în rândurile partidului german, ei sunt tolerați numai în măsura în care *se supun* rezoluției dela Hanovra⁹⁶, care a respins categoric „corectările“ lui Bernstein, și rezoluției dela Lübeck⁷⁰, care (cu toată diplomația ei) conține un avertisment direct la adresa lui Bernstein. Se poate discuta, din punctul de vedere al intereselor partidului german, în ce măsură diplomația aceasta a fost la locul ei, dacă în cazul de față o pace strâmbă e preferabilă unei certe drepte ; într'un cuvânt, pot fi deosebiri de păreri în aprecierea justeței cutărui sau cutărui *mod* de a respinge bernsteinismul ; dar nu se poate trece cu vederea faptul că partidul german *a respins* de două ori bernsteinismul. Deaceia a socoti că exemplul Germanilor confirmă teza potrivit căreia „bersteinienii cei mai declarați se situează pe terenul luptei de clasă a proletariatului pentru eliberarea sa economică și politică“, înseamnă a nu înțelege deloc ceace se petrece în văzul tuturor *.

Mai mult. După cum am arătat, „Rabocee Delo“ vine în fața social-democrației *ruse* cu cerința „libertății de critică“ și pentru a apăra bernsteinismul. Se vede că ea a ajuns la convingerea că „criticii“ și bersteinienii noștri au fost jigniți pe nedrept. Dar care anume ? De către cine ? Unde ? Când ? Și în ce a constatat această nedreptățire ?

* Trebuie să remarcăm că, în problema bernsteinismului din partidul german, „Rabocee Delo“ s'a mărginit toldeana la o simplă înșirare a faptelor, „abținându-se“ cu desăvârșire să-și exprime propria ei apreciere. Vezi, de pildă, în nr. 2—3, pag. 66, cele scrise despre Congresul dela Stuttgart⁹⁷ ; toate divergențele sunt reduse la „tactică“, făcându-se doar constatarea că imensa majoritate este fidelă vechii tactici revoluționare. Sau în nr. 4—5, pag. 25 și urm. : o simplă expunere a cuvântărilor rostite la Congresul dela Hanovra, însoțită de rezoluția lui Bebel ; expunerea și critica vederilor lui Bernstein sunt amânate și de astă dată (ca și în nr. 2—3) „sine die“. Curios lucru, la pag. 33 din nr. 4—5 *puțem* citi : „...vederile expuse de Bebel au de partea lor imensa majoritate a congresului“, iar puțin mai jos : „...David a apărut vederile lui Bernstein... Înainte de toate, el a căutat să dovedească că... Bernstein și prietenii lui se situează totuși (sic !) pe terenul luptei de clasă... Aceste cuvinte au fost scrise în Decembrie 1899 ; iar în Septembrie 1901 „Rabocee Delo“ nu mai crede, probabil, în justetea vederilor lui Bebel și repetă părerea lui David ca propria ei părere !

Asupra acestei chestiuni „Rabocee Delo“ păstrează tăcere, nepomenind nici măcar o singură dată de vreun critic sau bernsteinian rus ! Nu ne rămâne decât să facem una din aceste două presupuneri posibile. *Ori* partea jignită pe nedrept nu e altcineva decât însăși „Rabocee Delo“ (ceea ce se confirmă prin faptul că în amândouă articolele din nr. 10 e vorba numai de jignirile pe care „Zaria“ și „Iscra“ le-au adus revistei „Rabocee Delo“). Dar atunci cum se explică faptul straniu că „Rabocee Delo“, care s'a lepădat totdeauna cu atâta îndârjire de orice solidaritate cu bernsteinismul, nu s'a putut apăra altfel decât spunând un cuvânt în favoarea „bernsteinienilor celor mai declarați“ și a libertății de critică ? *Ori* au fost jignite pe nedrept alte persoane. Atunci care pot fi motivele trecerii lor sub tăcere ?

Vedem deci că „Rabocee Delo“ continuă acelaș joc de-a-v'ați ascunselea pe care l-a practicat (cum vom arăta mai jos) din momentul apariției ei. Și apoi observați această *primă* întrebuintare în fapt a mult trâmbițatei „libertăți de critică“. În realitate ea s'a redus imediat nu numai la lipsa oricărei critici, dar și la lipsa oricărei judecăți independente în general. Aceeași „Rabocee Delo“ care trece sub tăcere bernsteinismul rus ca pe o boală secretă (după expresia nimerită a lui Starover⁹⁸) propune pentru lecuirea acestei boli să se copieze pur și simplu ultima rețetă germană împotriva varietății germane a bolii ! În locul libertății de critică, o imitare servilă... ba mai rău încă : maimuțarească ! Oportunismul internațional de azi, care are pretutindeni acelaș conținut social-politic, se manifestă ca o varietate sau alta, potrivit particularităților naționale. Într'o țară, grupul oportuniștilor acționează demult sub un steag propriu ; în altă țară, oportuniștii, disprețuind teoria, au dus în practică politica radical-socialiștilor ; într'o a treia țară, câțiva membri ai partidului revoluționar au dezertat în lagărul oportunismului și caută să-și atingă scopurile nu printr'o luptă fățișă pentru principii și pentru o tactică nouă, ci pe nesimțite, printr'o corupere treptată și, dacă putem să ne exprimăm astfel, nepedepsită a partidului lor ; într'o a patra țară, transfugi de acelaș soi întrebuintează aceleași procedee în bezna sclaviei politice, combinând în chip cu totul original activitatea „legală“ cu cea „ilegală“ etc. Să te apuci să vorbești de libertatea criticii și a bernsteinismului ca de o condiție a unirii social-democraților *ruși*

și, în acelaș timp, să nu cercetezi prin ce anume s'a manifestat și ce roade specifice a dat bernsteinismul *rus*, — aceasta înseamnă să te apuci să vorbești pentru a nu spune nimic.

Să încercăm deci noi să spunem, fie și numai în câteva cuvinte, ceea ce „Rabocee Delo“ n'a voit să spună (sau poate n'a putut măcar să înțeleagă).

c) CRITICA IN RUSIA

Din acest punct de vedere, particularitatea principală a Rusiei constă în faptul că, pe de o parte, *însuși începutul* mișcării muncitorești spontane și, pe de altă parte, cotitura spre marxism a opiniei publice înaintate au fost marcate prin unirea unor elemente vădit diferite sub un steag comun, pentru a lupta împotriva dușmanului comun (concepția social-politică învechită). Vorbim de luna de miere a „marxismului legal“. Acesta a fost în general un fenomen extrem de original, în a cărui posibilitate n'ar fi putut să creadă nimeni în deceniul al nouălea sau la începutul ultimului deceniu al secolului trecut. Intr'o țară absolutistă, cu o presă pe deplin încătușată, în epoca unei reacțiuni politice feroce, care prigonea până și cele mai slabe manifestări de nemulțumire politică și de protest, își croiește deodată drum, într'o literatură *supusă cenzurii*, teoria marxismului revoluționar, expusă într'o limbă esopică, dar înțeleasă de toți cei „interesați“. Guvernul era deprins să socotească primejdioasă numai teoria curentului „Narodnaia Volia“ (revoluționar), fără să observe, cum se întâmplă de obicei, evoluția ei lăuntrică și bucurându-se de *orice* critică îndreptată împotriva acestei teorii. Până să-și dea seama guvernul, până ce armata greoaie a cenzorilor și a jandarmilor să descopere pe noul dușman și să se năpustească asupra lui, — a trecut nu puțină vreme (după socoteala noastră rusească). Și în timpul acesta apăreau una după alta cărți marxiste, se întemeiau reviste și ziare marxiste, toată lumea, pe capete, devenea marxistă, marxiștii erau tămâiați, marxiștilor li se făcea curte, editorii erau încântați de cerearea neobișnuit de mare de cărți marxiste. E dela sine înțeles că printre marxiștii începători înconjurați de această atmosferă amețitoare s'a găsit nu un singur „scriitor care s'a îngâmfat“... ⁹⁹

Despre această perioadă se poate vorbi astăzi calm, ca de una care aparține trecutului. Pentru nimeni nu e un secret că înflorirea de scurtă durată a marxismului la suprafața literaturii noastre a fost determinată de alianța unor elemente extremiste cu elemente foarte moderate. În fond, aceștia din urmă erau democrați burghezi (lucru dovedit până la evidență de evoluția lor „critică“ ulterioară), și concluzia aceasta s'a impus unora încă de pe vremea când „alianța“ era intactă*.

Dar dacă este așa, nu cade oare răspunderea cea mai mare pentru „confuzia“ de mai târziu tocmai asupra social-democraților revoluționari care au intrat în această alianță cu viitorii „critici“? Această întrebare, împreună cu răspunsul afirmativ, o auzim câteodată dela oameni care privesc chestiunea într'un mod peste măsură de simplist. Oamenii aceștia n'au deloc dreptate. Teamă de alianțe vremelnice, fie chiar și cu oameni nesiguri, poate să aibă numai acela care nu se bizue pe sine însuși; niciun partid politic n'ar putea exista fără asemenea alianțe. Iar unirea cu marxiștii legali a fost, în felul ei, prima alianță într'adevăr politică a social-democrației ruse. Mulțumită acestei alianțe s'a ajuns uimitor de repede la victoria asupra narodnicismului și la o foarte mare răspândire în largime a ideilor marxiste (deși într'o formă vulgarizată). De altfel alianța n'a fost încheiată fără niciun fel de „condiții“. Dovadă: culegerea marxistă „Materiale cu privire la problema dezvoltării economice a Rusiei“¹⁰⁰, arsă de cenzură în 1895. Dacă acordul pe tărâm publicistic cu marxiștii legali se poate compara cu o alianță politică, această carte poate fi comparată cu o convenție politică.

Ruptura a fost provocată, se'nțelege, nu de faptul că „aliații“ s'au dovedit a fi democrați burghezi. Dimpotrivă, reprezentanții acestui curent sunt aliați firești și doriți ai social-democrației, în măsura în care e vorba de sarcinile ei democratice, puse pe primul plan de situația actuală a Rusiei. Dar condiția necesară a unei asemenea alianțe este ca socialiștii să aibă deplina posibilitate de a dezvălui în fața clasei muncitoare antagonismul dintre interesele ei și

* Aluzie la articolul lui C. Tulin (vezi *V. I. Lenin*, Opere, vol. 1, ed. P.M.R. 1950, pag. 329-503. -- *Nota Trad.*) contra lui Struve, articol alcătuit dintr'un referat intitulat: „Oglindirea marxismului în literatura burgheză“. (Nota autorului la ediția din 1907. — *Nota Red.*)

interesele burgheziei. Or, bernsteinismul și curentul „critic“, la care au aderat grămadă majoritatea marxiștilor legali, au răpit această posibilitate și au pervertit conștiința socialistă, trivializând marxismul, propovăduind teoria slăbirii contradicțiilor sociale, declarând că ideea revoluției sociale și a dictaturii proletariatului este o absurditate, reducând mișcarea muncitorească și lupta de clasă la un trade-unionism îngust și la o luptă „realistă“ pentru reforme mărunte și treptate. Aceasta echivala pe deplin cu negarea, din partea democrației burgheze, a dreptului socialismului la independență, și, prin urmare, a dreptului său la existență; aceasta însemna în practică tendința de a transforma mișcarea muncitorească, care începuse să se înfiripe, într-o coadă a liberalilor.

Se'nțelege că în asemenea condiții ruptura era necesară. Dar particularitatea „originală“ a Rusiei și-a găsit expresia în faptul că această ruptură a însemnat pur și simplu îndepărtarea social-democraților din publicistica „legală“, cea mai accesibilă tuturor și cea mai răspândită. În această publicistică s'au cuibărit „foștii marxiști“, care porniseră la atac „sub semnul criticii“ și dobândiseră aproape monopolul „executării“ marxismului. Strigătele de „jos ortodoxia“ și „trăiască libertatea de critică“ (reluete acum de „Rabocee Delo“) au ajuns deodată la modă. Și că acestei mode nu i-au rezistat nici cenzorii, nici jandarmii, aceasta se vede din fapte ca apariția a *trei* ediții rusești a cărții vestitului Bernstein (vestit în felul lui Erostrat), sau ca recomandarea de către Zubatov a cărților lui Bernstein, Procopovici etc. („Iscra“ nr. 10). Social-democraților le revenea acum sarcina luptei împotriva noului curent, sarcină prin sine însăși destul de grea și pe deasupra îngreuiată nespun de mult de piedici pur exterioare. Curentul acesta însă nu se limita la domeniul publicisticii. Cotitura spre „critică“ a fost însoțită de înclinarea spre „economism“ a social-democraților practicieni.

Cum a apărut și a crescut legătura și interdependența dintre critica legală și economismul ilegal, această chestiune interesantă ar putea forma obiectul unui articol deosebit. Aci e deajuns să menționăm existența neîndoielnică a acestei legături. Vestitul „Credo“ * a dobândit o faimă

* Simbol al credinței, program, expunerea concepției asupra lumii.
— Nota Trad.

atât de mare și de binemeritată, tocmai pentru că a formulat fățiș această legătură și a divulgat tendința politică fundamentală a „economismului“ : muncitorii să ducă lupta economică (mai exact ar fi să se spună : lupta trade-unionistă, deoarece aceasta cuprinde și politica specific muncitorească), iar intelectualii marxiști să se contopească cu liberalii în vederea „luptei“ politice. Activitatea trade-unionistă „în popor“ a însemnat îndeplinirea celei dintâi jumătăți, iar critica legală îndeplinirea celei de a doua jumătăți a acestei sarcini. Această declarație a fost o atât de minunată armă împotriva economismului, încât, dacă „Credo“ n'ar fi existat, el ar fi trebuit inventat.

„Credo“ n'a fost născocit, dar a fost publicat fără voința, ba poate chiar împotriva voinței autorilor lui. În orice caz, scriitorul acestor rânduri, care a luat parte la scoaterea la lumina zilei a noului „program“ *, a avut ocazia să audă plângeri și reproșuri în legătură cu faptul că rezumatul părerilor oratorilor, făcut de ei, a fost răspândit în copie, că i s'a dat eticheta de „Credo“ și că a apărut chiar în presă împreună cu un protest ! Amintim de acest episod pentru că el dezvăluie o trăsătură extrem de curioasă a economismului nostru : frica de publicitate. Aceasta e trăsătura caracteristică a economismului în general și nu numai a autorilor „Credo“-ului ; ea a fost manifestată atât de „Raboceaia Mâsli“, partizanul cel mai fățiș și cel mai cinstit al economismului, cât și de „Rabocee Delo“ (care s'a indignat din pricina publicării documentelor „economiste“ în „Vademecum“ **) și de comitetul din Chiev, care n'a voit acum doi ani să încuviințeze publicarea a „Profession de foi“ *** a lui împreună cu desmințirea scrisă împotriva acesteia ****, și încă de mulți, mulți reprezentanți ai economismului.

Această teamă de critică, pe care o manifestă adepții libertății de critică, nu poate fi explicată numai prin șirete-

* E vorba de protestul celor 17 împotriva „Credo“-ului. Scriitorul acestor rânduri a luat parte la întocmirea acestui protest (la sfârșitul anului 1899) ¹⁰¹. Protestul a fost tipărit împreună cu „Credo“ în primăvara anului 1900 în străinătate. (Vezi *V. I. Lenin*, Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 149—163. — *Nota Trad.*) Actualmente, din articolul doamnei Cuscova (publicat, se pare, în revista „*Bălœ*“ ¹⁰²) s'a aflat că ea a fost autoarea „Credo“-ului și că dintre „economistii“ din străinătate din acea vreme d-l Procopovici a jucat un rol foarte important. (Nota autorului la ediția din 1907. — *Nota Red.*)

** Indrumător, călăuză ¹⁰³. — *Nota Trad.*

*** Simbol al credinței, program, expunerea concepției asupra lumii ¹⁰⁴. — *Nota Trad.*

**** După câte știm, compoziția comitetului din Chiev s'a schimbat de atunci încoace.

nie (deși pe ici pe colo, fără îndoială, nu lipsește nici șiretenia : nu e bine să descoperi mlădițele încă fragede ale noului curent și să le expui unui atac al adversarilor !). Nu ! Cei mai mulți economiști privesc absolut sincer cu ostilitate (așa cum și trebuie să privească, dată fiind esența economismului) orice dispute teoretice, divergențe fracționiste, probleme politice ample, proiecte de organizare a revoluționarilor etc. „Ar trebui să se lase toate acestea pe seama străinătății !” — îmi spunea odată un economist destul de consecvent, exprimând prin aceasta o părere foarte răspândită (și deasemeni pur trade-unionistă) : treaba noastră e mișcarea muncitorească, organizațiile muncitorești de aici, dela noi ; toate celelalte sunt plăsmuiri ale doctrinarilor, o „supraapreciere a ideologiei”, cum s’au exprimat autorii scrisorii din nr. 12 al „Îscrei” în unison cu nr. 10 al revistei „Rabocee Delo”.

Acum se pune întrebarea : date fiind aceste particularități ale „criticii” ruse și ale bernsteinismului rus, care ar trebui să fie sarcina acelor care în fapt, și nu numai în vorbe, ar voi să fie adversari ai oportunismului ? În primul rând, ei ar trebui să se îngrijească de reluarea acelei munci teoretice care, abia începută în epoca marxismului legal, a căzut acum din nou în sarcina militanților ilegali ; fără o asemenea muncă ar fi cu neputință dezvoltarea cu succes a mișcării. În al doilea rând, ar trebui să pornească o luptă activă împotriva „criticii” legale, care corupe profund mințile. În al treilea rând, ar trebui să pornească o luptă activă împotriva haosului și șovăelilor în mișcarea practică, demascând și respingând toate încercările de a diminua, conștient sau inconștient, programul nostru și tactica noastră.

Că „Rabocee Delo” n’a făcut nimic din toate acestea, asta se știe, — și, mai jos, noi vom trebui să lămurim amănunțit, sub cele mai diferite aspecte, acest adevăr cunoscut. Acum vrem numai să arătăm în ce contradicție flagrantă se află cerința „libertății de critică” cu particularitățile criticii dela noi și ale economismului rus. Într’adevăr, aruncați o privire asupra textului rezoluției prin care „Uniunea social-democraților ruși din străinătate” a aprobat punctul de vedere al revistei „Rabocee Delo” :

„In vederea dezvoltării ideologice continue a social-democrației, considerăm ca absolut necesară libertatea de a critica teoria social-

democrată în literatura de partid, în măsura în care această critică nu vine în contradicție cu caracterul de clasă și caracterul revoluționar al acestei teorii!" (Două congrese, pag. 10).

— Apoi motivarea : rezoluția „în prima ei parte coincide cu rezoluția congresului de partid dela Lübeck în legătură cu Bernstein"... În simplitatea lor, „aliații" nici nu-și dau seama ce testimonium paupertatis (certificat de paupertate) își dau ei singuri prin această imitație !... „dar... în a doua parte a ei îngrădește libertatea de critică mai strict decât a făcut-o congresul dela Lübeck".

Așa dar, rezoluția „Uniunii" e îndreptată împotriva bernsteinienilor ruși ? Altfel ar fi cu desăvârșire absurd să se refere la Lübeck ! Dar nu este adevărat că ea „îngrădește strict libertatea de critică". Germanii, prin rezoluția lor dela Hanovra, au respins punct cu punct *tocmai acele* corectări pe care le propusese Bernstein, iar prin rezoluția dela Lübeck i-au dat lui *Bernstein* un avertisment *personal*, menționându-i numele în rezoluție. Or, „liberii" noștri imitatori, dimpotrivă, nu fac *nici cea mai mică aluzie la niciuna* din manifestările specifice ale „criticii" ruse și ale economismului rus ; dată fiind această omisiune, simpla referire la caracterul de clasă și revoluționar al teoriei lasă mult mai mult loc interpretărilor false, mai ales dacă „Uniunea" refuză să claseze „așa zisul economism" la rubrica oportunismului („Două congrese", pag. 8, punctul 1). Dar aceasta numai în treacăt. Principalul este că pozițiile oportuniștilor față de social-democrații revoluționari sunt, în Germania și în Rusia, diametral opuse. În Germania, social-democrații revoluționari sunt, după cum se știe, pentru menținerea a ceea ce există : pentru vechiul program și pentru vechea tactică, cunoscute de toți și lămurite în toate amănuntele în urma unei experiențe de câteva decenii. „Criticii" însă vor să introducă schimbări, și cum ei alcătuiesc o minoritate neînsemnată, iar tendințele lor revizioniste sunt foarte timide, putem înțelege motivele pentru care majoritatea se mărginește la o simplă respingere a „inovației". Pe când la noi, în Rusia, criticii și economiștii sunt aceia care cer să se mențină ceea ce există : „criticii" vor să fie considerați și mai departe marxiști și să li se asigure acea „libertate de critică" de care s'au folosit până acum în toate felurile (căci n'au re-

cunoscut, în fond, niciodată niciun fel de legătură *de partid* *, și nici n'a existat la noi un organ de partid recunoscut de toți care să fi putut „să îngrădească“ măcar cu sfatul libertatea de critică) ; economiștii vor ca „revoluționarii să recunoască legitimitatea mișcării de azi“ („Rabocee Delo“ nr. 10, pag. 25), adică „legitimitatea“ existenței a ceea ce există ; ei vor ca „ideologii“ să nu încerce „să abată“ mișcarea de pe drumul care „e determinat de influența reciprocă dintre elementele materiale și mediul material“ („scrisoarea“ din nr. 12 al „Iscrei“) ; ei vor să se admită că-i de dorit să se ducă „singura“ luptă „pe care muncitorii au posibilitatea s'o ducă în împrejurările date“ și că posibilă este acea luptă „pe care dâșii o duc în realitate în momentul de față“ („Suplimentul special al ziarului «Raboceaia Mâsli»“, pag. 14). Dimpotrivă, noi, social-democrații revoluționari, suntem nemulțumiți de această ploconeală în fața spontaneității, adică în fața a ceea ce există „în momentul de față“ ; noi cerem schimbarea tacticii dominante în ultimii ani ; declarăm că „înainte de a ne uni și pentru a ne uni, trebuie mai întâi să ne delimităm în mod hotărît și precis“ (din declarația cu privire la editarea „Iscrei“) **. Într'un cuvânt, Germanii rămân la ceea ce există și resping orice schimbare, pe când noi cerem schimbarea celor existente, respingând ploconeala și resemnarea în fața lor.

„Liberii“ noștri copiști de rezoluții nemțești au scăpat din vedere această „mică“ diferență !

d) ENGELS DESPRE INSEMNĂTATEA LUPTEI TEORETICE

„Dogmatismul, doctrinarismul“, „anchilozarea partidului — pedeapsă inevitabilă pentru încătușarea gândirii“ — iată dușmanii cu care se luptă ca niște cavaleri campionii

* Simpla lipsă a unei legături de partid legale și a unei tradiții de partid reprezintă o deosebire cardinală între Rusia și Germania, o deosebire care ar trebui să pună în gardă pe orice socialist cu bun simț împotriva unei imitări oarbe. Iată o pi'dă care arată până unde poate ajunge „libertatea de critică“ în Rusia. Criticul rus d-l Bulgacov face următorul reproș criticului austriac Hertz : „Cu toată independența concluziilor sale, în punctul acesta (cu privire la cooperatie), Hertz rămâne totuși, evident, prea legat de părerea partidului său, și, fiind în dezacord pe chestiuni de amănunt, nu se hotărăște să se despartă de principiul comun“ („Capitalism și agricultură“, vol. II, pag. 287). Supusul unei țări înrobite politicește, în care ^{99/1000} din populație e coruptă până în măduva oaselor de servilism politic și de o absolută lipsă de înțelegere a onoarei de partid și a legăturii de partid, reproșează cu îngâmfare cetățeanului unui stat constituțional că e prea „legat de păreri-e partidului“ ! Nu le rămâne organizațiilor noastre ilegale decât să se apuce să întocmească rezoluții asupra libertății de critică...

** Vezi V. I. Lenin, Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 331. — *Nota Trad.*

„libertății de critică“ în „Rabocee Delo“. Ne bucură foarte mult faptul că această chestiune a fost pusă la ordinea zilei și am propune doar să fie complectată cu o altă chestiune :

Dar cine sunt judecătorii ?

Avem în față două declarații cu privire la activitatea publicistică. Prima este „programul organului periodic al Uniunii social-democraților ruși «Rabocee Delo»“ (extras din nr. 1 al lui „Rabocee Delo“). Cealaltă este „declarația cu privire la reluarea activității publicistice a grupului «Eliberarea muncii»“. Ambele datează din anul 1899, când „criza marxismului“ era demult la ordinea zilei. Și ce se constată ? În zadar ați căuta în prima declarație vreo indicație asupra acestei crize și o expunere precisă a atitudinii pe care noul organ are de gând s'o adopte în această chestiune. Despre activitatea teoretică și sarcinile ei esențiale în momentul de față, nu găsim niciun cuvânt, nici în programul acesta, nici în complectările lui pe care le-a adoptat congresul al treilea al „Uniunii“ în 1901 („Două congrese“, pag. 15—18). În tot răstimpul acesta redacția revistei „Rabocee Delo“ a lăsat la o parte problemele teoretice, cu toate că ele frământau pe toți social-democrații din lumea întreagă.

Cealaltă declarație, dimpotrivă, vorbește înainte de toate despre slăbirea interesului pentru teorie în ultimii ani, cerând insistent să se dea „toată atenția laturii teoretice a mișcării revoluționare a proletariatului“ și să se supună unei „critici necruțătoare tendințele bernsteiniste și celelalte tendințe antirevoluționare“ din mișcarea noastră. Numerele apărute ale publicației „Zaria“ arată cum s'a îndeplinit acest program.

• Vedem, prin urmare, că frazele răsunătoare împotriva anchilozării gândirii etc. ascund indiferența și neputința în ce privește dezvoltarea gândirii teoretice. Exemplul social-democraților ruși ilustrează deosebit de limpede un fenomen european general (demult semnalat și de către marxștii germani), și anume că fainoasa libertate de critică înseamnă nu înlocuirea unei teorii prin alta, ci o renunțare la orice teorie unitară și bine chibzuită, înseamnă eclectism și lipsă de principii. Cine cunoaște cât de cât starea de fapt a mișcării noastre nu poate să nu vadă că larga răspândire a marxismului a fost însoțită de o oarecare scădere a nivelului teoretic. Având în vedere însemnătatea ei practică și succesele ei practice, au aderat la mișcare mulți oameni

foarte puțin sau chiar deloc pregătiți teoreticește. De aici se poate vedea de ce lipsă de tact dă dovadă „Rabocce Delo“ atunci când invocă cu un aer triumfător cuvintele lui Marx : „fiecare pas al mișcării reale este mai important decât o duzină de programe“¹⁰⁵. A repeta aceste cuvinte într'o epocă de confuzie teoretică este ca și cum, văzând un cortegiu funebru, ai striga : „azi unul, mâine zece !“. De altfel cuvintele de mai sus sunt luate din scrisoarea lui Marx despre programul dela Gotha, în care el *condamnă cu asprime* eclectismul în formularea principiilor : dacă trebuie să vă uniți — scria Marx fruntașilor partidului — atunci încheiați acorduri în vederea atingerii scopurilor practice ale mișcării, dar nu vă pretați la o târguială cu principiile, nu faceți „concesi“ teoretice. Iată care a fost ideea lui Marx ; iar la noi se găsesc oameni care, în numele lui, caută să diminueze însemnătatea teoriei !

Fără teorie revoluționară nu poate să existe nici mișcare revoluționară. Nu s'ar putea insista îndeajuns asupra acestei idei într'o vreme când moda propovăduirii oportunismului merge mână în mână cu atracția pentru formele cele mai înguste ale activității practice. Pentru social-democrația rusă însemnătatea teoriei este și mai mare, datorită următoarelor trei împrejurări, adeseori uitate : în primul rând, partidul nostru abia se închiagă, abia își formează fizionomia și e departe încă de a fi încheiat socotelile cu celelalte curente ale gândirii revoluționare care amenință să abată mișcarea dela calea cea dreaptă. Dimpotrivă, tocmai timpul din urmă a fost marcat (după cum încă demult a prezis-o Axelrod economiștilor) de o înviorare a curenților revoluționare ne-social-democrate. În astfel de condiții, o greșală, la prima vedere „neînsemnată“, poate provoca urmările cele mai triste, și numai niște miopi pot socoti ca inoportune sau de prisos discuțiile dintre fracțiuni și delimitarea strictă a nuanțelor. De consolidarea uneia sau alteia din „nuanțe“ poate să depindă viitorul social-democrației pentru ani și ani de zile.

În al doilea rând, mișcarea social-democrată este naționalată prin însăși natura ei. Aceasta înseamnă nu numai că trebuie să luptăm împotriva șovinismului național. Aceasta mai înseamnă că mișcarea care începe într'o țară tânără poate avea succes numai cu condiția ca ea să folosească experiența celorlalte țări. Pentru acest lucru însă n'ajunge nu-

mai simpla cunoaștere a acestei experiențe sau simpla copiere a ultimelor rezoluții. Pentru aceasta e nevoie să știi să apreciezi critic această experiență și să știi s'o verifici tu însuși. Numai cine își dă seama cât de uriaș a crescut și s'a ramificat mișcarea muncitorească contemporană, numai acela poate înțelege ce rezerve de forțe teoretice și de experiență politică (precum și revoluționară) sunt necesare pentru îndeplinirea acestei sarcini.

● În al treilea rând, în fața social-democrației ruse stau sarcini naționale cum n'au mai stat în fața niciunui alt partid socialist din lume. Vom avea prilejul să vorbim mai jos despre obligațiile politice și organizatorice pe care ni le impune sarcina aceasta de a desrobi întregul popor de sub jugul absolutismului. Acum însă voim numai să arătăm că *rolul de luptător de avangardă poate să-l îndeplinească numai un partid călăuzit de o teorie înaintată*. Iar pentru ca cititorul să-și dea seama cât de cât concret ce înseamnă aceasta, să-și amintească de premergătorii social-democrației ruse, cum au fost Herțen, Bielinschi, Cernâșevschi și strălucita pleiadă de revoluționari din deceniul al optulea al secolului trecut; să se gândească la însemnătatea mondială pe care o dobândește acum literatura rusă, să... dar e destul și aceasta!

• Vom cita observațiile făcute în 1874 de Engels asupra însemnătății teoriei în mișcarea social-democrată. Engels distinge *nu două* forme ale marii lupte a social-democrației (lupta politică și cea economică) — cum e obiceiul să se facă la noi — *ci trei, punând alături de ele și lupta teoretică*. Sfaturile pe care le dă mișcării muncitorești germane, care se întărise sub raport practic și politic, sunt atât de instructive din punctul de vedere al problemelor și discuțiilor actuale, încât nădăjduim că cititorul nu ne va lua în nume de rău acest lung extras din prefața broșurii „Der deutsche Bauernkrieg“ *, care a devenit demult o mare raritate bibliografică :

„Muncitorii germani au două avantaje esențiale față de muncitorii din restul Europei. În primul rând ei aparțin popoului cu cel mai dezvoltat spirit teoretic din Europa și au păstrat acest spirit teoretic, pe care așa numitele clase

* Dritter Abdruck. Leipzig, 1875. Verlag der Genossenschaftsbuchdruckerei („Războiul țărănesc german”. Ediția a treia, Lipsca 1875. Editura cooperativă. — *Nota Trad.*)

«culte» din Germania l-au pierdut aproape cu desăvârșire. Dacă n'ar fi fost precedat de filozofia germană, în special de cea a lui Hegel, socialismul științific german, singurul socialism științific care a existat vreodată, nu s'ar fi născut niciodată. Fără spiritul teoretic al muncitorilor, acest socialism științific nu le-ar fi intrat niciodată în sânge atât de mult cum vedem acum. Ce avantaj imens reprezintă acest fapt, se vede, pe de o parte, din indiferența față de orice teorie, care este una din cauzele principale pentru care mișcarea muncitorească engleză progresează atât de încet, cu toată organizarea excelentă a diverselor branșe, și, pe de altă parte, din confuzia și șovăelile pe care le-a semănat proudhonismul, în forma lui inițială, printre Francezi și Belgieni, și în forma caricaturizată de Bacunin — printre Spanioli și Italieni.

Al doilea avantaj este că Germanii au început să participe aproape ultimii la mișcarea muncitorească. După cum socialismul teoretic german nu va uita niciodată că se sprijină pe umerii lui Saint-Simon, Fourier și Owen — trei gânditori care, cu toate fanteziile și cu tot utopismul doctinelor lor, se numără printre mințile cele mai de seamă ale tuturor timpurilor și care au anticipat în mod genial nenumărate adevăruri a căror justete noi o dovedim acum în mod științific — tot astfel mișcarea muncitorească germană practică nu trebuie să uite niciodată că s'a dezvoltat sprijinindu-se pe mișcarea engleză și franceză, că a putut să-și însușească pur și simplu experiența pe care acestea au plătit-o atât de scump, să evite greșelile acestora, care, în majoritatea lor, fuseseră inevitabile pe atunci. Unde am fi acum fără modelul trade-unionurilor engleze și al luptelor politice ale muncitorilor francezi, fără gigantul impuls pe care l-a dat în special Comuna din Paris ?

Trebuie să recunoaștem că muncitorii germani au știut să folosească cu o rară pricepere avantajele situației lor. Pentru prima oară de când există o mișcare muncitorească, lupta se duce în mod unitar, coerent și sistematic în cele trei direcții ale ei : cea teoretică, cea politică și cea practic-economică (rezistența față de capitaliști). În acest atac, ca să zicem așa, concentric stă forța și invincibilitatea mișcării germane.

Pe de o parte datorită situației lor avantajoase, pe de altă parte ca urmare a particularităților insulare ale mișcării

engleze și înnăbușirii prin violență a celei franceze, muncitorii germani au ajuns în momentul de față în fruntea luptei proletare. Nu putem prevedea cât timp le vor permite evenimentele să ocupe acest post de onoare. Sperăm însă că, atâta timp cât îl vor ocupa, își vor îndeplini cum se cuvine obligațiile impuse de acesta. Pentru aceasta este necesar un efort dublu în toate domeniile luptei și agitației. Va fi mai ales de datoria conducătorilor să se clarifice din ce în ce mai mult asupra tuturor problemelor teoretice; să se elibereze din ce în ce mai mult de influența frazelor tradiționale, care aparțin vechii concepții despre lume, și să aibă întotdeauna în vedere că socialismul, de când a devenit o știință, cere să și fie tratat ca o știință, adică să fie studiat. Conștiința astfel dobândită și mereu mai luminată va trebui să fie răspândită în masa muncitorilor cu tot mai mult zel, iar partidul, ca și sindicatele, vor trebui să fie încheigate tot mai mult...

...Dacă muncitorii germani vor continua să înainteze în acelaș fel, ei nu că vor păși în fruntea mișcării — nu e deloc în interesul mișcării ca să pășească în fruntea ei muncitorii unei singure națiuni —, dar vor ocupa totuși un loc de cinste în rândul luptătorilor; și dacă încercări neașteptat de grele sau mari evenimente le vor cere mai mult curaj, mai multă hotărîre și energie, ei vor fi pe deplin pregătiți pentru aceasta“¹⁰⁶.

Cuvintele lui Engels s'au dovedit a fi profetice. Câțiva ani mai târziu s'au abătut asupra muncitorilor germani încercări neașteptat de grele sub forma legii excepționale împotriva socialiștilor. Și muncitorii germani le-au întâmpinat într'adevăr pe deplin pregătiți și au știut să iasă învingători din ele.

Proletariatul rus va avea de înfruntat încercări incomparabil mai grele. El va trebui să lupte împotriva unui monstru, pe lângă care legea excepțională dintr'o țară constituțională pare un adevărat pigmeu. Istoria a pus acum în fața noastră o sarcină imediată, care este *cea mai revoluționară* dintre toate sarcinile *immediate* ale proletariatului din oricare altă țară. Îndeplinirea acestei sarcini, doborîrea celui mai puternic reazim al reacțiunii nu numai europene, dar (putem spune acum) și asiatice, ar face din proletariatul rus avangarda proletariatului revoluționar internațional. Și suntem în drept să credem că vom dobândi acest titlu de

onoare, meritat deja de către înaintașii noștri, de către revoluționarii din deceniul al 8-lea, dacă vom ști să insuflăm mișcării noastre, care e de o mie de ori mai largă și mai adâncă, aceeași nestrămutată hotărîre și energie.

II

SPONTANEITATEA MASSELOR ȘI CONȘTIINȚA SOCIAL-DEMOCRAȚIEI

Am spus că trebuie să insuflăm mișcării noastre, care e cu mult mai largă și mai adâncă decât mișcarea din deceniul al 8-lea, aceeași nestrămutată hotărîre și energie pe care a avut-o aceea de atunci. Intr'adevăr, se pare că pînă acum nimeni încă nu s'a îndoit de faptul că forța mișcării de azi constă în deșteptarea masselor (și, în primul rînd, a proletariatului industrial), iar slăbiciunea ei — în neîndestulătoarea conștiință și inițiativă a conducătorilor revoluționari.

Totuși, în ultima vreme s'a făcut o descoperire uluitoare, care amenință să răstoarne toate părerile dominante pînă acum în această chestiune. Această descoperire a fost făcută de „Rabocce Delo“, care, polemizând cu „Iskra“ și cu „Zaria“, nu s'a mărginit numai la obiecții de amănunt, ci a încercat să găsească „divergenței generale“ o rădăcină mai adâncă, și anume „aprecierea diferită a însemnătății *relative* a elementului spontan și a celui conștient «dirijat»“. Capul de acuzare al revistei „Rabocce Delo“ sună astfel: „*subaprecierea însemnătății elementului obiectiv sau spontan al dezvoltării*“ * . La aceasta avem de răspuns următoarele: dacă polemica cu „Iskra“ și „Zaria“ n'ar avea absolut niciun alt rezultat decât acela de a fi îmboldit pe „Rabocce Delo“ să facă descoperirea cu privire la această „divergență generală“, acest singur rezultat ne-ar da o mare satisfacție: atît de semnificativă este această teză și atît de viu luminează ea întreaga esență a actualelor divergențe teoretice și politice dintre social-democrații ruși.

• Iată de ce chestiunea raportului dintre conștiință și spontaneitate prezintă un imens interes general, iată de ce trebuie să ne oprim în modul cel mai amănunțit asupra acestei chestiuni.

* „Rabocce Delo“ nr. 10, Septembrie 1901, pag. 17 și 19. Sublinierea e a revistei „Rabocce Delo“.

a) INCEPUTUL AVANTULUI SPONTAN

Am arătat în capitolul precedent că pe la mijlocul ultimului deceniu al secolului trecut atracția pentru teoria marxistă devenise un fenomen *general* în rândurile tineretului rus cult. Un caracter tot atât de general au luat, cam în aceeași vreme, și grevele muncitorești după vestitul război industrial din Petersburg din anul 1896. Răspândirea lor pe întinsul întregii Rusii dovedea limpede adâncimea mișcării populare, care lua din nou avânt. Și dacă e să vorbim de „elementul spontan“, desigur că tocmai această mișcare grevistă trebuie în primul rând considerată ca spontană. Dar există spontaneitate și spontaneitate. Greve au fost în Rusia și în deceniul al optulea, și în al șaptelea (ba chiar și în prima jumătate a secolului al XIX-lea), însoțite de distrugerii „spontane“ de mașini etc. În comparație cu aceste „răscoale“, grevele din anii 1890—1900 pot fi considerate chiar „conștiente“, atât de mare e pasul înainte pe care l-a făcut în acest timp mișcarea muncitorească. Aceasta ne arată că „elementul spontan“ nu este în fond altceva decât *forma embrionară* a conștiinței. Și răscoalele primitive exprimau deja o oarecare deșteptare a conștiinței: muncitorii începeau să piardă credința străveche în imuabilitatea rânduelilor care-i striveau, începeau... nu zic să înțeleagă, dar să simtă necesitatea unei împotriviri colective și rupeau hotărît cu supunerea de rob față de autorități. Totuși, asta era mai mult o manifestare de desnădejde și de răzbunare decât o *luptă*. Grevele din anii 1890—1900 prezintă mult mai multe licăriri de conștiință: se formulează anumite revendicări, se chibzuește dinainte care-i momentul mai prielnic, se discută cazuri și exemple cunoscute din alte părți etc. Dacă răscoalele însemnau numai răzvrătirea unor oameni asupra, grevele sistematice exprimau germenii ai luptei de clasă, dar numai germenii. Aceste greve, privite ca atare, erau o luptă trade-unionistă, dar nu încă social-democrată; ele marcau deșteptarea antagonismului dintre muncitori și patroni, dar muncitorii nu aveau și nici nu puteau să aibă conștiința contradicțiilor de neîmpăcat dintre interesele lor și întreaga orânduire politică și socială actuală, adică o conștiință social-democrată. Din acest punct de vedere, grevele din anii 1890—1900, cu toate că însemnau un progres uriaș în comparație cu „răscoalele“, rămâneau o mișcare pur spontană.

Am spus că muncitorii *nici nu puteau să aibă o conștiință social-democrată*. Ea nu le putea fi adusă decât din afară. Istoria tuturor țărilor arată că numai prin propriile ei forțe clasa muncitoare poate să-și formeze doar o conștiință trade-unionistă, adică convingerea necesității de a se uni în sindicate, de a lupta împotriva patronilor, de a lupta pentru a obține dela guvern cutare sau cutare lege necesară muncitorilor etc. *. Invățătura socialistă însă s'a dezvoltat din teoriile filozofice, istorice și economice pe care le-au elaborat reprezentanții culți ai claselor avute, intelectualii. Intemeietorii socialismului științific modern, Marx și Engels, au aparținut și ei, prin situația lor socială, intelectualității burgheze. La fel și în Rusia, învățătura teoretică a social-democrației a apărut cu totul independent de creșterea spontană a mișcării muncitorești, a apărut ca un rezultat firesc și inevitabil al dezvoltării gândirii intelectualității revoluționare socialiste. Pe vremea de care e vorba aici, adică pe la mijlocul ultimului deceniu al secolului trecut, această învățătură nu numai că devenise programul pe deplin încheiat al grupului „Eliberarea muncii“, dar și câștigase de partea ei majoritatea tineretului revoluționar din Rusia.

Așa dar, existau atât o deșteptare spontană a masselor muncitoare, o deșteptare la o viață conștientă și la o luptă conștientă, cât și un tineret revoluționar înarmat cu teoria social-democrată și care tindea să se apropie de muncitori. În legătură cu aceasta e deosebit de important să relevăm faptul, adesea uitat (și relativ puțin cunoscut), că *primii social-democrați din această perioadă, care se ocupau cu multă râvnă cu agitația economică* (și care în această privință țineau în totul seama de sfaturile cu adevărat folosite din broșura „Despre agitație“, care pe atunci era abia în manuscris), nu numai că nu considerau această agitație ca unica lor sarcină, ci, dimpotrivă, *chiar dela început* au formulat și sarcinile istorice cele mai largi ale social-democrației ruse în general și sarcina răsturnării absolutismului în special. Așa, de pildă, grupul de social-democrați din Petersburg care a întemeiat „Uniunea de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare“ a întocmit încă pe la sfârșitul anului 1895 primul număr al unui ziar numit „Rabocce

* Trade-unionismul nu exclude nicidecum orice „politică“, cum se crede uneori. Trade-unionurile au dus totdeauna o anumită agitație politică și luptă politică (dar nu social-democrată). Despre deosebirea dintre politica trade-unionistă și cea social-democrată vom vorbi în capitoul următor.

Delo". Acest număr, pe deplin gata de tipar, a fost confiscat de jandarmi în timpul percheziției făcute în noaptea de 8 spre 9 Decembrie 1895 la unul din membrii grupului, Anatolii Alexandrovici Vaneev *, și publicației „Rabocce Delo“ în prima sa formă nu i-a fost dat să vadă lumina zilei. Articolul de fond al acestui ziar (pe care, poate, peste vreo 30 de ani vreo „Russcaia Starina“¹⁰⁷ îl va dezgropa din arhivele departamentului poliției) expunea sarcinile istorice ale clasei muncitoare din Rusia, punând în fruntea acestor sarcini cucerirea libertății politice. Ziarul mai conținea articolul „La ce se gândesc miniștrii noștri“ **, în care se vorbea despre devastarea de către poliție a Comitetelor de alfabetizare, și un șir de corespondențe nu numai din Petersburg, dar și din alte părți ale Rusiei (de pildă, asupra măcelărării muncitorilor din gubernia Iaroslavl). Așa dar, această, dacă nu ne înșelăm, „primă încercare“ a social-democraților ruși din ultimul deceniu al veacului al XIX-lea nu însemna un ziar cu caracter îngust local, și cu atât mai puțin cu caracter „economic“, ci un ziar care căuta să unească lupta grevistă cu mișcarea revoluționară îndreptată împotriva absolutismului și să câștige social-democrației sprijinul tuturor celor asupriți de politica obscurantismului reacționar. Și oricine cunoaște cât de puțin starea mișcării din acea vreme nu se îndoiește că un astfel de ziar ar fi fost primit cu toată simpatia atât de muncitorii din capitală, cât și de intelectualitatea revoluționară, și ar fi avut cea mai largă răspândire. Iar insuccesul acestei inițiative a arătat numai că social-democrații de atunci nu erau în stare să satisfacă cerința imperioasă a momentului, din cauză că nu aveau destulă experiență revoluționară și pregătire practică. Acelaș lucru trebuie spus și despre „S.-PB Rabocii Listoc“¹⁰⁸ și îndeosebi despre „Raboccaia Gazeta“¹⁰⁹ și despre „Manifestul“ Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia, întemeiat în primăvara anului 1898. Se înțelege dela sine că nici nu ne trece prin minte să facem din această lipsă de pregătire o vină militanților de atunci. Dar pentru a putea folosi experiența mișcării și pentru a trage din această ex-

* A. A. Vaneev a murit în 1899, în Siberia răsăriteană, de tuberculoză, pe care a contractat-o în cursul unei detențiuni în celulă, fiind arestat preventiv. Deaceia am și socotit că putem să publicăm informațiile conținute în text, de autenticitatea cărora garantăm, deoarece le deținem dela persoane care l-au cunoscut pe A. A. Vaneev direct și îndeaproape.

** Vezi V. I. Lenin, Opere, vol. 2, ed. P.M.R. 1951, pag. 75—80. — Nota Trad.

periență învățăminte practice, trebuie să ne dăm pe deplin seama de cauzele și de însemnătatea cutărui sau cutărui neajuns. Deaceea e extrem de important de stabilit că o parte (poate chiar majoritatea) a social-democraților care au activat în anii 1895—1898 socoteau cu drept cuvânt că e cu putință chiar atunci, chiar la începutul mișcării „spontane“, să formuleze un program foarte larg și o tactică de luptă *. Dar lipsa de pregătire a majorității revoluționarilor, care era un fenomen absolut firesc, nu putea trezi prea multă îngrijorare. Din moment ce sarcinile erau just formulate, din moment ce exista energia de a repeta încercările de a îndeplini aceste sarcini, insuccesele trecătoare nu erau o mare nenorocire. Experiența revoluționară și îndemânarea organizatorică sunt însușiri care se dobândesc. Numai să ai dorința de a-ți forma însușirile necesare! Numai să ai conștiința lipsurilor, conștiința care pe tărâm revoluționar înseamnă mai mult decât jumătate de îndreptare!

Dar cecece nu era o mare nenorocire a devenit o adevărată nenorocire atunci când această conștiință a început să se întunece (și ea fusese foarte vie la militanții grupurilor amintite mai sus), atunci când s'au ivit oameni, ba chiar și organe social-democrate, care erau gata să facă din cusururi virtuți, care încercau chiar să fundamenteze *teoreticește servilismul și ploconirea lor în fața spontaneității*. E timpul să facem bilanțul acestui curent, al cărui conținut e foarte inexact caracterizat prin termenul de „economism“, un termen prea îngust pentru definirea lui.

b) PLOCONIREA IN FAȚA SPONTANEITĂȚII. „RABOCEAIA MĂSLI“

Înainte de a trece la manifestările publicistice ale acestei ploconiri, să notăm următorul fapt caracteristic (ce ne-a

* „Nefiind de acord cu activitatea social-democraților dela sfârșitul ultimului deceniu al secolului trecut, «Iskra» ignorează faptul că în acea vreme lipseau condițiile necesare pentru o altă muncă decât lupta pentru revendicări mărunte” — declară economiștii în a lor „Scrisoare către organele social-democrate ruse” („Iskra” nr. 12). Faptele citate în text dovedesc că această afirmație asupra „lipsei de condiții” e *diametral opusă adevărului*. Nu numai la sfârșitul ultimului deceniu al secolului trecut, ci și pe la mijlocul acestui deceniu existau toate condițiile necesare pentru o altă muncă decât lupta pentru revendicări mărunte, — toate condițiile, în afară de o pregătire îndestulătoare a conducătorilor. Și în loc de a recunoaște fățiș această neîndestulătoare pregătire a noastră, a ideologilor, a conducătorilor, „econiști” vor să arunce totul pe seama „lipsei de condiții”, pe seama înrăuririi mediului material, care determină drumul dela care niciun ideolog n'ar putea abate mișcarea. Ce este aceasta dacă nu servilism în fața spontaneității, dacă nu o îndrăgostire a „ideologilor” de propriile lor lipsuri ?

fost comunicat din sursa amintită mai sus), fapt care aruncă o oarecare lumină asupra felului cum s'a ivit și a crescut în rândurile tovarășilor militanți din Petersburg dezacordul între cele două curente de mai târziu ale social-democrației ruse. La începutul anului 1897 A. A. Vaneev și unii din tovarășii săi au participat, înainte de a fi trimiși în deportare, la o adunare particulară ¹¹⁰, unde s'au întrunit membrii „bătrâni” și „tineri” ai „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare”. Discuția s'a învârtit mai ales în jurul chestiunii organizării, precum și în jurul „statutului cassei muncitorești”, care a fost publicat în formă definitivă în nr. 9—10 al publicației „Listoc «Rabotnica»” (pag. 46) ¹¹¹. Intre cei „bătrâni” („decembriștii”, cum erau numiți atunci în glumă de către social-democrații din Petersburg) și unii dintre „tineri” (care mai târziu au colaborat activ la „Raboceaia Mâsli”) s'au ivit dela început divergențe pronunțate și s'a încins o polemică aprinsă. „Tinerii” susțineau principiile de bază ale statutului în forma în care fusese publicat. „Bătrânii” susțineau că nu aceasta ne trebuie în primul rând, ci transformarea „Uniunii de luptă” într'o organizație de revoluționari căreia să-i fie subordonate diferitele case muncitorești, cercurile de propagandă în rândurile tineretului studios etc. Se înțelege dela sine că oponentii erau departe de gândul de a vedea în aceste divergențe începutul unui dezacord. Ei le socoteau, dimpotrivă, ca ceva izolat și întâmplător. Dar acest fapt arată că apariția și răspândirea „economismului” n'a avut loc nici în Rusia fără o luptă cu „vechii” social-democrați (ceea ce uită adesea economiștii de azi). Și dacă această luptă, în cea mai mare parte, n'a lăsat urme „documentare”, *singura* cauză e că compoziția cercurilor care activau se schimba neînchipuit de des și nu se stabilea nicio continuitate; deaceia nici divergențele nu se fixau în niciun fel de documente.

Apariția ziarului „Raboceaia Mâsli” a scos economismul la lumina zilei, dar nu dintr'odată. Trebuie să-ți închipui concret condițiile de muncă și existența de scurtă durată a nenumăratelor cercuri din Rusia (și concret și-o poate închipui numai acela care a trăit aceste lucruri), pentru a înțelege cât de mult se datorau întâmplării succesele sau insuccesele noului curent în diferitele orașe și cât de mult timp nici adepții și nici adversarii acestui „nou” n'au putut stabili, literalmente n'au avut posibilitatea să stabilească, dacă

era vorba într'adevăr de un curent deosebit sau pur și simplu de o expresie a lipsei de pregătire a unora. De pildă, cele dintâi numere șapirografiate ale ziarului „Raboceaia Mâsli“ au rămas cu desăvârșire necunoscute imensei majorități a social-democraților ; și dacă astăzi ne putem referi la articolul de fond din primul lui număr, e numai mulțumită faptului că a fost reprodus în articolul lui V. I. ¹¹² („Listoc «Rabotnica»“ nr. 9—10, pag. 47 și urm.), care, se'nțelege, n'a pregetat să laude cu mult zel — cu excesiv zel — noul ziar, care se deosebea într'un chip atât de izbitor de ziarele și de proiectele de ziare amintite de noi mai sus *. Și atât de sugestiv a exprimat acest articol de fond *întregul spirit* al ziarului „Raboceaia Mâsli“ și al economismului în general, încât merită să ne oprim asupra lui.

După ce arată că pumnul jandarmului nu va putea să oprească în loc dezvoltarea mișcării muncitorești, articolul de fond continuă : „...Mișcarea muncitorească își datorează această vitalitate faptului că muncitorul își ia, în sfârșit, soarta în propriile sale mâini, smulgând-o din mâinile conducătorilor“, — și această teză fundamentală este amănunțit dezvoltată mai departe. De fapt conducătorii (adică social-democrații, organizatorii „Uniunii de luptă“) au fost smulși de poliție, s'ar putea spune, din mâinile muncitorilor ** ; și lucrurile sunt prezentate în așa fel ca și cum muncitorii ar fi luptat împotriva acestor conducători și s'ar fi eliberat de sub jugul lor ! În loc de îndemnul de a merge înainte, spre întărirea organizației revoluționare și spre lărgirea activității politice, a început să se audă îndemnul de a merge *înapoi*, spre o luptă exclusiv trade-unionistă. S'a proclamat că „baza economică a mișcării este pusă în umbră de tendința de a nu uita nicio clipă idealul politic“, că deviza mișcării muncitorești trebuie să fie : „lupta pentru situația economică“ (!) sau, și mai bine, „muncitorii pentru muncitori“ ; s'a declarat că casele pentru ajutorarea gre-

* Dealtminteri, această lăudare a ziarului „Raboceaia Mâsli“ în Noembrie 1898, când economismul se precizase pe deplin, mai ales în străinătate, este opera aceluiaș V. I., care a devenit curând unul din redactorii revistei „Rabocec Delo“. Și „Rabocec Delo“ mai tăgăduia existența a două curente în sânul social-democrației ruse, după cum continuă s'o tăgăduiască și astăzi !

** Că această comparație e înțeleasă, se poate vedea din următorul fapt caracteristic. Când după arestarea „decembriștilor“ s'a răspândit printre muncitorii din șoseaua Schlüsselburgulul știrea că la cădere contribuise agentul provocator N. N. Mihailov (dentist), care fusese în legătură cu un grup care era în contact cu „decembriștii“, muncitorii au fost atât de revoltați încât au hotărât să-ucidă pe Mihailov.

viștilor „valorează mai mult pentru mișcare decât o sută de alte organizații“ (comparați această afirmație, făcută în Octombrie 1897, cu discuția dintre „decembriști“ și tineri dela începutul lui 1897) etc. Cuvinte ca acestea că pe planul întâi nu trebuie pusă „crema“ muncitorilor, ci muncitorul „mijlociu“, muncitorul din masă, că „politicul urmează totdeauna cu supunere economicul“ * etc. etc., au ajuns la modă și au dobândit o înrâurire irezistibilă asupra masei tineretului atras spre mișcare, tineret care în majoritatea cazurilor cunoștea numai frânturi ale marxismului în expunerea lui în publicațiile legale.

† Aceasta însemna o totală înnăbușire a conștiinței de către spontaneitate — spontaneitatea „social-democraților“ care repetau „ideile“ domnului V. V., spontaneitatea muncitorilor care au fost orbiți de argumentul că un spor de o copeică la o rublă valorează mai mult decât orice socialism și orice politică, că ei trebuie să ducă „lupta știind că luptă nu pentru cine știe ce generații viitoare, ci pentru ei înșiși și pentru copiii lor“ (articolul de fond din „Raboceia Mâsli“ nr. 1). Asemenea fraze au fost totdeauna arma preferată a burghezilor din Apusul Europei, care, urînd socialismul, lucrău ei înșiși (cum e cazul cu „social-politicul“ german Hirsch) la transplantarea trade-unionismului englez în propria țară, spunând muncitorilor că lupta numai-sindicală ** este tocmai lupta pentru ei înșiși și pentru copiii lor, și nu pentru cine știe ce generații viitoare sau cine știe ce socialism viitor. Și „V. V.-ii social-democrației ruse“ s'au apucat acum să repete aceste fraze burgheze. E important să notăm aici trei împrejurări care ne vor înlesni foarte mult analiza divergențelor *actuale* ***.

‡ În primul rând, înnăbușirea conștiinței de către spontaneitate, de care am vorbit mai sus, s'a produs tot *in mod spontan*. Pare a fi un calambur, dar, din păcate, e amarul

* Din acelaș articol de fond al primului număr al ziarului „Raboceia Mâsli“. De aci se poate vedea care era pregătirea teoretică a acestor „V. V. ai social-democrației ruse“¹¹³, care repetau trivializarea grosolană a „materialismului economic“ tocmai în timpul când marxistii se războiau în literatură cu autenticul domn V. V., care demult fusese supranumit „meșter în materie de reacționarism“ pentru *acelaș fel* de a înțelege raportul dintre politică și economie!

** Germanii au chiar un cuvânt special: „Nur-Gewerkschaftler“, care desemnează pe partizanii luptei „numai-sindicale“.

*** Subliniem cuvântul *actuale* având în vedere pe cel care ridică farisele din umeri, spunând: acum este ușor să cerți „Raboceia Mâsli“, dar asta-l arhaism! Mutato nomine de te fabula narratur (sub alt nume, de tine este vorba. — *Nota Trad.*), răspundem te acestor farisele de astăzi, a căror totală servilitate față de idelle ziarului „Raboceia Mâsli“ o vom *dovedi* mai jos.

adevăr ! Această înăbușire s'a produs nu pe calea unei lupte pe față între două concepții diametral opuse și a victoriei uneia asupra celeilalte, ci prin „smulgerea“ de către jandarmi a unui număr tot mai mare de revoluționari „bătrâni“ și prin apariția pe scenă a unui număr tot mai mare de „tineri“ „V. V. ai social-democrației ruse“. Orice om — nu spun care să fi luat parte la mișcarea muncitorească *actuală*, dar care să fi respirat doar atmosfera acesteia — știe foarte bine că lucrurile stau tocmai așa. Și dacă, cu toate acestea, insistăm îndeosebi ca cititorul să-și lămuirească pe deplin acest fapt îndeobște cunoscut, dacă pentru ilustrare, ca să zicem așa, prezentăm date cu privire la „Rabocee Delo“ în prima sa formă și cu privire la divergențele dintre „bătrâni“ și „tineri“ dela începutul anului 1897, — o facem pentru că oamenii care se fălesc cu „democratismul“ lor speculează faptul că marele public (sau cei care sunt foarte tineri) nu știu acest lucru. Asupra acestei chestiuni vom reveni mai jos.

În al doilea rând, chiar dela prima manifestare publicistică a economismului putem observa fenomenul — în cel mai înalt grad specific și extrem de caracteristic pentru înțelegerea tuturor divergențelor din rândurile social-democraților de astăzi — că partizanii „mișcării pur muncitorești“, adeptii înflăcărați ai unei legături cât se poate de strânse și de „organice“ (expresia revistei „Rabocee Delo“) cu lupta proletară, adversarii oricărei intelectualități nemuncitorești (fie chiar și intelectualitate socialistă), sunt nevoiți, spre a-și apăra poziția lor, să recurgă la argumentele „numai ale trade-unioniști“-lor *burghezi*. Aceasta ne arată că „Raboceaia Măsli“, încă dela începutul existenței ei, a pornit — fără să-și dea seama de acest lucru — să înfăptuiască programul „Credo“-ului. Aceasta arată (lucru pe care „Rabocee Delo“ nu poate să-l înțeleagă cu niciun chip) că *orice* ploconire în fața spontaneității mișcării muncitorești, orice diminuare a rolului „elementului conștient“, a rolului social-democrației *înseamnă* implicit — *cu totul independent de faptul dacă cel care diminuează acest rol dorește sau nu aceasta* — o întărire a influenței ideologiei *burgheze asupra muncitorilor*. Toți cei care vorbesc despre „supraaprecierea ideologiei“ *, despre exagerarea rolului elementului con-

* Scrisoarea „economiștilor“, în nr. 12 al „Iscreși“.

știent * etc. își închipue că mișcarea pur-muncitorească ar putea ea însăși să-și formeze și își va forma o ideologie proprie, cu singura condiție ca muncitorii „să-și smulgă soarta din mâinile conducătorilor“. Dar aceasta e o profundă eroare. În complectarea celor spuse mai sus, vom mai cita și cuvintele foarte juste și de mare însemnătate spuse de K. Kautsky cu privire la proiectul noului program al partidului social-democrat austriac ** :

„Mulți dintre criticii noștri revizionști își închipue că Marx ar fi susținut că dezvoltarea economică și lupta de clasă creează nu numai condițiile pentru producția socialistă, ci generează și conștiința (subliniat de K.K.) necesității ei. Ei bine, acești critici obiectează că Anglia, țara cu cea mai înaltă dezvoltare capitalistă, este cea mai străină de această conștiință. Examinând proiectul, s'ar putea crede că și comisia care a elaborat programul austriac împărtășește acest punct de vedere pretins ortodox marxist și respins în modul arătat mai sus. În proiect se spune: «Cu cât dezvoltarea capitalismului sporește rândurile proletariatului, cu atât mai mult proletariatul este nevoit și capătă posibilitatea să ducă lupta împotriva capitalismului. El ajunge la conștiința» posibilității și necesității socialismului. Așa dar, conștiința socialistă e prezentată aci ca o urmare necesară și directă a luptei de clasă proletare. Această părere este însă absolut greșită. Firește că socialismul, ca teorie, își are rădăcinile în relațiile economice moderne, la fel ca și lupta de clasă a proletariatului, că decurge, la fel ca și aceasta, din lupta împotriva sărăciei și mizeriei masselor, generate de capitalism; dar socialismul și lupta de clasă iau naștere una alături de alta și nu una din alta, iau naștere pe baza unor premise diferite. Conștiința socialistă modernă nu poate lua naștere decât pe baza unor profunde cunoștințe științifice. Într'adevăr, știința economică modernă este o condiție a producției socialiste tot așa ca și, să zicem, tehnica modernă; dar proletariatul, cu toată dorința lui, nu poate crea nici una, nici alta; amândouă se nasc din procesul social modern. Purtătorul științei nu e proletariatul, ci intelectualitatea burgheză (subliniat de K. K.): în mintea unora dintre membrii acestei pătri s'a și născut socialismul modern, și abia ei l-au transmis proletarilor celor mai ridicăți din punct de vedere intelectual, care l-au introdus apoi în lupta de clasă a proletariatului, acolo unde împrejurările o permiteau. Conștiința socialistă este așa dar ceva introdus din afară (von Aussen Hineingetragen) în lupta de clasă a proletariatului, iar nu una care se naște spontan (urwüchsig) din ea. Potrivit cu aceasta, vechiul program dela Hainfeld spunea pe bună dreptate că sarcina social-democrației este de a introduce în sânul proletariatului (textual: a umple proletariatul) conștiința situației sale și conștiința sarcinilor sale. N'ar fi nevoie de acest lucru dacă conștiința ar izvorî dela sine din lupta

* „Rabocee Delo“ nr. 10.

** „Neue Zeit“ („Timpuri noi“. — *Nota Trad.*). 1901—1902, XX, I, nr. 3, pag. 79. Proiectul comisiei, despre care vorbește K. Kautsky, a fost adoptat de Congresul dela Viena (la sfârșitul anului trecut) într'o formă întrucâtva schimbată.

de clasă. Or, noul proiect de program și-a însușit această teză din vechiul program și a lipit-o de teza citată mai sus. Prin aceasta însă s'a rupt cu desăvârșire firul ideii..."

Dacă nici vorbă nu poate fi de o ideologie de sine stătătoare elaborată de înseși masele muncitorești în cursul mișcării lor *, atunci chestiunea se poate pune *numai așa* : ideologie burgheză ori ideologie socialistă. Aici nu există cale de mijloc (pentru că omenirea n'a elaborat nicio „a treia“ ideologie ; și, în general, într'o societate sfâșiată de contradicții de clasă nu poate exista niciodată o ideologie în afară de clase sau deasupra claselor). Iată deci *orice* diminuare a ideologiei socialiste, *orice îndepărtare* de ea înseamnă implicit o întărire a ideologiei burgheze. Se vorbește de spontaneitate. Dar dezvoltarea *spontană* a mișcării muncitorești duce tocmai la subordonarea acesteia față de ideologia burgheză, *are loc tocmai după programul* „Credo“-ului, pentru că mișcarea muncitorească spontană este trade-unionism, este Nur-Gewerkschaftlerei, iar trade-unionism înseamnă tocmai înrobirea ideologică a muncitorilor de către burghezie. Deaceea sarcina noastră, sarcina social-democrației, este *de a lupta împotriva spontaneității*, este *de a abate* mișcarea muncitorească dela tendința ei spontană trade-unionistă de a fi sub aripa burgheziei și a o atrage sub aripa social-democrației revoluționare. Deaceea afirmația autorilor scrisorii „economiste“ din nr. 12 al „Iscrei“, că nicio sforțare a ideologilor celor mai inspirați nu poate să abată mișcarea muncitorească de pe calea determinată de influența reciprocă dintre elementele materiale și mediul material, *echivalează în totul cu o renunțare la socialism*. Și dacă autorii acestei scrisori ar fi în stare să gândească până la capăt, fără teamă și consecvent ceea ce afirmă, așa cum trebuie să-și gândească gândurile oricine pășește în arena activității publicistice și sociale, nu le-ar rămâne alt-

* Asta nu înseamnă, bine înțeles, că muncitorii nu participă la această elaborare. Dar ei participă nu ca muncitori, ci ca teoreticieni ai socialismului, în felul lui Proudhon și Weitling, cu alte cuvinte participă numai atunci când și numai întrucât reușesc să-și însușească într'o măsură mai mare sau mai mică știința veacului lor și s'o ducă mai departe. Dar pentru ca muncitorilor să le reușească mai des aceasta, trebuie să ne îngrijim cât mai mult de ridicarea nivelului conștiinței muncitorilor în general, trebuie ca muncitorii să nu se închidă în cadrul artificial îngustat al „literaturii pentru muncitori“, ci să învețe să-și însușească din ce în ce mai mult *literatura generală*. Ar fi chiar mai just să spunem, în loc de „să nu se închidă“, să nu fie închiși, pentru că muncitorii înșiși citesc și vor să citească totul, și ceea ce se scrie pentru intelectuali ; și numai unii (proștii) intelectuali își închipuie că „pentru muncitori“ e deajuns să povestești despre rânduelile din fabrică și să rumegi lucruri demult cunoscute.

ceva de făcut decât „să-și încrucișeze pe piept brațele nefolositoare“ și... și să cedeze câmpul de acțiune celor de teapa d-lor Struve și Procopovici, care trag mișcarea muncitorească „pe linia minimei rezistențe“, adică pe linia trade-unionismului burghez, sau celor de teapa d-lui Zubatov, care o trag pe linia „ideologiei“ jandarmo-popești.

Amintiți-vă exemplul Germaniei. În ce constă meritul istoric al lui Lassalle față de mișcarea muncitorească din Germania? În faptul că a abătut această mișcare de pe calea trade-unionismului și a cooperativismului progresist, pe care ea se îndruma spontan (cu participarea binevoitoare a lui Schulze-Delitzsch și a celor de o seamă cu el). Pentru îndeplinirea acestei sarcini a fost nevoie de ceva care nu seamănă deloc cu vorbăria despre subaprecierea elementului spontan, despre tactica-proces, despre influența reciprocă dintre elemente și mediu etc. Pentru aceasta a fost nevoie de o luptă înverșunată împotriva spontaneității, — și numai în urma acestei lupte, care s'a desfășurat ani și ani de zile, s'a ajuns, de pildă, acolo ca populația muncitorească din Berlin să devină, dintr'un reazim al partidului progresist, una din cele mai puternice fortărețe ale social-democrației. Și lupta aceasta n'a încetat nici până azi (cum ar putea să le pară acelor care studiază istoria mișcării muncitorești germane după Procopovici, iar filozofia ei după Struve). Și acum clasa muncitoare germană este, dacă se poate spune astfel, împărțită între câteva ideologii: o parte din muncitori sunt grupați în sindicatele catolice și monarhiste, o alta în cele hirsch-dunkeriste¹¹⁴, întemeiate de admiratorii burghezi ai trade-unionismului englez, iar a treia parte — în sindicatele social-democrate. Această ultimă parte e incomparabil mai numeroasă decât toate celelalte; dar ideologia social-democrată a putut să dobândească și va putea să păstreze această întâietate numai printr'o luptă neobosită împotriva tuturor celorlalte ideologii.

Dar pentru ce — va întreba cititorul — mișcarea spontană, mișcarea pe linia minimei rezistențe, duce tocmai la dominația ideologiei burgheze? Pentru simplul motiv că ideologia burgheză, prin origina ei, e cu mult mai veche decât cea socialistă, că ea e elaborată mai multilateral și dispune de *infini*t mai multe mijloace de răspândire*. Și

* Se spune adesea: clasa muncitoare e atrasă spontan spre socialism. Asta e perfect adevărat în sensul că teoria socialistă stabilește mai adânc și

deaceea, cu cât e mai tânără mișcarea socialistă dintr'o țară oarecare, cu atât mai energică trebuie să fie lupta împotriva tuturor încercărilor de a întări ideologia nesocialistă, cu atât mai hotărît trebuie să fie puși în gardă muncitorii contra răilor sfătuitori care țipă împotriva „supraaprecierii elementului conștient“ etc. Autorii scrisorii economiste tună și fulgeră, în unison cu „Rabocee Delo“, împotriva intoleranței caracteristice perioadei de copilărie a mișcării. La aceasta noi răspundem : da, mișcarea noastră se găsește într'adevăr în starea de copilărie, și, pentru ca să se maturizeze mai repede, ea trebuie tocmai să se molipsească de intoleranță față de aceia care îi frânează creșterea prin ploconirea lor în fața spontaneității. Nimic nu e mai ridicol și mai dăunător decât să faci pe bătrânul care a trecut deja prin toate fazele hotărîtoare ale luptei !

În al treilea rând, primul număr al ziarului „Raboceaia Mâsli“ ne arată că denumirea de „economism“ (la care nu vrem, bine înțeles, să renunțăm, căci într'un fel sau altul acest supranume s'a statornicit deja) nu redă destul de exact esența noului curent. „Raboceaia Mâsli“ nu neagă cu totul lupta politică : în statutul cassei muncitorești, care e publicat în nr. 1 al ziarului „Raboceaia Mâsli“, se vorbește de luptă împotriva guvernului. Atât doar că „Raboceaia Mâsli“ consideră că „politicul urmează totdeauna cu supunere economicul“ (iar „Rabocee Delo“ dă o variantă a acestei teze, susținând în programul ei că „în Rusia, mai mult ca în oricare altă țară, lupta economică e *indisolubil legată* de lupta politică“). Aceste teze ale publicațiilor „Raboceaia Mâsli“ și „Rabocee Delo“ sunt absolut false *dacă prin politică se înțelege politica social-democrată*. Foarte des lupta economică a muncitorilor e legată (deși nu în mod insolubil) de politica burgheză, clericală etc., după cum am văzut mai înainte. Teza lui „Rabocee Delo“ este justă *dacă prin politică se înțelege politica trade-unionistă*, adică năzuința comună tuturor muncitorilor de a obține dela stat anumite măsuri îndreptate împotriva suferințelor

---

mai just decât oricare alta cauzele suferințelor clasei muncitoare, și tocmai deaceea și-o însușesc muncitorii așa de ușor, numai *dacă* această teorie însăși nu capitulează în fața spontaneității, numai *dacă* ea își subordonează spontaneitatea. Acest lucru se înțelege de obicei dela sine. Dar „Rabocee Delo“ uită și denaturează tocmai acest lucru dela sine înțeles. Clasa muncitoare este atrasă spontan spre socialism ; totuși ideologia burgheză, care este mai răspândită (și renaște mereu în formele cele mai variate), se impune spontan în mult mai mare măsură muncitorului.

inerente situației lor, dar care nu înlătură această situație, adică nu desființează subordonarea muncii față de capital. Această năzuință e într'adevăr comună și trade-unionurilor engleze, care sunt ostile socialismului, și muncitorilor catolici, și muncitorilor „zubatoviști” etc. Există politică și politică. Vedem deci că și în privința luptei politice se constată la „Raboceaia Mâsli” nu atât o negare a acestei lupte, cât o ploconire în fața *spontaneității* ei, în fața lipsei ei de conștiință. Recunoscând pe deplin lupta politică născută în mod spontan din însăși mișcarea muncitorească (mai bine zis : dezideratele și cerințele politice ale muncitorilor), „Raboceaia Mâsli” renunță cu desăvârșire la *elaborarea de sine stătătoare a unei politici* specific *social-democrate* care să corespundă sarcinilor generale ale socialismului și condițiilor actuale din Rusia. Vom arăta mai jos că aceeași greșală o face și „Rabocee Delo”.

c) „GRUPUL AUTOELIBERĂRII” ȘI „RABOCEE DELO”

Am analizat atât de amănunțit articolul de fond puțin cunoscut și azi aproape uitat din primul număr al ziarului „Raboceaia Mâsli”, pentru că el a exprimat, cel dintâi și în modul cel mai sugestiv, acel torent general care a apărut apoi la suprafață sub formă de nenumărate pârâiașe. V. I. a avut perfectă dreptate atunci când, laudând primul număr și articolul de fond al ziarului „Raboceaia Mâsli”, a spus că acesta e scris „țâios și cu patimă” („Listoc «Rabotnica»” nr. 9—10, pag. 49). Orice om convins de justetea părerii sale și care crede că dă ceva nou, scrie „cu patimă” și scrie în așa fel încât își exprimă sugestiv vederile sale. Numai oamenii deprinși să stea în două luni sunt lipsiți de orice „patimă”, numai asemenea oameni sunt în stare ca, după ce au laudat ieri patima ziarului „Raboceaia Mâsli”, să-l atace azi pentru că „polemizează cu patimă” împotriva adversarilor lui.

Fără să ne oprim la „Suplimentul special al ziarului «Raboceaia Mâsli»” (vom avea prilejul să ne ocupăm mai jos, în legătură cu diferite chestiuni, de această scriere, care exprimă în modul cel mai consecvent ideile economiștilor), vom vorbi pe scurt despre „Apelul grupului autoeliberării muncitorilor” (Martie 1899, reprodus în nr. 7 din Iulie 1899 al revistei „Nacanune”¹¹⁵ din Londra). Autorii acestui

apel afirmă cu drept cuvânt că „Rusia muncitorească *abia se deșteaptă*, abia privește în jur și *se agață instinctiv de primele* mijloace de luptă întâlnite în cale“. Ei trag însă de aci aceeași concluzie greșită ca și „Raboceaia Mâsli“, uitând că instinctivitatea înseamnă tocmai lipsa de conștiință (spontaneitatea) căreia trebuie să-i vie în ajutor socialiștii, că „primele mijloace de luptă întâlnite în cale“ vor fi totdeauna, în societatea de azi, mijloacele trade-unioniste de luptă și că „prima“ ideologie „întâlnită în cale“ va fi ideologia burgheză (trade-unionistă). Tot astfel autorii aceștia nu „neagă“ nici politica ; ei afirmă numai (numai !), ca și V. V., că politica este o suprastructură și că deaceea „agitația politică trebuie să fie o suprastructură a agitației în folosul luptei economice, trebuie să se dezvolte pe terenul acestei lupte și s'o urmeze“.

Cât despre „Rabocee Delo“, ea și-a început activitatea de-a-dreptul cu „apărarea“ economiștilor. După ce a spus chiar în primul ei număr (nr. 1, pag. 141—142) *neadevărul sfruntat* că ea, vedeți d-v., „nu știe despre care tovarăși tineri a vorbit Axelrod“ când a prevenit pe economiști în cunoscuta sa broșură *, „Rabocee Delo“ a trebuit să recunoască, în polemica ce s'a încins între ea și Axelrod și Plehanov în jurul acestui neadevăr, că „sub forma de nedumerire a vrut să *apere* pe toți social-democrații mai tineri din străinătate de această învinuire nedreaptă“ (învinuirea de îngustime adusă de Axelrod economiștilor). În realitate, învinuirea aceasta era pe deplin îndreptățită, și „Rabocee Delo“ știa foarte bine că ea viza între alții și pe V. I., membru al redacției lui „Rabocee Delo“. Notez în treacăt că în polemica amintită Axelrod a avut perfectă dreptate și că „Rabocee Delo“ a interpretat cu totul greșit broșura mea „Sarcinile social-democraților ruși“ **. Broșura aceasta a fost scrisă în 1897, încă înainte de apariția ziarului „Raboceaia Mâsli“, când eu socoteam și eram în drept să socotesc ca dominantă orientarea *inițială* a „Uniunii de luptă“ din Petersburg, caracterizată de mine mai sus. Și cel puțin până la jumătatea anului 1898 această orientare a fost într'adevăr dominantă. Deaceea „Rabocee Delo“ n'avea niciun temei să se refere, pentru a nega existența și primejdia

* „Despre sarcinile actuale și despre tactica social-democraților ruși“. Geneva, 1898. Două scrisori către „Raboceaia Gazeta“ scrise în 1897.

** Vezi V. I. Lenin, Opere, vol. 2, ed. P.M.R. 1951, pag. 313—341. — *Nota Trad.*

economismului, la o broșură care expune concepții ce fuseseră *înlăturate* la Petersburg în 1897—1898 de concepțiile „economiste“*.

Dar „Rabocee Delo“ nu numai că „a apărat“ pe economiști, dar ea însăși a alunecat mereu pe panta greșelilor fundamentale ale acestora. Cauza acestei alunecări stă în înțelegerea echivocă a următoarei teze din programul lui „Rabocee Delo“: „noi socotim că fenomenul cel mai însemnat din viața rusă, fenomenul care în primul rând *va determina sarcinile* (subliniat de noi) și caracterul activității publicistice a Uniunii, este *mișcarea muncitorească de massă* (subliniat de „Rabocee Delo“) care a apărut în ultimii ani“. Că mișcarea de massă este un fenomen extrem de însemnat, despre aceasta nu poate fi nicio discuție. Dar toată chestiunea este cum trebuie să înțelegem „determinarea sarcinilor“ de către această mișcare de massă. Ea poate fi înțeleasă în două feluri: *ori* în sensul ploconirii în fața spontaneității acestei mișcări, cu alte cuvinte în sensul de a reduce rolul social-democrației la acela de simplu instrument al mișcării muncitorești ca atare (concepția ziarului „Raboceaia Mâsli“, a „Grupului autoeliberării“ și a celorlalți economiști); *ori* în sensul că mișcarea de massă pune în fața noastră *noi* sarcini teoretice, politice și organizatorice, mult mai complexe decât acelea cu care ne puteam mulțumi în perioada dinaintea apariției mișcării de massă. „Rabocee Delo“ a înclinat și înclină tocmai spre prima concepție, deoarece ea n'a spus niciodată nimic precis despre vreo sarcină nouă, ci tot timpul a prezentat lucrurile în așa fel ca și cum această „mișcare de massă“ ne-ar *scuti* de necesitatea de a cunoaște clar și de a aduce la îndeplinire sarcinile pe care ea ni le pune în față. E de ajuns să amintim că „Rabocee Delo“ a socotit că nu e cu puțință să se pună mișcării muncitorești de massă ca *primă* sarcină doborîrea

* „Rabocee Delo“, apărându-se, a complectat primul neadevăr spus de ea („noi nu știm despre care tovarăși liniari a vorbit P. B. Axelrod“) printr'un al doilea neadevăr, scriind în „Răspuns“: „De când a fost scrisă recenzia asupra «Sarcinilor», la unii social-democrați ruși a apărut sau s'a precizat mai mult sau mai puțin clar tendința spre unilateralitatea economică, care înseamnă un pas înapoi în comparație cu acea stare a mișcării noastre care e înfățișată în «Sarcini»“ (pag. 9). Asta o spune „Răspunsul“, care a apărut în 1900. Iar primul număr al revistei „Rabocee Delo“ (cel cu recenzia) a apărut în *Aprilie 1899*. Să fi apărut oare economismul abia în 1899? Nu, în 1899 a răsunat pentru prima oară protestul social democraților ruși împotriva economismului (protestul împotriva „Credo“-ului). Economismul însă a apărut în 1897, cum știe foarte bine „Rabocee Delo“, întrucât V. I. a lăudat ziarul „Raboceaia Mâsli“ încă în *Noembrie 1898* („Listoc «Rabolnica»“ nr. 9—10).

absolutismului și că a coborât această sarcină (în numele mișcării de masă) la nivelul unei sarcini a luptei pentru revendicări politice imediate („Răspuns“, pag. 25).

Lăsând la o parte articolul din „Rabocee Delo“ nr. 7 al redactorului B. Cricevschi — „Lupta economică și politică în mișcarea rusă“, articol în care găsim aceleași greșeli * — să trecem de-a-dreptul la nr. 10 al revistei „Rabocee Delo“. Nu ne vom apuca, firește, să analizăm una câte una obiecțiile ridicate de B. Cricevschi și de Martânov împotriva publicațiilor „Zaria“ și „Iscra“. Aici ne interesează numai poziția principială pe care s'a situat în nr. 10 „Rabocee Delo“. Nu vom examina, de pildă, părerea stranie a lui „Rabocee Delo“, care găsește că este o „totală contradicție“ între teza :

„Social-democrația nu-și leagă mâinile, nu-și îngustează activitatea, mărgininu-se la un singur plan sau la o metodă oarecare de luptă politică născocite dinainte, — ea admite toate mijloacele de luptă, cu condiția numai ca ele să corespundă forțelor existente ale partidului“ etc. (nr. 1 al „Iscrei“) **.

și teza :

„Dacă nu există o organizație puternică, încercată în lupta politică dusă în orice situație și în orice perioadă, atunci nici vorbă nu poate fi de un plan sistematic de activitate, stabilit în lumina unor principii ferme și aplicat fără șovăire, singurul care merită numele de tactică“ (nr. 4 al „Iscrei“) ***.

* „Teoria stadiilor“ sau teoria „zig-zagului timid“ în lupta politică este formulată, de pildă, în acest articol astfel: „Revendicările politice, aceleași prin caracterul lor pentru toată Rusia, trebuie totuși la început“ (aceste cuvinte au fost scrise în August 1900!) „să corespundă experienței dobândite din lupta economică de pătura (sic!) dată a muncitorilor. Numai (!) pe baza acestei experiențe se poate trece și trebuie să se treacă la agitație politică“ etc. (pag. 11). La pag. 4 autorul, ridicându-se împotriva învinuirilor de erezie economică, cu totul neînțeleasă după părerea lui, exclamă patetic: „Care social-democrat nu știe că, potrivit doctrinei lui Marx și Engels, interesele economice ale diferitelor clase joacă un rol hotărîtor în istorie și că, prin urmare, lupta proletariului pentru interesele sale economice trebuie să aibă o însemnătate primordială pentru dezvoltarea lui de clasă și pentru lupta lui de eliberare?“ (subliniat de noi). Acest „prin urmare“ este cu totul ne la locul său. Din faptul că interesele economice joacă un rol hotărîtor nu decurge nicidecum vreo concluzie în privința însemnătății primordiale a luptei economice (=sindicale), deoarece interesele de clasă cele mai esențiale și mai „hotărîtoare“ pot fi satisfăcute numai prin prefaceri politice radicale în general; îndeosebi interesul economic fundamental al proletariului poate fi satisfăcut numai printr'o revoluție politică, care să înlocuiască dictatura burgheziei prin dictatura proletariului. B. Cricevschi reia raționamentul „V.V.-ilor social-democrației ruse“ (=politica urmează economia etc.) și al bernsteinienilor social-democrației germane (de pildă, Wollmann căuta să dovedească tocmai prin astfel de raționamente că, înainte de a se gândi la revoluția politică, muncitorii trebuie să dobândească mai întâi „puterea economică“).

** Vezi V. I. Lenin, Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 347. — Nota Trad.

*** Vezi volumul de față, pag. 6. — Nota Trad.

A confunda admiterea *principială* a oricăror mijloace de luptă, a oricăror planuri și metode, atunci când ele sunt oportune, — cu cerința ca *într'un anumit moment politic* să te conduci după un plan aplicat fără șovăire, dacă vrei să vorbești de tactică, ar însemna acelaș lucru ca și când ai confunda admiterea de către știința medicală a diferite sisteme de tratament cu cerința de a urma un anumit sistem de tratament atunci când e vorba de o anumită boală. Dar tocmai asta e, că „Rabocee Delo”, care ea însăși suferă de boala pe care am numit-o ploconire în fața spontaneității, nu vrea să admită niciun „sistem de tratament” pentru *această* boală. Deaceea a făcut interesanta descoperire că „tactica-plan e în contradicție cu spiritul fundamental al marxismului” (nr. 10, pag. 18), că tactica este „*un proces de creștere a sarcinilor partidului care cresc odată cu partidul*” (pag. 11, subliniat de „Rabocee Delo”). Această profundă cugetare are toate șansele să devină o cugetare celebră, un monument nepieritor al „orientării” lui „Rabocee Delo”. La întrebarea: „*încotro să mergem?*” — acest organ de îndrumare răspunde: mișcarea este un proces de modificare a distanței dintre punctul de plecare și punctele următoare ale mișcării. Această cugetare, de o profunzime incomparabilă, nu e însă numai o simplă curiozitate (dacă ar fi așa, n'ar merita să ne ocupăm prea mult de ea), dar este și *programul unei întregi orientări*, anume programul pe care R. M. (în „Suplimentul special al ziarului «Raboceaia Mâsli»”) l-a formulat astfel: e de dorit lupta care este posibilă, și posibilă este aceea care se dă în momentul de față. Aceasta e tocmai orientarea oportunismului nețărnut, care se adaptează pasiv la spontaneitate.

„Tactica-plan e în contradicție cu spiritul fundamental al marxismului!” A spune acest lucru înseamnă a calomnia marxismul, a face din el acea caricatură pe care ne-o opuneau narodnicii în lupta dintre noi și ei, înseamnă a minimaliza importanța inițiativei și energiei militanților conștienți, pe câtă vreme marxismul, dimpotrivă, dă un uriaș impuls inițiativei și energiei social-democratului, deschizându-i perspectivele cele mai largi, punându-i (dacă ne putem exprima astfel) la dispoziție forțele viguroase ale milioanele și milioanele de muncitori care se ridică „spontan” la luptă! Toată istoria social-democrației internaționale mișună de planuri preconizate de un conducător politic sau altul, pla-

nuri care confirmă clarviziunea și temeinicia vederilor politice și organizatorice ale unuia sau care dau la iveală miopia și greșelile politice ale altuia. Când Germania a cunoscut una dintre cele mai importante cotituri istorice — formarea imperiului, înființarea Reichstagului, acordarea dreptului de vot universal — Liebknecht a avut un plan al său de politică social-democrată și de muncă în general, iar Schweitzer un altul. Când asupra socialiștilor germani s'a abătut legea excepțională, Most și Hasselmann au avut un plan — ei erau gata să îndemne pur și simplu la acte de violență și de teroare — și un alt plan au avut Höchberg, Schramm și (în parte) Bernștein, care au început să predice social-democraților că prin dârzenia și revoluționarismul lor nechibzuit au provocat această lege și că acum trebuie să se învrednicească de iertare printr'o purtare exemplară ; un al treilea plan au avut cei care pregăteau și înfăptuiau scoaterea unui organ ilegal. Privind înapoi acum, după ce au trecut mulți ani de când lupta pentru alegerea drumului s'a încheiat și după ce istoria și-a spus ultimul cuvânt asupra justetei drumului ales, e ușor, desigur, să-ți arăți înțelepciunea prin cugetări adânci despre creșterea sarcinilor partidului care cresc odată cu partidul. Dar într'un moment de confuzie*, când „criticii“ și economiștii ruși vor să coboare social-democrația la nivelul trade-unionismului și când teroriștii propovăduesc cu zel adoptarea unei „tactici-plan“ care repetă vechile greșeli, — a te mărgini într'un astfel de moment la asemenea înțelepciune înseamnă a-ți da singur un „certificat de paupertate“. Într'un moment când mulți dintre social-democrații ruși suferă tocmai de lipsă de inițiativă și energie, de lipsă de „amplare a propagandei, agitației și organizării politice“ **, de lipsa unor „planuri“ de organizare mai largă a muncii revoluționare, — a spune într'un asemenea moment că „tactica-plan e în contradicție cu spiritul fundamental al marxismului“, înseamnă nu numai să vulgarizezi din punct de vedere teoretic marxismul, dar și să târăști în practică *partidul înapoi*.

* Ein Jahr der Verwirrung (Un an de confuzie), așa a intitulat Mehring paragraful din opera sa „Istoria social-democrației germane“. În care descrie șovăelile și nehotărârea de care au dat dovadă la început socialiștii în alegerea unei „tactici-plan“ corespunzătoare noilor împrejurări.

** Din articolul de fond din nr. 1 al „Iscrei“. (Vezi V. I. Lenin, Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 316. — *Nota Trad.*)

„Sarcina revoluționarului social-democrat — ne învață mai departe „Rabocee Delo“ — este numai să grăbească prin activitatea sa conștientă dezvoltarea obiectivă, și nu s'o suprimă sau s'o înlocuiască prin planuri subiective. În teorie «Iscra» știe toate acestea. Dar însemnătatea uriașă pe care marxismul o acordă pe bună dreptate muncii revoluționare conștiente o împinge în practică, datorită punctului ei de vedere doctrinar asupra tacticii, să *subaprecieze însemnătatea elementului obiectiv sau spontan al dezvoltării*” (pag. 18).

Iarăși o imensă confuzie teoretică, demnă de V. V. & Co. Am întreba pe filozoful nostru : în ce poate să se exprime „subaprecierea“ dezvoltării obiective din partea unui făuritor de planuri subiective ? Evident, în faptul că el scapă din vedere că această dezvoltare obiectivă creează sau întărește, suprimă sau slăbește anumite clase, pături, grupuri, anumite națiuni, grupuri de națiuni etc., determinând astfel cutare sau cutare grupare politică a forțelor pe plan internațional, determinând cutare sau cutare poziție a partidelor revoluționare etc. Dar vina unui atare făuritor va consta atunci nu în subaprecierea elementului spontan, ci, dimpotrivă, în subaprecierea elementului *conștient*, pentru că el nu posedă în suficientă măsură „conștiința“ necesară pentru înțelegerea justă a dezvoltării obiective. Deaceia însuși faptul de a vorbi despre „aprecierea însemnătății *relative*“ (subliniat de „Rabocee Delo“) a spontaneității și a conștiinței dovedește o totală lipsă de „conștiință“. Dacă anumite „elemente spontane ale dezvoltării“ sunt în general accesibile conștiinței omenеști, greșita apreciere a acestora va echivala cu o „subapreciere a elementului conștient“. Iar dacă nu sunt accesibile conștiinței, atunci nu le cunoaștem și nu putem vorbi de ele. Despre ce vorbește, deci, B. Cricevșchi ? Dacă consideră că „planurile subiective“ ale „Iscrei“ sunt greșite (și el le declară greșite), atunci ar trebui să arate care anume fapte obiective sunt ignorate de aceste planuri și să învinovățească „Iscra“, pentru această ignorare, de *insuficientă conștiință*, de „subaprecierea elementului conștient“, ca să vorbim în limbajul lui. Dacă însă, nemulțumit fiind de planurile subiective, n'are alte argumente decât referirea la „subaprecierea elementului spontan“ (!), prin aceasta el dovedește numai : (1) că teoreticește înțelege marxismul à la Careev și Mihailovschi, destul de ridiculizați de către Beltov ¹¹⁶, și (2) că practic e pe deplin mulțumit cu „elementele spontane ale dezvoltării“ care au atras pe marxistii noștri legali spre bernsteinism, iar pe social-democrații noștri spre economism și că

e „supărat foc“ pe cei care s'au hotărît să *abată* cu orice preț social-democrația rusă de pe drumul dezvoltării „spontane“.

Urmează apoi lucruri și mai amuzante. „Așa cum, cu toate progresele științelor naturale, oamenii vor continua să se înmulțească așa cum au apucat din bătrâni, — tot așa și apariția unei noi ordini sociale va fi și în viitor rezultatul *mai ales* al unor explozii spontane, cu toate progresele științelor sociale și cu toată creșterea numărului luptătorilor conștienți“ (19). Așa cum înțelepciunea din bătrâni spune : ca să faci copii, nu e nevoie de prea multă minte, — tot așa și înțelepciunea „socialiștilor moderni“ (à la Narcis Tuporâlov ¹¹⁷) spune : ca să participi la apariția spontană a unei ordini sociale noi, nu e nevoie de prea multă minte. Și noi credem că pentru aceasta nu e nevoie de prea multă minte. Pentru aceasta e de ajuns să *cedezi* economismului atunci când domnește economismul, sau terorismului atunci când apare terorismul. Astfel în primăvara acestui an, când era atât de necesar de a pune în gardă împotriva înclinării către terorism, „Rabocee Delo“ a stat nedumerită în fața acestei probleme, „nouă“ pentru ea. Iar acum, după șase luni, când chestiunea nu mai este atât de actuală, ea ne servește în acelaș timp și declarația : „credem că nu poate și nu trebuie să fie o sarcină a social-democrației aceea de a se opune accentuării tendințelor teroriste“ („Rabocee Delo“ nr. 10, pag. 23), și rezoluția congresului : „Congresul consideră inoportună teroarea ofensivă sistematică“ („Două congrese“, pag. 18). Câtă claritate și câtă coerență ! Nu ne opunem, dar declarăm că este inoportun, și declarăm în așa fel ca „rezoluția“ să nu cuprindă teroarea nesistematică și defensivă. Trebuie să recunoaștem că o asemenea rezoluție nu este deloc periculoasă și că e cu totul ferită de erori, așa cum e ferit de erori un om care a vorbit pentru a nu spune nimic ! Și pentru a întocmi o asemenea rezoluție e nevoie de un singur lucru : să știi să te ții *de coada* mișcării. Atunci când „Iscra“ și-a bătut joc de faptul că „Rabocee Delo“ a declarat că chestiunea teroarei este o chestiune nouă *, „Rabocee Delo“ i-a reproșat „Iscrei“ pe un ton mândros că „are pretenția de necrezut de a impune partidului o rezolvare a problemelor de tactică, dată cu mai bine de 15 ani în urmă de

★ Vezi volumul de față, pag. 6—8. — *Nota Trad.*

un grup de scriitori emigrați“ (pag. 24). Intr'adevăr, ce pretenție și ce exagerare a elementului conștient : să rezolvi mai întâi o chestiune în mod teoretic, pentru a convinge apoi și organizațiile, și partidul, și masele de justetea acestei soluții !* Altceva e să repeți pur și simplu locuri comune și, fără „să impui“ nimănui nimic, să te supui oricărei „cotituri“ atât spre economism, cât și spre terorism. „Rabocee Delo“ generalizează chiar această mare poruncă a înțelepciunii practice, reproșând publicațiilor „Iscra“ și „Zaria“ că „contrapun mișcării programul lor ca un spirit care plutește deasupra haosului inform“ (pag. 29). Dar care este rolul social-democrației dacă nu de a fi un „spirit“ care nu numai să plutească deasupra mișcării spontane, dar s'o și ridică pe aceasta până la înălțimea „programului său“ ? Rolul ei nu este acela de a se târî în coada mișcării : în cazul cel mai bun acest lucru este nefolositor pentru mișcare, iar în cazul cel mai rău este foarte, foarte dăunător. „Rabocee Delo“ însă nu numai că urmează această „tactică-proces“, dar o și ridică la rangul de principiu, așa că și orientarea ei ar fi mai just să fie numită nu oportunism, ci *codism* (dela cuvântul coadă). Și nu putem să nu recunoaștem că aceia care sunt ferm hotărâți să meargă totdeauna în urma mișcării, ca coadă a ei, vor fi totdeauna și în mod absolut la adăpost de orice „subapreciere a elementului spontan al dezvoltării“.

★

★

★

Așa dar, am putut să ne convingem că greșala fundamentală a „noului curent“ din social-democrația rusă constă în ploconirea în fața spontaneității, în neînțelegerea faptului că spontaneitatea masei cere dela noi, social-democrații, o adâncă conștiință. Cu cât e mai mare avântul spontan al masselor, cu cât devine mai largă mișcarea, cu atât mai multă conștiință, și într'o proporție incomparabil mai mare, se cere atât în activitatea teoretică, cât și în cea politică și organizatorică a social-democrației.

Avântul spontan al masselor din Rusia a crescut (și continuă să crească) cu asemenea repeziciune, încât tineretul social-democrat s'a dovedit nepregătit pentru îndeplinirea

* Deasemenea nu trebuie să uităm că grupul „Eliberarea muncii“, rezolvând „în mod teoretic“ chestiunea teroarei, a sintetizat experiența mișcării revoluționare premergătoare.

acestor sarcini uriașe. Această lipsă de pregătire este păcatul nostru comun, păcatul *tuturor* social-democraților ruși. Avântul masselor a crescut și s'a lărgit mereu, continuu ; el nu numai că nu s'a oprit acolo de unde a pornit, ci a cuprins noi regiuni și noi pături ale populației: (sub înrâurirea mișcării muncitorești s'a înviorat frământarea în rândurile tineretului studios, ale intelectualilor în general și chiar și în rândurile țărănimii). Revoluționarii însă *au rămas în urma* acestui avânt și în „teoriile“ lor, și în activitatea lor ; ei n'au izbutit să creeze o organizație permanentă și activând continuu, în stare să conducă întreaga mișcare.

În primul capitol am constatat subaprecierea de către „Rabocee Delo“ a sarcinilor noastre teoretice și repetarea „spontană“ de către aceasta a lozincii astăzi la modă a „libertății de critică“ ; celor care o repetau le lipsea „conștiința“ necesară pentru a înțelege pozițiile diametral opuse ale „criticilor“ oportuniști și ale revoluționarilor din Germania și din Rusia.

În capitolele următoare vom cerceta cum s'a manifestat această ploconire în fața spontaneității în domeniul sarcinilor politice și în munca organizatorică a social-democrației.

III

POLITICA TRADE-UNIONISTĂ ȘI POLITICA SOCIAL-DEMOCRATA

Să începem iar cu lauda revistei „Rabocee Delo“. „Literatura de demascare și lupta proletară“ — astfel își întitulează Martânov articolul din nr. 10 al lui „Rabocee Delo“ asupra divergențelor cu „Iskra“. „Nu ne putem mărgini numai la demascarea rânduelilor care stau în calea dezvoltării lui (a partidului muncitoresc). Trebuie să răspundem și la interesele imediate și curente ale proletariatului“ (pag. 63) — astfel formulează el esența acestor divergențe. „...«Iskra»... este de fapt un organ de opoziție revoluționară care demască rânduelile dela noi, și mai ales rânduelile politice... Noi însă lucrăm și vom lucra pentru cauza muncitorească în strânsă legătură organică cu lupta proletară“ (ibid.). Nu se poate să nu fim recunoscători lui Martânov pentru această formulare. Ea prezintă un mare interes general, fiindcă îmbrățișează în fond nu numai divergențele dintre noi și „Rabocee

Delo“, ci toate divergențele în general dintre noi și „econo-
miști“ în chestiunea luptei politice. Am arătat mai înainte
că „economiștii“ nu neagă „politica“ în mod absolut, ci doar
alunecă permanent dela înțelegerea social-democrată a poli-
ticii la cea trade-unionistă. Exact la fel alunecă și Martânov,
și deaceea suntem de acord să-l luăm tocmai pe el ca *exemplu*
în ceea ce privește erorile economiste în această chestiune.
Impotriva acestei alegeri — ne vom strădui s'o dovedim —
nu vor fi în drept să ridice vreo obiecție nici autorii „Supli-
mentului special al ziarului «Raboceaia Mâsli»“, nici autorii
manifestului „Grupului autoeliberării“, nici autorii scrisorii
economiste din nr. 12 al „Iscrei“.

a) AGITAȚIA POLITICĂ ȘI INGUSTAREA EI DE CATRE ECONOMIȘTI

Toată lumea știe că largă răspândire și întărire a luptei
economice * a muncitorilor ruși a mers mână în mână cu
crearea unei „literaturi“ de demascare economică (care de-
mască rânduilele din fabrici și arată adevărul despre situația
muncitorilor). Conținutul principal al „manifestelor“ îl for-
ma demascarea rânduilelor din fabrici; în scurtă vreme
muncitorii au fost cuprinși de o adevărată pasiune pentru
această demascare. Indată ce muncitorii au văzut că cercu-
rile social-democrate vor și pot să le dea un nou fel de ma-
nifeste, care spun tot adevărul despre viața lor mizeră, des-
pre munca lor peste măsură de grea și despre lipsa lor de
drepturi, ei au început să trimită, se poate spune, un șuvoi de
corespondențe din fabrici și uzine. Această „literatură de
demascare“ făcea o enormă senzație nu numai în fabrica ale
cărei rândueli erau biciuite în manifestul respectiv, ci și în
toate fabricile în care se auzise ceva despre faptele denun-
țate. Și fiindcă suferințele și nevoile muncitorilor din dife-
ritele întreprinderi și profesiuni au multe trăsături comune,
„adevărul despre viața muncitorului“ stârnea entuziasmul
tuturor. O adevărată pasiune de „a se vedea publicat“, o
nobilă pasiune pentru această formă embrionară de război
împotriva întregii orânduiri sociale de azi, bazată pe jaf și
asuprire, a cuprins până și pe muncitorii cei mai înapoiați.

* Pentru a evita orice neînțelegere, precizăm că în expunerea ce urmează
înțelegem totdeauna prin luptă economică (potrivit cu întrebuintarea obișnuită a
acestui cuvânt la noi) acea „luptă economică-practică“ pe care Engels, în pa-
sajul citat mai sus, o numește „rezistență împotriva capitaliștilor“ și care în
țările libere este denumită luptă profesională, sindicală sau trade-unionistă.

Și de cele mai multe ori „manifestele“ însemnau, într'adevăr, o declarație de război, pentru că demascările stârneau o fierbere grozavă printre muncitori, făcându-i să ceară cu toții înlăturarea blestemățiilor celor mai scandaloase și însuflându-le hotărîrea de a susține prin greve aceste cerințe. Fabricanții înșiși au fost nevoiți în cele din urmă să recunoască într'o asemenea măsură însemnătatea acestor manifeste ca declarații de război, încât de cele mai multe ori ei nu voiau să mai aștepte războiul însuși. Demascările, ca întotdeauna, au devenit o forță prin simplul fapt al apariției lor, dobândind însemnătatea unei puternice presiuni morale. De multe ori se întâmpla ca în urma simplei apariții a unui manifest revendicările muncitorilor să fie satisfăcute toate sau o parte din ele. Intr'un cuvânt, demascarea economică (demascarea rânduelilor din fabrici) a fost și rămâne o pârghie însemnată în lupta economică. Și ea își va păstra această însemnatate atâta timp cât va exista capitalismul, care generează în mod necesar autoapărarea muncitorilor. În țările europene cele mai înaintate se mai poate vedea încă și astăzi cum demascarea blestemățiilor din vreun „meșteșug“ dintr'un fund de provincie sau a celor dintr'o ramură de muncă la domiciliu, uitată de toată lumea, servește ca punct de plecare pentru deșteptarea conștiinței de clasă, pentru începerea luptei sindicale și pentru răspândirea socialismului *.

Marea majoritate a social-democraților ruși din ultima vreme a fost aproape în întregime absorbită de această muncă de organizare a demascării rânduelilor din fabrici. E de ajuns să ne amintim de „Raboceaia Mâsli“, pentru a vedea la ce grad a ajuns această absorbire și cum se uită că această activitate *ca atare* încă nu este, în fond, social-democrată, ci numai trade-unionistă. Demascările cuprin-

* În acest capitol vorbim numai de lupta *politică*, de înțelesul ei mai larg sau mai îngust. Deaceea nu vom pomeni decât în treacăt, cu titlu de curiozitate, de acuzația de „abținere excesivă“ în ce privește lupta economică, pe care „Raboceea Delo“ o aruncă „Iscrei“ („Două congrese“, pag. 27 — acuzație rumegată apoi de Martânov în broșura sa „Social-democrația și clasa muncitoare“). Dacă domnii acuzatori ar măsura fie chiar în puduri sau în coli de țipar (cum le place să facă) materialul publicat de „Iskra“ într'un an la rubrica luptei economice și l-ar compara cu materialul publicat în rubrica corespunzătoare din „Raboceea Delo“ și „Raboceaia Mâsli“ luate împreună, ar putea să constate cu ușurință că ele rămân în urmă până și în această privință. După cât se vede, conștiința acestui adevăr simplu îi face să recurgă la argumente care dovedesc limpede încercătura în care se găsesc. „De voie sau de nevoie (!) — scriu ei — «Iskra» trebuie (!) să țină seamă de cerințele imperioase ale vieții și să publice cel puțin (!!) corespondențe asupra mișcării muncitorești“ („Două congrese“, pag. 27). Iată un argument într'adevăr zdrobitor împotriva noastră !

deau, în fond, numai relațiile dintre muncitorii *din o anumită profesiune* și patronii lor și aveau doar rezultatul că vânzătorii forței de muncă învățau să vândă în condiții mai avantajoase această „marfă“ și să lupte cu cumpărătorul pe terenul unei afaceri pur comerciale. Aceste demascări (cu condiția unei anumite folosiri a lor de către organizația revoluționarilor) puteau să devină punctul de plecare și o parte integrantă a activității social-democrate, dar puteau deasemeni să ducă (iar în condiții de ploconire în fața spontaneității trebuiau să ducă) la lupta „numai sindicală“ și la o mișcare muncitorească ne-social-democrată. Social-democrația conduce lupta clasei muncitoare nu numai în vederea unor condiții avantajoase de vânzare a forței de muncă, ci și în vederea desființării orânduirii sociale care silește pe cei neavuți să se vândă bogaților. Social-democrația reprezintă clasa muncitoare nu numai în relațiile ei cu un anumit grup de întreprinzători, ci și în relațiile ei cu toate clasele societății moderne și cu statul ca forță politică organizată. Se înțelege deci că social-democrații nu numai că nu se pot mărgini la lupta economică, dar nici nu pot măcar să admită ca organizarea demascărilor economice să constituie activitatea lor precumpănitoare. Noi trebuie să ne ocupăm în mod activ de educarea politică a clasei muncitoare, de dezvoltarea conștiinței ei politice. *Acum*, după primul atac dat de „Zaria“ și de „Iscra“ împotriva economismului, „sunt toți de acord“ cu aceasta (cu toate că unii numai în vorbe, cum vom vedea îndată).

Se pune întrebarea : în ce trebuie să constea, deci, educația politică ? Ne putem oare mărgini numai la propagarea ideii de dușmănie a clasei muncitoare împotriva absolutismului ? Desigur că nu ! Nu e de ajuns să *explicăm* muncitorilor că ei sunt asupriți politicește (după cum n'a fost de ajuns să le *explicăm* antagonismul dintre interesele lor și interesele patronilor). Trebuie să facem agitație în jurul fiecărei manifestări concrete a acestei asupririi (după cum am făcut agitație în jurul manifestărilor concrete ale asupririi economice). Și cum această asuprire se răsfrânge asupra celor mai diferite clase ale societății, cum această asuprire se manifestă în cele mai diferite domenii ale vieții și activității, în domeniul profesional, civic, al vieții private, al vieții de familie, în domeniul religios, științific etc. etc., nu este vădit că *nu ne putem îndeplini sarcina noastră* de a

dezvolta conștiința politică a muncitorilor dacă nu *luăm asupra noastră* organizarea *demascării politice* a absolutismului *din toate punctele de vedere* ? Căci pentru a face agitație în jurul manifestărilor concrete ale asupririi, trebuie să demascăm aceste manifestări (așa cum a fost nevoie să demascăm abuzurile din fabrici pentru a face agitație economică).

S'ar părea că-i clar. Dar tocmai aici se dovedește că în privința necesității de a dezvolta *sub toate aspectele* conștiința politică sunt de acord „toți“ numai în vorbe. Tocmai aici se dovedește că, de pildă, „Rabocee Delo“ nu numai că nu și-a luat sarcina organizării (sau cel puțin inițiativa organizării) demascării politice din toate punctele de vedere, dar caută chiar *să tragă înapoi* și „Iscra“, care s'a apucat de acest lucru. Ascultați : „Lupta politică a clasei muncitoare este numai“ (de fapt, nu este numai) „forma cea mai dezvoltată, mai largă și mai reală a luptei economice“ (programul lui „Rabocee Delo“, „R. D.“ nr. 1, pag. 3). „Actualmente social-democrații au sarcina să imprime luptei economice însăși, pe cât e cu putință, un caracter politic“ (Martânov în nr. 10, pag. 42). „Lupta economică este mijlocul cel mai larg utilizabil pentru atragerea masei în lupta politică activă“ (rezoluția congresului Uniunii și „amendamentele“ în „Două congrese“, pag. 11 și 17). Toate aceste teze, după cum poate vedea cititorul, străbat „Rabocee Delo“ chiar dela apariția ei și până la ultimele „instrucțiuni ale redacției“ — și este evident că toate exprimă una și aceeași concepție asupra agitației politice și a luptei politice. Să privim această concepție din punctul de vedere al părerii dominante la toți economiștii, anume că agitația politică trebuie *să urmeze* agitația economică. Să fie oare adevărat că lupta economică este în general * „mijlocul cel mai larg utilizabil“ pentru atragerea masei în lupta politică ? Nu e deloc adevărat. *Toate mani-*

---

* Spunem „în general“ fiindcă în „Rabocee Delo“ este vorba tocmai de principiile generale și de sarcinile generale a'e întregului partid. Fără îndoială că în practică sunt cazuri în care politicul *trebuie* într'adevăr să urmeze economicul; dar numai economiștii sunt în stare să vorbească despre aceasta într'o rezoluție care-i destinată întregii Rusii. E știut că sunt și cazuri când „din capul locului“ o agitație politică *se poate* duce „numai pe teren economic“, și totuși „Rabocee Delo“ a ajuns în cele din urmă la concluzia că „nu-i deloc nevoie“ de așa ceva („Două congrese“, pag. 11). În capitolul următor vom arăta că tactica „politicilor“ și a revoluționarilor nu numai că nu ignorează sarcinile trade-unioniste ale social-democrației, dar, dimpotrivă, numai ea *asigură* îndeplinirea lor consecventă.

festările, *de orice fel*, ale prigoanei polițienești și ale arbitrarului absolutist, și nu numai manifestările legate cu lupta economică, sunt un mijloc nu mai puțin „larg utilizabil“ pentru această atragere. Zemschi nacealnicii și pedepsele corporale aplicate țăranilor, venalitatea funcționarilor și comportarea poliției față de „poporul simplu“ dela orașe, lupta împotriva înfometăților și înăbușirea năzuinței poporului spre lumină și știință, stoarcerea birurilor și prigonirea sectelor religioase, muștruluirea soldaților și tratarea cazonă a studenților și a intelectualilor liberali, — pentruce oare toate acestea și mii de alte manifestări de acelaș fel ale asupririi, care nu sunt de-a-dreptul legate cu lupta „economică“, reprezintă în general mijloace și prilejuri *mai puțin* „larg utilizabile“ de agitație politică, de atragere a masei în lupta politică? Dimpotrivă: în totalitatea cazurilor curente în care muncitorul suferă (el însuși sau pentru cei care îi sunt aproape) din pricina lipsei de drepturi, a arbitrarului și violenței, cazurile de prigoană polițienească în lupta sindicală constituie, fără îndoială, numai o mică minoritate. Atunci de ce să *restrângem* dinainte amploarea agitației politice, proclamând ca „cel mai larg utilizabil“ numai *unul* din mijloace, alături de care social-democratul trebuie să găsească și alte mijloace, în general vorbind, nu mai puțin „larg utilizabile“?

În timpuri demult, demult apuse (e un an de atunci!), „Rabocce Delo“ scria: „Revendicările politice imediate devin accesibile masselor după o grevă sau, în orice caz, după câteva greve“, „îndată ce guvernul a pus în acțiune poliția și jandarmeria“ (nr. 7, pag. 15, *August* 1900). Această teorie oportunistă a stadiilor este actualmente respinsă de Uniune, care ne face o concesie, declarând: „nu e deloc nevoie de a se duce din capul locului agitația politică numai pe teren economic“ („Două congrese“, pag. 11). Din simplul fapt că „Uniunea“ reneagă o parte a vechilor ei erori, istoricul viitor al social-democrației ruse va vedea mai bine decât din orice lungi raționamente cât de mult au înjosit economiștii noștri socialismul! Dar ce naivitate din partea Uniunii să-și închipue că, renunțând la o formă de îngustare a politicii, ar putea să ne facă să consimțim la o altă formă de îngustare a ei! Nu ar fi fost oare mai logic să se spună și aici că lupta economică trebuie dusă **pe o scară cât mai largă**, că ea trebuie folosită totdeauna

pentru agitația politică, dar că „nu este deloc nevoie“ ca lupta economică să fie considerată ca mijlocul *cel mai larg utilizabil* pentru atragerea masselor în lupta politică activă ?

Uniunea dă importanță faptului că ea a înlocuit expresia „cel mai bun mijloc“, care figura în rezoluția corespunzătoare a congresului al 4-lea al Ligii muncitorești evreești (Bund), prin expresia „mijlocul cel mai larg utilizabil“. Mărturisim că ne-ar fi greu să spunem care din aceste două rezoluții este mai bună : după părerea noastră, *una este mai rea decât alta*. Atât Uniunea cât și Bundul (poate, în parte, chiar inconștient, sub influența tradiției) alunecă spre interpretarea economistă, trade-unionistă a politicii. Că aceasta se face cu ajutorul expresiei : „cel mai bun“ sau al expresiei : „cel mai larg utilizabil“, asta nu schimbă, în fond, cu nimic chestiunea. Dacă Uniunea ar spune că „agitația politică pe teren economic“ este mijlocul cel mai larg utilizat (și nu „utilizabil“), ea ar avea dreptate în privința unei anumite perioade a dezvoltării mișcării noastre social-democrate. Anume, ar avea dreptate în privința *economiștilor*, în privința multor practicieni (dacă nu în privința majorității lor) din anii 1898—1901, pentru că acești practicieni-economiști *au utilizat* într'adevăr agitația politică (în măsura în care în general au utilizat-o !) *aproape exclusiv pe teren economic*. O asemenea agitație politică au admis-o și chiar au recomandat-o, după cum am văzut, și „Raboceaia Măsli“ și „Grupul autoeliberării“ ! „Rabocee Delo“ ar fi trebuit să *condamne categoric* faptul că agitația economică, folositoare, era însoțită de restrângerea dăunătoare a luptei politice. În loc de aceasta însă ea declară mijlocul cel mai larg utilizat (*de către economiști*) drept mijlocul cel mai larg utilizabil. Nu-i de mirare că, atunci când numim pe acești oameni economiști, nu le rămâne altceva decât să ne înjure de mama focului, să ne facă și „mistificatori“, și „dezorganizatori“, și „nunți papali“ și „calomniatori“ * ; să se plângă în fața lumii întregi că li s'a adus o ofensă gravă și aproape să se jure că „absolut nicio organizație social-democrată nu păcătuște astăzi prin economism“ **. Ah, ce calomniatori sunt politiciiăștia răi ! Nu cumva au inventat într'adins economismul pentru ca din simplă răutate să aducă oamenilor ofense grave ?

* Expresii din broșura „Două congrese“, pag. 31, 32, 28 și 30.

** „Două congrese“, pag. 32.

Ce înțeles concret, real are în gura lui Martânov acest mod de a formula sarcina social-democrației : „să imprime luptei economice însăși un caracter politic“ ? Lupta economică este lupta colectivă a muncitorilor împotriva patronilor pentru condiții mai avantajoase *de vânzare a forței de muncă*, pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă și de trai ale muncitorilor. Această luptă este în mod necesar o luptă profesională, fiindcă condițiile de muncă sunt extrem de felurite în diferitele profesii, și, prin urmare, lupta pentru *îmbunătățirea* acestor condiții nu poate să fie dusă altfel decât pe profesii (de către sindicatele profesionale în Apus, de către asociații profesionale vremelnice și prin manifeste în Rusia etc.). A imprima „luptei economice însăși un caracter politic“, înseamnă, prin urmare, a urmări înfăptuirea aceluiași revendicări profesionale și aceleași îmbunătățiri ale condițiilor profesionale de muncă cu ajutorul „măsurilor legislative și administrative“ (cum se exprimă Martânov în pagina următoare, 43, a articolului său). Tocmai aceasta o fac și au făcut-o totdeauna toate sindicatele muncitorești. Răsfoiți lucrarea învățaților serioși (și oportuniștilor „serioși“) soții Webb, și veți vedea că sindicatele muncitorești din Anglia au înțeles și înfăptuiesc demult sarcina de „a imprima luptei economice însăși un caracter politic“, că ele luptă demult pentru libertatea de grevă, pentru înlăturarea tuturor piedicilor juridice puse mișcării cooperatiste și sindicale, pentru legi de ocrotire a femeilor și copiilor, pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă prin legislația sanitară și industrială etc.

Așa dar, în dosul frazei pompoase : „a imprima luptei economice *însăși* un caracter politic“, care sună a ceva „grozav“ de adânc și de revoluționar, se ascunde în fond tendința tradițională *de a coborî* politica social-democrată la nivelul politicii trade-unioniste ! Sub aparența îndreptării unilateralității „Iscrei“, care pune, vedeți d-v., „revoluționarea dogmei mai presus de revoluționarea vieții“ *, ni se servește ca ceva nou *lupta pentru reforme economice*. În realitate, fraza : „a imprima luptei economice însăși un ca-

* „Rabocce Delo“ nr. 10, pag. 60. Aceasta este varianta martânovistă de aplicare, la starea actuală haotică a mișcării noastre, a tezei : „fiecare pas al mișcării reale este mai important decât o duzină de programe“, aplicare pe care am caracterizat-o mai sus. În fond aceasta nu este decât traducerea în rusă a faimoasei fraze a lui Bernstein : „mișcarea este totul, scopul final nu-l nimic“.

racter politic“ nu conține nimic altceva decât lupta pentru reforme economice. Martânov însuși ar fi putut ajunge la această concluzie simplă, dacă s'ar fi gândit mai bine la înțelesul propriilor sale cuvinte. „Partidul nostru — spune el, ridicând arma sa cea mai grozavă împotriva „Iscrei“ — ar putea și ar trebui să prezinte guvernului revendicări concrete de măsuri administrative și legislative împotriva exploatării economice, împotriva șomajului, împotriva foamei etc.“ („Rabocce Delo“ nr. 10, pag. 42—43). Revendicări concrete de măsuri — nu înseamnă oare aceasta a cere reforme sociale ? Și noi întrebăm încă odată pe cititorii nepărtinitori : calomniem noi oare pe rabocedelți — să mi se ierte această greoaie expresie curentă — numindu-i bernsteinieni deghizați atunci când ei prezintă ca o *divergență* a lor cu „Iskra“ teza asupra necesității luptei pentru reforme economice ?

Social-democrația revoluționară a inclus și include întotdeauna în activitatea sa lupta pentru reforme. Dar ea se folosește de agitația „economică“ nu numai pentru a cere guvernului diferite măsuri, ci deasemeni (și înainte de toate) pentru a-i cere să înceteze să fie un guvern absolutist. Afară de aceasta, ea socotește de datoria sa să ceară guvernului acest lucru *nu numai* pe tărâmul luptei economice, ci și pe tărâmul tuturor manifestărilor vieții social-politice în general. Intr'un cuvânt, ea subordonează lupta pentru reforme, ca o parte întregului, luptei revoluționare pentru libertate și pentru socialism. Martânov însă reînvie într'o altă formă teoria stadiilor, căutând să prescrie o cale de dezvoltare neapărat economică, ca să zicem așa, luptei politice. Formulând într'un moment de creștere a valului revoluționar „sarcina“ pretins deosebită a luptei pentru reforme, el trage prin aceasta partidul înapoi și dă apă la moară atât oportunistului „economist“, cât și celui liberal.

Mai departe. Ascunzând cu pudicitate lupta pentru reforme sub teza pompoasă : „a imprima luptei economice însăși un caracter politic“, Martânov cere, ca ceva deosebit, *numai reforme economice* (ba chiar numai reforme de fabrică). Dece a făcut el aceasta, nu știm. Poate dintr'o simplă scăpare din vedere ? Dar dacă el ar avea în vedere nu numai reformele „de fabrică“, atunci întreaga sa teză, citată mai sus, și-ar pierde orice sens. Poate fiindcă el socotește

posibile și probabile din partea guvernului numai „concesii“ în domeniul economic? * Dacă-i așa, avem de-a-face aci cu o ciudată eroare: concesiile sunt posibile și se fac în domeniul legiferării și atunci când este vorba de pedepsele corporale, de acte de identitate, de plăți de răscumpărare, de secte religioase, de cenzură etc. etc. Concesiile (sau pseudo-concesiile) „economice“ sunt, firește, cele mai ieftine și mai avantajoase pentru guvern, fiindcă prin aceasta el nădăjduște să inspire încredere masselor muncitorești. Dar tocmai deaceia noi, social-democrații, *nu trebuie* să prilejuim în niciun chip și absolut prin nimic părerea (sau impresia rezultată din neînțelegere) că am pune mai mult preț pe reformele economice și că tocmai ele ar fi socotite de noi ca deosebit de însemnate etc. „Aceste revendicări — spune Martânov, vorbind de revendicările concrete de măsuri legislative și administrative pe care le-a formulat mai sus — n'ar fi o vorbă goală, deoarece, promițând anumite rezultate palpabile, ele ar putea fi susținute în mod activ de masa muncitorească“... Noi nu suntem economiști, o nu! Noi numai ne târîm în fața „palpabilității“ rezultatelor concrete tot atât de slugarnic ca și domnii Bernstein, Procopovici, Struve, R. M. e tutti quanti **. Noi lăsăm numai să se înțeleagă (împreună cu Narcis Tuporâlov) că tot ce nu „promite rezultate palpabile“ este „o vorbă goală“! Noi numai ne exprimăm astfel, ca și cum masa muncitorească nu ar fi capabilă (și n'ar fi dovedit capacitatea ei, în ciuda acelor care vor să-i atribue propriul lor filistinism) să susțină în mod activ *orice* protest împotriva absolutismului, chiar și atunci când aceasta *nu-i promite absolut niciun rezultat palpabil!*

Să luăm, de pildă, aceleași exemple date de însuși Martânov cu privire la „măsurile“ împotriva șomajului și foamei. În timp ce „Rabocce Delo“ se ocupă, judecând după promisiunea ei, de elaborarea și formularea unor „revendicări concrete (în formă de proiecte de lege?) de măsuri legislative și administrative“ „care să promită rezultate palpabile“, în acelaș timp „Iscra“, „care pune în mod inva-

* Pag. 43: „Firește, dacă noi recomandăm muncitorilor să prezinte guvernului anumite revendicări economice, o facem fiindcă în domeniul *economic* guvernul absolutist este dispus, de nevoie, să facă oarecare concesii“.

** — și toți de o seamă cu ei. — *Nota Trad.*

riabil revoluționarea dogmei mai presus de revoluționarea vieții“, caută să explice legătura indisolubilă dintre șomaj și întreaga orânduire capitalistă, avertizează că „vine foamea“, demască „lupta“ polițistă „împotriva înfometăților“ și revoltătorul „regulament provizoriu al regimului de ocnă“; în acelaș timp „Zaria“ publică sub formă de broșură de agitație cea parte din „Cronica internă“ * care se ocupă de foamete. Dar, doamne, cât de „unilaterali“ s'au dovedit a li ortodocșii, cu incorigibila lor îngustime de vederi, acești dogmatici surzi la poruncile „vieții însăși“. In niciunul din articolele lor nu se găsea — ce oroare ! — *nicio* „revendicare concretă“ — închipuiți-vă, absolut niciuna — „care să promită rezultate palpabile“ ! Nenorociții de dogmatici ! Ar trebui dați la învățătură la Cricevski și la Martânov, pentru ca să se convingă că tactica este un proces de creștere, a ceea ce crește etc. și că trebuie să se imprime un caracter politic luptei economice *însăși* !

„In afară de însemnătatea ei direct revoluționară, lupta economică a muncitorilor împotriva patronilor și guvernului („luptă economică împotriva guvernului“ !!) mai are și însemnătatea că face pe muncitori să se ciocnească mereu de problema lipsei lor de drepturi politice“ (Martânov, pag. 44). Nu cităm această frază pentru a repeta a suta și a mia oară ceea ce am spus mai sus, ci pentru a mulțumi în chip deosebit lui Martânov pentru această nouă și excelentă formulare : „Lupta economică a muncitorilor împotriva patronilor și guvernului“. Admirabil ! Cu ce talent inegalabil, cu ce măiastră eliminare a tuturor divergențelor parțiale și deosebirilor de nuanță dintre economiști este exprimată aici, într'o propoziție scurtă și clară, *toată esența* economismului, începând cu chemarea muncitorilor la „lupta politică pe care ei o duc în interesul general, în vederea îmbunătățirii situației tuturor muncitorilor“ **, continuând cu teoria stadiilor și sfârșind cu rezoluția congresului asupra „mijlocului celui mai larg utilizabil“ etc. „Lupta economică împotriva guvernului“ este tocmai politica trade-unionistă, dela care e încă foarte, foarte departe până la politica social-democrată.

* Vezi volumul de față, pag. 239—259. — *Nota Trad.*

** „Raboceaia Măslî“, „Suplimentul special“, pag. 11.

b) POVESTEA DESPRE FELUL CUM A ADANCIT
MARTANOV PE PLEHANOV

„Ce mulți lomonosovi social-democrați au apărut la noi în ultimul timp!“ a remarcat odată un tovarăș, făcând aluzie la uimitoarea înclinare a multora din cei care înclină spre economism, de a căuta să ajungă neapărat „cu propria lor minte“ la adevăruri mari (de felul aceluia că lupta economică face pe muncitori să se ciocnească de problema lipsei lor de drepturi) și de a ignora în acelaș timp, cu superba indiferență a unui geniu înnăscut, tot ce a dat dezvoltarea anterioară a gândirii revoluționare și a mișcării revoluționare. Un asemenea geniu înnăscut este Lomonosov-Martânov. Aruncați o privire asupra articolului său „Probleme la ordinea zilei“ și veți vedea cum *se apropie* „cu propria lui minte“ de lucruri demult spuse de Axelrod (pe care Lomonosov al nostru îl trece bine înțeles cu totul sub tăcere); cum, de exemplu, *începe* să înțeleagă că nu putem ignora atitudinea de opoziție a uneia sau alteia din păturile burgheziei („Rabocee Delo“ nr. 9, pag. 61, 62, 71; compară cu „Răspunsul“ redacției lui „Rabocee Delo“ către Axelrod, pag. 22, 23-24) etc. Dar — vai! — el „se apropie“ numai, „începe“ numai, atât și nimic mai mult, căci e totuși atât de departe de a fi înțeles ideile lui Axelrod, încât vorbește de „lupta economică împotriva patronilor și guvernului“. Trei ani de zile (1898—1901) s'a căsnit „Rabocee Delo“ să-l înțeleagă pe Axelrod, — și totuși nu l-a înțeles! Poate că și aceasta se explică prin faptul că social-democrația, „ca și omenirea“, își pune totdeauna numai sarcini pe care le poate realiza?

Dar lomonosovii nu se disting numai prin faptul că sunt multe lucruri pe care nu le cunosc (aceasta încă n'ar fi o nenorocire așa de mare!), dar și prin faptul că nu-și dau seama de ignoranța lor. Aceasta este o adevărată nenorocire, care îi face să se apuce „să adâncească“ pe Plehanov.

„De când a scris Plehanov cartea menționată („Despre sarcinile socialiștilor în lupta împotriva foamei în Rusia“), a curs multă apă pe gârlă — povestește Lomonosov-Martânov. — Social-democrații care au condus timp de 10 ani lupta economică a clasei muncitoare... n'au reușit încă să dea o fundamentare teoretică largă tacticii partidului. Acum această chestiune este coaptă. Și dacă am voi să dăm o asemenea fundamentare teoretică, ar trebui neapărat să aprofundăm într'o măsură însemnată principiile de tactică pe care le-a dezvoltat cândva Plehanov... Acum ar trebui să definim deosebirea dintre propagandă

și agitație altfel decât a făcut-o Plehanov“ (Martânov citase puțin mai înainte cuvintele lui Plehanov: „propagandistul transmite multe idei unuia sau mai multor oameni, pe când agitatorul nu transmite decât o singură idee sau numai câteva idei, dar unei mase întregi de oameni“). „Prin propagandă noi am înțelege explicarea revoluționară a întregii orânduiri sociale de astăzi sau a unora din manifestările ei, indiferent dacă aceasta se face într'o formă accesibilă numai câtorva sau accesibilă masei largi. Prin agitație, în înțelesul strict al cuvântului (sic!), am înțelege chemarea masei la anumite acțiuni concrete, înlesnirea intervenției revoluționare directe a proletariatului în viața publică“.

Felicităm social-democrația rusă, ba și pe cea internațională, pentru această terminologie nouă, martânovistă, mai riguroasă și mai profundă. Până acum credeam (împreună cu Plehanov și cu toți conducătorii mișcării muncitorești internaționale) că propagandistul, când tratează, de pildă, tot chestiunea șomajului, trebuie să explice natura capitalistă a crizelor, să arate cauza pentru care ele sunt inevitabile în societatea modernă, să arate necesitatea transformării ei într'o societate socialistă etc. Intr'un cuvânt, el trebuie să dea „multe idei“, atât de multe, încât numai un număr (relativ) mic de persoane vor putea să-și însușească dintr'odată toate aceste idei în totalitatea lor. Agitatorul însă, vorbind despre aceeași chestiune, va alege exemplul cel mai izbitor și mai cunoscut tuturor celor care-l ascultă — de pildă, moartea unei familii de șomeri din pricina foamei, creșterea mizeriei etc. — și, folosind acest fapt cunoscut fiecăruia, își va concentra toate eforturile pentru a transmite „masei“ o singură idee, și anume: cât de absurdă este contradicția dintre creșterea bogăției și creșterea mizeriei, căutând să trezească nemulțumirea și revolta masei împotriva acestei nedreptăți strigătoare la cer și lăsând pe seama propagandistului explicarea complectă a acestei contradicții. Deaceea propagandistul acționează mai ales prin cuvântul *tipărit*, iar agitatorul prin *viu* grai. Propagandistului i se cer alte calități decât agitatorului. Pe Kautsky și pe Lafargue, de pildă, îi considerăm propagandiști, iar pe Bebel și pe Guesde agitatori. A admite însă un al treilea domeniu sau o a treia funcție a activității practice, funcția de „a chema masele la anumite acțiuni concrete“, este cea mai mare absurditate, fiindcă „chemarea“, ca act singular, ori întregește în chip firesc și necesar și tratatul teoretic, și broșura de propagandă, și cuvântarea agitatorică, ori reprezintă o funcție pur executivă. Intr'adevăr, să luăm, de

pildă, lupta actuală a social-democraților germani împotriva taxelor vamale pe cereale. Teoreticienii scriu studii asupra politicii vamale și „chiamă“, să zicem, la luptă pentru tratate comerciale și pentru libertatea comerțului; propagandistul face acelaș lucru în revistă, iar agitatorul în cuvântări publice. „Acțiunile concrete“ ale masei constau în acest moment în semnarea de petiții adresate Reichstagului, prin care se cere să nu fie mărite taxele vamale pe cereale. Chemarea la aceste acțiuni pornește indirect dela teoreticieni, propagandiști și agitatori, iar direct dela muncitorii care adună iscălituri în fabrici și locuințe. După „terminologia martânovistă“ ar reieși — nu-i așa? — că Kautsky și Bebel sunt amândoi propagandiști, iar cei care adună iscălituri sunt agitatori.

Exemplul Germanilor mi-a amintit cuvântul german Verballhornung, adică ballhornizare. Johann Ballhorn a fost un editor din Leipzig care a trăit în secolul al XVI-lea. El a scos un abecedar care, după obicei, conținea și un desen înfățișând un cocoș. Numai că, în locul chipului obișnuit al unui cocoș cu pinteni la picioare, desenul înfățișa un cocoș fără pinteni, dar cu două ouă alături de el. Pe coperta abecedarului era adăugat: „ediție *îndreptată* de Johann Ballhorn“. De atunci Germanii numesc Verballhornung o astfel de „îndreptare“ care în realitate este o înrăutățire. Și fără să vrei îți amintești de Ballhorn, când vezi cum „adâncesc“ martânovii pe Plehanov...

Pentruce „a născocit“ Lomonosov al nostru acest talmăș-balmeș? Pentru a ilustra că „Iscra“ „acordă atenție numai unei laturi a chestiunii, cum a făcut și Plehanov încă acum cincisprezece ani“ (39). „In «Iscra», cel puțin în momentul de față, sarcinile propagandei împing pe planul al doilea sarcinile agitației“ (52). Dacă traducem această ultimă frază din limba lui Martânov în limba pe care o vorbește toată lumea (căci omenirea n'a apucat încă să-și însușească terminologia nou descoperită), atunci ajungem la următoarele: în „Iscra“ sarcinile propagandei politice și agitației politice împing pe planul al doilea sarcina „de a prezenta guvernului revendicări concrete de măsuri legislative și administrative“ „care să promită anumite rezultate palpabile“ (sau revendicări de reforme sociale, dacă ne este permis să mai întrebuițăm odată, o singură dată, vechea terminologie a vechii omeniri, care încă n'a ajuns la nivelul

lui Martânov). Propunem cititorului să compare cu această teză următoarea tiradă :

„In aceste programe“ (programele social-democrațiilor revoluționari) „ne izbește și faptul că ele pun mereu pe primul plan avantajele activității muncitorilor în parlament (care nu există la noi), ignorând cu desăvârșire (din cauza nihilismului lor revoluționar) însemnătatea participării muncitorilor la adunările fabricanților pentru reglementarea muncii în fabrici, adunări care există la noi... sau fie și a participării muncitorilor la administrația comunală“..

Autorul acestei tirade exprimă ceva mai de-a-dreptul, mai limpede și mai deschis decât Martânov aceeași idee la care Lomonosov-Martânov a ajuns cu propria sa minte. Acest autor este R. M., care a scris această tiradă în „Suplimentul special“ al ziarului „Raboceaia Mâsli“ (pag. 15).

c) DEMASCARILE POLITICE ȘI „CULTIVAREA COMBATIVITĂȚII REVOLUȚIONARE“

Indreptând împotriva „Iscrei“ „teoria“ sa a „sporirii combativității masei muncitorești“, Martânov a dat de fapt la iveală tendința *de a subaprecia* această combativitate, deoarece el a declarat drept mijloc preferabil, extrem de important și „cel mai larg utilizabil“ pentru trezirea acestei combativități și drept teren al acestei combativități aceeași luptă economică în fața căreia se târau pe brânci și toți economiștii. Această eroare este caracteristică tocmai pentru că ea nu este proprie numai lui Martânov. În realitate, „sporirea combativității masei muncitorești“ poate fi dobândită numai dacă *nu ne vom mărgini* la „agitația politică pe teren economic“. Și una din condițiile principale pentru lărgirea necesară a agitației politice este organizarea demascării politice *din toate punctele de vedere*. Altfel decât prin aceste demascări *nu se poate* cultiva conștiința politică și combativitatea revoluționară a masselor. Deaceia această activitate constituie una din funcțiile cele mai importante ale întregii social-democrații internaționale ; căci nici libertatea politică nu înlătură câtuși de puțin necesitatea activității de demascare, ci schimbă doar întrucâtva direcția acesteia. De pildă, partidul german își întărește îndeosebi pozițiile și își lărgeste influența tocmai mulțumită energiei neobosite a campaniei lui de demascare politică. Conștiința clasei muncitoare nu poate fi o conștiință cu adevărat po-

litică dacă muncitorii nu sunt deprinși să reacționeze la *toate* cazurile de arbitrar și asuprire, violență și abuz, *oricare ar fi clasele* atinse de aceste cazuri; — și anume, să reacționeze tocmai din punctul de vedere social-democrat, și nu din vreun alt punct de vedere. Conștiința masselor muncitorești nu poate fi o conștiință cu adevărat de clasă dacă muncitorii nu vor învăța, pe baza faptelor și evenimentelor politice concrete, și anume a celor la ordinea zilei (actuale), să observe pe *fiecare* dintre celelalte clase sociale în *toate* manifestările vieții lor intelectuale, morale și politice, dacă nu vor învăța să aplice în practică analiza materialistă și aprecierea materialistă a *tuturor* laturilor activității și vieții *tuturor* claselor, păturilor și grupurilor populației. Cine îndreaptă atenția, spiritul de observație și conștiința clasei muncitoare exclusiv sau chiar numai cu precădere asupra ei însăși, acela nu este social-democrat, deoarece conștiința clasei muncitoare este indisolubil legată de limpezimea deplină nu numai a reprezentărilor teoretice... mai bine zis nu atât a reprezentărilor teoretice asupra relațiilor dintre *toate* clasele societății de astăzi, cât a reprezentărilor dobândite în această privință din experiența vieții politice. Iată de ce este atât de adânc dăunătoare și atât de adânc reacționară prin semnificația ei practică teoria economiștilor noștri că lupta economică ar fi mijlocul cel mai larg utilizabil pentru a atrage masele în mișcarea politică. Pentru a deveni social-democrat, muncitorul trebuie să vadă clar natura economică și fizionomia social-politică a moșierului și a popii, a înaltului dregător și a țăranului, a studentului și a vagabondului, să cunoască părțile lor tari și slabe, să știe să se orienteze în frazele curente și în felurile sofisme sub care fiecare clasă și fiecare pătură își *ascunde* năzuințele ei egoiste și adevărata ei „fire“, să știe să-și dea seama care instituții și care legi oglindesc și cum anume oglindesc cutare sau cutare interese. Dar această „reprezentare limpede“ nu poate fi dobândită din nicio carte. Ea poate fi dată numai de tablouri vii și de demascarea promptă a celor ce se petrec în momentul respectiv în jurul nostru, a lucrurilor despre care vorbesc sau chiar numai șoptesc toți și fiecare în felul lui, a ceea ce își găsește expresia în cutare sau cutare evenimente, cifre, sentințe judecătorești etc. etc. Această demascare politică multilaterală

este condiția necesară și *principală* a cultivării combativității revoluționare a masselor.

Dece muncitorul rus își manifestă încă prea puțin combativitatea revoluționară în ceea ce privește sălbatica comportare a poliției față de popor, prigonirea sectanților, maltratarea țăranilor, blestemățiile cenzurii, schingiuirea soldaților, înnăbușirea năzuințelor culturale celor mai nevinovate etc. ? Nu cumva pentru că „lupta economică“ nu-l „face să se lovească“ de aceste lucruri, pentru că aceste lucruri nu-i prea „promit“ „rezultate palpabile“, „pozitive“ ? Nu, această părere nu înseamnă, repetăm, nimic altceva decât o încercare de a arunca propria ta vină asupra altuia, de a arunca propriul său filistinism (și bernsteinism) asupra masei muncitorești. Trebuie să ne învinuim pe noi înșine, propria noastră rămânere în urmă față de mișcarea maselor, să ne învinuim că n'am fost încă în stare să organizăm demascări destul de ample, devii și de prompte ale tuturor acestor infamii. Dacă am face aceasta (și noi trebuie și putem s'o facem), atunci și cel mai simplu muncitor va înțelege *sau va simți* că studentul și sectantul, țăranul și scriitorul sunt batjocoriți și maltratați de aceeași forță a întunericului care-l asuprește și pe el și-l strivește în viață pas cu pas. Și simțind aceasta, va fi cuprins de dorința irezistibilă de a reacționa și el, va fi în stare să huiduiască astăzi pe cenzori, mâine să demonstreze în fața locuinței guvernatorului care a înnăbușit o răscoală țărănească, poi-mâine să dea o lecție jandarmilor în sutană care au rolul de sfântă inchiziție etc. Am făcut încă foarte puțin, aproape nimic din ceea ce se cere pentru a *arunca* în masele muncitorești demascări prompte și multilaterale. Mulți dintre noi nici nu sunt încă conștienți de această *datorie* a lor ; ei se târăsc spontan în coada „luptei mărunte de zi cu zi“, dusă în cadrul strâmt al vieții de fabrică. A spune, când așa stau lucrurile, că „«Iscra» are tendințe să diminueze importanța pe care progresul luptei mărunte de zi cu zi o are în comparație cu importanța propagării ideilor strălucite și desăvârșite“ (Martânov pag. 61), înseamnă a trage partidul înapoi, înseamnă a apăra și a proslăvi lipsa noastră de pregătire și starea noastră de înapoiere.

Cât privește chemarea maselor la acțiune, ea va veni dela sine de îndată ce va exista o agitație politică energică și demascări vii și izbitoare. A prinde pe cineva asupra fap-

tului și a-l înfiera numaidecât în fața tuturor și peste tot locul, acest lucru în sine are mai mult efect decât orice „chemare“; efectul lui este adesea de așa natură încât după aceea devine cu neputință să stabilești cine anume „a chemat“ mulțimea și cine anume a propus cutare sau cutare plan de demonstrație etc. Să chemi — nu în înțelesul general, ci în înțelesul concret al cuvântului — acest lucru se poate face numai la locul acțiunii; să cheme poate numai acela care dă el însuși și imediat exemplu. Iar datoria noastră, a publiciștilor social-democrați, este să adâncim, să lărgim și să intensificăm demascarea politică și agitația politică.

Vorbind despre „chemări“, vom releva că „*Iscra*“ a fost singurul organ care înainte de evenimentele din primăvară a chemat pe muncitori să intervină activ în chestiunea încorporării forțate a studenților, chestiune care nu promitea absolut niciun rezultat palpabil. Indată după publicarea ordonanței din 11 Ianuarie cu privire la „încorporarea a 183 de studenți“, „*Iscra*“ a publicat un articol asupra acestei chestiuni (nr. 2, Februarie) * și, înainte oricărui început de demonstrație, a chemat de-a-dreptul „pe muncitor să vină în ajutorul studentului“, a chemat „poporul“ să răspundă deschis la nerușinata provocare a guvernului. Întrebăm pe toți și pe fiecare: cum și prin ce se explică faptul interesant că Martânov, care vorbește atât de mult de „chemări“, care consideră „chemările“ chiar ca un gen deosebit de activitate, n'a suflat niciun cuvânt despre această chemare? Și dacă așa stau lucrurile, nu este o dovadă de filistinism faptul că Martânov declară că „*Iscra*“ este *unilaterală*, pentru că nu „chiamă“ îndeajuns la lupta pentru revendicări „care să promită rezultate palpabile“?

Economiștii noștri, inclusiv „Rabocce Delo“, au avut succes mulțumită faptului că s'au adaptat muncitorilor înapoiți. Dar muncitorul social-democrat, muncitorul revoluționar (și numărul acestor muncitori crește mereu) va respinge cu indignare toate aceste raționamente asupra luptei pentru revendicări care „să promită rezultate palpabile“ etc., fiindcă va înțelege că toate acestea sunt simple variante ale vechiului cântec al sporului de o copeică la rublă. Un astfel de muncitor va spune sfătuitoților săi dela „Rabocceaia

* Vezi V. I. Lenin, Opere, vol. 4, Editura pentru Literatură politică, 1953, pag. 391—396. — Nota Trad.

Măsli" și „Rabocee Delo“ : degeaba vă agitați, domnilor, amestecându-vă cu atâta zel în treburi pe care noi singuri suntem în stare să le ducem la capăt și sustrăgându-vă dela îndeplinirea adevăratelor voastre îndatoriri. Nu e deloc rațional să spuneți că sarcina social-democraților e să imprime luptei economice însăși un caracter politic ; asta e numai un început și nu în aceasta constă sarcina principală a social-democraților, căci în lumea întreagă, la fel ca și în Rusia, *poliția însăși începe adesea să imprime* luptei economice un caracter politic, muncitorii învață singuri să înțeleagă de partea cui este guvernul *. Căci „lupta economică a muncitorilor împotriva patronilor și guvernului“, de care faceți atâta caz de parcă ați fi descoperit America, este dusă de muncitorii din colțurile cele mai îndepărtate ale Rusiei, care au auzit de greve, dar n'au auzit aproape nimic de socialism. Căci acea „combativitate“ a noastră, a muncitorilor, pe care voi voiți cu toții s'o sprijiniți formulând revendicări concrete care promit rezultate palpabile, noi o avem deja și noi înșine formulăm în munca noastră zilnică, mărunță, sindicală aceste revendicări concrete, de multe ori fără niciun fel de ajutor din partea intelectualilor. Dar o asemenea combativitate nu ne ajunge. Nu suntem copii care pot fi hrăniți cu terciul unei politici numai „economice“. Noi vrem să știm tot ceea ce știu și ceilalți, vrem să cunoaștem în amănunțime *toate* laturile vieții politice și să luăm parte *activă* la fiecare eveniment politic. Pentru aceasta se cere ca intelectualii să ne repete mai puțin ceea ce știm și singuri ** și să ne dea

---

* Cerința „de a imprima luptei economice însăși un caracter politic“ exprimă în chipul cel mai izbitor *ploconirea în fața spontaneității* în domeniul activității politice. De cele mai multe ori lupta economică ia un caracter politic *in mod spontan*, adică fără amestecul „bacilului revoluționar al intelectualilor“. Fără amestecul social-democraților conștiința. De pildă, lupta economică a muncitorilor din Anglia a luat un caracter politic fără nicio participare a socialștilor. Sarcina social-democraților nu se limitează însă la agitația politică pe teren economic ; sarcina lor este de a *transforma* această politică trade-unionistă într-o luptă politică social-democrată, *de a folosi* licărurile de conștiință politică pe care lupta economică le trezește în muncitori, pentru a-i ridica la nivelul conștiinței politice *social-democrate*. Iar marțanovii, în loc de a ridica și de a îmboldi conștiința politică deșteptată spontan, *se prosternază în fața spontaneității*, susținând și repetând până și se face silă că lupta economică îi face pe muncitori „să se lovească“ de problema lipsei lor de drepturi politice. Partea proastă, domnilor, e că această deșteptare spontană a conștiinței politice trade-unioniste nu vă face pe voi „să vă loviți“ de problema sarcinilor voastre social-democrate !

** Pentru a dovedi că toată această cuvântare a muncitorilor către economiști n'am scornit-o din capul nostru, ne referim la doi martori care, fără îndoielă, cunosc în mod direct mișcarea muncitorească și care nu sunt deloc înclinați a fi părtinitori față de noi, „dogmaticii“, — căci unul dintre ei este un economist (care consideră până și pe „Rabocee Delo“ un organ politic), iar celălalt un terorist. Primul martor este autorul unui articol remarcabil prin veracitatea și vioiciunea lui : „Mișcarea muncitorească din Petersburg și sarcinile practice

mai mult din ceace nu știm încă, din ceace noi singuri nu putem dobândi niciodată din experiența noastră de fabrică și din experiența noastră „economică“ — și anume: cunoștințe politice. Aceste cunoștințe voi, intelectualii, le puteți dobândi și sunteți *datori* să ni le împărtășiți într'o măsură de o sută și de o mie de ori mai mare decât ați făcut-o până acum, și să ni le împărtășiți nu numai sub formă de raționamente, broșuri și articole (care sunt adesea — iertați-mi sinceritatea! — cam plictisitoare), ci neapărat sub forma unei *demascări* vii a tot ceace guvernul și clasele noastre stăpânitoare fac acum în toate domeniile vieții. Indepliniți-vă cu mai multă râvnă această datorie a voastră și *vorbiți mai puțin de „sporirea combativității masei muncitorești“*. Noi suntem cu mult mai activi decât vă închipuiți și știm să susținem prin lupte de stradă deschise chiar și revendicările care nu promet niciun „rezultat palpabil“! Și nu voi aveți căderea să „sporiți“ combativitatea noastră, fiindcă *vouă înșivă vă lipsește tocmai combativitatea*. Ploconiți-vă mai puțin, domnilor, în fața spontaneității și ocupați-vă mai mult de sporirea *propriei voastre* combativități!

d) CE ARE COMUN ECONOMISMUL CU TERORISMUL?

Mai sus, în notă, am pus față în față un economist și un terorist ne-social-democrat, care întâmplător au fost solidari între ei. Intre unii și alții există totuși, în general vorbind, o legătură nu întâmplătoare, ci o legătură lăuntrică necesară, asupra căreia vom reveni mai jos și despre care trebuie să vorbim aici tocmai în legătură cu chestiunea cultivării combativității revoluționare. Teroriștii de astăzi și economiștii au o rădăcină comună: *ploconirea în fața spontaneității*, despre care am vorbit în capitolul precedent ca de

---

ale social-democrației“, publicat în „Rabocee Delo“ nr. 6. El împarte pe muncitori în 1) revoluționari conștienți, 2) o pătură intermediară și 3) restul masei. Pătura intermediară, spune el, „de multe ori se interesează mai mult de problemele vieții politice decât de interesele sale economice imediate, a căror legătură cu condițiile sociale generale e demult înțeleasă“... „Rabocezia Măslă“ „este aspru criticată“: „mereu aceleași lucruri demult cunoscute, demult citite“, „nici în cronică politică nu găsești nimic“ (pag. 30 și 31). Dar chiar și al treilea strat: „massa muncitorească mai receptivă, mai tânără și mai puțin perverlită de cârciumă și de biserică, și care n'are aproape niciodată posibilitatea să-și procure o carte cu conținut politic, discută alandala despre fenomenele vieții politice, reflectând, pe baza unor informații fragmentare, asupra turburărilor studențești“ etc. Iar teroristul scrie: „...Ei citesc odată, de două ori cele scrise despre faptele mărunte din viața de fabrică din diferite orașe, altele decât ale lor, și apoi o lasă baltă... E plictisitor... Să nu vorbești despre stat într'un ziar muncitoresc... înseamnă să-l privești pe muncitor ca pe un copil mic... Muncitorul nu-l un copilaș“ („Svoboda“, publicația grupului revoluționar-socialist, pag. 69 și 70).

un fenomen general și pe care o examinăm acum din punctul de vedere al înrăuririi ce o are în domeniul activității politice și al luptei politice. La prima vedere, afirmația noastră ar putea să pară paradoxală : atât de mare pare să fie deosebirea dintre cei care subliniază „lupta mărunță de zi cu zi“ și cei care chiamă la o luptă individuală plină de abnegație. Dar aceasta nu este un paradox. Economiiștii și teroriștii se ploconesc în fața celor doi poli diferiți ai aceluiaș curent al spontaneității : economiiștii se ploconesc în fața spontaneității „mișcării pur muncitorești“, teroriștii în fața spontaneității înflăcărâtei indignări a intelectualilor care nu știu sau nu au posibilitatea să lege activitatea revoluționară într'un singur tot cu mișcarea muncitorească. Aceluia care nu mai crede acum sau nu a crezut niciodată în această posibilitate, îi este într'adevăr greu să găsească pentru sentimentul său de indignare și pentru energia sa revoluționară o altă ieșire decât teroarea. Așa dar, ploconirea în fața spontaneității în ambele direcții arătate mai sus, nu-i altceva decât *inceputul înfăptuirii* faimosului program al „Credo“-ului : muncitorii duc „lupta lor economică împotriva patronilor și guvernului“ (să ne ierte autorul „Credo“-ului că exprimăm ideea lui cu cuvintele lui Martânov ! Socotim că suntem în drept s'o facem, deoarece și în „Credo“ se spune că, în lupta lor economică, „muncitorii se lovesc de regimul politic“), iar intelectualii duc cu propriile lor forțe lupta politică, firește, cu ajutorul teroarei ! Aceasta-i o *concluzie* absolut logică și inevitabilă, asupra căreia nu se poate să nu insistăm, *deși aceia* care încep să înfăptuiască acest program *nu și-au dat seama ei înșiși* de inevitabilitatea ei. Activitatea politică își are logica ei, care nu depinde de conștiința acelor care, cu cele mai bune intenții, fie că chiamă la teroare, fie că cer să se dea luptei economice însăși un caracter politic. Iadul e pavat cu bune intenții, și în cazul de față bunele intenții nu salvează încă de atracția spontană de a merge pe „linia minimei rezistențe“, pe linia programului *pur burghez* al „Credo“-ului. Și nu este întâmplător nici faptul că mulți liberali ruși — atât liberali pe față, cât și liberali care poartă o mască marxistă — simpatizează din toată inima cu teroarea și se străduesc să sprijine accentuarea tendințelor teroriste din momentul de față.

Și când a luat naștere „Grupul revoluționar-socialist Svoboda“, care își pusesese tocmai sarcina de a sprijini în

toate privințele mișcarea muncitorească, incluzând însă în program teroarea și tinzând să se emancipeze, ca să zicem așa, de social-democrație, — acest fapt a confirmat odată mai mult o remarcabilă perspicacitate a lui P. B. Axelrod, care *literalmente a prevestit, încă la sfârșitul anului 1897*, aceste rezultate ale oscilărilor social-democrate („Despre sarcinile actuale și despre tactică“) și a schițat renumitele sale „două perspective“. Toate discuțiile și divergențele de mai târziu dintre social-democrații ruși sunt deja cuprinse, ca planta în sămânță, în aceste două perspective*.

Din punctul de vedere arătat mai sus, este explicabil și faptul că „Rabocee Delo“, care n'a ținut piept spontaneității economismului, n'a ținut piept nici spontaneității terorismului. E foarte interesant să menționăm aici o argumentare specială în favoarea teroarei, argumentare la care recurge grupul „Svoboda“. El „neagă cu desăvârșire“ rolul teroarei ca mijloc de înfricoșare („Renașterea revoluționarismului“, pag. 64) ; dar, în schimb, pune pe planul întâi „însemnătatea ei ca mijloc de excitare (îmboldire)“. Asta este caracteristic, în primul rând, ca unul din stadiile de descompunere și de declin ale aceluia cerc de idei tradiționale (anterioare ideilor social-democrate) care a făcut să se rămână pe poziția teroarei. A recunoaște că guvernul nu poate fi acum „înfricoșat“ — și prin urmare nici dezorganizat — prin teroare, înseamnă în fond a condamna cu desăvârșire teroarea ca sistem de luptă, ca sferă de activitate conștințită de program. În al doilea rând, asta e și mai caracteristic ca model de neînțelegere a sarcinilor noastre arzătoare pe tărâmul „cultivării combativității revoluționare a masselor“. „Svoboda“ propagă teroarea ca mijloc de „excitare“ a mișcării muncitorești, ca mijloc de a-i da un „puternic impuls“. E greu de închipuit o argumentare care să se nege mai vădit

* Martânov „își închipue o altă dilemă, mai reală“ (?) („Social-democrația și clasa muncitoare“, 19) : „Sau social-democrația ia asupra ei conducerea directă a luptei economice a proletariatului și o transformă prin aceasta (1) în luptă revoluționară de clasă... „Prin aceasta“, adică, evident, prin conducerea directă a luptei economice. Să ne arate Martânov unde s'a mai văzut ca *numai* prin conducerea luptei sindicale să se fi izbitit a transforma o mișcare trade-unionistă într-o mișcare revoluționară de clasă. Cum de nu înțelege el că pentru această „transformare“ trebuie să începem în mod activ „să conducem direct“ agitația politică *în toate direcțiile*?... „Sau perspectiva cealaltă: social-democrația se dă înlături dela conducerea luptei economice a muncitorilor și prin aceasta... își taie aripile“... După părerea menționată mai sus a lui „Rabocee Delo“, „se dă înlături“ „Iscra“. Noi am văzut însă că „Iscra“ face *mult mai mult* pentru conducerea luptei economice decât „Rabocee Delo“, fără a se mărgini însă la acest lucru și *fără a-și îngusta*, de dragul ei, sarcinile politice.

pe sine însăși ! Se pune întrebarea : să fie oare în viața rusă atât de puține infamii, încât trebuie să se mai născocască mijloace speciale de „excitare“ ? Și, pe de altă parte, nu este evident că acela pe care nu-l revoltă și nu-l poate revolta nici măcar samavolnicia din Rusia, va privi liniștit, „scobindu-se în nas“, și la lupta de unu contra unu dintre guvern și o mână de teroriști ? Adevărul e că masele muncitorești sunt foarte revoltate de ticăloșiile vieții ruse, dar noi nu știm să strângem, ca să zicem așa, și să concentrăm toate acele picături și pârâiașe ale revoltei populare pe care viața rusă le produce în măsură infinit mai mare decât ne închipuim și credem noi, dar care trebuie adunate într'un *singur* șuvoi uriaș. Că această sarcină este realizabilă, aceasta o dovedește fără putință de tăgadă creșterea uriașă a mișcării muncitorești și setea muncitorilor pentru literatură politică, despre care am vorbit mai sus. Iar chemarea la teroare, ca și cerința de a da luptei economice însăși un caracter politic, reprezintă forme diferite *de sustragere* dela datoria cea mai imperioasă a revoluționarilor ruși : organizarea unei agitații politice multilaterale. „Svoboda“ vrea să *înlocuiască* agitația prin teroare, declarând pe față că, „de îndată ce va începe în masse o agitație intensă, energetică, teroarea își va îndeplini rolul ei de mijloc de excitație (îmboldire)“ („Renașterea revoluționarismului“, pag. 68). Aceasta arată tocmai că atât teroriștii cât și economiștii *subapreciază* combativitatea revoluționară a masselor, în ciuda mărturiei vădite a evenimentelor din primăvară *, — unii pornind în căutarea unor „excitanți“ artificiali, ceilalți vorbind de „revendicări concrete“. Nici unii nici ceilalți nu dau destulă atenție dezvoltării *propriei lor combativități* în domeniul agitației politice și al organizării demascării politice. Și acest lucru nu poate fi *înlocuit* cu nimic altceva, nici acum nici altădată.

e) CLASA MUNCITORE, LUPTATOR DE AVANGARDA PENTRU DEMOCRAȚIE

Am văzut că desfășurarea unei agitații politice foarte ample, prin urmare și organizarea unor demascări politice multilaterale, constituie o sarcină absolut necesară, sarcina *cea mai imperioasă* a activității, dacă această activitate este

* E vorba de primăvara anului 1901, când au început mari demonstrații de stradă. (Nota autorului la ediția din 1907. — Nota Red.)

cu adevărat social-democrată. Dar noi am ajuns la această concluzie pornind *numai* dela nevoile cele mai arzătoare ale clasei muncitoare pe tărâmul cunoștințelor politice și al educației politice. Or, acesta ar fi un mod prea îngust de a pune chestiunea, deoarece ar ignora sarcinile general-democratice ale oricărei social-democrații în general și ale social-democrației ruse de astăzi în special. Pentru a explica cât mai concret această teză, vom încerca să examinăm chestiunea sub aspectul cel mai „apropiat“ pentru un economist, adică sub aspectul practic. „Toți sunt de acord“ că trebuie să dezvoltăm conștiința politică a clasei muncitoare. Se pune întrebarea: *cum* să facem aceasta și ce se cere pentru aceasta? Lupta economică face pe muncitori „să se lovească“ numai de chestiunile privitoare la relațiile dintre guvern și clasa muncitoare, și de aceea, *oricât ne-am trudi* cu sarcina „de a da un caracter politic luptei economice însăși“, *nu vom reuși niciodată* să ridicăm conștiința politică a muncitorilor (până la nivelul conștiinței politice social-democrate) în cadrul acestei sarcini, deoarece *acest cadru însuși este prea îngust*. Formula lui Martânov e interesantă pentru noi nu pentru că ilustrează talentul lui Martânov de a încurca lucrurile, ci pentru că exprimă plastic greșala fundamentală a tuturor economiștilor, anume convingerea că am putea dezvolta conștiința politică de clasă a muncitorilor, ca să zicem așa, *dinăuntru* luptei lor economice, adică pornind numai (sau mai ales) dela această luptă, bazându-ne numai (sau mai ales) pe această luptă. Această părere este fundamental greșită; și tocmai pentru că economiștii, supărându-se pe noi din pricina polemicii noastre împotriva lor, nu vor să chibzuiască cum se cuvine asupra sursei divergențelor, se ajunge la rezultatul că literalmente nu ne mai înțelegem unii pe alții, că vorbim limbi diferite.

Conștiința politică de clasă nu poate fi adusă muncitorului *decât din afară*, adică din afara luptei economice, din afara sferei relațiilor dintre muncitori și patroni. Singurul domeniu din care se poate sorbi această cunoaștere este domeniul relațiilor *tuturor* claselor și păturilor cu statul și cu guvernul, domeniul relațiilor dintre *toate* clasele. De aceea, la întrebarea: ce-i de făcut pentru a da muncitorilor cunoștințe politice? nu se poate da numai răspunsul cu care se mulțumesc, în majoritatea cazurilor, practicienii

— fără să mai vorbim de practicienii care înclină spre economism — și anume răspunsul că „trebuie să mergem la muncitori“. Pentru a da *muncitorilor* cunoștințe politice, social-democrații trebuie să *meargă în toate clasele populației*, trebuie să trimită în toate părțile detașamente ale armatei lor.

Alegem dinadins o formulare atât de colțuroasă, ne exprimăm dinadins într'un mod simplist și atât de tăios, nu din dorința de a spune paradoxe, ci pentru a-i face pe economiști „să se lovească“ de sarcinile pe care, lucru de neiertat, ei le desconsideră, pentru a-i face „să se lovească“ de deosebirea dintre politica trade-unionistă și cea social-democrată, deosebire pe care ei nu vor s'o înțeleagă. De aceea rugăm pe cititor să-și păstreze calmul și să ne asculte cu atenție până la capăt.

Să luăm tipul de cerc social-democrat cel mai răspândit în anii din urmă și să examinăm activitatea lui. El are „legături cu muncitorii“ și se mulțumește cu aceasta, publicând manifeste în care înfierează abuzurile din fabrici, comportarea părtinitoare a guvernului față de capitaliști și samavolnicia poliției. La adunările cu muncitorii discuția de obicei nu depășește sau aproape nu depășește cadrul aceluiași teme; referatele și conferințele tratând despre istoria mișcării revoluționare, despre politica internă și externă a guvernului nostru, despre dezvoltarea economică a Rusiei și a Europei și despre situația diferitelor clase în societatea de astăzi etc. sunt o mare raritate. La stabilirea sistematică de legături cu celelalte clase sociale și la lărgirea acestor legături nu se gândește nimeni. În fond, în majoritatea cazurilor, pentru membrii unui astfel de cerc apare ca ideal de militant un om care seamănă mai curând cu un secretar de trade-union decât cu un conducător politic socialist. Căci orice secretar de trade-union englez, de pildă, ajută totdeauna pe muncitori să ducă lupta economică, organizează demascări ale rânduilor din fabrici, arată cât de nedrepte sunt legile și măsurile care restrâng libertatea de grevă, libertatea de a pune pichete de grevă (pentru a preveni pe toți că la fabrica respectivă e grevă), arată că arbitrii, care aparțin claselor burgheze ale poporului, sunt părtinitori etc. etc. Într'un cuvânt, orice secretar de trade-union duce și sprijină „lupta economică împotriva patronilor și guvernului“.

Și n'am putea insista îndeajuns asupra adevărului că *asta nu este încă* social-democratism, că un ideal de social-democrat nu trebuie să fie un secretar de trade-union, ci un tribun al poporului, care știe să reacționeze la toate manifestările de samavolnicie și de asuprire, oriunde s'ar produce, orice pătură sau clasă ar lovi, care știe să concentreze toate aceste manifestări într'un singur tablou al samavolniciei polițienești și al exploatării capitaliste, care știe să se folosească de orice fapt mărunț, pentru a expune în fața tuturor convingerile sale socialiste și revendicările sale democratice, pentru a arăta tuturor și fiecăruia însemnătatea istorică mondială a luptei de eliberare a proletariatului. Comparați, de pildă, pe un militant ca Robert Knight (cunoscutul secretar și conducător al uniunii cazangiilor, unul din cele mai puternice trade-unionuri engleze) cu un militant ca Wilhelm Liebknecht și încercați să aplicați aci contrapuneri în care Martânov își încadrează divergențele lui cu „Iscra”. Veți vedea — încep să răsfoiesc articolul lui Martânov — că Robert Knight mai mult „chema masele la anumite acțiuni concrete” (39), pe când Wilhelm Liebknecht se îndeletnicea mai mult „cu explicarea revoluționară a întregii orânduiri actuale sau a unora din manifestările ei” (38-39) ; că Knight „formula revendicările imediate ale proletariatului și arăta mijloacele pentru înfăptuirea lor” (41), pe când Liebknecht, făcând și aceasta, nu renunța totuși „să conducă în acelaș timp activitatea energetică a diferitelor pături opoziționiste” și „să le dicteze un program de acțiune pozitiv” * (41) ; că R. Knight se străduia „să dea, pe cât posibil, luptei economice însăși un caracter politic” (42) și se pricepea de minune „să prezinte guvernului revendicări concrete, care promet anumite rezultate palpabile” (43), pe când Liebknecht se îndeletnicea mai mult cu „demascări” „unilaterale” (40) ; că Knight dădea mai multă însemnătate „mersului progresiv al luptei mărunte de zi cu zi” (61), pe când Liebknecht dădea mai multă însemnătate „propagării ideilor strălucite și desăvârșite” (61) ; că Liebknecht a făcut din ziarul condus de el tocmai un „organ de opoziție revoluționară care demască rânduelile dela noi, și în special rânduelile politice, în mă-

*. De pildă, în timpul războiului franco-german, Liebknecht a dictat programul de acțiune *întregii democrații*, — și în și mai mare măsură au făcut-o Marx și Engels în 1848.

sura în care ele se ciocnesc cu interesele celor mai felurite pături ale populației" (63), pe când Knight „lucra pentru cauza muncitorilor, în strânsă legătură organică cu lupta proletară" (63) — dacă „strânsa legătură organică" e înțeleasă în sensul acelei ploconiri în fața spontaneității pe care am cercetat-o mai sus în lumina exemplului lui Cricovski și Martânov — și „își îngusta sfera sa de influență", convins fiind, firește, ca și Martânov, că „prin asta face influența însăși mai complexă" (63). Intr'un cuvânt, veți vedea că, de facto, Martânov coboară social-democrația la nivelul trade-unionismului, deși o face, firește, nu pentru că n'ar dori binele social-democrației, ci pur și simplu pentru că s'a cam grăbit să adâncească pe Plehanov, în loc să-și dea osteneală să-l înțeleagă.

Dar să ne întoarcem la expunerea noastră. Am spus că un social-democrat, dacă nu e numai în vorbe pentru dezvoltarea sub toate aspectele a conștiinței politice a proletariatului, trebuie „să meargă la toate clasele populației". Se pune întrebarea: cum s'o facem? avem destule forțe pentru aceasta? există teren pentru o astfel de muncă în toate celelalte clase? nu va însemna aceasta o dare înapoi sau nu va duce aceasta la o dare înapoi dela punctul de vedere de clasă? Să ne oprim asupra acestor chestiuni.

Trebuie „să mergem în toate clasele populației" și ca teoreticieni, și ca propagandiști, și ca agitatori, și ca organizatori. Că social-democrații trebuie să-și îndrepte activitatea teoretică spre studierea tuturor particularităților situației sociale și politice a diferitelor clase, — despre aceasta nu se îndoiește nimeni. Totuși, în această privință se face foarte puțin, mult prea puțin, în comparație cu munca îndreptată spre studiarea particularităților vieții de fabrică. În comitete și în cercuri veți întâlni oameni care se adâncesc chiar și în studiul special al unei ramuri oarecare a industriei fierului, dar nu veți găsi aproape niciun caz în care membrii organizațiilor (nevoiți, cum se întâmplă adesea, să părăsească, dintr'un motiv sau altul, activitatea practică) să se ocupe în mod special cu adunarea de material asupra unei chestiuni actuale din viața noastră socială și politică, chestiune care ar putea să dea prilej pentru activitate social-democrată în celelalte pături ale populației. Vorbind despre slaba pregătire a majorității conducătorilor de astăzi ai mișcării muncitorești, nu se poate să

nu pomenim și de o pregătire în această privință, deoarece și ea este legată de înțelegerea „economistă“ a „strânsei legături organice cu lupta proletară“. Principalul însă este, bine înțeles, *propaganda și agitația* în toate părțile poporului. Social-democratului din Europa occidentală îi înlesnesc această sarcină adunările și întrunirile populare, la care poate să vină *oricine* vrea, — i-o înlesnește parlamentul, unde vorbește în fața deputaților *tuturor* claselor. La noi nu există nici parlament, nici libertate de întrunire, dar noi știm totuși să organizăm adunări cu muncitorii care vor să asculte pe un *social-democrat*. Noi trebuie deasemeni să știm să organizăm adunări cu reprezentanții *tuturor* claselor populației care vor să asculte pe un *democrat*. Căci nu este social-democrat acela care în practică uită că „comuniștii sprijină orice mișcare revoluționară“, că deaceia suntem datori să explicăm și să expunem *în fața întregului popor sarcinile general-democratice*, fără să ascundem nici o singură clipă convingerile noastre socialiste. Nu este social-democrat acela care în practică uită datoria sa *de a fi în fruntea tuturor* în ceea ce privește formularea, ascuțirea și rezolvarea *oricărei* probleme general-democratice.

„Cu aceasta suntem cu toții de acord!“ — ne va întrerupe cititorul nerăbdător — iar în noile instrucțiuni pentru redacția revistei „Rabocce Delo“, adoptate de ultimul congres al uniunii, se spune răspicat: „Propaganda și agitația politică trebuie să fie duse în legătură cu toate fenomenele și evenimentele din viața socială și politică care privesc proletariatul fie direct ca clasă deosebită, fie ca *avangardă a tuturor forțelor revoluționare în lupta pentru libertate*“ („Două congrese“, pag. 17, subliniat de noi).

Da, acestea sunt cuvinte foarte juste și foarte bune, și noi am fi pe deplin mulțumiți dacă „Rabocce Delo“ le-ar *înțelege, dacă pe lângă aceste cuvinte n'ar spune și lucruri care le contrazic*. Nu este suficient să ne numim „avangardă“, detașamentul cel mai înaintat; trebuie să și acționăm în așa fel ca *toate* celelalte detașamente să vadă și să fie nevoite a recunoaște că noi mergem în frunte. Și întrebăm pe cititor: oare reprezentanții celorlalte „detașamente“ sunt atât de proști ca să ne creadă pe cuvânt că noi suntem „avangarda“? Inchipuiți-vă concret următorul tablou. În „detașamentul“ radicalilor ruși culți sau al constituționaliștilor liberali își face apariția un social-democrat care de-

clară : noi suntem avangarda ; „în prezent avem în fața noastră sarcina de a da, pe cât e cu putință, luptei economice însăși un caracter politic“. Orice radical sau constituționalist mai mult sau mai puțin inteligent (și printre radicalii și constituționaliștii ruși sunt mulți oameni inteligenți) va zâmbi auzind aceste cuvinte și va spune (bine înțeles în sinea lui, pentrucă, în cele mai multe cazuri, ei sunt diplomați experimentați) : „ce naivă e «avangarda» aceasta ! Nu înțelege nici măcar atâta lucru că e sarcina noastră, a reprezentanților celor mai avansați ai democrației burgheze, să dăm luptei economice *însăși* a muncitorilor un caracter politic. Căci și noi, ca și toți burghezii din Europa occidentală, vrem să-i antrenăm pe muncitori în politică, *dar numai în politica trade-unionistă, și nu în politica social-democrată*. Politica trade-unionistă a clasei muncitoare este tocmai *politica burgheză* a clasei muncitoare. Iar formularea pe care «avangarda» o dă sarcinilor sale este tocmai formularea politicii trade-unioniste ! Așa că n'au decât să-și spună social-democrați cât le place. Doar nu sunt copil să fac caz de etichete ! Numai să nu cadă sub influența acestor periculoși dogmatici ortodocși, să lase «libertatea de critică» acelor care în mod inconștient împing social-democrația spre albia trade-unionistă !“

Dar zâmbetul imperceptibil al constituționalistului nostru se va transforma într'un râs homeric când va afla că, în perioada actuală de dominație aproape absolută a spontaneității în mișcarea noastră, social-democrații care vorbesc de caracterul de avangardă al social-democrației nu se tem de nimic mai mult decât de „subaprecierea elementului spontan“, că se tem „să nu diminueze importanța mersului progresiv al luptei mărunte de zi cu zi în comparație cu propagarea ideilor strălucite și desăvârșite“ etc. etc. ! Un detașament „de avangardă“ care se teme ca elementul conștient să n'o ia înainte elementului spontan, care se teme să propună un „plan“ îndrăsneț pe care ar trebui să-l recunoască în mod unanim și cei care au alte vederi ! Nu cumva confundă ei cuvântul avangardă cu cuvântul ariergardă ?

Intr'adevăr, să aprofundăm următorul raționament al lui Martânov. El spune la pag. 40 că tactica de demascare pe care o urmează „Iscra“ ar fi unilaterală, că „oricâtă neîncredere și ură am semăna împotriva guvernului nu ne

vom atinge țelul atâta timp cât nu vom reuși să dezvoltăm o energie socială îndeajuns de activă pentru doborîrea lui". Aceasta e, în paranteză fie zis, grija, pe care o cunoaștem deja, de a spori combativitatea masselor, însoțită de tendința de a-ți diminua propria combativitate. Dar acum nu e vorba de aceasta. Martânov vorbește aici, prin urmare, de energia *revoluționară* („pentru doborîre“). Și la ce concluzie ajunge? Deoarece în timpuri obișnuite diferitele pături sociale urmează inevitabil căi diferite, „este limpede că noi, social-democrații, nu putem să conducem în acelaș timp activitatea energetică a diferitelor pături opoziționiste, nu putem să le dictăm un program de acțiune pozitiv, nu putem să le arătăm prin ce mijloace trebuie să lupte zi de zi pentru interesele lor... Păturile liberale vor avea singure grijă de lupta activă pentru interesele lor imediate, care le va face să se lovească de regimul nostru politic“ (41). Așa dar, începând prin a vorbi despre energia revoluționară, despre lupta activă pentru doborîrea absolutismului, Martânov alunecă imediat spre energia luptei profesionale, spre lupta activă pentru interesele imediate! E dela sine înțeles că noi nu putem să conducem lupta studenților, a liberalilor etc. pentru „interesele“ lor „imediate“; dar nu despre aceasta era vorba, onorabile economist! Era vorba de participarea posibilă și necesară a diferitelor pături sociale la doborîrea absolutismului; or, *această* „activitate energetică a diferitelor pături opoziționiste“ nu numai că *putem*, dar *trebuie* neapărat s'o conducem, dacă voim să fim o „avangardă“. Ca studenții noștri, liberalii noștri etc. „să se lovească de regimul nostru politic“, — de aceasta vor avea grijă nu numai ei, de aceasta vor avea grijă în primul rând și mai ales însăși poliția și funcționarii guvernului absolutist. Dar „noi“, dacă vrem să fim democrați de avangardă, trebuie să avem grijă să-i facem pe oamenii care, la drept vorbind, sunt nemulțumiți numai de starea de lucruri din universități sau din zemstve etc., *să se pătrundă* de ideea nemerniciei întregului regim politic. *Noi* trebuie să luăm asupra noastră sarcina de a organiza o asemenea luptă politică multilaterală sub conducerea partidului *nostru*, încât toate păturile opoziționiste să poată sprijini și chiar să sprijine, în limita puterilor lor, această luptă și acest partid. *Noi* trebuie să formăm, dintre practicienii social-democrați, conducători politici care să știe să conducă această luptă multi-

laterală în toate manifestările ei, care să știe „să dicteze“ în momentul oportun „un program pozitiv de acțiune“ și studenților în fierbere, și membrilor nemulțumiți ai zemstvelor, și sectanților revoltați, și învățătorilor prigonți etc. etc. Deaceea este *cu desăvârșire falsă* afirmația lui Martânov că, „față de aceștia, noi nu putem juca *decât* rolul *negativ* de demascatori ai rânduvelilor... Noi nu putem *decât* să spulberăm nădejdele pe care și le pun în diferitele comisii guvernamentale“ (subliniat de noi). Această afirmație arată că Martânov *nu înțelege absolut nimic* din chestiunea adevăratului rol al „avangărzii“ revoluționare. Și dacă cititorul va lua în considerație acest lucru, el va înțelege limpede *sensul adevărat* al următoarelor cuvinte de încheiere ale lui Martânov: „«Iscra» e un organ de opoziție revoluționară care demască rânduvelile dela noi, și în special rânduvelile politice, în măsura în care ele se ciocnesc cu interesele diferitelor pături ale populației. Noi însă lucrăm și vom lucra pentru cauza muncitorească în strânsă legătură organică cu lupta proletară. Ingustând sfera influenței noastre, noi facem prin asta influența însăși mai complexă“ (63). Sensul adevărat al acestei concluzii e următorul: „Iscra“ vrea să *ridice* politica trade-unionistă a clasei muncitoare (la care, din lipsă de înțelegere, de pregătire sau din convingere, se mărginesc la noi atât de des practicienii) la nivelul unei politici social-democrate. Iar „Rabocee Delo“ vrea să *coboare* politica social-democrată la nivelul politicii trade-unioniste. Și, după toate acestea, ea mai încredințează pe cine vreți și pe cine nu vreți că avem aci „poziții absolut compatibile în cauza comună“ (63). O, sancta simplicitas !*

Să mergem mai departe. Avem noi oare destule forțe pentru a desfășura propaganda și agitația noastră în *toate* clasele populației? De bună seamă că da. Economiștii noștri înclină adesea să tăgăduiască aceasta, scăpând din vedere uriașul pas înainte pe care mișcarea noastră l-a făcut din 1894 (aproximativ) până în 1901. Ca adevărați „codiști“ ce sunt, ei trăiesc mai mult cu amintirea perioadei demult apuse a începutului mișcării. Pe atunci aveam într'adevăr extrem de puține forțe, pe atunci era firească și legitimă hotărîrea de a ne consacra pe de-a'ntregul muncii

* — O, sfântă simplicitate ! — Nota Trad.

în rândurile muncitorilor și de a condamna cu asprime orice îndepărtare dela ea, pe atunci întreaga noastră sarcină era să ne întărim în clasa muncitoare. Acum este atrasă în mișcare o masă uriașă de forțe, acum vin la noi toți reprezentanții cei mai buni ai generației tinere a claselor culte; pretutindeni în provincie se află oameni, nevoiți să stea acolo, care au participat deja sau care doresc să participe la mișcare, oameni care se simt atrași de social-democrație (pe când în 1894 social-democrații ruși puteau fi numărați pe degete). Unul din principalele neajunsuri politice și organizatorice ale mișcării noastre este că *nu știm* să întrebuițăm toate aceste forțe, să dăm fiecăruia o muncă potrivită (vom vorbi mai amănunțit despre aceasta în capitoul următor). În imensa lor majoritate, aceste forțe sunt cu totul lipsite de posibilitatea „de a merge la muncitori”, așa că nici vorbă nu poate fi de primejdia abaterii forțelor dela munca noastră principală. Iar pentru a pune la îndemâna muncitorilor cunoștințe politice reale, vii și multilaterale, trebuie neapărat să avem „oameni de-ai noștri”, social-democrați, peste tot, în toate păturile sociale, în toate pozițiile care permit cunoașterea resorturilor lăuntrice ale mecanismului nostru de stat. Și de asemenea oameni avem nevoie nu numai din punct de vedere propagandistic și agitatoric, dar, și mai mult încă, din punct de vedere organizatoric.

Există oare teren pentru o activitate în toate clasele populației? Cine nu vede aceasta, acela rămâne iarăși cu conștiința sa în urma avântului spontan al masselor. Mișcarea muncitorească a trezit și continuă să trezească la unii nemulțumiri, la alții nădejdea într'un sprijin din partea opoziției, la alții conștiința intolerabilității absolutismului și a inevitabilității prăbușirii lui. Am fi „oameni politici” și social-democrați numai în vorbe (cum este foarte des cazul în realitate), dacă nu ne-am da seama că sarcina noastră este să folosim toate manifestările de nemulțumire de orice fel, să adunăm și să prelucrăm până și toate fărâmele fie chiar și ale unui protest în fașă. Nu mai spunem că întreaga masă de milioane și milioane de țărani muncitori, meșteșugari, mici meseriași etc. ar asculta totdeauna cu însetare propaganda unui social-democrat cât de cât dibaci. Dar se poate oare găsi măcar o singură clasă a populației în care să nu existe grupuri, cercuri și oameni

nemulțumiți de samavolnicie și de lipsa de drepturi, și deci accesibili propagandei unui social-democrat care dă glas celor mai arzătoare cerințe general-democratice? Iar acela care vrea să-și facă o idee concretă despre felul cum trebuie să ducă un social-democrat această agitație politică în sânul *tuturor* claselor și păturilor populației, îi vom indica *demascările politice*, în sensul larg al cuvântului, ca mijloc principal (dar, se înțelege, nu unic) al acestei agitații.

„Trebuie — scriam eu în articolul „Cu ce să începem?” („Iskra” nr. 4, Mai 1901), despre care vom vorbi amănunțit mai jos — să trezim în toate păturile cât de cât conștiente ale poporului ardoarea demascării *politice*. Nu trebuie să ne turbure faptul că în momentul de față sunt atât de puțini aceia care demască politicește, că glasul lor răsună atât de slab și de timid. Cauza acestui fapt nu constă deloc într-o resemnare generală în fața samavolniciei polițienești. Cauza este că oamenii în stare și gata să demaște n’au o tribună dela care să poată vorbi — nu există un auditoriu care să asculte cu ardoare și să încurajeze pe oratori —, că ei nu văd nicăieri în popor forța în fața căreia ar avea rost să se plângă de «atotputernicul» guvern rus... Acum suntem în stare și suntem datori să creăm o tribună pentru demascarea guvernului țarist în fața întregului popor; — o astfel de tribună trebuie să fie ziarul social-democrat”*

tocmai un astfel de auditoriu ideal pentru demascările politice este clasa muncitoare, care, înainte de toate și cel mai mult, are nevoie de cunoștințe politice vii și multilaterale, care este cea mai capabilă să transforme aceste cunoștințe într-o luptă activă, chiar dacă această luptă n’ar promite niciun fel de „rezultate palpabile”. Iar o tribună de demascare *în fața întregului popor* poate fi numai un ziar pe întreaga Rusie. „Fără un organ politic e de neconceput în Europa de astăzi o mișcare care să merite numele de mișcare politică”, iar în această privință Rusia face și ea parte, fără îndoială, din Europa de astăzi. Presa a devenit la noi demult o forță, altminteri guvernul n’ar cheltui zeci de mii de ruble pentru coruperea ei și pentru subvenționarea diverșilor catcovi și meșcerschi. Și nu e ceva nou în Rusia absolutistă ca presa ilegală să rupă zăgazurile cenzurii și să silească organele legale și conservatoare să vorbească deschis despre ea. Așa a fost în deceniul al 8-lea, ba chiar și în deceniul al 6-lea al secolului trecut. Iar astăzi sunt mult mai largi și mai adânci acele pături populare care sunt gata să citească presa ilegală și să învețe din ea „cum

* Vezi volumul de față, pag. 10. — Nota Trad.

trebuie să trăiască și să moară“, după expresia unui muncitor, autor al unei scrisori publicate în „Iskra“ (nr. 7) ¹¹⁸. Demascările politice constituie declarații de război împotriva *guvernului* exact la fel cum demascările economice constituie declarații de război împotriva fabricantului. Și aceste declarații de război au o însemnătate morală cu atât mai mare, cu cât mai largă și mai puternică este această campanie de demascare, cu cât mai numeroasă și mai hotărâtă este *clasa socială care declară război pentru a porni la război*. Deaceia demascările politice constituie chiar prin ele însele un mijloc puternic pentru a *descompune* rândurile dușmanului, pentru a desprinde de dușman pe aliații lui întâmplători sau vremelnici, pentru a semăna dușmănia și neîncrederea între participanții permanenți la puterea absolutistă.

În vremea noastră numai partidul care *va organiza* demascări cu adevărat *în fața întregului popor* va putea să devină avangarda forțelor revoluționare. Iar aceste cuvinte: „în fața întregului popor“ au un conținut foarte important. Demascatorii din afara clasei muncitoare (și pentru a deveni avangardă trebuie neapărat să atragem celelalte clase) sunt, în imensa lor majoritate, oameni politici lucizi și oameni practici cu sânge rece. Ei știu foarte bine cât e de primejdios „să te plângi“ chiar și împotriva unui funcționar inferior, dar mi-te împotriva „atotputernicului“ guvern rus. Și ei ne vor adresa *nouă* plângerile lor numai dacă vor vedea că aceste plângeri pot într'adevăr să aibă efect, că noi suntem *o forță politică*. Ca să apărem ca atare în ochii altora, trebuie să lucrăm mult și cu râvnă la *ridicarea* conștiinței, a inițiativei și a energiei noastre; pentru aceasta nu ajunge să lipești eticheta de „avangardă“ pe o teorie și pe o practică de ariergardă.

Dar dacă trebuie să luăm asupra noastră organizarea demascării guvernului într'adevăr în fața întregului popor, atunci prin ce se va exprima caracterul de clasă al mișcării noastre? — ne va întreba și ne întrebă adeptul excesiv de zelos al „unei strânse legături organice cu lupta proletară“. — Ei bine, se va exprima tocmai prin faptul că demascările în fața întregului popor vor fi organizate de noi, social-democrații; — că luminarea tuturor problemelor ridicate de agitație se va face într'un spirit consecvent social-democrat fără niciun fel de îngăduință față de orice

denaturare, intenționată sau neintenționată, a marxismului ; — că această agitație politică multilaterală va fi dusă de un partid care unește într'un tot indisolubil și atacul dat împotriva guvernului în numele întregului popor, și educația revoluționară a proletariatului, paralel cu păzirea independenței sale politice, și conducerea luptei economice a clasei muncitoare, și utilizarea ciocnirilor spontane dintre aceasta și exploatatorii ei, ciocniri care ridică și atrag în lagărul nostru mereu noi și noi straturi ale proletariatului !

Dar una din trăsăturile cele mai caracteristice ale economismului este tocmai neînțelegerea acestei legături — mai mult : acestei coincidențe dintre nevoia cea mai vitală a proletariatului (educarea politică multilaterală prin agitație și demascare politică) și nevoile mișcării general-democratice. Această neînțelegere se vedește nu numai în frazele „martânoviste“, dar și în referirile la un pretins punct de vedere de clasă, referiri identice ca sens cu aceste fraze. Iată, de pildă, cum se exprimă asupra acestui lucru autorii scrisorii „economiste“ din nr. 12 al „Iscrei“ * : „Acelaș neajuns fundamental al «Iscrei» (supraprecierea ideologiei) constituie cauza inconsecvenței ei în problema atitudinii social-democrației față de diferitele clase și curente sociale. Rezolvând cu ajutorul unor considerații teoretice...“ (și nu cu ajutorul „creșterii sarcinilor partidului care cresc împreună cu partidul...“) „problema trecerii imediate la lupta împotriva absolutismului și simțind cât de grea este această sarcină pentru muncitori în actuala stare de lucruri...“ (și nu numai simțind, ci știind perfect de bine că această sarcină li se pare mai puțin grea muncitorilor decât intelectualilor „economiști“ — care se îngrijesc de muncitori ca de niște copii mici — deoarece muncitorii sunt gata să lupte chiar și pentru revendicări care, ca să întrebuițăm limbajul incomparabilului Martânov, nu le promet niciun fel de „rezultate palpabile“)..., „dar neavând răbdare să aștepte până ce muncitorii vor acumula forțele necesare pentru această luptă, «Iskra» începe să caute aliați în rândurile liberalilor și ale intelectualilor“...

* Din lipsă de spațiu n'am putut să răspundem pe larg în „Iskra“ la această scrisoare foarte caracteristică pentru economiști. Am fost foarte bucu-roși de publicarea ei, fiindcă vorbăria despre inconsecvența „Iscrei“ în ceea ce privește punctul de vedere de clasă ne ajunsese la ureche de multă vreme și din diferite părți, și n'am așteptat decât prilejul potrivit sau o formulare netă a acestei învinuiri curente pentru a răspunde. Iar la atacuri noi suntem obișnuți să răspundem nu apărându-ne, ci contraatacând.

Da, da, noi ne-am pierdut într'adevăr „răbdarea“ tot „așteptând“ timpul fericit pe care ni l-au promis demult, demult tot felul de „împăciuitori“, timpul acela în care economiștii noștri vor înceta să mai atribue *propria lor* stare de înapoiere muncitorilor, să mai justifice lipsa lor de energie prin pretinsa lipsă de forțe a muncitorilor. Intrebăm pe economiștii noștri : în ce trebuie să conștie „această acumulare de forțe pentru luptă de către muncitori“ ? Oare nu este evident că ea trebuie să conștie în educarea politică a muncitorilor, în demascarea în fața lor a *tuturor* aspectelor abjectului nostru absolutism ? Și oare nu este limpede că *locmai pentru această muncă* avem nevoie de „aliați din rândurile liberalilor și ale intelectualilor“, care să fie gata să participe alături de noi la demascarea campaniei politice duse împotriva membrilor zemstvelor, împotriva învățătorilor, statisticienilor, studenților etc. ? Este oare într'adevăr atât de greu să înțelegi această grozav de „complicată chestie“ ? Oare P. B. Axelrod nu v'a spus mereu, începând din anul 1897 : „Îndeplinirea sarcinii social-democraților ruși de a dobândi adepți și aliați direcți sau indirecti în rândurile claselor neproletare depinde în primul rând și mai ales de caracterul activității propagandistice duse în rândurile proletariatului însuși“ ? Iar martânovii și ceilalți economiști continuă totuși să-și închipue lucrurile așa ca și cum muncitorii ar trebui *mai întâi* să acumuleze forțe (pentru politica trade-unionistă) „prin lupta economică împotriva patronilor și guvernului“, și abia *apoi* „să treacă“, probabil, dela „cultivarea combativității“ în spirit trade-unionist la combativitatea social-democrată !

„...In căutările ei — continuă economiștii — «Iskra» se abate adeseori dela punctul de vedere de clasă, estompând contradicțiile de clasă și punând pe primul plan nemulțumirea comună împotriva guvernului, deși cauzele și gradul acestei nemulțumiri diferă foarte mult la «aliați». Așa este, de pildă, atitudinea «Iscrei» față de zemstve“... „Iskra“ pare „să promită nobililor nemulțumiți de pomenile guvernului ajutorul clasei muncitoare, fără să sufle un singur cuvânt despre antagonismul de clasă dintre aceste pături ale populației“. Dacă cititorul va citi articolele „Absolutismul și zemstvele“ (nr. 2 și 4 din „Iskra“), la care, *probabil*, se referă autorii scrisorii, el va vedea că

aceste articole * se ocupă de atitudinea *guvernului* față de „agitația molatică a zemstvelor corporativo-birocratice“, față de „activitatea chiar și a claselor avute“. În aceste articole se spune că muncitorul nu poate privi cu indiferență lupta guvernului împotriva zemstvelor, iar membrul zemstvelor sunt îndemnați să înceteze cu discursurile molatice și să spună un cuvânt ferm și tăios atunci când în fața guvernului se va ridica, în toată puterea ei, social-democrația revoluționară. Cu ce nu sunt aici de acord autorii scrisorii — nu se știe. Cred ei oare că muncitorul „nu va înțelege“ cuvintele: „clasele avute“ și „zemstvele corporativo-birocratice“? — că *a imboldi* zemstvele să treacă dela cuvinte molatice la cuvinte tăioase înseamnă o „supraapreciere a ideologiei“? Iși închipue ei oare că muncitorii vor putea „acumula forțe“ pentru lupta împotriva absolutismului dacă nu vor cunoaște atitudinea absolutismului și față de zemstve? Nici asta nu se știe. Clar este un singur lucru: că autorii scrisorii au o idee foarte vagă despre sarcinile politice ale social-democrației. Aceasta reiese și mai clar din fraza lor: „Aceeși este“ (adică la fel „estompează contradicțiile de clasă“) „atitudinea «Iscrei» și față de mișcarea studentească“. În loc să îndemnăm pe muncitori să declare printr'o demonstrație publică că adevăratul focar al samavolniciei, al exceselor și al desmățului nu este studentimea, ci guvernul rus (nr. 2 al „Iscrei“ **), noi ar fi trebuit, probabil, să facem reflecții în spiritul ziarului „Raboceaia Mâsli“! Și astfel de idei sunt exprimate de social-democrați în toamna anului 1901, după evenimentele din Februarie și Martie, în ajunul unui nou avânt al mișcării studentești, care arată că și în acest domeniu „spontaneitatea“ protestului împotriva absolutismului *depășește* conducerea conștientă a mișcării de către social-democrație. Pornirea spontană a muncitorilor de a lua apărarea studenților schingiuiți de poliție și de cazaci *depășește* activitatea conștientă a organizației social-democrate!

„Or, în alte articole — continuă autorii scrisorii — «Iskra» condamnă cu asprime orice compromis, și apără,

* Iar între aceste articole s'a publicat (nr. 3 al „Iscrei“) un articol care trata în mod special despre antagonismul de clasă la țară. (Vezi *V. I. Lenin*, Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 397—405. — *Nota Trad.*)

** Vezi *V. I. Lenin*, Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 391—396. — *Nota Trad.*

de pildă, atitudinea intransigentă a guesdiștilor“. Sfătuim pe oamenii care, atunci când e vorba de divergențele din rândurile social-democraților de astăzi, declară de obicei, cu atâta încredere în sine și cu atâta ușurință, că aceste divergențe n'ar fi esențiale și n'ar îndreptăți o sciziune, — să se gândească bine la aceste cuvinte. Este oare cu putință ca oameni care susțin că am făcut extrem de puțin în direcția explicării ostilității absolutismului față de cele mai diferite clase, în direcția informării muncitorilor asupra atitudinii de opoziție a celor mai diferite pături față de absolutism, — și oameni care văd în acest lucru un „compromis“, evident un compromis cu teoria „luptei economice împotriva patronilor și guvernului“, să ducă o activitate încununată de succes în cadrul aceleiași organizații?

Noi am vorbit, cu prilejul împlinirii a 40 de ani dela desrobirea țăranilor, despre necesitatea de a introduce lupta de clasă la țară (nr. 3 *) ; iar în legătură cu memoriul secret al lui Witte am vorbit despre incompatibilitatea dintre autonomia administrativă și absolutism (nr. 4) ; am atacat, în legătură cu noua lege, mentalitatea iobăgistă a moșierilor și a guvernului care stă în slujba lor (nr. 8 **) și am salutat congresul ilegal al zemstvelor, îndemnând pe membrii zemstvelor să treacă dela demersurile umile la luptă (nr. 8 ***) ; — am îmbărbătat pe studenții care începeau să înțeleagă necesitatea luptei politice și să treacă la această luptă (nr. 3), și în acelaș timp am biciuit „neînțelegerea stupidă“ manifestată de adepții mișcării „numai studențești“, care îndemneau pe studenți să nu participe la demonstrațiile de stradă (nr. 3, în legătură cu apelul Comitetului executiv al studențimii din Moscova din 25 Februarie) ; — am demascat „iluziile absurde“ și „fățărnicia mincinoasă“ a viclenilor liberali dela ziarul „Ros-sia“¹¹⁹ (nr. 5) și în acelaș timp am înfierat desmățul polițienesc al guvernului care „reprimă publiciști pașnici, profesori și savanți bătrâni, liberali cunoscuți din zemstve“ (nr. 5 : „Atacul polițienesc împotriva publicisticii“) ; am demascat adevăratul sens al programului „de preocupare a statului de bunăstarea muncitorilor“ și am salutat „mărturisirea prețioasă“ că „e mai bine să prevli prin reforme

* Op. cit., pag. 397—405.

** Vezi volumul de față, pag. 81—86. — *Nota Trad.*

*** Vezi op. cit., pag. 87—88.

de sus revendicări venite de jos, decât să le aștepti pe acestea din urmă" (nr. 6 *); — am îmbărbătat pe statisticienii protestatari (nr.7) și am blamat pe statisticienii-spărgători de grevă (nr. 9). Cine vede în această tactică o întunecare a conștiinței de clasă a proletariatului și *un compromis cu liberalismul*, acela dovedește că nu înțelege deloc sensul adevărat al programului „Credo“-ului și că de facto *aplică tocmai acest program*, oricât s'ar lepăda de el ! Pentru că *prin aceasta* el împinge social-democrația spre „lupta economică împotriva patronilor și guvernului“ și *capitulează în fața liberalismului*, renunțând la sarcina de a interveni activ în *fiecare* chestiune „liberală“ și de a formula hotărît atitudinea *sa proprie*, social-democrația față de această chestiune.

f) INCA ODATA „CALOMNIATORI“, INCA ODATA „MISTIFICATORI“

Aceste cuvinte amabile aparțin, după cum își amintește cititorul, revistei „Rabocee Delo“, care răspunde astfel la învinuirea noastră că „pregătește indirect terenul pentru transformarea mișcării muncitorești într'o unealtă a democrației burgheze“. In simplitatea sa, „Rabocee Delo“ a hotărît că această învinuire nu este altceva decât o ieșire polemică, că dogmaticii aceștia haini au hotărît, vedeți d-v., să ne spună tot felul de lucruri neplăcute ; și ce poate fi mai neplăcut decât să fii o unealtă a democrației burgheze ? Și iată că „Rabocee Delo“ publică cu caractere grase o „desmințire“ ; „calomnie crasă“ („Două congrese“, pag. 30), „mistificare“ (31), „mascaradă“ (33). „Rabocee Delo“, la fel cu Jupiter (deși seamănă foarte puțin cu Jupiter), se supără tocmai pentru că n'are dreptate, dovedind prin înjurăturile sale pripite că nu este în stare să aprofundeze înlănțuirea de idei a adversarilor săi. Or, ajunge să te gândești puțin ca să înțelegi de ce *orice* plocnire în fața spontaneității mișcării de masă, *orice* coborîre a politicii social-democrate la nivelul politicii trade-unioniste înseamnă tocmai pregătirea terenului pentru transformarea mișcării muncitorești într'o unealtă a democrației burgheze. Mișcarea muncitorească spontană ca atare e în stare să creeze (și creează inevitabil) numai trade-unio

* Vezi op. cit., pag. 73-74.

nism, iar politica trade-unionistă a clasei muncitoare este tocmai o politică burgheză a clasei muncitoare. Participarea clasei muncitoare la lupta politică și chiar la revoluția politică nu face încă deloc din politica ei o politică social-democrată. Nu cumva are de gând „Rabocee Delo“ să conteste acest lucru? Nu se gândește ea, în sfârșit, să expună deschis și fără subterfugii, în fața tuturor, punctul său de vedere în problemele acute ale social-democrației internaționale și ruse? O nu, ea nu va face niciodată așa ceva, pentrucă ea practică constant metoda care poate fi numită metoda „de a străluci prin absență“. Eu nu sunt eu, calul nu-i al meu și nici nu sunt birjar. Noi nu suntem economiști, „Raboceaia Mâsli“ nu este economism, în Rusia nu există în general economism. Este o metodă foarte abilă și „politică“, care are numai micul cusur că organele care o practică primesc de obicei porecla: „ce poftiți?“.

„Rabocee Delo“ crede că democrația burgheză este în general o „fantomă“ în Rusia („Două congrese“, pag. 32)*. Fericiți oameni! Ca și struțul, ei își ascund capul sub aripă și își închipue că prin aceasta dispăre tot ce există în jurul lor. Șirul de publiciști liberali care proclamă în fiecare lună triumful lor în legătură cu descompunerea, ba chiar cu dispariția marxismului; șirul de ziare liberale („S.-PB. Vedomosti“, „Russchie Vedomosti“¹²⁰ și multe altele) care încurajează pe liberalii ce aduc muncitorilor concepția brentanistă a luptei de clasă și concepția trade-unionistă a politicii; — pleiada de critici ai marxismului, ale căror tendințe adevărate le-a dezvăluit atât de bine „Credo“ și ale căror mărfuri literare sunt singurele care circulă fără taxe și fără vămi în toată Rusia; — înviiorarea curentelor revoluționare *ne-social-democrate*, îndeosebi după evenimentele din Februarie și Martie, — toate acestea nu sunt, probabil, decât o fantomă! Toate acestea n'au nici în clin, nici în mână cu democrația burgheză!

„Rabocee Delo“, ca și autorii scrisorii economiste din nr. 12 al „Iscrei“, ar trebui „să reflecteze asupra cauzelor

* În legătura cu aceasta, se invocă „condițiile concrete din Rusia care împing fatalmente mișcarea muncitorească pe calea revoluționară“. Nu vor oamenii să înțeleagă că calea revoluționară a mișcării muncitorești mai poate să fie și o cale ne-social-democrată. Căci întreaga burghezie din Europa occidentală în timpul absolutismului „împingea“, împingea în mod conștient pe muncitori pe calea revoluționară. Noi însă, social-democrații, nu ne putem mulțumi cu aceasta. Și dacă coborâm prin ceva politica social-democrată la nivelul unei politici spontane, trade-unioniste, prin aceasta nu facem decât să dăm apă la moară democrației burgheze.

pentru care evenimentele din primăvară au provocat o asemenea înviorare a curențelor revoluționare ne-social-democrate, în loc să aibă drept urmare o sporire a autorității și a prestigiului social-democrației". — Cauza stă în faptul că n'am fost la înălțimea sarcinii noastre, că masele muncitorești s'au dovedit a fi mai active decât noi, că n'am avut conducători și organizatori revoluționari destul de pregătiți care să fi cunoscut perfect starea de spirit a tuturor păturilor opoziționiste și să fi știut să se pună în fruntea mișcării și să transforme demonstrația spontană într'o demonstrație politică, să lărgească caracterul ei politic etc. În asemenea condiții rămânerea noastră în urmă va fi folosită în mod inevitabil de revoluționarii ne-social-democrați mai activi, mai energici; iar muncitorii — cu oricâtă abnegație și energie ar lupta împotriva poliției și armatei, oricât de revoluționar ar acționa — vor fi numai o forță care sprijină pe acești revoluționari ne-social-democrați, vor fi o ariergardă a democrației burgheze și nu o avangardă social-democrată. Luați social-democrația germană, dela care economiștii noștri nu vor să împrumute decât părțile slabe. Dece în Germania nu are loc *niciun* eveniment politic care să nu influențeze tot mai mult și mai mult în sensul sporirii autorității și prestigiului social-democrației? Pentru că social-democrația este totdeauna în fruntea tuturor în cece privește aprecierea revoluționară a fiecărui eveniment și susținerea oricărui protest împotriva samavolniciei. Ea nu se lasă îmbătăta de raționamentul că lupta economică îi va face pe muncitori să se lovească de problema lipsei lor de drepturi și că condițiile concrete împing fatalmente mișcarea muncitorească pe calea revoluționară. Ea intervine în toate domeniile și în toate problemele vieții sociale și politice; ea intervine și atunci când Wilhelm nu vrea să admită ca primar pe un progresist burghez (economiștii noștri n'au reușit încă să lămurească pe Germani că aceasta înseamnă în fond un compromis cu liberalismul!), și atunci când e vorba de promulgarea unei legi împotriva scrierilor și tablourilor „imorale" sau de ingerințele guvernamentale în alegerile de profesori etc. etc. Pretutindeni social-democrații sunt în fruntea tuturor, trezind nemulțumirea politică a tuturor claselor, scuturând pe somnoroși, îmboldind pe cei rămași în urmă, furnizând tot felul de material pentru dezvoltarea

conștiinței politice și a combativității politice a proletariatului. Și rezultatul este că până și dușmanii conștiinței ai socialismului încep să respecte pe acest luptător politic de avangardă, și nu rareori se întâmplă ca un document important, emanând nu numai din sferele burgheze, dar chiar și din cele ale birocrăției sau din cele ale curții, să nimerească, ca prin minune, în redacția lui „Vorwärts“.

Iată care este secretul acelei „contradicții“ aparente care întrece în așa măsură puterea de înțelegere a revistei „Rabocee Delo“, încât ea nu poate decât să ridice brațele la cer și să strige: „mascaradă“! Inchipuiți-vă într'adevăr: noi, „Rabocee Delo“, punem *pe primul plan* mișcarea muncitorească *de massă* (și scriem aceasta cu caractere grase!), prevenim pe toată lumea să nu diminueze însemnătatea elementului spontan, vrem să imprimăm luptei economice însăși, *însăși, însăși* un caracter politic, vrem să rămânem în strânsă legătură organică cu lupta proletară! Și după toate ni se spune că pregătim terenul pentru transformarea mișcării muncitorești într'o unealtă a democrației burgheze. Și cine spune asta? Oameni care fac un „compromis“ cu liberalismul, care se amestecă în orice chestiune „liberală“ (ce neînțelegere a „legăturii organice cu lupta proletară“!), care dau atâta atenție studenților și (ce oroare!) membrilor zemstvelor! Oameni care în genere vor să consacre o mai mare parte (în comparație cu economiștii) din forțele lor activității în rândurile claselor neproletare ale populației! Nu este aceasta o „mascaradă“??

Sărmana „Rabocee Delo“! Va ajunge ea vreodată să înțeleagă această complicată chestiune?

IV

METODELE PRIMITIVE ALE ECONOMIȘTILOR ȘI ORGANIZAȚIA DE REVOLUȚIONARI

Afirmațiile lui „Rabocee Delo“ analizate de noi mai sus, și anume că lupta economică este mijlocul de agitație politică cel mai larg utilizabil, că sarcina noastră este astăzi să imprimăm luptei economice însăși un caracter politic etc., vădesc o înțelegere îngustă nu numai a sarcinilor noastre politice, ci și a sarcinilor noastre *organizatorice*. Pentru „a duce lupta economică împotriva patronilor

și guvernului“ nu e deloc necesară — și deaceea într’o astfel de luptă nici nu se poate forma — o organizație centralizată, pe întreaga Rusie, care să unească într’un singur atac comun toate manifestările de opoziție politică, de protest și de revoltă, o organizație alcătuită din revoluționari de profesie și care să fie condusă de adevărați conducători politici ai întregului popor. E și lesne de înțeles. Caracterul organizării oricărei instituții este determinat în chip firesc și inevitabil de conținutul activității acelei instituții. Deaceea, prin afirmațiile sale analizate mai sus, „Rabocee Delo“ consfințește și legitimează nu numai îngustimea activității politice, ci și îngustimea muncii organizatorice. Și în cazul de față, ca întotdeauna, „Rabocee Delo“ apare ca un organ a cărui conștiință capitulează în fața spontaneității. Or, ploconirea în fața formelor organizatorice care se dezvoltă spontan, lipsa conștiinței faptului că munca noastră organizatorică este atât de îngustă și de primitivă, că suntem încă atât de „primitivi“ în acest domeniu important, lipsa acestei conștiințe, spun, constituie o adevărată boală a mișcării noastre. Nu este o boală a declinului, ci o boală a creșterii, asta se înțelege dela sine. Dar tocmai acum, când valul revoltei spontane ne copleșește, am putea spune, pe noi, conducătorii și organizatorii mișcării, tocmai acum este deosebit de necesară o luptă neîmpăcată împotriva oricărei apărări a stării noastre de înapoiere, împotriva oricărei legitimări a îngustimii în acest domeniu ; tocmai acum este deosebit de necesar de a trezi în fiecare dintre cei care participă sau care au de gând să participe la munca practică nemulțumirea față de *metodele primitive* care domnesc la noi și hotărîrea ne-strămutată de a scăpa de ele.

a) CE SUNT METODELE PRIMITIVE ?

Vom încerca să răspundem la această întrebare zugrăvind un mic tablou al activității unui cerc tipic social-democrat de prin anii 1894—1901. Am semnalat deja faptul că tineretul studios din acea perioadă era atras în masă de marxism. Bine înțeles că el era atras de marxism nu numai, ba chiar nu atât ca teorie, cât ca răspuns la întrebarea : „ce-i de făcut ?“, ca o chemare la luptă împotriva dușmanului. Și noii luptători porneau la luptă cu o

pregătire și cu un armament uimilor de primitiv. De foarte multe ori nu aveau aproape niciun fel de armament și absolut nicio pregătire. Porneau la război cum ar porni țăranul dela plug, luând cu el numai ciomagul. Un cerc de studenți fără nicio legătură cu vechii militanți ai mișcării, fără nicio legătură cu cercurile din alte localități sau măcar din alte părți ale orașului (sau din alte instituții de învățământ), fără să fi organizat câtuși de puțin diferitele părți ale muncii revoluționare, fără niciun plan sistematic de activitate pentru o perioadă de timp cât de cât îndelungată, intră în legătură cu muncitorii și se apucă de lucru. Cercul desfășoară treptat o propagandă și o agitație din ce în ce mai largă, își atrage, prin simplul fapt că acționează, simpatia unor straturi muncitorești destul de largi, simpatia unei oarecare părți din societatea cultă, care procură bani și pune la dispoziție „Comitetului“ noi și noi grupuri de tineri. Crește puterea de atracție a comitetului (sau a uniunii de luptă), crește amploarea activității lui, și el își lărgeste această activitate în mod absolut spontan: aceiași oameni care cu un an sau cu câteva luni în urmă discutau în cercurile studențești problema: „încotro să mergem?“, care intrau în legături și întrețineau legături cu muncitorii, care înlocmeau și lansau manifeste, încep să intre în legături cu alte grupuri de revoluționari, procură literatură, se apucă să scoată un ziar local, încep să vorbească de organizarea unei demonstrații, trec în sfârșit la operațiuni fățișe de luptă (și o astfel de operațiune fățișă de luptă poate fi, după împrejurări, și primul manifest agitatoric, și primul număr de ziar, și prima demonstrație). Și, de obicei, chiar începutul acestor operațiuni atrage după sine o cădere imediată și complectă. O cădere imediată și complectă tocmai pentru că aceste operațiuni de luptă nu erau rezultatul unui plan sistematic de luptă îndelungată și perseverentă, unui plan chibzuit de mai înainte și pregătit pe îndelete, ci erau pur și simplu rezultatul creșterii spontane a muncii tradiționale de cerc; pentru că poliția cunoștea, firește, aproape totdeauna pe militanții principali ai mișcării locale, care „se recomandaseră“ ca atare încă de pe băncile universității, și nu aștepta decât momentul potrivit pentru săvârșirea arestărilor în massă, lăsând intenționat cercul să crească și să se lărgască pentru ca ea să poată avea un corpus delicti palpabil; dease-

menea avea grijă totdeauna să lase „de sămânță“ (după expresia tehnică întrebuințată, după câte știu, atât de către ai noștri cât și de către jandarmi), câteva persoane cunoscute de ea. Un astfel de război poate fi asemănat cu un atac al unor cete de țărani înarmați cu ciomege împotriva unei armate moderne. Și nu putem decât să ne mirăm de vitalitatea acestei mișcări, care se întindea, creștea și repurta victorii în ciuda acestei totale lipse de pregătire a luptătorilor. Ce-i drept, din punct de vedere istoric primitivitatea armamentului era la început nu numai inevitabilă, ci *chiar legitimă*, ca o condiție de largă atragere a luptătorilor. Dar de îndată ce au început operațiuni de luptă serioase (și ele au început, de fapt, odată cu grevele din vara anului 1896), lipsurile organizației noastre de luptă au început să se facă simțite din ce în ce mai mult. Guvernul, care se zăpăcise la început și făcuse o serie de greșeli (de pildă, apelurile către opinia publică în care se descriau fărădelegile socialiștilor, sau expulzările de muncitori din capitale în centrele industriale din provincie), s'a adaptat repede la noile condiții de luptă și a știut să plaseze la locurile convenite detașamentele sale de provocatori, spioni și jandarmi, înarmate cu toate mijloacele perfecționate. Acțiunile represive au început să se repete atât de des și să lovească atât de multe persoane, să măture în așa măsură cercurile locale, încât masa muncitorească și-a pierdut absolut toți conducătorii, mișcarea a căpătat un caracter extrem de discontinuu, neputându-se stabili nicio continuitate și legătură în muncă. Răzlețirea extraordinară a militanților locali, compoziția întâmplătoare a cercurilor, lipsa de pregătire și îngustimea de orizont în domeniul problemelor teoretice, politice și organizatorice, — toate acestea erau urmarea inevitabilă a împrejurărilor descrise mai sus. Lucrurile au ajuns atât de departe, încât în unele locuri, din cauză că nu suntem în-deajuns de fermi și de conspirativi, muncitorii devin neîncrezători față de intelectuali și încep să-i ocolească : intelectuali, zic ei, ne duc prin nechibzuința lor la căderi !

Că folosirea acestor metode primitive a început să fie în sfârșit resimțită ca o boală de către orice social-democrat care gândește, aceasta o știe oricine cunoaște cât de cât mișcarea. Și pentru ca cititorul care n'o cunoaște să nu creadă că noi „construim“ în mod artificial un stadiu

deosebit sau o boală deosebită a mișcării, ne vom referi iarăși la martorul pomenit mai sus. Cititorul să nu ne ia în nume de rău acest lung citat.

„Dacă trecerea treptată la o activitate practică mai largă — scrie B—v în „Rabocee Delo“ nr. 6 —, trecere care este în funcție directă de perioada generală de tranziție pe care o trăiește mișcarea muncitorească rusă, constituie o trăsătură caracteristică... apoi mai există și o altă trăsătură, nu mai puțin interesantă, a mecanismului general al revoluției muncitorești ruse. Avem în vedere *lipsa generală de forțe revoluționare capabile de acțiune**, care se resimte nu numai la Petersburg, ci și în toată Rusia. Odată cu învierea generală a mișcării muncitorești, cu dezvoltarea generală a masei muncitorești, cu cazurile de grevă din ce în ce mai dese, cu lupta de masă din ce în ce mai fățișă a muncitorilor, care duce la întetirea prigoanei guvernamentale, la întetirea arestărilor, expulzărilor și deportărilor, această *lipsă de forțe revoluționare calificate devine din ce în ce mai vizibilă* și, indiscutabil, *nu rămâne fără influență asupra adâncimii și a caracterului general al mișcării*. Multe greve se desfășoară fără o influență puternică și directă din partea organizațiilor revoluționare... se resimte lipsa de manifeste agitatorice și de literatură ilegală... cercurile muncitorești rămân fără agitatori... Alături de aceasta se observă și lipsa permanentă de mijloace bănești. Intr'un cuvânt, *creșterea mișcării muncitorești depășește creșterea și dezvoltarea organizațiilor revoluționare*. Efectivul de revoluționari militanți este prea neînsemnat pentru a concentra în mâinile sale influența asupra întregii mase muncitorești care se agită și pentru a da tuturor frământărilor măcar o aparență de coordonare și de organizare... Diferitele cercuri, diferiții revoluționari nu sunt grupați, nu sunt uniți, nu alcătuiesc o organizație unitară, puternică și disciplinată, cu unități dezvoltate în mod sistematic"... Și după ce arată că apariția imediată a unor cercuri noi în locul celor distruse „dovedește doar vitalitatea mișcării... dar încă nu dovedește existența unui număr îndestulător de militanți revoluționari pe deplin ațiți“, autorul conchide: „Lipsa de pregătire practică a revoluționarilor din Petersburg se vedește și în rezultatele muncii lor. Ultimele procese, îndeosebi procesul grupului «Autoeliberarea» și cel al grupului «Lupta muncii împotriva capitalului»¹²¹, au arătat clar că un agitator tânăr, care nu cunoaște amănunțit condițiile de muncă și, prin urmare, nici cele de agitație dela o fabrică dată, care nu cunoaște principiile conspirației și și-a însușit numai concepțiile generale ale social-democrației“ (și le-a însușit oare?) „poate să lucreze vreo 4, 5, 6 luni. Apoi vine arestarea, care atrage deseori după sine distrugerea întregii organizații sau cel puțin a unei părți din ea. Se pune întrebarea: e cu puțință ca un grup care nu ființează decât câteva luni să aibă o activitate rodnică și încununată de succes?... Evident că lipsurile organizațiilor existente nu pot fi puse în întregime în seama perioadei de trecere... evident că efectivul numeric și, mai ales, compoziția calitativă a organizațiilor care activează joacă aici un rol însemnat, și prima sarcină a social-democrațiilor noștri... trebuie să fie *unirea reală a organizațiilor și selecționarea riguroasă a membrilor lor*“.

* Subliniat peste tot de noi.

b) METODELE PRIMITIVE ȘI ECONOMISMUL

Trebue să ne oprim acum asupra unei chestiuni care se impune, desigur, fiecărui cititor. Pot fi oare puse în legătură aceste metode primitive, ca boală de creștere proprie *întregii* mișcări, cu economismul, ca *unul* dintre curentele din sânul social-democrației ruse? Credem că da. Lipsa de pregătire practică, lipsa de pricepere în munca organizatorică ne sunt într'adevăr comune *nouă tuturor*, inclusiv aceluia care delă început s'au situat ferm pe punctul de vedere al marxismului revoluționar. Și bine înțeles că nimeni n'ar putea să facă practicienilor o vină din această lipsă de pregătire. Dar, pe lângă lipsa de pregătire, în noțiunea de „metode primitive“ mai intră și altceva: îngustimea muncii revoluționare în general, neînțelegerea faptului că această muncă îngustă nu permite formarea unei bune organizații de revoluționari, în sfârșit — și asta-i principalul — încercările de a justifica această îngustime și de a o ridica la rangul unei „teorii“ speciale, adică ploconirea în fața spontaneității și în acest domeniu. Din moment ce s'au ivit aceste încercări, a devenit neîndoios că metodele primitive sunt legate de economism și că nu vom scăpa de îngustimea activității noastre organizatorice dacă nu vom scăpa de economism în general (adică de înțelegerea strâmtă atât a teoriei marxismului, cât și a rolului social-democrației și a sarcinilor politice ale acesteia). Și aceste încercări s'au manifestat în două direcții. Unii au început să spună: *massa muncitorească n'a formulat încă ea însăși sarcini politice atât de ample și de combative ca acelea pe care i le „impun“ revoluționarii; ea mai trebuie să lupte pentru revendicări politice imediate, să ducă „lupta economică împotriva patronilor și guvernului“* * (și acestei lupte „accesibile“ mișcării de *massă* îi corespunde, firește, și o organizație „accesibilă“ chiar și tineretului celui mai nepregătit). Alții, care nu admit niciun fel de „dezvoltare treptată“, au început să spună: „*înfăptuirea revoluției politice*“ este posibilă și necesară, dar pentru aceasta nu e deloc nevoie de crearea unei organizații puternice de revoluționari care să educe proletariatul printr'o luptă fermă și persistentă; pentru aceasta este

* „Raboceala Măslı” și „Rabocee Delo” în special în „Răspunsul” dat lui Plebanov.

deajuns să punem mâna cu toții pe bâta „accesibilă“ și bine cunoscută. Vorbind fără alegorii — să facem o grevă generală* sau să îmboldim mersul „molatic“ al mișcării muncitorești cu ajutorul „teroarei ca mijloc de excitație“**. Amândouă aceste curente — și oportuniștii și „revoluționiștii“ — capitulează în fața metodelor primitive dominante, nu cred că e cu putință să scăpăm de ele, nu înțeleg care e prima și cea mai arzătoare sarcină practică a noastră : să creăm o organizație de revoluționari, capabilă să asigure luptei politice energie, stabilitate și continuitate.

Am citat mai sus cuvintele lui B—v : „creșterea mișcării muncitorești depășește creșterea și dezvoltarea organizațiilor revoluționare“. Această „comunicare prețioasă a unui observator direct“ (aprecierea redacției revistei „Rabocee Delo“ asupra articolului lui B—v) are pentru noi o îndoită valoare. Ea arată că am avut dreptate văzând cauza principală a actualei crize din sânul social-democrației ruse în *rămânerea în urmă a conducătorilor* (a „ideologilor“, a revoluționarilor, a social-democraților) față de *avântul spontan al masselor*. Ea arată că toate aceste raționamente ale autorilor scrisorii economiste (din nr. 12 al „Iscrei“), ale lui B. Cricevschi și Martânov, cu privire la primejdia diminuării însemnătății elementului spontan, a luptei mărunte de zi cu zi, cu privire la tactica-proces etc., înseamnă tocmai proslăvirea și apărarea metodelor primitive. Oamenii aceștia, care nu pot rosti cuvântul „teoretician“ fără o strâmbătură disprețuitoare, care numesc „simț al realității“ îngenuncherea lor în fața lipsei de pregătire practică și a înapoierii, dovedesc în realitate că nu înțeleg cele mai imperioase sarcini *practice* ale noastre. Unor oameni rămași în urmă ei le strigă : țineți pasul ! n'o luați înainte ! Unor oameni care suferă de lipsă de energie și inițiativă în munca organizatorică, de lipsa unor „planuri“ de organizare amplă și îndrăsneață, ei le strigă : „tactica e un proces !“. Păcatul nostru cel mai mare constă în *co-borîrea* sarcinilor noastre politice și *organizatorice* la nivelul intereselor imediate, „palpabile“, „concrete“ ale luptei economice de fiecare zi, iar ei ne cântă întruna : trebuie să dăm luptei economice însăși un caracter politic ! Incă

* Broșura : „Cine va săvârși revoluția politică ?“ publicată în Rusia în culegerea „Proletarscaia Borba“ și reeditată de comitetul din Chiev.

** „Reînvierea revoluționarismului“ și „Svoboda“.

odată : este exact acelaș „simț al realității“ de care a dat dovadă un erou dintr'o epopee populară care, văzând un cortegiu funebru, a strigat : „azi unul, mâine zece !“.

Amintiți-vă cu ce aroganță incomparabilă, într'adevăr „narcisiană“, îl învățau înțelepții aceștia pe Plehanov : „*cercurilor* muncitorești le sunt în general (sic !) inaccesibile sarcinile politice în sensul real, *practic* al acestui cuvânt, adică în sensul unei lupte *practice* adecvate și efective pentru revendicări politice“ („Răspunsul redacției revistei «Rabocce Delo»“, pag. 24). Există cercuri și cercuri, domnilor ! Unui cerc de „meșteșugari“, care folosesc metode primitive, îi sunt, desigur, inaccesibile sarcinile politice atâta vreme cât acești meșteșugari nu și-au dat seama că folosesc metode primitive și nu s'au dezbărat de ele. Iar dacă acești meșteșugari mai sunt și îndrăgostiți de metodele lor primitive, dacă scriu neapărat cu caractere cursive cuvântul „practic“ și își închipue că a fi practic înseamnă a coborî sarcinile noastre la nivelul de înțelegere al păturilor celor mai înapoiate ale masei, — atunci se înțelege că pentru acești meșteșugari nu mai există nicio speranță de îndreptare și că *le sunt în general inaccesibile sarcinile politice*. Dar unui cerc de corifei ca Alexeev și Mășchin, Halturin și Jeliabov îi sunt accesibile sarcinile politice în sensul cel mai real, în sensul cel mai practic al acestui cuvânt, îi sunt accesibile tocmai din cauză și în măsura în care propaganda lor fierbinte găsește ecou în masa care se trezește spontan, în măsura în care energia lor clocotitoare este însușită de clasa revoluționară și este sprijinită de energia acesteia. Plehanov a avut de o mie de ori dreptate atunci când nu numai că a arătat care e această clasă revoluționară, nu numai că a dovedit necesitatea și inevitabilitatea trezirii ei spontane, ci a și pus în fața „cercurilor muncitorești“ o sarcină politică înaltă și măreață. Voi însă vă referiți la mișcarea de masă apărută de atunci încoace, pentru a *diminua* această sarcină, pentru a *restrânge* energia și amploarea activității „cercurilor muncitorești“. Ce este aceasta dacă nu îndrăgostirea unui meșteșugar de metodele sale primitive ? Vă făliți cu practicismul vostru și nu vedeți faptul cunoscut oricărui practician rus : ce minuni poate să facă pe tărâm revoluționar energia nu numai a unui cerc, ci chiar și a unei persoane răzlețe. Sau credeți că în mișcarea noastră nu pot exista corifei ca aceia

din deceniul al 8-lea? Dece? Pentrucă suntem prea puțin pregătiți? Dar noi ne pregătim, ne vom pregăti și vom fi pregătiți! E adevărat, apele stătătoare ale „luptei economice împotriva patronilor și guvernului“ au prins la noi, din nenorocire, mucegai: au apărut oameni care îngenunchiază și se închină în fața spontaneității, contemplând cu venerație (după expresia lui Plehanov) „posteriorul“ proletariatului rus. Dar vom ști să scăpăm de acest mucegai. Tocmai acum revoluționarul rus, călăuzindu-se de o teorie cu adevărat revoluționară, sprijinindu-se pe o clasă cu adevărat revoluționară și care se deșteaptă spontan, poate în sfârșit — în sfârșit! — să se ridice în toată puterea lui, să-și desfășoare toate forțele sale de uriaș. Pentru aceasta se cere numai ca masa practicienilor, ca masa și mai mare de oameni care visează la o activitate practică încă de pe băncile școlii să întâmpine cu batjocură și dispreț orice tentativă de a diminua sarcinile noastre politice și amploarea muncii noastre organizatorice. Și fiți siguri, domnilor, că așa va fi!

În articolul „Cu ce să începem?“ am scris împotriva lui „Rabocee Delo“: „În 24 de ore poți să schimbi tactica agitației într'o chestiune specială oarecare, poți să schimbi tactica într'o chestiune de detaliu a organizației de partid: a-ți schimba însă nu numai în 24 de ore, ci fie chiar și în 24 de luni, părerea în problema dacă sunt necesare în general, totdeauna și necondiționat o organizație de luptă și agitația politică în masse, aceasta o pot face numai niște oameni lipsiți de orice principii“*. „Rabocee Delo“ răspunde: „Această învinuire a «Iscrei», singura învinuire cu pretenții de caracter concret este cu totul neîntemeiată. Cititorii lui «Rabocee Delo» știu foarte bine că dela început, fără să așteptăm apariția «Iscrei», nu numai că am chemat la agitația politică...“ (spunând în acelaș timp că nu numai cercurile muncitorești, ci „și mișcarea muncitorească de masă nu poate să-și fixeze ca primă sarcină politică răsturnarea absolutismului“, ci numai lupta pentru revendicările politice imediate, și că „revendicările politice imediate devin accesibile masselor după o grevă sau, în orice caz, după mai multe greve“)... „dar prin publicațiile noastre din străinătate am pus la îndemâna tovarășilor care

* Vezi volumul de față, pag. 6. — Nota Trad.

activau în Rusia *singurul* material de agitație politică social-democrată...“ (iar în acest singur material nu numai că ați utilizat pe scară largă agitația politică numai pe terenul luptei economice, dar ați și ajuns să susțineți că această agitație îngustă este „cea mai larg utilizabilă“. Și nu observați, domnilor, că argumentarea voastră dovedește tocmai necesitatea apariției „Iscrei“ — de vreme ce acest *singur* material se prezenta în acest fel — și necesitatea luptei „Iscrei“ împotriva lui „Rabocee Delo“ ?)... „Pe de altă parte, activitatea noastră publicistică pregătea în fapt unitatea tactică a partidului“ ...(unitatea în convingerea că tactica este un proces de creștere a sarcinilor partidului care cresc odată cu partidul ? Ce prețioasă unitate !)... „și, implicit, posibilitatea unei «organizații de luptă», pentru crearea căreia Uniunea a făcut tot ce o organizație din străinătate putea să facă“ („Rabocee Delo“ nr. 10, pag. 15). Zadarnică încercare de a ieși din încurcătura ! Că ați făcut tot ce v'a fost posibil, — acest lucru nu mi-a trecut nicicând prin gând să-l tăgăduesc. Am susținut și susțin că *limitele* a cecece este „posibil“ pentru voi sunt îngustate de miopia concepțiilor voastre. E ridicol să vorbești de o „organizație de luptă“ în vederea luptei pentru „revendicări politice imediate“ sau în vederea „luptei economice împotriva patronilor și guvernului“.

Dar dacă cititorul vrea să vadă perle de îndrăgostire „economistă“ de metodele primitive, se înțelege că el trebuie să treacă dela eclecticica și nestatornica „Rabocee Delo“ la consecvența și hotărâta „Raboceaia Mâsli“. „Și acum două cuvinte despre însăși așa-zisa intelectualitate revoluționară — scria R.M. în „Suplimentul special“, pag. 13. — Ea, ce-i drept, a dovedit în fapt în repetate rânduri că e pe deplin gata să «se angajeze într'o luptă hotărâtă cu țarismul». Toată nenorocirea este că, fiind prigonită fără cruțare de poliția politică, intelectualitatea noastră revoluționară ia lupta împotriva acestei poliții politice drept o luptă politică împotriva absolutismului. Tocmai deaceea problema «de unde să luăm forțe pentru lupta împotriva absolutismului ?» a rămas nelămurită pentru ea până în ziua de azi“.

Ce spuneți de acest dispreț suveran față de lupta împotriva poliției din partea unui admirator (în sensul peiorativ al cuvântului) al mișcării *spontane* ? El este gata să *justifice*

lipsa noastră de pricepere conspirativă prin aceea că pentru noi, în condițiile mișcării spontane de massă, n'ar prezenta, în fond, importanță lupta împotriva poliției politice !! Puțini, foarte puțini vor subscrie la această concluzie monstruoasă: atât de acută a ajuns pentru toată lumea problema neajunsurilor organizațiilor noastre revoluționare. Dar dacă la această concluzie nu va subscrie, de pildă, Martânov, e numai pentru că el nu poate sau n'are curajul să-și gândească ideile până la capăt. Intr'adevăr, oare „sarcina“ ca masele să formuleze revendicări concrete care să promită rezultate palpabile reclamă o grijă specială pentru crearea unei organizații de revoluționari trainice, centralizate și combative ? Oare „sarcina“ aceasta nu poate fi adusă la îndeplinire și de o massă care deloc nu „luptă împotriva poliției politice“ ? Mai mult: oare sarcina aceasta ar fi realizabilă dacă în afară de un mic număr de conducători n'ar pune umărul (în imensă majoritate) și muncitori cu totul *incapabili* „să lupte împotriva poliției politice“ ? Asemenea muncitori, oameni de rând din massă, sunt în stare să dea dovadă de o uriașă energie și abnegație în cursul unei greve, într'o luptă de stradă cu poliția și armata, sunt în stare (și numai ei pot) să *hotărască* rezultatul întregii noastre mișcări, — însă lupta împotriva poliției *politice* cere însușiri speciale, cere revoluționari *de profesie*. Și noi trebuie să avem grijă nu numai ca masa „să ridice“ revendicări concrete, dar și ca masa muncitorilor „să ridice“ un număr tot mai mare de astfel de revoluționari de profesie. Am ajuns astfel la problema raporturilor dintre organizația de revoluționari de profesie și mișcarea pur muncitorească. Această problemă, care s'a oglindit puțin în literatură, ne-a preocupat mult pe noi, „politicii“, în convorbirile și discuțiile cu tovarășii care înclină mai mult sau mai puțin spre economism. Asupra ei merită să ne oprim în chip special. Dar mai întâi să încheiem cu încă un citat ilustrarea tezei noastre despre legătura dintre metodele primitive și economism.

„Grupul «Eliberarea muncii» — scria d-l N.N.¹²² în „Răspunsul“ său — cere o luptă directă împotriva guvernului, fără să se întrebe de unde să luăm forța materială pentru această luptă și fără să arate *care sunt căile pentru această luptă*“. Și subliniind ultimele cuvinte, autorul face următoarea notă la cuvântul „căile“: „Această împrejurare

nu poate fi explicată prin scopuri conspirative, întrucât în program nu e vorba de un complot, ci de o *mişcare de massă*. Massa însă nu poate să meargă pe căi secrete. E oare cu putință o grevă secretă ? E oare cu putință o manifestație sau o petiție secretă ?" („Vademecum", pag. 59.) Autorul vorbește direct și despre această „forță materială" (organizații de greve și de manifestații) și despre „căile" de luptă, și totuși rămâne dezorientat și nedumerit, deoarece el „se ploconeste" în fața mișcării de massă, adică o privește ca ceva care ne *scutește* de activitatea noastră revoluționară, și nu ca ceva care trebuie să încurajeze și să *îmboldească* activitatea noastră revoluționară. O grevă secretă este cu neputință pentru cei care participă la ea și pentru persoanele care vin în atingere directă cu ea. Dar pentru massa muncitorilor ruși această grevă poate să rămână (și de cele mai multe ori rămâne) „secretă", căci guvernul are grijă să taie orice comunicație cu greviștii, are grijă să facă imposibilă orice răspândire de știri asupra grevei. Și iată, aici e nevoie de o „luptă" specială „împotriva poliției politice", de o luptă pe care niciodată n'o va putea duce în mod activ o massă atât de largă ca aceea care ia parte la grevă. Această luptă trebuie să fie organizată „după toate regulile artei" de către oameni care se ocupă cu activitatea revoluționară ca revoluționari de profesie. Organizarea acestei lupte n'a devenit *mai puțin necesară* prin faptul că în mișcare sunt atrase în chip spontan masele. Dimpotrivă, ca urmare a acestui fapt, organizarea devine și *mai necesară*, deoarece noi, socialiștii, nu ne-am îndeplini îndatoririle noastre directe față de mase dacă n'am ști să împiedicăm poliția de a face secretă orice grevă și orice manifestație (și dacă uneori noi înșine nu le-am pregăti în mod secret). Și suntem în stare să *facem* aceasta tocmai pentru că massa care se trezește în chip spontan *va ridica deasemenea din mijlocul ei* un număr din ce în ce mai mare de „revoluționari de profesie" (dacă nu ne vom apuca să îndemnăm în fel și chip pe muncitori să bată pasul pe loc).

c) ORGANIZAȚIE DE MUNCITORI ȘI ORGANIZAȚIE DE REVOLUȚIONARI

Dacă pentru un social-democrat noțiunea de luptă politică coincide cu noțiunea de „luptă economică împotriva patronilor și guvernului", apoi este firesc să ne așteptăm ca

pentru el noțiunea: „organizație de revoluționari“ să coincidă mai mult sau mai puțin cu noțiunea: „organizație de muncitori“. Și așa se și întâmplă într'adevăr, așa încât, vorbind despre organizare, ne pomenim literalmente vorbind limbi deosebite. Mi-aduc bine aminte, de pildă, de o convorbire cu un economist destul de consecvent, pe care nu avusem prilejul să-l cunosc mai înainte. Am început să discutăm despre broșura: „Cine va săvârși revoluția politică?“ și am căzut de acord îndată că principalul neajuns al broșurii este că ignorează problema organizării. Ne închipuiam la un moment dat că suntem solidari unul cu altul, dar... convorbirea a continuat și am constatat că vorbim despre lucruri diferite. Interlocutorul meu îl acuza pe autor de faptul că ignorează caselle de ajutor pentru caz de grevă, asociațiile de ajutor reciproc etc., pe când eu aveam în vedere organizația de revoluționari, necesară pentru „săvârșirea“ revoluției politice. Și de îndată ce a ieșit la iveală această divergență, nu-mi amintesc să se mai fi întâmplat în general să fiu de acord cu acest economist în vreo chestiune principală oarecare !

Care era deci izvorul divergențelor noastre ? Tocmai faptul că economiștii se abat mereu dela social-democratism la trade-unionism, atât în cece privește sarcinile organizatorice, cât și cele politice. Lupta politică a social-democrației este mult mai largă și mai complexă decât lupta economică a muncitorilor împotriva patronilor și guvernului. Exact la fel (și din această cauză) organizația partidului social-democrat revoluționar trebuie să fie inevitabil de *alt gen* decât organizația muncitorilor pentru această luptă. În primul rând, organizația muncitorilor trebuie să fie o organizație profesională; în al doilea rând, ea trebuie să fie pe cât posibil mai largă; în al treilea rând, ea trebuie să fie pe cât posibil mai puțin conspirativă (mă refer, bine înțeles, aici și mai jos numai la Rusia absolutistă). Dimpotrivă, organizația de revoluționari trebuie să cuprindă în primul rând și mai ales oameni a căror profesie este activitatea revoluționară (deaceia și vorbesc despre organizația *de revoluționari*, având în vedere revoluționari social-democrați). În fața acestei trăsături caracteristice generale a membrilor acestei organizații *trebuie să se șteargă cu desăvârșire orice deosebire între muncitori și intelectuali*, fără a mai vorbi despre deosebirea dintre diferitele profesii ale unora și altora. A-

ceastă organizație trebuie în mod necesar să fie nu prea largă și cât mai conspirativă cu putință. Să ne oprim asupra acestei triple deosebiri.

În țările în care există libertate politică, deosebirea dintre organizația sindicală și organizația politică este absolut clară, după cum clară este și deosebirea dintre trade-unionuri și social-democrație. Bine înțeles, relațiile dintre aceasta din urmă și cele dintâi variază inevitabil în diferite țări în funcție de condițiile istorice, juridice și de alte condiții; aceste relații pot fi mai mult sau mai puțin strânse, mai mult sau mai puțin complicate etc. (ele trebuie să fie, după părerea noastră, pe cât posibil mai strânse și mai puțin complicate); dar în țările libere nici vorbă nu poate fi despre o identificare a organizației sindicatelor profesionale cu organizația partidului social-democrat. În Rusia, însă, jugul absolutismului șterge, la prima vedere, orice deosebire între organizația social-democrată și asociația muncitorească, fiindcă sunt interzise *orice* asociații muncitorești și *orice* cercuri, fiindcă principala manifestare și principalul instrument al luptei economice a muncitorilor — greva — este în general o infrațiune (și adesea chiar o infrațiune politică!). În felul acesta condițiile dela noi, pe de o parte, „împing“ foarte puternic pe muncitorii care duc lupta economică să se lovească de problemele politice, iar pe de altă parte „împing“ pe social-democrați să confunde trade-unionismul cu social-democratismul (iar alde cricevschi, martânovi & co., vorbind cu mult zel despre „împingerea“ de primul fel, nu observă „împingerea“ de felul al doilea). Într’adevăr, închipuiți-vă niște oameni care sunt în proporție de 99 la sută absorbiți de „lupta economică împotriva patronilor și guvernului“. Unii dintr’înșii în decursul *întregii* lor perioade de activitate (4-6 luni) nu se vor lovi niciodată de problema necesității unei organizații de revoluționari mai complexe; alții se vor „lovi“, probabil, de literatura bernsteiniană, relativ răspândită, din care vor sorbi convingerea că „mersul progresiv al luptei mărunte de zi cu zi“ este de o extremă importanță. Alții, în sfârșit, se vor lăsa tentați, poate, de ideea ademenitoare de a arăta lumii o nouă mostră de „legătură strânsă și organică cu lupta proletară“, de legătură între mișcarea sindicală și mișcarea social-democrată. Cu cât mai târziu pășește o țară în arena capitalismului, și, deci, și a mișcării muncitorești, — își pot zice acești oameni — cu atât mai mult pot socia-

liștii să participe la mișcarea sindicală și s'o sprijine, cu atât mai puține organizații sindicale nesocial-democrate pot și trebuie să existe. Până aici acest raționament este pe deplin just. Nenorocirea este însă că se merge mai departe și că se visează la contopirea deplină a social-democratismului cu trade-unionismul. Vom vedea îndată, din exemplul „Statutului Uniunii de luptă din Petersburg“, ce efecte dăunătoare au aceste visuri asupra planurilor noastre organizatorice.

Organizațiile muncitorilor pentru lupta economică trebuie să fie organizații sindicale. Orice muncitor social-democrat este dator ca în măsura posibilului să sprijine aceste organizații și să lucreze activ în cadrul lor. Aceasta este adevărat. Dar nu este câtuși de puțin în interesul nostru să cerem ca numai social-democrații să poată fi membri ai uniunilor „de breaslă“: aceasta ar restrânge întinderea influenței noastre asupra masei. Trebuie ca din uniunile de breaslă să facă parte orice muncitor care înțelege necesitatea unirii în vederea luptei împotriva patronilor și guvernului. Insuși scopul uniunilor de breaslă nu ar putea fi atins dacă acestea nu ar îngloba pe toți aceia care sunt în stare să se ridice fie chiar numai până la această treaptă elementară de înțelegere, dacă aceste uniuni de breaslă n'ar fi organizații foarte *largi*. Și cu cât mai largi sunt aceste organizații, cu atât mai largă va fi și influența noastră asupra lor, influență exercitată nu numai prin dezvoltarea „spontană“ a luptei economice, dar și prin înrâurirea directă, conștientă a membrilor socialiști ai uniunii asupra tovarășilor lor. Dar într-o organizație cu un număr mare de membri nu este cu puțință o conspirație strictă (care cere o pregătire mult mai mare decât pregătirea necesară pentru a participa la lupta economică). Cum se poate împăca această contradicție dintre necesitatea unei organizații largi și necesitatea unei conspirații stricte? Cum se poate obține ca organizațiile de breaslă să fie pe cât posibil mai puțin conspirative? Pentru aceasta nu pot exista, în general vorbind, decât două căi: ori legalizarea uniunilor de breaslă (care în unele țări a precedat legalizarea uniunilor socialiste și politice), ori menținerea organizației ca organizație secretă, dar într'atât de „liberă“, slab încheșată, lose, cum spun Germanii, încât pentru masa membrilor conspirația să fie redusă aproape la zero.

Legalizarea uniunilor muncitorești nesocialiste și nepolitice din Rusia a și început, și nu încapă nicio îndoială că

fiecare pas al mișcării noastre muncitorești social-democrate, care crește rapid, va înmulți și încuraja încercările de legalizare de acest fel, încercări care pornesc mai ales dela adepții orânduirii existente, dar în parte și dela muncitorii înșiși, și dela intelectualii liberali. Steagul legalizării a și fost arborat de alde Vasiliev și Zubatov; au făgăduit și i-au și dat concurs cei de teapa d-lor Ozerov și Vorms; printre muncitori există deja adepți ai noului curent. Și de aci înainte nu putem să nu ținem seamă de acest curent. Cum să ținem seamă de el, — în această privință nici nu pot exista printre social-democrați două păreri. Suntem datori să demascăm neîncetat orice participare a zubatovilor și vasilievilor, a jandarmilor și popilor la acest curent și să arătăm muncitorilor adevăratele intenții ale acestor participanți. Suntem datori să demascăm deasemenea orice note împăciuitoare, de „armonie“, care ar transpira din cuvântările politicianilor liberali la adunările deschise ale muncitorilor, indiferent dacă aceste note se datorează convingerii lor sincere că este de dorit o colaborare pașnică între clase, dorinței de a se pune bine cu autoritățile sau, în sfârșit, pur și simplu stângăciei. Suntem datori, în sfârșit, să-i prevenim pe muncitori asupra cursei pe care le-o întinde adeseori poliția, ochind la aceste adunări deschise și în asociațiile autorizate pe „cei mai îndrăciți“ și încercând ca prin intermediul organizațiilor legale să strecoare provocatori și în organizațiile ilegale.

Dar a face toate acestea nu înseamnă nicidecum să uităm că *în cele din urmă* legalizarea mișcării muncitorești ne va aduce foloase tocmai nouă, și nicidecum celor de teapa lui Zubatov. Dimpotrivă, tocmai prin campania noastră de demascare noi separăm neghina de grâu. Neghina am arătat-o. Grâul este că atragem atenția unor pături muncitorești și mai largi, că atragem atenția și celor mai înapoiate pături muncitorești asupra problemelor sociale și politice; grâul este eliberarea noastră, a revoluționarilor, de funcțiuni care sunt în fond legale (răspândirea cărților legale, ajutorul reciproc etc.) și a căror dezvoltare ne va da inevitabil nouă tuturora din ce în ce mai mult material pentru agitație. În acest sens putem și trebuie să spunem zubatovilor și ozerovilor: dați-i înainte, domnilor ! În măsura în care întindeți muncitorilor o cursă (fie în sens de provocare directă, fie în sens de pervertire „cinstită“ a muncitorilor

prin „struivism“), vom avea noi grijă să vă demascăm. În măsura în care faceți un pas real înainte — fie și sub forma celui mai „timid zig-zag“, dar un pas înainte — vom spune: poftiți, poftiți! Un pas real înainte îl poate constitui numai o reală, fie și minusculă lărgire a câmpului de activitate al muncitorilor. Orice lărgire de acest fel va fi în folosul nostru și va grăbi apariția unor asociații legale în care nu provocatorii vor vâna pe socialiști, ci, dimpotrivă, socialiștii vor recruta adepți. Intr'un cuvânt, treaba noastră este acum să luptăm împotriva neghinei. Nu este treaba noastră să creștem grâul în ghivece de casă. Stârpind neghina, noi curățim terenul pentru eventuala încolțire a sămânței de grâu. Și în timp ce alde Afanasie Ivanovici și Pulheria Ivanovna se îndeletnicesc cu cultivarea plantelor în casă, noi trebuie să pregătim secerători, care să știe și să stârpească neghina de astăzi și să sece grâul de mâine*.

Așa dar, prin legalizare noi nu putem rezolva problema creării unei organizații sindicale pe cât posibil mai puțin conspirativă și mai largă (am fi însă foarte bucuroși dacă Zubatovii și ozerovii ne-ar deschide măcar o posibilitate parțială pentru o astfel de rezolvare, — în care scop noi trebuie să luptăm în modul cel mai energic împotriva lor!). Rămâne calea organizațiilor sindicale secrete, și noi trebuie să dăm tot sprijinul muncitorilor care pornesc deja (după cum știm cu certitudine) pe această cale. Organizațiile sindicale nu numai că pot aduce un mare folos în ceea ce privește dezvoltarea și întărirea luptei economice, dar pot să și devină un foarte important ajutor pentru agitația politică și pentru organizația revoluționară. Pentru a putea dobândi acest rezultat, pentru a putea îndruma pe făgașul dorit de social-democrație mișcarea sindicală care începe, trebuie înainte de toate să înțelegem limpede absurditatea planului de organizare pe care timp de aproape cinci ani îl tot preconizează economiștii din Petersburg. Planul acesta este expus și în

---

* Lupta „Iscrei“ împotriva neghinei i-a atras următoarea ieșire furibundă din partea revistei „Rabocee Delo“: „Pentru «Iskra», însă, nu atât aceste mari evenimente (din primăvară) constituie un semn al timpului, cât încercările lamentabile ale agenților lui Zubatov de a «legaliza» mișcarea muncitorească. Ea nu vede că tocmai aceste fapte vorbesc împotriva ei: tocmai ele dovedesc că în ochii guvernului mișcarea muncitorească a luat o amploare periculoasă“ („Două congrese“, pag. 27). De vină în toate acestea este „dogmatismul“ acestor ortodocși „surzi la poruncile imperative ale vieții“. Ei se încăpățânează să nu vadă grâul crescut până la brâu și se luptă cu neghina pitică! Nu este aceasta, oare, o „deformare a simțului perspectivei în ceea ce privește mișcarea muncitorească rusă“ (op. cit., pag. 27)?

„Statutul cassei muncitorești“ din Iulie 1897 („Listoc «Rabotnica»“ nr. 9—10, pag. 46, din „Raboceaia Mâsli“ nr. 1), și în „Statutul organizației sindicale muncitorești“ din Octombrie 1900 (foaie specială, tipărită la Petersburg și pomenită în nr. 1 al „Iscrei“). Principala lipsă a ambelor statute este că ele descriu amănunțit un tip de organizație muncitorească largă și o confundă pe aceasta cu organizația de revoluționari. Să luăm Statutul al doilea, care este mai amănunțit elaborat. El se compune din *cincizeci și două* de paragrafe: 23 de paragrafe expun organizarea, normele de funcționare și limitele atribuțiilor „cercurilor muncitorești“, care se organizează în fiecare fabrică („cel mult 10 oameni“) și care aleg „grupe centrale (de fabrică)“. „Grupa centrală — glăsuește § 2 — urmărește tot ce se întâmplă în fabrica sau uzina ei și ține cronica întâmplărilor de acolo“. „Grupa centrală face lunar în fața tuturor cotizanților o dare de seamă despre situația cassei“ (§ 17) etc. 10 paragrafe sunt închinată „organizației raionale“ și 19 — unei extrem de complicate împletiri între „Comitetul organizației muncitorești“ și „Comitetul Uniunii de luptă din Petersburg“ (delegați din partea fiecărui raion și din partea „grupurilor executive“ — „grupuri de propagandiști, grupuri pentru legături cu provincia, pentru legături cu străinătatea, pentru administrarea depozitelor, pentru editură și pentru cassă“).

Social-democrația = „grupuri executive“ în ceea ce privește lupta economică a muncitorilor ! Ar fi greu să se arate într'un chip mai izbitor cum se abate gândul economistului dela social-democratism la trade-unionism, cât de străină îi este ideea că un social-democrat trebuie să se gândească înainte de toate la o organizație de revoluționari capabili să conducă *întreaga* luptă de eliberare a proletariatului. Să vorbești despre „eliberarea politică a clasei muncitoare“, despre lupta împotriva „samavolniciei țariste“ — și să întocmești asemenea statute de organizare, înseamnă să nu ai absolut nicio idee despre adevăratele sarcini politice ale social-democrației. Niciunul din cele cincizeci de paragrafe nu vădește nici măcar o urmă de înțelegere a faptului că este nevoie de cea mai largă agitație politică în masse, care să pună în lumină toate laturile absolutismului rus, întreaga înfățișare a diverselor clase sociale din Rusia. Și nu numai scopurile politice, dar nici cele trade-unioniste nu sunt rea-

lizabile cu un astfel de statut, căci ele cer organizarea *pe profesii*, despre care nici nu se pomenește.

Dar ceace-i mai izbitor este caracterul extrem de greoi al acestui întreg „sistem“, care încearcă să lege fiecare fabrică în parte cu „comitetul“ printr'un fir permanent de reguli uniforme și ridicol de mărunte, în cadrul unui sistem de alegeri cu trei grade. Strivită de orizontul îngust al economismului, gândirea se pierde aici în amănunte care au un puternic iz de birocrațism și conțopism. În realitate, firește, trei sferturi din aceste paragrafe nu se aplică niciodată; în schimb, însă, o astfel de organizație „conspirativă“, cu un grup central în fiecare fabrică, înlesnește jandarmilor provocarea unor căderi de proporții extraordinar de largi. Tovarășii polonezi au trecut deja printr'o astfel de fază a mișcării, când toți aveau pasiunea înființării de casse muncitorești pe scară largă, dar ei au renunțat foarte curând la această idee, incredințându-se că nu fac decât să furnizeze jandarmilor o recoltă bogată. Dacă vrem organizații muncitorești largi, și nu vrem căderi de largi proporții, dacă nu vrem deci să facem pe placul jandarmilor, trebuie să tindem ca aceste organizații să nu fie deloc constituite în mod formal. Va fi oare posibilă în acest caz funcționarea lor? — Dar priviți aceste funcții: „...a urmări tot ce se întâmplă în fabrică și a ține cronica întâmplărilor de acolo“ (§ 2 din statut). Necesită oare aceasta neapărat o constituire formală? Oare acelaș rezultat nu poate fi obținut în condiții și mai bune prin corespondențe trimise ziarelor ilegale, fără a se forma în acest scop grupe speciale? „...A conduce lupta muncitorilor pentru îmbunătățirea situației lor în fabrică“ (§ 3 din statut). Nici pentru aceasta nu este nevoie de constituire formală. Ce anume revendicări vor să formuleze muncitorii, aceasta poate s'o afle detaliat, dintr'o simplă convorbire, orice agitator cât de cât priceput, iar după ce o va fi aflat, el va ști s'o transmită organizației de revoluționari, care nu este o organizație largă, ci una restrânsă, pentru ca aceasta să procure manifestul corespunzător. „...A organiza o cassă... cu o cotizație de 2 copeici la rublă“ (§ 9) — și a face apoi lunar o dare de seamă asupra situației casei (§17), a exclude pe membrii care nu-și plătesc cotizațiile (§ 10) etc. Curat rai pentru poliție, căci nimic nu este mai ușor decât a pătrunde în toată această conspirație a „cassei centrale de fabrică“, a confiscă banii și a pune

mâna pe oamenii cei mai buni. Nu este mai simplu să se emită timbre de o copeică sau două, cu stampila unei anumite organizații (foarte înguste și foarte conspirative), sau să se facă — fără niciun fel de timbre — colecte de bani, urmând ca dările de seamă asupra acestor colecte să fie publicate, sub o anumită parolă convențională, în ziarul ilegal ? Se va atinge acelaș scop, dar jandarmilor le va fi de o sută de ori mai greu să dea de firul organizației.

Aș putea continua această analiză cu titlu de exemplificare a statutului, dar cred că și cele spuse sunt suficiente. Un nucleu mic, strâns încheșat, format din muncitorii cei mai de nădejde, cei mai cu experiență și cei mai căliți, având oamenii săi de încredere în raioanele principale și fiind legat, după toate regulile celei mai stricte conspirații, cu organizația de revoluționari, va putea foarte bine să îndeplinească, cu concursul cel mai larg al masei și fără nicio constituire formală, *toate* funcțiile care revin organizației sindicale și, în plus, să le îndeplinească tocmai așa cum o dorește social-democrația. Numai pe această cale se poate dobândi *consolidarea* și dezvoltarea mișcării sindicale *social-democrate*, în pofida tuturor jandarmilor.

Mi se va obiecta: o organizație atât de lose * că nu este măcar constituită formal, că nu are măcar membri cunoscuți și înregistrați, nici nu se poate numi organizație. — Se poate. Nu alerg după nume. Dar această „organizație fără membri“ va face tot ce trebuie și va asigura chiar dela început o legătură trainică între viitoarele noastre trade-unionuri și socialism. Iar cine vrea, în condițiile absolutismului, o organizație muncitorească *largă*, cu alegeri, dări de seamă, vot universal etc., acela este pur și simplu un utopist incorigibil.

Morala care decurge de aici e foarte simplă: dacă vom începe cu zidirea temeinică a unei puternice organizații de revoluționari, atunci vom putea asigura stabilitatea mișcării în întregul ei, vom putea înfăptui atât scopurile social-democrate, cât și cele trade-unioniste propriu zise. Dacă însă vom începe cu o organizație muncitorească largă, chipurile, mai „accesibilă“ masselor (dar care în fapt e mai accesibilă jandarmilor și face ca și revoluționarii să fie mai accesibili poliției), atunci nu vom înfăptui nici primele scopuri, nici

---

* — liberă, largă. — *Nota Trail.*

celelalte, nu vom scăpa de metodele primitive de muncă și, prin, fărâmițarea noastră, prin căderile noastre nesfârșite, vom face doar mai accesibile masei trade-unionurile de tip zubatovist sau ozerovist.

Care trebuie să fie propriu zis funcțiile acestei organizații de revoluționari? — Despre aceasta vom vorbi îndată amănunțit. Mai întâi, însă, să examinăm încă un raționament foarte caracteristic al teroristului nostru, care se dovedește a fi iarăși (ce jalnică soartă!) în vecinătatea imediată a economistului. În revista „Svoboda“ (nr. 1), revistă pentru muncitori, găsim un articol intitulat „Organizația“, al cărui autor vrea să apere pe cunoscuții săi, pe muncitorii-economiști din Ivanovo-Voznesensc.

„E rău — scrie el — când mulțimea e mută, inconștientă, când mișcarea nu pornește de jos. Uitați-vă: studenții din orașul universitar pleacă acasă de sărbători sau în timpul verii și mișcarea muncitorească se oprește pe loc... Poate oare o astfel de mișcare muncitorească, care este îmboldită din afară, să fie o forță reală? Da de unde!... Ea n'a învățat încă să umble pe picioarele ei proprii, ci trebuie să fie sprijinită și condusă de alții. Și așa-i în toate privințele: au plecat studenții — totul se oprește; au fost ridicați cei mai capabili, crema, — laptele se acrește; a fost arestat „comitetul“ — apoi până se organizează altul iar e acalmie; și nici nu se știe încă ce fel de comitet se va organiza — poate unul care nu va semăna deloc cu cel vechi; acela spunea una, iar acesta va spune contrariul. Legătura dintre ziua de ieri și cea de mâine se pierde, experiența trecutului nu servește ca învățătură pentru viitor. Și toate vin de acolo că nu există rădăcini în adâncime, în mulțime; lucrează nu o sută de proști, ci zece deștepți. Zece oameni pot fi prinși foarte ușor; când însă organizația cuprinde mulțimea, când totul pornește din mulțime, atunci zelul nimănui nu va fi în stare să paralizeze munca“ (pag. 63).

Faptele sunt descrise exact. Tabloul metodelor noastre primitive de muncă e redat destul de bine. Dar concluziile sunt demne de „Raboceaia Mâsli“, atât prin lipsa lor de logică, cât și prin lipsa lor de tact politic. Ele reprezintă o culme a lipsei de logică, deoarece autorul confundă problema filozofică și social-istorică a „rădăcinilor“ mișcării în „adâncime“, cu problema tehnico-organizatorică a unei lupte mai eficace împotriva jandarmilor. Ele reprezintă o culme a lipsei de tact politic, pentru că autorul, în loc de a cere înlocuirea conducătorilor răi prin conducători buni, cere înlocuirea conducătorilor în general prin „mulțime“. Avem de-a-face cu aceeași încercare de a fi trași înapoi sub raport organizatoric, la fel cum sub raport politic ne trage înapoi

ideea înlocuirii agitației politice prin teroare ca mijloc de excitație. Drept să spun, încerc un adevărat embarras de richesses *, neștiind cu ce să încep examinarea confuziei pe care ne-o oferă „Svoboda“. Voi încerca să încep, pentru mai multă claritate, cu un exemplu. Să-i luăm pe Germani. Sper că nu veți nega că la ei organizația cuprinde mulțimea, că totul pornește din mulțime, că mișcarea muncitorească a învățat să umble pe picioarele ei proprii. Și totuși cât de mult știe această mulțime de milioane de oameni să prețuiască pe cei „zece“ conducători politici încercați ai ei, cât de fidel urmează ea pe conducătorii săi! În parlament s'a întâmplat nu odată ca deputații partidelor dușmane să încerce să-i provoace pe socialiști: „halal de așa democrați! numai în vorbe aveți voi o mișcare a clasei muncitoare, — în fapt însă se agită mereu acelaș grup de șefi. Mereu acelaș Bebel, mereu acelaș Liebknecht, din an în an, din deceniu în deceniu. Și apoi delegații voștri, așa ziși aleși ai muncitorilor, sunt mai inamovibili chiar decât funcționarii numiți de Kaiser!“ Germanii, însă, au întâmpinat doar cu un zâmbet de dispreț aceste încercări demagogice de a opune pe „șefi“ „mulțimii“, de a ațâța în mulțime instincte josnice și vanitoase, de a răpi mișcării trăinicia și stabilitatea ei, prin subminarea încrederii masei în „cei zece deștepți“. La Germani gândirea politică e destul de dezvoltată, ei au acumulat destulă experiență politică pentru a înțelege că fără acești „zece“ conducători talentați (iar talentele nu se nasc cu sutele), încercați, pregătiți ca profesioniști, trecuți printr'o școală îndelungată și care se înțeleg perfect între ei, nu este cu puțință în societatea modernă o luptă perseverentă din partea niciunei clase. Germanii au avut și în rândurile lor demagogi care lingușeau „sutele de proști“, preamărindu-i și punându-i mai presus de „zecile de deștepți“, lingușeau „pumnul viguros“ al masei, ațâțând-o (asemenea lui Most sau Hasselmann) la acțiuni „revoluționare“ necugetate și semănând neîncredere față de conducătorii încercați și dârji. Și numai datorită luptei neîncetate și neîmpăcate împotriva tuturor elementelor demagogice din sânul socialismului, a crescut și s'a întărit atât de mult socialismul german. Iar înțelepții dela noi, într'o perioadă când întreaga criză a social-democrației ruse se explică prin

* — dificultatea de a alege din prea multe. — *Nota Trad.*

faptul că masele, trezite spontan, n'au conducători destul de pregătiți, destul de ridicați și de experimentați, — proclamă sentențios: „E rău când mișcarea nu pornește de jos“!

„Un comitet format din studenți nu e bun, e lipsit de stabilitate“. — Foarte just. Dar concluzia care urmează de aici este că e nevoie de un comitet format din *revoluționari* de profesie, indiferent de împrejurarea dacă acela care va ști să se formeze ca revoluționar de profesie este student sau muncitor. Voi însă trageți concluzia că mișcarea muncitorească nu trebuie să primească niciun imbold din afară! Din pricina naivității voastre politice, nici nu observați că în acest fel faceți jocul economiștilor și încurajați metodele noastre primitive de muncă. Prin ce s'a exprimat, dați-mi voie să întreb, „îmboldirea“ muncitorilor noștri de către studenții noștri? *Exclusiv* prin aceea că studentul aducea muncitorului frânturile de cunoștințe politice pe care le avea el, fărâmiturile de idei socialiste din care putuse să se înfrupte (deoarece principala hrană intelectuală a studentului de azi, marxismul legal, nici nu putea da mai mult decât lucruri elementare, mai mult decât fărâmituri). *Asemenea* „îmboldire din afară“ n'a fost prea multă în mișcarea noastră, ci, dimpotrivă, prea puțină, îngrozitor și rușinos de puțină, deoarece noi am fiert cu prea mult zel în propria noastră zeamă, ne-am ploconit prea supuși în fața elementarei „lupte economice a muncitorilor împotriva patronilor și guvernului“. Cu *asemenea* „îmboldire“ trebuie să ne îndeletnicim și ne vom îndeletnici de o sută de ori mai mult, noi, revoluționarii de profesie. Dar tocmai prin faptul că d-v. alegeți un cuvânt atât de odios ca „îmboldire din afară“ — care inevitabil stârnește la muncitori (în orice caz la un muncitor care este tot atât de înapoiat ca și voi) neîncredere față de *toți* cei care-i aduc din afară cunoștințe politice și experiență revoluționară, stârnește dorința instinctivă de a respinge pe *toți* oamenii de acest fel — d-v. sunteți un *demagog*, iar demagogii sunt cei mai răi dușmani ai clasei muncitoare.

Da, da! Nu vă grăbiți cu țipetele pe tema „procedeelor netovărășești“ din polemica mea! Nici nu mă gândesc să pun la îndoială puritatea intențiilor voastre; am mai spus-o: poți să devii demagog chiar și numai din cauza naivității politice. Dar am arătat că v'ați pretat la demagogie. Și

niciodată nu voi obosi să repet că demagogii sunt cei mai răi dușmani ai clasei muncitoare. Cei mai răi — tocmai pentru că ei ațâță instinctele rele ale mulțimii, pentru că muncitorilor înapoiți le este imposibil să identifice pe acești dușmani, care se manifestă — și câteodată în chip sincer — ca prieteni ai lor. Cei mai răi — pentru că într'o perioadă de confuzie și oscilări, într'o perioadă când fizionomia mișcării noastre abia se conturează, nu-i nimic mai ușor decât să ademenești demagogic mulțimea, pe care după aceea numai încercările cele mai amare o vor putea convinge că a greșit. Iată de ce pentru social-democratul rus din zilele noastre lozinca momentului trebuie să fie: luptă hotărâtă atât împotriva revistei „Svoboda“, care se pretează la demagogie, cât și împotriva revistei „Rabocce Delo“, care se pretează și ea la demagogie (lucru despre care vom vorbi * amănunțit mai jos).

„Zece deștepți pot fi prinși mai ușor decât o sută de proști“. Acest adevăr splendid (pentru care veți culege întotdeauna aplauzele sutei de proști) pare dela sine înțeles numai datorită faptului că în cursul argumentării ați sărit dela o problemă la alta. Ați început să vorbiți și continuați să vorbiți despre prinderea „comitetului“, despre prinderea „organizației“, iar acum ați sărit la problema lichidării „rădăcinilor“ mișcării „în adâncime“. Firește, mișcarea noastră nu poate fi lichidată tocmai pentru că are sute și sute de mii de rădăcini în adâncime, dar nu aceasta interesează aici. Dacă e vorba de „rădăcinile din adâncime“, noi nu putem fi „lichidați“ nici acum, cu toate metodele noastre primitive de muncă — și cu toate acestea noi toți ne plângem și nu putem să nu ne plângem de prinderea „organizațiilor“, care distruge orice continuitate a mișcării. Iar dacă veți pune problema prinderii organizațiilor și nu vă veți abate dela ea, apoi vă voi spune că e mult mai greu să prinzi zece deștepți decât o sută de proști. Și voi apăra această teză, oricât ați ațâțat mulțimea împotriva mea pe tema „antidemocratismului“ meu etc. Prin „deștepți“ în materie de organizare trebuie să înțelegem numai, după cum am arătat-o de repetate

---

* Aici vom observa doar că tot ce am spus despre „îmboldirea din afară“ și despre toate celelalte raționamente ale revistei „Svoboda“ pe tema organizației se referă în *întregime* la *toți* economiștii, inclusiv cei dela „Rabocce Delo“, deoarece parte din ei au propovăduit și abărat activ aceleași concepții în chestiunile organizatorice, iar o altă parte din ei au avut alunecări spre aceste concepții.

ori, pe *revoluționarii de profesie*, indiferent dacă ei se formează din studenți sau din muncitori. Și eu afirm: (1) că nicio mișcare revoluționară nu poate fi trainică fără o organizație de conducători stabilă și care să păstreze continuitatea; (2) că cu cât e mai largă masa care este atrasă spontan în luptă, care alcătuește baza mișcării și participă la mișcare, cu atât mai imperioasă este necesitatea unei asemenea organizații și cu atât mai trainică trebuie să fie această organizație (căci cu atât mai ușor este pentru tot felul de demagogi să ademenească păturile înapoiate ale masei); (3) că această organizație trebuie să fie alcătuită mai ales din oameni care să se ocupe cu activitatea revoluționară ca revoluționari de profesie; (4) că într'o țară absolutistă, cu cât *vom restrânge* mai mult numărul membrilor unei asemenea organizații, astfel ca la ea să participe numai acei membri care se ocupă cu activitatea revoluționară ca revoluționari de profesie și care au dobândit o pregătire profesională în arta luptei împotriva poliției politice, cu atât mai grea va fi „prinderea“ unei asemenea organizații, și (5) cu atât *mai numeroase* vor fi elementele atât din sânul clasei muncitoare, cât și din sânul celorlalte clase ale societății care vor avea puțința să ia parte la mișcare și să lucreze activ într'însa.

Invit pe economiștii, pe teroriștii și pe „econiști-teroriști“ * dela noi să infirme aceste teze, dintre care voi examina acum pe cele două din urmă. Problema dacă e mai ușor a prinde „zece deștepți“ sau „o sută de proști“ se reduce la problema, examinată mai sus, dacă e posibilă o *organizație* de masă atunci când este nevoie de conspirația cea mai strictă. Niciodată nu vom putea ridica o organizație largă la acea înălțime conspirativă fără de care nici vorbă nu poate fi despre o luptă statornică împotriva guvernului și de continuitate în această luptă. Și concentrarea

---

* Termenul acesta este, poate, mai just decât termenul precedent în ceea ce privește „Svoboda“, deoarece în „Renașterea revoluționarismului“ se apără terorismul, iar în articolul analizat — economismul. E dorință, dar nu-i puțință! — se poate spune în general despre „Svoboda“. Premizele și intențiile au fost dintre cele mai bune, dar rezultatul a fost o totală confuzie, mai ales din cauza faptului că, susținând continuitatea organizației, „Svoboda“ nu vrea să știe de continuitatea gândirii revoluționare și a teoriei social-democrate. A te strădui să rechemi la viață pe revoluționarul de profesie („Renașterea revoluționarismului“) și a propune pentru aceasta, mai întâi, teroarea ca mijloc de excitație și, al doilea, „o organizație de muncitori mijlocii“ („Svoboda“ nr. 1, pag. 66 și urm.) cât mai puțin „îmboldiți din afară“, — aceasta este ca și cum pentru a-ți încălzi casa, ai preface în lemne de foc chiar această casă.

tuturor funcțiunilor conspirative în mâinile unui număr restrâns de revoluționari de profesie nu înseamnă deloc că aceștia din urmă „vor gândi pentru toți“, că mulțimea nu va lua parte activă la *mișcare*. Dimpotrivă, mulțimea va da revoluționari de profesie într'un număr tot mai mare, căci atunci mulțimea va ști că nu este deajuns să se adune câțiva studenți și câțiva muncitori care duc lupta economică, pentru a forma un „comitet“, ci că trebuie să muncești ani de-a rândul pentru a te forma ca revoluționar de profesie, și mulțimea nu se va „gândi“ atunci numai la metode primitive de muncă, ci tocmai la o astfel de formare. Centralizarea funcțiilor conspirative *ale organizației* nu înseamnă cătuși de puțin centralizarea tuturor funcțiilor *mișcării*. Participarea activă a masei celei mai largi la tot ceea ce privește literatura ilegală nu va slăbi, ci *se va întări* înzecit în urma faptului că „zece“ revoluționari de profesie vor centraliza funcțiile conspirative ale acestei munci. Așa și numai așa vom face ca citirea literaturii ilegale, colaborarea la literatura ilegală, în parte chiar și răspândirea ei, *aproape să înceteze să mai fie o muncă conspirativă*, căci poliția va înțelege în scurt timp absurditatea și imposibilitatea unei urmăriri judiciare și administrative pentru fiecare exemplar al unor publicații răspândite cu miile. Și aceasta este valabil nu numai în ceea ce privește presa, dar și în ceea ce privește toate funcțiile *mișcării*, inclusiv demonstrațiile. Participarea foarte activă și foarte largă a masei la demonstrații nu numai că nu va suferi, ci, dimpotrivă, va câștiga mult din faptul că „zece“ revoluționari încercați, pregătiți din punct de vedere profesional nu mai puțin decât poliția dela noi, vor centraliza toate laturile conspirative ale acțiunii: pregătirea manifestelor, elaborarea unui plan aproximativ, numirea unui detașament de conducători pentru fiecare raion al orașului, pentru fiecare cartier industrial, pentru fiecare instituție de învățământ etc. (știu că mi se va obiecta că ideile mele sunt „nedemocratice“, dar la această obiecție, cu totul neinteligentă, voi răspunde amănunțit mai departe). Centralizarea funcțiilor celor mai conspirative de către organizația de revoluționari nu va slăbi, ci va mări amploarea și va îmbogăți conținutul activității unei serii întregi de alte organizații, care trebuie să cuprindă cercuri cât mai largi și de aceea sunt pe cât posibil mai puțin formal constituite

și pe cât posibil mai puțin conspirative: sindicatele muncitorești, cercurile muncitorești pentru cultură generală și pentru citire de literatură ilegală, cercurile socialiste, precum și cercurile democratice din *toate* celelalte pături ale populației etc. etc. Asemenea cercuri, sindicate și organizații trebuie să existe pretutindeni într'un număr *cât mai mare* și să aibă funcțiile cele mai felurite, dar este absurd și dăunător să le *confuzi* cu organizația de *revoluționari*, să ștergi linia de demarcație dintre ele, să stingi în masse conștiința, și așa extrem de slabă, că pentru „deservirea“ mișcării de masă e nevoie de oameni care să se consacre în mod special și în întregime activității social-democrate și că acești oameni trebuie să *se formeze* cu răbdare și perseverență ca revoluționari de profesie.

Da, această conștiință a slăbit nespus de mult. Păcatul nostru cel mai mare pe plan organizatoric este că *prin metodele noastre primitive de muncă am știrbit prestigiul revoluționarului în Rusia*. Moale și șovăelnic în problemele teoretice, cu un orizont îngust, invocând spontaneitatea masei pentru justificarea moliciunii proprii, semănând mai mult cu un secretar de trade-union decât cu un tribun al popoului, incapabil să formuleze un plan larg și îndrăzneț, care să insuflă respect și adversarilor, lipsit de experiență și de dibăcie în arta profesiei sale — lupta împotriva poliției politice, — ei bine ! acesta nu este un revoluționar, ci un jalnic meșteșugar care folosește metode primitive.

Niciun practician nu trebuie să se supere pe mine pentru acest cuvânt tăios, deoarece în cecece privește lipsa de pregătire mă refer în primul rând la mine însumi. Am activat într'un cerc ¹²³ care își punea sarcini foarte largi, atotcuprinzătoare, și noi toți, membrii acestui cerc, sufeream nespus de mult pentru că aveam conștiința faptului că nu eram decât simpli meșteșugari într'un moment istoric când, parafrazând o vorbă celebră, am fi putut spune : dați-ne o organizație de revoluționari și vom răsturna Rusia ! Și de atunci cu cât mai des am avut prilejul să-mi reamintesc sentimentul penibil de rușine pe care l-am încercat atunci, cu atât mai mult se acumula în mine un sentiment de amărăciune împotriva acelor pseudo-social-democrați care prin predicile lor „dezonorează titlul nobil de revoluționar“, care nu înțeleg că datoria noastră nu este să apărăm coborîrea revoluționarului

la nivelul celui care folosește metode primitive, ci *să ridi-căm* pe cei care folosesc metode primitive la nivelul revolu-ționarilor.

d) AMPLOAREA MUNCII ORGANIZATORICE

Am văzut mai sus ce scrie B—v despre „lipsa de forțe revoluționare capabile de acțiune, care se resimte nu numai la Petersburg, ci și în toată Rusia“. Și cu greu se va găsi cineva care să conteste acest fapt. Chestiunea însă este : cum se explică acest fapt ? B—v scrie :

„Nu vom intra în lămurirea cauzelor istorice ale acestui fenomen; vom spune numai că societatea, demoralizată de îndelungata reacțiune politică și sfâșiată de schimbările economice care au avut loc sau care au loc, ridică din mijlocul ei *un număr extrem de restrâns de persoane capabile de muncă revoluționară*; că clasa muncitoare, ridicând din mijlocul ei muncitori revoluționari, completează în parte rândurile organizațiilor ilegale, dar că numărul acestor revoluționari nu corespunde cerințelor vremii. Cu atât mai mult cu cât, prin situația sa, muncitorul, care lucrează în fabrică unsprezece ore și jumătate, poate îndeplini mai ales funcții de agitator; însă propaganda și organizarea, procurarea și multiplicarea literaturii ilegale, scoaterea de manifeste etc. cad în mod necesar, în cea mai mare parte, în sarcina unui număr foarte restrâns de intelectuali“ („Rabocce Delo“ nr. 6, pag. 38—39).

În multe privințe nu suntem de acord cu această părere a lui B—v, și îndeosebi nu suntem de acord cu cuvintele subliniate de noi, care arată în chip deosebit de izbitor că B—v, care este exasperat (ca orice militant practic care știe cât de cât să gândească) de metodele noastre primitive de muncă, nu poate să găsească — din cauză că e strivit de economism — o ieșire din această situație insuportabilă. Nu, societatea ridică din rândurile sale extrem de *multe* persoane apte pentru „treabă“, dar noi nu știm să le folosim pe toate. Starea critică, tranzitorie a mișcării noastre poate fi caracterizată în această privință prin cuvintele : *oameni nu-s, și oameni sunt o mulțime*. Sunt o mulțime de oameni, pentru că atât clasa muncitoare cât și pături din ce în ce mai diferite ale societății dau pe an ce trece tot mai mulți nemulțumiți, care doresc să protesteze, care sunt gata să contribuie în măsura puterilor lor la lupta împotriva absolutismului ; nu toți își dau încă seama de caracterul insuportabil al acestuia, dar îl resimte o massă din ce în ce mai largă și într'un mod din ce în ce mai ascuțit. Și în acelaș timp

nu sunt oameni, pentru că nu există conducători, nu există conducători politici, nu există talente organizatorice capabile să organizeze o muncă largă și în acelaș timp unitară și armonioasă, care să dea întrebuințare oricărei forțe, fie chiar și celei mai neînsemnate. „Creșterea și dezvoltarea organizațiilor revoluționare“ rămâne în urmă nu numai față de creșterea mișcării muncitorești, fapt recunoscut și de B—v, dar și față de creșterea mișcării general-democratice în toate părțile poporului. (De altfel, în prezent, probabil că B—v ar recunoaște și acest lucru, ca o complectare la concluzia lui.) Amploarea muncii revoluționare este prea îngustă în comparație cu baza spontană largă a mișcării, este prea îngrădită de teoria searbădă a „luptei economice împotriva patronilor și guvernului“. Or, în timpul de față nu numai agitatorii politici, dar și organizatorii social-democrați trebuie „să meargă în toate clasele populației“*. Și cu greu se va găsi vreun practician care să se îndoiască de faptul că social-democrații ar putea împărți miile de funcții mărunte ale muncii lor organizatorice printre diferiți reprezentanți ai celor mai diferite clase. Lipsa de specializare este unul din cele mai mari neajunsuri ale tehnicii noastre, neajuns de care B—v se plânge atât de amar și cu atâta dreptate. Cu cât mai mărunte vor fi diferitele „operațiuni“ ale muncii generale, cu atât se vor putea găsi mai multe persoane capabile să îndeplinească aceste operațiuni (și cu desăvârșire incapabile, în majoritatea cazurilor, să devină revoluționari de profesie) și cu atât mai greu va fi pentru poliție să „prindă“ pe toți acești „activiști de detaliu“, cu atât mai greu îi va fi să însceneze din prinderea unui om asupra unui oarecare fapt mărunț un „proces“ care să justifice cheltuelile statului pentru „pază“. Iar cât privește numărul celor care sunt gata să ne dea concurs, am arătat și în capitolul precedent schimbarea uriașă care s'a produs în această privință în ultimii cinci ani. Dar, pe de altă parte, atât pentru a aduna într'un singur mănunchi toate aceste mici frânturi de funcții, cât și pentru a nu fărâmița, odată cu funcțiile mișcării, mișcarea însăși, precum și pentru a

---

* De pildă, în mediul militar se observă în timpul din urmă o înviorare nefundamentală a spiritului democratic, în parte ca urmare a luptelor de stradă tot mai dese împotriva unor „dușmani“ ca muncitorii și studenții. Și îndată ce forțele de care dispunem o vor îngădui, va trebui neapărat să acordăm cea mai serioasă atenție propagandei și agitației printre soldați și ofițeri, creării unor „organizații militare“ care să facă parte din partidul nostru.

insufla celui ce îndeplinește funcții mărunte acea credință în necesitatea și însemnătatea muncii sale fără de care el nici nu va putea lucra vreodată *, — pentru toate acestea este neapărată nevoie tocmai de o organizație puternică de revoluționari încercați. Când va exista o astfel de organizație, credința în forța partidului se va întări cu atât mai mult și se va răspândi cu atât mai larg, cu cât această organizație va fi mai conspirativă, — și se știe doar că în război principalul este să insuflă nu numai armatei proprii încredere în forțele ei, ci să faci ca și inamicul și toate elementele *neutre* să vadă tăria acestor forțe : o neutralitate binevoitoare poate hotărî câteodată soarta luptei. Când va exista o astfel de organizație, o organizație care să stea pe o bază teoretică solidă și care să dispună de un organ de presă social-democrat, nu vom avea să ne temem că mișcarea va fi abătută din drumul ei de numeroasele elemente „din afară“ care au fost atrase spre ea (dimpotrivă, tocmai acum, când domină metodele primitive, constatăm că mulți social-democrați trag spre linia „Credo“-ului, închipuindu-și că numai ei sunt social-democrați). Intr'un cuvânt, specializarea presupune în mod necesar centralizarea și, la rândul ei, o cere neapărat.

Dar chiar B—v, care a zugrăvit atât de bine toată necesitatea specializării, n'o prețuește îndeajuns, după părerea noastră, în partea a doua a raționamentului citat. Numărul revoluționarilor ridicați dintre muncitori este neîndestulător, spune el. Este perfect adevărat, și noi subliniem din nou că „informația prețioasă a observatorului direct“ confirmă pe deplin părerea noastră despre cauzele crizei actuale din rândurile social-democrației și, prin urmare, și des-

* Imi amintesc că un tovarăș mi-a povestit cât de amar l s'a plâns un inspector de fabrică care e întotdeauna gata să ajute și care a ajutat social-democrația de faptul că el nu știe dacă „informația“ lui ajunge până la adevăratul centru revoluționar, că el nu știe în ce măsură este nevoie de ajutorul lui și în ce măsură există puțința de a folosi serviciile lui mici și mărunte. Orice practician cunoaște, desigur, multe cazuri asemănătoare, când metodele noastre primitive ne-au făcut să pierdem aliați. Și asemenea servicii — „mărunte“ fiecare în parte, dar de neprețuit în ansamblul lor — ne-ar putea face și ne-ar face de bunăseamă nu numai funcționarii particulari și slujbași pe linia fabricilor, dar și slujbași dela poștă, dela căile ferate, dela vamă, din instituțiile nobilimii, din instituțiile bisericesti și din *orice* alte instituții, și chiar și dela poliție, și dela curtea imperială ! Dacă am avea deja un adevărat partid, o organizație de revoluționari cu adevărat combativi, noi nu am pune la bătaie pe acești „auxiliari“, nu ne-am grăbi întotdeauna și neapărat să-i atragem în centrul „ilegalității“, ci, dimpotrivă, i-am cruța în mod deosebit și chiar am pregăti în mod special oameni pentru asemenea funcții, fiind scama că mulți studenți ar putea aduce partidului mai mult folos în calitate de „auxiliari“ — slujbași, decât în calitate de revoluționari „de scurtă durată“. Dar — repet încă odată — numai o organizație pe deplin consolidată, care nu duce lipsă de forțe active, este în drept să aplice această tactică.

pre mijloacele de a scăpa de această criză. Nu numai că revoluționarii rămân în general în urmă față de avântul spontan al masselor, dar chiar și muncitorii-revoluționari rămân în urma avântului spontan al masselor muncitorești. Și acest *fapt* confirmă în chipul cel mai concret, chiar și din punct de vedere „practic“, nu numai absurditatea, dar și *reacționarismul politic* al acelei „pedagogii“ care ne este servită atât de des atunci când se discută problema îndatoririlor noastre față de muncitori. Acest fapt dovedește că prima și cea mai imperioasă datorie a noastră este de a contribui la formarea de muncitori-revoluționari, care să fie la același nivel în *ceeace privește activitatea de partid* ca și intelectualii-revoluționari (subliniem cuvintele: în *ceeace privește activitatea de partid*, căci în celelalte privințe atingerea aceluiași nivel de către muncitori, deși este necesară, nu e însă nici pe departe atât de ușoară și atât de imperioasă). De aceea trebuie să ne îndreptăm atenția *principală* spre *ridicarea* muncitorilor la nivelul revoluționarilor, și nicidecum să ne *coborîm* noi înșine neapărat până la nivelul „masei muncitorești“, cum vor economiștii, sau neapărat până la nivelul „muncitorilor-mijlocii“, cum vrea „Svoboda“ (care în această privință se ridică pe treapta a doua a „pedagogiei“ economiste). Departe de mine gândul de a tăgădui necesitatea unei literaturi populare pentru muncitori și a unei literaturi și mai populare (desigur, însă, nu de bâlci) pentru muncitorii deosebit de înapoiați. Dar mă revoltă această amestecare neconținută a pedagogiei în problemele politicii, în problemele organizării. În fond dumneavoastră, domnilor care aveți atâta grijă pentru „muncitorul-mijlociu“, mai curând îi jigniți pe muncitori prin dorința voastră de a *vă coborî* neapărat, înainte de a vorbi de politica muncitorească sau de organizația muncitorească. Înțelegeți odată că trebuie să vorbiți de lucruri serioase fără a *vă coborî*, și lăsați pedagogia pe seama pedagogilor, iar nu pe seama oamenilor politici și a organizatorilor! Oare nu există și printre intelectuali fruntași, „mijlocii“ și „massă“? Oare în *ceeace-i* privește pe intelectuali nu este deasemenea unanim admisă necesitatea unei literaturi populare, și oare nu se scrie o astfel de literatură? Dar închipuiți-vă numai că într'un articol despre organizarea studenților sau a liceenilor autorul ar începe să rumege, cu aerul unui om care face cine știe ce descoperire, ideea că este nevoie înainte de toate de o organi-

zație de „studenți-mijlocii“. Un asemenea autor va fi cu siguranță luat în răs — și pe bună dreptate. Dați-ne, i se va spune, idei organizatorice, dacă aveți așa ceva, — și apoi ne vom descurca noi singuri cine dintre noi este „mijlociu“, cine stă mai sus și cine mai jos. Iar dacă n'aveți idei organizatorice *proprii*, atunci toată vorbăria voastră pe tema „massei“ și a celor „mijlocii“ va fi pur și simplu plictisitoare. Înțelegeți odată că înseși problemele privind „politica“ și „organizarea“ sunt atât de serioase, încât despre ele nu se poate vorbi altfel decât cu toată seriozitatea : pot fi și trebuie *pregătiți* muncitorii (și studenții, și liceenii) pentru ca să se poată sta de vorbă cu ei despre aceste probleme ; dar, din moment ce vorbiți despre ele, dați răspunsuri temeinice și nu vă dați înapoi spre „mijlocii“ sau spre „masse“, nu căutați să scăpați prin glume sau fraze*.

Pentru ca muncitorul-revoluționar să fie pe deplin pregătit pentru menirea sa, trebuie să devină și el un revoluționar de profesie. Deaceea n'are dreptate B—v când spune că, dat fiind că muncitorul este ocupat în fabrică câte unsprezece ore și jumătate pe zi, celelalte funcții revoluționare (afară de agitație) „*cad în mod necesar*, în cea mai mare parte, în sarcina unui număr foarte restrâns de intelectuali“. Aceasta nu se întâmplă nicidecum „în mod necesar“, ci din cauza stării noastre înapoiate, din cauză că nu suntem conștienți de datoria noastră de a ajuta pe fiecare muncitor care se distinge prin aptitudinile sale să devină un agitator *de profesie*, un organizator *de profesie*, un propagandist *de profesie*, un curier *de profesie* etc. etc. În această privință, noi risipim într'un mod pur și simplu scandalos forțele noastre, fără să știm a cruța ceea ce trebuie cultivat și crescut cu o grijă deosebită. Uitați-vă la Germani : ei au de o sută de ori mai multe forțe decât noi, dar ei înțeleg perfect de bine că agitatori etc. cu adevărat capabili nu se ridică prea des dintre „muncitorii-mijlocii“. Deaceea ei caută să pună de îndată pe orice muncitor capabil în astfel

---

* „Svoboda“ nr. 1, articolul „Organizația“, pag. 66 : „Înaintând cu pasul ei greu, mulțimea muncitorească va înlări toate revendicările care vor fi formulate în numele Muncii ruse“ — munca neapărat cu lteră mare ! Și acelaș autor exclamă : „n'am căluzi de puțin o atitudine dușmănoasă față de intelectuali, dar... (este acelaș *dar* pe care Șcedrin îl traducea prin cuvintele : urechile nu cresc mai sus de frunte !)... dar mă supără grozav totdeauna când vine cineva și spune lucruri foarte frumoase și minunate, și cere ca ele să fie acceptate pentru frumusețea proprie (a lui ?) și pentru alle calități“ (62). Da, și pe mine aceasta „mă supără grozav totdeauna“...

de condiții încât aptitudinile lui să poată dobândi o dezvoltare deplină și o întrebuințare deplină : ei fac din el un agitator de profesie, îl îndeamnă să-și lărgescă sfera de activitate, extinzând-o dela o singură fabrică la întreaga branșă, dela o localitate la întreaga țară. El capătă experiență și îndemânare în profesia sa, își lărgeste orizontul și cunoștințele, observă îndeaproape pe conducătorii politici de vază din alte localități și din alte partide, caută să se ridice și el la aceeași înălțime și să îmbine cunoașterea mediului muncitoresc și prospețimea convingerilor socialiste cu îndemnarea profesională, fără de care proletariatul *nu poate* să ducă o luptă dârză împotriva detașamentelor perfect instruite ale dușmanilor săi. Așa și numai așa se ridică din masa muncitorească oameni ca Bebel și Auer. Dar ceceace într'o țară politicește liberă se face în mare măsură dela sine, la noi trebuie s'o facă în chip sistematic organizațiile noastre. Un agitator din rândul muncitorilor care este cât de cât talentat și „dă speranțe“ *nu trebuie* să lucreze în fabrică unsprezece ore pe zi. Noi trebuie să avem grijă ca el să fie întreținut de partid, ca să poată să treacă la timp în ilegalitate, ca să-și schimbe locurile de activitate, căci altfel nu va dobândi o experiență bogată, nu-și va lărgi orizontul, nu va putea să se mențină câțiva ani, cel puțin, în lupta cu jandarmii. Cu cât mai larg și mai adânc devine avântul spontan al masselor muncitorești, cu atât mai mult ridică ele din rândurile lor nu numai agitatori talentați, dar și talentați organizatori, propagandiști și „practicieni“ în înțelesul bun al cuvântului (al căror număr e atât de mic printre intelectualii noștri, care în cea mai mare parte sunt, după felul rusesc, puțin cam indolenți și cam greoi). Când vom avea detașamente de muncitori-revoluționari (și, se'nțelege, revoluționari de „toate armele“), pregătiți în mod special și trecuți printr'o școală îndelungată, atunci nicio poliție politică din lume nu va putea să țină piept acestor detașamente, pentru că aceste detașamente de oameni nemărginit devotați revoluției se vor bucura de încrederea, deasemenea nemărginită, a masselor muncitorești celor mai largi. Și este *vina* noastră directă că noi îi „îmboldim“ prea puțin pe muncitori spre această cale a călirii profesional-revoluționare, cale care le este comună lor și „intelectualilor“, că prea adesea îi târîm înapoi prin vorbăria noastră stupidă despre ce-

cece este „accesibil“ masei muncitorești, „muncitorilor mijlocii“ etc.

În această privință, ca și în celelalte, îngustimea muncii organizatorice stă în legătură neîndoioasă și indisolubilă (deși marea majoritate a „economiștilor“ și a practicienilor începători nu-și dau seama de acest lucru) cu îngustarea teoriei noastre și a sarcinilor noastre politice. Ploconirea în fața spontaneității provoacă un fel de teamă de a ne abate măcar cu un pas dela ceea ce este „accesibil“ masei, teama de a ne ridica prea mult deasupra simplei deserviri a cerințelor imediate și directe ale masei. Nu vă temeți, domnilor ! Țineți minte că din punct de vedere organizatoric stăm atât de jos, încât e absurdă chiar și numai ideea că *am putea să ne ridicăm prea sus !*

e) ORGANIZAȚIE „COMLOTISTA“ ȘI „DEMOCRATISM“

Există printre noi foarte mulți oameni atât de sensibili la „glasul vieții“, încât se tem mai mult decât de orice tocmai de acest lucru, acuzând de „narodovolism“, de neînțelegere a „democratismului“ etc. pe cei care împărtășesc părerile expuse aici. Trebuie să ne oprim asupra acestor acuzații, pe care le-a înbrățișat, bine înțeles, și „Rabocee Delo“.

Scriitorul acestor rânduri știe foarte bine că economiștii din Petersburg acuzau de narodovolism și pe „Raboceaia Gazeta“ (ceea ce este și lesne de înțeles dacă o comparăm cu „Raboceaia Mâsli“). Deaceea nu ne-am mirat deloc când, la scurtă vreme după apariția „Iscrei“, un tovarăș ne-a comunicat că social-democrații din orașul X califică „Iskra“ drept organ „narodovolist“. Bine înțeles că această acuzație nu putea decât să ne măgulească, căci care este social-democratul consecvent pe care economiștii să nu-l fi acuzat de narodovolism ?

Aceste acuzații izvorăsc dintr'o dublă neînțelegere. În primul rând, la noi istoria mișcării revoluționare este atât de puțin cunoscută, încât orice idee de organizație centralizată de luptă care declară război hotărît țarismului este calificată drept „narodovolism“. Dar minunata organizație pe care au avut-o revoluționarii din deceniul al 8-lea și care ar trebui să ne servească nouă tuturor ca model nu a fost creată nicidecum de narodovolți, ci de *zemlevolți*, care s'au

scindat în ciornoperedelți și narodovolți. Prin urmare, a vedea într'o organizație revoluționară de luptă ceva specific narodovolist este absurd atât din punct de vedere istoric, cât și din punct de vedere logic, pentru că *niciun* curent revoluționar, dacă se gândește într'adevăr la o luptă serioasă, nu se poate lipsi de o asemenea organizație. Greșala narodovolților n'a constatat în faptul că ei au căutat să atragă în organizația lor pe *toți* nemulțumiții și să îndrumeze această organizație pe calea unei lupte hotărâte împotriva absolutismului. Aceasta constituie, dimpotrivă, marele lor merit istoric. Greșala lor era că ei se sprijineau pe o teorie care în fond nu era nicidecum o teorie revoluționară și că n'au știut sau n'au putut să lege în mod indisolubil mișcarea lor cu lupta de clasă dinăuntru societății capitaliste în dezvoltare. Și numai cea mai crasă neînțelegere a marxismului (sau „înțelegerea“ lui în spiritul „struivismului“) a putut da naștere părerii că apariția mișcării muncitorești de masă, spontane, ne *scutește* de datoria de a crea o organizație de revoluționari tot atât de bună, ba chiar incomparabil mai bună decât aceea a zemlevolților. Dimpotrivă, această mișcare ne *impune* tocmai această datorie, căci lupta spontană a proletariatului nici nu va deveni o adevărată „luptă de clasă“ atâta vreme cât această luptă nu va fi condusă de o puternică organizație de revoluționari.

În al doilea rând, mulți — și printre ei, după cât se pare, și B. Cricevschi („R. D.“ nr. 10, pag. 18) — înțeleg greșit polemica pe care social-democrații au dus-o întotdeauna împotriva concepției „complotiste“ a luptei politice. Ne-am ridicat și ne vom ridica întotdeauna, firește, împotriva *îngustării* luptei politice până la cadrul unui complot *, dar aceasta, bine înțeles, n'a însemnat deloc că tăgăduim necesitatea unei organizații revoluționare puternice. Și, de pildă, în broșura indicată în nota de jos, alături de polemica împotriva reducerii luptei politice la complot, se descrie (ca un ideal social-democrat) o organizație într'atât de puternică, încât, „pentru a da lovitura decisivă absolutismului“, să poată „recurge“ și la „insurecție“ și la orice „alt mijloc de atac“ **. În cece privește *forma* sa, această organizație

* Vezi „Sarcinile social-democraților ruși“, pag. 21, polemica împotriva lui P. L. Lavrov. (Vezi V. I. Lenin, Opere, vol. 2, ed. P.M.R. 1951, pag. 330—331. — *Nota Trad.*).

** „Sarcinile social-democraților ruși“, pag. 23 (vezi V. I. Lenin, Opere, vol. 2, ed. P.M.R. 1951, pag. 332. — *Nota Trad.*). În trecut fie zis, iată încă o

revoluționară puternică poate fi denumită într'o țară absolutistă și organizație „complotistă“, deoarece cuvântul francez „conspirație“ are acelaș înțeles ca și cuvântul rus „zagovor“, iar conspirația este necesară în gradul cel mai înalt pentru o astfel de organizație. Conspirația este o condiție atât de necesară pentru o astfel de organizație, încât toate celelalte condiții (numărul membrilor, selecționarea lor, funcțiile lor etc.) trebuie să fie coordonate cu aceea a conspirației. Deaceea ar fi o mare naivitate să ne temem de acuzația că noi, social-democrații, vrem să creăm o organizație complotistă. Aceste învinuiri trebuie să fie tot atât de măgulitoare pentru orice dușman al economismului ca și învinuirile de „narodovolism“.

Ni se va obiecta : o organizație atât de puternică și strict secretă care concentrează în mâinile sale toate firele activității conspirative, o organizație necesarmente centralistă, poate să se lanseze prea ușor într'un atac prematur, poate în chip necugetat să imprime mișcării un caracter ascuțit, înainte ca acest lucru să fie posibil și necesar în raport cu gradul nemulțumirii politice, cu amploarea frământărilor și a revoltei din rândurile clasei muncitoare etc. La aceasta vom răspunde : vorbind în abstract, nu se poate nega, desigur, că organizația de luptă *poate* să ducă la un atac necugetat ce se *poate* termina printr'o înfrângere care în alte împrejurări n'ar fi fost neapărat inevitabilă. Dar nu este posibil să te mărginești la considerații abstracte într'o astfel de problemă, pentrucă orice bătălie cuprinde în sine o posibilitate abstractă de înfrângere, și nu există alt mijloc *de a micșora* această posibilitate decât pregătirea organizată a bătăliei. Dacă însă vom pune problema pe terenul concret al condițiilor contemporane din Rusia, atunci va trebui să tragem concluzia pozitivă că o organizație revoluționară puternică este neapărat necesară tocmai pentru a da stabilitate mișcării și pentru a o *feri* de eventualitatea unor atacuri necugetate. Tocmai acum, când lipsește o astfel de organizație și când mișcarea revoluționară crește spontan și rapid, se

ilustrare a faptului că „*Rabocce Delo*“ ori nu înțelege ceea ce spune, ori își schimbă părerile „după cum bate vântul“. În „*Rabocce Delo*“ nr. 1 e scris cu litere cursive : „*vederile expuse în broșură coincid în întregime cu programul redacției revistei «Rabocce Delo»*“ (pag. 142). Așa să fie oare ? Coincide oare cu „*Sarcinile*“ părerea că mișcării de massă nu i se poate pune drept primă sarcină doborârea absolutismului ? coincide oare teoria „*luptei economice împotriva patronilor și guvernului*“ ? coincide oare teoria stadiilor ? Lăsăm pe cititor să judece dacă se poate vorbi de statornicie de principii la un organ care înțelege în mod atât de original „*coincidența*“.

observă deja două extreme opuse (care, cum se și cuvine, „se ating“): ba un economism cu desăvârșire inconsistent și propovăduirea moderației, ba o tot atât de inconsistentă „teroare ca mijloc de excitație“, care tinde „să provoace în mod artificial — într’o mișcare ce se dezvoltă și se întărește, dar care se află încă mai aproape de începutul decât de sfârșitul ei — simptomele acestui sfârșit“ (V. Zasulici în „Zaria“ nr. 2-3, pag. 353). Și exemplul revistei „Rabocee Delo“ arată că *există deja* social-democrați care capitulează în fața ambelor extreme. Acest fenomen nu este surprinzător, între altele, și pentru că „lupta economică împotriva patronilor și guvernului“ nu-l va satisface *niciodată* pe un revoluționar, și extremele opuse vor apare totdeauna când ici, când colo. Numai o organizație centralizată de luptă care aplică în chip consecvent politica social-democrată și care satisface, ca să spunem așa, toate instinctele și aspirațiile revoluționare, este în stare să ferească mișcarea de un atac necegetat și să pregătească un atac promițător de succes.

Ni se va obiecta, apoi, că mai sus expusa concepție asupra organizației este în contradicție cu „principiul democratic“. Pe cât acuzația precedentă este de proveniență specific rusă, pe atât acuzația de față are un caracter *specific de ceva venit din străinătate*. Și numai o organizație din străinătate („Uniunea social-democraților ruși“) putea să dea redacției sale, printre alte instrucțiuni, și pe aceasta:

„*Principiul organizatoric*. În interesul unificării și dezvoltării cu succes a social-democrației, trebuie subliniat, dezvoltat, luptat pentru un principiu democratic larg al organizației ei de partid, ceace este deosebit de necesar având în vedere tendințele antidemocratice manifestate în rândurile partidului nostru“ („Două congrese“, pag. 18).

Cum luptă „Rabocee Delo“ împotriva „tendințelor anti-democratice“ ale „Iscrei“, aceasta o vom vedea în capitolul următor. Deocamdată să examinăm mai îndeaproape acest „principiu“, formulat de economiști. Oricine va fi, credem, de acord că „principiul larg democratic“ conține următoarele două condiții necesare: întâi, o publicitate deplină și, al doilea, electivitatea tuturor funcțiilor. Fără publicitate, și anume o publicitate care să nu se limiteze numai la membrii organizației, ar fi ridicol să se vorbească despre democratism. Numim organizație democratică organizația partidului socialist german, pentru că în ea totul, inclusiv ședințele congre-

sului de partid, se face deschis ; dar nimeni nu va numi organizație democratică o organizație pe care un val de faimă o ascunde de toți aceia care nu sunt membrii ei. Se pune întrebarea : ce sens are, așa dar, formularea „principiului democratic larg“, atunci când condiția fundamentală a acestui principiu este irealizabilă pentru o organizație secretă ? „Principiul larg“ se dovedește a fi pur și simplu o frază sonoră, dar goală. Dar nu numai atât. Fraza aceasta dovedește o totală neînțelegere a sarcinilor arzătoare ale momentului pe plan organizatoric. Toți știu cât de mare este lipsa de conspirativitate — care domnește la noi — a masei „largi“ a revoluționarilor. Am văzut cât de amar se plânge de aceasta B—v, care cere pe bună dreptate „o selecționare riguroasă a membrilor“ („R. D.“ nr. 6, pag. 42). Și iată că se găsesc oameni care se laudă cu „simțul“ lor „al realității“ și care în această stare de lucruri subliniază nu necesitatea conspirației celei mai stricte și a celei mai riguroase selecționări a membrilor (și, prin urmare, a unui număr mai mic), ci „principiul democratic larg“ ! Asta înseamnă să nimerеști cu oiștea'n gard.

Nu stau mai bine lucrurile nici cu a doua trăsătură caracteristică a democratismului — cu electivitatea. În țările cu libertate politică, această condiție e dela sine înțeleasă. „Este considerat membru de partid oricine recunoaște principiile programului partidului și sprijină partidul în măsura puterilor sale — așa grăsuște primul articol din statutul organizatoric al partidului social-democrat german. Și deoarece întreaga arenă politică este deschisă în fața tuturor, ca o scenă în fața spectatorilor la teatru, această recunoaștere sau nerecunoaștere, această sprijinire sau combatere sunt cunoscute de toată lumea atât din ziare, cât și din întrunirile populare. Toți știu că cutare om politic a început în cutare fel, a trecut prin cutare evoluție, s'a manifestat într'un moment greu al vieții în cutare chip, se deosebește în general prin cutare calitate, — și deaceea, firește, pe un astfel de om politic toți membrii partidului pot, în deplină cunoștință de cauză, să-l aleagă sau să nu-l aleagă într'un oarecare post de partid. Controlul general (în înțelesul cel mai riguros al cuvântului) asupra fiecărui pas făcut de omul de partid pe tărâmul activității lui politice creează un mecanism care funcționează automat și care dă cecece în biologie se numește „supraviețuirea celor mai adaptați“.

„Selectia naturală“ realizată printr'o publicitate deplină, prin electivitate și prin controlul general duce la rezultatul că fiecare om politic ajunge în cele din urmă să se vadă „la locul potrivit“, se îndeletnicește cu munca cea mai potrivită cu aptitudinile și forțele sale, simte pe propria sa piele urmările greșelilor sale și dovedește în fața tuturor capacitatea sa de a-și da seama de greșeli și de a le evita.

Incercați să puneți acest tablou în cadrul absolutismului dela noi! Se poate oare concepe la noi ca toți cei „care recunosc principiile programului partidului și sprijină partidul în măsura puterilor lor“ să controleze fiecare pas al revoluționarului conspirativ? Ca ei toți să aleagă din mijlocul acestora din urmă pe unul sau pe altul, atunci când în interesul muncii lui revoluționarul *este obligat* să ascundă față de nouă zecimi din acești „toți“ cine este el? Reflectați puțin asupra semnificației adevărate a cuvintelor sonore din „Rabocee Delo“, și veți vedea că, în întunericul absolutismului și sub domnia selecției făcute de jandarm, „democratismul larg“ al organizației de partid nu este decât o *jucărie deșartă și dăunătoare*. Este o jucărie deșartă pentru că în realitate nicio organizație revoluționară n'a practicat vreodată democratismul *larg*, și nici nu-l poate practica, oricât ar dori-o. Este o jucărie dăunătoare pentru că încercările de a înfăptui în practică „principiul democratic larg“ înlesnesc doar poliției provocarea unor căderi mari, perpetuează domnia metodelor primitive, abat gândul practicienilor dela sarcina serioasă, imperioasă de a se forma ca revoluționari de profesie, înspre întocmiri de amănunțite statute „pe hârtie“ privind sistemele de alegeri. Numai în străinătate, unde adesea se adună oameni care nu au posibilitatea să-și găsească o muncă adevărată, vie, a putut să se dezvolte pe alocuri, îndeosebi în diferite grupuri mici, acest „joc de-a democratismul“.

Pentru a arăta cititorului cât de reprobabil e procedeul preferat al revistei „Rabocee Delo“ de a formula un „principiu“ atât de frumos în aparență ca acela al democratismului în munca revoluționară, vom apela iarăși la un martor. Martorul acesta — E. Serebriacov, redactorul revistei „Nacanune“ dela Londra — are o mare slăbiciune pentru „Rabocee Delo“ și nutrește o mare ură împotriva lui Plehanov și „plehanoviștilor“; în articolele privitoare la sciziunea „Uniunii social-democraților ruși“ din străinătate, „Naca-

nune“ s'a pronunțat hotărît în favoarea revistei „Rabocce Delo“ și s'a năpustit cu un întreg torent de cuvinte lamentabile asupra lui Plehanov. Cu atât mai prețios este pentru noi acest martor în problema de față. În nr. 7 al revistei „Nacanune“ (Iulie 1899), în articolul : „In legătură cu apelul Grupului de autoeliberare a muncitorilor“, E. Serebriacov spunea că „nu e frumos“ să se vorbească „despre înșelare de sine, despre înțâietate, despre un așa zis areopag într'o mișcare revoluționară serioasă“, și scria între altele :

„Mășchin, Rogacev, Jeliabov, Mihailov, Perovscaia, Figner etc. nu s'au considerat niciodată conducători, și nimeni nu i-a ales și nu i-a numit, deși în realitate ei au fost conducători, deoarece atât în perioada de propagandă, cât și în perioada de luptă împotriva guvernului, ei au luat asupra lor tot greul muncii, au mers în locurile cele mai primejdioase, iar activitatea lor a fost cea mai rodnică. Și această înțâietate a lor nu era rezultatul dorințelor lor, ci rezultatul încrederii în inteligența, în energia și devotamentul lor din partea tovarășilor care-i înconjurau. Dar să te temi de nu știu ce areopag (iar dacă nu te temi, de ce să scrii despre el ?) care ar putea conduce mișcarea într'un mod dictatorial, aceasta este o naivitate prea mare. Căci cine o să-i dea ascultare ?“

Să spună cititorul : prin ce se deosebește un „areopag“ de „tendențe antidemocratice ?“ Și nu este oare evident că „frumosul“ principiu organizatoric al revistei „Rabocce Delo“ este exact la fel de naiv și reprobabil ? Naiv, pentru că unui „areopag“ sau unor oameni cu „tendențe antidemocratice“ nu le va da pur și simplu nimeni ascultare dacă nu va exista „încredere în inteligența, în energia și în devotamentul lor din partea tovarășilor care-i înconjoară“. Reprobabil — deoarece constituie o ieșire demagogică, care speculează la unii vanitatea, la alții necunoașterea adevăratei stări a mișcării noastre sau lipsa de pregătire și necunoașterea istoriei mișcării revoluționare. Unicul principiu organizatoric serios pentru militanții mișcării noastre trebuie să fie : conspirația cea mai strictă, selecționarea cea mai riguroasă a membrilor, pregătirea de revoluționari de profesie. De îndată ce există aceste calități, este asigurat și ceva mai de preț decât „democratismul“, și anume: o deplină încredere tovarășească între revoluționari. Iar acest ceva mai de preț ne este absolut necesar, pentru că la noi în Rusia nici vorbă nu poate fi de înlocuirea lui printr'un control democratic general. Și ar fi o mare greșală să se creadă că imposibilitatea unui control cu adevărat „democratic“ ar face ca

membrii organizației revoluționare să fie incontrollabili: ei n'au timp să se gândească la forme de democratism-jucărie (democratism înăuntrul unui nucleu strâns încheșat, alcătuit din tovarăși care au deplină încredere unii în alții), dar *răspunderea* lor ei o simt foarte viu, știind totodată din experiență că o organizație de adevărați revoluționari nu se va da înapoi dela niciun mijloc pentru a se debarasa de un membru netrebnic. Și mai există la noi și o opinie publică a mediului revoluționar rus (și a celui internațional), o opinie publică destul de dezvoltată, având în urma ei o istorie întreagă și care pedepsește cu asprime necruțătoare orice abatere dela îndatoririle tovarășești (și doar „democratismul“, adevăratul democratism, nu democratismul-jucărie face parte integrantă din această noțiune de tovarășie!). Țineți seama de toate acestea, și veți înțelege ce miros urât de joc de-a generalii în străinătate se degajă din aceste afirmații și rezoluții asupra „tendințelor antidemocratice“!

Trebue remarcat și faptul că celălalt izvor al acestor afirmații, adică naivitatea, este alimentat de asemenea de caracterul confuz al ideilor despre democrație. În cartea soților Webb despre trade-unionurile engleze se găsește un capitol curios: „democrația primitivă“. Autorii arată acolo cum, în prima perioadă a existenței sindicatelor lor, muncitorii englezi socoteau drept un semn necesar de democrație ca, în cece privește conducerea sindicatelor, toți să facă de toate: nu numai că toate problemele se soluționau prin votul tuturor membrilor, dar și funcțiile erau exercitate de toți membrii pe rând. A fost nevoie de o lungă experiență istorică pentru ca muncitorii să-și dea seama de absurditatea unei asemenea înțelegeri a ideii de democrație și de necesitatea, pe de o parte, a instituțiilor reprezentative și, pe de altă parte, a funcționarilor de profesie. A fost nevoie de câteva cazuri de falimente financiare ale caselor sindicale pentru ca muncitorii să înțeleagă că problema proporționalității dintre cotizațiile plătite și ajutoarele primite nu poate fi rezolvată numai prin vot democratic, ci mai cere și părerea unui specialist în materie de asigurări. Luați, apoi, cartea lui Kautsky despre parlamentarism și legiferare populară, și veți vedea că concluziile teoreticianului marxist coincid cu învățămintele care decurg din practica îndelungată a muncitorilor uniți „în mod spontan“. Kautsky se ridică cu hotărâre împotriva ideilor primitive ale lui Ritting-

hausen despre democrație, ridiculizează pe oamenii care sunt gata să ceară în numele ei ca „ziarele populare să fie redactate chiar de popor“, dovedește necesitatea unor ziaristi *de profesie*, unor parlamentari *de profesie* etc. pentru conducerea social-democrată a luptei de clasă a proletariatului, și atacă „socialismul anarhiștilor și al literaților“, care „în goană după efect“ preamăresc legiferarea populară directă și nu înțeleg cât de condiționată este aplicabilitatea ei în societatea contemporană.

Cine a activat practic în mișcarea noastră știe cât de larg este răspândită în rândurile tineretului studios și ale muncitorilor concepția „primitivă“ despre democrație. Nu-i de mirare că această concepție pătrunde și în statute și în literatură. Economiiștii de nuanță bernsteiniană au scris în statutul lor : „§ 10. Toate problemele care privesc interesele întregii organizații sindicale se rezolvă prin majoritatea voturilor tuturor membrilor ei“. Economiiștii de nuanță teroristă repetă și ei : „trebuie ca hotărârile comitetului să treacă prin toate cercurile, pentru ca abia după aceea să devină hotărâri valabile“ („Svoboda“ nr. 1, pag. 67). Și notați că această cerință de a aplica pe scară largă referendumul este formulată *în plus* pe lângă cerința de a clădi pe principiul electivității *întreaga* organizație ! Suntem, firește, departe de gândul de a condamna pentru aceasta pe practicieni, care au prea puțină posibilitate de a cunoaște teoria și practica organizațiilor cu adevărat democratice. Dar când „Rabocce Delo“, care pretinde a avea un rol conducător, se mărginește în asemenea condiții la o rezoluție asupra principiului larg democratic, atunci cum să nu numim aceasta o simplă „goană după efect“ ?

I) MUNCA LOCALA ȘI MUNCA PE ÎNTREAGA ȚARA

Dacă obiecțiile împotriva planului de organizație expus aici, obiecții privitoare la nedemocratismul ei și la caracterul ei complotist, sunt cu desăvârșire neîntemeiate, mai rămâne încă o problemă, care este ridicată foarte des și merită o examinare amănunțită. Este problema corelațiilor dintre munca locală și munca pe întreaga țară. Unii exprimă temerea : formarea unei organizații centraliste nu va duce oare la strămutarea centrului de greutate dela prima la cea de a doua ? nu va dăuna oare aceasta mișcării, slăbind trăi-

nia legăturilor noastre cu masa muncitorească și în general stabilitatea agitației locale ? La aceasta vom răspunde că mișcarea noastră din ultimii ani suferă tocmai de pe urma faptului că militanții locali sunt prea absorbiți de munca locală ; că din această cauză este absolut necesar a strămuta întrucâtva centrul de greutate înspre munca pe întreaga țară ; că o astfel de strămutare nu va slăbi, ci va întări și trăinicia legăturilor noastre și stabilitatea agitației noastre locale. Să luăm problema organului central și a organelor locale, rugând pe cititor să nu uite că munca pe tărâmul presei nu constituie pentru noi decât un *exemplu* care ilustrează întreaga muncă revoluționară în general, care este infinit mai largă și mai variată.

În prima perioadă a mișcării de masă (1896—1898) militanții locali fac încercarea de a scoate un organ pe întreaga Rusie — „Raboceaia Gazeta“ ; în perioada următoare (1898—1900) mișcarea face un uriaș pas înainte, dar atenția conducătorilor este în întregime absorbită de organele locale. Dacă facem totalul acestor organe locale, constatăm * că revine aproximativ un număr de ziar pe lună. Oare nu constituie aceasta o ilustrare concretă a metodelor noastre primitive de muncă ? Oare nu arată aceasta până la evidență că organizația noastră revoluționară a rămas în urma avântului spontan al mișcării ? Dacă *acelaș număr* de numere de ziar ar fi fost scoase nu de grupuri locale răzlețe, ci de o organizație unică, atunci nu numai că am fi economisit o mulțime de forțe, dar am fi asigurat și incomparabil mai multă stabilitate și continuitate muncii noastre. Acest considerent simplu îl scapă din vedere prea des și practicienii care lucrează *activ* aproape exclusiv la organele locale (din păcate, în marea majoritate a cazurilor lucrurile stau și astăzi așa), și publiciștii care în această problemă dau dovadă de un donquijotism uimitor. Practicianul se mulțumește de obicei cu argumentul că militanților locali le este „greu“ ** să se ocupe cu scoaterea unui ziar pe întreaga Rusie și că e mai bine să avem ziare locale decât să nu avem niciun fel de ziare. Afirmăția din urmă

* Vezi „Raportul prezentat la Congresul dela Paris“ ¹²⁴, pag. 14: „De atunci (1897) și până în primăvara anului 1900 au apărut în diferite localități 30 de numere din diferite ziare... În mijlociu a apărut ceva mai mult de un număr pe lună“.

** Această greutate este numai aparentă. În realitate *nu există* cerc local care să nu aibă posibilitatea de a îndeplini în mod activ o funcție sau alta a muncii pe întreaga Rusie. „Nu spune : nu pot ; ci spune : nu vreau“.

este, desigur, foarte justă, și noi recunoaștem nu mai puțin decât orice practician importanța enormă și folosul enorm al ziarelor locale *în general*. Dar nu despre aceasta e vorba, ci despre chestiunea dacă n'am putea scăpa de fărâmițare și de metodele primitive de muncă, care se manifestă atât de izbitor în cele 30 de numere de ziare locale apărute în toată Rusia în timp de doi ani și jumătate. Nu vă mărginiți deci la afirmația incontestabilă, dar prea generală, cu privire la folosul ziarelor locale în general, ci aveți și curajul de a recunoaște deschis laturile lor negative pe care le-a dat la iveală experiența celor doi ani și jumătate. Această experiență dovedește că în condițiile noastre ziarele locale sunt în majoritatea cazurilor lipsite de statornicie de principii, lipsite de însemnătate politică, prea costisitoare sub raportul cheltuirii de forțe revoluționare și cu totul nesatisfăcătoare sub raport tehnic (am în vedere aici, bine înțeles, nu tehnica tipăririi, ci frecvența și regularitatea apariției). Și toate neajunsurile arătate aci nu constituie ceva întâmplător, ci sunt urmarea inevitabilă a fărâmițării, care, pe de o parte, explică precumpănirea ziarelor locale în perioada cercetată, iar pe de altă parte *este întreținută* de această precumpănire. Pentru o organizație locală izolată *este într'adevăr peste puterile ei* să asigure statornicia principială a ziarului ei și să-l ridice la înălțimea unui organ politic, *este peste puterile ei* să adune și să folosească un material îndestulător pentru oglindirea întregii vieți politice dela noi. Iar argumentul cu ajutorul căruia se apără de obicei, în țările libere, necesitatea de a avea multe ziare locale — și anume că sunt ieftine atunci când se tipăresc cu ajutorul muncitorilor locali și că populația locală este informată mai complet și mai rapid, — acest *argument* se întoarce la noi, după cum dovedește experiența, *împotriva* ziarelor locale. Ele sunt din cale-afară de costisitoare, în sensul cheltuirii de forțe revoluționare, și apar *foarte* rar pentru simplul motiv că un ziar *ilegal*, oricât de mic ar fi, necesită un aparat conspirativ foarte vast, care presupune existența unei mari industrii, deoarece într'un atelier meșteșugăresc nici nu poate fi organizat un astfel de aparat. Pe de altă parte, primitivitatea aparatului conspirativ duce peste tot la rezultatul (orice practician cunoaște o mulțime de exemple de acest fel) că poliția profită de apariția și difuzarea câtorva numere pentru a provoca o cădere *în masă*, care

mătură totul în așa măsură, încât trebuie să se înceapă din nou dela capăt. Un bun aparat conspirativ cere o bună pregătire profesională a revoluționarilor și o diviziune a muncii aplicată în chipul cel mai consecvent ; dar amândouă aceste cerințe depășesc cu totul puterile unei organizații locale izolate, oricât de puternică ar fi ea la un moment dat. Nu mai vorbim de interesele generale ale întregii noastre mișcări (educarea politică și socialistă principial-consecventă a muncitorilor), dar chiar și interesele pur locale *sunt mai bine deservite de organe de presă nelocale* : numai la prima vedere aceasta pare a fi un paradox ; în realitate însă experiența celor doi ani și jumătate o dovedește fără putință de tăgadă. Oricine va fi de acord că, dacă toate forțele locale care au scos cele 30 de numere de ziare ar fi lucrat la un singur ziar, acesta din urmă ar fi dat ușor 60, dacă nu chiar 100 de numere, și prin urmare ar fi oglindit mai complect toate particularitățile cu caracter pur local ale mișcării. Fără îndoială că această organizare nu este un lucru ușor, dar trebuie să ne dăm odată seama de necesitatea ei, trebuie ca fiecare cerc local să gândească și să *lucreze în mod activ* în acest sens, fără a aștepta un imbold dinafară, fără a se lăsa ademenit de impresia că organul local ar fi mai accesibil și mai apropiat, impresie care — după cum rezultă din datele experienței noastre revoluționare — se dovedește a fi în bună parte iluzorie.

Și fac un prost serviciu muncii practice publicității care se cred deosebit de apropiați de practicieni și care nu văd acest caracter iluzoriu, închipuindu-și că se pot achita cu formula uimitor de ieftină și uimitor de goală : e nevoie de ziare locale, e nevoie de ziare regionale, e nevoie de ziare centrale. Firește că, în general vorbind, e nevoie de toate acestea ; dar, din moment ce abordezi o problemă organizatorică concretă, trebuie să te gândești și la condițiile mediului și ale momentului. Intr'adevăr, oare „Svoboda“ nu dă dovadă de donquijotism atunci când, „oprindu-se *asupra problemei ziarului*“ în mod special, scrie (în nr. 1, pag. 68) : „Noi credem că în orice centru muncitoresc cât de cât însemnat trebuie să existe un ziar muncitoresc propriu. Nu un ziar adus de undeva, ci tocmai un ziar propriu“. Dacă publicistul acesta nu vrea să se gândească la sensul cuvintelor sale, atunci gândește-te d-ta, cititorule, în locul lui : câte zeci, dacă nu sute de „centre muncitorești

cât de cât însemnate“ există în Rusia și ce perpetuare a metodelor noastre primitive de muncă ar fi aceasta, dacă într'adevăr fiecare organizație locală s'ar apuca să scoată un ziar propriu ! Cât de mult ar înlesni această fărâmițare sarcina jandarmilor de a prinde — fără vreo sforțare „cât de cât însemnată“ — pe militanții locali chiar la începutul activității lor, împiedicându-i să se formeze ca adevărați revoluționari ! — Într'un ziar pe întreaga Rusie — continuă autorul — ar fi lipsite de interes descrierile potlogăriilor făcute de fabricanți și a „faptelor mărunte din viața de fabrică din diferite orașe, altele decât orașul respectiv“, pe când „un cititor din Oriol nu se plictisește niciodată să citească despre cele ce se petrec în Oriol. De fiecare dată el știe pe cine l-a «beștelit» ziarul, pe cine l-a «frecat» ziarul, și inima lui saltă de bucurie“ (pag. 69). Da, da, inima cititorului din Oriol saltă de bucurie, dar prea „saltă“ și gândirea publicistului nostru. Este oare un lucru cuminte această apărare a îngustimii de orizont ? — iată la ce ar fi trebuit să se gândească el. Noi recunoaștem nu mai puțin ca oricine necesitatea și importanța demascărilor rânduelilor din fabrici, dar nu trebuie să uităm că am ajuns la situația că cei din Petersburg au început să se plictisească tot citind corespondențele din Petersburg ale ziarului petersburghez „Raboceaia Mâsli“. Pentru demascările cu caracter local în legătură cu rânduelile din fabrici au existat întotdeauna și *vor trebui să rămână întotdeauna foile volante* ; dar tipul *ziarului* trebuie să-l ridicăm, iar nu să-l coborâm la nivelul unei foi volante care se scoate în fabrici. Pentru „ziar“ avem nevoie de demascări care să privească nu atât faptele „mărunte“, cât neajunsurile mari, tipice ale vieții de fabrică, demascări făcute pe baza unor exemple deosebit de izbitoare și prin urmare de natură să intereseze *pe toți* muncitorii și pe toți conducătorii mișcării, să le îmbogățească într'adevăr cunoștințele, să le lărgească orizontul, să pună bazele trezirii unei noi regiuni, a unei noi pătri profesionale de muncitori.

„Apoi, într'un ziar local pot fi surprinse imediat, pe urme încă proaspete, toate matrapazlâcurile săvârșite de administrația fabricii sau de autorități. Dar până să ajungă știrea la ziarul central, îndepărtat, în localitatea respectivă oamenii au și uitat ce anume s'a întâmplat : «Când s'a întâmplat asta ? Cine-și mai aduce aminte ?»“ (ibid.). Toc-

mai asta e : cine-și mai aduce aminte ! Cele 30 de numere scoase în doi ani și jumătate se împart, după cum aflăm din acelaș izvor, între 6 orașe. Aceasta înseamnă că revine în medie pentru un oraș *câte un număr de ziar la o jumătate de an !* Și chiar dacă publicistul nostru ușuratec *va întrei*, în presupunerea sa, productivitatea muncii locale (ceea ce ar fi, indiscutabil, greșit în ceea ce privește un oraș mijlociu, căci în cadrul metodelor primitive de muncă nu este posibilă o lărgire considerabilă a productivității), — nu vom obține totuși decât un singur număr la două luni, adică ceva care nu seamănă deloc cu „surprinderea pe urme proaspete“. Or, ar fi deajuns ca zece organizații locale să se unească și să detașeze delegați de ai lor pentru funcții active în munca de organizare a unui ziar central, pentru ca să poată fi „surprinse“ *în întreaga Rusie* odată la două săptămâni nu faptele mărunte, ci matrapazlâcurile într'adevăr scandaloase și tipice. De aceasta nu se va îndoi nici-un om care cunoaște starea de lucruri din organizațiile noastre. Cât despre prinderea dușmanului în flagrant delict — dacă ar fi s'o luăm în serios, iar nu numai ca o floare de stil — un ziar ilegal nici nu se poate gândi la așa ceva : acest lucru nu poate să-l facă decât o foaie volantă, căci termenul maxim în care trebuie să se facă acest lucru nu trece, în majoritatea cazurilor, de o zi sau două (luați, de pildă, o grevă obișnuită de scurtă durată, sau o ciocnire la fabrică, sau o demonstrație etc.).

„Muncitorul nu trăiește numai în fabrică, ci și în oraș“ — continuă autorul nostru, ridicându-se dela particular la general cu o consecvență atât de riguroasă, încât i-ar face cinste chiar și lui Boris Cricevschi. El indică problema dumelor orășenești, a spitalelor orășenești, a școlilor orășenești, cerând ca ziarul muncitoresc să nu treacă sub tăcere treburile municipale în general. — Luată în sine, această cerință este foarte frumoasă, dar ea ilustrează într'un chip deosebit de plastic acea abstracție lipsită de conținut la care unii oameni se mărginesc prea adeseori atunci când vorbesc de ziarele locale. În primul rând, dacă într'adevăr „în orice centru muncitoresc cât de cât însemnat“ ar apărea ziare cu o rubrică municipală atât de amănunțită cum vrea „Svoboda“, apoi în împrejurările noastre din Rusia aceasta ar duce inevitabil la o adevărată îngustime de orizont, ar duce la slăbirea conștiinței importanței luptei revoluționare

pe scara întregii Rusii împotriva absolutismului țarist, ar întâri mlădițele foarte viabile — și mai curând ascunse sau înnăbușite decât smulse din rădăcină — ale curentului devenit faimos prin vestitul aforism cu privire la revoluționarii care vorbesc prea mult despre parlamentul inexistent și prea puțin despre dumele orășenești existente. Spunem : inevitabil, subliniind astfel să „Svoboda“ bine înțeles nu vrea acest lucru, ci vrea tocmai contrariul. Dar nu este de ajuns să ai intenții bune. — Pentru a încadra discutarea treburilor municipale într'o perspectivă corespunzătoare întregii noastre munci, trebuie *mai întâi* ca această perspectivă să fie pe deplin elaborată și bine stabilită nu numai prin raționamente, dar și printr'o mulțime de exemple, trebuie ca ea să fi dobândit trăinicia unei *tradiții*. Noi suntem încă departe de așa ceva, pe când tocmai de așa ceva este nevoie *mai întâi*, înainte ca să ne fi îngăduit să ne gândim și să vorbim despre o presă locală largă.

În al doilea rând, pentru a scrie într'adevăr bine și interesant despre treburile municipale, trebuie să le cunoști bine și nu numai din carte. Dar aproape că nu există deloc *în toată Rusia* social-democrați care să aibă aceste cunoștințe. Pentru a scrie la ziar (și nu într'o broșură populară) despre treburile municipale și de stat, trebuie să ai un material proaspăt, variat, strâns și prelucrat de un om priceput. Dar, pentru a strânge și a prelucra un astfel de material, nu ajunge „democrația primitivă“ a unui cerc primitiv, în care toți fac de toate și se distrează cu jocul de-a referendumul. Pentru aceasta e nevoie de un stat-major de publiciști specialiști, de corespondenți specialiști, e nevoie de o armată întregă de reporteri social-democrați, care să-și creeze legături pretutindeni și oriunde, care să știe să afle toate „secretele de stat“ de orice fel (secrete cu care funcționarul rus se fălește atât de mult și pe care, flectărind, le divulgă atât de ușor), să știe să se introducă în toate „culisele“, — o armată de oameni obligați „prin funcția lor“ să fie atotștiutori și omniprezenți. Și noi, partidul care luptă împotriva *oricărei* asupriri economice, politice, sociale, naționale, putem și trebuie să găsim, să strângem, să instruiem, să mobilizăm și să punem în mișcare o astfel de armată de oameni atotștiutori, — dar aceasta rămâne abia de făcut ! La noi nu numai că încă nu s'a făcut, în marea majoritate a localităților, niciun pas în această direcție, dar adesea nici

nu există măcar *conștiința* necesității de a face aceasta. Căutați în presa noastră social-democrată articole, corespondențe și demascări interesante și vii privind treburile și trebușoarele noastre diplomatice, militare, bisericești, municipale, financiare etc. etc. : nu veți găsi *aproape nimic* sau foarte puțin *. Iată de ce „întotdeauna mă supără grozav când vine cineva și spune multe lucruri foarte frumoase și minunate“ despre necesitatea de a scoate, „în orice centru muncitoresc cât de cât însemnat“, ziare care să demaște și matrapazlăcurile din fabrici, și cele municipale, și cele guvernamentale !

Precumpănirea presei locale asupra presei centrale este ori un semn de sărăcie, ori un semn de lux. E un semn de sărăcie — atunci când mișcarea n'a elaborat încă forțe pentru o producție de mari proporții, când ea vegetează încă în cadrul metodelor primitive de muncă și aproape că se înneacă în „faptele mărunte ale vieții de fabrică“. E un semn de lux — atunci când mișcarea *ajunge să poată îndeplini în totul* sarcina demascărilor multilaterale și a agitației multilaterale, așa încât, în afară de organul central, devin necesare și numeroase organe locale. Să decidă fiecare pentru sine ce anume dovedește precumpănirea ziarelor locale la noi în timpul de față. Eu însă mă voi mărgini să formulez precis concluzia mea, ca să nu dau prilej la neînțelegeri. Până astăzi majoritatea organizațiilor noastre locale se gândesc aproape exclusiv la ziarele locale și lucrează în mod activ aproape numai pentru ele. Aceasta este anormal. Trebuie să fie invers : majoritatea organizațiilor locale să se gândească mai ales la un organ pe întreaga Rusie și să lucreze mai ales pentru el. Atâta timp cât nu va fi așa, nu vom putea organiza *niciun* ziar cât de cât capabil să deservească efectiv mișcarea printr'o agitație *multilaterală* în presă. Iar

---

* Iată de ce chiar și exemplul organelor locale deosebit de bune confirmă pe deplin punctul nostru de vedere. De pildă, „Iujnâi Rabocii“ este un ziar foarte bun, care nu poate fi deloc învinuit de nestatornicie de principii. Dar cece a vrut el să dea pentru mișcarea locală nu s'a putut realiza din pricina apariției rare și a căderilor de mari proporții. Ceeace este deosebit de imperios pentru partid în momentul de față — formularea principială a problemelor fundamentale ale mișcării și agitația politică multilaterală — s'a dovedit a fi peste puterile unui ziar local. Iar cece a dat el deosebit de bun, cum ar fi articolele despre congresul proprietarilor de mine, despre șomaj etc., nu era un material cu caracter strict local, și era necesar pentru întreaga Rusie, iar nu numai pentru Sud. Asemenea articole n'au mai fost publicate în niciunul din ziarele noastre social-democrate.

atunci când va fi așa, se vor stabili dela sine relații normale între organul central necesar și organele locale necesare.

★

★   ★

La prima vedere s'ar părea că în domeniul luptei social-economice nu e valabilă concluzia asupra necesității de a muta centrul de greutate dela munca locală la munca pe scara întregii Rusii, deoarece dușmanul direct al muncitorilor sunt aci diferiții patroni sau diferitele grupuri de patroni, nelegați printr'o organizație care să semene măcar pe departe cu organizația — pur militară, strict centralistă și condusă în cele mai mici amănunte de o voință unică — a guvernului rus, dușmanul nostru direct în lupta politică.

Dar nu este așa. Lupta economică — am subliniat-o de nenumărate ori — este o luptă sindicală, și deaceea ea impune unirea muncitorilor pe profesii, și nu numai după locul lor de muncă. Și această unire profesională devine cu atât mai imperios necesară, cu cât mai rapid se desfășoară gruparea patronilor dela noi în tot felul de asociații și sindicate patronale. Fărămițarea noastră și metodele noastre primitive de muncă împiedică pur și simplu această unire, care necesită o organizație de revoluționari unică pe toată Rusia, organizație capabilă să-și asume conducerea uniunilor sindicale ale muncitorilor pe întreaga Rusie. Am vorbit mai sus despre tipul de organizație care este de dorit pentru acest scop, și acum vom adăuga numai câteva cuvinte în legătură cu problema presei noastre.

Că fiecare ziar social-democrat trebuie să aibă o *rubrică* consacrată luptei sindicale (economice), acest lucru numai cu greu ar putea cineva să-l pună la îndoială. Dar creșterea mișcării sindicale ne obligă să ne gândim și la o presă sindicală. Ni se pare însă că, în afară de rare excepții, despre ziare sindicale în Rusia nici vorbă nu poate fi deocamdată : aceasta este un lux, iar noi n'avem adesea nici pâinea cea de toate zilele. Forma de presă sindicală potrivită condițiilor muncii ilegale și necesară de pe acum ar trebui să fie la noi *broșurile sindicale*. In ele ar trebui să fie adunat și grupat sistematic materialul *legal* * și ilegal privind condițiile de

* Materialul legal este deosebit de important în această privință, și noi am rămas prea mult în urmă în ceea ce privește priceperea de a-l aduna și folosi sistematic. Nu este exagerat să spunem că numai cu material legal se mai poate

muncă într-o branșă sau alta, deosebirile care există în această privință între diferite regiuni din Rusia, principalele revendicări ale muncitorilor din profesia respectivă, neajunsurile legislației privitoare la această profesie, cazurile mai importante de luptă economică a muncitorilor din această breaslă, începuturile, starea actuală și nevoile organizației lor sindicale etc. Asemenea broșuri, în primul rând, ar scuti presa noastră social-democrată de o mulțime de amănunte profesionale care interesează în mod special numai pe muncitorii din branșa respectivă; în al doilea rând, ele ar fixa rezultatele experienței noastre în lupta sindicală, ar păstra materialul adunat, care acum literalmente se pierde într-o mulțime de foi volante și corespondențe fragmentare, și ar sintetiza acest material. În al treilea rând, ele ar putea servi ca un fel de călăuză pentru agitatori, deoarece condițiile de muncă se schimbă relativ încet, revendicările fundamentale ale muncitorilor dintr'o ramură oarecare sunt extrem de stabile (vezi revendicările formulate de țesătorii din regiunea Moscova în 1885 și acelea formulate de cei din regiunea Petersburg în 1896), așa încât aceste revendicări și cerințe în ansamblul lor ar putea servi ani de-a rândul ca un minunat îndreptar de agitație economică în localitățile înapoiate sau în păturile înapoiate ale muncitorilor: exemplul unor greve încununate de succes dintr'o regiune oarecare, datele privind nivelul de trai mai ridicat, condițiile de muncă mai bune dintr'o localitate oarecare ar încuraja și pe muncitorii din alte localități la noi și noi lupte; în al patrulea rând, luând asupra sa inițiativa sintetizării luptei

scrie o broșură sindicală, dar s'o scrii numai cu material ilegal e cu neputință. Adunând dela muncitori material ilegal cu privire la probleme de genul celor tratate de „Raboccaia Măsi!”, cheltuiim zadarnic o mulțime de forțe ale revoluționarilor (care în această muncă ar putea fi ușor înlocuiți prin activiști legali) și totuși nu obținem niciodată un material bun, pentru că muncitorii, care cunosc de cele mai multe ori o singură secție dintr'o fabrică mare și cunosc aproape întotdeauna rezultatele economice, iar nu condițiile și normele generale ale muncii lor, nici n'au posibilitatea să dobândească datele de care dispun funcționarii industriali, inspectorii, medicii etc., date care în marea lor majoritate sunt risipite în mici corespondențe de ziar și în publicații speciale industriale, sanitare, de zemstvă etc.

Mi-aduc aminte ca acum de „prima” mea „experiență”, pe care n'aș mai repeta-o niciodată. Am pierdut multe săptămâni chestionând „cu ardoare” pe un muncitor, care venea adeseori la mine, asupra tuturor rândurilor din marea uzină unde lucra el. Este drept că descrierea (numai a unei singure uzine!) am izbutit s'o întocmesc oarecum, deși cu mare greutate, dar în schimb uneori muncitorul, ștergându-și sudoarea, spunea zămbind la sfârșitul convorbirii: „mi-e mult mai ușor să lucrez un schimb în plus decât să vă răspund la întrebări!”

Cu cât mai energetic vom duce lupta revoluționară, cu atât mai mult va fi nevoit guvernul să legalizeze o parte din munca „sindicală”, luând astfel de pe umerii noștri o parte din povara noastră.

sindicale și fixând astfel legătura mișcării sindicale ruse cu socialismul, social-democrația s'ar îngriji în acelaș timp ca munca noastră trade-unionistă să ocupe un loc nici prea mic și nici prea mare în ansamblul muncii noastre social-democrate. Unei organizații locale, dacă este ruptă de organizațiile din alte orașe, îi este foarte greu și uneori chiar aproape imposibil, să păstreze în aceste condiții o proporție justă (și exmplul ziarului „Raboceaia Mâsli“ arată până la ce exagerări monstruoase în direcția trade-unionismului se poate ajunge astfel). Dar o organizație de revoluționari pe întreaga Rusie, care stă neclintit pe pozițiile marxismului, care conduce întreaga luptă politică și dispune de un stat-major de agitatori de profesie, nu va avea niciodată vreo dificultate în stabilirea acestei proporții juste.

V

„PLANUL“ UNUI ZIAR POLITIC PE INTREAGA RUSIE

„Cea mai mare greșală a «Iscrei» în această privință“ — scrie B. Cricevschi („Rabocee Delo“ nr. 10, pag. 30), acuzându-ne de tendința „de a transforma teoria, prin izolarea ei de practică, într'o doctrină moartă“ — „este «planul» ei de organizație de partid pe întreaga Rusie“ (adică articolul „Cu ce să începem?“ *). Și Martânov îi ține isonul, declarând că „tendința «Iscrei» de a diminua importanța mersului progresiv al luptei mărunte de zi cu zi în comparație cu propagarea ideilor strălucite și desăvârșite... a fost încununată cu planul de organizare a partidului, pe care ea îl propune în nr. 4 în articolul «Cu ce să începem?»“ (op. cit., pag. 61). În sfârșit, nu demult s'a raliat la cei indignați de acest „plan“ (ghilimelele trebuie să exprime atitudine ironică față de el) și L. Nadejdin în broșura „Ajunul revoluției“ (editată de „grupul revoluționar-socialist“ *Svoboda*, despre care am mai vorbit), broșură pe care am primit-o chiar acum și în care se declară că „a vorbi acum despre o organizație ale cărei fire să se tragă dela un ziar central înseamnă a rodi idei de cabinet și a face muncă de cabinet“ (pag. 126), înseamnă a face „literatură“ etc.

Că teroristul nostru s'a dovedit a fi solidar cu apărătorii „mersului progresiv al luptei mărunte de zi cu zi“, — acea-

* Vezi volumul de față, pag. 1—12. — Nota Trad.

sta nu ne poate mira, după ce am cercetat rădăcinile acestei apropieri în capitolele care tratează despre politică și despre organizație. Dar trebuie să remarcăm chiar acum că L. Na-dejdin, și numai el singur, a încercat în chip conștiincios să pătrundă în lăntuirea de idei din acest articol care i-a dispăcut, a încercat să-i răspundă în fond, — în timp ce „Rabocee Delo“ n'a spus absolut nimic în fond, ci a încercat numai să încurce lucrurile printr'un șir întreg de ieșiri demagogice nedemne. Și oricât de neplăcut ar fi aceasta, trebuie mai întâi să pierdem timp cu curățirea acestor grajduri ale lui Augias.

a) CINE S'A SUPĂRAT PENTRU ARTICOLUL
„CU CE SĂ INCEPEM ?“ ?

Reproducem un buchet din expresiile și exclamațiile cu care „Rabocee Delo“ s'a năpustit asupra noastră. „Nu ziarul poate crea organizația de partid, ci invers“... „Un ziar care stă *deasupra* partidului, în *afara controlului lui* și care, grație unei rețele de agenți proprii, este independent de el“... „Prin ce minune a uitat «Iscra» de existența de fapt a organizațiilor social-democrate ale partidului căruia ea îi aparține ?“... „Posesorii principiilor ferme și ai planului corespunzător sunt și regulatori supremi ai luptei reale a partidului, dictându-i executarea planului lor“... „Planul alungă organizațiile noastre vii și viabile în împărăția umbrelor și vrea să cheme la viață o rețea fantastică de agenți“... „Dacă planul «Iscrei» ar fi pus în aplicare, el ar duce la stărpirea completă a oricăror urme ale Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia care s'a format la noi“... „Organul de propagandă devine legiuitorul absolutist și incontrolabil al întregii lupte revoluționare practice“... „Care trebuie să fie atitudinea partidului nostru față de ideea de a-l subordona *complect* unei redacții autonome ?“ etc. etc.

După cum vede cititorul din conținutul și tonul acestor citate, „Rabocee Delo“ s'a supărat. Și nu s'a supărat pentru ea însăși, ci pentru comitetele și organizațiile partidului nostru, pe care „Iscra“ vrea, chipurile, să le alunge în împărăția umbrelor și chiar să stârpească orice urme ale lor. Gândiți-vă numai, ce grozăvie ! Un lucru e ciudat. Articolul „Cu ce să începem ?“ a apărut în Mai 1901, articolele din „Rabocee Delo“ au apărut în Septembrie 1901, iar acum suntem la mijlocul lui Ianuarie 1902. În tot timpul acestor 5

luni (și înainte de Septembrie, și după Septembrie) *niciun* comitet și *nicio* organizație de partid n'a protestat în mod formal împotriva acestui monstru care vrea să alunge comitetele și organizațiile în împărăția umbrelor ! Și doar în timpul acesta au apărut atât în „Iscra“ cât și într'o mulțime de alte publicații, locale și nelocale, zeci și sute de comunicări din toate colțurile Rusiei. Cum s'a întâmplat că cei amenințați a fi alungați în împărăția umbrelor n'au observat acest lucru și nu s'au supărat, în timp ce o terță persoană s'a supărat ?

Aceasta s'a întâmplat din cauză că comitetele și celelalte organizații sunt ocupate cu munca adevărată, și nu cu jocul „de-a democratismul“. Comitetele au citit articolul „Cu ce să începem ?“, au văzut că este vorba de o încercare „de a elabora un plan anumit al organizației, *astfel ca să se poată păși din toate părțile la construirea ei*“, și deoarece știau și vedeau foarte bine că *niciuna* din aceste „părți“ nu se va gândi „să înceapă munca de construcție“ înainte de a fi convinsă de necesitatea ei și de justețea planului arhitectonic, ele nici nu s'au gândit, firește, „să se supere“ de îndrăzneala grozavă a unor oameni care au scris în „Iscra“ : „Dată fiind importanța și urgența chestiunii, ne permitem, în ce ne privește, să supunem atenției tovarășilor o schiță de plan, dezvoltată de noi mai amănunțit într'o broșură pe care o pregătim pentru tipar“. Putea oare un om de bună credință să nu înțeleagă că, dacă tovarășii *vor accepta* planul supus atenției lor, ei îl vor pune în aplicare nu din „subordonare“, ci din convingerea că el este necesar cauzei noastre comune, iar dacă *nu-l vor accepta*, — atunci „schița“ (ce cuvânt pretențios, nu-i așa ?) va rămâne o simplă schiță ? Nu este oare demagogie să combați o schiță de plan nu numai „făcând-o praf“ și sfătuind pe tovarăși să respingă acest plan, ci și *ațâțând* pe oamenii puțin experimentați în munca revoluționară împotriva autorilor acestei schițe, numai *pentru* că aceștia *îndrăznesc* „să legifereze“, să procedeze ca „regulatori supremi“, adică *îndrăznesc să propună* o schiță de plan ?? Poate oare partidul nostru să se dezvolte și să progreseze, dacă la încercarea *de a ridica* pe activiștii locali la nivelul unor concepții, sarcini, planuri etc. mai largi se va obiecta nu numai prin arătarea caracterului greșit al acestor concepții, dar și prin „supărări“ pentru motivul că cineva „vrea“ să ne „*ridice*“ ? Iată că și L. Nadejdin „a făcut praf“

planul nostru, dar el nu s'a pretat la o demagogie care nu mai poate fi explicată prin simplă naivitate sau prin primitivitatea concepțiilor politice; acuzația de „control asupra partidului“, el a respins-o dela început în mod cătegoric. Deaceea lui Nadejdin putem și trebuie să-i răspundem în fond la critica făcută de el planului, în timp ce revistei „Rabocee Delo“ nu i se poate răspunde decât cu dispreț.

Dar disprețul față de un autor care se pretează la țipete despre „absolutism“ și „subordonare“ nu ne scutește de îndatorirea de a limpezi confuzia pe care asemenea oameni o servesc cititorilor. Aici avem prilejul să arătăm concret tuturor de ce calitate sunt aceste fraze curente despre „democratismul larg“. Suntem acuzați că am uitat comitetele, că vrem să le alungăm în împărăția umbrelor etc. Cum să răspundem la aceste acuzații dacă *nu putem* să spunem cititorului *aproape nimic concret* despre relațiile noastre reale cu aceste comitete, dacă nu putem s'o facem din motive de conspirație? Oamenii care aruncă această acuzație biciuitoare — care ațâță mulțimea — au un avantaj față de noi datorită impertinenței lor, datorită faptului că nesocotesc îndatoririle revoluționarului, care ascunde cu grijă de priviri străine relațiile și legăturile pe care le posedă, pe care le stabilește sau caută să le stabilească. Se înțelege că refuzăm categoric să ne luăm la întrecere cu astfel de oameni pe tărâmul „democratismului“. Cât privește însă pe cititorul neinițiat în toate chestiunile de partid, singurul mijloc de a ne face datoria față de el este să-i relatăm nu ceea ce este și ceea ce este în Werden *, ci o *părțică* din ceea ce a fost și despre care se poate vorbi ca despre ceva aparținând trecutului.

Bundul dă să se înțeleagă că am fi „impostori“ **. „Uniunea“ din străinătate ne acuză de încercarea de a stârpi orice urmă a partidului. Ei bine, domnilor. Veți primi satisfacție deplină când vom relata publicului *patru fapte* din trecut.

Primul *** fapt. Membrii uneia din „Uniunile de luptă“ care au participat direct la întemeierea partidului nostru

* În procesul de devenire, de apariție. — *Nota Trad.*

** „Iskra“ nr. 8, răspunsul Comitetului central al Uniunii evreești generale din Rusia și din Polonia la articolul nostru despre problema națională.

*** În mod intenționat prezentăm faptele în altă ordine decât aceea în care au avut loc ¹²⁵.

și la trimiterea unui delegat la congresul de constituire a acestuia se înțeleg cu unul din membrii grupului „Iscra“ în privința înființării unei biblioteci muncitorești speciale care să deservească nevoile întregii mișcări. Înființarea bibliotecii muncitorești nu reușește, iar broșurile „Sarcinile social-democraților ruși“ și „Noua lege pentru reglementarea muncii în fabrici“*, scrise pentru această bibliotecă, ajung pe căi ocolite și prin intermediul unor terțe persoane în străinătate, unde au și fost tipărite¹²⁶.

Al doilea fapt. Membrii Comitetului central al Bundului se adresează către unul din membrii grupului „Iscra“ cu propunerea de a organiza un „laborator literar“, cum se exprima Bundul atunci. Ei arată totodată că, dacă lucrul acesta nu va reuși, mișcarea noastră poate regresa simțitor. Rezultatul acestor tratative este broșura „Mișcarea muncitorească în Rusia“**.

Al treilea fapt. Comitetul central al Bundului se adresează, prin intermediul unei organizații dintr'un orașel de provincie, către unul din membrii „Iscrei“ cu propunerea ca aceasta să ia asupra sa redactarea publicației „Raboceaia Gazeta“, care urma să reapară. Această propunere este, bine înțeles, acceptată. Propunerea este apoi modificată: se propune o colaborare în vederea unei noi combinații cu redacția. Și această propunere este, bine înțeles, acceptată¹²⁷. Se trimit următoarele articole (care au putut fi păstrate): „Programul nostru“, care conține un protest direct împotriva bernsteiniadei și împotriva coterării din literatura legală și din „Raboceaia Mâsli“; „Sarcina noastră imediată“ („crearea unui organ de partid care să apară în mod regulat și să fie strâns legat de toate grupurile locale“; defectele „metodelor primitive“ dominante); „O problemă actuală“ (analiza obiecțiunii că, înainte de a se proceda la scoaterea unui organ central, trebuie dezvoltată mai întâi activitatea grupurilor locale; se insistă asupra importanței primordiale a „organizației revoluționare“ și asupra necesității „de a ridica organizarea, disciplina și tehnica conspirativă la cel mai

* Vezi V. I. Lenin, Opere, vol. 2, ed. P.M.R. 1951, pag. 313—341 și 253—304.— *Nota Trad.*

** În treacăt fie zis, autorul acestei broșuri mă roagă să menționez că, la fel ca și broșurile sale anterioare, această broșură a fost trimisă „Uniunii“ în credința că publicațiile acestei „Uniuni“ sunt redactate de grupul „Eliberarea muncii“ (din anumite motive el nu putea ști atunci, adică în Februarie 1899, că redacția s'a schimbat). Broșura va fi reeditată în scurt timp de către Ligă.

înalt grad de perfecțiune“) *. Propunerea ca ziarul „Raboceaia Gazeta“ să reapară nu se realizează și articolele rămân nepublicate.

Al patrulea fapt. Un membru al comitetului care se ocupă cu organizarea celui de al doilea congres ordinar al partidului nostru transmite unui membru al grupului „Iscra“ programul congresului și propune candidatura acestui grup pentru funcția de redactare a publicației „Raboceaia Gazeta“, care urma să reapară. Demersul său, ca să zicem așa, preliminar este sancționat apoi și de comitetul din care făcea parte, și de Comitetul central al Bundului ¹²⁸; grupul „Iscra“ primește o înștiințare despre locul și data congresului, dar (nefiind sigur dacă va fi posibil, din anumite cauze, să trimită un delegat la acest congres) întocmește și un raport scris către congres. În acest raport se dezvoltă ideea că, limitându-ne la alegerea unui Comitet Central, nu numai că nu vom rezolva problema unificării într'o perioadă de totală confuzie ca aceea prin care trecem acum, dar ris-căm să compromitem marea idee a creării partidului în cazul unei noi căderi rapide și totale, care este mai mult decât probabilă în condițiile actualei lipse de conspirativitate; că deaceea trebuie să începem cu un apel adresat tuturor comitetelor și tuturor celorlalte organizații, îndemnându-le să sprijine organul comun ce urmează să reapară, organ care va lega *realmente* toate comitetele printr'o legătură *de fapt* și va pregăti *realmente* un grup de conducători ai întregii mișcări, — și odată ce acest grup creat de comitete se va fi format și întărit, comitetele și partidul vor putea ușor să-l transforme în Comitet Central. Din cauza unei serii de căderi, congresul nu se mai ține, iar din motive de conspirație raportul este distrus, după ce a fost citit numai de câțiva tovarăși, printre care și împuterniciții unui comitet.

Să califice acum cititorul singur asemenea procedee ca aluzia Bundului că am fi impostori, sau ca afirmația revistei „Rabocee Delo“ că vrem să alungăm comitetele în împărăția umbrelor, „să înlocuim“ organizația partidului cu organizarea răspândirii ideilor unui ziar. Dar noi tocmai comitetelor, *la cererea lor repetată*, le-am și expus necesitatea

---

* Vezi V. I. Lenin, Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 190—194, 195—200 și 201—206. — *Nota Trad.*

adoptării unui plan precis de muncă comună. Tocmai pentru organizația de partid am elaborat noi acest plan în articolele ce urmau să fie publicate în „Raboceaia Gazeta“, precum și în raportul către congresul partidului, iarăși la invitația aceluia care dețineau o poziție atât de influentă în partid, încât au luat inițiativa reconstituirii (în fapt) a partidului. Și numai după ce *dubla* încercare a organizației de partid de a reedita *în mod oficial împreună cu noi* organul central al partidului s'a soldat printr'un eșec, am considerat că este datoria noastră directă să scoatem un organ *neoficial*, pentru ca la *a treia* încercare tovarășii să aibă în fața lor rezultatele precise ale unei *experiențe*, și nu numai presupuneri ipotetice. În momentul de față unele rezultate ale acestei experiențe se află în fața tuturor, și toți tovarășii au posibilitatea să judece dacă noi ne-am înțeles bine datoria și ce trebuie să se creadă despre niște oameni care — unii de necaz că le-am dovedit inconsecvența lor în problema „națională“, alții de necaz că le-am dovedit inadmisibilitatea oscilațiilor lor neprincipiale — caută să inducă în eroare pe cei care nu cunosc trecutul apropiat.

b) POATE OARE UN ZIAR SĂ FIE UN ORGANIZATOR COLECTIV ?

Tot miezul articolului „Cu ce să începem ?“ constă *tocmai* în formularea acestei probleme și în soluționarea ei afirmativă. Pe cât știm, singura încercare de a examina această problemă în fond și de a dovedi necesitatea soluționării ei negative a fost făcută de L. Nadejdin, ale cărui argumente le vom reda în întregime :

„...Ne place foarte mult cum pune «Iskra» (nr. 4) problema necesității unui ziar pe întreaga Rusie, dar nu putem nicidecum să fim de acord că acest fel de a pune problema s'ar potrivi cu titlul articolului: «Cu ce să începem ?». Acesta este, fără îndoială, un lucru extrem de important, dar nu cu acesta, nici cu o serie întreagă de foi populare și nici cu un morman de proclamații se pot pune bazele unei organizații de luptă pentru momentul revoluționar. Trebuie să se procedeze la formarea unor puternice organizații politice locale. Noi nu le avem, la noi munca s'a desfășurat mai ales în rândurile muncitorilor culți, în timp ce masele au dus aproape exclusiv o luptă economică. *Dacă nu se vor forma puternice organizații politice locale, ce însemnătate poate avea un ziar central, fie el cât de excelent organizat ?* El va fi ca o tufă care arde neîncetat, care arde singură, care nu se stinge, dar nici nu aprinde pe nimeni ! «Iskra» crede că în jurul acestui ziar, în munca pentru el, se va aduna și se va organiza poporul. *Dar poporul îi*

este mult mai la îndemână să se adune și să se organizeze în jurul unei munci mai concrete! O astfel de muncă poate și trebuie să conștă în organizarea largă de ziare locale, în pregătirea imediată de forțe muncitorești pentru demonstrații, în activitatea permanentă a organizațiilor locale printre șomeri (a difuza neîncetat printre ei foi volante și manifeste, a-i convoca la adunări, la acțiuni de rezistență împotriva guvernului etc.). Trebuie să înfiripăm pe teren o muncă politică vie, iar atunci când va deveni necesară unificarea pe această bază reală, ea nu va fi artificială, nu va fi numai pe hârtie; nu prin ziare se poate realiza o asemenea unificare a muncitorilor locali într-o mișcare pe întreaga Rusie! („Ajunul revoluției“, pag. 54).

În această tiradă plină de elocință am subliniat pasajele care ne arată în chipul cel mai izbitor atât modul greșit în care autorul apreciază planul nostru, cât și caracterul greșit al punctului său de vedere în general, contrapus aici „Iscrei“. Dacă nu se vor forma puternice organizații politice locale, atunci chiar și cel mai excelent ziar pe întreaga Rusie va fi lipsit de orice însemnătate. Perfect adevărat. Dar tocmai acesta e nodul chestiunii, că *nu există alt mijloc de a forma* organizații politice puternice decât un ziar pe întreaga Rusie. Autorul a scăpat din vedere cea mai esențială declarație făcută de „Iskra“ înainte de a trece la expunerea „planului“ ei: e necesară o „chemare la formarea unei organizații revoluționare în stare să unească toate forțele și să conducă mișcarea *nu numai cu numele*, ci și de fapt, adică să fie *totdeauna gata să sprijine orice protest și orice izbucnire*, folosindu-le pentru sporirea și întărirea forțelor militare apte pentru lupta hotărâtoare“. Acum, după evenimentele din Februarie și Martie, toată lumea va fi în principiu de acord cu această concluzie — continuă „Iskra“ —, dar nouă ne trebuie nu o rezolvare principială, ci o *rezolvare practică a chestiunii*, noi trebuie să elaborăm imediat un plan anumit al construcției, astfel ca toți să poată păși îndată *din diferite părți* la îndeplinirea ei. Dar iată că dela rezolvarea practică suntem iarăși trași înapoi spre adevărul just în principiu, incontestabil, mare, dar absolut insuficient și cu totul de neînțeles pentru marea masă a celor care activează: „să formăm organizații politice puternice“! Nu despre aceasta e vorba, stimate autor, ci despre modul *cum anume* trebuie să le formăm!

Nu este adevărat că „la noi munca s'a desfășurat mai ales în rândurile muncitorilor culți, în timp ce masele au dus aproape exclusiv o luptă economică“. Formulată astfel,

această afirmație păcătuiește prin aceea că opune pe muncitorii culți „massei“, lucru fundamental greșit și caracteristic pentru „Svoboda“. La noi, în ultimii ani, și muncitorii culți „au dus aproape exclusiv o luptă economică“. Aceasta pe de o parte. Pe de altă parte însă, niciodată masele nu vor învăța și ele să ducă o luptă politică atâta vreme cât nu vom ajuta *să se formeze* conducători pentru această luptă atât din rândurile muncitorilor culți, cât și din rândul intelectualilor ; asemenea conducători însă se pot forma *numai* prin analizarea și aprecierea sistematică de zi cu zi a *tuturor* laturilor vieții noastre politice, a *tuturor încercărilor* de protest și de luptă ale diferitelor clase cu diferite privilegii. De aceea este pur și simplu ridicol să vorbești despre „formarea unor organizații politice“ și *să opui* în acelaș timp „activitatea pe hârtie“ a ziarului politic „muncii politice vii pe teren“ ! „Planul“ de ziar propus de „Iskra“ se rezumă tocmai la „planul“ de a forma „hotărîrea de luptă“ necesară pentru a sprijini și mișcarea șomerilor, și turburările țărănești, și nemulțumirea membrilor zemstvelor, și „revolta populației împotriva turbaților bașibuzuci țariști“ etc. Oricine cunoaște mișcarea știe foarte bine că imensa majoritate a organizațiilor locale *nici nu se gândește* măcar la așa ceva, că multe din perspectivele de „muncă politică vie“ schițate aici n'au fost aplicate *încă niciodată* în practică de către nicio organizație, că încercarea, de pildă, de a atrage atenția asupra creșterii nemulțumirii și a protestului în rândurile intelectualilor din zemstve stârnește un sentiment de nedumerire și la Nadejdin („doamne dumnezeule, nu cumva ziarul acesta e pentru membrii zemstvelor?“), „Ajunul revoluției“, pag. 129), și la economiști („Iskra“ nr. 12, scrisoarea), și la mulți practicieni. În condițiile acestea se poate „începe“ *numai* prin a îmboldi pe oameni *să se gândească* la toate acestea, prin a-i îmboldi să însumeze și să sintetizeze până și cele mai mici licăriri de frământare și de luptă activă. În aceste vremuri de subapreciere a sarcinilor social-democrate, „o activitate politică vie“ poate *începe exclusiv* cu o agitație politică vie, care nu este posibilă fără un ziar pe întreaga Rusie, care să apară des și să fie răspândit în mod regulat.

Oamenii care văd în „planul“ „Iscrei“ o manifestare de „literaturism“ n'au înțeles deloc însăși esența planului : ei consideră drept scop ceea ce se propune ca cel mai potrivit

mijloc în momentul de față. Acești oameni nu și-au dat osteneala să reflecteze la cele două comparații cu ajutorul cărora a fost ilustrat în mod concret planul propus. Iniințarea unui ziar politic pe întreaga Rusie — spunea „Iscra“ — trebuie să fie *firul principal* de care ținându-ne să putem dezvolta, adânci și largi neconținut această organizație (adică o organizație revoluționară care să fie totdeauna gata să sprijine orice protest și orice izbucnire). Spuneți-mi vă rog : când zidarii așează în diferite locuri pietrele unei construcții uriașe și absolut nemaivăzute, nu cumva înseamnă că ei fac o muncă „pe hârtie“ prin faptul că întind un fir care să-i ajute să găsească locul just pentru așezarea pietrelor, să le arate țelul final al muncii comune, să le dea posibilitatea de a folosi nu numai fiecare piatră, dar și fiecare bucățică de piatră, în așa fel încât, făcând legătura cu pietrele precedente și cu cele următoare, să închege o linie desăvârșită și atotcuprinzătoare ? Și oare nu trecem noi tocmai printr'un astfel de moment în viața noastră de partid, când avem și pietre și zidari, dar ne lipsește tocmai firul vizibil pentru toți și de care toți să se poată ține ? Strige cât vor că, întinzând firul, noi urmărim scopul de a comanda ! Dacă am fi vrut să comandăm, domnilor, atunci în loc de „Iscra nr. 1“ am fi scris „Raboceaia Gazeta nr. 3“, cum ne propuneau unii tovarăși și cum *am fi avut tot dreptul să facem* după evenimentele despre care s'a vorbit mai sus. Dar noi n'am procedat astfel : am vrut să ne lăsăm mână liberă pentru a duce o luptă neîmpăcată împotriva pseudo-social-democraților de orice fel; am vrut ca firul nostru, dacă este just trasat, să fie respectat pentru justețea lui, și nu pentru că a fost trasat de organul oficial.

„Problema unificării activității locale în cadrul unor organe centrale se învârtește într'un cerc vicios — ne învață L. Nadejdin ; — pentru unificare se cere ca elementele să fie omogene, iar această omogeneitate poate fi creată numai de ceva unificator ; dar acest element unificator poate fi produsul unor organizații locale puternice, care acum nu se disting câtuși de puțin prin omogeneitate“. Iată un adevăr tot atât de respectabil și incontestabil ca și acela că trebuie formate organizații politice puternice. Și tot atât de sterp ca acela. *Orice* problemă „se învârtește într'un cerc vicios“, căci întreaga viață politică este un lanț nesfârșit, format

dintr'un șir nesfârșit de verigi. Toată arta omului politic constă tocmai în a găsi și în a se prinde cu toată puterea de veriga care-i poate fi smulsă din mâini cel mai greu, care este cea mai importantă în momentul respectiv și care garantează cel mai mult posesorului verigii posesiunea întregului lanț *. Dacă am avea un detașament de zidari cu experiență și a căror muncă să fie atât de coordonată încât și fără fir ei să poată așeza pietrele acolo unde trebuie (vorbind în abstract, acest lucru nu e cu desăvârșire imposibil), atunci am putea, probabil, să ne prindem și de o altă verigă. Dar tocmai asta este nenorocirea, că nu avem încă zidari cu experiență și a căror muncă să fie coordonată, că pietrele sunt așezate adesea fără nicio socoteală, sunt așezate nu după un fir comun, ci într'un mod atât de risipit, încât dușmanul le suflă cât colo, ca și când n'ar fi pietre, ci niște firicele de nisip.

Cealaltă comparație : „Ziarul nu este numai un propagandist colectiv și un agitator colectiv, ci și un organizator colectiv. În această privință el *poate să fie asemănat cu schela* care se ridică în jurul unei clădiri în construcție și care fixează contururile clădirii, înlesnește legătura dintre diferiții constructori, îi ajută să repartizeze munca și să cuprindă dintr'odată cu privirea ansamblul rezultatelor dobândite prin munca organizată” **. Nu-i așa că aceasta aduce mult cu exagerarea rolului propriu de către un literat, de către un om care se ocupă cu munca de cabinet ? Pentru locuința propriu zisă nici nu e nevoie de schelă ; schela se face din materialul cel mai prost, schela se ridică pentru un timp scurt și este dată la foc îndată ce construcția este isprăvită în roșu. Cât privește construirea organizațiilor revoluționare, experiența dovedește că ele pot fi câteodată construite și fără schelă, — luați exemplul deceniului al 8-lea. Dar acum la noi nici nu se poate imagina măcar posibilitatea de a ridica fără schelă construcția de care avem nevoie.

Nadejdin nu este de acord cu aceasta, și spune : „«Is-

* Tovarășe Gricevski și tovarășe Martânov ! Vă atrag atenția asupra acestei scandaloase manifestări de „absolutism”, de „autoritate incontrolabilă”, de „reglementare supremă” etc. Auzi : vrea să *posede* întregul lanț ! Scrieți repede o plângere ! Iată o temă pentru două articole de fond în nr. 12 al revistei „Rabocee Delo” !

** Reproducând în „Rabocee Delo” (nr. 10, pag. 62) prima frază din acest pasaj, Martânov a omis tocmai fraza a doua, voind parcă să sublinieze prin aceasta că nu dorește să intre în miezul chestiunii sau că nu este în stare să-l înțeleagă.

cra» crede că în jurul acestui ziar, în munca pentru el se va aduna și se va organiza poporul. *Dar poporului îi este mult mai la îndemână să se adune și să se organizeze în jurul unei munci mai concrete!*” Așa va să zică : „este mult mai la îndemână în jurul unei munci mai concrete“... Un proverb rus spune : nu scuipa în fântână, căci s'ar putea să bei cândva din ea. Sunt însă oameni care sunt gata să bea apă chiar și dintr'o fântână în care s'a scuipat. Câte lucruri dezgustătoare n'au spus splendorii noștri „critici“ legali „ai marxismului“ și admiratorii ilegali ai ziarului „Raboceaia Mâsli“ în numele acestei munci mai concrete! Cât de su-grumată este întreaga noastră mișcare de îngustimea noastră, de lipsa de inițiativă și de timiditatea noastră, justificate cu argumentele tradiționale : „este mult mai la îndemână în jurul unei munci mai concrete“! Și Nadejdin — care se crede a fi deosebit de atent la „glasul vieții“, care condamnă deosebit de aspru pe oamenii „de cabinet“, care (cu pretenția de a fi spiritual) acuză „Iscra“ că suferă de slăbiciunea de a vedea pretutindeni economism, care își închipue că stă mai presus de această împărțire în ortodocși și critici — nu observă că prin argumentele sale favorizează îngustimea care-l indignează, că bea dintr'o fântână în care s'a scuipat din plin! Da, cea mai sinceră indignare împotriva îngustimii, cea mai fierbinte dorință de a ridica pe oamenii care se ploconesc în fața ei nu sunt suficiente dacă cel care se indignează se lasă dus de valuri, fără cârmă și fără pânze, și, tot atât de „spontan“ ca și revoluționarii din deceniul al optulea al secolului trecut, se agață de „teroarea ca mijloc de excitație“, de „teroarea agrară“, de „alarmă“ etc. Priviți această „muncă mai concretă“, în jurul căreia — crede el — „va fi mult mai la îndemână“ a se aduna și a se organiza : 1. ziarele locale ; 2. pregătirea pentru demonstrații ; 3. munca printre șomeri. Chiar dela prima ochire se vede că toate aceste munci sunt luate cu totul la întâmplare, la noroc, pentru a spune ceva, căci oricum le-am privi e cu totul absurd să vedem în ele ceva deosebit de potrivit pentru „a aduna și a organiza“. Și doar Nadejdin însuși spune cu câteva pagini mai jos : „e timpul să constatăm pur și simplu un fapt : în organizațiile locale se duce o muncă extrem de slabă, comitetele nu fac nici a zecea parte din ceea ce ar putea să facă... cen-

trele unificatoare pe care le avem astăzi sunt o ficțiune; ceea ce se face aici e birocratism revoluționar, o ridicare reciprocă la gradul de general, și așa va fi până când nu vor crește organizații locale puternice“. Cuvintele acestea conțin, incontestabil, pe lângă exagerări mult adevăr amar; și oare nu vede Nadejdin legătura dintre munca slabă pe teren și acea îngustime de orizont a activiștilor, acea îngustime de amploare a activității lor care sunt inevitabile în condițiile lipsei de pregătire a activiștilor ce se închid în cadrul organizațiilor locale? Oare a uitat el, asemenea autorului articolului despre organizație din „Svoboda“, cum trecerea la o presă locală largă (începând din 1898) a fost însoțită de o intensificare deosebită a economismului și a „metodelor primitive de muncă“? Dar chiar dacă ar fi posibilă organizarea cât de cât satisfăcătoare a unei „prese locale largi“ (și noi am arătat mai sus că această organizare este imposibilă, cu excepția unor cazuri cu totul speciale), nici atunci organele locale n'ar putea „să adune și să organizeze“ *toate* forțele revoluționarilor pentru un atac *general* împotriva absolutismului, pentru conducerea luptei *unite*. Nu uitați că aici e vorba *numai* despre însemnătatea ziarului ca mijloc de „adunare“, de organizare; și am putea să-i răspundem lui Nadejdin, care apără fărâmițarea, chiar cu întrebarea ironică pusă de el: „n'am primit noi cumva de undeva, ca moștenire, vreo 200.000 de forțe organizatoare revoluționare?“ Apoi, „pregătirea pentru demonstrații“ nu poate fi *opusă* planului „Iscrei“ chiar și numai pentru motivul că acest plan prevede, *ca unul din țeluri*, organizarea de demonstrații cât mai largi; or, e vorba de alegerea unui *mijloc* practic. Aici Nadejdin iar s'a încurcat: el scapă din vedere că „pregătirea“ demonstrațiilor (care se produceau până acum, în marea majoritate a cazurilor, în chip cu totul spontan) o poate face numai o armată deja „adunată și organizată“, pe când noi tocmai că *nu știm* să adunăm și să organizăm. „Munca printre șomeri“. Aceeași confuzie, deoarece și aceasta constituie una din operațiunile de luptă ale unei armate mobilizate, iar nu un plan de mobilizare a armatei. Cât de mult subapreciază Nadejdin și în cazul de față răul pricinuit de fărâmițarea noastră, de faptul că nu avem cele „200.000 de forțe“, se vede din următoarele. Mulți (printre care și Nadejdin) au

reproșat „Iscrei“ că e săracă în informații despre șomaj și că corespondențele despre cele mai obișnuite fenomene din viața satului au un caracter întâmplător. Reproșul este întemeiat, dar „Iskra“ e aici „vinovată fără vină“. Noi căutăm să „întindem un fir“ și prin sate, dar acolo aproape că nu găsești nicăieri zidari, și deaceia *trebuie* încurajat *oricine* comunică chiar și fapte obișnuite, — în speranța că aceasta va înmulți numărul colaboratorilor pe acest tărâm și *ne va învăța pe toți* să alegem, în sfârșit, și fapte cu adevărat izbitoare. Dar există atât de puțin material pentru învățătură, încât dacă nu-l generalizăm pe întreaga Rusie n'avem deloc pe ce învăța. Fără îndoială că un om care posedă măcar cu aproximație aceleași aptitudini agitatorice și aceeași cunoaștere a traiului golănimii pe care le are Nadejdin, ar putea aduce mișcării servicii de neprețuit prin agitația sa printre șomeri, — dar acest om și-ar înmormânta talentul dacă nu s'ar îngriji să informeze pe *toți* tovarășii din Rusia despre fiecare pas al muncii sale spre a servi de învățătură și de exemplu pentru oamenii care, în masa lor, nu se pricepe încă cum să se apuce de această muncă nouă.

Despre însemnătatea unirii, despre necesitatea „de a aduna și a organiza“ vorbește astăzi absolut toată lumea, dar în majoritatea cazurilor nu există nicio idee precisă în ce privește chestiunea cu ce să începem și cum să ducem această muncă de unire. Toată lumea va fi de acord, desigur, că dacă „unim“ diferite cercuri — raionale, să zicem — dintr'un oraș oarecare, este nevoie în acest scop de *instituții comune*, adică nu numai de denumirea comună de „uniune“, ci de o muncă într'adevăr *comună*, de un schimb de materiale, de experiență și forțe, de o repartizare a funcțiilor nu numai pe raioane, ci pe specialitățile întregii activități orășenești. Oricine va fi de acord că un aparat conspirativ solid nu va fi rentabil (ca să întrebuițăm un termen comercial) dacă va dispune numai de „mijloacele“ (atât materiale cât și umane, bine înțelese) pe care i le poate oferi un singur raion, că pe acest tărâm îngust nu se poate desfășura talentul unui specialist. Dar acelaș lucru e valabil și în ceea ce privește unirea organizațiilor dintr'un oraș sau altul, deoarece și un tărâm cum este o localitate oarecare *se dovedește* și s'a dovedit a fi, în istoria mișcării noastre social-democrate, prea îngust: am dovedit-o amănunțit mai sus atât prin

exemplul agitației politice, cât și prin acela al muncii organizatorice. Trebuie, trebuie neapărat și înainte de toate să lărgim acest tărâm, să creăm o legătură *de fapt* între orașe printr'o muncă *comună regulată*, căci fărâmițarea are un efect apăsător asupra oamenilor, care „stau ca într'o groapă” (după expresia autorului unei scrisori adresate „Iscrei”), fără a ști ce se întâmplă în lume, dela cine să învețe, cum să dobândească experiență, cum să satisfacă dorința de activitate largă. Și eu continui să susțin că această legătură *de fapt* putem să începem s'o creăm numai cu ajutorul unui ziar central, ca unic for permanent, pe întreaga Rusie, care să adune rezultatele celor mai diverse genuri de activitate și care să *îmboldească* astfel oamenii să meargă neîncetat înainte pe *toate* drumurile numeroase ce duc la revoluție, așa cum toate drumurile duc la Roma. Dacă nu vrem numai în vorbe unirea, atunci trebuie ca fiecare cerc local să *repartizeze imediat*, să zicem, un sfert din forțele sale muncii *active* pentru opera *comună*, și ziarul îi va arăta dintr'odată conturul general, proporțiile și caracterul acestei opere *, îi va arăta care anume lacune se resimt mai puternic în toată activitatea comună pe întreaga Rusie, îi va arăta unde nu există agitație, unde sunt slabe legăturile, care roțițe din marele mecanism general ar putea fi reparate sau înlocuite cu altele mai bune de către cercul respectiv. Un cerc care încă n'a lucrat, ci care caută abia de lucru, ar putea să înceapă acum nu ca un meseriaș într'un mic atelier izolat — care nu cunoaște nici dezvoltarea „industriei” înainte de el, nici starea generală a procedeeleor industriale de producție din ramura respectivă — ci ca participant al unei întreprinderi largi care *oglindește* întreaga luptă revoluționară generală împotriva absolutismului. Și cu cât mai desăvârșită ar fi cizelarea fiecărei roțițe, cu cât mai mare ar fi numărul activiștilor de detaliu folosiți în munca comună, cu atât mai deasă ar deveni rețeaua noastră și cu atât mai puțină perturbare ar provoca în rândurile noastre căderile inevitabile.

Chiar și numai funcția difuzării ziarului (dacă acesta ar merita numele de ziar, adică ar apărea regulat, și nu odată

* *Cu rezerva*: dacă cercul local simpatizează cu linia ziarului și consideră că este în folosul cauzei să devină colaboratorul lui, înțelegându-se prin aceasta nu numai colaborarea literară, ci în general orice colaborare revoluționară. *Notă pentru „Rabocce Delo”*: între revoluționarii care prețuiesc munca și nu jocul de-a democratismul, care nu despart „simpatia” de participarea cea mai activă și vie, această rezervă este dela sine înțeleasă.

pe lună, cum apar revistele voluminoase, ci de vreo patru ori pe lună) ar începe să creeze o legătură *de fapt*. Acum legăturile dintre orașe pentru nevoile muncii revoluționare constituie o mare raritate și, în orice caz, o excepție; în schimb atunci aceste legături ar deveni o regulă și ar asigura, bine înțeles, nu numai difuzarea ziarului, ci și (ceea ce este mult mai important) schimbul de experiență, de materiale, de forțe și de mijloace. Amploarea muncii revoluționare ar deveni dintr'odată considerabil mai largă, iar succesul dintr'o localitate ar încuraja mereu spre noi perfecționări, ar deștepta dorința de a folosi experiența gata dobândită a tovarășului care activează la alt capăt al țării. Munca locală ar deveni mult mai bogată și mai variată ca acum: demascările politice și economice, adunate din Rusia întreagă, ar da hrană intelectuală muncitorilor de toate profesiunile și *de toate gradele de dezvoltare*, ar da material și prilej pentru convorbiri și lecturi cu privire la cele mai variate probleme, probleme ridicate deasemenea și de aluziile presei legale, și de discuțiile din societate, și de „timidele“ comunicate ale guvernului. Orice izbucnire, orice demonstrație ar fi apreciate și discutate sub toate aspectele în toate colțurile Rusiei, trezind dorința de a nu rămâne în urma altora, de a face mai bine ca alții (noi, socialiștii, nu respingem deloc orice întrecere în general, orice „concurență“!), de a pregăti în mod conștient ceea ce s'a produs prima oară oarecum spontan, de a profita de împrejurările prielnice din localitatea respectivă sau din momentul respectiv pentru a modifica planul de atac etc. În acelaș timp această înviore a muncii locale n'ar duce la acea încordare maximă, „supremă“ a *tuturor* forțelor și la punerea în joc a *tuturor* oamenilor, pe care o constatăm astăzi adesea cu prilejul fiecărei demonstrații sau la scoaterea fiecărui număr de ziar local: pe de o parte, poliției îi este mult mai greu să descopere „rădăcinile“, din moment ce nu știe în ce localitate trebuie să le caute; pe de altă parte, munca comună regulată i-ar învăța pe oameni să coordoneze forța atacului *respectiv* cu starea corespunzătoare a forțelor din cutare detașament al armatei comune (astăzi nu se gândește aproape nimeni, niciodată, la o astfel de coordonare, pentru că în nouă cazuri din zece aceste atacuri se produc în mod spontan) și ar înlesni „transportarea“ din altă localitate nu numai a literaturii, ci și a forțelor revoluționare.

Acum aceste forțe se sleiesc, în majoritatea cazurilor, într'o muncă locală îngustă, pe când atunci ar apărea posibilitatea și ar exista totdeauna prilejul de a deplasa pe un agitator sau pe un organizator cât de cât capabil dintr'o parte a țării într'alta. Incepând cu o scurtă călătorie pentru treburi de partid pe socoteala partidului, oamenii s'ar obișnui să fie întreținuți în întregime de partid, să devină revoluționari de profesie, să se formeze ca adevărați conducători politici.

Și dacă am reuși într'adevăr să facem ca toate comitele, grupurile și cercurile locale, sau marea lor majoritate, să se apuce în mod activ de munca comună, am putea în viitorul cel mai apropiat să organizăm scoaterea unui ziar săptămânal care să fie difuzat regulat în zeci de mii de exemplare în toată Rusia. Acest ziar ar deveni o părticică a unor foale uriașe care ar preface fiecare scânteie a luptei de clasă și a revoltei poporului într'un incendiu general. În jurul acestei munci, care în sine este încă foarte inocentă și nu tocmai vastă, dar regulată și comună în sensul deplin al cuvântului, s'ar aduna și s'ar instrui sistematic o armată permanentă de luptători încercați. Pe schela acestei construcții organizatorice comune s'ar urca și s'ar evidenția curând din mijlocul revoluționarilor noștri jeliabovii social-democrați, iar din mijlocul muncitorilor noștri — bebelii ruși, care ar păși în fruntea armatei mobilizate și ar ridica întregul popor la răfuială cu rușinea și cu blestemul care apasă asupra Rusiei.

Iată la ce trebuie să visăm !

★

★ ★

„Trebuie să visăm!“ Am scris aceste cuvinte și m'am speriat. Mi s'a părut că mă aflu la „congresul de unificare“ și că în fața mea șed redactorii și colaboratorii revistei „Rabocee Delo“. Și iată că se ridică tovarășul Martânov și mi se adresează amenințător : „Dar dați-mi voie să vă pun o întrebare : mai are încă o redacție autonomă dreptul să viseze fără consultarea prealabilă a comitetelor partidului?“ Iar după dânsul se ridică tovarășul Cricevschi și (adâncindu-l filozofic pe tovarășul Martânov, care l-a adâncit deja demult pe tovarășul Plehanov) continuă pe un ton și mai amenințător : „Eu merg mai departe. Eu întreb : are

oare în general un marxist dreptul să viseze, dacă nu uită că, după Marx, omenirea își pune întotdeauna sarcini realizabile și că tactica este un proces de creștere a sarcinilor care cresc odată cu partidul ?“.

Numai la gândul acestor întrebări amenințătoare mă trec fiori reci, și mă gândesc unde aş putea să mă ascund. Am să încerc să mă ascund îndărătul lui Pisarev.

„Sunt discordanțe și discordanțe — scria Pisarev în legătură cu problema discordanței dintre vis și realitate. — Visul meu poate s'o ia înaintea mersului firesc al evenimentelor sau poate s'o ia razna într'o parte, într'o direcție pe care niciun mers firesc al evenimentelor nu poate s'o urmeze vreodată. În primul caz visul nu pricinuește niciun rău: el poate chiar să stimuleze și să intensifice energia omului muncitor... Asemenea visuri n'au nimic de natură să deformeze sau să paralizeze puterea de muncă. Ba chiar dimpotrivă. Dacă omul ar fi cu totul lipsit de capacitatea de a visa în felul acesta, dacă el n'ar putea din când în când s'o ia înainte și să contempleze în închipuirea sa imaginea încheată și desăvârșită a operei care abia începe să se înfiripe sub mâinile sale, atunci nu-mi pot închipui deloc ce mobil l-ar putea determina să întreprindă și să ducă la capăt lucrări vaste și istovitoare pe tărâmul artei, al științei și al vieții practice... Discordanța dintre vis și realitate nu pricinuește niciun rău dacă persoana care visează crede serios în visul său, dacă, scrutând atent viața, compară constatările sale cu închipuirile sale și în general lucrează conștiincios la realizarea visului său. Când între vis și viață există un oarecare punct de contact, atunci totul e în ordine“¹²⁹.

Din păcate, asemenea visări sunt prea puține în mișcarea noastră. Și cei mai vinovați de aceasta sunt reprezentanții criticii legale și ai „codismului“ nelegal, care se fălesc cu luciditatea lor, cu „apropierea“ lor de „ceea ce este concret“.

c) CE TIP DE ORGANIZAȚIE NE TREBUE ?

Din cele spuse până acum, cititorul poate să vadă că „tactica-plan“ a noastră constă în negarea *chemării* imediate la un asalt, în cerința de a organiza „o asediere în toată regula a fortăreței inamice“, sau, cu alte cuvinte, în

cerința de a depune toate eforturile pentru a aduna, a organiza și a *mobiliza* o armată permanentă. Când am ridiculizat revista „Rabocee Delo“ pentru săritura ei dela economism la urlete despre asalt (care au răsunat în *Aprilie* 1901 în nr. 6 din „Listoc «Rabocevo Dela»“), ea s'a năpus-tit, bine înțeles, asupra noastră, acuzându-ne de „doctri-narism“, de neînțelegere a datoriei revoluționare, de apel la prudență etc. Nu ne-au mirat, firește, deloc aceste acuzații în gura unor oameni lipsiți de orice principii și care cred că se pot achita cu prea înțeleapta lor „tactică-proces“, după cum nu ne-a mirat nici faptul că aceste acuzații au fost repetate de Nadejdin, care are în general un dispreț su-veran pentru principii programatice și tactice stabile.

Se spune că istoria nu se repetă. Dar Nadejdin se stră-ducește din răspuțeri s'o repete, și-l copiază cu râvnă pe Tcecev, atacând „culturalismul revoluționar“, strigând că „clopotul cel mare dă alarma“, țipând despre „un punct de vedere“ deosebit „al ajunului revoluției“ etc. El uită, pe-semne, cunoscuta maximă că, dacă originalul unui eveni-ment istoric este o tragedie, apoi copia lui nu-i decât o farsă¹³⁰. Incercarea de a pune mâna pe putere — încer-care pregătită prin cele propovăduite de Tcecev și care se realiza prin teroarea ca mijloc „de înfricoșare“, și care în-tr'adevăr a înfricoșat — a fost măreață, în timp ce teroarea ca mijloc „de excitație“, preconizată de micul Tcecev, este pur și simplu ridicolă și deosebit de ridicolă atunci când e complectată cu ideea organizării celor mijlocii.

„Dacă «Iscra» — scrie Nadejdin — ar părăsi sfera lite-raturismului ei, ea ar vedea că acestea (fenomene ca scri-soarea unui muncitor, publicată în „Iscra“ nr. 7, etc.) con-stitue simptome care arată că în foarte scurt timp va începe «asaltul»; și a vorbi acum (sic!) despre o organizație ale cărei fire să se întindă dela un ziar pe întreaga Rusie, înseamnă a rodi idei de cabinet și a face muncă de cabinet“. Priviți ce confuzie nemaipomenită: pe de o parte, teroarea ca mijloc de excitație și „organizarea celor mijlocii“ alături de părerea că „e mult mai la îndemână“ a se aduna în jurul „unei munci mai concrete“, cum ar fi ziarele locale, — iar pe de altă parte, afirmația că a vorbi „acum“ despre o organizație pe întreaga Rusie înseamnă să rodești idei de cabinet, adică, vorbind mai de-a-dreptul și mai simplu, „acum“ e prea târziu! Dar pentru „organizarea largă“ a

unor ziare locale“, — pentru asta nu e târziu, prea stimabile L. Nadejdin? Și comparați cu acestea punctul de vedere și tactica „Iscrei“: teroarea ca mijloc de excitație e un moft, a vorbi despre organizarea tocmai a celor mijlocii și despre organizarea *largă* a unor ziare locale înseamnă a deschide larg ușa în fața economismului. Trebuie să se vorbească despre o organizație de revoluționari unică pe întreaga Rusie, și a vorbi despre ea nu va fi prea târziu până în momentul când va începe adevăratul asalt, iar nu un asalt pe hârtie.

„Da, în privința organizării lucrurile nu stau deloc strălucit la noi — continuă Nadejdin —, da, «Iskra» are perfectă dreptate când spune că grosul forțelor noastre militare îl alcătuiesc voluntarii și insurgenții... E bine că priviți lucid starea forțelor noastre, dar de ce uitați că *mulțimea nu-i deloc a noastră* și că deaceia *ea nu ne va întreba pe noi* când să înceapă operațiunile militare, și va porni «să se răscoale»... Când se va pune în mișcare mulțimea însăși cu forța ei spontană nimitoare, ea *poate* să dea peste cap, să măture «armata regulată», în care ați tot vrut să introduceți o organizare extrem de sistematică, dar n'ați *reușit*“. (Subliniat de noi.)

Uimitoare logică! *Tocmai pentru că* „mulțimea nu este a noastră“, este nerațional și reprobabil să țipi despre un „asalt“ în momentul de față, căci asaltul este un atac deslănțuit de o armată regulată, și nu o izbucnire spontană a mulțimii. Tocmai pentru că mulțimea *poate* să dea peste cap și să măture armata regulată, trebuie neapărat ca, în munca noastră de „introducere a unei organizări extrem de sistematice“ în armata regulată, „să reușim“ să ținem pasul cu avântul spontan, căci cu cât mai mult „vom reuși“ să introducem o astfel de organizare, cu atât mai probabil este că armata regulată nu va fi măturată de mulțime, ci va păși înaintea și în fruntea mulțimii. Nadejdin se încurcă, pentru că își închipue că această armată sistematic organizată se îndeletnicește cu ceva care o rupe de mulțime, pe când în fapt ea se îndeletnicește exclusiv cu o agitație politică multilaterală și atotcuprinzătoare, adică tocmai cu o muncă *care apropie și contopește într'un singur tot* forța spontan-destructivă a mulțimii și forța conștient-destructivă a organizației de revoluționari. Dumneavoastră, domnilor, nu faceți decât să învinuiți pe alții de propriile voastre păcate, deoarece tocmai grupul „Svoboda“, introducând în *program* teroarea, chiamă implicit la crearea unei organizații de teroriști; iar

o astfel de organizație ar abate într'adevăr armata noastră de pe drumul apropierei de mulțime, care, din păcate, nu e încă a noastră, care, din păcate, nu ne întreabă încă sau ne întreabă prea puțin când și cum să înceapă operațiunile militare.

„Noi vom scăpa din vedere revoluția însăși — continuă Nadejdin să sperie „Iskra“ — după cum am scăpat din vedere evenimentele recente, care ne-au căzut ca o cărămidă în cap“. Această frază, dacă o punem în legătură cu cele citate mai sus, ne arată limpede toată absurditatea „punctului de vedere“ deosebit „al ajunului revoluției“ *, scornit de „Svoboda“. „Punctul de vedere“ deosebit se reduce, dacă e să vorbim deschis, la ideea că „acum“ e prea târziu să discutăm și să pregătim. Dacă este așa, o! prea stimabile dușman al „literaturismului“, — atunci pentru ce-ați mai scris pe 132 de pagini de tipar „despre problemele teoriei ** și tacticii“ ? Nu găsiți că, de vreme ce vorbiți de „punctul de vedere al ajunului revoluției“, ar fi fost mult mai nimerit să scoateți 132.000 de manifeste cu îndemnul scurt: „dă în ei!“ ?

Mai puțin ca oricine riscă să scape din vedere revoluția tocmai acela care pune la baza întregului său program, la baza întregii sale *tactici* și a întregii sale *munci organizatorice*, agitația politică în rândurile poporului întreg, așa cum face „Iskra“. Oamenii care se ocupă în întreaga Rusie cu toarcerea firelor organizației care se întinde dela ziarul central nu numai că n'au scăpat din vedere evenimentele din primăvară, ci ne-au dat, dimpotrivă, posibilitatea de a le prevedea. Ei n'au scăpat din vedere nici demonstrațiile, care sunt descrise în numerele 13 și 14 ale „Iscrei“: dimpotrivă, ei au luat parte la ele, dându-și seama fără întârziere de datoria lor de a veni în ajutorul ridicării spontane a

* „Ajunul revoluției“, pag. 62.

** De altfel, în a sa „trecere în revistă a problemelor teoretice“, L. Nadejdin n'a dat aproape nimic cu privire la problemele teoriei, dacă nu socotim pasajul următor, foarte curios din „punctul de vedere al ajunului revoluției“: „Bernsteiniada în ansamblu pierde în momentul de față caracterul ei ascuțit, tot așa cum este indiferent dacă d-l Adamovici va dovedi că d-l Struve este deja vrednic de ordinul pe care-l poartă, sau, dimpotrivă, dacă d-l Struve îl va desmînți pe d-l Adamovici și nu va consimți să-și dea demisia, — toate acestea sunt absolut lipsite de orice interes, căci sună ora revoluției“ (pag. 110). Ar fi greu să înfățișezi în chip mai izbitor nepăsarea fără margini a lui L. Nadejdin în ceea ce privește teoria. Am proclamat „ajunul revoluției“, și deaceia „este absolut indiferent“ dacă ortodocșii vor reuși sau nu să scoată definitiv pe critici din pozițiile lor !! Inteleptul nostru nici nu observă că tocmai în timpul revoluției vom avea nevoie de rezultatele luptei teoretice împotriva criticilor, pentru a putea duce o luptă hotărâtă împotriva pozițiilor lor *practice* !

mulțimii și ajutând în acelaș timp, prin intermediul ziarului, pe toți tovarășii ruși să ia cunoștință de aceste demonstrații și să folosească experiența lor. Ei nu vor scăpa din vedere, dacă vor fi în viață, nici revoluția, care va cere dela noi, înainte de toate și mai presus de orice, experiență în materie de agitație, priceperea de a susține (de a susține în chip social-democrat) orice protest, priceperea de a îndruma mișcarea spontană, ferind-o și de greșelile prietenilor, și de capcanele dușmanilor !

Am ajuns astfel la ultimul considerent care ne face să insistăm în chip deosebit asupra planului unei organizări în jurul unui ziar pe întreaga Rusie cu ajutorul muncii în comun pentru ziarul comun. Numai o astfel de organizare va asigura *elasticitatea* necesară organizației social-democrate de luptă, adică capacitatea de a se adapta imediat la condițiile de luptă cele mai variate și care se schimbă rapid, priceperea, „pe de o parte, de a evita o bătălie în câmp deschis cu un dușman covârșitor prin forțele de care dispune și pe care și le-a concentrat într'un singur punct, iar pe de altă parte de a te folosi de neîndemânarea acestui dușman și a-l ataca în locul unde și în momentul când se așteaptă cel mai puțin la atac“ *. Ar fi o greșală enormă să construim organizația de partid contând numai pe explozii și pe lupta de stradă sau numai pe „mersul progresiv al luptei mărunte de zi cu zi“. Noi trebuie să ducem *întotdeauna* munca noastră de zi cu zi și să fim întotdeauna gata la orice, pentrucă de cele mai multe ori este aproape imposibil a prevedea dinainte succesiunea perioadelor de explozie și a perioadelor de acalmie, iar în cazurile când acest lucru este posibil, n'am putea folosi această prevedere pentru reconstruirea organizației, căci într'o țară absolutistă această succesiune se desfășoară uimitor de repede, ea fiind legată câteodată de un singur atac de noapte al ieni-

* „Iscra“ nr. 4 : „Cu ce să începem ?“. — „Pe culturaliștii revoluționari care nu împărtășesc punctul de vedere al ajunului revoluției, caracterul îndelungat al muncii nu-i sperie deloc“ — scrie Nadejdin (pag. 62). Remarcăm în legătură cu aceasta : dacă nu vom ști să făurim o tactică politică, un plan organizatoric, care să fie neapărat calculat în vederea *unei munci foarte îndelungate* și în acelaș timp să asigure partidului nostru, *prin însuși procesul acestei munci*, capacitatea de a fi oricând la postul său și de a-și îndeplini datoria în fața oricărei surprize, la orice precipitare a mersului evenimentelor, — atunci vom fi pur și simplu niște jalnici aventurieri politici. Numai Nadejdin, care de ieri a început să se întituleze social-democrat, poate să uite că scopul social-democrației este transformarea radicală a condițiilor de viață ale întregii omeniri, și că deaceea unui social-democrat nu-i este îngăduit „să se sperie“ de caracterul îndelungat al muncii.

cerilor țariști¹³¹. Iar revoluția însăși nu trebuie să ne-o închipuim nicidecum sub forma unui singur act (după cum, pesemne, i se năzărește lui Nadejdin), ci sub forma câtorva succesiuni rapide de explozii mai mult sau mai puțin violente și de stări de acalmie mai mult sau mai puțin deplină. Deaceia principalul conținut al activității organizației noastre de partid, focarul acestei activități trebuie să fie acea muncă care e și posibilă și necesară atât în perioada celei mai puternice explozii, cât și în perioada celei mai depline acalmii, și anume: munca de agitație politică, unită în cadrul întregii Rusii, oglindind toate laturile vieții și îndreptată spre masele cele mai largi. Dar munca aceasta este de *neconceput* în Rusia contemporană fără un ziar central, care să apară foarte des. Organizația care se închiagă dela sine în jurul acestui ziar, organizația *colaboratorilor* lui (în înțelesul larg al cuvântului, adică organizația tuturor celor care lucrează pentru el), tocmai că va fi gata *pentru orice*, începând cu salvarea onoarei, a prestigiului și a continuității partidului în momentul celei mai mari „asupriri” a revoluționarilor și sfârșind cu pregătirea, fixarea datei și înfăptuirea *insurecției armate a întregului popor*.

Intr'adevăr, închipuiți-vă cazul, foarte obișnuit la noi, al unei căderi totale într'una sau în câteva localități. Dat fiind că nu există o *singură* muncă regulată comună în toate organizațiile locale, căderile acestea sunt adeseori însoțite de întreruperea muncii pe timp de mai multe luni. Dar dacă ar exista o muncă comună în toate organizațiile, atunci câteva săptămâni de muncă din partea a 2-3 oameni energici ar fi îndestulătoare, chiar și după căderea cea mai mare, pentru a lega cu centrul comun noile cercuri de tineret, care răsar, după cum se știe, foarte repede chiar și acum ; — iar atunci când această muncă comună, care suferă de pe urma căderii, este în văzul tuturor, cercurile noi pot să răsară și să se lege cu el și mai repede.

Pe de altă parte, închipuiți-vă o insurecție populară. În timpul de față, toți vor fi, probabil, de acord că trebuie să ne gândim la ea și să ne pregătim pentru ea. Dar *cum* să ne pregătim ? Doar nu va numi Comitetul Central în toate localitățile agenți pentru pregătirea insurecției ! Chiar dacă am avea un Comitet Central, el n'ar obține absolut nimic prin asemerăa numiri în condițiile de azi din Rusia. Dimpotrivă,

rețeaua de agenți * care se formează dela sine în munca de organizare și de difuzare a ziarului comun n'ar trebui „să stea și să aștepte“ lozinca insurecției, ci ar face tocmai o astfel de muncă regulată, o muncă care i-ar garanta cea mai mare probabilitate de succes în caz de insurecție. Tocmai o astfel de muncă ar întări legăturile atât cu cele mai largi masse de muncitori, cât și cu toate păturile nemulțumite de absolutism, ceea ce e atât de important pentru insurecție. Tocmai printr'o astfel de muncă s'ar putea forma capacitatea de a aprecia just situația politică generală și, prin urmare, capacitatea de a alege momentul potrivit pentru insurecție. Tocmai o astfel de muncă ar deprinde *toate* organizațiile locale să reacționeze simultan la aceleași probleme, întâmplări și evenimente politice care frământă toată Rusia, să răspundă la aceste „evenimente“ cât se poate mai energic, cât se poate mai uniform și mai eficace, — și insurecția este în fond „răspunsul“ cel mai energic, cel mai uniform și cel mai eficace pe care întregul popor îl dă guvernului. În sfârșit, tocmai o astfel de muncă ar deprinde toate organizațiile revoluționare din toate colțurile Rusiei să întrețină cele mai permanente și în acelaș timp cele mai conspirative legături care să creeze unitatea *de fapt* a partidului, — iar fără asemenea legături este imposibil de a discuta colectiv planul insurecției și de a lua în ajunul ei măsurile pregătitoare necesare, în privința cărora trebuie păstrat cel mai strict secret.

Intr'un cuvânt, „planul unui ziar politic pe întreaga Rusie“ nu numai că nu este rodul muncii de cabinet a unor oameni molipsiți de doctrinarism și de literaturism (cum li s'a părut celor care nu l-au aprofundat cum trebuie), ci, dimpotrivă, este planul cel mai practic pentru a începe din toate părțile și imediat pregătirea pentru insurecție, fără a uita în acelaș timp nicio clipă munca necesară de zi cu zi.

---

* Vai, vai! Iar mi-a scăpat îngrozitorul cuvânt „agent“, care jignește atât de mult urechea democrată a Martânovilor! Nu înțeleg de ce acest cuvânt nu supăra pe corifeii din deceniul al 8-lea și supără pe meșteșugarii primitivi din ultimul deceniu al veacului al XIX-lea? Mie îmi place acest cuvânt, pentru că indică clar și precis *cauza comună* căreia toți agenții îi subordonează gândurile și acțiunile lor. Și dacă este necesar să înlocuim acest cuvânt cu un altul, m'aș putea opri numai la cuvântul „colaborator“, dacă n'ar aduce puțin a literaturism și dacă n'ar fi cam vag. Nouă însă ne trebuie o organizație militară de agenți. De altfel, numeroșii Martânovi (numeroși mai ales în străinătate) cărora le place să se ocupe „cu ridicarea reciprocă la gradul de general“ ar putea să spună în loc de „agent pentru pașapoarte“ „director general al serviciului special pentru aprovizionarea cu pașapoarte a revoluționarilor“ etc.

INCHEIERE

Istoria social-democrației ruse se împarte în trei perioade distincte.

Prima perioadă cuprinde vreo zece ani, aproximativ anii 1884—1894. Aceasta a fost perioada apariției și consolidării teoriei și a programului social-democrației. Partizanii noului curent în Rusia se numărau pe degete. Social-democrația exista fără o mișcare muncitorească, trecând, ca partid politic, printr'un proces de dezvoltare uterină.

A doua perioadă cuprinde vreo trei, patru ani, anii 1894—1898. Social-democrația apare la lumina zilei ca mișcare socială, ca ridicare a masselor populare, ca partid politic. Aceasta este perioada de copilărie și de adolescență. Cu repeziciunea unei epidemii se răspândește atracția generală a intelectualilor pentru lupta împotriva narodnicismului și pentru activitatea în rândurile muncitorilor, precum și atracția generală a muncitorilor pentru greve. Mișcarea face progrese uriașe. Majoritatea conducătorilor sunt oameni foarte tineri ; ei nu atinseseră nici pe departe „vârsta de 35 ani“, care i se părea lui N. Mihailovschi un fel de hotar natural. Datorită tinereții lor, ei se dovedesc nepregătiți pentru munca practică și părăsesc scena uimitor de repede. Dar amploarea muncii lor a fost, în cea mai mare parte, foarte largă. Mulți dintre ei începuseră să gândească revoluționar ca narodovolți. Aproape toți se înclinaseră cu admirație în tinerețea lor timpurie în fața eroilor teroarei. Eliberarea de farmecul exercitat de această tradiție eroică a cerut luptă, a fost însoțită de o ruptură cu oamenii care voiau cu orice preț să rămână credincioși curentului Narodnaia Volia și pentru care tinerii social-democrați aveau o înaltă considerație.

Lupta te silea să înveți, să citești literatura ilegală a tuturor curentelor, să te ocupi foarte serios cu problemele narodnicismului legal. Social-democrații formați în această luptă intrau în mișcarea muncitorească fără a uita „o singură clipă“ nici de teoria marxismului, care-i luminase cu razele sale sclipitoare, nici de sarcina doborârii absolutismului. Intemeierea partidului, în primăvara anului 1898, a fost cea mai de seamă și în acelaș timp *cea din urmă* acțiune a social-democraților din această perioadă.

A treia perioadă se pregătește, după cum am văzut, în anul 1897 și ia definitiv locul perioadei a doua în anul 1898 (1898-?). Aceasta este o perioadă de confuzie, de destrămare, de oscilări. În timpul adolescenței i se schimbă omului vocea. Și social-democrației din această perioadă a început să i se schimbe vocea, a început să sune fals — pe de o parte în operele d-lor Struve și Procopovici, Bulgacov și Berdeaev, pe de altă parte la V. I.—n și la R. M., la B. Cricevski și Martânov. Dar numai conducătorii erau dezbinați și mergeau înapoi; mișcarea însăși continua să crească și să facă pași uriași înainte. Lupta proletară cuprindea noi straturi de muncitori și se răspândea în toată Rusia, influențând în acelaș timp indirect și asupra înviorării spiritului democratic în rândurile studențimii și ale altor straturi ale populației. Dar conștiința conducătorilor a capitulat în fața amploarei și a forței avântului spontan; printre social-democrați precumpănea acum o altă generație, generația militanților care se formaseră aproape numai pe baza literaturii marxiste „legale“, iar această literatură era cu atât mai insuficientă cu cât spontaneitatea masei cerea dela ei o conștiință mai adâncă. Conducătorii nu numai că rămâneau în urmă atât din punct de vedere teoretic („libertate de critică“), cât și din punct de vedere practic („metode primitive“), dar încercau să-și apere starea de înapoiere prin tot felul de argumente emfaticе. Social-democratismul era coborât la nivelul trade-unionismului și de către brentaniști în literatura legală și de către codiști în cea ilegală. A început să fie înfăptuit programul „Credo“-ului, mai ales atunci când „metodele primitive“ ale social-democraților au provocat o înviorare a curentelor revoluționare nesocial-democrate.

Și dacă cititorul îmi va reproșa că m'am ocupat prea amănunțit de o „Rabocee Delo“ oarecare, îi voi răspunde: „Rabocee Delo“ a căpătat o însemnătate „istorică“ pentrucă

a oglindit în chipul cel mai plastic „spiritul“ acestei a treia perioade *. Nu consecventul R. M., ci nestatornicii Cricevski și Martânov și cei de o seamă cu ei puteau să exprime în chipul cel mai potrivit concluzia și oscilările, înclinarea de a face concesiuni și „criticii“, și „economismului“, și terorismului. Nu disprețul suveran pentru practică din partea unui adorator oarecare al „absolutului“ este caracteristic pentru această perioadă, ci tocmai îmbinarea practicismului mărunț cu o totală nesinchișire față de teorie. Eroii acestei perioade se dedau nu atât la negarea directă a „vorbelor mari“, cât la trivializarea lor : socialismul științific a încetat de a mai fi o teorie revoluționară unitară și s'a transformat într'un mișmaș diluat „în voie“ cu vorbăria din orice nou manual german ; lozinca „luptei de clasă“ nu împingea înainte spre o activitate tot mai largă, tot mai energică, ci servea ca mijloc de liniștire, pentrucă, vezi bine, „lupta economică este legată în mod indisolubil de cea politică“ ; ideea de partid nu era o chemare la crearea unei organizații combative de revoluționari, ci justifica un fel de „birocratism revoluționar“ și un joc copilăresc de-a formele „democratice“.

Când va lua sfârșit perioada a treia și va începe cea de a patra (pe care, în orice caz, o prevestesc deja multe semne), — nu știm. Din domeniul istoriei, noi trecem aci în domeniul prezentului, în parte în cel al viitorului. Dar suntem ferm convinși că perioada a patra va duce la consolidarea marxismului militant, că social-democrația rusă va ieși din criză întărită și maturizată, că ariergarda de oportuniști va fi „înlocuită“ de detașamentul cu adevărat de avangardă al clasei celei mai revoluționare.

Ca o chemare la această „înlocuire“ și rezumând toate cele expuse mai sus, la întrebarea : ce-i de făcut ? putem da un răspuns scurt :

Să lichidăm perioada a treia.

---

* Aș putea deasemenea să răspund prin zicătoarea germană : Den Sack schlägt man, den Esel meint man, adică : bate șeua să priceapă iapa. Nu numai „Rabocce Delo“, ci și *massa largă* a practicienilor și a teoreticienilor se pasiona pentru „critica“ la modă, se încurca în chestiunea spontaneității și aluneca dela înțelegerea social-democrată la înțelegerea trade-unionistă a sarcinilor noastre politice și organizatorice.

INCERCAREA UNEI FUZIONARI A „ISCREI“ ȘI A LUI „RABOCEE DELO“

Ne mai rămâne să descriem tactica pe care „Iscra“ a adoptat-o și a aplicat-o în mod consecvent în relațiile sale organizatorice cu „Rabocee Delo“. Această tactică a fost exprimată în întregime chiar în numărul I al „Iscrei“, în articolul „Sciziunea din Uniunea social-democraților ruși din străinătate“^{*}. Dela început ne-am situat pe punctul de vedere că *adevărata* „Uniune a social-democraților ruși din străinătate“, care fusese recunoscută, la primul congres al partidului nostru, ca reprezentant al partidului în străinătate, *s'a scindat* în două organizații; — că problema reprezentării partidului rămâne deschisă, fiind soluționată doar în mod provizoriu și condiționat prin faptul că la congresul internațional dela Paris au fost aleși din partea Rusiei doi membri în Biroul internațional socialist permanent, și anume câte unul din partea fiecărei fracțiuni a „Uniunii“ scindate. Noi am declarat că în fond „Rabocee Delo“ *nu are dreptate*; din punct de vedere principial ne-am pronunțat categoric în favoarea grupului „Eliberarea muncii“, dar în acelaș timp am refuzat să ne ocupăm de amănuntele sciziunii și am relevat meritele „Uniunii“ în domeniul muncii pur practice^{**}.

Poziția noastră era deci într'o anumită măsură o poziție de expectativă: făceam o concesie părerii dominante la majoritatea social-democraților ruși, că și adversarii cei mai hotărâți ai economismului ar putea să lucreze mână în mână cu „Uniunea“, deoarece „Uniunea“ se declarase în repetate

^{*} Vezi V. I. Lenin, Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 355—356. — *Nota Trad.*

^{**} Aprecierea aceasta a sciziunii se baza nu numai pe cunoașterea literaturii, ci și pe datele pe care unii membri ai organizației noastre, care fuseseră în străinătate, le strânseseră acolo.

rânduri de acord în principiu cu grupul „Eliberarea muncii“, fără să pretindă, chipurile, a avea o fizionomie proprie în problemele fundamentale ale teoriei și tacticii. Justețea poziției adoptate de noi a fost confirmată în mod indirect de faptul că, aproape concomitent cu apariția primului număr al „Iscrei“ (Decembrie 1900), trei membri ai „Uniunii“ s’au despărțit de ea ; ei au format așa numitul „grup de inițiatori“ și s’au adresat : 1. secției din străinătate a organizației „Iscrei“ ; 2. organizației revoluționare „Soțial-Democrat“ și 3. „Uniunii“, oferindu-le mediația lor pentru tratative în vederea unei împăcări. Primele două organizații s’au declarat imediat de acord ; *a treia a respins propunerea*. E drept că, atunci când la congresul de „unificare“ din anul trecut un orator a relatat aceste fapte, unul din membrii administrației „Uniunii“ a declarat că refuzul a fost provocat *în mod exclusiv* de faptul că „Uniunea“ nu era mulțumită de compoziția grupului de inițiatori. Socot că e de datoria mea să menționez această explicație, dar în ce mă privește trebuie să declar că o consider nesatisfăcătoare : dat fiind că „Uniunea“ știa că celelalte două organizații erau dispuse să înceapă tratative, ea ar fi putut să li se adreseze și prin alți mediatori sau în mod direct.

În primăvara anului 1901 atât „Zaria“ (nr. 1, din Aprilie) cât și „Iskra“ (nr. 4, din Mai) * au început o polemică deschisă împotriva revistei „Rabocee Delo“. „Iskra“ a atacat în special „Cotitura istorică“ a revistei „Rabocee Delo“, care în numărul său din *Aprilie*, adică deja după evenimentele din primăvară, adoptase o atitudine șovăitoare față de înclinarea către teroare și către îndemnurile „sângeroase“. Cu toată această polemică, „Uniunea“ și-a dat consimțământul pentru reluarea tratativelor în vederea unei împăcări, și anume prin intermediul unui nou grup de „împăciuitori“. În Iunie a avut loc o conferință preliminară a reprezentanților celor trei organizații menționate, care a elaborat un proiect de acord pe baza unei „înțelegeri principiale“ foarte detaliate, pe care „Uniunea“ a publicat-o în broșura „Două congrese“, iar Liga în broșura „Documente ale congresului «de unificare»“.

Conținutul acestei înțelegeri principiale (sau al rezoluțiilor conferinței din Iunie, cum e denumită adesea) arată cu toată claritatea că am cerut, ca o condiție indispensabilă a

* Vezi volumul de față, pag. 1—12. — *Nota Trad.*

unificării, condamnarea *cea mai categorică* a tuturor manifestărilor oportunistului în general și ale oportunistului rus în special. „Respingem — spune punctul 1 — toate încercările de a introduce oportunistul în lupta de clasă a proletariatului, încercări care și-au găsit expresia în așa zisul economism, în bernsteinism, în millerandism etc.“. „In sfera de activitate a social-democrației intră... lupta ideologică împotriva tuturor adversarilor marxismului revoluționar“ (4,c) ; „In niciun domeniu al activității organizatorico-agitatorice, social-democrația nu trebuie să piardă din vedere nicio clipă sarcina imediată a proletariatului rus: răsturnarea absolutismului“ (5, a) ; ..., agitație nu numai pe terenul luptei de zi cu zi a muncii salariate împotriva capitalului“ (5, b) ; ..., nu admitem... un stadiu de luptă pur economică și de luptă pentru revendicări politice parțiale“ (5, c) ; ..., socotim că este foarte importantă pentru mișcare o critică a tendințelor care ridică la rangul de principiu... primitivismul... și îngustimea formelor inferioare ale mișcării“ (5, d). Citind aceste rezoluții cu oarecare atenție, chiar și un om cu totul străin de mișcare va vedea din însuși modul cum sunt formulate că ele erau îndreptate împotriva acelor care erau oportuniști și „economiști“, care uitau, fie chiar o singură clipă, de sarcina răsturnării absolutismului, care admiteau teoria stadiilor, care ridicau îngustimea la rangul de principiu etc. Și cine cunoaște cât de puțin polemica grupului „Eliberarea muncii“, a publicațiilor „Zaria“ și „Iskra“ împotriva lui „Rabocee Delo“, nu se va îndoii niciun moment că aceste rezoluții combat punct cu punct tocmai erorile în care a căzut „Rabocee Delo“. De aceea, când la congresul „de unificare“ un membru al „Uniunii“ a declarat că articolele din nr. 10 al lui „Rabocee Delo“ n’au fost provocate de noua „cotitură istorică“ a „Uniunii“, ci de caracterul extrem de „abstract“ * al rezoluțiilor, unul din oratori a luat în derâdere, pe bună dreptate, această afirmație. Rezoluțiile nu numai că nu sunt abstracte, a răspuns el, dar sunt extraordinar de concrete : ajunge să arunci o privire asupra lor, ca să vezi aci intenția „de a prinde pe cineva“.

Această expresie a dat loc la congres unui incident caracteristic. Pe de o parte, B. Cricevschi s’a legat de cuvântul „a prinde“, spunând că este un lapsus care trădează o in-

* Această afirmație este repetată în „Două congrese“, pag. 25.

tenție rea din partea noastră („de a întinde o cursă“), și a exclamat pe un ton patetic: „Dar cine, cine anume urma să fie prins?“ — „Da, într'adevăr, cine?“ a întrebat ironic *Plehanov*. — „O să-i vin eu în ajutor tovarășului Plehanov — a răspuns B. Cricevschi —, o să-i explic că urma să fie prinsă *redacția lui «Rabocce Delo»* (ilaritate generală). Dar nu ne-am lăsat prinși!“ (voci din stânga: cu atât mai rău pentru voi!). — Pe de altă parte, un membru al grupului „Borba“ (grupul împăciuitorilor), combătând amendamentele la rezoluții propuse de „Uniune“ și dorind să ia apărarea oratorului nostru, a declarat că expresia „a prinde“ i-a scăpat, probabil, acestuia în focul polemicii.

În ce mă privește, cred că o asemenea „apărare“ face un prost serviciu oratorului care a întrebuițat expresia amintită. Cred că fraza : se vede aci intenția „de a prinde pe cineva“ „a fost spusă în glumă, dar a fost gândită serios“ : noi am acuzat totdeauna revista „Rabocce Delo“ de instabilitate și oscilări, și deaceia *trebuia* să căutăm s'o *prindem* pentru a face imposibile aceste oscilări pe viitor. De intenții rele nici vorbă nu putea fi, deoarece se avea în vedere instabilitatea de principii. Și am știut „să prindem“ „Uniunea“ într'un mod atât de tovarășesc *, încât rezoluțiile din Iunie au fost semnate de B. Cricevschi însuși și de încă un membru al administrației „Uniunii“.

Articolele din nr. 10 al lui „Rabocce Delo“ (tovarășii noștri au văzut acest număr abia atunci când au venit la congres, cu câteva zile înainte de începerea ședințelor) au arătat clar că din vară până în toamnă se produsese o nouă cotitură în „Uniune“ : economiștii precumpăneau din nou, iar redacția, care-și pleacă docil urechea la orice „adiere“ nouă, a început iar să apere pe „bernsteinienii cei mai declarați“ și „libertatea de critică“, să apere „spontaneitatea“ și să predice prin glasul lui Martânov „teoria restrângerii“ sferei influenței noastre politice (în scopul, chipurile, de a

* Și anume : am spus în introducerea la rezoluțiile din Iunie că social-democrația rusă în întregul ei s'a situat totdeauna pe terenul principiilor grupului „Eliberarea muncii“ și că meritul „Uniunii“ a constat în special în activitatea ei publicistică și organizatorică. Cu alte cuvinte, ne-am declarat gata să uităm tot trecutul și să recunoaștem ceea ce a fost util (cauzei) în munca tovarășilor noștri din „Uniune“, *cu condiția* ca oscilările pe care căutam „să le prindem“ să înceleze cu desăvârșire. Orice om imparțial care citește rezoluțiile din Iunie nu poate să le înțeleagă decât în modul acesta. Dar dacă acum, după ce a *provocat* o ruptură prin noua sa cotitură spre economism (în articolele din numărul 10 și în amendamente), „Uniunea“ ne acuză în mod solemn de *neadevăr* („Două congrese“, pag. 30) pentru aceste cuvinte despre meritele sale, se înțelege că o asemenea acuzație nu poate decât să provoace zâmbete.

face mai complexă influența însăși). S'a confirmat odată mai mult justetea observației lui Parvus că e greu să-l prinzi pe oportunist cu o formulă oarecare : el va subscrie cu ușurință la *orice* formulă și o va renega cu aceeași ușurință, deoarece oportunismul constă tocmai în lipsa oricăror principii cât de cât precise și statornice. Astăzi oportuniștii resping *orice* încercare de a introduce oportunismul, resping *orice* îngustime și promet solemn „că nu vor uita niciun moment de răsturnarea absolutismului“, că vor face „agitație nu numai pe terenul luptei de zi cu zi a muncii salariate împotriva capitalului“ etc. etc. Mâine însă ei își schimbă limbajul și revin la cele vechi, apărând spontaneitatea, mersul progresiv al luptei mărunte de zi cu zi, formularea unor revendicări care să promită rezultate palpabile etc. Continuând să susțină acum că în articolele din nr. 10 „«Uniunea» nu a văzut și nu vede niciun fel de abatere eretică dela principiile generale ale proiectului conferinței“ („Două congrese“, pag. 26), „Uniunea“ nu face prin aceasta decât să dezvăluie totala sa incapacitate sau nedorință de a înțelege esența divergențelor.

După apariția articolelor din nr. 10 al lui „Rabocee Delo“, nu ne-a mai rămas decât să facem încercarea aceasta: să angajăm o discuție generală pentru a vedea dacă întreaga „Uniune“ este de acord cu aceste articole și cu redacția sa. „Uniunea“ este foarte nemulțumită de noi din această cauză, acuzându-ne că am încercat să semănăm discordie în sânul „Uniunii“, că ne-am amestecat în chestiuni care nu ne privesc etc. Aceste acuzații sunt vădit neîntemeiate, deoarece atunci când ai de-a-face cu o redacție eligibilă și care „se întoarce“ la cea mai ușoară adiere a vântului, totul depinde tocmai de direcția vântului, și noi am definit această direcție în ședințe secrete, la care nu a asistat nimeni în afară de membrii organizațiilor care se adunaseră pentru a se uni. Amendamentele propuse în numele „Uniunii“ la rezoluțiile din Iunie ne-au răpit ultima licărire de speranță într'o înțelegere. Aceste amendamente constituiau o mărturie documentară a unei noi cotituri spre economism și a solidarizării majorității „Uniunii“ cu nr. 10 al lui „Rabocee Delo“. Din sfera formelor de manifestare a oportunismului era exclus „așa numitul economism“ (sub pretextul „sensului neprecis“ al acestor trei cuvinte, deși din această motivare rezultă doar necesitatea de a se defini mai exact esența acestei rătăcirii atât de răspândite) ; era exclus și „millerandismul“

(deși B. Cricevski îi luase apărarea în „Rabocee Delo“ nr. 2—3, pag. 83—84, și într'un mod și mai deschis în „Vorwärts“ *). Cu toate că rezoluțiile din Iunie arătau clar sarcina social-democrației: „a conduce *toate* manifestările luptei proletariatului împotriva *tuturor* formelor opresiunii politice, *economice* și *sociale*“, cerându-se deci implicit o sistematizare și o coordonare a tuturor acestor manifestări de luptă, — „Uniunea“ mai adăuga aceste cuvinte cu totul superflue: „lupta economică este un stimulent puternic al mișcării de *massă*“ (în sine, aceste cuvinte sunt indiscutabile, dar atunci când există un „economism“ îngust, nu se putea ca ele să nu dea loc la interpretări false). Mai mult, în rezoluțiile din Iunie se introducea o adevărată *îngustare* a „politicii“ atât prin înlăturarea cuvintelor „*nicio clipă*“ (nu se va uita țelul de a răsturna absolutismul), cât și prin adăugarea cuvintelor: „lupta economică este mijlocul *cel mai larg* utilizabil pentru antrenarea *masselor* în lupta politică activă“. Se înțelege că, văzând că se propun asemenea amendamente, toți oratorii din partea noastră au renunțat la cuvânt unul după altul, considerând că este absolut inutil să continue discuțiile cu oameni care coteau din nou spre economism și care căutau să-și asigure libertatea oscilărilor.

„Tocmai ceea ce «Uniunea» considera ca o condiție sine qua non ** a trăinicieii viitorului acord, anume ca «Rabocee Delo» să-și păstreze fizionomia proprie și autonomia, tocmai acest lucru «Iscra» l-a considerat ca o piedică în calea înțelegerii“ („Două congrese“, pag. 25). Nu e tocmai așa. La autonomia lui „Rabocee Delo“ nu am atentat niciodată ***. Ideea ca „Rabocee Delo“ să păstreze o fizionomie proprie *am respins-o într'adevăr în mod categoric*, dacă prin aceasta se înțelege o „fizionomie proprie“ în problemele principiale, ale teoriei și tacticii: rezoluțiile din Iunie resping categoric tocmai *o asemenea* fizionomie proprie, deoarece, repetăm, în practică această „fizionomie proprie“ a însemnat întotdeauna tot felul de oscilări și alimentarea de către aceste oscilări a confuziei care domnește la noi și care este intole-

* În „Vorwärts“ s'a angajat în legătură cu aceasta o polemică între redacția lui actuală, Kautsky și „Zaria“. Vom avea grijă să informăm pe cititorii ruși asupra acestei polemici ¹³³.

** — absolut necesară. — *Nota Trad.*

*** Bine înțeles, dacă nu sunt considerate ca o îngădire a autonomiei consfățuirile redacționale în legătură cu înființarea unui consiliu superior comun al organizațiilor reunite, consfățuiri în privința cărora și „Rabocee Delo“ s'a declarat de acord în Iunie.

rabilă din punct de vedere partinic. În articolele din nr. 10 și în „amendamente“, „Rabocee Delo“ și-a arătat clar dorința de a păstra tocmai o asemenea fizionomie proprie; această dorință a dus în mod firesc și inevitabil la o rup-tură și la o declarație de război. Dar noi am fost cu toții de acord să admitem o „fizionomie proprie“ a revistei „Rabocee Delo“ în sensul ca ea să se consacre unor anumite funcții publicistice. O repartitie justă a acestor funcții se impunea dela sine: 1. o revistă științifică; 2. un ziar politic și 3. culegeri și broșuri de popularizare. Numai consimțind la această repartitie ar fi dovedit „Rabocee Delo“ dorința sa sinceră de a termina în mod definitiv cu erorile împotriva cărora erau îndreptate rezoluțiile din Iunie; numai o asemenea repartitie ar fi înlăturat orice posibilitate de fricțiune și ar fi asigurat în fapt trăinicia acordului, servind în acelaș timp ca bază pentru un nou avânt și pentru noi succese ale mișcării noastre.

Astăzi niciun social-democrat rus nu se mai poate îndoii de faptul că ruptura definitivă dintre curentul revoluționar și cel oportunist nu a fost provocată de cauze „organizatorice“, ci tocmai de dorința oportuniștilor de a consolida fizionomia proprie a oportunismului și de a continua să semene confuzie în minți cu ajutorul raționamentelor unui Cricevschi sau ale unui Martânov.

RECTIFICARE LA „CE-I DE FĂCUT ?“

„Grupul de inițiatori“ despre care vorbesc în broșura „Ce-i de făcut ?“, pag. 141 *, mă roagă să fac următoarea rectificare a modului cum am descris participarea lui la încercarea de a împăca organizațiile social-democrate din străinătate : „Din cei trei membri ai acestui grup, numai unul a ieșit din «Uniune», la sfârșitul anului 1900, iar ceilalți doi au ieșit din «Uniune» în 1901, după ce s’au convins de imposibilitatea de a obține dela «Uniune» consimțământul pentru o conferință cu organizația din străinătate a «Iscrei» și cu «Organizația revoluționară Soțial-Democrat», — lucru pe care îl propusese «Grupul de inițiatori». Administrația «Uniunii» a respins la început această propunere, motivând refuzul său de a participa la conferință prin «necompetența» persoanelor care alcătuiau «Grupul de inițiatori» care încerca mediația, și și-a exprimat dorința de a lua contact direct cu organizația din străinătate a «Iscrei». Curând însă, administrația «Uniunii» a anunțat «Grupul de inițiatori» că după apariția primului număr al «Iscrei», în care era publicată notița asupra sciziunii din «Uniune», și-a schimbat hotărîrea și nu mai vrea să ia contact cu «Iskra». Cum se explică deci declarația făcută de un membru al administrației «Uniunii», și anume că refuzul «Uniunii» de a participa la conferință se datora *in mod exclusiv* faptului că nu era mulțumită de compoziția «Grupului de inițiatori» ? Ce-i drept, nu este de înțeles nici faptul că administrația «Uniunii» a consimțit să participe la conferința din Iunie anul trecut : doar notița din primul număr

---

* Vezi volumul de față, pag. 500—501. — *Nota Trad.*

al «Iscrei» a rămas în picioare, iar atitudinea «negativă» a «Iscrei» față de «Uniune» s'a vădit și mai limpede în primul număr din «Zaria» și în numărul 4 din «Iskra», care au apărut înainte de conferința din Iunie“.

N. Lenin

„Iskra“ nr. 19 din 1 Aprilie 1902

*Se tipărește după textul ziarului
„Iskra“*

A D N O T Ă R I

- 1 Articolul lui Lenin „Cu ce să începem?“, publicat în „Iskra“, a fost editat de organizațiile social-democrate locale într-o broșură separată. Uniunea social-democrată din Siberia a tipărit broșura în 5.000 de exemplare, difuzând-o în întreaga Siberie. O ediție specială a broșurii a fost deasemenea răspândită la Samara, Tambov, Nijni-Novgorod și alte orașe din Rusia. — 1.
- 2 „*Rabocce Delo*“ („Cauza muncitorească“) — revistă a „econo-miștilor“, organ cu apariție neregulată al „Uniunii social-democraților ruși din străinătate“. Revista a apărut la Geneva din Aprilie 1899 până în Februarie 1902, sub redacția lui B. N. Cricevski, A. S. Martânov și V. P. Ivanșin. În total au apărut 12 numere — 9 cărți.
 Concepțiile „rabocedelșilor“ au fost criticate în cartea lui Lenin „Ce-i de făcut?“ (vezi volumul de față, pag. 333—508. — *Nota Trad.*). — 5.
- 3 „*Rabocceia Mâsli*“ („Gândirea muncitorească“) — ziar al „econo-miștilor“; a apărut din Octombrie 1897 până în Decembrie 1902. Au apărut în total 16 numere: numerele 3—11 și 16 — la Berlin, iar restul la Petersburg. A fost redactat de C. M. Tah-tarev și de alții.
 Lenin a criticat într-o serie de lucrări ale sale, mai ales în articole publicate în „Iskra“ și în cartea „Ce-i de făcut?“, concepțiile ziarului „Rabocceia Mâsli“ ca fiind o variantă rusă a oportunismului internațional. — 5.
- 4 „*Iskra*“ („Scântelea“) — primul ziar marxist ilegal pe întreaga Rusie, fondat în 1900 de Lenin. Crearea acestui organ de luptă al marxistilor revoluționari a constituit „veriga principală și sarcina principală din lanțul de verigi și din lanțul de sarcini care stăteau atunci în fața partidului“ (*Stalin*).
 Intrucât, din cauza persecuțiilor polițienești, în Rusia era imposibil să se scoată un ziar revoluționar, Lenin, încă pe când era deportat în Siberia, a elaborat în toate amănunțele planul publicării unui astfel de ziar în străinătate. După expirarea termenului de deportare, în Ianuarie 1900, Lenin a procedat imediat la înfăptuirea planului său.
 Primul număr al „Iscrei“ leniniste a apărut la 11 (24) Decembrie 1900 la Leipzig, numerele următoare au apărut la München, începând din luna Aprilie 1902 la Londra, și din primăvara anului 1903 la Geneva.

Din redacția „Iscrei” făceau parte: V. I. Lenin, G. V. Plehanov, I. O. Martov, P. B. Axelrod, A. N. Potresov și V. I. Zasulici. Secretara redacției a fost, din primăvara anului 1901, N. C. Crupscăia. Lenin a fost de fapt redactorul responsabil și conducătorul „Iscrei”. El a publicat în „Iskra” articole cu privire la toate problemele fundamentale ale construcției de partid și ale luptei de clasă a proletariatului din Rusia, a scris despre evenimentele mai importante din viața internațională.

Într'un număr de orașe din Rusia (Petersburg, Moscova etc.) s'au creat grupuri și comitete ale P.M.S.D.R. de orientare leninist-iscristă. În Transcaucazia ideile „Iscrei” erau susținute de „Brdzoła” („Lupta”) — primul ziar „georgian ilegal al grupului leninist-iscrist al organizației social-democrate din Tiflis. Intemeietorul și conducătorul organizațiilor leninist-iscriste din Transcaucazia a fost I. V. Stalin, împreună cu V. Z. Chețhovel, A. G. Țuluchidze și V. C. Curnatovschi.

Organizațiile iscriste luau naștere și își desfășurau activitatea sub conducerea directă a revoluționarilor de profesie formați de Lenin și Stalin (N. E. Bauman, I. V. Babușchin, S. I. Gusev, M. I. Calinin și alții).

Din inițiativa lui Lenin și cu participarea lui directă, redacția „Iscrei” a elaborat un proiect de program al partidului (publicat în nr. 21 al „Iscrei”) și a pregătit Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., care a avut loc în Iulie—August 1903.

Până la convocarea congresului, majoritatea organizațiilor social-democrate locale din Rusia se alăturaseră „Iscrei”, aprobând tactica, programul și planul ei organizatoric, recunoscând-o drept organul lor conducător. Într'o rezoluție specială, congresul a relevat rolul excepțional al „Iscrei” în lupta pentru crearea partidului și a declarat-o Organ Central al P.M.S.D.R.

La Congresul al II-lea a fost aprobată compoziția redacției, din care făceau parte Lenin, Plehanov și Martov. În pofida hotărârii congresului partidului, Martov a refuzat să facă parte din redacție, și numerele 46—51 ale „Iscrei” au apărut sub redacția lui Lenin și Plehanov. Ulterior, Plehanov a trecut pe pozițiile menșevismului și a cerut includerea tuturor vechilor redactori menșevici, respinși de congres, în compoziția redacției „Iscrei”. Lenin n'a putut să fie de acord cu acest lucru, și la 19 Octombrie (1 Noiembrie) 1903 s'a retras din redacția „Iscrei”, pentru a se întări în C.C. al partidului și pentru a lovi de pe această poziție în oportuniștii menșevici. Numărul 52 a apărut numai sub redacția lui Plehanov. La 13 (26) Noiembrie 1903, Plehanov singur, călcând voința congresului, a cooptat în compoziția redacției „Iscrei” pe foștii ei redactori menșevici. Începând cu nr. 52, menșevicii au transformat „Iskra” într'un organ al lor.

„De atunci începu să se vorbească în partid de *vechea* «Iscră», «Iskra» leninistă, bolșevică, și de *noua* «Iscră», cea menșevică, oportunistă” („Cursul scurt de istorie a Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice”, pag. 44 [vezi și „Cursul scurt de istorie a Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice”, ed. P.M.R. 1948, ediția a III-a, pag. 65. — *Nota Trad.*]). — 6.

- 6 Este vorba de turburările studențești și acțiunile muncitorilor — meetinguri, demonstrații și greve — din Februarie și Martie 1901, care au cuprins numeroase orașe din Rusia: Petersburg, Moscova, Chiev, Harcov, Iaroslavl, Tomsc, Varșovia, Bielostoc și altele. — **8.**
- 6 Se are în vedere corespondența „Întâi Mai în Rusia“, publicată în nr. 5 (Iunie 1901) al „Iscrei“, la rubrica „Cronica mișcării muncitorești și scrisorile din fabrici și uzine“. — **15.**
- 7 Lenin se referă la „Introducere“ a lui F. Engels la lucrarea lui K. Marx „Luptele de clasă în Franța (1848—1850)“, denaturată la publicarea acestei lucrări în 1895 de social-democrații germani, iar apoi interpretată de ei ca o renunțare la insurecția armată și la lupta de baricade.
Textul complet al „Introducerii“ după manuscrisul lui F. Engels a fost publicat pentru prima oară abia în U.R.S.S. (vezi K. Marx, Opere alese în două volume, vol. II, 1940, pag. 138—156 [vezi și K. Marx: „Luptele de clasă în Franța (1848—1850)“, ed. P.M.R. 1948, pag. 7—36. — *Nota Trad.*]). — **17.**
- 8 Lenin se referă la ciocnirea care a avut loc în Decembrie 1898 între poliție și muncitorii greviști dela fabrica Maxwell, din Petersburg. Sergenții de stradă (200 pedestri și 100 călări) sosiți pentru arestarea „instigatorilor“ grevei n’au putut, timp de câteva ore, să pătrundă în cazarma muncitorilor. Muncitorii baricadați s’au apărat de poliție cu lemne, cu sticle, au aruncat apă clocotită peste polițiști. — **18.**
- 9 E vorba de un atac al poliției țariste și al cazacilor împotriva participanților la demonstrația din 4 (17) Martie 1901, care a avut loc în piața Cazan din Petersburg. La această demonstrație de protest împotriva încorporării în armată a studenților, au participat mii de studenți și muncitori. Pentru a împrăștia pe demonstrați, guvernul țarist a făcut uz de forța armată. Participanții la demonstrație au fost maltratați în mod bestial, câteva persoane au fost omorite, mulți au fost schilodiți. Acest eveniment a fost relatat în mod amănunțit în „Iskra“ nr. 3 din Aprilie 1901. — **18.**
- 10 Articolul lui Lenin „*Prigonitorii zemstvelor și Hanibalii liberalismului*“ este consacrat criticii memoriului secret al ministrului țarist S. I. Witte „Absolutismul și zemstvele“ și a prefetei la acesta, scrisă de liberalul P. B. Struve; acest memoriu a fost publicat ilegal în străinătate.
Articolul lui Lenin a provocat serioase divergențe în sânul redacției „Iscrei“. Plehanov și alți câțiva membri ai redacției s’au pronunțat împotriva acestui articol.
Polemica în jurul articolului și corespondența dintre membrii redacției ziarului „Iskra“ a durat aproape o lună. Lenin a acceptat unele propuneri cu privire la modificarea unor formulări, dar a refuzat categoric să schimbe tonul de vehement rechizitoriu al articolului, precum și orientarea acestuia. — **19.**

- 11 „*Zaria*” („*Zorile*”) — revistă marxistă politică-științifică; a fost editată în anii 1901—1902 la Stuttgart de redacția ziarului „*Iscra*”.
- În „*Zaria*” au fost publicate următoarele articole ale lui Lenin: „*Note ocazionale*”, „*Prigonitorii zemstvelor și Hanibalii liberalismului*”, primele patru capitole din lucrarea „*Problema agrară și «criticii lui Marx»*” (sub titlul „*Domnii «critici» în problema agrară*”), „*Cronica internă*” și „*Programul agrar al social-democrației ruse*”. În total, au apărut patru numere — trei cărți din revista „*Zaria*”: numărul 1 — Aprilie 1901 (de fapt nr. 1 a apărut la 23 Martie stil nou), nr. 2—3 — Decembrie 1901, nr. 4 — August 1902. — **24.**
- 12 *Calcov, M. N.* — publicist reacționar. Din 1851 a redactat ziarul „*Moscovschie Vedomosti*” („*Analele Moscovei*”); a fost un adversar înveterat nu numai al mișcării revoluționare, ci și al oricărui progres social. Lenin l-a caracterizat ca fiind „*câine de pază credincios al absolutismului*”. — **25.**
- 13 „*Molodoia Rossia*” („*Tânăra Rusie*”) — proclamație lansată de cercul revoluționar al lui P. G. Zaicinevski în Mai 1862. Proclamația a chemat la luptă revoluționară împotriva absolutismului și a formulat lozinca „*republicii sociale și democratice a Rusiei*” sub forma unei uniuni federative a regiunilor. — **26.**
- 14 „*Sovremennic*” („*Contemporanul*”) — revistă lunară științifică-politică și literară, fondată de A. S. Pușchin; a apărut la Petersburg între 1836 și 1866. Din 1847 revista a fost editată de N. A. Necrasov și I. I. Panaev. La revistă au colaborat: V. G. Bielinșchi, N. G. Cernășevski, N. A. Dobroliubov, N. V. Șelgunov, M. E. Saltăcov-Șcedrin, M. A. Antonovici și alții. Oglindind năzuințele democrației revoluționare, „*Sovremennic*” este cea mai progresistă revistă din acea vreme. În 1866 revista a fost interzisă de guvernul țarist. — **27.**
- 15 „*Russcoe Slovo*” („*Cuvântul Rus*”) — revistă lunară literară și politică, care a apărut la Petersburg din 1859 până în 1866; la ea au colaborat D. I. Pisarev și N. V. Șelgunov. Revista a exercitat o mare influență asupra tineretului progresist din deceniul al 7-lea al secolului trecut. După „*Sovremennic*”, aceasta a fost cea mai progresistă revistă din acea vreme. În 1866 a fost interzisă de guvernul țarist. — **27.**
- 16 „*Deni*” („*Ziua*”) — gazetă săptămânală; a fost editată la Moscova din 1861 până în 1865 de către I. S. Acsacov. — **27.**
- 17 *Radișcev, A. N.* (1749—1802) — scriitor și revoluționar rus. Prin celebra sa operă „*O călătorie dela Petersburg la Moscova*”, el a fost primul care s'a ridicat fățiș împotriva orânduirii feudale a Rusiei țariste. Pentru acest lucru, el a fost condamnat, din ordinul Ecaterinei a II-a, la moarte, această pedeapsă fiindu-i comutată cu deportarea pe zece ani în Siberia. Prin amnistie, a fost

- readus din deportare, dar fiind amenințat de noi persecuții din partea guvernului țarist, s'a sinucis. Lenin a considerat pe Radișcev drept unul dintre fruntașii progresiști de seamă ai poporului rus. — **28.**
- 18 *Araccev, A. A.* — om de stat reacționar din Rusia țaristă dela sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea; a avut o mare influență asupra politicii externe și interne din perioada domniei lui Pavel I și Alexandru I. De numele lui Araccev se leagă o epocă întreagă a despotismului polițienesc nelimitat și a samavolniciei militarismului brutal („araccevism“). — **28.**
- 19 Se are în vedere răscoala decembriștilor — revoluționari din rândurile nobilimii care s'au ridicat împotriva absolutismului și a iobăgiei. — **28.**
- 20 Este vorba de participarea trupelor țarului rus Nicolae I la reprimarea mișcării revoluționare din Europa din 1848—1849, în special a revoluției dela 1849 din Ungaria. — **28.**
- 21 *Statele generale* — instituție reprezentativă a stărilor sociale din Franța din perioada secolelor XIV—XVIII, alcătuită din deputați ai nobilimii, clerului și ai stării a treia; erau convocate de rege pentru rezolvarea problemelor administrative și financiare. Statele generale nu s'au întrunit timp de 175 de ani — din 1614 până în 1789. Convocate în 1789 de Ludovic al XVI-lea în scopul soluționării crizei financiare, Statele generale, prin hotărârea deputaților stării a treia, au fost declarate Adunare Națională. — **28.**
- 22 *Generalul Vannovschi*, numit în 1901 ministru al învățământului public, pentru a potoli turburările studentești, își exprima prin fraze liberale „dragostea“ față de tineretul studios și „grija mișcătoare“ pentru el. Înfăptuind o serie de neînsemnate reforme în domeniul învățământului, Vannovschi a continuat să aplice măsuri represive în lupta împotriva studențimii revoluționare: arestări, deportări, excluderi din universități etc. — **31.**
- 23 „*Pravitelstvennâi Vestnic*“ („Monitorul Oficial“) — ziar, organul oficial al guvernului; a fost editat la Petersburg, între anii 1869—1917. — **37.**
- 24 „*Adunarea notabililor lui Ludovic al XVI-lea*“ — adunare a personalităților de vază din rândurile stărilor sociale privilegiate din Franța, convocată în 1787 și 1788 de regele Franței Ludovic al XVI-lea, pentru soluționarea crizei financiare din țară. Adunarea a refuzat să adopte hotărârea cu privire la impunerea fiscală a stărilor sociale privilegiate, fapt pentru care Ludovic al XVI-lea a fost nevoit să convoace Statele generale. — **39.**
- 25 „*Dictatura inimii*“ a fost denumită în mod ironic politica de scurtă durată de cochetaie cu liberalii a demnitarului țarist Loris-Meli-

- cov, numit în 1880 întâi șef al „Comisiei superioare executive“ pentru combaterea „răzvrătirii“, apoi ministru al afacerilor interne. — **40.**
- 26 „*Soșial-Democrat*“ — cronică literară și politică; a fost editată în străinătate în anii 1890 — 1892 de grupul „Eliberarea muncii“. În total au apărut patru volume.
Lenin citează articolul lui V. I. Zasulici „Revoluționarii din mediul burghez“, publicat în nr. 1 al revistei „Soșial-Democrat“ pe 1890. — **40.**
- 27 *Machiavellism* (dela numele lui Machiavelli [1469 — 1527], om politic și scriitor din Republica florentină) — politică care nu se dă înlături, pentru a-și atinge țelurile, dela niciun mijloc mișelesc de luptă — înșelăciune, perfidie, trădare și asasinat. — **42.**
- 28 „*Narodnaia Volia*“ — asociație secretă narodnică, organizată în 1879 în vederea luptei revoluționare împotriva absolutismului țarist.
Curând după omorirea de către narodovoïți a țarului Alexandru al II-lea (1 [13] Martie 1881), „Narodnaia Volia“ a fost lichidată de guvernul țarist. Majoritatea narodnicilor a renunțat după aceasta la lupta revoluționară împotriva țarismului, a început să propovăduiască împăcarea, înțelegerea cu absolutismul țarist. Acești epigoni ai narodnicismului — narodnicii liberali din ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea — au devenit exponenți ai intereselor chiaburimii.
Aprecierea activității desfășurate de „Narodnaia Volia“ vezi în primul capitol al „Cursului scurt de istorie a Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice“. — **51.**
- 29 „*Suplimentul separat la «Rabociaia Mâsli»*“ — broșură publicată în Septembrie 1899 de redacția ziarului „economistilor“, „Rabociaia Mâsli“. În broșură, și mai ales în articolul „Actualitatea noastră“, semnat de R. M., au fost expuse fățiș concepțiile oportuniste ale „economistilor“. Lenin a criticat această broșură în articolul „O orientare retrogradă în social-democrația rusă“ și în cartea „Ce-i de făcut?“ (vezi Opere, ed. a 4-a, vol. 4, pag. 234-262 [vezi și V. I. Lenin, Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 234—263. — *Nota Trad.*] și volumul de față, pag. 347—353, 381, 391. — *Nota Trad.*). — **54.**
- 30 Partidul „*Narodnoe pravo*“ („Dreptul poporului“) — organizație ilegală a intelectualilor democrați, întemeiată în 1893, cu participarea foștilor narodovolți (M. A. Natanson etc.); lichidată în primăvara anului 1894 de guvernul țarist. Această organizație a publicat două documente program: „O chestiune arzătoare“ și „Manifest“. Majoritatea narodopravților a intrat ulterior în partidul socialiștilor-revoluționari. — **65.**
- 31 Lenin se referă la o teză din lucrarea lui K. Marx „Luptele de clasă în Franța (1848—1850)“ (vezi K. Marx, Opere alese în două volume, vol. II, 1940, pag. 157). — **65.**

- 32 „*Novoe Vremia*“ („Timpuri Noi“) — ziar care a apărut la Petersburg din 1868 până în Octombrie 1917. La început organ liberal moderat, s'a transformat, începând din 1876, într'un organ al cercurilor reacționare ale nobilimii și ale funcționărimii birocrate. Ziarul a combătut nu numai mișcarea revoluționară, ci și cea burghezo-liberală. Incepând din 1905, a devenit unul dintre organele sutelor negre. — **67.**
- 33 E vorba de circulara Direcției generale a presei trimisă tuturor redacțiilor de reviste și de ziare după apariția în ziarul „*Novoe Vremia*“ a articolului „In legătură cu dezordinile muncitorești“. Circulara a fost reprodusă în nr. 6 (Iulie 1901) al ziarului „*Iskra*“, în nota „S. Petersburg“ (rubrica „Din viața noastră socială“). — **67.**
- 34 „*Moscovschie Vedomosti*“ („Analele Moscovei“) — ziar care a apărut din 1756; începând din deceniul al 7-lea al secolului trecut a promovat vederile celor mai reacționare pătri monarhiste ale moșierilor și clerului; începând din 1905 a devenit unul dintre principalele organe ale sutelor negre. A apărut până la Revoluția din Octombrie 1917. — **69.**
- 35 Broșura „*Documente secrete referitoare la legea din 2 Iunie 1897*“ a fost editată în 1898 la Geneva de „Uniunea social-democraților ruși din străinătate“. — **69.**
- 36 „*Grajdantin*“ („Celățeianul“) — ziar reacționar; a apărut la Petersburg din 1872 până în 1914. Incepând din deceniul al 9-lea al secolului trecut a fost organul monarhiștilor extremiști. Principala sursă de existență a ziarului o constituiau subvențiile guvernului țarist. — **85.**
- 37 Lucrarea „*Problema agrară și «criticii lui Marx»*“ a fost scrisă de Lenin în Iunie—Septembrie 1901. Primele patru capitole au fost publicate în Decembrie 1901 în nr. 2—3 ale revistei „*Zaria*“ sub titlul: „Domnii «criticii» în problema agrară. Studiul întâi“, și purta semnătura *N. Lenin*. Ele au fost publicate apoi în mod legal la Odesa (cu adnotarea: „Permis de cenzură. Odesa, 23 Iulie 1905“) de editura „*Burevestnic*“ în broșură separată, cu titlul schimbat: *N. Lenin*. „*Problema agrară și «criticii» lui Marx*“. Acest titlu a fost păstrat de autor în edițiile ulterioare, atât în cecece privește întreaga lucrare, cât și diferitele ei părți.
- Capitolele V—IX au fost publicate în nr. 2 al revistei legale „*Obrazovanie*“, din Februarie 1906. Ele au subtitluri, cecece n'a existat în capitolele I—IV publicate în „*Zaria*“ și în ediția din 1905.
- În cartea lui *Vi. Iin* (V. I. Lenin) „*Problema agrară*“, partea I, publicată în 1908 la Petersburg, au fost pentru prima oară publicate toate cele nouă capitole, la un loc, adăugându-se încă două capitole noi, X și XI, iar capitolele I—IV au căpătat subtitluri; în text au fost introduse unele modificări redacționale și adăugate câteva adnotări.

Capitolul XII (ultimul) a fost tipărit pentru prima oară în 1908, în culegerea „Tecușceaia jizni” („Viața curentă”).

Primele nouă capitole fac parte din volumul de față, iar capitolele X, XI și XII, scrise în 1907, sunt cuprinse în volumul 13 al ediției a patra a Operelor lui V. I. Lenin. — **89.**

38 „*Obrazovanie*” („Invățământul”) — revistă lunară literară, social-politică și de popularizare a științei; a apărut la Petersburg din 1892 până în 1909. În perioada 1902—1908 marxiștii au colaborat la revistă. — **89.**

39 „*Russcoe Bogatstvo*” („Bogăția Rusiei”) — revistă lunară; a apărut la Petersburg din 1876 până la mijlocul anului 1918. Dela începutul ultimului deceniu al secolului trecut, revista a fost organul narodnicilor liberali, fiind redactată de S. N. Crivenco și N. C. Mihailovschi. Revista a propagat împăciuirea cu guvernul țarist și renunțarea la orice luptă revoluționară împotriva lui, a desfășurat o luptă înverșunată împotriva marxismului și a marxiștilor ruși. — **93.**

40 „*Naccalo*” („Începutul”) — revistă lunară literară, științifică și politică a „marxiștilor legali”; a apărut la Petersburg în prima jumătate a anului 1899 sub redacția lui P. B. Struve, M. I. Tugan-Baranovschi etc. În afară de „marxiștii legali”, în această revistă și-au publicat articolele G. V. Plehanov, V. I. Zaslucici și alții. În Iunie 1899 revista a fost interzisă de guvernul țarist.

Lenin a publicat în această revistă câteva recenzii (vezi Opere, ed. a 4-a, vol. 4, pag. 51—53, 73—87 [vezi și V. I. Lenin, Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 53—61, 80—89. — *Nota Trad.*]) și o parte din cel de al treilea capitol al cărții „Dezvoltarea capitalismului în Rusia” (sub titlul: „Trecerea proprietarilor funciari dela gospodăria bazată pe clacă la gospodăria capitalistă”) (vezi Opere, ed. a 4-a, vol. 3, pag. 157—183 [vezi și V. I. Lenin, Opere, vol. 3, ed. P.M.R. 1951, pag. 169—197. — *Nota Trad.*]).

Lenin are în vedere articolul lui Bulgacov „Cu privire la problema evoluției capitaliste a agriculturii”, publicat în nr. 1—2 și 3 ale revistei pe Ianuarie — Februarie și pe Martie 1899. — **93.**

41 „*Jizni*” („Viața”) — revistă lunară; a apărut la Petersburg din 1897 până în 1901; în 1902 a apărut în străinătate. Din 1899 revista a fost organul „marxiștilor legali”.

Lenin a publicat în această revistă articolul „Răspuns d-lui P. Nejdanov”, în nr. 12 din Decembrie 1899, și două articole întitulate „Capitalismul în agricultură (Despre cartea lui Kautsky și despre articolul d-lui Bulgacov)”, nr. 1 și 2, Ianuarie și Februarie 1900 (vezi Opere, ed. a 4-a, vol. 4, pag. 142—147, 89—141 [vezi și V. I. Lenin, Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 143—148, 91—142. — *Nota Trad.*]). — **94.**

42 *Malthusianism* — teorie reacționară a economistului burghez englez Malthus (1766 — 1834), care susținea că înlăturarea calamiti-

tăților sociale nu este cu puțință decât prin reducerea artificială a creșterii populației, adică prin abținerea dela căsătorie și procreare. — **99.**

- 43 Vezi K. Marx. „Capitalul“, vol. III, 1936, pag. 581. — **103.**
- 44 Vezi K. Marx. „Capitalul“, vol. III, 1936, pag. 657. — **103.**
- 45 Vezi K. Marx. „Capitalul“, vol. III, 1936, pag. 654—656. — **104.**
- 46 Vezi K. Marx. „Capitalul“, vol. III, 1936, pag. 656—657. — **104.**
- 47 *Proprietate de clan* — proprietatea funciară gentilică. — **107.**
- 48 Vezi K. Marx. „Capitalul“, vol. III, 1936, pag. 573. — **109.**
- 49 Vezi K. Marx. „Teoriile plusvalorii“, vol. II, partea a 2-a, 1936, pag. 57—58. — **112.**
- 50 „*Sozialistische Monatshefte*“ („Revista socialistă lunară“) — organul principal al oportuniștilor din rândurile social-democrației germane și unul dintre organele oportunismului internațional. În timpul războiului imperialist mondial (1914—1918) s'a situat pe pozițiile social-șovinismului. A apărut la Berlin din 1897 până în 1933. — **120.**
- 51 „*Die Neue Zeit*“ („Timpuri Noi“) — revista social-democrației germane; a apărut la Stuttgart din 1883 până în 1923. Între 1885 și 1895 au fost publicate în „*Die Neue Zeit*“ câteva articole ale lui F. Engels. El dădea adeseori indicații redacției revistei și o critica cu asprime pentru abaterile ei dela marxism. Începând cu a doua jumătate a ultimului deceniu al secolului al XIX-lea, după moartea lui Engels, revista, fiind promotorul concepțiilor kautskiste, a publicat sistematic articole ale revizioniştilor. În timpul războiului imperialist mondial (1914—1918) revista a avut o poziție centristă și a susținut pe social-șoviști. — **126.**
- 52 *Legea excepțională împotriva socialiștilor* a fost introdusă în 1878 în Germania. Prin această lege au fost interzise toate organizațiile partidului social-democrat, organizațiile muncitorești de masă, presa muncitorească, s'a confiscat literatura socialistă, a început exilarea social-democraților. Sub presiunea mișcării muncitorești de masă, în 1890 legea a fost abrogată. — **135.**
- 53 „*Vorwärts*“ („Înainte“) — organul central al social-democrației germane; ziarul a apărut din 1876 sub redacția lui W. Liebknecht și a altora. F. Engels a luptat în coloanele ziarului împotriva diferitelor manifestări de oportunism. Din a doua jumătate a ultimului deceniu al secolului al XIX-lea, după moartea lui F. Engels, ziarul „*Vorwärts*“ a publicat regulat articole ale oportuniștilor, care dominau în social-democrația germană și în Internaționala a II-a. — **135.**

- 54 Vezi K. Marx și F. Engels. „Manifestul Partidului Comunist“, 1939, pag. 32 (vezi și *Marx-Engels*: „Manifestul Partidului Comunist“, Editura pentru literatură politică, 1953, ediția a IV-a, pag. 38. — *Nota Trad.*). — **139.**
- 55 Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. XV, 1935, pag. 73—74. — **140.**
- 56 Vezi F. Engels. „Anti-Dühring“, 1945, pag. 269—282. — **140.**
- 57 *N.—on*, Nicolai—on (pseudonimul lui N. F. Danielson) — unul dintre ideologii narodnicismului liberal din ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea. — **143.**
- 58 „*Der Volksstaat*“ („Statul Popular“) — ziar, organul central al social-democrației germane — al partidului eisenachienilor; a apărut la Leipzig din 1869 până în 1876 sub redacția lui W. Liebknecht. La acest ziar au colaborat K. Marx și F. Engels. — **143.**
- 59 Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. XV, 1935, pag. 60. — **144.**
- 60 Lenin citează prefața lui F. Engels la cea de a doua ediție a lucrării „Contribuție la problema locuințelor“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. XVI, partea I, 1937, pag. 276 [vezi și K. Marx și F. Engels, Opere alese în două volume, vol. I, ed. P.M.R. 1949, pag. 567. — *Nota Trad.*]). — **144.**
- 61 *Ruth* — nume al femeii care, după mitologia biblică, culegea spice pe ogor străin. Expresia „*culesul spicelor de Ruth*“ este folosită aici pentru a arăta că e vorba de o muncă ușoară, lipsită de griji. — **154.**
- 62 „*Uniunea pentru politică socială*“ („Verein für Sozialpolitik“) — uniune a economiștilor burghezi germani; întemeiată în 1872. Uniunea își propunea ca scop lichidarea influenței social-democrației asupra clasei muncitoare și subordonarea mișcării muncitorești intereselor burgheziei. — **165.**
- 63 Vezi K. Marx. „Capitalul“, vol. III, 1936, pag. 711. — **171.**
- 64 Vezi N. Șcedrin (M. E. Saltăcov). Opere complete, vol. XV. 1940, pag. 101—102. — **178.**
- 65 Din textul capitolelor VII și IX, publicate pentru prima oară în revista „Obrăzovanie“, se vede că Lenin și-a propus să examineze în această lucrare datele statisticii agricole franceze și să analizeze concepțiile „critice“ ale economistului francez Maurice. Acest plan a rămas însă nerealizat, și în ediția din 1908 Lenin a modificat pasajele respective din text care învederau intenția lui inițială. Astfel, din fraza: „Proletarizarea țărănimii

continuă, — vom arăta aceasta mai jos pe baza numeroaselor date ale statisticilor germană și franceză...” au fost omise două cuvinte — „și franceză”. Din fraza: „Creșterea rapidă a orașelor face să sporească neconținut numărul acestor «fermieri cu gospodării producătoare de lapte», și totdeauna se vor găsi, desigur, alde Hecht, David, Hertz și Cernov (precum și — pentru a nu supăra Franța, — alde Maurice, despre care vom vorbi mai jos)...” au fost omise cuvintele cuprinse între paranteze. Sfârșitul frazei: „Deaceia, confundând aceste procese sau ignorând unul dintre ele, este ușor să comiți cele mai grosolane greșeli, a căror mostră o vom vedea mai jos, la analiza concluziilor trase de d-l Bulgacov din datele franceze”, a fost înlocuit prin altul nou: „cu ale căror mostre este presărată din plin cartea lui Bulgacov”. — **206.**

- 60 „*Congresul de unificare*”, ținut în zilele de 21 și 22 Septembrie (4 și 5 Octombrie) 1901 la Zürich, a fost o încercare de unificare a organizațiilor social-democrate ruse din străinătate pe baza unei platforme marxiste principiale. La congres au participat reprezentanți ai secției din străinătate a organizației „Iskra” — „Zaria”, ai organizației „Soțial-Democrat” (din care făcea parte grupul „Eliberarea muncii”), ai „Uniunii social-democraților ruși din străinătate”, ai Bundului și ai grupului „Borba”.

Congresul a fost precedat de o conferință prealabilă a reprezentanților aceluiași organizații, care a avut loc în Iunie 1901 la Geneva. Conferința a adoptat o rezoluție care avea să servească drept bază principială pentru înțelegere și pentru o muncă în comun.

Proiectatei apropieri urma să i se dea o formă oficială la congresul „de unificare”. Dar articolele conducătorilor Uniunii, publicate în Septembrie 1901 în nr. 10 al revistei „Rabocce Delo”, amendamentele și adăugirile la rezoluția conferinței dela Geneva propuse de reprezentanții Uniunii la congres au arătat că Uniunea continuă să se situeze pe poziții oportuniste. Reprezentanții „Iscrei” și ai organizației „Soțial-Democrat”, după ce au dat citire unei declarații a lor, au părăsit congresul.

V. I. Lenin a participat și a vorbit la congresul „de unificare” sub numele „Frei”. Aceasta a fost prima cuvântare ținută de Lenin în fața social-democraților ruși din străinătate. — **209.**

- 67 „*Uniunea social-democraților ruși din străinătate*” a fost întemeiată în 1894 la Geneva, din inițiativa grupului „Eliberarea muncii”. La început grupul „Eliberarea muncii” a condus Uniunea și a redactat publicațiile ei. Mai târziu, în Uniune au început să precunpănească elementele oportuniste („tinerii” — „economislii”). În Noembrie 1898, la primul congres al Uniunii, grupul „Eliberarea muncii” a refuzat să redacteze publicațiile ei. Ruptura definitivă și retragerea grupului „Eliberarea muncii” din Uniune s’au produs în Aprilie 1900, la congresul al doilea al Uniunii, când grupul „Eliberarea muncii” și adepții lui s’au retras dela congres și au creat o organizație de sine stătătoare — „Soțial-Democrat”. — **211.**

- ⁶⁸ Organizația „*Soțial-Democrat*” a luat ființă în Mai 1900, după scindarea „Uniunii social-democraților ruși din străinătate” la cel de al II-lea congres al ei (ținut în Aprilie 1900 la Geneva). Organizația a editat câteva broșuri. În Octombrie 1901, ea s'a unificat cu secția din străinătate a organizației „*Iscra*” — „*Zaria*”, formând „*Liga din străinătate a social-democrației revoluționare ruse*”. — **211.**
- ⁶⁹ *Muntele și Gironda* — denumire a celor două grupări politice ale burgheziei din perioada revoluției burgheze franceze dela sfârșitul secolului al XVIII-lea. Muntele — iacobini — erau denumiți reprezentanții cei mai hotărâți ai clasei revoluționare din acea vreme — burghezia mai, care susțineau necesitatea lichidării absolutismului și feudalismului. Spre deosebire de iacobini, girondinii au oscilat între revoluție și contrarevoluție și au pășit pe calea încheierii de tranzacții cu monarhia.
„*Girondă socialistă*” denumea Lenin curentul oportunist din sânul social-democrației; iacobini proletari, „*Munte*” — pe social-democrații revoluționari. După scindarea P.M.S.D.R. în bolșevici și menșevici, Lenin a subliniat adeseori faptul că menșevicii reprezintă curentul girondin în mișcarea muncitorească. — **213.**
- ⁷⁰ „*Parteitag-ul dela Lübeck*” — congresul partidului social-democrat german care a avut loc la Lübeck între 9—15 (22—28) Septembrie 1901. Problema centrală în lucrările congresului a constituit-o problema luptei împotriva revizionismului, care pe atunci se formase ca aripă de dreapta a partidului, având program propriu și un organ publicistic, „*Sozialistische Monatshefte*” („*Revista socialistă lunară*”. — *Nota Trad.*). Liderul revizionistilor, Bernstein, care cu mult înainte de congres preconizase revizuirea socialismului științific, a cerut în cuvântarea sa la congres „libertatea de a critica” marxismul. Congresul a respins proiectul de rezoluție propus de partizanii lui Bernstein. În rezoluția adoptată de congres s'a dat un avertisment direct lui Bernstein, dar nu s'a pus în mod principial problema imposibilității rămânerii bernsteinienilor în rândurile partidului muncitoresc. — **214.**
- ⁷¹ „*Partidul muncitoresc de eliberare politică a Rusiei*” — mică organizație de orientare narodnicistă, care a existat în anii 1899—1902 la Minsk, Bielostoc și în alte câteva orașe. În 1902 membrii acestei organizații au intrat în partidul socialiștilor-revoluționari. — **214.**
- ⁷² „*Bundul*” — „*Uniunea generală a muncitorilor evrei din Lituania, Polonia și Rusia*” — a fost organizat în 1897 și grupa în special meseriași evrei din regiunile apusene ale Rusiei. În Martie 1898, la primul Congres al P.M.S.D.R., Bundul a intrat în P.M.S.D.R. La Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., bundiștii au cerut ca Bundul să fie recunoscut ca singurul reprezentant al proletariatului evreu. După ce congresul a respins naționalismul organizatoric al Bundului, acesta a părăsit partidul.

În 1906, după Congresul al IV-lea („de unificare“), Bundul a intrat iarăși în P.M.S.D.R. Bundiștii au acordat un sprijin permanent menșevicilor și au dus o luptă neîncetată împotriva bolșevicilor. Făcând parte formal din P.M.S.D.R., Bundul era o organizație cu caracter burghezo-naționalist. Dreptului națiunilor la autodeterminare — revendicare cuprinsă în programul bolșevicilor — Bundul îi opunea autonomia cultural-națională. În timpul primului război mondial din 1914—1918, bundiștii s’au situat pe pozițiile social-șovinismului; în 1917 Bundul a susținut guvernul provizoriu contrarevoluționar, luptând alături de dușmanii Revoluției Socialiste din Octombrie. În anii războiului civil, bundiști de seamă s’au unit cu forțele contrarevoluției. Totodată în rândurile membrilor simpli ai Bundului a început să se producă o cotitură în favoarea colaborării cu Puterea Sovietică. Când victoria dictaturii proletarietului asupra contrarevoluției din interior și a intervenționiștilor străini a devenit evidentă, Bundul a declarat că renunță la lupta împotriva Puterii Sovietice. În Martie 1921 Bundul s’a autolichidat; o parte dintre membrii săi au fost primiți în P.C. (b) din Rusia, după regulile obișnuite. Printre bundiștii care au intrat în P.C. (b) din Rusia au fost și oameni cu două fețe, care au intrat în partid cu scopul de a-l submina dinăuntru; ulterior, ei au fost demascați ca dușmani ai poporului. — **215.**

- 73 Lenin are în vedere proclamația „*Prima scrisoare către țărani înfometaji*“, apărută în 1892 sub semnătura „Binevoitori față de țărani“. Proclamația a fost tipărită într’un număr de circa 1.800 de exemplare în tipografia ilegală, așa numită din Lahta, a „Grupului narodovolților“. — **222.**
- 74 „*Liga din străinătate a social-democrației revoluționare ruse*“ a fost întemeiată din inițiativa lui V. I. Lenin în Octombrie 1901. În Ligă au intrat secția din străinătate a organizației „Iskra“ — „Zaria“ și organizația „Social-Democrat“ (din care făcea parte grupul „Eliberarea muncii“). Liga a fost reprezentantul din străinătate al „Iscrei“. Ea a editat câteva „Buletine“ și broșuri, printre care broșura lui V. I. Lenin „Către sărăcimea satelor“. Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. a confirmat Liga ca unica organizație de partid din străinătate, asimilată cu un comitet de partid. După Congresul al II-lea, în „Liga din străinătate“ s’au cuibărit menșevicii, care au deslănțuit de acolo o campanie împotriva lui Lenin, împotriva bolșevicilor. — **227.**
- 75 Primul capitol din lucrarea lui Lenin „Cronică internă“ a fost editat într’o broșură separată în două ediții, sub titlul: „Lupta împotriva celor înfometaji“. Prima ediție a apărut ca extras din revista „Zaria“ nr. 2—3; cea de a doua ediție a fost tipărită în tipografia ilegală dela Chișinău a „Iscrei“, într’un tiraj de 3.000 de exemplare. — **239.**
- 76 Lenin citează lucrarea lui M. E. Saltăcov-Șcedrîn „Povestea unui oraș“ (vezi N. Șcedrîn [M. E. Saltăcov], Opere complete, vol. IX, 1934, pag. 427). — **248.**

- 77 Lenin are în vedere cartea lui Nicolai—on (N. F. Danielson) „Studii asupra economiei noastre sociale de după reformă“, editată la Petersburg în 1893. — **263.**
- 78 „*Russchie Vedomosti*“ („Analele Ruse“) — cotidian, editat în 1863 la Moscova de către profesorii liberali dela Universitatea din Moscova și zemiți; el exprima interesele moșierilor liberali și ale burgheziei. Din 1905 a devenit organul cadeților de dreapta; ca și celelalte ziare contrarevoluționare, a fost interzis după Revoluția din Octombrie 1917. — **264.**
- 79 „*Svobodnoe Slovo*“ („Cuvântul liber“) — editură care publica în străinătate (Anglia, Elveția) operele lui L. N. Tolstoi, interzise de cenzura rusă, și broșurile îndreptate împotriva prigonirii sectanților de către guvernul țarist. Din 1899 până în 1901 editura a scos revista „*Svobodnaia Măști*“, iar din 1901 până în 1905 — revista „*Svobodnoe Slovo*“. — **279.**
- 80 „*Iujnâi Rabocii*“ („Muncitorul din Sud“) — ziar social-democrat, editat în mod ilegal de un grup cu aceeași denumire, din Ianuarie 1900 și până în Aprilie 1903; în total au apărut 12 numere. Ziarul era difuzat mai ales în organizațiile social-democrate din Sudul Rusiei.
 Lenin încadra grupul „*Iujnâi Rabocii*“ în categoria organizațiilor „care, recunoscând în vorbă «Iskra» drept organ conducător, urmăreau în fapt planurile lor deosebite și dădeau dovadă de instabilitate din punct de vedere principial“. Grupul a ființat până la Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. Cea mai mare parte dintre conducătorii grupului au devenit ulterior menșevici. — **299.**
- 81 Lenin citează în traducere proprie un pasaj din scrisoarea lui F. Lassalle către K. Marx din 24 Iunie 1852 (vezi „Scrisori ale lui Ferdinand Lassalle către K. Marx și F. Engels“, S. Petersburg, 1905, pag. 53). — **305.**
- 82 Demonstrația din 6 (18) Decembrie 1876 a fost organizată de muncitori și studenți în semn de protest împotriva samavolniciei absolutismului. G. V. Plehanov, care a luat parte la demonstrație, a ținut un discurs revoluționar. Demonstrația a fost împrăștiată de poliție. Mulți dintre participanții la demonstrație au fost arestați și condamnați la deportare sau la muncă silnică. — **308.**
- 83 Culegerea „*Proletarscaia borba*“ („Lupta proletară“) nr. 1 a fost editată de „Grupul social-democrat din Ural“; a fost tipărită în 1899 în tipografia grupului. Autorii acestei culegeri, situați pe pozițiile „economismului“, negau necesitatea creării unui partid politic independent al clasei muncitoare și socoteau că revoluția politică poate fi înfăptuită printr-o grevă generală, fără organizarea și pregătirea prealabilă a masselor, fără o insurecție armată. — **326.**

- 84 „*Biblioteca muncitorească social-democrată*” — o serie de broșuri editate în mod ilegal în 1900—1901 la Vilna și Petersburg. — 326.
- 85 Vezi K. Marx și F. Engels, „Manifestul Partidului Comunist”, 1939, pag. 37 (vezi și *Marx-Engels*: „Manifestul Partidului Comunist”, Editura pentru literatură politică, 1953, ediția a IV-a, pag. 44—45. — *Nota Trad.*). — 327.
- 86 Este vorba de greva generală a studenților, organizată în iarna anului 1901—1902. La grevă au participat circa 30.000 de oameni. — 328.
- 87 Lenin se referă la afacerea Dreyfus — ofițer al marelui stat major francez, evreu, condamnat în 1894 de tribunalul militar la închisoare pe viață pe baza unei acuzații vădit false de spionaj și înaltă trădare. Acest proces provocator a fost organizat de cercurile reacționare din Franța. Mișcarea socială în apărarea lui Dreyfus care s'a desfășurat în țară a scos la iveală venalitatea justiției și a înăspriț lupta politică dintre republicani și monarhiști. În 1899 Dreyfus a fost grațiat și pus în libertate. Abia în 1906, la o nouă revizuire a procesului, condamnarea lui Dreyfus a fost anulată. — 328.
- 88 Cartea „*Ce-i de făcut? Problemele acute ale mișcării noastre*” a fost scrisă de Lenin la sfârșitul anului 1901 — începutul anului 1902. În articolul „Cu ce să începem?”, publicat în „*Iscra*” nr. 4 (Mai 1901), Lenin a scris că articolul reprezintă o „schită de plan dezvoltată de noi mai amănunțit într'o broșură pe care o pregătim pentru tipar”.

Lenin a început să lucreze intens la carte în toamna lui 1901. În „Prefața la broșura «Documentele congresului „de unificare»”, scrisă în Noembrie 1901, Lenin a anunțat că lucrarea „e în curs de pregătire și va apare peste puțin timp”. În Decembrie, în nr. 12 al „*Iscrei*”, Lenin a publicat articolul „De vorbă cu apărătorii economismului”, pe care ulterior l-a denumit conspect al broșurii „Ce-i de făcut?”. În Februarie 1902 Lenin a scris o prefață la carte. La începutul lui Martie cartea „Ce-i de făcut?” a apărut la Stuttgart, în editura Dietz, lucru care a fost anunțat în „*Iscra*” nr. 18 din 10 Martie 1902.

Ideile leniniste formulate și fundamentate în cartea „Ce-i de făcut?” au fost apărate și dezvoltate de tovarășul Stalin. Broșura „Pe scurt despre divergențele din partid”, scrisă de tovarășul Stalin în primăvara lui 1905, este strâns legată de lucrarea „Ce-i de făcut?” (vezi I. V. Stalin, Opere, vol. 1, pag. 89—130 [vezi și *I. Stalin*, Opere, vol. 1, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 93—136. — *Nota Trad.*]). Apărării ideilor leniniste dezvoltate în cartea „Ce-i de făcut?” a fost consacrat deasemenea și articolul tovarășului Stalin „Răspuns «Social-Democrat»-ului”, publicat în ziarul „*Borba Proletariata*” („*Lupta proletariatului*”. — *Nota Trad.*) în August 1905 (vezi I. V. Stalin, Opere, vol. 1, pag. 160—172 [vezi și *I. Stalin*, Opere,

vol. 1, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 167—180. — *Nota Trad.*]). Dând o înaltă apreciere acestui articol, Lenin a relevat „modul strălucit de a pune renumita problemă a «introducerii conștiinței din afară»“.

Reeditând în 1907 „Ce-i de făcut?“ în culegerea „In 12 ani“, Lenin a omis paragraful „a“ din capitolul al cincilea: „Cine s'a supărat pentru articolul «Cu ce să începem?»“, și a arătat în prefață că publică lucrarea „cu foarte mici prescurtări, omițând doar amănunțele cu privire la relațiile organizatorice sau micile observații polemice“. În același timp Lenin a adăugat cinci note noi la subsol.

În volumul de față „Ce-i de făcut?“ s'a tipărit după textul ediției din 1902 confruntat cu textul ediției din 1907. — 333.

- 89 *Lassalleeni și eisenachieni* — două partide în mișcarea muncitorească germană din deceniul al 7-lea și începutul deceniului al 8-lea al secolului trecut.

Lassalleenii — partizanii și adepții lui F. Lassalle. Nucleul de bază al lassalleenilor era „Uniunea generală a muncitorilor din Germania“, întemeiată de Lassalle în 1863. Admițând posibilitatea transformării pașnice a capitalismului în socialism cu ajutorul asociațiilor muncitorești, sprijinite de statul capitalist, lassalleenii propovăduiau înlocuirea luptei revoluționare a clasei muncitoare prin lupta pentru vot universal și prin activitatea parlamentară pașnică.

Marx a criticat în mod aspru pe lassalleeni și a relevat că „timp de mai mulți ani ei au constituit o piedică în calea organizării proletariatului și au terminat prin a deveni pur și simplu o unealtă în mâinile poliției“. O apreciere asupra concepțiilor teoretice ale lassalleenilor și asupra tacticii lor este dată de Marx în lucrările sale „Critica programului dela Gotha“, „Sciziunile imaginare din rândurile Internaționalei“ și în corespondența sa cu Engels.

Eisenachienii — adepți ai marxismului aflați sub influența ideologică a lui K. Marx și F. Engels. În frunte cu W. Liebknecht și A. Bebel, ei au constituit la congresul dela Eisenach, în 1869, Partidul muncitoresc social-democrat din Germania.

Între aceste partide se desfășura o luptă îndârjită.

Sub influența avântului mișcării muncitorești și a intensificării represiunilor guvernamentale, ambele partide s'au contopit în 1875, la congresul dela Gotha, într'un partid unic, Partidul muncitoresc socialist din Germania, în care lassalleenii reprezentau aripa oportunistă.

Lenin a făcut o caracterizare a lassalleenilor și eisenachienilor în articolul „August Bebel“, scris în August 1913. — 339.

- 90 *Guesdiști și posibilști* — două curente în mișcarea socialistă din Franța, care au luat naștere în 1882, după sciziunea din Partidul muncitoresc francez.

Guesdiștii — adepți ai lui J. Guesde — curent marxist de stânga, care a apărut o politică revoluționară de sine stătătoare

a proletariatului; în 1901 guesdiștii au întemeiat Partidul socialist din Franța.

Posibiliștii — curent mic-burghez, reformist, care căuta să abată proletariatul dela metodele revoluționare de luptă. Posibiliștii propuneau limitarea activității clasei muncitoare în cadrul „posibilului” în condițiile capitalismului. În 1902 possibiliștii, împreună cu alte grupuri reformiste, au întemeiat Partidul socialist francez.

În 1905 Partidul socialist din Franța și Partidul socialist francez s'au unit într'un singur partid. În perioada războiului imperialist din 1914—1918, J. Guesde, împreună cu întreaga conducere a Partidului socialist francez, a trecut pe pozițiile socialșovinismului. — **339.**

- 91 *Fabienii* — membri ai reformistei și oportunistei „Societăți a fabienilor”, întemeiată de un grup de intelectuali burghezi din Anglia în 1884. Societatea a fost denumită după numele generalului roman Fabius Cunctator („Incetinelorul”), cunoscut prin tactica lui de expectativă, prin eschivarea dela lupte decisive. Fabienii căutau să abată proletariatul dela lupta de clasă și propovăduiau trecerea pașnică dela capitalism la socialism pe calea reformelor mărunte.

Engels a făcut o caracterizare a fabienilor în scrisoarea către Sorge din 18 Ianuarie 1893. Lenin i-a caracterizat în repetate rânduri în lucrările sale pe fabieni. Vezi lucrările lui: „Prefața la traducerea în limba rusă a cărții: «Scrisori adresate de J. Ph. Becker, J. Dietzgen, F. Engels, K. Marx și alții lui F. A. Sorge și alții», „Programul agrar al social-democrației în revoluția rusă”, „Pacifismul englez și antipatia engleză față de teorie” și altele. — **339.**

- 92 Lenin dă în traducere proprie un extras din prefața lui F. Engels la ediția a treia a lucrării lui K. Marx „Oprește Brumar al lui Ludovic Bonaparte” (vezi K. Marx. Opere alese în două volume, vol. II, 1940, pag. 251 [vezi și *Karl Marx*: „Oprește Brumar al lui Ludovic Bonaparte”, ed. P.M.R. 1949, ediția a II-a, pag. 8. — *Nota Trad.*]). — **341.**

- 93 „*Bezzaglavți*” — organizatori și colaboratori ai revistei „*Bez zaglavia*” („Fără titlu”. — *Nota Trad.*), editată la Petersburg în 1906, — S. N. Procopovici, E. D. Cusova, V. I. Bogucearschi și alții. „*Bezzaglavții*” afirmă pe față că sunt partizani ai revizionismului, sprijineau pe menșevici și liberali și erau împotriva politicii de sine stătătoare a proletariatului. Lenin îi denumea pe „*bezzaglavți*” cadeți menșevizanți sau menșevici cadetizanți. — **343.**

- 94 *Ilovaischi, D. I.* (1832—1920) — istoric, autor a numeroase manuale oficiale de istorie, răspândite pe scară largă în școlile elementare și cele medii din Rusia dinainte de revoluție. În manualele sale istoria se rezuma mai cu seamă la activitatea țărilor și a comandanților de oști; procesul istoric era explicat prin factori secundari și accidentali. — **344.**

- 95 *Socialismul de catedră* — unul dintre curentele din economia politică burgheză, care a luat ființă în Germania în deceniile al optulea și al nouălea ale secolului al XIX-lea. Reprezentanții acestui curent propovăduiau de pe catedrele universităților, sub forma socialismului, un reformism burghezo-liberal. Socialiștii de catedră afirmau că statul burghez ar fi deasupra claselor, capabil să împace clasele antagoniste și să introducă treptat „socialismul“, fără să atingă interesele capitaliștilor și pe cât posibil ținând seama de revendicările oamenilor muncii. În Rusia concepțiile socialiștilor de catedră erau propovăduite de „marxiștii legali“. — 344.
- 96 *Rezoluția dela Hanovra* — rezoluția în problema „Atacurilor împotriva concepțiilor fundamentale și tacticii partidului“, adoptată de congresul social-democrației germane care a avut loc la Hanovra între 27 Septembrie și 2 Octombrie (9—14 Octombrie) 1899. Discutarea acestei probleme la congres și adoptarea unei rezoluții speciale au fost determinate de faptul că oportuniștii, în frunte cu Bernstein, s'au pronunțat pentru revizuirea teoriei marxiste și au cerut revizuirea politicii și tacticii revoluționare a social-democrației. Rezoluția adoptată de congres a respins revendicările revizioniștilor, dar în această rezoluție a lipsit criticarea și demascarea bernsteinismului. Pentru această rezoluție au votat și adepții ai lui Bernstein. — 345.
- 97 *Congresul dela Stuttgart* al social-democrației germane, care a avut loc între 21 și 26 Septembrie (3—8 Octombrie) 1898, a discutat pentru prima oară problema revizionismului din rândurile social-democrației germane. La congres s'a dat citire unei declarații a lui Bernstein, care n'a fost prezent la congres, declarație în care el și-a expus concepțiile oportuniste, exprimate de el mai înainte într'o serie de articole și pe care le apăra. În rândurile adversarilor lui Bernstein la congres nu era unitate. Unii (Bebel, Kautsky și alții) s'au exprimat pentru lupta ideologică și pentru criticarea greșelilor lui Bernstein, dar s'au opus ca să se ia împotriva lui măsuri de ordin organizatoric. Alții — minoritatea —, în frunte cu R. Luxemburg, s'au pronunțat cu o hotărâre mai mare împotriva bernsteinismului. — 345.
- 98 *Stârover* — pseudonimul lui A. N. Potresov, membru al redacției „Iscrei“, ulterior menșevic. — 346.
- 99 „*Despre scriitorul care s'a înfumurat*“ — titlul uneia din primele povestiri ale lui A. M. Gorchi. — 347.
- 100 Lenin se referă la culegerea „*Materiale pentru caracterizarea dezvoltării noastre economice*“, editată într'un tiraj de 2.000 de exemplare, la o tipografie legală, în Aprilie 1895. În culegere a fost publicat articolul lui V. I. Lenin (sub pseudonimul C. Tu-lin). „Conținutul economic al narodnicismului și critica lui în cartea d-lui Struve (Oglindirea marxismului în literatura burgheză)“, îndreptat împotriva „marxiștilor legali“ (vezi Opere,

ed. a 4-a, vol. I, pag. 315—484 [vezi și *V. I. Lenin*, Opere, vol. I, ed. P.M.R. 1950, pag. 329—503. — *Nota Trad.*]. — **348.**

101 „*Protestul social-democraților din Rusia*” a fost scris de Lenin, în deportare, în 1899. El a fost îndreptat împotriva „Credo”-ului — manifest al unui grup de „economisti” (S. N. Procopovici, E. D. Cusova și alții, deveniți mai târziu cadeți). După ce a primit „Credo”-ul prin sora sa, A. I. Elizarova, Lenin a scris un protest vehement împotriva „Credo”-ului, demascând caracterul lui.

„Protestul” a fost discutat și adoptat în unanimitate la o consfătuire a celor 17 marxști deportați politici, convocată de Lenin în satul Ermacovscoe, districtul Minusinsc. Coloniile de deportați din Turuhansc și Orlov (gubernia Viatca) s’au alăturat la „Protest”.

„Protestul social-democraților din Rusia” a fost trimis de Lenin în străinătate grupului „Eliberarea muncii”. La începutul anului 1900 „Protestul” a fost reprodus de G. V. Plehanov în culegerea „*Vademecum* (Indreptar. — *Nota Trad.*) pentru redacția revistei «*Rabocce Delo*»”. — **350.**

102 „*Báloe*” — revistă istorică; a apărut din 1906 până în 1907 la Petersburg ca revistă lunară. În 1908 revista a apărut sub titlul „*Minuvșie Godi*” și a fost interzisă de guvernul țarist. În Iulie 1917 editarea revistei a reînceput la Petrograd și a continuat până în 1926. — **350.**

103 „*Vademecum pentru redacția revistei «Rabocce Delo»*” — culegere de materiale și documente cu o prefață de G. V. Plehanov, care demascau concepțiile oportuniste ale „Uniunii social-democraților ruși din străinătate” și ale redacției organului acestei Uniuni — revista „*Rabocce Delo*”. Culegerea a fost redactată de G. V. Plehanov și editată de grupul „Eliberarea muncii”, la Geneva, în 1900. — **350.**

104 „*Profession de foi*” („Profesiune de credință”) — foaie volantă care expunea concepțiile oportuniste ale Comitetului din Chiev; a fost redactată la sfârșitul anului 1899. Conținutul acestei foi volante coincide în multe privințe cu cunoscutul „Credo” al „economistilor”. Critica acestui document a fost făcută de Lenin în articolul său „In legătură cu «Profession de foi»” (vezi Opere, ed. a 4-a, vol. 4, pag. 263—273 [vezi și *V. I. Lenin*, Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 264—273. — *Nota Trad.*]). — **350.**

105 Vezi K. Marx. Opere alese în două volume, vol. II, 1940, pag. 415 (vezi și K. Marx și F. Engels. Opere alese în două volume, vol. II, ed. P.M.R. 1952, pag. 10. — *Nota Trad.*). — **355.**

106 Lenin reproduce în traducere proprie un extras din prefața lui F. Engels la lucrarea sa „*Războiul țărănesc german*” (vezi K. Marx. Opere alese în două volume, vol. II, 1940, pag. 440—442

[vezi și *F. Engels*, „Războiul țărănesc german“, ed. P.M.R. 1950, pag. 19—21. — *Nota Trad.*]. — **358.**

- 107 „*Russcaia Starina*“ — revistă istorică lunară; a apărut la Petersburg din 1870 până în 1918. — **362.**
- 108 „*S.-Peterburgschii Rabocii Listoc*“ („Foaia muncitorească din Petersburg“) — ziar ilegal, organ al „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare“ din Petersburg. Au apărut două numere: nr. 1 — în Februarie (datat cu Ianuarie) 1897 (tipărit în Rusia la mimeograf într'un tiraj de 300—400 de exemplare) și nr. 2 — în Septembrie 1897 la Geneva. — **362.**
- 109 „*Raboceaia Gazeta*“ („Gazeta muncitorească“) — organ ilegal al grupului de social-democrați din Chiev. Au apărut două numere: nr. 1 — în August 1897 și nr. 2 — în Decembrie (datat cu Noembrie) acelaș an. Congresul I al P.M.S.D.R. a considerat „*Raboceaia Gazeta*“ drept organ oficial al partidului. După congres însă, din cauză că tipografia a fost devastată de poliție, iar membrii Comitetului Central au fost arestați, gazeta nu a mai apărut. — **362.**
- 110 „*Adunarea particulară*“ menționată de Lenin a avut loc la Petersburg între 14 și 17 Februarie (26 Februarie și 1 Martie) 1897. La adunare au luat parte V. I. Lenin, A. A. Vaneev, G. M. Crjijanovschi și alți membri ai „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare“ din Petersburg — „bătrâni“ eliberați din închisoare pe 3 zile înainte de a fi trimiși în deportare în Siberia și „tineri“ care au condus „Uniunea de luptă“ după arestarea lui Lenin. — **364.**
- 111 „*Listoc «Rabotnica»*“ („Foaia «Muncitorului»“) a fost editată la Geneva de „Uniunea social-democraților ruși din străinătate“ din 1896 și până în 1899. Au apărut 10 numere. Numerele 1—8 din „*Listoc «Rabotnica»*“ au apărut sub redacția grupului „Eliberarea muncii“. Din cauză că majoritatea membrilor Uniunii cotiseră spre „economism“, grupul „Eliberarea muncii“ a refuzat ca publicațiile acestea să mai apară sub redacția lui. Numerele 9—10 din „*Listoc «Rabotnica»*“ au fost publicate sub o redacție nouă, constituită de Uniune. — **364.**
- 112 „*Articolul lui V. I.*“ — articolul lui V. P. Ivanșin. — **365.**
- 113 *V. V.* — pseudonimul lui V. P. Voronțov, unul din ideologii narodnicismului liberal din deceniile al nouălea și al zecelea ale secolului al XIX-lea. Prin „*V. V. ai social-democrației ruse*“ Lenin înțelege pe reprezentanții curentului oportunist în social-democrația rusă — „economistii“. — **366.**
- 114 *Sindicatul hirsch-dunkeriste* — au fost întemeiate în Germania în 1868 de burghezii liberali Hirsch și Dunker, care propovăduiau „armonia dintre interesele de clasă“, căutând să abată

pe muncitori dela lupta revoluționară, de clasă împotriva burgheziei, limitau sarcinile mișcării sindicale la cassele de ajutor reciproc și la organizații cultural-educative. — **370.**

- 115 „*Nacanune*” („In ajun”) — revistă cu orientare narodnicistă; a fost editată în limba rusă la Londra din Ianuarie 1899 până în Februarie 1902. Au apărut 37 de numere. Revista a grupat în jurul său reprezentanți ai diferitelor partide mic-burghize. — **372.**
- 116 Sub pseudonimul *N. Bellov*, G. V. Plehanov a publicat cunoscuta carte „In jurul problemei dezvoltării concepției moniste asupra istoriei”, editată în mod legal la Petersburg în 1895. — **378.**
- 117 E vorba de poezia satirică „Imnul socialistului rus modern”, publicată în „*Zaria*” nr. 1 (Aprilie 1901) sub semnătura „*Narcis Tuporâlov*”. In această poezie erau ridiculizați „economistii”, cu adaptarea lor la mișcarea spontană. Autorul poeziei era I. O. Martov. — **379.**
- 118 In ziarul „*Iskra*” nr. 7 (August 1901), în rubrica „Cronica mișcării muncitorești și scrisori primite din fabrici și uzine”, a fost publicată scrisoarea unui muncitor țesător care dovedea uriașa influență pe care o exercita „*Iskra*” leninistă asupra muncitorilor înaintași.
- „...Am arătat multor tovarăși «*Iskra*» și tot numărul s'a făcut ferfeniță, dar mi-e scump...” — scria autorul. — „In el se vorbește despre cauza noastră, despre cauza întregii Rusii, care nu poate fi evaluată nici în copeici, nici în ore; când citești ziarul, înțelegi de ce jandarmilor și poliției le este frică de noi, muncitorii, și de intelectualii pe care-i urmăim. Și, într'adevăr, ei pot să inspire frică atât țarului, cât și patronilor, și tuturor, nu numai buzunarelor patronilor... Poporul muncitor poate acum să se aprindă ușor, totul mocnește jos, este nevoie numai de o scânteie ca să izbucnească un incendiu. Vai, cât de just s'a spus că din scânteie va izbucni flacăra!... Inainte fiecare grevă era un eveniment, dar acum oricine vede că o singură grevă nu înseamnă nimic, acum trebuie să obținem libertatea, s'o cucerim cu pieptul nostru. Acum toată lumea, bătrâni și tineri, cu toții ar dori să citească, dar spre nenorocirea noastră nu există cărți. Dumineca trecută am adunat 11 oameni și le-am citit «Cu ce să începem?» și am stat până noaptea târziu. Cât de just sunt spuse toate, cât de bine au fost înțelese toate... Vrem să scriem o scrisoare acestei «*Iscre*» a d-voastră, ca ea nu numai să ne învețe cum să începem, dar și cum să trăim și să murim”. — **414.**
- 119 „*Rossia*” („Rusia”) — ziar liberal moderat; a apărut la Petersburg din 1899 până în 1902. — **418.**
- 120 „*S.-Peterburgskie Vedomosti*” („Analele din Petersburg”) — ziar; a apărut la Petersburg începând din 1728 ca o continuare a primului ziar rus „*Vedomosti*”, editat din 1703. Din 1728 și până în 1874 „*S.-Peterburgskie Vedomosti*” a fost editat de Aca-

demia de științe, iar din 1875 de Ministerul învățământului public. Ziarul a apărut până la sfârșitul anului 1917. — **420.**

- 121 E vorba de „*Grupul de muncitori în vederea luptei împotriva capitalului*” — mic grup, apropiat prin concepțiile sale de „economism”, organizat în primăvara anului 1899 la Petersburg. Grupul a tipărit la mimeograf manifestul „Programul nostru”, care nu a mai putut fi difuzat dat fiind că membrii acestui grup au fost arestați. — **426.**
- 122 *N. N.* — *S. N. Procopovici*, unul dintre „economistii” activi, ulterior cadet. — **432.**
- 123 Lenin se referă la activitatea sa revoluționară din Petersburg în anii 1893—1895. — **448.**
- 124 E vorba de broșura „*Raportul asupra mișcării social-democrate ruse către Congresul socialist internațional dela Paris din 1900*”. Raportul a fost prezentat congresului din însărcinarea „Uniunii social-democraților ruși din străinătate” de către redacția revistei „*Rabocce Delo*” și editat de Uniune la Geneva în 1901 în broșură separată. În broșură a fost inclus deasemenea un raport al Bundului („*Istoria mișcării muncitorești evreești din Rusia și Polonia*”). — **464.**
- 125 Această notă a fost dată de Lenin în scopuri conspirative. Faptele sunt menționate aici exact în ordinea în care au avut loc în realitate. — **476.**
- 126 E vorba de tratativele dintre „Uniunea de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare” din Petersburg și Lenin, care a scris în a doua jumătate a anului 1897 amândouă broșurile menționate în text. — **477.**
- 127 E vorba de tratativele dintre C.C. al Bundului și *V. I. Lenin*. — **477.**
- 128 Vorbind despre „*al patrulea fapt*”, Lenin se referă la încercarea „Uniunii social-democraților ruși din străinătate” și a Bundului de a convoca în primăvara anului 1900 congresul al doilea al partidului. „*Membrul comitetului*” menționat de Lenin este *I. H. Lalaiant* (membru al Comitetului social-democrat din Ecaterinoslav), care în Februarie 1900 a venit la Moscova pentru tratative cu *V. I. Lenin*. — **478.**
- 129 Lenin citează articolul lui *D. I. Pisarev* „Greșelile unei gândiri nematurizate” (vezi *D. I. Pisarev, Opere alese în două volume*, vol. II, 1935, pag. 124, 125). — **490.**
- 130 Lenin se referă la următorul pasaj din lucrarea lui *K. Marx* „*Optsprezece Brumar al lui Ludovic Bonaparte*”:
„Hegel remarcă undeva că toate marile evenimente și personalități ale istoriei universale se ivesc, ca să zicem așa, de două ori. A uitat să adauge: odată în chip de tragedie, a doua oară în

clip de farsă“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. VIII, 1931, pag. 323 [vezi și *Karl Marx*: „Optsprezece Brumar al lui Ludovic Bonaparte“, ed. P.M.R. 1949, pag. 11. — *Nota Trad.*]). — **491.**

- 131 *Ienicerii* — infanterie în Turcia sultanilor, care se bucura de anumite privilegii și care a fost desființată în 1826. Ienicerii je-fuiau populația și erau cunoscuți prin cruzimea lor fără seamăn. Lenin denuște ieniceri poliția țaristă. — **495.**
- 132 Această atexă a fost omisă de Lenin la reeditarea lucrării „Ce-i de făcut?“ în culegerea „In 12 ani“ în 1907. — **500.**
- 133 In „Iscra“ nr. 18 din 10 Martie 1902, la rubrica „Viața de par-tid“, a fost publicată nota „Polemica dintre «Zaria» și redacția ziarului «Vorwärts»“, care făcea bilanțul acestei polemici. — **505.**
-

DATE DIN VIAȚA ȘI ACTIVITATEA
LUI
V. I. LENIN

(Mai 1901 — Februarie 1902)

1901

- Mai, înainte de 13 (26)* Lenin începe să lucreze la cartea „Ce-i de făcut?”.
- Mai, 13—15 (26—28)* În nr. 4 al ziarului „Iskra” apare articolul lui Lenin „Cu ce să începem?”, în care el a expus un plan concret de construire a partidului revoluționar al clasei muncitoare, plan dezvoltat mai târziu în cartea „Ce-i de făcut?”.
- Mai—Iunie* Lenin conduce organizarea transportării ziarului „Iskra” în Rusia.
- Lenin duce tratative cu grupul iscrist dela Bacu cu privire la retipărirea „Iscrei” în tipografia ilegală locală, organizată, sub conducerea lui I. V. Stalin, de V. Z. Chețhovelii.
- În scrisorile către agenții „Iscrei”, Lenin dă indicația să se tipărească în tipografia iscristă din Chișinău materiale din fiecare număr al „Iscrei”, pe măsura apariției lor.
- Iunie, înainte de 24 (inceputul lui Iulie)* Lenin scrie articolul „Prigonitorii zemstvelor și Hanibalii liberalismului”.
- Iunie, 24 și 26 (Iulie, 7 și 9)* Lenin pune în fața membrilor redacției „Iscrei” problema elaborării unui proiect de program al partidului.
- Iunie, 24—Iulie, 17 (Iulie, 7—30)* Cu prilejul discutării în cadrul redacției „Iscrei” a articolului lui Lenin „Prigonitorii zemstvelor și Hanibalii liberalismului”, ies la iveală divergențe între Lenin și Plehanov în problema atitudinii față de liberali. Lenin refuză să schimbe tonul general al articolului, precum și poziția principială față de liberali.
- Iunie* În nr. 5 al „Iscrei” apare articolul lui Lenin „Un nou măcel”, consacrat apărării dela uzinele Obuhov.

- Iunie—
Septembrie* Lenin scrie articolul „Problema agrară și «criticii lui Marx»”, îndreptat împotriva revizioniştilor, „critici” ai teoriei marxiste asupra problemei agrare.
- Iulie* Intr'o scrisoare adresată unui iscrist, Lenin protestează în mod categoric împotriva planului de a edita la Petersburg un organ raional al organizației ruse a „Iscrei”, considerând acest plan o revenire la metodele primitive de muncă. În nr. 6 al „Iscrei” apare articolul lui Lenin „O mărturisire prețioasă”.
- Iulie, 31—August
12 (August, 13—
25)* Lenin primește din Rusia prima broșură tipărită în tipografia ilegală dela Chișinău a „Iscrei” — „Femeia muncitoare” de N. C. Crupșcaia.
- August* În nr. 7 al „Iscrei” apare articolul lui Lenin „Învățămintele crizei”.
- Lenin trimite agenților din Rusia ai „Iscrei” proiectul unei organizații pe întreaga Rusie a „Iscrei”, proiect elaborat de el.
- Septembrie, 10
(23)* În nr. 8 al „Iscrei” apare articolul lui Lenin „Iobăgiștii la lucru”.
- Septembrie, 20
(Octombrie, 3)* Lenin participă la consfătuirea dela Zürich a reprezentanților organizațiilor din străinătate ale „Iscrei” și „Soțial-Democratului”. Consfătuirea însărcinează pe Lenin să ia cuvântul la congresul „de unificare” a organizațiilor din străinătate ale P.M.S.D.R.
- Septembrie, 21
(Octombrie, 4)* Lenin ia cuvântul la congresul „de unificare” a organizațiilor: „Iscrea”, „Soțial-Democrat”, „Uniunea social-democraților ruși din străinătate”, Bundul și grupul „Borba”, demascând oportunismul conducătorilor Uniunii.
- Septembrie, 22
(Octombrie, 5)* După ce s'a dat citire declarației cu privire la ruptura definitivă cu Uniunea, Lenin, împreună cu reprezentanții organizațiilor din străinătate ale „Iscrei” și ale „Soțial-Democratului”, părăsește congresul „de unificare”.
- Sfârșitul lui
Septembrie—
începutul lui Oc-
tombrie (Oc-
tombrie)* Lenin duce tratative cu un agent al „Iscrei” sosit din Rusia și dă indicații cu privire la crearea unei organizații pe întreaga Rusie a „Iscrei”.
- Lenin participă la organizarea „Ligii din străinătate a social-democrației revoluționare ruse”, ligă

creată din inițiativa lui, și care a grupat pe adepții „Iscrei” și ai organizației „Soțial-Democrat”.

Octombrie

În nr. 9 al „Iscrei” apar articolele lui Lenin „Lupta împotriva înfometajilor”, „Răspuns Comitetului din S.-Petersburg” și „Treburi din străinătate”.

Noembrie, înainte de 20 (Decembrie, înainte de 3)

În nr. 10 al „Iscrei” apare articolul lui Lenin „Un regulament draconic și o sentință draconică”.

Noembrie, 20 (Decembrie, 3)

În nr. 11 al „Iscrei” apare articolul lui Lenin „Protestul poporului finlandez”.

Decembrie, înainte de 5 (18)

În scrisoarea adresată organizațiilor iscriste din Rusia, Lenin anunță apariția în scurt timp a cărții „Ce-i de făcut?”.

Decembrie, 5 (18)

Într-o scrisoare adresată unui agent al „Iscrei”, Lenin se pronunță categoric împotriva folosirii tipografiei iscriste dela Chișinău pentru tipărirea unor publicații apropiate de „economism”.

Decembrie, înainte de 6 (19)

În numele redacției „Iscrei”, Lenin adresează o scrisoare de felicitare lui G. V. Plehanov, cu prilejul celei de a 25-a aniversări a activității revoluționare a acestuia.

Decembrie, 6 (19)

În nr. 12 al „Iscrei” apare articolul lui Lenin „De vorbă cu apărătorii economismului”.

Între 6 și 10 (19 și 23) Decembrie

În nr. 2—3 al revistei „Zaria” apar articolele lui Lenin: „Prigonitorii zemstvelor și Hanibalii liberalismului”, primele patru capitole ale lucrării „Problema agrară și «criticii lui Marx»”, sub titlul „Domnii «critici» în problema agrară” (prima lucrare purtând semnătura *N. Lenin*), și „Cronica internă”.

Decembrie, 20 (2 Ianuarie 1902)

În nr. 13 al „Iscrei” apare articolul lui Lenin „Începutul demonstrațiilor”. În acelaș număr este semnalată apariția numărului 1 al ziarului „Brdzola” („Lupta”) — ziar georgian ilegal de orientare leninist-iscristă, creat din inițiativa lui I. V. Stalin.

Decembrie, 21 (3 Ianuarie 1902)

Lenin primește primul exemplar al „Iscrei” nr. 10, tipărit în tipografia ilegală dela Chișinău a „Iscrei”.

1902

- Inceputul lui Ianuarie (mijlocul lui Ianuarie)* Lenin scrie observații critice la primul proiect de program al Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia, întocmit de Plehanov.
- Ianuarie, 8 (21)* Lenin ia cuvântul la consfătuirea dela München a redacției „Iscrei“, criticând primul proiect de program întocmit de Plehanov, și-și prezintă îndreptările și propunerile.
- Intre 8 și 25 Ianuarie (21 Ianuarie și 7 Februarie)* Lenin întocmește un nou proiect de program al Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia
- Ianuarie, 15 (28)* În nr. 15 al „Iscrei“ apare articolul lui Lenin „Cu privire la bugetul de stat“.
- Sfârșitul lui Ianuarie (prima jumătate a lui Februarie)* În urma indicației lui Lenin, la congresul dela Samara al iscriștilor se întemeiază organizația pe întreaga Rusie a „Iscrei“.
- Februarie, 1 (14)* În nr. 16 al „Iscrei“ apare articolul lui Lenin „Agitația politică și «punctul de vedere de clasă»“.
- Februarie* Lenin scrie prefața la cartea „Ce-i de făcut?“.
- Sfârșitul lui Februarie—prima jumătate a lui Martie (Martie)* Lenin scrie observații critice la al doilea proiect de program al P.M.S.D.R., întocmit de Plehanov.
- Martie, 5 (18)* Lenin scrie pentru conferința dela Bielostoc „Raportul redacției «Iscrei» către consfătuirea (conferința) comitetelor P.M.S.D.R.“, precum și un proiect de rezoluție, ia parte la consfătuirea redacției „Iscrei“, dă instrucțiuni delegatului „Iscrei“ care pleacă la conferința dela Bielostoc.
- Inceputul lui Martie (mijlocul lui Martie)* La Stuttgart apare cartea „Ce-i de făcut? Problemele acute ale mișcării noastre“, în care Lenin a elaborat bazele ideologice ale partidului marxist.

C U P R I N S

	Pag.
Prefață	VII—VIII
1901	
CU CE SĂ INCEPEM?	1—12
UN NOU MACEL	13—18
PRIGONITORII ZEMSTVELOR ȘI HANIBALII LIBERALISMULUI	19—66
I	24
II	30
III	35
IV	41
V	49
VI	59
O MARTURISIRE PREȚIOASĂ	67—74
INVĂȚĂMINTELE CRIZEI	75—80
IOBĂGIȘTII LA LUCRU	81—86
CONGRESUL ZEMSTVELOR	87—88
PROBLEMA AGRARĂ ȘI „CRITICII LUI MARX”	89—207
I „Legea” fertilității descrescânde a solului	93
II Teoria rentei	105
III Mașinile în agricultură	115
IV Desființarea contradicției dintre oraș și sat. Probleme de amănunt ridicate de „critici”	131

V „Prosperarea micilor gospodării înaintate de astăzi”. Exemplul Baden-ului	145
VI Productivitatea micii gospodării și a celei mari. Un exemplu din Prusia Orientală	153
VII Ancheta din Baden cu privire la gospodăria țărănească	167
VIII Date generale ale statisticii agricole germane pe anii 1882 și 1895. Problema gospodăriilor mijlocii	179
IX Prelucrarea industrială a laptelui și tovarășiile agricole din Germania. Populația rurală din Germania după situația ei în gospodărie . . .	191

CONGRESUL „DE UNIFICARE” AL ORGANIZAȚIILOR DIN STRĂINĂTATE ALE P.M.S.D.R. 21—22 Septembrie (4—5 Octombrie) 1901 . . . . . 209—216

1. CUVANTARE ROSTITA LA 21 SEPTEMBRIE (4 OCTOMBRIE). (<i>Extras din procesul-verbal</i>)	211
2. INTREBARILE PUSE „UNIUNII SOCIAL-DEMOCRAȚIILOR RUȘI” LA CONGRESUL „DE UNIFICARE” 21 SEPTEMBRIE (4 OCTOMBRIE) 1901	216
LUPTA IMPOTRIVA ÎNFOMETAȚILOR	217—224
RASPUNS COMITETULUI DIN S.-PETERSBURG	225—226
TREBURILE DIN STRĂINĂTATE	227—228
UN REGULAMENT DRACONIC ȘI O SENTINȚA DRACONICĂ	229—235
CRONICA INTERNA	237—286
I Foametea	239
II Atitudinea față de criză și față de foamele	260
III Al treilea element	267
IV Două cuvântări ale unor mareșali ai nobilimii	274
PREFAȚA LA BROȘURA „DOCUMENTELE CONGRESULUI «DE UNIFICARE»”	287—290
PROTESTUL POPORULUI FINLANDEZ	291—295
DESPRE REVISTA „SVOBODA”	297—298
DE VORBĂ CU APĂRĂTORII ECONOMISMULUI	299—306

CU PRILEJUL CELEI DE A 25-a ANIVERSARI A ACTIVITĂȚII REVOLUȚIONARE A LUI G. V. PLEHANOV.	307
INCEPUTUL DEMONSTRAȚIILOR	308—311
DESPRE SCRISOAREA „MUNCITORILOR DIN SUD“	312—313
ANARHISM ȘI ȘOCIALISM	314—317

1902

CU PRIVIRE LA BUGETUL DE STAT	318—323
AGITAȚIA POLITICĂ ȘI „PUNCTUL DE VEDERE DE CLASA“	324—330
RASPUNS „UNUI CITITOR“	331—332
CE-I DE FĂCUT? <i>Problemele acute ale mișcării noastre</i>	333—508
Prefață	335
I Dogmatism și „libertate de critică“	339
a) Ce înseamnă „libertate de critică“?	339
b) Noii apărători ai „libertății de critică“	342
c) Critica în Rusia	347
d) Engels despre însemnătatea luptei teoretice	353
II Spontaneitatea masselor și conștiința social-democrației	359
a) Inceputul avântului spontan	360
b) Ploconirea în fața spontaneității. „Rabocceaia Măsli“	363
c) „Grupul autoeliberării“ și „Rabocce Delo“	372
III Politica trade-unionistă și politica social-democrată	381
a) Agitația politică și îngustarea ei de către economiști	382
b) Povestea despre felul cum a adâncit Martânov pe Plehanov	392
c) Demascările politice și „cultivarea combativității revoluționare“	395
d) Ce are comun economismul cu terorismul?	400
e) Clasa muncitoare, luptător de avangardă pentru democrație	403

f) Incă odată „calomniatori“, încă odată „mistificatori“	419
IV Metodele primitive ale economiştilor și organizația de revoluționari	422
a) Ce sunt metodele primitive?	423
b) Metodele primitive și economismul	427
c) Organizație de muncitori și organizație de revoluționari	433
d) Amploarea muncii organizatorice	449
e) Organizație „complotistă“ și „democratism“	455
f) ~~Munca~~ Munca locală și munca pe întreaga țară	463
V „Planul“ unui ziar politic pe întreaga Rusie	473
a) Cine s'a supărat pentru articolul „Cu ce să începem?“?	474
b) Poate oare un ziar să fie un organizator colectiv?	479
c) Ce tip de organizație ne trebuie?	490
Incheiere	497
Anexă. Incercarea unei fuzionări a „Iscrei“ și a lui „Rabocce Delo“	500
Rectificare la „Ce-i de făcut?“	507

<i>Adnotări</i>	509—533
<i>Date din viața și activitatea lui V. I. Lenin</i>	535—540

C L I Ș E E

Prima pagină a ziarului „Iskra“ nr. 4, care cuprinde articolul lui V. I. Lenin „Cu ce să începem?“ . — 1901	3
Coperta revistei „Zaria“ nr. 2—3 din 1901, în care au fost publicate lucrările lui V. I. Lenin: „Prigonitorii zemstvelor și Hanibalii liberalismului“, primele patru capitole din lucrarea „Problema agrară și «criticii lui Marx»“ (sub titlul „D-nii «critici» în problema agrară“) și „Cronica internă“	21
Coperta revistei „Obrazovanie“ nr. 2 din 1906, în care au fost publicate capitolele V—IX din lucrarea lui V. I. Lenin: „Problema agrară și «criticii lui Marx»“	91
Prima pagină a manuscrisului lui V. I. Lenin „Despre revista «Svoboda»“ . — 1901	296—297
Prima pagină a manuscrisului lui V. I. Lenin „Anarhism și socialism“ . — 1901	315
Coperta cărții lui V. I. Lenin „Ce-i de făcut?“ . — 1902	334—335

101750